

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

Марко Д. Ковачевић

**ИДЕНТИТЕТ МАЛИХ ДРЖАВА И ЊИХОВЕ УЛОГЕ У
ОРГАНИЗАЦИЈИ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА**

докторска дисертација

Београд, 2021.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

Marko D. Kovačević

**SMALL STATES' IDENTITY AND THEIR ROLES AT THE
UNITED NATIONS**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2021

Ментор:

Проф. др Филип Ејдус, ванредни професор, Универзитет у Београду–Факултет политичких наука

Чланови комисије:

Проф. др Немања Џуверовић, ванредни професор, Универзитет у Београду–Факултет политичких наука

Проф. др Дејан Јовић, редовни професор, Свеучилиште у Загребу–Факултет политичких знаности

Датум одбране: _____

Идентитет малих држава и њихове улоге у Организацији Уједињених нација

Сажетак

Ова дисертација истражује однос између концепције улоге и релационог идентитета у међународним односима помоћу компатибилистичког оквира Комплекса идентитета и улога (КИУ). Концептом спољнополитичке улоге превазилази се низ препрека које су раније онемогућавале јасније увиђање односа између идентитета и понашања држава, који није узрочно-последичан, већ узајамно конституишући. Интерпретативни оквир КИУ предлаже да се идентитети/идентификације и улоге малих држава представљени у међународним организацијама, попут Уједињених нација (УН), могу наћи у конвергентном или дивергентном односу. Конвергентни КИУ претпоставља адекватност спољнополитичких идентитета и улога. Дивергентни КИУ претпоставља да се спољнополитички идентитет и улоге разилазе у интеракцији узајамног конституисања. Мале државе углавном теже ублажавању дивергенције КИУ које подразумева механизам прилагођавања: а) саображавањем улога са постојећим идентитетским наративом, или б) променом идентитетског наратива. Постизање конвергенције подразумева а) разрешавање кризе идентитета која је била у основи дивергентног КИУ, односно б) усклађивање скупа улога или промену улоге у циљу уравнотежавања КИУ. Овај теоријски аргумент илустрован је у дисертацији кроз три студије случаја у којима је истражено конструисање спољнополитичких идентитета и улога СФРЈ, Србије и Хрватске у говорима њихових представника пред Генералном скупштином УН. Дисертација доприноси студијама малих држава и спољнополитичкој анализи конструктивистичког усмерења нарочито градећи њену варијанту утемељену у теорији улога и анализи дискурса.

Кључне речи: међународни односи, спољна политика, мале државе, идентитет, улоге, анализа дискурса, Уједињене нације (УН), Југославија, Србија, Хрватска.

Научна област: Политичке науке

Ужа научна област: Међународна безбедност

Број уписа: 1144

УДК: 341.1+341.217(341.2):327(497.4/.7)

Small States' Identity and Their Roles at the United Nations

Abstract

This dissertation studies the relationship between the role conceptions and relational identity in International Relations by a compatibilist framework of Identity–Role Complex (IRC). By using the concept of foreign policy role, one overcomes a series of obstacles that were previously disabling more elaborate insights into the relationships between identity and state behavior, which is not causal but mutually constitutive. The interpretive framework of IRC proposes that identities/identifications and roles of small states represented in international organizations, such as the United Nations (UN), can be found in convergent or divergent relationships. A convergent IRC assumes adequate foreign policy roles and identities. A divergent IRC assumes that foreign policy identity and roles go apart in the interaction of constituting each other. Small states mostly seek to mitigate the IRC divergence that presupposes an adaptation mechanism: a) the commensurability of roles with the existing identity narrative, or b) the change of the identity narrative in question. Achieving convergence means a) resolving the identity crisis that was in the basis of the divergent IRC, and b) harmonization of the role set or role change in order to balance the IRC. This theoretical argument is illustrated in the dissertation by three case studies that explore the construction of foreign policy identities and roles of the SFR Yugoslavia, Serbia and Croatia in the speeches of their representatives before the UN General Assembly. The dissertation contributes to Small States' Studies and a constructivist Foreign Policy Analysis by specifically building its variant grounded in Role Theory and Discourse Analysis.

Key Words: International Relations, Foreign Policy, Small States, Identity, Roles, Discourse Analysis, United Nations (UN), Yugoslavia, Serbia, Croatia.

Scientific field: Political Science

Scientific subfield: International Security

Registration number: 1144

UDC: 341.1+341.217(341.2):327(497.4/.7)

САДРЖАЈ

Списак скраћеница.....	x
ПРВО ПОГЛАВЉЕ (УВОД).....	1
1.1. Предмет и циљеви дисертације.....	1
1.1.1. Постављање „позорнице” за истраживање односа идентитета и улога у спољној политици.....	1
1.1.2. Аргумент.....	3
1.2. Одређења предмета истраживања	6
1.2.1. Мале државе у светској политици и међународним односима	6
1.3. Конструктивизам и постструктурализам као теоријски савезници у истраживању идентитета и улога у Међународним односима	11
1.3.1. Идентитет.....	13
1.3.2. Улоге	14
1.3.3. Идентитетски дискурси и перформативност језика у Међународним односима.....	16
1.3.4. Методолошки компатибилизам.....	17
1.4. Редифинисање међународних организација као „места перформативности” идентитета и улога постјугословенских држава	17
1.5. Теоријски допринос: увођење „Комплекса спољнополитичких идентитета и улога малих држава”.....	19
1.6. Емпиријско одређење предмета истраживања	20
1.7. План излагања у дисертацији.....	22
ДРУГО ПОГЛАВЉЕ: Критички преглед литературе о идентитету, улогама и спољној политици малих држава.....	23
2.1. План критичког прегледа литературе	23
2.2. Структурне и делатничке теорије идентитета и спољнополитичких улога	23
2.3. Сусрет идентитета и улога у конструктивистичкој анализи спољне политике	25
2.3.1. Умерени конструктивизам као полазиште.....	25
2.3.2. Конструктивизам и теорија спољнополитичких улога: према средњем путу у спољнополитичкој анализи.....	26
2.3.3. Критике антропоморфизације државе, државног идентитета, и компатибилизам... ..	28
2.4. Теорија спољнополитичких улога – основна разматрања	31
2.4.1. Теорија улога у спољнополитичкој анализи.....	31

2.4.2. Основни појмови и концепти у теорији спољнополитичких улога.....	32
2.4.3. Концепције националних улога (КНУ) и спољна политика.....	35
2.4.4. Разумевање динамике улога: сталност и промена.....	36
2.5. Интерпретативна методологија у истраживању спољнополитичких улога.....	38
2.5.1. Премошћавање јаза: наративна реконцептуализација идентитета и „постконструктивизам” Џенис Бјали Матерн.....	38
2.5.2. Наративна основа државног идентитета	40
2.5.3. Идентитетски наративи, идентификације и дискурзивна конструкција спољнополитичких улога.....	42
2.5.4. Неки примери истраживања идентитета и делатништва (државе) у спољној политици.....	44
2.6. Међународне организације и спољна политика.....	45
2.6.1. Зашто су међународне организације битне државама	45
2.6.2. Место међународних организација у спољној политици малих држава.....	48
2.6.3. Трасирање истраживачких праваца у литератури о постјугословенском простору.....	49
ТРЕЋЕ ПОГЛАВЉЕ: Теоријско-методолошки оквир дисертације.....	54
3.1. Комплекс идентитета и улога (КИУ): оквир за проучавање односа идентитета и улога малих држава у међународним организацијама.....	54
3.1.1. Увод.....	54
3.1.2. Образложење теоријског аргумента	58
3.2. О методологији истраживања спољнополитичких дискурса у ОУН.....	61
3.2.1. Дискурси: значења, структуре и системи моћи у међународној политици	61
3.2.2. Метод спољнополитичке анализе дискурса.....	64
3.2.3. Напомене о начину примене спољнополитичке анализе дискурса	67
3.3. Операционализација теоријско-интерпретативног оквира	70
3.3.1. Димензија спољнополитичке стратегије	72
3.3.2. Димензија понашања.....	73
3.3.3. Димензија делања	74
3.3.4. Оквири памћења и хистереза у проучавању Комплекса идентитета и улога..	77
3.4. Неке упуте за емпиријску анализу КИУ	80
ЧЕТВРТО ПОГЛАВЉЕ: Југославија и Уједињене нације (1945–1992.) – мала држава изграђује идентитет и улогу средње силе у међународним односима.....	82
4.1. Увод: теорија и историја проучавања југословенске спољне политике.....	82
4.1.1. Југословенска спољна политика у двадесетом веку	82

4.2. Дебитантска улога Југославије у УН: мала држава чланица у тежњи према осигуравању међународног субјективитета, 1945–1953.	87
4.3. У потрази за новом улогом: настанак дискурса мирољубиве активне коегзистенције и проширење спољнополитичке концепције, 1954–1960. године	98
4.4. УН као позорница југословенске политике несврстаности од 1960-их: експериментална примена једне глобалније спољнополитичке концепције	106
4.5. Максимум конвергенције југословенског КИУ: институционализација ПНЗ, дискурс новог економског поретка и нови курс према Европи	116
4.6. После Тита? Спољна политика Југославије и УН од 1980. до 1991. године.....	131
ПЕТО ПОГЛАВЉЕ: Савезна Република Југославија, Србија и Уједињене нације 1992–2019. године: од изолационистичке дивергенције према недовршеној конвергенцији комплекса идентитета и улога	137
5.1. Увод	137
5.2. Максимум дивергенције: спољна политика Савезне Републике Југославије и Уједињене нације 1992–2000. године.....	141
5.2.1. Криза спољнополитичког идентитета и кретање према дивергенцији: проблем чланства СРЈ у УН	142
5.2.2. Унупољна контекстуализација дивергентног КИУ СРЈ током 1990-их година	145
5.3. Од привременог ублажавања до максимума дивергенције КИУ: СРЈ од Дејтона до петооктобарских промена, 1996–2000. године	149
5.4. Ублажавање дивергенције: спољна политика Србије и Уједињене нације после 2000. године	152
5.4.1. У сусрет измењеном контексту и новој концепцији улога.....	152
5.4.2. Максимум конвергенције: промена спољнополитичке оријентације СРЈ и њен повратак у међународно друштво, 2000–2003. године	153
5.4.3. Минимум конвергенције: од постпетооктобарске максималне конвергенције према отварањудискурса о државном идентитету Србије, 2004–2008. године.....	159
5.4.4. Минимум дивергенције: прагматична мала држава са менталитетом средње силе и косовски проблем Србије, 2008–2012. године.....	164
5.5. Србија у Генералној скупштини Уједињених нација, 2001 – 2019. године	169
5.5.1. Трасирање доминантног дискурса: реинтеграција у систем УН	169
5.5.2. Меандрирање доминантног дискурса: држава са проблемима и питање Косова након 2004. године.....	170
5.5.3. Консолидација доминантног дискурса: активна противсецесионистичка политика Србије након 2008. године	172
5.5.4. Од ванредног према нормализованом скупу спољнополитичких улога? Доприноси Србије институционализованој политици УН након 2013. године	180

5.5.5. Улога Србије уоквирена дискурсом међународног мира и безбедности.....	182
5.5.6. Улога Србије уоквирена социоекономским дискурсом УН.....	191
ШЕСТО ПОГЛАВЉЕ: Хрватска и Уједињене нације – конституисање спољнополитичког идентитета и улоге, од слабе нове државе према активној малој држави чланици (1992–2019. године).....	196
6.1. Опште напомене о спољној политици Хрватске и њеним институционалним аспектима	197
6.2. Теорија спољнополитичких улога и међународна социјализација Хрватске у постјугословенском контексту.....	199
6.3. Мултилатерална равн хрватске спољне политике	201
6.3.1. Спољна политика Хрватске у оквирима три глобална дискурса: међународни мир и безбедност, социоекономски развој и људска права.....	201
6.4. Истраживање спољне политике Хрватске из перспективе теорије улога: Уједињене нације у Хрватској.....	203
6.4.1. 'Уједињене нације у Хрватској' и контекст унутрашње политике до 2000. године	204
6.5. Од минимума дивергенције према максимуму конвергенције: Хрватска спољна политика и Уједињене нације, 2000–2013. године.....	207
6.6. Актерство Хрватске у Уједињеним нацијама, 2000 –2019. године.....	211
6.6.1. Хрватска као нестална чланица Савета безбедности, 2008–2009. године	214
6.6.2. Постепени развој институционализованог делатништва мале државе у УН уоквирено социоекономским и дискурсом међународног мира и безбедности.....	216
СЕДМО ПОГЛАВЉЕ (ЗАКЉУЧАК): Значај и значења проучавања идентитета и улога малих држава за савремену теорију међународних односа	222
7.1. Рекапитулација поглавља	222
7.2. Налази дисертације у светлу теорије међународних односа и спољнополитичке праксе.....	226
7.3. Нова питања и агенда за будућа истраживања.....	230
7.3.1. Три теоријске перспективе или непарадигматско разматрање КИУ малих држава у мултилатералном контексту?.....	230
7.3.2. Прелиминарно уопштавање улога малих држава у систему Уједињених нација.....	232
7.3.3. Рефлективни увиди о могућности истраживања КИУ малих држава и нека питања за теорију међународних односа.....	236
БИБЛИОГРАФИЈА.....	241
ПРИЛОЗИ.....	277
БИОГРАФИЈА АУТОРА.....	282

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

- БиХ – Босна и Херцеговина
- ГСУН (енг. *UNGA*) – Генерална скупштина Уједињених нација
- Г-77 / G-77 – Група 77
- ДФЈ – Демократска Федеративна Југославија
- ЕЕЗ – Европска економска заједница
- ЕУЛЕКС Косово/EULEX Kosovo – Мисија владавине права Европске уније на Косову
- ЗСБП – Заједничка спољна и безбедносна политика Европске уније
- ЈНА – Југословенска народна армија
- КИУ – комплекс идентитета и улога
- КФОР/KFOR – Косовске снаге (НАТО)
- МВЕР/МВЕП – Министарство вањских и европских послова Републике Хрватске
- МиСП – Министарство спољних послова Републике Србије
- МКТЈ/ICTY – Међународни кривични суд за бившу Југославију
- ММФ – Међународни монетарни фонд
- МСП/ICJ – Међународни суд правде
- НАТО – Организација Северноатлантског уговора
- НРЦ/NRC (енг. *national role conceptions*) – концепције националних улога
- СИТ/SIT – Теорија друштвеног идентитета/Social Identity Theory
- САД – Сједињене Америчке Државе
- СБУН (енг. *UNSC*) – Савет безбедности Уједињених нација
- СЗО – Светска здравствене организација
- СССР – Савез Совјетских Социјалистичких Република, или Совјетски Савез
- УНМИК/UNMIK – Привремена административна мисија Уједињених нација на Косову
- ФНРЈ – Федеративна Народна Република Југославија
- ASEAN – Асоцијација држава југоисточне Азије
- VINUB – UN Integrated Office in Burundi
- BTWC – Biological and Toxin Weapons Convention

CWC – Chemical Weapons Convention

EBRD – Европска банка за обнову и развој

ECOSOC – Економски и социјални савет Уједињених нација

EU/EУ – Европска унија

EU NAVFOR Somalia – Операција Аталанта

EUPOL – Полицијске мисије Европске уније

FPA (енг. *Foreign Policy Analysis*)/ФПА – спољнополитичка анализа

HRC – Савет за људска права Уједињених нација

IBRD – Међународна банка за обнову и развој

ICAO – Међународна организација за цивилно ваздухопловство

ILO – Међународна организација рада

ITU – Међународна унија за телекомуникације

KEBS/КЕБС – Конференција о европској безбедности и сарадњи

MINURCAT – United Nations Mission in the Central African Republic and Chad

MINURSO – The United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara

MINUSTAH – The United Nations Stabilization Mission in Haiti

MVER/МВЕП – Министарство ванjsких и европских послова Републике Хрватске

OEBS/ОЕБС – Организација за европску безбедност и сарадњу

OECD – Организација за економску сарадњу и развој

P-5 – Пет сталних чланица Савета безбедности

PBC – Комисија за изградњу мира (енг. *Peacebuilding Commission*)

PNZ/ПНЗ – Покрет несврстаних земаља

RACVIAC – Центар за безбедносну сарадњу RACVIAC

R2P – Одговорност да се заштити (енг. *Responsibility to Protect*)

SCG/СЦГ – Државна заједница Србија и Црна Гора

SFRJ/СФРЈ – Социјалистичка Федеративна Република Југославија

SRJ/СРЈ – Савезна Република Југославија

UN/(О)УН – Уједињене нације, Организација Уједињених нација

UNAMSIL – United Nations Mission in Sierra Leone

UNCRO – United Nations Confidence Restoration Operation

UNECE – United Nations Economic Commission for Europe

UNESCO – Организација Уједињених нација за образовање, науку и културу

UNCTAD – Конференција Уједињених нација о трговини и развоју

UNDOF – United Nations Disengagement Observer Force

UNFICYP – The United Nations Peacekeeping Force in Cyprus

UNHCR – Високи комесаријат Уједињених нација за избеглице

UNIFIL – The United Nations Interim Force in Lebanon

UNIOSIL – United Nations Integrated Office in Sierra Leone

UNMEE – The United Nations Mission in Ethiopia and Eritrea

UNMIBH – The United Nations Mission in Bosnia and Hercegovina

UNMIL – The United Nations Mission in Liberia

UNMIN – The United Nations Mission in Nepal

UNMIS – United Nations Mission in the Sudan

UNMISET – The United Nations Mission of Support in East Timor

UNMOGIP – The United Nations Military Observer Group in India and Pakistan

UNMOVIC – The United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission

UNOCI – The United Nations Operation in Côte d'Ivoire

UNOMIG – The United Nations Observer Mission in Georgia

UNPROFOR – United Nations Protection Force

UNPSG – The United Nations Police Support Group

UNSMIS – The United Nations Supervision Mission in Syria

UNTAES – The United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium

ПРВО ПОГЛАВЉЕ

1.1. Увод: предмет и циљеви дисертације

1.1.1. Постављање „позорнице” за истраживање односа идентитета и улога у спољној политици

Начин на који државе разумеју своје место у свету утиче и на то на који начин ће се понашати у светској политици. Одатле произилази и централно истраживачко питање од којег се у овој дисертацији полази: на који начин државе обликују своје идентитете и улоге кроз учествовање у међународним организацијама? Ово питање је у досадашњој литератури недовољно обрађено, а поготово када је реч о идеалтипу малих држава. Предмет ове дисертације је однос између идентитета и улога у спољној и безбедносној политици малих држава, и посебно њиховог конституисања у оквиру Организације Уједињених нација (ОУН) и њених политичких установа као врхунског израза међународног организовања. Како се примећује у литератури, више од две трећине држава чланица ОУН управо су мале државе, а више од половине њих има мање од 10 милиона становника. Аутори поглавља о малим државама у *Оксфордској енциклопедији истраживања политике (The Oxford Research Encyclopedia of Politics)*, изразили су очекивања према којима ће број малих држава у међународном систему наставити да расте у будућности. Тај међународни систем би се и даље заснивао на економској отворености, институционализацији, и поштовању конститутивних норми међународног права које штити државе, као и право на самоопредељење. Иако је светска политика у 21. веку бременита контрадикторностима политике великих сила и тежњама оних мањих и слабијих земаља, проучавање спољне политике малих држава превазилази ову категорију актера и доприноси ширем схватању међународних односа и спољне политике.¹ Спољна политика се разуме интеракционистички и свеобухватно као „намере, изјаве и делање актера” које су „усмерене према спољашњем свету”, односно, „одговор других актера на те намере, изјаве и делање”.²

У литератури је приметан релативни недостатак радова који се баве мултилатералном равни спољне политике и сагледавају понашање држава на системском нивоу. Најчешће се проучава оно што је тек симболички „врх леденог брега” и подложно је снажној политизацији на нивоима унутрашње политике и непосредног доношења одлука. Мора се запазити да отуда пракса и проблеми међународне сарадње неоправдано бивају маргинализовани у оквиру спољнополитичке анализе јер се више пажње поклања проблематици међународних сукоба. Чак и са становишта главних теоријских светоназора Међународних односа, проблематика моћи и сукоба је деценијама била у жижи реалистичке парадигме, док се питања сарадње проучавају под окриљем либералних теорија. Упркос таквој теоријској подели рада, стиче се утисак да мултилатерализам неоправдано измиче дужној пажњи иако је дао немерљив допринос међународној сарадњи, решавању спорова, миру и безбедности у свету од завршетка Другог светског рата до данас. Конструктивистичким речником казано, етички спорно и политички проблематично бива изграђивати колективне идентите и јавне дискурсе који су у дисбалансу са културом (идеалима, идејама, нормама) сарадње – јер се тако култура анархије у међународним односима одржава ближе свом хобсовском извору који одржава и продубљује потребу за самопомоћи и узмицање од мултилатерализма. Током друге деценије 21. века овако постављен оквир белодано се кристалише у светлу таласа запаљиве популистичке реторике и

¹ Thorhallsson and Steinsson 2017, 1.

² Дефиниција Деборе Гернер, у Neack 2019, 7.

кратковидих политичких пракси, од Сједињених Америчких Држава до Средње Европе и Балкана, а који оглашава (тренутну) кризу либералног међународног поретка у глобализованој светској политици.

Поменута криза либералног поретка несумњиво представља изазов за безбедност малих држава, а поготово оних слабијих и неразвијенијих међу њима. Наиме, мале државе које нису довршиле своје постхладноратовске трансформације и нису пронашле стабилан положај унутар постојећег поретка теже ће се носити и са потребама новог прилагођавања у свету који се мењао од биполарног преко униполарног према мултиполаризујућем. Погледамо ли из 2020. године, простор бивше СФРЈ (постјугословенски простор) представља прикладно место за сагледавање начина на који мале, нове и транзиционе земље, након завршетка Хладног рата и југословенских етнонационалних ратова током 1990-их, трагају за својим (новим?) државним идентитетима и спољнополитичким улогама у Европи. Пред вама је покушај да се контекстуализује и разуме путања малих постјугословенских земаља чија су се сопства конституисала на периферији Европе, која је за тих тридесетак година прешла пут од либералног и интеграционог оптимизма, проширења, преко економске кризе, па све до најновијег трагања за ревитализацијом демократије пред изазовима нелибералног и популистичког политичког обрасца.

Прича о том дефектном постјугословенском мултилатерализму у оквиру Уједињених нација требало би да попуни недовољно истражени, па и неоправдано занемарени простор који се тиче дискурзивне потке спољних политика Србије и Хрватске, од 1992. до 2019. године. По распаду СФРЈ, проглашењем независности променио се и међународни статус шест бивших југословенских република из угла Уједињених нација. Србија и Хрватска, које су предмет детаљне емпиријске анализе у овој дисертацији, загонетни су случајеви услед њиховог позиционирања према светској организацији. Оне су унутар међународног система трагале за различитим путањама и одговорима на кључна питања њиховог међународног статуса, безбедности и њихових (ужих) националних интереса као (нове) мале државе. Док је Хрватска и пре 1992. године активно трагала, и задобила снажну међународну подршку за признавање њеног новостеченог државног статуса током ратних година (1992–1995), она је као нова мала држава прагматично „откривала” УН. Истовремено је СРЈ, и Србија као доминантан актер у том државном савезу са Црном Гором, прећутно истицала захтев за континуитетом са међународним статусом некадашње Југославије. Проблем је био у томе што је било нејасно да ли је она себе видела као малу земљу или средњу силу у светској политици, па и то да ли је била „нова” или „стара” држава и чланица УН. Тиме је, суштински, у захтевима СРЈ као „крње” Југославије надилажена новонастала дипломатска збиља, а њени представници су били ускраћени за право учешћа у раду Генералне скупштине и чланство у бројним међународним организацијама из система УН све до пада Милошевићевог режима 2000. године.

Теоријски оквир и студије случаја које су пред вама представљају изазов конвенционалним очекивањима теорије малих држава која види њихово понашање као махом рационално. Та рационалност се претпоставља као структурни императив у циљу очувања опстанка и безбедности мале државе тако што ће тежити превентивном прилагођавању кроз појачану антиципацију њеног спољашњег окружења. У битним аспектима, случај Србије одступа од некаквог моделског типа политике повиновања малих држава пред изазовом структурног преобликовања светске и европске политике након 1989. године. Сплет њене унутрашње и спољне политике, као и неповољна детерминанта међународног положаја условили су не само да њена безбедност већ и опстанак буду доведени у питање услед одсуства антиципације и логике прилагођавања које претпоставља структура међународног система. С друге стране, Хрватска је као нова мала држава имала на својој страни далеко повољнију детерминанту међународног положаја у то време него СРЈ, те су њена унутрашња и спољна политика могу обухватити оквирима о антиципацији и адаптацији. Одатле се намеће и питање: како то да су две суседне државе битно другачије конфигурисале своје спољнополитичке идентитете и улоге у светској политици? Ова дисертација припада експланаторном

теоретисању у међународним односима, и настоји допринети компаративној студији случаја и развоју теорије служећи се интерпретативном и квалитативном методологијом.

1.1.2. Аргумент

Средишњи аргумент који се поставља у овој дисертацији јесте да су државе, стога, у стању да одржавају, заборављају или откривају међународне улоге у њиховим наративним токовима како би осмишљавале своје место у свету. Одржавање, тј. чување истакнутог, али смисленог места за УН у целокупној концепцији улога је од виталног значаја за мале државе у међународним односима. Међутим, постоје неке државе које из одређених разлога одлучују да занемаре статусне обзире и привремено забораве своје некадашње међународне улоге. То их, међутим, никако не спречава да касније опет открију одређено место улоге (нпр. УН) у измењеном контексту након што су претходно променили своју концепцију спољнополитичке улоге у процесу прилагођавања.

Концепт промене улога је овде упутан, и слично нормама, улоге могу бити приписиване или постигнуте, те научене у процесу социјализације.³ Државе се обично суочавају са изазовом када се њихово поимање сопства судара са очекивањем од њихове улоге које могу имати њихови тзв. „значајни други” (друге државе или међународне организације). Мале државе обично пролазе кроз промену улоге или промену понашања услед међународног притиска зато што не могу платити високу цену истрајавања у неодрживим улогама или понашању (СРЈ током 1990-их). За разлику од њих, велике силе могу креирати системске и регионалне улоге које одговарају њиховим способностима, идентитетима и интересима, те истрајавати у одигравању таквих улога, па и по цену коју оне могу да приуште (нпр. Русија и ЕУ око Украјинске кризе, СССР и САД током Хладног рата). Промена улоге је повезана са државним идентитетом, зато што идентитет пружа улогама као друштвеним положајима њихова значења. Како то примећује Дирк Нејберс (Dirk Nabers), „идентитет снабдева актера са углом из којег може тумачити своју друштвену ситуацију и очекивања прикладног понашања која уз то долазе. У овој перспективи, идентитет је скуп значења која карактеришу актера у некој улози”.⁴ Таква идентитетска значења, пак, не могу пружити објашњење зашто неко делање јесте „друштвено смислено”, па им у помоћ притичу „друштвене улоге.”⁵

Схватимо ли наратив као оквир који омогућава једно кохерентно разумевање места државе у свету, онда место које УН или међународност заузимају у спољнополитичком наративу може озбиљно одредити или уредити начин на који држава прилази својим улогама и даје значења њиховом делању у међународним односима. Ова дисертација истражује разлоге иза тих селективних модалитета заборављања и откривања теоризујући односе идентитета и улоге у спољној политици у аналитичком оквиру који обухвата дискурсе малих држава у Генералној скупштини Уједињених нација и другим главним органима УН од значаја за предмет истраживања.

Из претходног проистиче да се теоријски аргумент усмерава на логике које конституишу спољнополитичко делање (акцију), сматрајући да се оне могу тражити у односу између улога и идентитета унутар онога што сам назвао Комплекс идентитета и улога (КИУ). Улогама се дају значења делањем држава у УН као мултилатералном форуму и месту где се преговарају међународни идентитет и статус пре свега код нових и младих држава. То је врхунски израз њиховог друштвеног конституисања у међународним односима.⁶ Оквир се нарочито бави динамиком улога, њиховим типовима, интеракцијом и променом унутар КИУ

³ О овоме погледати у Harnisch 2011, 12.

⁴ Nabers 2011, 74.

⁵ McCourt 2011, 1605.

⁶ Статус представља тежњу неког „државног идентитета” за признањем од стране других држава и његово резултујуће смештање у некаквој међународној хијерархији, тј. систему држава. Погледати кратку расправу о статусу у Subotic and Vucetic 2017, 10–11.

као наткриљујућим концептом који узима од идеационих сочива конструктивизма и објективистичких елемената теорије улога. Њиме се такође предлаже да компатибилистичка динамика идентитета и улога код малих држава може бити конвергентна и дивергентна, због чега се активира механизам ублажавања дивергенције путем промене идентитета или адаптације улоге у КИУ. Ове теоријске претпоставке су испитане и проверене на случајевима конструисања КИУ Србије и Хрватске у њиховом УН дискурсу.

Оно што нам предметне студије случаја казују јесте да мале, а нарочито, новопроглашене, тј. младе државе користе приступе конструисању идентитета и улога у оквирима међународних организација. Уједињене нације и њихове политичке институције попут Генералне скупштине или Савета безбедности, иако се обично не третирају тако, јесу значајна места творења идентитета и испољавања улога у међународној политици, или, ономе што су поједини постструктуралистички теоретичари у отклону према реализму и либерализму крајем 1980-их називали „интертекстуланим односима”.⁷ Наиме, постструктуралистички истраживачи интертекстуалности узимају да је предмет међународних односа „конституисан у дискурсима и текстовима светске политике и кроз њих”.⁸ Државе, стога, остављају писане трагове о својим усмерењима, опредељењима, јавним политикама и политичким праксама уопште, и поступају као креатори дискурса у интертекстуализованој светској политици. Одатле би следило да мале државе, у својим дискурзивним праксама које се односе на њихове спољнополитичке улоге стратешки битно место придају Организацији Уједињених нација као сукреатору дискурса и значајном носиоцу уопштене улоге малих држава у светској политици.

Ова дисертација истражује спољнополитичке стратегије држава путем интерпретативног оквира који узима теорију спољнополитичких улога и продубљује спољнополитичку анализу (енглески акроним: *FPA*) у конструктивистичком правцу.⁹ Настоји се доћи до логике позиционирања малих држава у међународном друштву и испитати место које УН заузима у том аспекту њихових стратешких концепција. Под стратешким се подразумевају она питања од значаја за безбедност и статус државе у међународним односима. Теорија улога би нам сугерисала да мале државе дају предност Уједињеним нацијама у њиховим концепцијама које се састоје од скупова разноврсних улога у време узнапредовале глобализације. Ово је подједнако примењиво и на развијене и на неразвијене мале државе, с тим што оне развијене користе УН за више аспиративне циљеве. Тако постмодерне нордијске државе углавном теже утицају и статусу у међународним односима путем међународних организација.¹⁰ Па ипак, подгрупа слабих малих држава (махом држава у развоју са глобалне полупериферије и периферије) није у литератури посебно обрађивана нити јој је понуђена адекватна пажња у погледу истраживања улоге које оне заузимају у међународним организацијама, иако њихово делатништво неретко бива мотивисано другачијим скупом разлога у односу на развијене демократије глобалног Севера и Запада.

Отуда се ова дисертација усмерава на релативно занемарену тематику односа снаге и степена развијености држава. Циљ оваквог приступа пре свега јесте да земљама у развоју, као и новим и slabим државама осигура већу видљивост у анализи. Неки додатни разлози за ову диференцијацију могу се илустровати карактером, те нивоом ангажованости (и њима самерљивим улогама) држава у међународним организацијама, а што је вид структурне аргументације. Тако јаке и релативно моћне мале државе теже унапређивању статуса и испуњавању својих статусних обавеза не само као субјекти већ и покретачи рада међународних организација јер су вођене интересима који су повезани са логиком

⁷ Погледати за ово схватање међународних односа из постструктуралистичке перспективе код Der Derian and Shapiro 1989, eds.

⁸ Der Derian and Shapiro 1989, ix.

⁹ Такви позиви су упућени и од стране главног тока спољнополитичке анализе. Упоредити са Hudson and Day 2020, поглавље 8.

¹⁰ de Carvalho and Neumann 2015.

прикладности, а на трагу стратегија утицајности и трагања за статусом. Насупрот њима, слабе мале државе могу бити директни корисници али и објекти мандата неке међународне организације, при чему је њихово понашање вођено углавном логиком последица, тј. опстанком или потрагом за безбедношћу. Зато што су чешће вођене логиком последица, слабе мале државе које не успеју да се правовремено структурно прилагоде морају чешће доносити тешке одлуке које се тичу самеравања њихових међународних идентитета и улога ради евентуалног ублажавања њихових дивергентних конструкција.

Ова дисертација полази од претпоставке да се место Уједињених нација као развијеног облика мултилатералне сарадње међу државама и конститутивне компоненте њихових спољнополитичких идентитета, огледа се у спољнополитичком дискурсу држава пред светском организацијом. Посматрано из перспективе спољнополитичке анализе дискурса која се развија у последње две деценије,¹¹ дискурс о УН може заузимати променљиво место у спољнополитичкој концепцији држава. Тако, на пример, „УН” тема у спољнополитичким концепцијама Србије и Хрватске у зависности од њеног релативног значаја у односу на друге теме, може услед дискурзивне селективности државног аутора или носиоца дискурса бити приписана оном што називам дискурзивним модалитетом или тактиком „заборављања” и „откривања”. Државе се могу трудити да неке елементе свог идентитета вреднују или наглашавају у светлу нових околности, те рецимо одређене епизоде или традиције од значаја за међународно организовање потискују или сазнавају у зависности од њиховог међународног статуса. Оно што овде тврдим јесте да ови специфични модалитети стварају значења активности и делатности које државе предузимају у међународним организацијама као специфичне спољнополитичке улоге. Притом, међународне организације су „чиниоци моћи држава”, и могу имати три специфичне улоге: 1. средстава за остваривање спољнополитичких циљева држава; 2. арена за дискусију или огледање држава; 3. самобитни субјекти међународних односа.¹² Јер, ако спољну политику проучавамо као текстуалну стварност, онда динамика идентитета и улога може бити проучавана у „државним нарративима”¹³ преко „кључних репрезентација”.¹⁴ Наративи су притом овде схваћени као „темељни когнитивни оквири који дају значење политичком делању”¹⁵ тако што уређују идентитетске елементе у кохерентну целину.

Централни концепт који развија и уводи ова дисертација је Комплекс идентитета и улога (КИУ). Њиме се озбиљно узима у разматрање интеракција између улога и идентитета, и њихово дискурзивно конституисање у светској политици. Идентитети се стално реконструишу и служе да се објасне разлози који се налазе иза некаквих политичких преференција. Док државни идентитети омеђавају обим потенцијалних концепција улога код доносилаца одлука, концепције улога усмеравају понашање. С друге стране, прописивање улога је структурно одређивање улоге. Оно даље пружа позадину за разумевање основне динамике улога, тј. оно што Себастијан Харниш (Sebastian Harnisch) види као прављење и узимање улога од стране њихових поседника, као и њихову промену.¹⁶ Идентитети и улоге се не искључују, већ се узајамно поткрепљују: отуда би КИУ требало да нам помогне у одржавању овог средњег пута у конструктивистичком теоризовању улога. КИУ је важан зато што објашњава како установљеним, додељеним или стеченим улогама држава унутар међународних организација (нпр. оснивач УН, промотер или заштитник међународног права) бива приписивано релативно значење у нарративима спољнополитичког и државног идентитета који казују друштву о месту његове државе у светској политици. У случају малих држава, величина је системска

¹¹ Погледати више у Hansen 2016.

¹² Ову класификацију функција међународних организација предложио је Клајв Арчер (Archer 2001). Наведено према Živojinović 2011, 108–110.

¹³ Subotic 2016.

¹⁴ Hansen 2016.

¹⁵ Subotic 2016, 613.

¹⁶ Harnisch 2012.

детерминанта њиховог статуса и државног идентитета који одређује апсолутни обим њихових улога на глобалном нивоу. На нижим нивоима анализе (нпр. регионални), може се говорити о релативном обиму њихових улога у односу на суседне државе, при чему је (под)регионална концепција углавном подређена додељеним улогама и очекивањима на глобалном нивоу. Евентуална одступања од ове подређености представљају изазов конвенционалној теорији и позив на истраживање разлога таквог понашања, што се у овој дисертацији чини пре свега у анализи КИУ Србије и нешто мање код КИУ СФРЈ.

1.2. Одређења предмета истраживања

1.2.1. Мале државе у светској политици и међународним односима

Већим делом двадесетог века у литератури из Међународних односа аутори реалистичке и идеалистичке оријентације су своје теорије и анализе претежно посвећивали великим силама и политици коју оне воде као најутицајнији актери међународне политике. Углавном није показивано интересовање за мале државе, ако их чак нису и олако превиђали као актере чији је основни циљ осигуравање опстанка унутар међународног система који уређују велике силе.¹⁷ Битна промена наступа током 1960-их година, пре свега услед узлета процеса деколонизације, када и аутори реалистичке оријентације почињу да увиђају значај малих држава за политику хладноратовских савезништава (блокова).¹⁸ Признање тој промени одаје и Хедли Бул, један од доајена „Енглеске школе” међународних односа, који сматра да „без обзира на то колико мала држава може бити одржива у међународној политици, она заиста представља одржив предмет проучавања”.¹⁹ Након завршетка Хладног рата студије малих држава само добијају на свом замаху.

У теоријама међународних односа и безбедности ни данас не постоји сагласност у вези с дефиницијом мале државе (силе) у квантитативном смислу, па се све више прибегава релационим дефиницијама.²⁰ Наиме, у зависности од тога да ли се теорије усмеравају на материјално, идејно или друштвено, могуће је пронаћи различите одговоре на питање шта мале државе јесу, и колико могу да постигну за себе и друге у међународним односима.²¹ Обично се у „објективистичком смислу” сматра да су мале државе смештене у распону између територијално малог, али симболички моћног Ватикана, и историјске поморске силе Холандије. Релационо становиште се с овим нужно не слаже, већ сугерише значај разматрања нивоа анализе и специфичности контекста, па би Холандија била сила у односу на блиски али вишеструко мањи Луксембург. Треба напоменути и то да се традиционални и новији теоријски приступи разилазе по питању схватања значаја, положаја, улоге и делатништва држава у међународним односима, при чему се све више одступа од раније униформности и материјалистичког/реалистичког карактера студија.

Имајући у виду социоекономски ниво развоја и мањак моћи коју могу употребити у међународној арили, спољнополитички и безбедносни циљеви малих држава се, сасвим јасно, донекле разликују од оних које себи постављају веће и моћније државе. То се пре свега односи на пажљивију селекцију приоритета, фокусирање на унутрашњи развој (пре свега код мање развијених земаља) и одсуство знатнијих амбиција да се самостално обликује међународно

¹⁷ Упореди нпр. Volc 2008; Miršajmer 2009. Buzan and Weaver (2003) безбедност посматрају у оквирима региона, чиме се придаје на значају регионалним силама и малим државама.

¹⁸ Rothstein 1968.

¹⁹ Цитирано у Baker Fox 1969, 751.

²⁰ Упоредити са нпр. Maas 2009; Crowards 2002; Rothstein 1968.

²¹ Ingebritsen, Neumann, Gstholt 2006; Rickli 2008.

окружење на рачун сопственог прилагођавања и принципијелног фокуса на мултилатералне оквири сарадње.

Пре више од пола века, Роберт Коухејн (Robert Keohane) је предложио разликовање између великих, секундарних, средњих, и малих земаља (сила). Основна карактеристика малих држава према Коухејну јесте да оне не могу самостално утицати на међународни систем и мењати га, тј. да нису „системски ефективне”.²² Мале државе, према томе, најпре прибегавају савезништвима и опредељују се за мултилатерализам и међународне организације како би осигурале сопствену безбедност и углавном своју политику прилагођавају без могућности да утичу на међународно окружење. За разлику од њих, средње силе не могу самостално променити међународно окружење, већ настоје да заједнички, удружујући се и кроз „универзалне” и „регионалне” организације утичу на обликовање релативно повољног и предвидљивијег међународног окружења. Такозване „секундарне силе” не могу доминирати системом, али на њега могу утицати унилатерално или мултилатерално, док велике силе својим делањем могу утицати на обликовање система.²³ У овој дисертацији се, дакле, бавим положајем малих држава и њиховог теоријски очекиваног делања (прилагођавање), али и оним мање очекиваним ситуацијама које одступају и крећу се у домену својственом средњим силама (утицање на окружење).

Како у литератури не постоји једно општеприхваћено „објективистичко” одређење мале државе, аутори су у новије време склонили постављању различитих „концепта”. Све више се одустаје од давања јасних „дефиниција”, и уместо тога ослања се на односност и доживљај величине, а на уштрб строго мерљивих одређења.²⁴ Ови концепти су истовремено покушај различитих уопштавања заснованих на искуствима разноврсних малих држава широм света. Тако према Вивелу, Бејлс и Арчеру, разумевање шта су то мале државе у међународној безбедности своди се на четири основна аргумента: мањак аутономије наспрам моћнијих актера; узак домет делања; „не питају се много око тога које игре играју и како”; имају мали улог у систему и нису способне да делају у име система. У зависности од контекста, неке мале државе брину за свој опстанак, док друге смишљају начине да задобију утицај, те углавном користе стратегије које су познате као „везивање”, „скривање”, „скровиште” и „ћутање”.²⁵ Мале државе се обично занимају за узак круг тема, фокусирају на сопствени регион, преферирају дипломатију и економска средства уместо војне силе, обраћају пажњу на међународно право и моралност у међународним односима, преферирају мултилатерализам, настоје да избегавају сукобе и трагају за неутралним позицијама, траже заштиту од моћнијих актера, и дају значајан део расположивих ресурса на достизање безбедности.²⁶ Неки аутори наводе да мале државе имају „вишеструка саморазумевања која су такође обликована перцепцијама, очекивањима и захтевима других”, те да је потребно „кренути даље од уверења да су мале државе нужно дефинисане једним и неоспораваним идентитетом који почива на опажању рањивости”.²⁷ Државе које желе да максимално увећају свој утицај тежиће „паметним стратегијама”, и најбоља позиција коју би могле заузети јесте да *не буду* блиско сврстане уз интересе великих сила, већ да наступају као „поштени посредници”.²⁸

Упркос неоспорној нормативној оправданости пређашњег размишљања, оно није примењиво на све мале државе. Савремена светска политика привилегује пре свега развијене

²² Погледати Keohane 1969, 296. Зашто је важна идеја величине – односно релационост у међународном систему. Hey 2003 указује на проблем уских или квантитативних типологија држава. Мала држава није само велика сила писана малим словима (Упоредити такође са Neumann and Gstohl 2004). Мале државе ипак имају апсолутни и реални дефицит моћи у неком (асиметричном) односу.

²³ Keohane 1969, 295.

²⁴ Упоредити са Hey 2003, Rothstein 1968, Neumann and Gstohl 2006, Thorhallsson 2018.

²⁵ Kovačević 2016, 113–114.

²⁶ Сажетак карактеристика спољне политике на основу различитих истраживања између 1983. и 2000. године у Hey 2003, 5.

²⁷ Gignoux 2016, 39.

²⁸ Wivel 2014 and Jović 2011, cf. Kovačević 2016b, 113–114.

и јаке мале државе. Како запажа Џин Хеј (Jeanne A. K. Hey) у значајној студији *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior*, системски чиниоци „знатно ограничавају” спољну политику, док „ниво развоја има уплива на утицај унутрашњих и међународних чинилаца”.²⁹ Притом су мање развијене латиноамеричке државе давале, на пример, приоритет очувању режима и јачању политичког вођства.³⁰ Ранија истраживања спољне политике малих држава су, према Хеј, углавном истицала да су оне „небезбедне, са ограниченим ресурсима и теже да очувају свој утицај како знају и умеју у ’реалистичком’ свету који им не иде на руку”.³¹ Док се такве претпоставке не могу пренебрегнути, ваљало би знати да су се околности у међународном систему значајно промениле након завршетка Хладног рата, те да мале државе, макар оне у Европи, перципирају себе као безбедније уз могућност стратегија утицања. Нажалост, упркос налету дводеценијског оптимизма који је уследио у свету између 1989. и 2008, данас веома често сведочимо проблематичности и сложености достизања аутономије делања и одлучивања малих држава у све неједнаким и неравноправним односима унутар глобализованог међународног система захваћеног вишеструким кризама.

Може се рећи да у складу са релационим приступом од којег се полази у овој дисертацији, „маленост” или „величина” нису суштински везани за величину територије или број становника. Уместо тога, та маленост је везана за „мањак моћи” који једна организована политичка заједница може употребити за остварење својих спољнополитичких циљева унутар међународног система – било да они теже утицају или одбрани.³² Из овако схваћених спољнополитичких циљева малих држава, те односа унутрашњег и спољашњег окружења (контекста), проистичу улоге малих држава у међународном систему које су у вези с мањком употребљиве моћи, а које су, према Жан Марку Риклију (Jean-Marc Rickli), углавном дефанзивног карактера.³³

У новије време поједини аутори су разрадили сложене концепте величине у намери да сачувају теоријско-истраживачки углед студија малих држава, упркос одређеним критика упућеним на рачун њихове релевантности. Тако је исландски политиколог Балдур Торалсон (Baldur Thorhallsson) развио „мултифункционални оквир” у којем се предлаже шест категорија за одређивање величине државе. Према том аутору, постоји 1) „фиксна величина” у погледу становништва и територије, 2) „суверена величина”, која се односи на то да држава има суверену контролу и управљање на сопственој територији; 3) „политичка величина”, која укључује одбрану, административне капацитете, спољну политику и социополитичку кохезију; 4) „економска величина”, која подразумева привреду и ниво економског развоја; 5) „перцептивна величина” укључује „политички дискурс и самоперцепцију лидера и елита и јавности о величини њихових земаља” као и перцепцију од стране спољашњих актера; 6) „преферентна величина” се односи на „специфичне идеје, амбиције и приоритете које елите имају о томе колико су експанзивне”.³⁴ У овој дисертацији ћу, поред релационог критеријума величине, нарочиту пажњу обратити на Торалсонове категорије перцепције и преференције величине државе, а како бих отворио простор за теоријски дијалог и потом изградио сопствени оквир за истраживање идентитета и улога малих држава у међународним организацијама.

Свако проучавање положаја и политичке динамике малих држава морало би имати у виду њихове односе са моћнијим и већим државама, и како се они рефлектују на статус мале државе у међународном систему. Односи међу државама у међународној политици, према Маријке Брунинг, могу бити међузависни и зависни, а мале државе се одликују „ограниченим способностима за вршење утицаја” и „мањим бројем инструмената” према другим државама.³⁵

²⁹ Hey 2003, 193.

³⁰ Упоредити са Hey 2003, 193–195. Цитирано са стране 193.

³¹ Hey 2003, 5–6.

³² Видети за расправу о овоме у Rickli 2008, 309. За четири облика моћи у међународној политици (принудна, структурална, институционална, продуктивна), видети Barnett and Duvall 2005a.

³³ Rickli 2008, 309.

³⁴ Thorhallsson 2018, 20. Такође видети Thorhallsson 2006.

³⁵ Breuning 2007, 151.

Док се међузависност одликује „једнакошћу” и „узајамношћу”, зависност се одликује „неједнакошћу” и „асиметричном интеракцијом”. Одатле следе четири специфичне спољнополитичке оријентације и понашања малих држава у односу са моћнијим актерима: 1) *консенсуалност* или „добровољно усклађивање”; 2) *повиновање*, услед спољашњег притиска; 3) *противзависност* као покушај смањивања зависности; и 4) *компензација* као облик супротстављања јачем актеру са циљем ублажавања незадовољства домаће јавности.³⁶ Ова четири типа спољнополитичког понашања могу се применити у изградњи теоријског оквира КИУ и разумевању поступака постјугословенских земаља.

Док је савремена литература углавном сагласна са закључцима који указују на то да су мале државе током већег дела историје стрепеле за свој физички опстанак и безбедност,³⁷ након завршетка Хладног рата наступа период попуштања стрепњи за мале државе у Европи које свој поглед сада усмеравају изван традиционалних безбедносних питања и логике егзистенцијалних претњи.³⁸ Које су то улоге малих држава, које се испољавају у њиховим дипломатским стратегијама утицаја и убеђивања, према Смеду и Вивелу? Они се не усмеравају директно на речник теорије улога, али на трагу Риклијевог разликовања између тзв. *одбрамбених* и *утицајних* стратегија могуће је промишљати и о спољнополитичким улогама малих држава.³⁹ Као улоге које мале државе обично узимају јесу „поштени посредник” – традиционално виђење дипломатског посредника у преговорима; „лобиста” – као поседник неког посебног знања на основу којег се може остварити утицај; „нормативни предузетник” – држава која користи идеје да би покренула или утицала на промену међународног окружења; и „мерило” (енг. *benchmark*) – када се одређена област знања и релевантно делање надопуњавају што држави може донети признање њене улоге.⁴⁰ По питању размере и домета, аутори су углавном сагласни да се спољна политика малих држава углавном одвија на регионалном нивоу, уз фаворизовање мултилатералне дипломатије и међународног права.⁴¹ Па опет, изучавање мултилатералне димензије у спољној политици постјугословенских држава остаје углавном занемарено, што се овом дисертацијом жели исправити.

Међутим, проучаваоци малих држава уочили су могућност даљег развоја свог поља у оквиру плуралистичких расправа које се крећу од реализма, преко либерализма па до конструктивизма.⁴² Студије малих држава у великој мери су компатибилне с оквирима спољнополитичке анализе, и настоје осигурати разноврсност теоријских и методолошких приступа у истраживањима. Добра полазна основа за њихово повезивање је чувена „предтеорија” спољне политике Џејмса Розенауа (James Rosenau). Наиме, Розенау наводи да постоје тзв. „генотипске” варијабле спољне политике: величина, богатство и политички систем и „експланаторне варијабле” као што су ниво личности, улога, управљање, друштво и систем. Притом се однос између унутрашњег и спољашњег домена одређује преко варијабле „пенетрације”.⁴³ Мора се имати на уму да ове варијабле, иако су темељно корисне, никако не омогућавају потпуну теоријску интеграцију и потребно је додатно пречистити теоријски модел. Стога ова дисертација узима да генотипска варијабла величине, као и експланаторна

³⁶ Breuning 2007, 152.

³⁷ Neumann and Gstohl 2006.

³⁸ Rickli 2008, Archer, Bailes and Wivel 2014.

³⁹ Rickli 2008. Такође, за разликовање неутралности и несврстаности као безбедносних стратегија малих држава и преглед литературе, погледати Radoman 2018.

⁴⁰ Smed and Wivel 2017, 82. За преглед „доминантних” и „секундарних” скупова улога већих држава, погледати Le Prestre 1997b, 253–254.

⁴¹ Neumann and Gstohl 2006.

⁴² Упор. специјални број часописа *Third World Thematics* о малим државама (Vol. 1, No. 1, 2016) и мој чланак. Остали „алтернативни” приступи се не баве директно појмом мале државе, иако поједини аутори своје анализе заснивају на постколонијалном приступу или истичу перспективу земаља из којих потичу што доприноси плурализацији (видети нпр, Kogary 1983), њихов теоријски допринос се у већој мери може пронаћи у другим областима проучавања пре него у домену спољнополитичке анализе.

⁴³ Hudson and Day 2020, 195.

варијабла улоге могу бити полазна основа за повезивање спољнополитичке анализе и студија малих држава под окриљем мог Комплекса идентитета и улога.

У проучавању малих држава постоји тензија између истраживања материјалних и идејних елемената које обликују политичко деловање, и неопходно је у концептуализацији предмета, изградњи теорије, и самом емпиријском истраживању уважити специфични макро и микро контекст.⁴⁴ Поједини историчари међународних организација истражују како се велике друштвене идеје, нпр. попут дискурса модернизације, укрштају са контекстом Уједињених нација. Они уважавају схватање шкотског историчара политичких идеја Квентина Скинера (Quentin Skinner), према којем је однос идеја и контекста ништа друго него „загонетка кокошке и јајета”.⁴⁵ У литератури о малим државама и даље преовлађују радови у духу традиционалних теорија и установљених оквира спољнополитичке анализе, док су ређи они који залазе у конструктивизам и „постпозитивистичке” методе. Ово је истовремено празнина у литератури коју ова дисертација жели попунити тако што ће, између осталог, настојати да изврши својеврсну „постконструктивистичку”⁴⁶ интервенцију у спољнополитичку анализу у домену теоријско-методолошких питања.⁴⁷ Овај корак је заснован на идеји постструктуралистичких теоретичара, према којој су међународни односи истовремено и „интертекстуални односи”,⁴⁸ уз ограду да се детаљније бавим идентитетским нарративима на граници конструктивизма без залажења у дубине безобалног постпозитивизма.

Док се горенаведене претпоставке могу узети у начелу као одлике спољне политике малих држава у различитим контекстима и регионима, ова дисертација полази од истих, али настоји да критички испита и реконцептуализује значење мале државе и њене спољне и безбедносне политике у оквиру међународних организација. Упркос свести о структуралној ограничености њихових циљева и могућности делања, ја истражујем делатничку страну малих држава у светској политици у светлу савремених расправа, а пре свега конструктивистичке литературе о међународним односима и спољној политици у ужем смислу. Занимљиву идејну инспирацију за промишљање ове проблематике даје и нормативна теорија секуритизације Рите Флојд (Rita Floyd) чије разматрање либералне теоријске основе упућује на закључак да ипак није могуће имати *потпуну* слободу делања. Ако је ово тачно, онда је субјекту на располагању само *ограничена* могућност избора између унапред омеђених опција – што му оставља „аутономију” делања.⁴⁹ Имајући у виду и реалистички инспирисане теоријске радове о дефициту употребљиве моћи малих држава у међународном систему, и ако притом концепт делатништва повежемо са аутономијом, онда прихватамо и одређену институционалну условљеност делатништва малих држава. Мале државе упркос различитим ограничењима ипак налазе начине да делањем у међународној политици остварују своје националне интересе путем одређивања приоритета у мултилатералним организацијама (нпр. Ирска у Савету безбедности УН) или у специјализованим областима праксе (тзв. нише – скандинавске земље као нормативни актери). Академска литература о малим државама је теоријски и епистемолошки разноврсна, те у ширем смислу ова дисертација узима у обзир и радове настале у оквиру прве генерације материјалистичких и реалистичких истраживања, као и новија промишљања појма мале државе који се приклањају „релационој” скупини.⁵⁰ Та друга генерација литературе види концепт мале државе као особен „уређај за фокусирање”⁵¹ тема и

⁴⁴ Rosenau 2006 (1), у поглављу 19 пише о теоријским и методолошким изазовима у проучавању спољне политике. Розенау у својој „пред-теорији” спољне политике разликује 8 типова држава, попут малих и великих, демократских и недемократских.

⁴⁵ О овоме пишу Emmerij, Jolly, and Weiss 2001, 8–9.

⁴⁶ Bially Mattern 2005. Реч је о прелазној методологији која се не одриче претпоставки научног реализма, али истовремено је отворена за хибридизацију са истраживањем дискурса и наратива.

⁴⁷ За неке примере постструктуралистичког приступа погледати, рецимо, Campbell 1992, и Nymalm 2017.

⁴⁸ Der Derian and Shapiro 1989, eds.

⁴⁹ Floyd 2011, 431–432.

⁵⁰ Rothstein 1968; Wivel, Bailes, and Archer 2014.

⁵¹ Wivel 2005.

проблема у међународним односима. У овој дисертацији се заступа став да је, стога, могуће градити једну другачију и посебнију перспективу чија се практична и нормативна утемељења налазе у ставу да је етичка димензија уграђена у конструктивистичкој онтологији.⁵²

1.3. Конструктивизам и постструктурализам као теоријски савезници у истраживању идентитета и улога у Међународним односима

Конструктивистичка перспектива у оквиру спољнополитичке анализе требало би да нам отвори разматрање „делатничке” стране проблема делатник-структура, чиме се жели онтолошки дати пажња малим државама у односу на објективистичку перспективу која даје предност великим силама и структурирању светске политике. За протеклих четврт века, бројни су и разноврсни изазови униформности који се у доба глобализације стављају пред „субјективност” и могућност (сувереног) актерства држава (не само малих). У овом смислу не сме се заобићи ни све већи значај идентитетских процеса на свим нивоима⁵³ за вођење спољне политике. У најновије време идентитетски чиниоци добијају на значају и у светлу обнове дискурса о геополитичким и транснационалним изазовима политике великих сила у Европи.⁵⁴ Ту се нарочито мисли на однос између државе и нације, те некакву дистрибуцију идентитета на државном и супранационалном нивоу, питања која се могу сврстати у „рубрику идентитета и спољне политике”.⁵⁵ Управо је друштвени и политички идентитет малих држава значајан јер оне неретко бивају суочене са ризицима колективном саморазумевању и делању који могу утицати на способност одигравања улоге у међународном систему, више него што је то случај код моћнијих и снажнијих држава. Такве кризе државног и међународног идентитета дешавају се сплетом унутрашњих и спољашњих елемената у миљеу глобализоване светске политике, и оне се могу адекватно сагледати из угла конструктивизма и нових теоријских приступа.

Постструктуралистичка мисао у друштвеној теорији и конструктивизам у Међународним односима представљају плодну платформу за теоријска истраживања и њихову могућу примену на широк спектар тема, почевши од рата и национализма, па до глобализације и развоја. Управо се спољна и безбедносна политика, као вид политичког понашања и политичких процеса држава, могу проучавати и анализирати у оквиру раније наведених приступа и њима својствених истраживачких програма, а што је видљиво у бројним студијама које припадају спољнополитичкој анализи.⁵⁶ Проучавање дискурса о спољној и безбедносној политици (тј. њеним стратегијама, циљевима, приоритетима и делању) у Међународним односима ослања се на радове француског филозофа Мишела Фукоа из седамдесетих година 20. века, који су инспирисали савремене теоријско-методолошке приступе и расправе у оквиру ове научне дисциплине.⁵⁷ Фукоове идеје су од осамдесетих година постале ослонац критичке друштвене теорије, да би потом постали предмет интересовања, па и све више прихваћени и у новијим теоријским расправама у Међународним односима под окриљем конструктивистичког приступа, те постструктурализма и њему својствених теоријских „обрта”, инспирисаних концептима „дискурса” (Фуко), те „поља” и „хабитуса” (Бурдије).⁵⁸ У овој дисертацији се настоји извести теоријска интеграција концепата који су својствени конструктивизму и постструктурализму тако што ће се путем постструктуралистичког схватања дискурса интервенисати у базу коју представља „умерени конструктивизам”

⁵² Kowert 2001.

⁵³ Smith 1991; Nojman 2011.

⁵⁴ Guzzini 2012.

⁵⁵ Vucetic 2017, 2.

⁵⁶ Погледати, нпр. Kubalkova 2001; Smith, Hadfield, and Dunne 2016; Subotić 2016.

⁵⁷ Погледати, нпр. Hansen 2006, Albert and Lenco 2008.

⁵⁸ Погледати, нпр.: Фуко 2007; Фуко 2012; Нојман 2009; Adler-Nissen 2013.

Александра Вента, чиме изграђујем један мешовити, социолошки приступ који уважава и хоризонт „критичког” конструктивизма.⁵⁹

Постструктурализам, без обзира на његово широко и неретко безобално одређење, усредсређује се на проучавање идеја, идентитета и дискурса. Везе које има са конструктивистичким приступом у међународним односима су вишеструке, пре свега преко постпозитивистичке епистемологије и нематеријалистичке онтологије. На овај начин, поједини аутори препознају и интерпретативну, тј. постпозитивистичку струју унутар широко постављеног конструктивизма.⁶⁰ Ово би значило да је наше знање о стварности друштвено конструисано иако оно може одговарати појавама у природи (некој објективној стварности). На том трагу, ова дисертација предлаже да је могуће додатно актуелизовати коришћење постпозитивистичких варијанти конструктивизма у објашњавању и разумевању односа између идентитета и улога у спољној политици. Тиме се не угрожава темељна епистемолошка основа Вентовог конструктивизма, иако се прави одређени отклон према традиционалним оквирима спољнополитичке анализе као проучавања лидера и одлучивања тако што се проучава друштвена конструкција идентитета и улога.⁶¹ Ово се постиже једним међукокорак у теорији, тачније посредством „постконструктивизма” у раду Џенис Бјали Матерн (Janice Bially Mattern). Та теорија претпоставља наративну конструкцију стварности на трагу филозофа Жана Франсоа Лијотара (Jean-Francois Lyotard), што је предмет разматрања у следећем поглављу.

У том смислу, ова дисертација узима језичко конструисање друштвене стварности и дискурс као предмет анализе, али и средство за критичко испитивање контекста, процеса, актера и резултата у области спољне и безбедносне политике малих држава као облика њиховог понашања, чињења или делатништва. Притом, безбедносна политика представља део спољне политике којим се „сазнаје” како „власт” види безбедносно окружење своје земље и како се оно тумачи у стратешким и другим званичним документима.⁶² Управо у овом сусрету спољне и безбедносне политике постоји празнина у литератури коју ова дисертација настоји попунити и понудити теоријски и практични допринос.

Потом се хоће надоградити дискурзивни правац у истраживању основа за спољнополитичко делање малих држава, а које су представљене у концепцијама улога и идентитета, те њиховом узајамном конституисању. Дискурзивно гледиште је обично наслоњено на два извора из друштвене теорије: Фукоове теоријске радове о дискурсу, те делимично и на теорију политичког дискурса постмарксиста Ернеста Лаклауа (Ernesto Laclau) и Шантал Муф (Chantal Mouffe).⁶³ И у најновијим радовима из Међународних односа ови аутори служе као инспирација за различита промишљања и нова сагледавања. Тако, на пример, Марија Нималм (Maria Nymalm) у својој студији о месту идентитета у конструисању америчке слике о Јапану и Кини, подсећа нас на могућност дискурзивног креирања идентитета.⁶⁴ За ту ауторку, идентитет се „дискурзивно производи или артикулише (не само, али такође и у језику), и стога је у потпуности друштвен, релацион и не-есенцијалан феномен”.⁶⁵ У том чланку се дискутује о постструктуралној дискурзивној анализи спољне политике, и указује на

⁵⁹ Међутим, Вентов „умерени” конструктивизам је позитивистички, док се постпозитивистички конструктивизам понекад зове „критичким”, што указује на разноврсност унутар конструктивистичких приступа.

⁶⁰ Видети о овоме у Zehfuss 2002.

⁶¹ Овакву могућност је недавно представио у једном свом раду Нејберс (Nabers 2011), указујући на значајан потенцијал проучавања дискурзивне природе конституисања идентитета и улога у оквиру теорије улога. У овој дисертацији се прихвата таква могућност, и жели се додатно позабавити са теоријским и емпиријским димензијама, као и спецификацијом посебних тема и питања која су значајна за студије малих држава, што би требало да буде и један од њених научних доприноса. Критика државоцентричности у теорији, те њој подређених истраживачких програма може отворити простор за реконцептуализацију „државног” идентитета и традиционалних улога које „држава” спроводи.

⁶² Hadžić 2014, 64, 64–68.

⁶³ Laclau and Mouffe 1985/2001.

⁶⁴ Nymalm 2017.

⁶⁵ *Ибид.*, 4.

значање „дискурзивног и перформативног читања идентитета” које „баца светло на продуктивне и ограничавајуће карактеристике које су утиснуте у артикулацију идентитета у пракси”.⁶⁶ Оваква позиција оставља трага и на дефинисање дискурса који је више од „изјава које производе или иницирају говорници”; ради се о „структури и значењима која су продуктивна и ограничавајућа на њихов начин, чиме наизменично утичу на говорника и његову могућност артикулације”.⁶⁷

С друге стране се налази литература о спољнополитичким улогама, која упориште има у друштвеној теорији, политичким наукама и дисциплини међународних односа од 1970-их година.⁶⁸ Надахнута је симболичким интеракционизмом америчког друштвеног научника Џорџа Херберта Мида (George Herbert Mead) којег ова дисертација узима као исказ интересовања за друштвену природу међународних односа.⁶⁹ У домену Међународних односа и спољнополитичке анализе овај социолошки правац врши утицај током седамдесетих и осамдесетих година прошлог века, при чему у другој деценији 21. века за њега влада нови талас интересовања. На сличан начин и појам идентитета (колективног, политичког, културног, националног, државног, итд.) заузима све значајније место у политикологији и Међународним односима од почетка деведесетих година прошлог века.

У дисертацији се истражују идентитет, делатништво (енг. *agency*), и стратегије конструисања/обнављања, те промене идентитета и улога државе у оквиру међународних организација након завршетка Хладног рата. Ако делатништво одредим као могућност смислене аутономије одлучивања у оквиру структурних ограничења – било да су она идеациона или материјална – онда се делатништво може схватити као могућност делања државе у међународном миљеу који је (формално) институционализован у виду Уједињених нација. Овакво схватање делатништва државе се код Лебова назива „самообликовање” (енг. *self-fashioning*), и подразумева углавном слободу избора одређених улога и њихово креативно модификовање.⁷⁰ Овде су међународне организације схваћене као позорница за „одигравање” различитих улога, односно место које служи за обнављање идентитета (и представљање односа према сопству и другом), односно и (пре)осмишљавање улога путем различитих дискурзивних (језичких и текстуалних) пракси.⁷¹

1.3.1. Идентитет

Идентитет се у овој дисертацији радно дефинише као *наратив који актери граде о себи. Идентитет државе је наратив који она гради о себи у односима са другима, а улога државе (системска) позиција са које она дела у међународном друштву.* Идентитет и његове појединачне идентификације су дискурзивно посредовани, тј. има дискурзивни карактер – и манифестован је у репрезентацијама дискурса.⁷² Критичка школа дискурс одређује као језички посредовану „друштвену праксу” која „конституише ситуације, предмете знања и друштвене идентитете људи и група људи и односе између њих; при чему дискурзивне праксе имају

⁶⁶ наведено у Nymalm 2017, 4.

⁶⁷ *Ибид.*

⁶⁸ Holsti 1970.

⁶⁹ За новију рецепцију и читања Мидове теорије у проучавању спољнополитичких улога и анализи спољне политике, погледати, нпр. Frank, Harnisch and Maull 2011 и McCourt 2012.

⁷⁰ За расправу о филозофским проблемима делатништва и могућности делатништва држава, детаљније видети у Lebow 2016, 145–178.

⁷¹ За енциклопедијски преглед места и улоге међународних организација у међународним односима, те различитих димензија, тема и проблема у њиховом раду на преко 1200 страница, погледати свеобухватно дело *Oxford Handbook of International Organizations* (Cogan, Hurd, and Johnstone 2016, eds).

⁷² Упоредити са Ristić 2018, 9. „Процеси идентификације представљају важну основу за разумевање историје неког колективитета јер укључују процесе производње идентитета, њихову институционализацију, као и периоде манифестовања или ‘интерпретације’ и практиковања идентитета.“

идеолошке учинке који могу својим репрезентацијама производити различите односе моћи”.⁷³ Идентитет пружа значење улогама које су исказане језиком којим се саопштавају циљеви или приповест о политичком понашању и делању.⁷⁴ Посебне репрезентације дискурса представљају или оличавају неку појаву у језику.⁷⁵ У вези с тиме је и социолошка проблематика односа структуре и делатника која је нашла своје место и у Међународним односима, па стога „дискурсе, симболе и идентитете” узимамо као „посреднике између структуре и делања”, који су „посредници језика, значења и културе”.⁷⁶ Наратив се схвата као „јасна и сврсисходна прича” и „когнитивни оквир који даје значење политичком делању”.⁷⁷

Појам идентитета у Студијама међународне безбедности предмет је нарочите пажње у радовима аутора Копенхашке школе. Реч је о идентитету политичке заједнице као „средишњој вредности” који је потребно заштитити.⁷⁸ У радовима Берија Базана (Barry Buzan) и Улеа Вевера (Ole Waever), концептуализована је веза између идентитета и језика у разумевању националне и међународне безбедности. Проучавање безбедности се традиционално налази на националном нивоу, али се све више сели према различитим „идентитетима” – колективним и појединачним које државе треба да штите од различитих претњи. Према критици Била Мексвинија (Bill McSweeney), „не постоји неки колективни идентитет који тамо негде чека да буде откривен”, већ је то „идентитетски дискурс политичких вођа, појединаца и многих других који су укључени у процес конструисања, преговарања, манипулисања или потврђивања неког одговора на захтев – понекад хитног, али најчешће одсутног – за колективном сликом”.⁷⁹ Стога се, условно речено, у Студијама међународне безбедности спољна политика може посматрати као део укупне безбедносне политике једне земље која је споља пројектовани израз неке колективне концепције идентитета. Ове две политике је тешко у потпуности раздвојити услед међузависности њихових циљева. Спољна политика се овде схвата тако да би остварење њених циљева требало да доприноси унапређењу међународне, националне и људске безбедности. У супротном за државу и друштво могу настати озбиљни проблеми.

1.3.2. Улоге

Улоге су *друштвено санкционисане позиције на основу којих актери наступају и делају у друштву*.⁸⁰ Проучавање односа између улога и идентитета држава⁸¹ представља једно од оних подручја у савременим Међународним односима која наговештавају могућност искорака према теорији која би могла понудити нијансирану и обједињавајућу перспективу у

⁷³ Наведено према Wodak and Meier 2016a, 6.

⁷⁴ Према Коранију (Korany 1983, 467–468) спољна политика може бити сачињена од циљева и понашања (делања и одлука). Спољнополитичко понашање има своје манифестације (стр. 471).

⁷⁵ О овоме, рецимо, доста прецизно пише Ristić (2018, 9): „Између стварности и нашег поимања стварности налазе се тзв. репрезентације, које представљају феномене у оном облику у којем их ми видимо, дакле ствари филтриране кроз оно што је између нас и света: језик, категорије, итд. Репрезентације су један од кључних концепата на које се позивају не само дискурзивне анализе идентитета, већ и савремене студије културе.” У овој дисертацији дискурзивну анализу идентитета и конструисање представа о спољнополитичким улогама проширујем на поље међународних односа.

⁷⁶ Ristić 2018, 9.

⁷⁷ Subotic 2016, 612, 613,

⁷⁸ McSweeney 1999, 68. Мексвини, између осталог, идентитет не схвата као „друштвену чињеницу”, већ као „процес преговарања између људи и интересних група”.

⁷⁹ McSweeney 1999, 77–78.

⁸⁰ Упоредити са дефиницијом улога коју даје Харниш: „Друштвене позиције (као и друштвено признате категорије актера) које конституишу очекивања ега и алтера у погледу сврхе актера у некој организованој групи...” (Harnisch 2011, 8). Кал Холсти сматра да улоге подразумевају релативну трајност делања у међународном систему (Holsti 1970, 245–246). Ле Престр улоге на крајње сликовит начин одређује као „ко ради шта, када и како” (Le Prestre 1997a, 4).

⁸¹ Wendt 1999; Nabers 2011.

објашњавању спољнополитичких проблема. Другачије казано, какво спољнополитичко понашање производи одређени однос између системског положаја државе посредованог сплетом интеракција и њеног саморазумевања тог положаја са његовим значењима у специфичном контексту светске политике? Проучавање спољнополитичких улога у конструктивистичком истраживачком програму досад није било предмет значајније пажње истраживача, за разлику од норми и идентитета.⁸² Зато сматрам да би оне требало да заузму значајније место у литератури због свог интегративног теоријског потенцијала. Притом, Вентов „умерени конструктивизам” може имати своју основу за даљу разраду ове тематике и даље од оног што тај аутор види „идентитетом улоге” (енг. *role identity*). Наиме, идентитет може следити из улоге исто као што улога и њено понашање могу бити информисани идентитетом услед чега настаје односност од значаја за спољну политику коју у дисертацији називам Комплексом идентитета и улога (КИУ). У погледу емпирије, ово је значајно и у погледу растуће међузависности и сложености односа, веза и процеса у светској политици након завршетка Хладног рата.⁸³ За последњих четврт века бројни су и разноврсни изазови који се у светлу успона, а потом и кризе глобализације стављају пред субјективност и могућност актерства држава (не само малих). Ту је посебно приметан значај идентитетских процеса на свим нивоима,⁸⁴ а у новије време и кроз обнову дискурса о геополитичким и транснационалним безбедносним изазовима у Европи.⁸⁵

У овој се дисертацији, подсетимо се, износи аргумент да мале државе формулишу своје улоге у међународним односима с обзиром на то како доживљавају себе и у односу на очекивања других. У литератури о малим државама, према Риклију, ово се сматра за трећи талас теоризације,⁸⁶ који је на трагу конструктивистичког приступа који уважава идентитет као експланаторно средство.⁸⁷ У теорији спољнополитичких улога сматра се да улоге могу бити стечене или приписане, тј. да држава буде субјекат или објекат динамике улога у међународном друштву. Мале државе углавном прихватају већ готове (системске или институционалне) улоге у које су укалупљене, док неке улоге донекле обликују својом делатношћу која може бити у складу са кооперативним и некооперативним стратегијама малих држава. Полазећи од претпоставке да су улоге све више зависне или условљене другим (унутрашњим и спољашњим) околностима, оне се могу мењати, те њихова динамика и адаптација зависи од идентитета државе. Идентитети су стога, као и понашање, променљиви, и разумевање динамике идентитета и улога малих постјугословенских држава одређено је њиховим идентитетским стратегијама. Те идентитетске стратегије одређују начине на које се из идентитетског резервоара узимају елементи који државама и њиховим вођствима помажу одржавању релативно стабилног наратива о сопству и положају у међународним односима.

1.3.3. Идентитетски дискурси и перформативност језика у Међународним односима

⁸² За ову критику видети McCourt 2012, 371: „Привилеговање норми и идентитета на уштрб улога има последице за развој теорије и емпиријско истраживање, ограничавајући утврђене загонетке, начине на које се постављају питања, и форме доказа за којима се трага. Објашњења која су заснована на идентитету имају таутолошки квалитет: делање А је предузето зато што држава Б има идентитет Ц, а држава Б има идентитет Ц зато што изводи делање попут А. Тако се заобилазе релевантна питања која се тичу порекла идентитета и како и зашто се идентитети мењају.”

⁸³ Rosenau 1990; Rosenau 1997.

⁸⁴ Smith 1991; Nojman 2011.

⁸⁵ Guzzini 2012.

⁸⁶ Heu 2003 и Rothstein 1968 су неки од примера тог трећег таласа теоризације у литератури о малим државама који се занима за то како државе перципирају своју „величину”.

⁸⁷ Таква периодизација се износи у Rickli 2008. За шири преглед литературе, погледати такође Ingebritsen, Neumann, and Gstholt 2006.

Овде је корисно увести и разлику између перформанса и перформативности коју прави Ерик Рингмар (Eric Ringmar). Другим речима, „перформативност није нешто што се дешава у позоришту. Уместо тога, перформативност се тиче, према постструктуралистичкињи Џудит Батлер (Judith Butler), начина на који се дискурс понавља, и према филозофу Бруно Латуру (Bruno Latour), начина на који се мреже стварају и одржавају. Понављање (реитерација) и умрежавање, испоставиће се, су одвојени начини на које делатништво, и у складу с тим, субјективност, бивају конституисани у друштвеном животу”.⁸⁸ Даље, Рингмар, позивајући се на америчке теоретичаре Џона Остина и Џона Сирла, и њихову теорију језичког чина, истиче да „теоретичари перформативности инсистирају на томе да речи не само да значе неке ствари, већ и чине ствари у свету”, јер језик има „перлокуциону снагу” када је „симболичка структура перформативно направљена (енг. *enacted*)”.⁸⁹ Стога се у овој дисертацији, на трагу замисли симболичког интеракционизма који је компатибилан са перформативним и релационим аспектима постструктурализма, хоће теоријски разрадити однос конституисања идентитета и улога малих држава под светлом дискурса као структуре значења текста. Перформативност је нарочито значајна у истраживању дипломатских пракси.⁹⁰

У овој дисертацији се, између осталог, жели и указати на могућност проучавања перформативности језика, те његових политичких и комуникативних пракси у репродукцији спољнополитичких идентитета (и улога) у међународним организацијама. Друга релевантна теоријска перспектива сагледавања односа између језика и идентитета у литератури налази се у „позиционистичкој перспективи”. Она указује на могућност преговарања идентитета у оквиру „интерпретативног репертоара”. Притом, ти идентитети овисе о расположивим „субјекатским позицијама” и „дискурзивним напетостима” које међу њима постоје.⁹¹ У теоријском оквиру ове дисертације ће обе перспективе бити обрађене, и у односу на њих биће могуће анализирати емпиријске студије случаја. Потом биће могуће и проверити примењивост ових двају перспектива и оценити њихову експланаторну вредност. „Наступ” за говорницом УН или исказивање спољнополитичких ставова у званичним саопштењима и другим облицима текста (као званичног жанра) је у овој дисертацији схваћено као облик перформативности који може стварати или обнављати идентитет и улоге путем говорног чина.

1.3.4. Методолошки компатибилизам

Методолошки компатибилизам представља постојање свести о ривалским и најбољим објашњењима, те њихово надопуњавање у циљу постизања адекватног сазнања. Реч је о настојању да се у разумевању спољнополитичког понашања држава разграниче чиниоци структуре, делатништва и конкретног делања у достизању најбољег објашњења/разумевања. Ова дисертација са својом еклектичком теоријском оријентацијом узима могућност компатибилизма како би понудила сопствени концептуални оквир заснован на различитим приступима Међународним односима, спољнополитичкој анализи и студијама малих држава. Инспирација у овом правцу долази од рада Ханса Морицена, који поткрепљује тврдњу да је могуће комбиновати наочиглед неспојиве перспективе – геополитичку и конструктивистичку.⁹² Међутим, Морицен се опредељује да премости јаз између структуралних и делатничких објашњења, те сугерише да спољна политика може бити схваћена у њеној сложености помоћу једног свеобухватнијег објашњења које иде корак даље

⁸⁸ Ringmar 2017, 3.

⁸⁹ *Ибид.*, 4.

⁹⁰ Видети нпр. код Тобијаса Вилеа који пише о три чиниоца успешности дипломатске перформативности у дипломатском представљању: „признање од стране других дипломатских актера, практична компетентност, и сврставање признатог”. Wille 2017, 1.

⁹¹ Baxter 2016, 42.

⁹² Mouritzen 2017, 641–632; Mouritzen and Wivel 2013.

од непрекидне борбе две супарничке перспективе. Сматрам да управо теорија улога омогућава уравнотежено разумевање спољне политике уважавајући међузависност структуре и делатника у свом јанусовском настојању према разумевању.⁹³ У овој дисертацији се тврди да однос између идентитета и улога захтева истовремено разумевање реалистичке и конструктивистичке онтологије и епистемологије, а посредовано дискурзивним праксама, што је могуће уколико се определимо за Мориценов „компатибилизам”. Њиме је могуће за основу теоријског оквира узети Вентов „умерени конструктивизам”, који разликује корпоративни идентитет (државни) и идентитет улоге.⁹⁴ Вентов приступ представља значајан теоријски ослонац, и полазну основу за дијалог с другим крилом литературе која обрађује спољнополитичке улоге.⁹⁵ Упоредо с тим, осигурава се теоријска конзистентност и увиђање ограничења неких теоријских приступа у погледу могућих објашњења, при чему се може дати предност оном објашњењу које боље одговара датој студији случаја (нпр. неокласични реализам, теорија улога, теорија демократског мира, итд.). Морицен нам сугерише да је могуће истовремено поседовати свест о супарничким објашњењима, при чему се на крају даје предност оном објашњењу које је на одређеном нивоу анализе уверљивије и прикладније датом истраживачком питању.⁹⁶

1.4. Рedefинисање међународних организација као „места перформативности” идентитета и улога постјугословенских држава

Међународне организације су традиционално од великог значаја за мале државе, које виде међународну сарадњу, међународно право и институционализацију међународних односа као најважнији начин да осигурају свој опстанак, смање ризике, и остваре утицај на агенду међународних односа.⁹⁷

Међународне организације, попут Уједињених нација, имају различита значења за велике силе и мале државе. Међународне организације обављају низ функција које су у интересу држава, а које се могу свести на то да државе посредством истих „креирају и спроводе вредности заједнице, и осигуравају спровођење међународних обавеза”.⁹⁸ Почетком 1960-их година, чувени истраживач система УН, Инис Клод (Inis Claude) изнео је важно реалистичко запажање о сврси УН у односу на политику великих сила: „учинити свет безбедним од система равнотеже снага, а систем равнотеже снага сигурним за свет”, тако што би помогле у „побољшању и стабилизацији система равнотеже снага” као „оперативног механизма савремених међународних односа”.⁹⁹ Скоро шест деценија касније ово остаје једно од кључних питања за рад УН, нарочито у светлу данас значајног система глобалног управљања и проблема колективног деловања у оквиру институција УН система.¹⁰⁰ Док велике силе често желе да „иду саме”, мале државе су упућене на изградњу формалних или неформалних коалиција и сложену сарадњу како би заштитиле и промовисале своје интересе у оквиру међународних организација (нпр. *Forum of Small States*, Форум малих држава). Оне,

⁹³ Упоредити са ставом да проучавање улога у себи садржи разматрање структуре и делатништва. Wehner and Thies 2014, 413.

⁹⁴ Wendt 1999.

⁹⁵ Вент (Wendt 2014, 195) идентитет схвата као „у основи субјективни или квалитет нивоа јединице, укорењен у актеровом саморазумевању”. Ми ћемо ову дефиницију узети као основу за даље критичко разматрање и проблематизацију појма идентитета и његових различитих значења и спорења која постоје око његове операционализације у међународним односима.

⁹⁶ Нпр. Mouritzen and Wivel 2013 пишу о објашњењима која су алтернатива либерализму и реализму. Mouritzen and Wivel 2013 пишу о објашњењу спољнополитичких проблема на више нивоа анализе и одабиру адекватног објашњења.

⁹⁷ О „моћи међународних организација” погледати у седмом поглављу Barnett and Finnemore 2005 (део зборника *Power in Global Governance* који су уредили Barnett and Duvall 2005b, 161–184).

⁹⁸ Abbott and Snidal 1998, 3.

⁹⁹ I. Claude, цитирано према Jovanović 1990, 227.

¹⁰⁰ Упоредити, нпр. Hill 2016, 294–300, 301–304. Такође, погледати и Abbott and Snidal 1998.

тако, чине две трећине чланства Организације Уједињених нација и заузимају улоге (створене или додељене) у различитим догађајима и процесима светске политике.¹⁰¹ Без подршке малих држава које се окупљају у гласачким блоковима попут Г-77 или Покрета несврстаних земаља није могуће усвојити резолуције Генералне скупштине, исто као што без пристанка „директоријума” пет великих сила не може бити усвојена резолуција Савета безбедности.

Док међу великим силама постоје дебате о „степену пожељног ангажовања у УН” (углавном у САД), међу малим државама се може поставити питање „у којој мери њихови интереси оправдавају трошкове ангажовања на решавању широког спектра глобалних проблема”.¹⁰² Обрад Рачић сматра да „у хетерогеном свету као што је наш, мали траже од УН заштиту своје територије и права да на њој решавају проблеме по свом нахођењу. По дефиницији, они су за мултилатерализам, јер имају (ма колико ограничену) могућност да учествују у процесима преговарања и одлучивања”.¹⁰³ То може бити посебно релевантно у истраживању државног идентитета и уласка држава у међународно друштво, чији је заправо УН главни носилац. Литература нам показује да очекивано понашање малих држава подразумева делање унутар међународних организација (или колективних аранжмана/режима), нискоризично понашање и фокус на питања од значаја за њихов економски раст и развој услед релативно оскудних и ограничених ресурса који им стоје на располагању за вођење спољне политике.¹⁰⁴

Такође, мултилатералне институције, односно Уједињене нације, својим трима функцијама, „стварањем правила”, „пацификацијом” и „стабилизацијом”, у контексту међународног права и поретка налазе системски легитиман и прихватљив однос између неколицине доминантних држава које поседују извршну моћ и већине мањих држава које дају легитимитет заједничким одлукама.¹⁰⁵ Међутим, и даље остаје недовољно истражено како нове и слабе мале државе приступају овом устаљеном знању. Отуда следи и загонетка да понашање малих држава овиси од околности (нпр. конфликтни или постконфликтни контекст), или пак ступња њихове социополитичке кохезије (слабе или јаке). Оне ће понекад бити спремне да ступе и у ризично понашање и, сликовито, „ударе више него што су тешке” у неизвесној игри, а поготову када им је угрожен опстанак. Историја међународних односа свакако не мања примерима такве праксе.

У овој дисертацији ће се детаљно истражити улоге које две бивше југословенске републике, Хрватска и Србија, врше у оквиру ове глобалне организације, те испитати разлози за евентуална одступања од очекивања која теорија има о спољнополитичком понашању малих држава. Подсетимо се да би очекивања ишла у погледу повиновања и адаптације на спољашње подстицаје и притиске, пре него ли неко одлучније одупирање. Свако одступање од преовлађујућих очекивања за сарадњом захтева да се околности таквог приступа детаљније истраже. Ипак, распад СФРЈ, југословенски ратови 1990-их и њихове последице указују и на примере „некооперативних”, па и „офанзивних” политика малих држава на тим просторима.

¹⁰¹ Дobar пример за ово је метафора о Лилипутанцима светске политике, будући да они истовремено стрепе од јачих, али је могуће и да „везују” Гуливере у појединим ситуацијама. Ову метафору први пут спомиње Robert Keohane (1969).

¹⁰² Раџић 2010, 184. Наш угледни професор међународних организација Обрад Рачић у својој студији *Уједињене нације између моћи и права* (2010) на једном месту износи и следеће запажање које је корисно за разумевање дилема и стратегија малих држава у међународним организацијама: „Нема сумње да учешће у мултилатералним облицима међународне сарадње има своје предности за велике државе (као и за мале), али и недостатке (да ли и за мале?)”. Раџић 2010, 185. Става сам да мултилатерализам за мале државе ипак нема кредибилну алтернативу, док велике силе, попут САД у време администрације председника Доналда Трампа, прибегавају и повлачењу из мултилатералних аранжмана у корист билатералних односа.

¹⁰³ Раџић 2010. 186.

¹⁰⁴ Према Морису Исту, мале државе ће тежити економисању у својим односима и ређе ће се ослањати на традиционалну билатералну дипломатију због њеног коштања. Пре ће се опредељивати за „мултилатералну дипломатију, међународне конференције, регионалне организације и вишеструко дипломатско представљање”. (East 1973, 560).

¹⁰⁵ Раџић 2010, 186, и расправа о овоме посебно на странама 186–191.

Таквим разумевањем се овде отвара простор за формулисање истраживачке загонетке у вези с природом делатништва малих држава, која се не може објаснити само помоћу материјалних чинилаца, већ мора у обзир узети и нематеријалне, идејне чиниоце попут идентитета. Стога се ова дисертација у емпиријском смислу фокусира на случајеве спољне и безбедносне политике Србије и Хрватске, у периоду између 1992. и 2019. године, и критички испитује начине на које су ове мале државе користиле стратегије утицаја и одбране у постјугословенском контексту. Ова дисертација узима Организацију Уједињених нација као особено место, „позорницу”, међународног друштва на којој државе „одигравају” улоге којима (пре)осмишљавају своје идентитете и положај у светској политици.

1.5. Теоријски допринос: увођење „Комплекса спољнополитичких идентитета и улога малих држава”

Ова дисертација успоставља дијалог двају литература: оне о идентитету у међународним односима (пре свега, у својој конструктивистичкој оријентацији), и обимне, скоро пола века развијане литературе о спољнополитичким улогама. Оне се могу посматрати и као део својеврсне „конструктивистичке” спољнополитичке анализе.¹⁰⁶ Полазећи од претпоставке о узајамној компатибилности и суодређености појмова идентитета и улоге, ова дисертација ће развити концепт *Комплекса идентитета и улога*.

У свом разматрању видова идентитета, Вент је предвидео и постојање тзв. идентитета-улоге. „Идентитети-улоге јесу субјективна саморазумевања; улоге су објективни, колективно конституисани положаји који дају смисао том разумевању. Претходни долазе и одлазе као што појединци стичу или одбацују уверења; потоњи опстају све док их неко испуњава”.¹⁰⁷ Како проучавање спољнополитичких улога у конструктивистичком истраживачком програму није досад било предмет довољне пажње истраживача, за разлику од норми и идентитета,¹⁰⁸ потребно је преиспитати, те евентуално редефинисати, однос ова два појма. У том погледу ова дисертација предлаже концептуалну иновацију, тј. изграђује *Комплекс идентитета и улога* као један од начина да се дубински истражи динамика овог интерсубјективног конституисања улога у процесу структура и делатника. Није реч само о доприносу конструктивистичком теоризовању, већ се истражују и даље могућности шире теоријске интеграције у области спољнополитичке анализе. Одатле ова дисертација узима у свој задатак критичко испитивање односа између идентитета и улоге истражујући и анализирајући спољну политику малих држава у постјугословенском простору.¹⁰⁹ У једном општијем смислу, она се посредно тиче разматрања последица које растућа међузависност те промењене околности у вези са карактером међународног поретка има на односе, везе и процесе у светској политици након завршетка Хладног рата, и непосредно њиховог учинка на делатништво малих држава у међународним односима кроз испитивање спољне политике постјугословенских држава у ОУН.¹¹⁰

Однос идентитета и улоге биће детаљно редефинисан у свом апстрактном теоријском значењу, те затим примењен на досад неистражену тему спољнополитичких улога малих (постјугословенских) држава у систему Уједињених нација. Отуда проистиче и средишње

¹⁰⁶ Vucetic 2017.

¹⁰⁷ Vent 2014, 223–224.

¹⁰⁸ За ову критику видети McCourt 2012, 371. „Ово није само концептуални проблем. Привилеговање норми и идентитета на уштрб улога има последице за развој теорије и емпиријско истраживање, ограничавајући утврђене загонетке, начине на које се постављају питања, и форме доказа за којима се трага. Објашњења која су заснована на идентитету имају таутолошки квалитет: делање А је предузето зато што држава Б има идентитет Ц, а држава Б има идентитет Ц зато што изводи делање попут А. Тако се заобилазе релевантна питања која се тичу порекла идентитета и како и зашто се идентитети мењају”.

¹⁰⁹ Le Prestre 1997b, 253 наводи да је Француска 1989. године у свом „секундарном скупу улога” имала идентитет као компоненту или концепцију, док је 1993. године идентитет постао део „доминантног скупа улога”.

¹¹⁰ Rosenau 1990; Rosenau 1997.

теоријско истраживачко питање које одговара теми дисертације о могућности суконституисања (и суодређености) идентитета и улога: *како мале државе конструишу своје идентитете и спољнополитичке улоге у оквиру међународних организација?*

Или, још прецизније, емпиријско питање које дисертација поставља јесте „*Како је могуће да се Србија и Хрватска битно другачије односе према грађењу својих спољнополитичких идентитета и улога у оквиру ОУН након распада СФРЈ ако су обе мале државе у светској политици?*” Тако се у овој дисертацији поставља питање због чега су резултати спољне и безбедносне политике Србије и Хрватске значајно различити у периоду између 1992. и 2019. године, те иако је на обе државе утицао исти велики догађај као што је распад СФРЈ. Зато се хоће анализирати идентитет и улоге у дужем временском периоду, и уз ослонац на „прелазне” идентитетске позиције које могу или не морају да одговарају типичним или очекиваним улогама малих држава. Теорија улога нас саветује да постоје механизми адаптације улога или адаптације идентитета. Стога је могуће испитати због чега су, рецимо, Хрватска и Србија на различите начине поставиле своје спољнополитичке улоге током 1990-их година, односно какве су њихове идентитетске конфигурације. Ова дисертација истиче два механизма идентитетске конфигурације – *конвергенција* и *дивергенција* идентитета и улоге мале државе, који могу објаснити случајеве приближавања и удаљавања идентитета и улога у сложеном међународном контексту.

Динамика конституисања спољнополитичког идентитета и њихових улога је у овој дисертацији посматрана у оквиру Комплекса идентитета и улога, који садржи механизме конвергенције и дивергенције, те адаптације идентитета и улоге. Конвергенција наступа када се идентитети и улоге међусобно приближавају и подупиру у погледу спољнополитичког понашања мале државе, док дивергенција означава функцију њиховог удаљавања и размимоилажења који производи неодржива и кризна понашања. Механизми конвергенције и дивергенције могу нам помоћи да мапирамо и разумемо начине на које Хрватска и Србија конфигуришу у Уједињеним нацијама наративе који се тичу производње њиховог положаја (сплета идентитета и улоге) у светској политици. Уједињене нације су израз и репрезентација међународног друштва, и ова дисертација их види као место односа мале државе и међународног друштва.¹¹¹ На тој „позорници” државе исказују своје спољнополитичке преференције и ставове о најзначајнијим светским питањима, наступају као делатници и преосмишљавају своје идентитетске наративе и улоге. Посредством истраживања КИУ СФРЈ, Србије и Хрватске у УН, ова дисертација настоји по могућству из студија случаја и генерализовати неке могућности делатништва малих држава у међународном друштву. Поред тога, биће указано и на разноврсне проблеме који проистичу из ситуација напетости између њихових идентитетских саморазумевања и чинилаца сложеног међународног окружења. У наставку зато ваља радно утемељити предмет истраживања у теоријском и емпиријском смислу, те указати на контуре релевантне литературе.

1.6. Емпиријско одређење предмета истраживања

Емпиријски предмет истраживања у овој дисертацији је недовољно истражени однос идентитета и улога постјугословенских држава у оквиру система УН. Разлози који подупиру значај ове теме су вишеструки. Пре свега, мале и нове суверене државе настале сецесијом од и насилним распадом СФРЈ (даље, постјугословенске државе или постјугословенски простор) нису биле предмет адекватног проучавања када је реч о њиховој спољној политици у оквиру УН. Њихове политике се у литератури обично посматрају кроз проблематику национализма, ратова и оружаних сукоба, те посткомунистичке транзиције и европске интеграције, чиме се производња знања о њима углавном ставља у оквире периферијалности и маргиналности у

¹¹¹ За користан енциклопедијски преглед ОУН, погледати Volger 2010, ed. *A Concise Encyclopedia of the United Nations*.

светској политици. Насупрот томе, из другачијег угла бих поставио следеће питање: како можемо истраживати релативно присуство или одсуство глобалних тема у постјугословенском дискурсу, мапирајући у њиховом дискурсу у УН представе о, тј. њихов доживљај међународног и глобалног поља (и идентитета).

Управо су Уједињене нације, на нормативној, али и практичнополитичкој равни оно место и дискурзивна платформа посредством које се међународни дискурси држава узглобљују у резултујући глобални дискурс и узимају од њега неке градивне елементе. Степен узглобљености националног и глобалног може се одатле тумачити и као показатељ могућности државе да прихвати и врши улоге коју светска организација њима приписује, док се учинак у вршењу те улоге повратно претвара у међународни идентитет државе попут одређеног дипломатског капитала који друштвена структура међународног система вреднује као међународни статус, тј. углед државе у међународним односима. Ниво националне идентификације и даље надмашује оне наднационалне и трансационалне, иако се тај однос значајно променио за протеклих пола века са успоном глобализације. Међутим, запажање Арнолда Волферса (Arnold Wolfers) средином прошлог века и даље издржава пробу времена. Наиме, „државник који је навикао да анализира међународну политику само у погледу понашања држава поступаће са Уједињеним нацијама другачије од онога који верује у раст међународних организација до мере у којој оне имају независну контролу над светским догађајима налик контроли коју спроводе државе”.¹¹² Управо би у овом кључу требало гледати на еволуцију мултилатерализма и његов учинак у решавању највећих светских проблема, као и на тежњу ове дисертације да кроз анализу делатништва држава у УН сагледа променљиви однос између националног и међународног у друштвеној конструкцији светске политике. Другим речима, треба сагледати мултилатерализам не само као политичко средство, већ размотрити и могућности да он буде специфичној циљ, интерес, па и идентитетска одредница држава.

Пажња емпиријског истраживања усмерена је на еволуцију постјугословенског контекста у спољнополитичком дискурсу Србије и Хрватске пред УН. Тај контекст о(не)могућава и обликује наступање држава у оквиру система УН за време ратова и њима припадајућих последица у виду пролонгираних криза и нерешених конфликта. УН дискурс постјугословенских држава у себи садржи динамику глобалног, подрегионалног и националног. УН током тог времена заузима активну, али не и свемогућу улогу у обликовању постјугословенског контекста, и у многим зависи од воље најмоћнијих држава чланица. Бивше југословенске републике на различите начине учествују у раду ове организације на политичком, дипломатском и техничком нивоу и различито се односе према југословенском раздобљу и (наслеђеном?) дипломатском капиталу СФРЈ. То нас доводи до потребе испитивања некакве логике употребе званичних оквира памћења који нам казују о односу између југословенског и постјугословенског аспекта спољнополитичких наратива које ове државе примењују за разумевање њихових положаја и улога у међународним односима. Релевантна академска и историографска литература из/о периоду СФРЈ током Хладног рата¹¹³ послужиће у сврху реконструкције контекста и извођења конкретнијих истраживачких потпитања која су усмерена теоријским оквиром КИУ. Та питања се тичу узајамног конституисања идентитета и улога малих држава у оквиру међународних организација (нпр. УН). Један од примера јесте утицај југословенске кризе на редефинисање улоге УН и његов имиџ (слику о себи) у свету. С друге стране, неке мале државе кроз ову универзалну организацију остварују различите интересе, врше утицај или редефинишу свој идентитет или статус у међународним односима.

Метода анализе дискурса и наратива упућују на текстуалну стварност као маркер конвергенције или дивергенције између спољнополитичких идентитета и улога држава. Емпиријски предмет истраживања у ужем смислу су дискурзивне праксе које се односе на

¹¹² Wolfers 1962, 8.

¹¹³ Богетић 2008; Dimić 2014.

теме од значаја за спољну политику, мир и безбедност, а реализују се у оквиру релевантних политичких институција, органа и тела Уједињених нација, попут Савета безбедности, Генералне скупштине и других. Тако схваћене праксе се могу посматрати у њиховој идејној, материјалној и перформативној димензији, које значајно одређују учинке пратећих односа, процеса и политика као вида спољнополитичког понашања државе. Ти колективни идентитети/идентификације могу бити перформативно и дискурзивно конструисани у оквиру међународних организација, попут УН.¹¹⁴ У литератури се обично полази од рада Џудит Батлер о перформативном конструисању родног идентитета (1990) за објашњење перформативности у међународним односима.¹¹⁵ За Батлер, „род је поновљена стилизација тела, скуп поновљених чинова унутар једног ригидног регулаторног оквира који очврсне током времена како би произвео појаву суштине, једне природне врсте бића.”¹¹⁶ Ово симболично стварање и обликовање неког идентитета посредством праксе или чињења, између осталог и кроз језик, је значајно и за разумевање спољне политике. Наиме, разумевање односа између језика и идентитета иде кроз перформативност актера, зато што се њоме указује на „нестабилност идентитета, а самим тим и понашања којим се ти идентитети изводе”.¹¹⁷ Притом, понашање малих држава, у светлу мог теоријског приступа, одређујем као одигравање идентитетом обликованих улога чији се исходи региструју на међународном нивоу анализе (у оквиру система УН).

1.7. План излагања у дисертацији

У поглављима 1–3 су изнете уводне напомене и установљен предмет истраживања који се односи на истраживање односа (и модуса: дискурзивног и перформативног) идентитета и спољнополитичких улога малих држава у међународним организацијама. Предмет истраживања је образложен теоријски и емпиријски, чиме је омогућено да се настави с даљим корацима у истраживачком поступку. Друго поглавље износи преглед литературе која се односи на предмет истраживања. Треће поглавље се бави теоријско-методолошким оквиром за разумевање узajамног конституисања идентитета и улога малих држава, а који треба да послужи за анализу студија случаја. Поглавља 4–6 која нуде контекст и специфичне студије случаја у спољној и безбедносној политици СФРЈ, Србије и Хрватске, са посебном пажњом усмереном на теме и улоге које се односе на дискурс о Уједињеним нацијама и релевантним темама светске политике у оквиру Организације Уједињених нација. Седмо поглавље обухвата обједињујућу расправу и закључак о спољнополитичким улогама постјугословенских држава у систему УН имајући у виду специфичности теоријског оквира и сагледавање могућности увида коју нуде различити теоријски нивои анализе. Оно је замишљено као интегративни оглед о доприносу проучавању спољнополитичких улога малих држава и теорији међународних односа који пружа овом дисертацијом уведени Комплекс идентитета и улога.

ДРУГО ПОГЛАВЉЕ

Критички преглед литературе о идентитету, улогама и спољној политици малих држава

¹¹⁴ За критику перформанса и перформативности, видети нпр. Ringmar 2017.

¹¹⁵ Campbell 1992 ову перспективу примењује на проучавање генеалогije идентитета САД и дискурзивно конструисање њихове спољне политике. Такође погледати и Laffey 2000.

¹¹⁶ Цитирано према Baxter 2016, 40.

¹¹⁷ *Ибид.*

2.1. План критичког прегледа литературе

Овим критичким прегледом литературе биће урађено следеће: 1) разматрају се за академске међународне односе специфични концепти и проблемске целине: структура и делатништво, хијерархија и статус; 2) и са њима повезује истраживање односа између идентитета и улога у спољној политици малих држава 3) сагледавајући њихово особено конституисање у оквиру међународних организација, као што су Уједињене нације. На овај начин се предочавају теоријске основе за изградњу једног компатибилистичког *Комплекса идентитета и улога* малих држава заснованог на увидима из литературе о спољнополитичкој анализи и улогама, те студијама малих држава, чији се идентитети заснивају у спољнополитичком дискурсу унутар Организације Уједињених нација.

Преглед литературе је организован у пет делова. Први део садржи (мета)теоријске увиде који омогућавају поделу теорија на структурне и делатничке, као и разматрање о конструктивистичком приступу идентитету и улогама, те пост-структуралистичке критике Вентовог умереног конструктивизма. Други део се детаљно бави теоријом спољнополитичких улога, концепцијама националних улога, динамиком улога – њиховом променом и сталношћу. Трећи део се односи на „(ре)интерпретативне приступе” проучавању улога и уводи „постконструктивизам” Џенис Бјали Матерн као основу за надоградњу Вентовог конструктивизма у складу са наративним теоријама, премошћавајући стандардне критике постструктурализма, чиме се осигурава „средњи пут” у мојој конструктивистичкој анализи дискурса. Четврти део се бави местом међународних организација, и Организације Уједињених нација у спољнополитичкој анализи. Пети део се односи на преглед литературе о спољним политикама Србије и Хрватске, како би се указало на основне смернице академских истраживања и мапирао слободан простор за даље самостално истраживање.

2.2. Структурне и делатничке теорије идентитета и спољнополитичких улога

Проучавање идентитета и улога се у најопштијем смислу може сместити под окриље конструктивистичког теоријског приступа.¹¹⁸ Почетком 21. века конвенционални конструктивизам је на трагу Вентове *Друштвене теорије* поставио темеље идентитетског фокуса у проучавању међународног система,¹¹⁹ а потом и спољне политике.¹²⁰ Проучавање улога се одвијало углавном под утицајем друштвене теорије у оквиру теоријске „матике”, док је према спољнополитичкој анализи теорија улога током претходних тридесетак година градила и свој донекле специфичан положај.¹²¹

Друштвене теорије које омогућавају проучавање идентитета и улога могу у општем погледу бити класификоване као „структурне” и „делатничке”, и складно томе, њима припадају приступи међународним односима и њима припадајуће теорије. У Међународним односима, велики приступи попут структурног реализма, неолибералног институционализма и умереног конструктивизма припадају структурним теоријама које посматрају системски ниво анализе и пре би се могле назвати „светоназорима”, док делатничке теорије узимају ниво државе или појединца као места са којег се посебна или појединачна акција врши (нпр, неокласични реализам, спољнополитичка анализа, различите психолошке или теорије одлучивања). Док „материјалистички” приступи узимају структуру као задату и детерминишућу према делатницима, „идеациони” приступи попут конструктивизма виде структуру као друштвени конструкт и производ појединачних интеракција делатника. Стога,

¹¹⁸ Погледати нпр. McCourt 2016 за неке новије дебате у оквиру конструктивизма.

¹¹⁹ Wendt 1999; Bially Mattern 2005.

¹²⁰ Kubalkova 2001.

¹²¹ Wehner and Thies 2014.

конструктивистички приступ, у својој стеченој ширини и варијететима, погодује проучавању односа између идентитета и улога, и стварању синергије са другим друштвеним теоријама које имају уплив у Међународне односе.

Симболички интеракционизам, на којем се темељи и теорија улога, налази се у основи прве генерације конструктивистичког теоризовања међународних односа. Та чињеница сведочи о њиховој теоријској компатибилности. За Вента, симболички интеракционизам је у основи конструктивистичког приступа структурама и делатницима као „процесима”, односно ономе што Ричард Ешли (Richard Ashley) назива „достигнућима праксе”.¹²² Потом, „интеракционистичка хипотеза о конститутивним учинцима [...] види идентитете као улоге које су интерно повезане са идентитетима улога других актера”.¹²³ Теоретичар спољнополитичких улога Камерон Тајс (Cameron Thies) указује на то да се, заправо, Вентова теорија, „знатно ослања на теорију улога, и нарочито на теорију идентитета, која је амалгам симболичког интеракционизма и структурне теорије улога.”¹²⁴ На тај начин се недвосмислено потврђује веза која постоји између ове две гране литературе.

У новије време су поједини критички конструктивисти попут Ребеке Адлер Нисен (Rebecca Adler Nissen) приметили да се тај „друштвени” аспект односа помало изгубио у односу на психолошки или биолошки импулс у конструктивистичком истраживању норми и социјализације.¹²⁵ У том смислу може бити упутан трочлани модел „сложене социјализације” код Трине Флокхарт (Trine Flockhart). За ту ауторку постоје три нивоа социјализације: међународни, унутрашњи-државни/елитни и унутрашњи-национални/народни. Притом се домет социјализације може процењивати у односу на то какав је учинак идентификације са унутрашњом и спољашњом групом, те се у односу на потоње могу одређивати и адекватне стратегије социјализације.¹²⁶ Разматрање групног одлучивања као нивоа културе и идентитета може се успешно потом посматрати у оквирима спољнополитичке анализе.¹²⁷

Модел сложене социјализације може нам користити било да се водимо концептом државног идентитета или неких ужих *идентификација* које су компатибилне са интеракционистичким схватањем идентитета које се заснива на конкретним односима. Стога и ова дисертација настоји да понуди допринос у реафирмацији интеракционистичке основе социјалног конструктивизма. На овај начин се гради случај за конструктивистичко истраживање идентитета у светлу интеракционистичке теорије улога, као суштински *друштвено формираних* феномена. Тај корак је неопходан зато што концепције спољнополитичких улога, као „мешавину норми, намера и описа реалности, које могу варирати у свом степену специфичности и манифестације”¹²⁸ није могуће само пресликати у постојећи оквир Вентовог конструктивизма или неких његових критичких варијанти. Као што пишу истраживачи спољнополитичких улога Винер и Тајс:

„Улоге су својства делатника и структура, те се ми стога не фокусирамо искључиво на сопство, а чему теже ти облици конструктивизма без експлицитног разматрања делатништва другог. Улоге такође повезују идентитет и делање тако што се инкорпорирају дељена очекивања понашања у име сопства и другог. Представљајући сопство, улоге су ствар унутрашњег надметања, упркос тешком бремену традиције.”¹²⁹

¹²² Вент 2014, 269, 271–272, и 158.

¹²³ *Ибид.*, 149.

¹²⁴ Thies 2009, 22.

¹²⁵ Према Адлер Нисен, иако је симболички интеракционизам дуго био занемарен у Међународним односима, он се у новије време враћа у жижу интересовања, готово у склопу тзв. „треће генерације конструктивизма”, која наилази на повезнице са „међународном политичком социологијом и историјом, критичком теоријом, и праксама” (Adler Nissen 2016, 29).

¹²⁶ Flockhart 2006, 100.

¹²⁷ Hudson and Day 2020, поглавља 3 и 4.

¹²⁸ Aggestam 2004, 89.

¹²⁹ Wehner and Thies 2014, 420.

Према томе, кључна разлика између конструктивистичке и интеракционистичке варијанте спољнополитичке анализе је у томе да улоге одговарају некој „динамичкој” концепцији односа сопства и другог, док се конструктивистичка анализа спољне политике фокусира на сопство.¹³⁰ Интеракционистичка перспектива је мање наклоњена статичком схватању идентитета државе које види државни идентитет као некакав онтолошки темељ, већ је он продукт комплексне међународне социјализације.¹³¹ Након што је овде разјашњен положај идентитета и улога у структурним и делатничким теоријама, те њихова веза са спољнополитичком анализом, даље се ваља окренути литератури која ће омогућити изградњу *Комплекса идентитета и улога* у трећем поглављу.

2.3. Сусрет идентитета и улога у конструктивистичкој анализи спољне политике

2.3.1. Умерени конструктивизам као полазиште

На теоријској равни, у дисертацији се прво настоји образложити однос између идентитета (идентификација) и улога држава у спољној (и безбедносној) политици, за шта је обављен критички преглед релевантне академске литературе. С једне стране се налази литература о идентитету, која се сагледава у оквиру „конструктивистичког обрта” у Међународним односима у последњих четврт века. Тај подухват је заокружен делом *Друштвена теорија међународне политике* Александра Вента, чиме је дат и ветар у леђа другим ауторима који су ширили и примењивали конструктивистичка начела у разним областима међународних студија. Овде се пре свега мисли на радове Питера Каценстина (Peter Katzenstein), Теда Хопфа (Ted Hopf), Џефрија Чекела (Jeffrey Checkel) и Јуте Велдес (Jutta Weldes), који не одбацују колективно актерство и идентитет државе.¹³² Ови аутори су написали радове у традицији Вентовог умереног конструктивизма.¹³³

Упоредо с тим, на трагу Вентове *Друштвене теорије*, конструктивистичка литература проширила је простор за бављење темама попут онтологије и епистемологије унутар дисциплине. Тиме је омогућено и јасније смештање посебних теоријских приступа у велику шему теорија и истраживачких програма.¹³⁴ На овај начин се осигурава теоријска конзистентност и испитивање могућих напетости међу различитим теоријским приступима и њиховим, понекад епистемолошки или онтолошки супростављеним позицијама, и у теорији се могу наћи други примери такве теоријске интеграције. Једна од значајнијих критика могућности подржављења идентитета и делатништва је недавно прегнантно исказана у раду Ричарда Неда Либова (Richard Ned Lebow). Он саветује да не проучавамо неке генерализоване и апстраховане, колективне идентитете, већ да се посматрају појединачне „идентификације”.¹³⁵ На овај начин, сматра Либов, избегава се замка неутемељених уопштавања и остварује се значајнија разноврсност у анализи без ограничавања и маргинализовања актера у сложеним политичких процесима. Флокхарт сматра, такође следећи Либова, у њеном третирању онтолошке безбедности државе, да се делатништво „самоконституише кроз процесе идентификације”, што одговара даљој операционализацији идентитетског приступа и одмицања од апстрактнијег појма идентитета државе у овој

¹³⁰ Упоредити са Vucetic 2017.

¹³¹ Ерик Рингмар (Ringmar 1996) расправља детаљно о „онтолошком статусу државе”.

¹³² Wendt 1999; Hopf 2002, 2016a; Checkel 1999, 2001; Katzenstein 1996, ed.; Zehfuss 2002.

¹³³ Притом, треба имати на уму да се конструктивизам може поделити на материјалистички (Николас Онуф), умерени (Александар Вент), нормативни (Фридрих Кратоквил). О ове три врсте конструктивизма издвојене према њиховим родоначелницима пише Маја Цефус, чији рад представља исказ тзв. критичког конструктивизма (Zehfuss 2002, 10–23).

¹³⁴ Kovačević 2017.

¹³⁵ Lebow 2016.

дисертацији.¹³⁶ Код Морицена, могуће је истовремено поседовати свест о супарничким објашњењима, при чему се на крају даје предност оном објашњењу које је на одређеном нивоу анализе уверљивије и прикладније датом истраживачком питању.¹³⁷ Даље разматрање захтева осврт на теоријска питања у вези с карактером државе и идентитета.

2.3.2. Конструктивизам и теорија спољнополитичких улога: према средњем путу у спољнополитичкој анализи

Спољна политика малих држава углавном је условљена спољашњим чиниоцима, док унутрашњи чиниоци ређе имају пресудни утицај, што је прихваћено становиште у литератури.¹³⁸ Стога ће ова дисертација посматрати обе врсте објашњења у свом компатибилистичком захвату: структурна и делатничка у разумевању наративне основе односа идентитета и улога. Овако постављен „компатибилистички” приступ омогућава свеж поглед на литературу о малим државама и доприноси ономе што Срђан Вучетић назива „конструктивистичком спољнополитичком анализом”¹³⁹, тако што приближава „традиционалнија” разматрања о делању државе у оквиру спољнополитичке анализе са процесима идентитета/идентификације – који своје место налазе у оквиру концепција спољнополитичких улога.¹⁴⁰

Према спољнополитичким интерпретативистима Бевиру и Дадову, спољна политика је „друштвена пракса”, а „понашање држава у међународној сфери може бити објашњено као облик друштвене праксе, одвијајући се у свету спознаје, опажања и неспоразума, и стварања интересубјективних значења о томе како свет ’ради’ и намера различитих актера у њему”.¹⁴¹ Будући да нам теорија спољне политике указује на „мултикаузалност”, на различитим нивоима анализе налазе се различити облици узајамно повезане динамике: лидери доносе *одлуке*, према којима се државе *понашају*, и бележе некакве *исходе*, тј. резултате на међународном нивоу анализе.¹⁴² У овој дисертацији се, према томе, посматра понашање малих држава (одигравање идентитетом обликованих улога) у светлу његових исхода на међународном нивоу анализе (у оквиру система УН).

У најскорије време, тек почиње да се озбиљније разматра могућност друштвено посредованог разумевања као стварања смисла, које дискурс о величини државе има на спољнополитички наратив, делање и праксе. Старије теорије и оне у оквиру реалистичке и либералне традиције не могу у довољној мери да одговоре на неке случајеве понашања малих држава када оне показују диспропорционалан ниво активности или интересовања за нека питања, а све због значаја који за њих имају идентитетска питања. У међувремену проблем

¹³⁶ Flockhart 2016, 801. Тај појам није превазиђен, већ може бити додатно разрађен – нпр. као међународни идентитет код Бјали Матерн у оквиру конструктивистичког теоризовања.

¹³⁷ Нпр. Mouritzen 2017. Hopf 2016a, 3–8 пише о објашњењима која су алтернатива либерализму и реализму. Mouritzen and Wivel 2013 пишу о објашњењу спољнополитичких проблема на више нивоа анализе и одабиру адекватног објашњења.

¹³⁸ Погледати Heu 2003, 185–195, за осврт на значај Розенауове теорије за проучавање спољне политике малих држава. Наиме, неразвијене мале државе и њихова политичка вођства су „рањивије на шокове међународног система”. Величина државе је мање важна од њеног развоја, при чему је чинилац бирократије подједнако важан за све државе. Притом, величина је „имала место у детерминисању утицаја глобалног система”, који је на другом месту варијабла иза бирократске политике. Притом утицај међународног система расте у државама које су прожете утицајима из света, што је посебно очигледно у време глобализације. Наведено према Heu 2003, 185.

¹³⁹ Vucetic 2017, 6. У конструктивистичкој спољнополитичкој анализи идентитет није само независна варијабла, већ је и конститутивни елемент делања који није потребно само објаснити, већ и он сам објашњава.

¹⁴⁰ На пример, Brommesson (2015, 530) дефинише концепције улога као „суштинско субјективно разумевање [шведске] улоге у спољној политици [...] како на елитном тако и масовном нивоу”.

¹⁴¹ Bevir and Daddow 2015, 274.

¹⁴² Breuning 2007, 163.

одређења и операционализације спољнополитичке активности (делања) остаје недовољно обрађен у литератури.¹⁴³ Тек су недавно поједини аутори указали на значај проучавања друштвено посредованог концепта величине државе, који може бити поузданији показатељ или предиктор понашања државе од „очигледног” императива структуре, износећи аргументе у прилог посебном проучавању спољнополитичких улога малих држава и постављању прелиминарне истраживачке агенде.¹⁴⁴ У том погледу је илустративан став Виктора Жиглоа (Victor Gigueux) да је „маленост концепт који је опажен, интерпретиран и конструисан од стране друштва малих држава”, и да ће „величина непосредована националним концепцијама улога имати слабију способност да предвиди понашање”.¹⁴⁵ Претходно би значило да, рецимо, лидери и други носиоци дискурса могу позивањем на статус мале државе јасно дати до знања како субјективно доживљавају своју земљу и њене могућности у одређеном односу или ситуацији (нпр. у некој кризи, или питању које превазилази њене могућности).

За наставак теоријске аргументације у овој дисертацији значајно је подвући да у најновије време интерпретативна струја унутар спољнополитичке анализе све јасније увиђа однос између колективних идентитета и њихових представа. Према Бевиру и Дадову, реч је о различитим „традицијама знања о свету”, које су предмет тумачења различитих заједница знања у ситуацијама које захтевају решавање дилема у процесу доношења политичких одлука.¹⁴⁶ Интерпретативна страна мог теоријског оквира омогућава да се однос између идентитета и улога детаљније разложи унутар конструктивистичког приступа који ова дисертација развија.

Међу ауторима постоје нека неслагања у погледу тога да ли је спољна политика вођена идентитетима или улогама.¹⁴⁷ У литератури о спољнополитичким улогама издвајају се две основне позиције. Прва види сусрет идентитета и улога. Друга се ставља на страну самосталног проучавања спољнополитичких улога¹⁴⁸ или спољнополитичког идентитета¹⁴⁹. У скорије време појављује се и тзв. „средњи пут” који полази од тога да идентитети и дискурси дају значење улогама.¹⁵⁰ Идентитети и улоге се сматрају као узајамно подупирући, док приступ који заговара проучавање спољнополитичких улога има већу експланаторну снагу у односу на стандардну спољнополитичку анализу.¹⁵¹ Док Маријке Брунинг (Marijke Breuning) предочава теорију улога из угла умереног конструктивизма, Дирк Нејберс (Dirk Nabers) се приближава дискурзивној перспективи која уважава средњи пут између идентитета и улога, а Дејвид Мекорт (David McCourt) изазива ова становишта тако што сугерише да се напусти идентитетска страна овог односа у корист концепта улоге.¹⁵² Иако се могу уважити аргументи које износи Мекорт, овде сматрам да идентитет и даље има значајно место у разумевању друштвене конструкције спољне политике малих држава и да се треба вратити корак уназад.

Спољнополитичка анализа се у најновије време показала спремном да прихвати и „интерпретативни приступ” од конструктивиста, што је резултирало отвореношћу теоретичара спољнополитичких улога према појмовима као што су ’језик’ и ’идентитет’ у оквиру ’нарративне анализе’. Наративи се стога дефинишу и као „стратегије” политичких

¹⁴³ Андерс Вивел указује на проблеме операционализације спољнополитичког активизма и истиче три карактеристике засноване на доприносу Данске међународном миру и безбедности: промовисање одређеног скупа вредности, сагледавање опција спољне политике у регионалном и глобалном контексту и спремност на употребу војних средстава у међународним мисијама и операцијама (Wivel 2013, 300–301).

¹⁴⁴ Недавно је започет посао који се тиче аргументације која се заснива на спољнополитичкој анализи и теорији улога, те примени исте како би се објасниле разлике у спољној политици малих држава. Погледати посебно Gigueux 2016.

¹⁴⁵ Gigueux 2016, 39.

¹⁴⁶ Bevir and Daddow 2015, 283.

¹⁴⁷ Cf. Kubalkova 2001; Harnisch *et al.* 2011; McCourt 2014.

¹⁴⁸ McCourt 2014 анализира еволуцију британске спољне политике након Другог светског рата.

¹⁴⁹ Hopf 2002 анализира спољну политику Совјетског Савеза и Русије из перспективе државног идентитета.

¹⁵⁰ Nabers 2011.

¹⁵¹ нпр. Breuning 2011.

¹⁵² McCourt 2014, 7–11.

званичника којима се улоге стављају у одређене оквире значења „ради постизања специфичних циљева и интереса”. У њима се, потом, могу пронаћи маркери концепција улога са њима својственим елементима попут места одигравања, „тачке преокрета” и дискурзивних елемената који могу указивати и на могућност промене улога.¹⁵³ Имајући у виду претходно запажање, даље ћу се у прегледу литературе бавити проблемима који се дотичу идентитета и улога, те предложити неке начине за компатибилистичку модификацију Вентовог умереног конструктивизма према „постконструктивизму”.

2.3.3. Критике антропоморфизације државе, државног идентитета и компатибилизам

У литератури су већ скоро две деценије присутне критике које указују на проблем и одрживост почовечавања државе и приписивања колико-толико стабилног или отеловљеног идентитета као што је могуће код појединца. Ове критике потичу из радова аутора који инсистирају на флуидности и процесуалности идентитета који су ближи постструктурализму у међународним односима.¹⁵⁴ Овде је упутна Мексвинијева критика која се односи на контингентност идентитета и његову реализацију у „идентитетским пројектима кроз простор и време” који зависе од „људског избора”.¹⁵⁵ Враћајући се на схватања идентитета у теоријама Међународних односа, важно је горњу критику ставити наспрам Вентове класификације идентитета у четири типа: корпоративни, типски, идентитет улоге и колективни.¹⁵⁶

Вент ове четири врсте идентитета на трагу теорије друштвеног идентитета (ТДИ) са нивоа друштва преноси на системску теоретизацију друштвене структуре међународне политике. У овом споју социологије и структуралног теоретисања, делатништво се задржава на држави као „билијарској кугли” која има сопствени друштвени, типски и корпоративни идентитет. Мексвинијево схватање идентитета је другачије од Вентовог, и упућивало би на то да почовечавање државе и постварање идентитета државе нису до краја исправни. Наиме, иако је реч о корисној апстракцији, сви они делатници који се налазе испод државе (нпр. појединци, институције, итд.) остају невидљиви у анализи државног идентитета.

Вентово разликовање „корпоративног” идентитета (државног) и идентитета улоге,¹⁵⁷ представља значајан ослонац, али и полазну основу за дијалог с другим, посебнијим крилом литературе која обрађује спољнополитичке улоге у оквиру конструктивистичке анализе спољне политике.¹⁵⁸ Важно је овде приметити да водећи теоретичари спољне политике Бефир и Дадов узимају дефиницију идентитета коју дају конструктивисти Каценстин и Чекел. Наиме, ти аутори идентитет одређују као „’дељене представе неког колективног сопства”” којем приступају и репродукују га елите које користе „’колективна уверења о одређењу групе и њеног чланства””, при чему се та уверења налазе у друштвеним праксама и политичким ставовима.¹⁵⁹ Таквим потезом се показује веза између спољнополитичке анализе и

¹⁵³ Wehner and Thies 2014, 421.

¹⁵⁴ Нпр. Campbell 1998, Zehfuss 2002. Такође, за Вента (Vent 2014, 188) је могуће разликовати деловање (не само државе и корпоративне личности) из реалистичког и номиналистичког угла, што је један од великих филозофских проблема који до данас нису разрешени. Однос између појединца који делује и структуре у којој то деловање добија значење, према Венту (Vent 2014, 190) може се разумети тако да „група појединаца постаје влада само, другим речима, као својство државе коју чини”, и да је „битно да појединци прихватају обавезу заједничког деловања у име колективних уверења, без обзира да ли се с њима слажу лично. Поступањем по овом одређењу државе стичу узрочну моћ и опстају током времена” (Vent 2014, 191).

¹⁵⁵ McSweeney 1999, 161–162.

¹⁵⁶ Wendt, 1999, 221–230.

¹⁵⁷ Wendt 1999 [Vent 2014].

¹⁵⁸ Вент (Vent 2014, 195) идентитет схвата као „у основи субјективни или квалитет нивоа јединице, укоревен у актеровом саморазумевању”. Ја ћу ову дефиницију узети као основу за даље критичко разматрање и проблематизацију појма идентитета и његових различитих значења и спорења која постоје око његове операционализације у међународним односима.

¹⁵⁹ фн. 7, цитирано према Bevir and Daddow 2015, 274.

конструктивистичког приступа посредством интерпретативне методологије. Претходним се недвосмислено потврђује да је могуће истраживати колективне идентитете и њихове репрезентације као изворе спољнополитичког делања.

Државни идентитет представља корисну апстракцију у првој генерацији умереног конструктивистичког теоретисања, али свакако да није довољан да се детаљно разумеју покретачи и резултати спољнополитичког делања. Ово је такође у вези с „онтолошким статусом државе”. Наиме, према Ерику Рингмару (Eric Ringmar), такав статус је проблематичан јер се држава обично посматра као „тело”, „личност” и „актер”.¹⁶⁰ Рингмар сматра да је могуће решење овог проблема узме ли се „наративни концепт личности” који одговара „наративном концепту државе”.¹⁶¹ Хопф је на трагу Вентове теорије највише допринео истраживачкој агенди државног идентитета, будући да је дубинска социјализација „каузални механизам”, зато што „сви спољнополитички одлучиоци припадају истом терену националног идентитета који оцртава шта је могуће, разумно, мисливо и замисливо”.¹⁶² Тај Хопфов „социјетални конструктивизам”, како примећује Вучетић, претпоставља постојање више државних идентитета који се могу међусобно надметати. Тако схваћен конструктивизам не настоји успоставити узрочно-последичну везу између „идентитетских дискурса” и „политика, ставова или одлука”, већ се занима за „шира разумевања спољне политике”.¹⁶³ Државни идентитет је код истог аутора схваћен дискурзивно (у елитним и масовним текстовима) и „конституисан првенствено у динамици државе и друштва” и „унавичен” (хабитуалан) јер се „узима здраво за готово”.¹⁶⁴ Ако бисмо користили само Вентову концептуализацију државног идентитета у овој расправи о спољној политици малих држава, онда бисмо остали ускраћени за анализу делатништва појединца који је „крајњи” делатник у међународној политици. На то указује и стандардна критика коју упућује спољнополитичка анализа да теорија међународних односа не може бити истовремено и теорија спољне политике.¹⁶⁵ Стога у овој дисертацији мој оквир за проучавање односа идентитета и спољнополитичких улога захтева наредне концептуалне кораке. Притом се типски и државни идентитети не одбацују, већ узимају само као почетни корак у једној продубљеној анализи.

Горње излагање је подупрто и резоновањем које је понудила и Ајша Заракол (Ayşe Zarakol) о државном идентитету, чиме се побија могућност одбацивања Вентове теоризације идентитета коју би предложили постструктуралисти.¹⁶⁶ Наиме, Заракол је мишљења да чим држава може знаћи решења у погледу различитих друштвених захтева онда се на међународном нивоу условно може узети као појединац. Једна таква апстракција се чини утемељеном у конструктивистичком и реалистичком светоназору, јер како пише Заракол, „може се применити на стратегије и мотивације друштвене природе колико и на стратегије засноване на материјалним способностима”.¹⁶⁷ У овој дисертацији ја бих се сагласио са таквом аргументацијом будући да она у себи садржи довољне услове и отвара простор за теоријски дијалог између спољнополитичке анализе и конструктивистичких теорија у продуктивном погледу њихових даљих интеграција.

Међутим, теоријска разматрања о идентитету у међународним односима су све богатија и разноврснија, и крећу се изван граница конвенционалног конструктивизма. Тако, на пример, о *процесуалном* схватању идентитета пише постструктуралиста Гзавије Гијом (Xavier Guillaume).¹⁶⁸ У његовој студији о „дијалошком приступу” предложен је модалитет за

¹⁶⁰ Ringmar 1996.

¹⁶¹ Ringmar 1996, 439, 440.

¹⁶² Hopf 2002, 20; Vucetic 2017, 9.

¹⁶³ Vucetic 2017, 9.

¹⁶⁴ Vucetic 2017, 8.

¹⁶⁵ Smith, Hadfield, and Dunne 2016.

¹⁶⁶ Упоредити са аргументацијом коју износи Трине Флокхарт у сложеном односу социјализације између државе и појединаца, где узајамност ствара норму која је институционализована и прихваћена (Flockhart 2006, 93).

¹⁶⁷ Zarakol 2011, 99, 100.

¹⁶⁸ Guillaume 2011.

премошћавање проблема антропоморфизације државе и идентитета, близак симболичком интеракционизму који даје подлогу нашем даљем разматрању о идентитету и теорији улога. Идентитет је, пише Гијом, „у реалистичкој традицији, према томе унапред дат и препознат као државни идентитет, па зато наликује корпоративном идентитету, или, у либералној традицији, бива разложен у мноштво појединачних или групних интереса које он потом у себи рефлектује”.¹⁶⁹ За њега, идентитет, без обзира на то да ли је корпоративни или друштвени, може се схватити као да је „оспољено поунутрено својство једног друштвеног ентитета ако то својство поседује без обзира на све што се налази споља”.¹⁷⁰ Типски идентитет, на трагу Вентове класификације, је значајан за разумевање међународног система преко типова политичких режима (нпр. демократија, аутократија) или врсте политичког уређења (нпр. република или монархија). Гијом даље указује на то да се типски идентитет поред својих унутрашњих карактеристика мора посматрати и релационо у друштвеном контексту, чиме надограђује Вентову теорију: „на пример, држава А је, следећи реалистичку дефиницију, велика сила због своје релативне војне способности према другим државама; њена војна способност је правилна за државу А, али њен значај зависи од тога какве су војне способности других”.¹⁷¹ Претходно запажање је важно јер Гијомов типски идентитет са аспекта одлика политичке јединице преко релационости са другима показује да су типски и идентитет улоге повезанији него што се то обично мисли. Наиме, идентитет улоге неког актера тако постоји само у односу према другима, тј. он је релацион и типском идентитету даје неко специфичније значење у међународним односима. Стога сматрам да на типу и улози засновани идентитет мале државе јесте релацион, те да његов пуни смисао бива испољен онда када се типски идентитет државе освести у делатном односу са другима. Оваква концептуализација односа између идентитета и улога се стога најбоље може сагледати у кључу интеракционистичког и интерпретативног теоријског приступа који ова дисертација гради.

Не ограничавајући се на антропоморфизовано (почовечено) делатништво у спољној политици, ова дисертација уважава у литератури присутно *компромисно становиште*. Према том становишту, појединац „изводи” делање, тј. перформативно учествује у некој акцији бивајући социјализован у друштву или од стране неке структуре која га обликује (нпр. држава). Ово би истовремено могло бити и једно од могућих солонских решења за велики теоријски проблем делатник-структура који прожима међународне односе, а без потребе да се опредељујемо за једну од тих страна у анализи, или за неку од перспектива спољнополитичке анализе. Одатле сматрам да је могуће размишљати *интеграционистички*, уз напор аутора, како би теоријске перспективе комуницирале према свеобухватнијем, компатибилистичком објашњењу.¹⁷² Један такав правац одскора постоји, али није довољно присутан у литератури. Он би требало да уважи умерени конструктивизам као метатеоријску основу, која не раскида све везе са позитивистичком онтологијом попут знатно радикалнијих постструктуралистичких приступа. Такође, његова посвећеност анализи друштвене структуре међународних односа надоградила би се кроз деконструкцију идентитетских дискурса (као културних облика) и делатничких исказа у спољнополитичким наративима. Да бисмо могли проучавати тако схваћене идентитете, пређимо сада на критичко сагледавање теорија које се баве идентитетима и улогама у међународним односима у последњих двадесетак година. Намера ми је да

¹⁶⁹ Guillaume 2011, 13

¹⁷⁰ *Ибид.*

¹⁷¹ Guillaume 2011, 14.

¹⁷² Овде је занимљиво епистемолошко решење које предлаже Mouritzen (2017) у виду „компатибилизма”. На трагу стратешког теоретичара Грејема Алисона (Graham Allison), спољна политика је углавном проучавана у неком од три „перспективистичка” модела: држава као „јединствени актер”, „организациони процес”, и „бирократска политика”. (Mouritzen 2017, 632). С друге стране је компатибилизам који држи да „перспективе треба — у сврху објашњења — да буду учињене компатибилним једним свесним напором аналитичара”, тј. „[...] да буду у узајамном такмичењу, те да, ако је могуће, представе контрадикторна предвиђања о стварном свету, али (у неким случајевима) да се на крају међусобно допуњавају у виду специфичних објашњења” (Mouritzen 2017, 633).

представим теоријске основе за проналажење позиције која би могла касније одговорити на релевантне критике које социјалном конструктивизму упућују постструктуралисти.

2.4. Теорија спољнополитичких улога – основна разматрања

2.4.1. Теорија улога у спољнополитичкој анализи

Заснивајући се на симболичком интеракционизму, теорија улога је нашла своје место и у проучавању међународних односа. Спољнополитичка анализа и њој сродна теорија улога ипак повремено показују неслагања у погледу тога чему се даје предност у објашњавању спољне политике: одлукама или улогама. Међутим, обе литературе могу добро функционисати у тандему, упркос њиховим разликама у вези са предметом анализе. Према Кристоферу Хилу (Christopher Hill) спољнополитичка анализа се усредсређује на ниво појединачног „делатника” у некој политици, а који се бави конкретним „избором политике и одлуке” уместо неретко недокучивог „националног интереса”.¹⁷³ Ради се о нивоу анализе који је, може се чак тврдити, неретко био занемарен у класичним Међународним односима.¹⁷⁴ Овде је релевантно и схватање данског политиколога специјализованог за мале државе, Андерса Вивела (Anders Wivel), који истиче да је теорија међународних односа адекватна за разумевање спољне политике, при чему нема потребе да се ограничавамо на искључиво проучавање појединачних спољнополитичких одлука.¹⁷⁵ Отуда би од несумњиве користи било детаљније се позабавити односом између спољнополитичке анализе и теорије улога.

Док савремена спољнополитичка анализа (и пре свега њена доминантна америчка школа) проучава улоге вођа (политичких одлучилаца) у доношењу одлука, теорија улога је више заинтересована за структуралне и идеационе импликације које концепције улога имају на спољнополитичке одлуке. Ово је јасније узме ли се, рецимо, да су концепције спољнополитичких улога према Брунинг „дефиниције типова спољнополитичких одлука или понашања која доносиоци одлука сматрају прикладним за њихову државу”.¹⁷⁶ Став по претходном питању може се сажети и у схватању Кристијана Кантира (Cristian Cantir) и Џулијет Карбо (Juliet Kaarbo), који сматрају да спољнополитичка анализа представља „допуну” теорији улога тако што јој даје емпиријску „потпору” и теоријску „чврстину”, те да „концепције националних улога говоре много више о идентитету, приоритетима и политикама неке земље”.¹⁷⁷ Спољнополитичка анализа би стога била усмерена на политичко понашање, преференције, или конкретне одлуке институција и државника. За Брунинг, тај „однос између спољнополитичког понашања и способности није увек недвосмислен” јер доносиоци одлука са својим перцепцијама „релативне моћи”, „прилика” и „препрека”, одређују правац и врсту делања.¹⁷⁸

Из горњег се да видети вишеперспективност истраживачких приступа који у онтолошком смислу заузимају различите позиције у претходно споменутој традиционалној дебати делатник-структура. Однос између спољнополитичке анализе и теорије улога, да се послужим Хиловим речима,¹⁷⁹ може се схватити као „однос делатништва према структури”, и „инсистирање на томе да се види унутрашње и спољашње као интимно повезано”.¹⁸⁰ Ова дисертација узима тај деликатни и динамички однос у своје разматрање.¹⁸¹ Сумирајмо овде

¹⁷³ Hill 2016, 2, 3.

¹⁷⁴ О овоме пише Хил (Hill 2016, 1).

¹⁷⁵ Wivel 2013, 302.

¹⁷⁶ Breuning 2007, 155.

¹⁷⁷ Cantir and Kaarbo 2012, 19.

¹⁷⁸ Breuning 2007, 143.

¹⁷⁹ Hill 2016, 2.

¹⁸⁰ Hill 2016, 29.

¹⁸¹ Такође видети Hudson 2005.

претходно разматрање на следећи начин: државе делају посредством одлучилаца и других делатника у спољној политици, и анализом њихових специфичних пракси можемо сазнати како и због чега су постале такве какве јесу. Док претходни оквир остаје под окриљем спољнополитичке анализе, литература о спољнополитичким улогама бави се друштвеном условљеношћу делања које не наступа из антропоморфизованог идентитета као некакве седиментиране структуре, већ из интеракционистичког схватања спољнополитичке улоге која се конституише у динамичком односу између сопства и другог. Зато је могуће превазићи проблем односа спољнополитичке анализе и дисциплине међународних односа у ширем смислу. Трагање за решењима може бити вођено посредовањем теорије улога између дисциплине међународних односа као светоназора спољнополитичке анализе и конструктивистичког схватања идентитета. На тај начин се приближава, уместо да се бежи од сусрета са проблематиком делатник-структура, а пре свега кроз рад са идентификацијама и наративним схватањем идентитета и улоге, те појединачног делања и релационости која се манифестује путем улога у неком конкретном односу.¹⁸²

2.4.2. Основни појмови и концепти у теорији спољнополитичких улога

Спољнополитичке улоге се, према Харнишу, могу дефинисати као „друштвене позиције (као и друштвено призната категорија актера) које су конституисане помоћу 'его' и 'алтер' очекивања у вези са сврхом актера у некој организованој групи”.¹⁸³ Положај те функције у групи је ограничен временом и домашајем, и зависи од структуре и сврхе одређене групе (нпр. „несврстани”, „савезник”, „сателит”). Док су неке од улога конститутивне за групу као такву (нпр. признати члан међународне заједнице), остале улоге (нпр. „уравнотеживач” и „покретач”) или контра-улоге („пратилац” и „агресор”) су функционално специфичне.¹⁸⁴ У овој дисертацији, идентитет одређујем као наратив државе о себи у међународним односима. Улоге су схваћене као друштвено санкционисане позиције које са собом носе делање и извођење (перформанс) државе на симболичкој позорници структурираног међународног друштва.

Захваљујући аналогiji са нивоом појединца, могуће је осигурати пренос теорије на ниво државе, и проучавати спољнополитичке улоге тако што је премошћен проблем појединачног и корпоративног делатника. Према „новом конструктивисти” Мекорту¹⁸⁵ „и држава и други са којима она интерагује настоје не само да убеди једни друге у вредност њихове дефиниције сопствене улоге већ да их убеди у прикладне кореспондирајуће улоге”.¹⁸⁶ Притом треба имати на уму Вентову примедбу да интеракција материјалних сила које могу ограничити спољну политику није исто што и конституисање друштвених значења тих спољнополитичких интеракција у идејном смислу, иако су они међузависни.¹⁸⁷ У том смислу, мале европске државе не би морале страховати од војне моћи европских великих сила са којим су у савезу или су чланице ЕУ због специфичности 'пријатељског' значења њиховог односа.

¹⁸² Такође упоредити са Adler Nissen 2015, 295, о релационој теорији, и односима као „примарној јединици анализе” и конституисању дипломатске праксе.

¹⁸³ Thies 2010b, 6336, Harnisch 2011, 8. За могућност поређења идентитета и улога из перспективе теорије улога, видети Breuning 2011.

¹⁸⁴ Harnisch 2011, 8.

¹⁸⁵ Исти аутор (McCourt 2014, 34–37) спор између корпоративног делатништва државе и појединачног делатништва решава тако што признаје да појединци у крајњој анализи иступају и доносе одлуке у име државе. На тај начин се повезује структурна моћ саме државе и њеног бирократског апарата који „обогаћује појединце са моћи да чине ауторитативне одлуке у име државе, што није у моћи других појединаца у друштву” (McCourt 2014, 35).

¹⁸⁶ McCourt 2014, 34.

¹⁸⁷ Vent 2014, 99.

Већи број улога се у теорији назива „скуп улога” (енг. *role set*), и сматра се да што мањи број улога актер обавља то оне више утичу на његов идентитет.¹⁸⁸ Зато што улоге стварају одређена очекивања у понашању актера, могуће је говорити о одређеним „сукобима улога” (енг. *role conflict*), који могу да се одвијају како између различитих улога, али и унутар одређене улоге. Тако је исто прихваћено у литератури да постоје два механизма којим се оваква ситуација превазилази, наиме, помоћу друштвеног учења или адаптације. Ови механизми се односе на мењање саме улоге, или мењање „понашања улоге” (енг. *role behavior*) како би се улога задржала. Намеће се и питање односа између улога и идентитета у теорији улога. Наиме, у ранијој теорији која је била реалистичка и државоцентрична, концепције улога су биле „фиксне” и сматрало се да каузално утичу на понашање.

Са конструктивистичким обртом у теорији, долази до разграничења појмова идентитета и улога, при чему се, према Харнишу, одвајају делови сопства (*ego* и *alter*) који су сада „поунутрени” (ендогенизовани). Его је „само-концептуализација положаја актера”, док је алтер скуп очекивања или захтева које постављају други (домаћи или страни актери).¹⁸⁹ У овој дисертацији се држимо тога да се унутрашњи аспекти који се тичу идентитета (политичког, друштвеног, колективног, државног) односе на егов део сопства, односно његове концепције улоге које се могу испољити и кроз идентитет улоге. У конструктивистичком оквиру је стога могуће даље проучавајући специфичне идентификације као видове „ега” (идентитета) који се кроз концепције улога срећу са спољашњом перцепцијом која утиче на конституисање сопства кроз сусрет са „алтером”.

Проучавајући спољнополитички дискурс можемо пратити ову динамику две компоненте сопства у односу према концептуализованој улози. Улога истовремено представља везу између унутрашњег и спољашњег у разумевању спољне политике и њених значења и импликација за сопство или међународно друштво (или његове носиоце, међународне организације). Посебан аспект предмета истраживања ове дисертације јесте конкретизација тог процеса путем испитивања релативног значаја материјалног и идејног у процесу креирања/узимања улога, односно „учинка улоге” (енг. *role performance*). Зато се мора даље радити на разрађивању односа између структуре и делатништва, за шта може погодовати појам креирања улога као „ставова и делања које носилац улоге предузима када извршава неку улогу или помирује неколико сукобљених улога”.¹⁹⁰

Државе улоге могу „узимати” из доступног спектра (енг. *role-taking*), „креирати” за себе (енг. *role-making*) и „бити додељене другом” (енг. *altercasting*) пре свега од стране великих сила у међународном систему.¹⁹¹ Од понуђених могућности мале државе ретко успевају да потпуно самостално за себе креирају јединствене улоге. Иако се овај процес у суштини може окарактерисати као стварање улога, мале државе у највећем броју случајева узимају улоге из низа постојећих (пасивно), пре него што саме за себе (активно) креирају неке нове улоге. Улога се може потом извршавати (енг. *role enactment*) будући да се то односи на „вршење понашања од стране одлучилаца према другим актерима”. У теорији је значајан и концепт „оспоревања улога” (енг. *role contestation*) које значи „друштвене процесе између појединаца, група, и организација унутар држава и друштава у погледу одабира улога међу понуђеним опцијама”.¹⁹² Вент нам битно указује на то да су односи између ега и алтера у процесу креирања улога њиховом интеракцијом условљени кључним местом које заузимају односи моћи, било да је реч о прихватању или промени њиховог заједничког разумевања.¹⁹³ Стивен Вокер (Stephen G. Walker) и његови сарадници указују на то да однос између захтева,

¹⁸⁸ Harnisch 2011, 9.

¹⁸⁹ Harnisch 2011, 10. Упоредити са Nabers 2011.

¹⁹⁰ Harnisch 2012, 48–49.

¹⁹¹ McCourt 2014, 32–34. За одређење *altercasting*-а погледати Vent 2014, 282.

¹⁹² Walker, Schafer, and Beiler 2016, 123.

¹⁹³ Vent 2014, 283–285. Вент цитира схватање Карла Дојча о моћи у светлу перспективе друштвеног учења као „способност да себи приуштиш да не учиш” (Vent 2014, 284). За разлику од великих сила, мале државе суочене са дефицитом моћи морају стално да уче.

концепција и извршавања улога може или не мора бити „конгруентан” или међусобно одговарајући, при чему су у првом случају „обрасци спољне политике кохерентни и конзистентни дуж микро и макро нивоа анализе”.¹⁹⁴

Као средишња оса дисертације, проблем делатник-структура је истражен у класи малих држава. Испитује се на који начин мале државе приступају преузимању (пасивном) и креирању (активном) спољнополитичких улога у дијалектичком односу између учинка структуре (одозго) и тежњи ка делатништву и обликовању окружења од стране држава (одоздо). Мале државе би се, према Тајсу, могле сврстати у један од пет тзв. мастер-статуса у међународним односима, заједно са сувереном, државом, новом државом, већим државама и великим силама.¹⁹⁵ Нове државе су, сасвим очекивано, недовољно интегрисане у међународни систем и фокусирају се на учвршћивање своје суверености. Оне поседују у свом репертоару узак скуп улога и подложне су утицају спољашњих актера који их социјализују у систем или укалупљују њихове улоге.¹⁹⁶ Након стицања признања и почетног искуства у међународним односима, мала држава стиче статус чланице способне да обавља више функција и игра више различитих улога. Те улоге углавном су комбинација „приписаних и постигнутих улога”, које неретко јесу предмет и продукт спољашњих притисака.¹⁹⁷ Стога се може закључити да мале државе покушавају да се прилагоде (своје интересе и идентитете) на окружење које обликују велике силе, или теже утицају (углавном оне јаче међу њима), разумно и смислено делајући на (под)регионалном нивоу и унутар мултилатералних организација.

У литератури постоји сагласност да у зависности од контекста у којем се налазе (нпр. слабе и јаке државе, развијене и мање развијене), мале државе у међународном систему раде на остваривању својих примарних и секундарних циљева. Док слабе и мање развијене државе углавном настоје осигурати свој опстанак, независност, економску одрживост или идентитет, оне јаче и развијеније међу њима теже утицају, имиџу или статусу кроз комуникацију са другим актерима.¹⁹⁸ Ово, наравно, зависи од специфичности њихових унутарполитичких и спољнополитичких околности, као и од општег стања међународног поретка. Довољно је само погледати перспективу малих држава у првој половини 20. века, те након 1945. и после 1989. године. Док су реалисти склонији заступању песимистичких светоназора, либерални институционалисти су оптимисти по питању остваривања интереса и улога малих држава у међународном систему.¹⁹⁹ Може се рећи да су глобални изазови за мале државе данас сложенији, али је њихова национална безбедност ипак мање угрожена него што је то био случај пре 1945. или 1989. године.

Управо се у начину делања налази смисао улога (онога што оне јесу) – док су, с друге стране, окружење и системска ограничења оно што ограничава неку улогу. Те улоге мала држава углавном „узима”, а много су ређе ситуације у којима мале и слабе државе траже сопствене улоге и правац делања. Насупрот њима, мале и јаке нордијске државе су чувене по својим „специјализованим” улогама (енг. *niche roles*). Док се јаке мале државе могу водити у међународној политици сопственим примером и нормативном моћи,²⁰⁰ далеко је теже и изазовније оцењивати улоге и могућности на раполагању слабијим и *новим* малим државама – које најчешће поштују правила из приручника за либералну изградњу државе.²⁰¹ Та група држава посебно је суочена са изазовима у процесу стварања улоге, те у самом почетку процеса

¹⁹⁴ Walker, Schafer, and Beiler 2016, 123.

¹⁹⁵ Thies 2013.

¹⁹⁶ Thies 2013, 109.

¹⁹⁷ Thies 2013, 124.

¹⁹⁸ Thorhallsson and Bailes 2016, 297.

¹⁹⁹ Thorhallsson 2017, 36–37.

²⁰⁰ Ingebritsen 2002.

²⁰¹ Пишући о Норвешкој током Хладног рата, Кристијан Стоки сматра да је она „мала” и „рањива” држава са „ограниченим утицајем на међународне односе”, што је средишња тема њеног спољнополитичког дискурса. Stokke 2014.

изградње државе оне преузимају типичне улоге које су у складу са конвенционалним очекивањима.

2.4.3. Концепције националних улога (КНУ) и спољна политика

Концепције улога (енг. *role conception*), као опажање нечије улоге у односу на улоге других, кореспондира са релационом концепцијом мале државе.²⁰² Као што истичу Вокер и сарадници, „концепција улоге односи се на идентитет (као скуп уверења) улоге коју доносилац одлука интернализује и може је употребити ради избора спољнополитичких одлука”.²⁰³ Такве концепције улоге се, према Харнишу, „односе на то како актер опажа своју позицију у односу на друге (*ego* компонента улоге), што је исказано језиком и акцијом.”²⁰⁴

Проучавање у овом правцу је започео Кал Холсти (Kal Holsti),²⁰⁵ у свом значајном раду „National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy”, где је образложио однос између спољнополитичких детерминанти и улога.²⁰⁶ Према Холстију, „спровести улогу” значи „обавезати се на нешто” (стр. 234). Исти аутор схвата улоге као повезане са „државним атрибутима” или „системским атрибутима” (стр. 234), што није толико далеко од Вентовог схватања државног идентитета скоро тридесет година касније. Улоге и идентитети у међународним организацијама потребују неку врсту заједничке типологије. КНУ се код Холстија дефинишу као „оријентације према спољашњем окружењу и обавезивање на одређене задатке и функције унутар различитих скупова међународних односа.”²⁰⁷ Исто тако, концепције улога представљају „дефиниције општих врста одлука од стране креатора политике, те обавеза, правила и делања која су адекватна за њихову земљу, као и функција, ако их има, које њихова држава треба да континуирано обавља у међународном систему”.²⁰⁸ Филип Ле Престр (Philippe Le Prestre) у својој ауторитативној и признатој студији која се бави спољнополитичким улогама великих и средњих сила након Хладног рата, наставља у том правцу истичући да „креатори политике дефинишу обавезе и очекивања која могу бити прописана од стране спољашњих актера (прописивање улоге) или самостално створена путем дефиниција које потичу од креатора политике (концепције улоге)”.²⁰⁹ Исти аутор сугерише да је ово друго Холстијева истраживачка традиција коју и он следи. Под концепцијама спољнополитичких улога се мисли на мултилатералне и билатерлане односе који могу бити остварени између две државе и унутар међународних организација међу државама. Холсти је притом издвојио 17 специфичних КНУ за период између 1965. и 1967. године.²¹⁰

Идентитет се у Ле Претстровој позитивистичкој студији посматра као „унутрашња варијабла”, а статус као „спољашња варијабла” у намери да се „разумеју корени спољне политике”.²¹¹ У проучавању концепција спољнополитичких улога исти аутор истиче да се бави

²⁰² Упор. Harnisch *et al.* 2011, Wivel, Bailes and Archer 2014.

²⁰³ Walker, Schager and Beielер 2016, 123, у Cantir and Kaarbo 2016, eds.

²⁰⁴ *Ибид.*, 8.

²⁰⁵ Holsti 1970.

²⁰⁶ У литератури на енглеском језику је устаљена скраћеница NRC, те се овде по аналогији предлаже скраћеница на српском језику, КНУ.

²⁰⁷ Holsti 1970, 306.

²⁰⁸ цитирано у Le Prestre 1997a, 4.

²⁰⁹ Le Prestre 1997a, 4.

²¹⁰ Тих 17 концепција улога код Холстија су: бастион револуције – ослободилац, регионални лидер, регионални заштитник, активно независни, подржавалац ослобођења, анти-империјалистички делатник, бранилац вере, посредник-интегратор, сарадник регионалног подсистема, развојни, мост, верни савезник, независни, пример, унутрашњи развој, изоловани, штићеник (Holsti 1970, 260–273). За поједине критике овог приступа, погледати, нпр. Cantir and Kaarbo 2012.

²¹¹ Le Prestre 1997a, 10.

„представама о улози коју држава треба да игра на међународној сцени, а не делањима која могу бити израз тих концепција, као ни везама између улога и понашања”.²¹² Међутим, представе о улогама могу бити полазиште за даља истраживања политичког понашања, док се специфично делање у дисертацији посматра као могућа илустрација неке спољнополитичке концепције која је изражена у тексту. Оваква поставка одговара и ономе што се у најновије време у теорији назива „слика улоге”, тј. релативно стабилно и делатно знање о неком дискуризивно представљеном „основном концепту”.²¹³ У овој дисертацији се следи ова препорука тако што се дискурзивном анализом уочавају представе улога и њима сродне теме у наративима малих држава у оквиру система УН. На другом месту, Вучетић указује на конструктивистичко гледиште према којем би државни идентитет садржао унутар себе и концепције улога. Ако би се то прихватило, онда би се могло рећи да државни идентитет снабдева актере са осећајем трајања у времену те „дефинише [концепције улога] и разрешава сукобе међу њима”.²¹⁴ Чак и да је ово опште прихваћено, а у литератури не постоји сагласност, у овој дисертацији ћу узети идентитете и улоге одвојено. Притом је идентитет једно од изворишта идејног и акционог у политици, и налази се у динамичком, еволутивном односу са улогама у оквиру онога што ћу развијати под називом Комплекса идентитета и улога.

2.4.4. Разумевање динамике улога: сталност и промена

Концепције спољнополитичких улога нису статичне, већ су контингентне и мењају се с протоком времена. То значи да промена идентитета државе са собом носи и промену спољнополитичке концепције улоге која може повратно утицати и на разумевање идентитета политичке заједнице у одређеној мери. Ле Престр поставља неколико питања која воде његово проучавање улога средњих и великих сила након Хладног рата. Притом је за ову дисертацију значајно питање које се односи на чиниоце који „објашњавају еволуцију, инерцију, садржину и легитимацију улога”, као и начине да се разреши „сукоб између улога” у компаративној перспективи.²¹⁵ У случају малих држава, сукоб између концепција улога велике и мале државе, односно очекивања од улога малих држава је посебно значајан. Како се Ле Престр није бавио истраживањем улога малих држава, ова дисертација ће понудити и компаративно читање сличности и разлика између улога Србије и Хрватске у оквиру система УН.²¹⁶ У наставку се бавим детаљније аспектима динамике улога: као што су њихов *сукоб*, *промена* или *прилагођавање*.

Уобичајено је да државе наилазе на изазов када њихова концепција сопства дође у сукоб са очекивањем улоге од стране значајних других. У том смислу, мале државе неретко бивају стављене пред кључни избор, између промене улоге или промене понашања. Промена улоге се неизбежно односи на идентитет државе. У овом случају сам сагласан са Нејберсом у ставу да идентитет пружа улогама, као друштвеним позицијама, њихов смисао. Нејберс сматра да „идентитет пружа актеру одређени угао кроз који се интерпретира његова или њена друштвена ситуација и очекивања од прикладног понашања која долазе с тим. Према овој перспективи, идентитет је низ значења која обележавају актера у некој улози”.²¹⁷ Међутим, идентитетска објашњења, како запажа Мекорт, не могу нам рећи зашто је неко делање „друштвено смислено”, и оно зато мора бити допуњено „позивањем на друштвене улоге”.²¹⁸

²¹² Le Prestre 1997a, 10–11.

²¹³ Berenskötter and Stritzel 2019.

²¹⁴ Vucetic 2017, 6–7.

²¹⁵ Le Prestre 1997a, 10.

²¹⁶ Код Ле Престра (Le Prestre 1997, 10), посебно погледати следећа истраживачка питања: 4) „Који чиниоци објашњавају еволуцију, инерцију, садржину и легитимацију улога?”, 5) „Какви сукоби улога могу избити и како их је могуће решити?”, 6) „Како можемо објаснити разлике и сличности између (осам) држава које посматрамо?”.

²¹⁷ Nabers 2011, 74.

²¹⁸ McCourt 2011, 1600.

Промена улоге или читавих њихових скупова је образложена код Харниша, који сматра да оне могу бити „детерминанте спровођења улога (енг. *role enactment*) и формирања идентитета”. Спровођење улоге подразумева „понашање” делатника када се улога „изводи”.²¹⁹ Промена улоге може бити схваћена као прилагођавање улоге (енг. *role adaptation*), у смислу „промене стратегија и инструмената у извођењу улоге, при чему сврха те улоге остаје непромењена”.²²⁰

Улоге могу имати регулативне и конститутивне учинке у међународним институцијама. То значи да „међународне институције теже да стабилизују националне концепције улога, али оне могу да проузрокују промену улоге ако и када функционално издиференциране улоге унутар институција се повећају или смењују, притом постајући некомпатибилне са комплементарним институционалним улогама или ривалским националним улогама”.²²¹ Примера ради, конститутивна улога Уједињених нација се односи на питања државности, решавања сукоба и међународног статуса држава, између осталог. Како то запажају поједини историчари међународних организација, УН имају веома битну улогу у „распрострању и стварању идеја у одговору на глобалне изазове”.²²² Мале државе су истовремено корисници и контрибутори (доприносиоци) том глобалном подухвату. На сличан начин, утицај Европске уније на њене државе чланице је значајна тема за истраживаче нормативне социјализације, и ово су све регулативни учинци који утичу на понашање држава.

Динамика спољнополитичких улога дешава се у времену, па ће се у складу с тим временска димензија у овој дисертацији посматрати у склопу концепта сећања и његових оквира. По узору на рад француског социолога Мориса Албвакса²²³ који се у првој половини 20. века бавио друштвеним оквирима сећања, у овој дисертацији узимам да постоје одређени спољнополитички или идентитетски оквири сећања на одређене улоге и њихове концепције. Промена идентитета, па самим тим и улога, може се разумети и кроз рад Трине Флокхарт, која поставља идеалтипски модел промене (еволуционе и револуционарне) на нивоу структуре и делатништва.²²⁴ Према Флокхарт, може се говорити о променама на структурном и делатничком нивоу, а које се односе на „бивствовање” и „чињење”. У складу с тим, одговарајући објекти промене су троструки: 1) материјални, инситуционални и идеациони на системском нивоу, 2) идентитет, знање и наратив на нивоу делатника – бивствовања, 3) пракса, делање и друштвени односи на нивоу делатника – чимбеника.²²⁵ Овај модел је, објашњава Флокхарт, користан зато што „током година, конструктивизам је баратао са сва три облика промене, али њихова разлика није била експлицитно назначена. Ови различити облици промене се доживљавају као промене у материјалном, идеационом или дискурзивном миљеу делатника или као промена у схватању ’ко сам ја’ или ’шта ја радим’”.²²⁶ У том смислу, ова дисертација у свом теоријском моделу односа идентитета и улоге у стању кретања и промене додаће временитост у саморазумевању државе као актера, што би одговарало нивоима

²¹⁹ Harnich *et al.* 2011, 9.

²²⁰ Harnich *et al.* 2011, 9. Даље је разјашњен однос између спољнополитичке анализе и прилагођавања. „У ФПА литератури, прилагођавање је слично са три нивоа спољнополитичке промене у Хермановој типологији: 1) повећана или смањена употреба појединих инструмената, 2) мењање начина на који се поједини инструменти (тактике) користе, 3) мењање начина на који се проблем опажа (стратегички). У проучавању спољнополитичког учења, прилагођавање, у овом смислу, подсећа на просто учење – тј., промене у понашању подстакнуте неуспехом када нити вредности нити циљеви актера су предмет оцене” (Harnisch 2011, 10).

²²¹ Harnich *et al.* 2011, 2.

²²² Emmerij, Jolly, and Weiss 2001, 11.

²²³ Albvaks 2013.

²²⁴ „Према овој концепцији промена може бити еволуционарна или револуционарна, у зависности од тога да ли је ’епизода’ критични (измештајући) догађај који води преобликовању постојећег миљеа, или је епизода само један мањи догађај који захтева прилагођавање извођења унутар постојећег структуралног окружења” (Flockhart 2016, 810). Претходном се може додати и то да промена од почетка не мора бити далекосежна, све док се не сагледају њен укупан домет и учинак.

²²⁵ Flockhart 2016, 809.

²²⁶ *Ибид.*

структуре и бивствовања делатника код Флокхарт. Овде се ради о једном процесуалном и нереификованом схватању идентитета које је блиско наративној традицији. Флокхарт пише: „[...] за промену се може рећи да је непрекинута и стално присутна како се делатници и структуре стално налазе у процесу постајања. Према том схватању, промена је временски ентитет нераскидиво повезан са замишљеном будућношћу сопства и наративом о путовању према замишљеном одредишту тог процеса постајања.”²²⁷

У наставку ћемо видети на који начин је могуће премостити методолошку nelaгoду која постоји између умереног конструктивизма и проучавања спољне политике као текстуалне стварности у светлу интерпретативног приступа који се заснива на наративном постконструктивизму.

2.5. Интерпретативна методологија у истраживању спољнополитичких улога

2.5.1. Премошћавање јаза: наративна реконцептуализација идентитета и „постконструктивизам” Џенис Бјали Матерн

Иако интерпретативни приступ претпоставља спољнополитичке наративе као променљиве и контингентне, приметно је одсуство истраживања која за метод узимају анализу дискурса као дубински приступ. Ова дисертација настојаће да попуни ту празнину у литератури и омогући дубинске увиде путем студија случаја о дискурзивном конституисању спољнополитичких идентитета и улога у праксама малих држава у међународним организацијама.

Пишући о теоријским објашњењима разлога који стоје иза неког друштвеног понашања, а имајући у виду концепте попут идентитета и норми, Флокхарт указује на теорије друштвеног идентитета (ТДИ) и наративне теорије.²²⁸ Наиме, ТДИ сагледава везу између „идентитета, норми и понашања”, и настоји понудити одговоре у вези са разлозима идентификације актера и њиховог придржавања за одређене норме којима се испостављају очекивања у вези са понашањем. Та теорија претпоставља да је понашање пре свега подстакнуто циљевима попут самопоштовања до којег се долази чланством у престижним друштвеним групама.²²⁹

Теорија друштвеног идентитета нам може помоћи да разумемо подстицаје за понашање појединаца унутар друштвене групе, али нам не може у сваком моменту помоћи да разумемо понашање корпоративних делатника попут држава у међународном систему. Притом је потребно урачунати овде и проблем одбацивања корпоративних делатника у постструктуралистичким теоријама. Са тим проблемом се суочио и Вент који је представио могућност државног идентитета. Такво становиште је у савременој теорији међународних односа у приличној мери оспоравано – те се отворио простор за реafirмисање теорије улога као својеврсног моста између „психолошке” теорије друштвеног идентитета и новијих, „социолошких”, конструктивистичких приступа. Ти социолошки приступи нагињу ка „делатничким” и теоријама које испитују делање (акцију) и доношење одлука у међународној политици. Такво делање у конструктивистичким теоријама је могуће зато што њихово схватање идентитета почива на дељеном знању.²³⁰

Упркос оваквим расправама, конструктивистички приступ ипак нуди једно елегантно решење ове проблематике, које у овој дисертацији разматрам у складу са квалитативним и

²²⁷ Flockhart 2016, 810.

²²⁸ Flockhart 2016, 811–812.

²²⁹ Flockhart 2016, 811.

²³⁰ Bially Mattern 2005, 7.

интерпретативним методологијама.²³¹ Бјали Матерн тако предлаже тзв. „постконструктивизам” као другу генерацију у развоју овог теоријског приступа, при чему се идентитет дефинише, на трагу филозофа Франсоа Лијотара, као „наративни конструкт натопљен у моћи”.²³² Она образлаже да овај наративни „постконструктивизам” бива надахнут постструктуралистичким концептом наратива који отеловљује и даје форму идентитету, али се ипак разликује од постструктуралистичких теорија међународних односа.²³³ Идентитет је у наративном власништву говорника, сматра Бјали Матерн. Наратив је схваћен као „специфичан процес представљања путем којег аутор казује догађаје. Наративи, као такви, су под контролом њихових аутора; они су процеси у њиховом власништву”, „конституишу идентитет” и „чине га стварним”.²³⁴

Значајан допринос проучавању идентитета и интереса у спољној политици дала је Велдес, која је показала да су, међу реалистима омиљени, национални интереси ипак социјално конструисани. Према тој теоретичарки, национални интереси су „креирани као смислени објекти на основу дељених значења кроз која свет, а нарочито међународни систем и место држава у њему, бивају схваћени”.²³⁵ Овде бих се сложио са схватањем према којем су „интереси државе већ обухваћени унутар репрезентација у којима се успостављају идентитети и односи међу релевантним актерима или објектима”.²³⁶ Велдес подсећа на то да садржај реалистички схваћеног националног интереса није контекстуализован. Отуда би требало трагати за значењима која неки национални интерес може имати у конкретној ситуацији што омогућава управо конструктивистичка теорија. Како конструктивисти сматрају да је интерес друштвено конструисан и проистиче из идентитета, за спољну и безбедносну политику је према Велдес битан тзв. „безбедносни имагинаријум” – „структура добро установљених значења и друштвених односа из којих бивају креиране репрезентације света међународних односа”.²³⁷ Ово је значајно јер из тог имагинаријума произилазе репрезентације дискурса, на основу којих се даје смисао конкретним националним интересима.²³⁸ Тако схваћени национални интереси представљају „концепт на основу којег креатори политика разумеју циљеве које државе остварују у оквиру спољне политике [...] и подршка за државно делање”.²³⁹

У том смислу, ова дисертација види спољнополитичке улоге у вези са идентитетом и идентификацијама у оквиру конструктивистичког истраживачког програма као оквир за спољнополитичко делање. Оне су уже од националног интереса, конкретније су, а могле би бити адаптиране у тријаду имагинаријум – идентификације – улоге на трагу аргументације коју је дала Велдес. На овај начин се исказује ваљаност проучавања односа између идентификација и улога у међународним односима. Тај став ће даље бити подробно образложен у разматрању односа спољнополитичке анализе према конструктивистичком приступу као једном од њених светоназора или некаквој „великој теорији”.

У овој дисертацији се прихвата сазнајна предност појма идентификације из новије литературе у односу на некакав заокружени, недељиви или антропоморфизовани идентитет. То је посебно значајно за разумевање веза између идентификације као представе неког идентитета, односно рашчлањивања сложених идентитетских структура. На овај начин се чува

²³¹ Упоредити са Bevir and Daddow 2015, 273–287.

²³² Bially Mattern 2005, 9.

²³³ Bially Mattern 2005, 8. Такође упоредити са постструктуралистичким, „релационим” схватањем моћи као „продуктивне снаге” која обликује и бива обликована друштвеним односима (Adler Nissen 2015, 306). Овакво схватање може бити употребљено за проблематизацију моћи малих држава и уважавање специфичних односа као компоненти моћи.

²³⁴ Bially Mattern 2005, 9.

²³⁵ Weldes 1999, 4.

²³⁶ Weldes 1999, 14. Слично овоме, Вент пише о „конститутивном учинку културе на идентитете и интересе” (Vent 2014, 149–155).

²³⁷ Weldes 1999, 10.

²³⁸ *Ибид.*

²³⁹ Weldes 1999, 2.

и експланаторни потенцијал схватања идентитета у његовим ужим видовима као „средњи пут”, конкретизујући притом идентитетски процес на нивоу појединца (нпр. дипломата). Реч је о ономе што Адлер Нисен означава „релационом онтологијом дипломата и конструисањем националних интереса”.²⁴⁰ Претходно разматрање је значајно будући да је оно компатибилно са лијотаровским схватањем о идентитету као наративном власништву говорника, у овом случају, доносиоца одлука или дипломате.

2.5.2. Наративна основа државног идентитета

Појам наратива блиско је повезан са разумевањем света и креирањем идентитета. Према социолошкињи Маргарет Сомерс (Margaret Somers)²⁴¹, наративи или приповести су битни за политичку заједницу зато што се налазе у основи конструисања (колективног и појединачног) идентитета.²⁴² Наративи су „констелације односа (повезаних делова) уклопљених у време и простор који су конституисани каузалном фабулацијом. За разлику од покушаја произвођења значења помоћу смештања догађаја у специфичну категорију, наративност предупредује стварање смисла на основу неке изоловане појаве”.²⁴³ Помоћу наратива „осмишљавамо свет и стварамо наше идентитете”.²⁴⁴ За Јелену Суботић, наративи представљају „когнитивни оквир који даје значење политичком делању”, и могу се разумети као „јасна и сврсисходна прича о идентитету” која омогућава „аутобиографију” неког актера.²⁴⁵ Иста ауторка наводи становиште из литературе да су наративи „уклопљени у свакодневни дискурс, дијалог, и реторику, и да они постоје у једном узајамно оспораваном односу”.²⁴⁶

Наративност као процес осмишљавања света би, према томе, значила да се смисао неког појединачног чина не може схватити без његовог стављања у један шири временски и просторни контекст. Према Сомерс, наративност повезује одвојене догађаје и претвара их у „епизоде” у некаквом смисленом редоследу који се постиже техником „фабулирања” (енг. *emplotment*).²⁴⁷ Постоје и тзв. „метанаративи”²⁴⁸ који дају одређени уређујући смисао другим наративима, што у овој дисертацији доводим у везу са Тајсовом концептуализацијом „мастер статуса” држава у међународним односима.²⁴⁹ Један од таквих мастер статуса, тј. мастер наратива би био и неки уопштени оквир за причу о малој држави.

У овој дисертацији, наративну основу идентитета ћу посматрати у оквиру једног ширег конструктивистичког приступа, који не одбацује Вентово виђење колективних идентитета, већ их третира критички у садејству са наративним приступом. Овде се, слично Бевиру и Дадову, посматрају „идентитетске конструкције” као „идентитетски засновани, али и материјални и институционални извори спољнополитичког прилагођавања”.²⁵⁰ Притом се идентитети, као што то запажају Чекел и Каценстин „односе на дељене репрезентације неког колективног сопства” које се усмеравају на „колективна уверења о дефиницији групе и њеног чланства”, а

²⁴⁰ Adler Nissen 2015, 286. Упоредити са позивањем на тзв. „народњачки релационизам” као „представама људи о њиховом свету”. Такво представљање, даље, за Адлер Нисен сачињавају „стилизоване схеме о друштвеним чињеницама, идејама односа и друштвеним узроцима које људи разрађују у свакодневном животу”, а које „помажу у сналажењу са друштвеним односима, сукобима и потребама које људи имају у обичном животу”, Adler Nissen 2015, 287.

²⁴¹ Somers 1994, 616, 621.

²⁴² Somers 1994, 621.

²⁴³ Somers 1994, 616.

²⁴⁴ Somers 1994, 606; у: Subotić 2016, 612.

²⁴⁵ Subotić 2016, 613, 612.

²⁴⁶ Wertsch 2000, 516, у: Subotić 2016, 612.

²⁴⁷ Sommers 1994, 616.

²⁴⁸ Somers 1994, 619.

²⁴⁹ Thies 2013.

²⁵⁰ Bevir and Daddow 2015, 274.

које се „обзнањују кроз друштвене праксе као и политичке ставове обликоване друштвеним и географским структурама и националним контекстима”.²⁵¹

На трагу већ спомињане аргументације Бјали Матерн, овде се узима да је могућа једна „постконструктивистичка” перспектива која уважава постструктуралистички наративни приступ о „ауторству” над идентитетом (на трагу Лијотара), али омогућава проучавање промена међународног идентитета у конструисању међународног поретка. Тај постконструктивистички модел идентитета заснован је на језику и аутору, али се разликује од шире схваћеног конструктивизма и постструктурализма. Од прве генерације конструктивизма га разликује фокус на промену, аутора и језик, те одсуство претпоставке о „устаљености” идентитета заснованог на мноштву „поновљених интеракција”. Од теоријски скептичног постструктурализма се разликује тиме што ипак представља покушај изградње теорије, а на само рада на деконструкцији и генеалогiji.²⁵² Претходно разматрање сугерише нам да је оправдано сматрати постконструктивизам средњим путем и платформом за потребу наративног и дискурзивног оквира у анализирању међународних идентитета и улога малих држава у УН.

Имајући у виду преплитање идентитета и улога као друштвених конструкција у наративној перспективи, ова дисертација озбиљно узима у разматрање социјални конструктивизам и њему упућене критике које доприносе новијем развоју теоријског мишљења у међународним односима. Налази се да је опредељење за „постконструктивизам” у раду Бјали Матерн она тачка која омогућава да се узајамно конститутивни однос (међународног) идентитета и улога проучава на динамички начин. То значи да се не тежи постваривању ових променљивих друштвених категорија у међународним односима. Таквим једним поступком, у овој дисертацији се на мала врата омогућава увођење постструктуралистичког разумевања језика и друштва у дискусију са већ утемељеним истраживачким програмима спољнополитичке теорије улога и конструктивистичког поимања идентитета на трагу Вента и интерпретативне методологије. Тиме се жели допринети продубљивању дијалога између раније наочиглед непомирљивих онтолошких и епистемолошких полазишта конструктивизма и постструктурализма у међународним односима. Налазим овде да то преошћавање може бити омогућено управо унутар постконструктивизма.²⁵³

Према Бјали Матерн, а на трагу Лиотаровог наративног приступа, међународни идентитети су схваћени као „моћу натопљени конструкти”, док су наративи, који сведоче о „интегритету неког идентитета [...] особити процеси представљања којима аутор казује догађаје. Наративи, као такви, су под контролом њихових аутора; они су властити процеси”.²⁵⁴ У том смислу, идентитетски наративи у себи садрже извесне текстуалне маркере који могу прилично поуздано да укажу на тип или карактер односа између неког релационог идентитета (нпр. идентитет мале државе) и спољнополитичких улога које могу информисати потоњи путем делања и притом саме бити обликоване у том узајамно конституишућем односу. Као пример операционализације наративног приступа, Флокхарт наводи концепт „наративног шатла” који је развио постструктуралиста Феликс Сијута (Felix Ciuta). Тај концепт подразумева да су наративи и идентитети предмет сталних тумачења и узајамно се сагледавају у процесу промишљања који обухвата догађаје и оцену њиховог учинка.²⁵⁵ Њиме се заступа могућност промене и одбија се фиксирање идентитета и њихових саопштавања. Такав поступак је свакако ближи већ образлаганом процесуалном схватању идентитета код постструктуралиста као што је Гијом. Наративни приступ се користи и за испитивање начина на који државе одговарају на безбедносне изазове кроз селективну употребу својих

²⁵¹ *Ибид.*

²⁵² Bially Mattern 2005, 9–11.

²⁵³ Интерпретативни приступ има за циљ да објасни и разумева. Упоредити са Bevir and Daddow 2015, 275.

²⁵⁴ Bially Mattern 2005, 9.

²⁵⁵ Flockhart 2016, 812.

идентитетских наратива. Иако ја у дисертацији уважавам наративни обрт, сматрам да је истраживањем могуће спољнополитичке наративе посматрати као релативно стабилизоване, али не и непроменљиве концептуализације Комплекса идентитета и улога. Притом се анализом дискурса могу дубински сагледавати језички обликована и исказана основа идентитета и улога, те испитати њихове репрезентације у тим наративима које обликују текстуалну стварност светске политике. Овим се на сазнајном плану обезбеђује конзистентност са постконструктивистичким приступом, о чему је већ расправљано у овом поглављу.

2.5.3. Идентитетски наративи, идентификације и дискурзивна конструкција спољнополитичких улога

Релациони идентитет мале државе је истовремено и својеврсни „идентитет улоге”²⁵⁶ у општем смислу, који је могуће додатно конкретизовати посредством тзв. идентификација. Та конкретизација се креће дуж критика које су успоставили теоретичари попут Либова, образлажући ограничења реификованог идентитета. Специфичне идентификације и њихове представе овде посматрам као конкретизације неког ширег аспекта идентитета. Државе се испољавају у дискурзивним концепцијама спољнополитичких улога. Те концепције су израз сложене друштвене стварности, и конституисане су језиком и различитим праксама. Овде истражујем дискурзивну основу наратива који су носиоци идентитета и улога посредством званичних идентификација. Иако се не занима за спољнополитичке улоге, на примеру Финске, Кристофер Браунинг (Christopher S. Browning) испитује како се идентитети испољени у наративима односе на спољнополитичко делање, при чему су дискурси историјски условљени, а идентитети у сталном кретању. Упркос тој непостојаности и нестабилности дискурса, тај аутор сматра да се одређене „нарративне структуре могу наталожити”, те се историјски случајеви могу сагледавати у одликама идентитета државе садржаних у кључним темама унутар „идентитетских наратива”.²⁵⁷ Поменутоу Браунингову студију ипак проналазим као користан пример за разумевање нарративне концептуализације једног спољнополитичког идентитета у стању промене. За такав приступ се може рећи да је компатибилан са претпоставкама интерпретативне парадигме и теоријом спољнополитичких улога.

У контексту спољнополитичке анализе, овај дискурзивни приступ конструисању улога и идентитета може бити од значаја за разликовање између идентитета и идентификације. Та разлика је предмет неких разматрања у литератури у новије време, на пример код Либова или код Бушера и Јаспера.²⁵⁸ Потоња двојица аутора на примеру креирања швајцарске спољне политике придају пажњу идентификацијама, а не идентитету у ширем смислу. Они сматрају да „посебни скупови идентификација су временски и некомплетно стабилизирани у одлучивању, те не претходе или не информишу делање”.²⁵⁹ Даље саветују да „преусмеримо наше истраживање од анализе идентитета као *супстанције* која претходи проучавању *чинова идентификације у односима* (фигурације)”.²⁶⁰ Њихов оквир је компатибилан²⁶¹ са истраживањем појединачних идентификација, и односом сопства и другог у дискурзивној конструкцији идентитета на трагу раније поменутог Нејберсовог рада. Тај аутор сматра да се

²⁵⁶ упор. Wendt 1999.

²⁵⁷ Browning 2008, 15.

²⁵⁸ Bucher and Jasper 2017.

²⁵⁹ Bucher and Jasper 2017, 391.

²⁶⁰ Bucher and Jasper 2017, 394.

²⁶¹ Па ипак, друштвене идентификације у погледу „незваничне” конструкције дискурса о спољној политици нису у првом плану овог конкретног истраживања будући да у оквиру система Уједињених нација истражујем званични дискурс. То не значи да се неко даље истраживање не би могло усмерити и на друге, „незваничне” дискурсе – већ само да сматрам како су званични дискурси плоднији за истраживање спољнополитичке праксе у оквиру међународних организација попут Савета безбедности и Генералне скупштине УН.

„појединац не може у целости поистоветити са субјекатском позицијом коју пружа дискурс, већ је приморан да попуњава структурне празнине идентификовањем”.²⁶²

Управо је у званичном дискурсу и говорним чиновима могуће пронаћи исказе који говоре о спољнополитичким улогама (тј. њиховим концепцијама) које су делимично утемељене у неком колективном идентитету. Неки колективни идентитет сачињава идеационо-психолошки комплекс који у себи садржи представе о неком друштвеном или организованом (наративном) сопству.²⁶³ Из устаљених приповести се могу узимати неки елементи и бити предмет детаљнијег проучавања. Проблем делатништва у односу на учинке структуре се решава у оквиру овде развијене теорије тако што се у оквиру специфичне концепције улоге може пратити однос између „учинка улоге” (енг. *role performance*) и „самопрепознавања” (енг. *self-identification*).²⁶⁴ Овде се надовезујем на став о валидности наративног приступа истраживању који износе Винер и Тајс да наративи стабилизују улоге и омогућавају актерима да делају, при чему улоге у себи носе значења која се у интеракцији са другима могу утврђивати и мењати.²⁶⁵

Аргумент ове дисертације јесте да неке спољнополитичке улоге и њихово спровођење јесу у вези са самопојмљеним делом сопства (его) који је укоренењен у специфичним дискурсима о идентитету државе, а испољен у наративима о спољној политици. Овај „его“ део међународног идентитета није релацион, већ је одвојен од вршења улоге и садржан је у „самопрепознавању”. Такви идентитетски наративи тек у сусрету са очекивањима других међународних актера (енг. *role expectation*) могу бити осмишљени и прилагођени тако да омогућавају једну релативно стабилну концепцију улоге. Спољнополитичке праксе као рутине одржавају идентитет, чиме се тај идентитет обнавља. Уколико у наративу није могуће сместити једну трајнију идентитетску компоненту која подупире неку међународно приписану улогу или очекивања од неке државе, наступа оно што, Стефано Гуцини (Stefano Guzzini) назива „кризом идентитета” у међународним односима.²⁶⁶ Ја се у овој дисертацији посебно занимам за природу и импликације таквих криза за спољнополитичку праксу малих држава и начине њиховог евентуалног разрешавања тако што развијам модалитете дискурзивног прилагођавања идентитета и улога. Предлажем да се маркери тог прилагођавања могу тражити у перформативности дискурзивних пракси, о чему укратко образлажем у наставку.

Идентитети и улоге су смештени у оквиру значењских структура које текстуално представљају њихов израз – те су стога дискурси о идентитету и улогама истраживани у складу са интерпретативним приступом који у себи садржи наративну компоненту о сопству, другом и њиховом односу који чини дискурс о улози државе у међународној политици. Важно је на ово додати и могућност разумевања дискурзивних пракси у светлу постструктуралистичког концепта перформативности, тј. одигравања у материјалном и појавном смислу које као неко делање које постоји и ван записаног текста. Притом, пракса као некакво „компетентно” и „шематизовано делање” је другачија од понашања (које је „материјално чињење”) и делања (које је „смислено понашање”).²⁶⁷ Конструктивизам је у новије време узео на себе и истраживање пракси, па је, како то запажа Флокхарт, „пракса призната не само као механички облик рутинизованог вршења већ и конститутивни део делатништва”.²⁶⁸

²⁶² Nabers 2011, 85.

²⁶³ За концепцију наративног и њеном преношењу у теорију спољнополитичких улога, видети следеће запажање које износе Винер и Тајс. Ти аутори су предложили да тзв. наративна концепција сопства може посредовати у комуникацији између онога што Рингмар види као „атомистичко” (или преддруштвено) и „емпирицистичко” сопство државе (које је састављено од преференција и перцепција). (Wehner and Thies 2014, 420). Ова дисертација прихвата концепт наративног сопства.

²⁶⁴ Harnisch 2011, 9.

²⁶⁵ Wehner and Thies 2014, 420.

²⁶⁶ Guzzini 2012.

²⁶⁷ Ralph and Gifkins 2016, 5.

²⁶⁸ Flockhart 2016, 812.

2.5.4. Неки примери истраживања идентитета и делатништва (државе) у спољној политици

Нека разматрања на трагу Вентовог схватања идентитета државе у истраживању спољне политике налазимо у радовима других аутора, пре свега о Немачкој и Јапану. Они утврђују однос између идентитета и делања и теже да утврде консеквенце идентитета за политичке одлуке и појединачно делање. У академској литератури о идентитету и спољној политици, анализа се доводи на ниво делања, односно специфичних политика које не представљају сам процес одлучивања, већ делање као израз воље, тј. намере која проистиче из идентитетске основе. Томас Банчоф (Thomas Banchoff) рецимо, на примеру Немачке показује како конструктивизам објашњава континуитет и промену у спољној политици те земље према Европској унији током 1990-их година (за разлику од рационалистичких теорија), и закључује да поред структурних фактора на промене политике значајно утиче и немачки идентитет. Тај аутор државни идентитет види као начин да држава себе смести у међународном контексту који сачињавају државе, међународне институције и њихова историјска искуства.²⁶⁹ Слично томе, на примеру јапанске спољне политике након завршетка Хладног рата, Кунико Ашизава (Kuniko Ashizawa) истражује однос између идентитета (вредности) и делања у спољној политици и налази да је тај однос у значајној мери зависан од контекста и садржаја идентитета.²⁷⁰ Један од налаза тог рада је да идентитет државе „снабдева доносиоце одлука одређеним вредностима које заузврат обликују њихове преференције”.²⁷¹ У неким ситуацијама идентитет је значајнији од рационалности у креирању спољне политике – а историја даје прегршт примера у којима је идентитет послужио било као конститутивни, ограничавајући или омогућавајући чинилац политике.

Иако се не бави малим државама, претходно разматрање је значајно за ову дисертацију због тога што се покушава утврдити у којој мери одређени типови идентитета (нпр. спољнополитички и безбедносни идентитет мале државе) формирају спољнополитички дискурс као оквир за креирање спољне политике. Суботић тако испитује ову везу идентитета и делања посредством концепта онтолошке безбедности на случају односа Србије према проблему статуса Косова. Она сматра да се током кризних ситуација на пробу ставља безбедност на физичком, друштвеном и онтолошком плану. Притом се наративи „селективно активирају” у настојању да се очува однос између „политичке промене” и „онтолошке безбедности” која се испољава у ономе што назива „аутобиографским континуитетом” који као јасна прича стабилизује осећај сопства.²⁷² Расправе о онтолошкој безбедности, тј. конзистентном наративу о сопству, утичу на могућност делатништва државе у спољној политици, сматра Флокхарт. Према тој ауторки, постоје две стратегије за увећање онтолошке безбедности: прва, која се фокусира на „бивствовање” тако што се учвршћује идентитет којим се потврђује „поштовање” и „снажан наратив”, и друга, „стратегичка делања” која инсистира на праксама које „доприносе осећају интегритета и поноса”.²⁷³ Ова логика је, заправо, компатибилна са симболичким интеракционизмом који може прилично веродостојно преликати разматрања са нивоа појединца на ниво друштва, односно његових припадника. Притом, постоји веза између бивства и делања које обнавља осећај бивствовања код субјекта.

Према томе, овде бих закључио да се преко онтолошке безбедности може истраживати како држава трага за мотивацијом за одређено делање, па складно томе и улогама које не морају да одговарају неком конвенционалном очекивању улоге које испоставља међународно

²⁶⁹ Banchoff 1999, 268.

²⁷⁰ За случај Србије такође је релевантан и рад Филипа Ејдуса (Ejdus 2007) о стратешкој култури у Србији и две идентитетске и вредносне традиције које одређују могућност употребе силе, или некакве одговоре у домену унутрашње политике: либерално демократске и национално слободарске.

²⁷¹ Цитат је из Ashizawa 2008, 591.

²⁷² Subotić 2016, 610.

²⁷³ Flockhart 2016, 799.

друштво или моћније државе. На овај начин се може објаснити зашто се одређене улоге узимају, било да су мотивисане спољашњим или унутрашњим разлозима (нпр. онтолошком безбедношћу). Наступање државе из онтолошке ситуације притом може бити контрадикторно узимању улога које су структурно или функционално претпостављене. Оно што може притом настати назвао бих *онтолошким улогама* које имају дубоко идентитетско утемељење и у случају малих држава неретко су испољене у оквиру система УН као глобалне позорнице. Слабе мале државе обично ће дефанзивно наступати у трагању за подршком њиховим угроженим сопствима, док ће јаке мале државе радије истицати циљеве засноване на стратегијама утицаја и статусног уздицања.

2.6. Међународне организације и спољна политика

2.6.1. Зашто су међународне организације битне државама

Према Џеју Самјуелу Баркину (J. Samuel Barkin),²⁷⁴ литература о међународним организацијама има два широка приступа од значаја за међународну и спољну политику. Први је економски, који се усмерава на ефикасност међудржавних односа посредством међународних организација и одговарао би либералним теоријама. Други је социолошки (конструктивистички), који се усмерава на идеје које су у основи међудржавних односа, а расподељене су унутар међународних организација.

Зашто су међународне организације битне државама? Из угла спољнополитичке анализе, један од могућих одговора би могао бити да свака модерна држава види чланство у важним међународним организацијама (попут УН) као кључни аспект свог признања и статуса у међународном друштву. Као што запажа Хил, ради се о „кључном критеријуму од споља према унутра.” У том погледу, чланство у Уједињеним нацијама се сматра за главни критеријум и ’златни стандард’ пуног међународног признања државе.²⁷⁵ Будући да су државе збиља међународних односа и главни актери у међународном систему, аргумент „либералног реализма” је онда обично унапређен и прихваћен у овој литератури која оставља државама могућност избора, уз аргумент о томе како се држава усмерава на „заштиту, демократију и управљање на велико”.²⁷⁶ Спољнополитички процес данас не може бити схваћен изван мреже међузависности, и овде се убраја оно што Хил назива „институционалном мрежом међународних организација”.²⁷⁷ У наставку следи више о односу између међународних организација и држава из угла три класична теоријска приступа.

Међународне организације, према Клајву Арчеру, имају специфичне *улоге* и *функције*, тј. њихова „улога утицаће на функције које обављају у међународним односима”.²⁷⁸ Притом, међународни односи могу бити део неког организованог „међународног система” или слабије организоване „мреже”, у којима се дешавају различите врсте интеракција. Међународне организације могу имати три кључне улоге: 1. улогу средства или инструмента политике држава, када су оне „међувладине организације“ (IGOs) задужене за „мултилатералну координацију”. Тако су УН у првих десетак година свог постојања углавном биле средство политике САД и СССР, док су државе трећег света од 1960-их виделе УН као значајно средство њихове мултилатералне дипломатије.²⁷⁹ 2. улогу *арене* где се „дискутује, расправља, сарађује или износе неслагања”²⁸⁰, на слободнији начин него што је то могуће у

²⁷⁴ Barkin 2013.

²⁷⁵ Упор. Hill 2016, 41, и Ker-Lindsay 2012 за Србију.

²⁷⁶ Hill 2016, 43.

²⁷⁷ Упор. Hill 2016, 185.

²⁷⁸ Archer 2001, 65.

²⁷⁹ Archer 2001, 68–70.

²⁸⁰ Archer 2001, 73.

билатералним односима.²⁸¹ Овде је посебно занимљиво споменути и виђење О’Брајена и Тополског које цитира Арчер, а који сматрају да је су Савет безбедности и Генерална скупштина „сцена непрестане драматизације светске историје”²⁸²; 3. улогу *актера* који је релативно независан од својих држава чланица и има јасан корпоративни идентитет, а пре свега кроз своје институције и независне процедуре одлучивања. Притом је могуће да међународне организације комбинују ове своје три улоге.²⁸³ Када су одређене улоге међународних организација, Арчер даље указује њихове кључне функције у међународном систему: 1. артикулација и окупљање држава око одређених вредности и интереса; 2. нормативна функција; 3. регрутовање нових чланова; 4. социјализација чланова; 5. формулисање правила; 6. примена правила; 7. пресуђивање на основу правила; 8. информисање; 9. оперативне функције (нпр. пружање помоћи, банкарство...); 10. глобално управљање.²⁸⁴ Уједињене нације могу бити сагледане из угла ових улога и функција међународних организација и као светска организација испуњавају све набројано. У наставку пређимо на однос између држава и међународних организација, тј. њихових улога средства и арене.

Према првом, реалистичком аргументу, државе конституишу међународну организацију и оне креирају колективне договоре. Отуда би проистацала спољна политика држава према међународној организацији и праћење логике последица у друштвеном понашању. Други је либерални аргумент, према којем међународне организације могу стварати сопствену перспективу која представља на нормативном плану обавезу за државе. Одатле следи да мултилатералне институције утичу на спољнополитичко понашање и улоге држава у складу са логиком прикладности. Трећи, конструктивистички аргумент, заузима средњу, тј. трансформационистичку страну будући да државе и међународне организације узајамно конституишу једну нову међународну стварност у свом међуопхођењу. Ова три аргумента које сам изнео мало пре, могла би се условно подвести и под неке три опште теорије међународних организација које предлажу Хилке Дијкстра (Hylke Dijkstra) и његове колеге: реалистичкој, либералној и конструктивистичкој.²⁸⁵

Даље, према Баркину постоји ограничење у деловању међународних организација, које „подстичу сарадњу, али су везане интересима и преференцијама [моћних] држава чланица”, при чему оне моћније државе могу „ко-оптирати” међународну организацију за промовисање сопствених интереса.²⁸⁶ Упркос овим критикама, међународне организације обављају важан посао који државе не би могле обавити самостално и представљају реалитет, тј. збиљу међународних односа. Организација Уједињених нација поседује тзв. „структуралну моћ” захваљујући мултилатералним режимима, и представља „силу без делатништва”.²⁸⁷ Систем УН, како то примећује Баркин, поседује и „стварну моћ” која се огледа у мултилатерализму, а пре свега кроз могућност постављања дневног реда и утврђивања шта је то „прикладно политичко понашање у међународним односима”.²⁸⁸

УН у свом савременом делокругу заузима три кључна поља светске политике: међународни мир и безбедност, људска права и хуманитарна питања, те одрживи развој.²⁸⁹ За међународне организације у области безбедности, а нарочито УН, теме попут колективне и људске безбедности су посебно значајне, и ова организација има улогу у „спровођењу” тих концепата у дело – поготову Савет безбедности.²⁹⁰ Како то примећује Хил, међународне

²⁸¹ Archer 2001, 74.

²⁸² *Ибид.*

²⁸³ Archer 2001, 79–92.

²⁸⁴ Archer 2001, 92–110.

²⁸⁵ На ове три „теорије” међународних организација указују Rittberger, Zangl, Kruck and Dijkstra 2019.

²⁸⁶ Barkin 2013, 157.

²⁸⁷ Barkin 2013, 59.

²⁸⁸ *Ибид.*

²⁸⁹ Упор. Weiss *et al.* 2017.

²⁹⁰ Barkin 2013, 4–5.

организације и глобално управљање још увек нису у стању да самостално доносе одлуке, будући да нема светске државе. У таквој ситуацији државе чланице се и даље питају у доношењу одлука, па је неминовно да постоји нека врста спољне политике међу државама или према међународној организацији.²⁹¹

У теорији су позната три приступа за проучавање утицаја међународних организација на државе. Према Чекелу, то су рационални избор, историјски институционализам и социолошки институционализам. Рационални избор види међународне организације тек као интервенишуће варијабле које постављају „стратешки контекст за актере” при чему они делају у складу са својим одлукама и интересима. Историјски институционализам иде даље и види „густе институције” као интервенишуће и независне варијабле. Социолошки институционализам који је у духу конструктивизма види „густе институције” и државе као узајамно конститутивне, и посматра њихов однос на најсложенији начин од ова три приступа.²⁹² Сматрам да социолошки институционализам најдоследније може представити динамику савремених међународних организација и глобалног управљања који утичу на државе, али и мењају себе у тој интеракцији. Према Хенрику Ларсену (Henrik Larsen), „’конституисати’ значи пружити делатницима разумевање о њиховим интересима и идентитетима”, при чему „институције не само да ограничавају понашање као код прва два приступа, већ оне такође стварају оквир значења унутар којег се неко понашање дешава”.²⁹³

У овој дисертацији се прихвата могућност једног социолошког приступа у којем се спољнополитичке улоге држава конституишу у интеракцији унутрашње политике и међународног контекста. Према норвешком истраживачу Кристијану Стокију (Christian Stokke), либералне теорије указују на све већи значај међународних организација као „арена” у којима мање моћни актери и мале државе могу остваривати своје циљеве, али уз то да су свесне цене коју њихово поступање може имати по њихов суверенитет. Социјални конструктивизам се у истраживању може узети као основа за проучавање на „конструисања идентитета и интереса малих држава” у тим глобалним аренама, у светлу политике попут нормативног предузетништва и мировне политике коју практикује Норвешка.²⁹⁴ Погодност конструктивизма за истраживање међународних организација и мултилатерализма потврђена је и у новом *Оксфордском приручнику међународних организација* (енг. *Oxford Handbook of International Organizations*) уз указивање на „дискурзивну улогу и моћ институција”. Наиме, тамо се истиче да конструктивизам види међународне организације као „места на којима актери упошљавају и оспоравају дељена разумевања међународне политике”²⁹⁵, са чим је и теоријско опредељење ове дисертације потпуно усклађено.

2.6.2. Место међународних организација у спољној политици малих држава

Спољна политика у мултилатералној арени држава и међународних организација је двострани однос у оба смера. Вођење спољне политике према међународној организацији није исто у свакој ситуацији. Тако Ларсен пише да ће могућност разликовања спољне политике државе у односу на спољну политику друге јединице или међународне организације (нпр. ЕУ) утицати на то како разумевамо „државну” спољну политику. Ово би значило да се спољне политике неких актера међусобно конституишу, или да се могу разазнавати различите димензије или нивои спољне политике којима државе придају одређени значај.²⁹⁶ То би, поготово у случају држава чланица ЕУ, била тзв. спољна политика на више нивоа. У том

²⁹¹ Hill 2016, 314.

²⁹² Чекел, цитирано у Larsen 2005, 15.

²⁹³ Larsen 2005, 15.

²⁹⁴ Stokke 2014, 2012.

²⁹⁵ Cogan, Hurd, and Johnstone 2016, vi.

²⁹⁶ Larsen 2005, 14.

смислу, неке државе ће придавати посебан значај Заједничкој спољној и безбедносној политици, односима са суседима, великим силама или неким међународним организацијама, сведочећи тако о сложености њихове политике. Узмемо ли у разматрање УН, разумно је претпоставити да су спољне политике држава довољно различите у односу на опште ставове које светска организација има о неким питањима. Према томе, УН нема сопствену 'спољну политику' која би могла да се припише Секретаријату у маниру надржавног актера попут Европске комисије. Зато се може овде тврдити да УН има своју „глобалну политику”, која је, у овој или оној мери, делотворна на националне интересе или спољнополитичке улоге држава чланица којима може дати општи правац.

Према прослављеном теоретичару либералног институционализма Коухејну (који је на почетку своје каријере писао и о малим државама), јачање улоге међународних организација и међународног права допринело је стабилизацији међународних односа и стварању либералног поретка који је фаворизован од стране малих држава у односу на неповољнији период пре 1945. године.²⁹⁷ Стога сматрам да активност малих држава у раду међународних организација може битно утицати на то како држава одређује свој међународни идентитет и спољнополитичке улоге. Придавати посебан значај некој међународној организацији значило би померати се даље од традиционалних очекивања реалистичких теорија које не препознају трансформационо већ само посредујуће деловање међународне организације.

Величина и улога малих држава, посматрано у светлу њихове активности и учешћа у раду УН, може бити оно што оне саме начине од те активности. Како пише ирска аналитичарка Андреа О Шобејн (Andrea Ó Suillebhain) у својој концизној анализи јавне политике малих држава у УН, „у УН, величина је оно што државе од ње начине, и као што показују својим постигнућима, мале државе не седе скрштених руку пред темама које су за њих од високог значаја”.²⁹⁸ Такође, указује она, повишена активност малих држава се може огледати у њиховој способности да „раде брже и флексибилније” од великих држава, специјализују се за одређене тематске области и промовишу мултилатерализам и међународне принципе.²⁹⁹ Мале државе ипак треба да прихвате ограниченост својих капацитета и, као што истичу истраживачи малих држава Торалсон и Бејлс, „надграђују своје карактеристике мале јавне администрације попут веће неформалности, флексибилности и слободе маневра својих званичника”.³⁰⁰ Другим речима, таква поставка дипломатије малих држава, која уважава „формулисање приоритета, тактичку нагодбу и култивисање стручности” у међународним институцијама може довести до тога да мале државе „пређу са просте одбране националних интереса на остваривање позитивног утицаја и пружање услуга целокупној институцији у облику формирања консензуса, иновације политика и екстерних иницијатива посредством значајних личности”.³⁰¹

Претходно разматрање о продубљивању циљева малих држава добија свој значај у контексту УН, који је допринео редефинисању појма суверености, нормализацији мултилатерализма као „очекиване норме понашања држава”, и распрострањеној неприкладности унилатералног делања.³⁰² Такво глобално окружење које претпоставља либерална теорија одговарало би ономе што је процес трансформације политичких циљева малих држава и стављање фокуса са примарних на секундарне циљеве. Наиме, Торалсон и Бејлс указују на то да се ти циљеви померају „од опстанка, независности, економске одрживости и очувања идентитета, према секундарним циљевима као што су утицај, имиџ и статус који зависе од ефективне комуникације и интеракције са спољашњим светом”.³⁰³ Оваква концептуализација спољнополитичких циљева и интереса малих држава одговара и

²⁹⁷ Keohane 1969.

²⁹⁸ Ó Suillebhain 2014, 16.

²⁹⁹ *Ибид.*

³⁰⁰ Thorhallsson and Bailes 2016, 300.

³⁰¹ *Ибид.*

³⁰² Barkin 2013, 58.

³⁰³ Thorhallsson and Bailes 2016, 297.

широј трансформацији међународног поретка након 1945. године и њему одговарајуће културе анархије од раније доминантне хобсовске логике непријатељства према локовској/кантовској култури сарадње и међузависности.

Међународне организације стога представљају места на којима државе могу бранити или унапређивати своје примарне или секундарне циљеве. У погледу политичко-безбедносне димензије, Генерална скупштина и Савет безбедности се посматрају као форуми и режими, пре него некакви потпуно независни актери.³⁰⁴ Ове политичке институције УН су истовремено и „друштвене чињенице”, конституисане и обликоване у политичком контексту и међуодносу држава чланица и њих самих.³⁰⁵ Кључни органи Уједињених нација имају специфичан значај за спољну политику малих држава, те су у овом смислу Генерална скупштина, Савет безбедности, и Међународни суд правде (као судски орган) посебно препознати у постјугословенским земљама. Ова дисертација се неће бавити радом МСП, већ ће се фокусирати на политичку и безбедносну димензију проблематике независности, изградње државе и оспоравања независности на случајевима Србије и Хрватске. Тако, рецимо, Џејмс Кер Линдзи (James Ker-Lindsay) се у својој студији *The Foreign Policy of Countersecession* (2012) бави улогом међународних организација у „противсецесионистичким напорима” (поглавље 6, „Међународне организације”). Наиме, како поменути аутор запажа, „чланство у Уједињеним нацијама постало је ни мање ни више него ’златни стандард’ међународне легитимности. Могло би се чак тврдити да је чланство у УН постало примарни циљ било које оспораване државе, престижући притом признање од стране било које државе или групе држава”.³⁰⁶ На тај начин држава се доживљава пуноправним чланом међународног друштва, што је од изузетног значаја за њен идентитет и стицање равноправног међународног статуса. Стога активност држава у ГСУН и СБУН се односи на исказивање ставова и чињење пракси које доприносе (ре)конституисању идентитета и улога који су тесно повезани са динамиком и квалитетом њиховог међународног статуса у друштву држава. Предмет разматрања у наставку је литература која ће нас приближити даљој конкретизацији спољнополитичких идентитета и улога у постјугословенском простору.

2.6.3. Трасирање истраживачких праваца у литератури о постјугословенском простору

У овој дисертацији се хоће кроз „жигу” студија малих држава³⁰⁷ истражити главни токови и резултати спољне и безбедносне политике постјугословенских држава у периоду између 1992. и 2019. године, занимајући се за дискурзивно контитуисање њихове стварности. Те стварности се доводе у однос са темпоралним (југословенским) и просторно-политичким (изванрегионалним) „другим”, а кроз призму њиховог чланства и деловања у међународним организацијама. Једна од импликација распада бивше СФРЈ јесте и значајно промењени статус њених бивших република као нових држава у међународном друштву. Наиме, реч је о суочавању са и управљању последицама губитка деценија грађеног, „стеченог” југословенског међународног статуса и тежњи за репозиционирањем нових антагонизованх малих држава његовим „одбацивањем” или „селективним коришћењем” на путу према неким будућим статусима. У истраживању овог сложеног проблема на емпиријском терену, водићу се теоријским ставом који износи Бенџамин де Карваљо (Benjamin de Carvalho) и Ивер Б. Нојман (Iver B. Neumann), када тврде да тежња за (вишим) статусом, односно његов губитак, није само брига великих сила, већ и малих држава. Разлог томе је што, у ствари, „мале силе пате од несигурности статуса више од великих сила”, јер за њих „игра моћи углавном није

³⁰⁴ Barkin 2013, 60, 62.

³⁰⁵ Peterson 2006, xi.

³⁰⁶ Ker-Lindsay 2012, 130.

³⁰⁷ Wivel 2005.

опција”, па оне према моћнијим државама иступају кроз „рутину институционализоване дипломатске размене”.³⁰⁸

Као посебан допринос дисертације у теоријском и аналитичком смислу, биће посвећена пажња идеационој компоненти, путем истраживања идентитета и дискурса који конституишу улоге малих држава у међународној организацији, као што су УН. Такав поступак је компатибилан са истраживачим програмима Међународних односа које се тичу статуса, хијерархија, идентитета, дискурса, те спољнополитичких улога и делатништва држава у једном општијем смислу.

У погледу емпиријског проучавања и географског захвата, поред академских радова који су се бавили узроцима југословенских ратова³⁰⁹ и посебним политикама постјугословенских држава, досад је у литератури посвећена недовољна пажња компаративном и систематичном изучавању њихове спољне и безбедносне политике. Посебно је приметно одсуство радова који се на систематичан начин баве местом УН у политикама малих држава, као и учинцима које УН као место перформативности и праксе међународних односа има на мале државе. Ова дисертација настоји да ту уочену празнину попуни.³¹⁰ Међу ретким радовима који из угла спољнополитичке анализе на систематичан начин сагледава динамику и карактер политика ових земаља у поменутом периоду се налази књига *Foreign Policies of Post-Yugoslav States* (2014), коју су уредили Серен Кил (Soeren Keil) и Бернард Штал (Bernhard Stahl). Ти аутори дају критички преглед основних токова спољних политика у региону, заустављајући се на пружању општег увида у основну динамику и кретања – што је у складу са циљем да књига потпомогне даља истраживања.³¹¹ Овакве студије су од несумњиве користи за подстицање даље критичке дискусије и систематизацију знања о основама спољних политика ових држава у односу на захтеве спољнополитичке анализе, али оне иду и даље од дескрипције и прегледа чињеница. Такође, политичка и безбедносна реорганизација региона након Хладног рата довела је и до промене спољнополитичких улога у односу на скуп улога којим је располагала СФРЈ услед промене међународних околности и осамостаљивања/сецесије њених бивших република. Сходно томе, једно од питања које ова дисертација поставља јесте каква је динамика сталности и промене спољнополитичких идентитета и улога на постјугословенском простору у светлу значајно измењеног светског, европског и регионалног контекста почетком 1990-их?

Индикативно је да интересовање за испитивање улоге СФРЈ и постјугословенских држава у Организацији Уједињених нација није предмет специфичног интересовања било у домаћој или иностраној академској литератури у поређењу са периодом пре 1991. године када је постојала богата домаћа продукција радова. Донекле разумљиво, али не и потпуно оправдано, новија емпиријска истраживања и теоријска промишљања пре свега се окрећу евро-атлантској структури (ЕУ и НАТО) као доминантној констелацији односа, те геополитици и политици великих сила. Та чињеница истовремено указује на сужавање референтног простора политике малих држава на овом простору на регионални (европски) и под-регионални (балкански, тј. ’регионални’) ниво што се манифестује у њиховим спољнополитичким опредељењима и темељним оријентацијама. Уколико је ово иоле поуздан индикатор трансформације њиховог међународног положаја, морали бисмо даље утврдити место УН у академском и практичнополитичком сагледавању спољнополитичких улога постјугословенских држава, односно критички испитати разлоге те релативне промене значења и значаја УН за ове државе.

Оно што је ипак сигурно јесте да УН нису без значаја, већ да су у пост-југословенском ракурсу сагледане негде, рачићевски казано, „између моћи и права”, пре свега у дискурсу мира и безбедности у кључу постконфликтног контекста.³¹² Отуда бих даље образлагао да су УН

³⁰⁸ de Carvalho and Neumann 2015, 1.

³⁰⁹ Ingraio and Emmert 2009.

³¹⁰ Keil and Stahl 2014.

³¹¹ *Ибид.*

³¹² Овде је у сврху илустрације употребљен наслов књиге Рајић 2010.

задржале своју дефанзивну и заштитну есенцијалну функцију у оквиру политичког дискурса. С друге стране, њихова проактивна и аспиративна страна бива мање коришћена у време када нове мале државе постепено граде своје мастер-статусе у међународном систему са ограниченим материјалним и идеационим капацитетима делања. Отуда је кључ у даљем истраживању ове дисертације да се темљеније разуме мала држава и њене идентитетско-интересне потке у светској политици.

Распад социјалистичке Југославије је ставио безбедност у центар пажње државних напора Србије и Хрватске. Тај процес је детерминисао другачију пирамиду потреба при чему би се могло рећи да је високостатусно делање у оквирима УН директно везано за успех у задовољавању основних потреба националне, па тек онда међународне безбедности. Стога, у корену ове дисертације се налази и тежња да се одгонетну разлози за ову релативну промену места које УН заузимају у концепцијама спољнополитичких улога постјугословенских држава. Жели се истражити у којој мери је та промена подстакнута глобалним или идосинкратским процесима и чиниоцима постјугословенског простора, односно у каквом односу се налази подрегионална са глобалном производњом знања о УН.

Током југословенских ратова 1990-их (који су донели „хроничан мањак безбедности”, регионалне и унутрашње)³¹³, несумњиво су се промениле позиције са којих је била наступала ’стара’ југословенска спољна политика у свету. Нове и мале државе су своје спољнополитичке циљеве суштински промениле што је укључивало и промену профила делања путем Уједињених нација, а што припада идиосинкратским чиниоцима постјугословенског простора. Такође, бивше југословенске републике су измениле (услед прилагођавања) своје спољнополитичке улоге, а чиме је дошло и до релативне промене у њиховом статусу у међународним односима. Једна од последица југословенских ратова јесте и измењени карактер односа између УН и њихове државе чланице/нових држава чланица. Наиме, у овој дисертацији се хоће тврдити да је југословенска „активна” улога током ратова и сукоба 1991–1999. трансформисана у „трпну” улогу постјугословенских држава. Ове државе су потом постале предмет активног интересовања, делања и мандата Уједињених нација у домену очувања међународног мира и безбедности.

Претходна аспиративна југословенска питања повезана са ширим ставовима о међународним и глобалним сукобима и безбедношћу престала су да буду тема спољне политике малих држава, бивајући замењена унутрашњим егзистенцијалним питањима од значаја за свакодневни живот. У том смислу се и поглед на Уједињене нације из овог региона у знатној мери повезује са унутрашњом политиком што се одражава и на скуп спољнополитичких улога (енг. *role set*) као и спољнополитичке концепције, односно идентитете постјугословенских држава. Политички и друштвени потреси и кризе, уз њихове страховите импликације на све сфере друштвеног живота, утицали су несумњиво и на политичку елиту и интелектуалце да у једној промењеној култури хобсовске анархије, а на таласу национализације политике и такмичења етнонационализама у овом региону, показује све мање интересовање за УН као предмет југословенског развојног и статусног положаја у светској политици. Другим речима, наступило је темељно редефинисање „стварности малих држава”³¹⁴, и значаја које међународне организације имају у њиховим спољнополитичким концепцијама. Овде износим аргумент да је политичка и интелектуална елита променила светоназор чинећи заокрет и мењајући своју функцију удаљавајући се од подршке битном спољнополитичком средству и локусу који су биле УН за СФРЈ. Дobar пример тог епистемичког заокрета јесте све мањи број студената и истраживача из Србије и региона који се баве са УН у овом периоду, те радова и истраживања који узимају за свој примарни предмет узимају глобалне теме из визуре УН.³¹⁵

³¹³ Овде је у сврху илустрације употребљен наслов књиге Hadžić 2001.

³¹⁴ Christmas-Moller 1983; Kovačević 2016b.

³¹⁵ Претрагом COBISS каталога са кључним речима „Уједињене нације” и „United Nations”, приметан је пад броја домаћих објављених радова или доступних страних књига у периоду после распада СФРЈ.

Добар пример једне темељне студије пре 1990. године јесте студија Јадранке Јовановић *Југославија и Савет безбедности 1945–1985*, као солидан збирни показатељ академског интересовања које је пратило југословенску политичку праксу. Реч је о историјско-правној студији и богатом извору података који могу послужити и као могући узор новијем политиколошком истраживању које би настојало надградити потоњи развој у постјугословенском периоду. Истраживање УН у Србији током 1990-их је углавном било у „силазној путањи”, уз доприносе зреле генерације истраживача који су стасали у СФРЈ, док у новијој генерацији све мање влада интересовање за ову универзалну међународну организацију. Слична тенденција може се запазити и у Хрватској, те другим земљама региона, при чему се разлике у избору тема и фокусу на УН могу одређивати према политичком значају за сваку земљу понаособ.³¹⁶ За последњих петнаестак година истраживачи из Србије обрађивали су међународне организације и УН у два зборника која је издао Институт за међународну политику и привреду. Реч је пре свега о књигама *Србија и међународне организације*³¹⁷ и *Седамдесет година Уједињених нација: Поглед из Србије*³¹⁸ које нуде солидан преглед чињеничног стања, али, мора се приметити, без тежњи према евентуалном уопштавању или знатнијем повезивању са теоријским расправама у дисциплини међународних односа.

Управо од претходне констатације о смањеном интересовању за УН на овим просторима и релативном недостатку теоријских радова, ова дисертација настоји да то донекле надомести и испита емпиријску страну са аспекта спољнополитичких идентитета и улога. У теоријском смислу, овде је неизбежно стално критичко сагледавање односа академске делатности и политичке праксе, што нас доводи на терен истраживања политичких дискурса и производње знања. Релевантна академска и историографска литература из/о периоду СФРЈ током Хладног рата³¹⁹ послужиће ми да у емпиријским поглављима 4–6 реконструишем контекст и изведем конкретнија истраживачка питања која су вођена теоријским одређењем предмета истраживања. Она се тичу узајамног конституисања идентитета и улога малих држава у оквиру међународних организација (нпр. УН), те ће бити подвргнута анализи дискурса и наратива који упућују на текстуалну стварност тако конструисаних спољнополитичких улога. Истовремено, (мањак) академског интересовања за одређене теме често је и јасан показатељ политичког значаја неког питања, јер је за вођење сложених политика потребно и релевантно знање/истраживање. Стога је неопходно испитати разлоге тог релативног пада политичког и академског интересовања за УН у дужем временском периоду, односно у којој мери академска активност кореспондира са кључним политичким догађајима и процесима у оквирима УН. Динамику (односа) идентитета и улога у спољној политици је стога могуће посматрати и у светлу дискурса који се тиче односа академске и политичке димензије УН у датој концепцији спољне политике, а што није био предмет ранијих истраживања.

На случајевима Србије и Хрватске се хоће пронаћи сличности и разлике, тј. разлози због којих су дискурзивно конструисани одређени ставови или улоге малих држава, а у светлу њиховог односа према УН.³²⁰ Очекује се да разлози за одређене концепције улоге могу бити *идентитетски*, *стратешки* или *статусно* оријентисани, и емпиријско истраживање би требало да покаже који од њих преовлађују у конкретним ситуацијама. Такође, имајући у виду и природу односа међу државама и њихове главне проблеме – у дисертацији се поставља и

³¹⁶ Занимљиво је и то да досадашњом претрагом литературе аутор сматра да се најтемељнија објављена библиографија стратешких докумената, текстова, научних чланака и књига о спољној политици Југославије и Србије налази у књизи *Спољна политика Србије: стратегије и документа* (стр. 333–350), коју су уредили Наташа Драгојловић, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић и Драган Живојиновић, у издању Европског покрета у Србији (2010). Извори и литература обухватају стр. 321–350.

³¹⁷ Ђукановић и Лађевац 2011, ур.

³¹⁸ Новичић и Ђукановић 2015, ур.

³¹⁹ Нпр. Богетић 2008; Dimić 2014.

³²⁰ За хрватску спољну политику, погледати нпр. Jović 2011.

питање карактера улога у некој плуралној концепцији, тј. њихове интерне (не)конзистентности. Притом теоријска литература о малим државама може помоћи да се догради и искристалише теоријски оквир ове дисертације. За почетни теоријски модел користиће се скупови улога који се обично додељују малим државама у литератури.³²¹ Ово захтева и развијање посебне типологије идентитета и улога малих држава у међународним организацијама засноване на увидима из литературе о теорији улога у трећем поглављу. Ове „типске” улоге ће бити критички операционализоване и контекстуализоване у студијама случаја у поглављима 4–6 чији ће увиди касније послужити за даља теоријска уопштавања у интегративном огледу који обрађује идентитете, улоге и дискурсе.

³²¹ Нпр. Thorallsson 2012 за УН, или Archer, Bailes, and Wivel 2014.

ТРЕЋЕ ПОГЛАВЉЕ

Теоријско-методолошки оквир дисертације

3.1. Комплекс идентитета и улога (КИУ): оквир за проучавање односа идентитета и улога малих држава у међународним организацијама

3.1.1. Увод

Откуд то да је нека (мала) држава могла да конфигурише свој спољнополитички идентитет и улогу на конвергентан или дивергентан начин, а често бивајући спремна да занемари релативни дефицит употребљиве моћи у међународним односима? Како бих одговорио на ово централно истраживачко питање у дисертацији изграђујем концепт Комплекса идентитета и улога (КИУ). Послужимо ли се прегнантним запажањем које износи Либов, међународни односи се могу окарактерисати као игра улога. Наиме, према том аутору, „знатним својим делом, међународни односи могу бити окарактеризовани као борба за високостатусне улоге и привилегије које оне доносе, али такође и као преображај нискостатусних улога у високостатусне”.³²² То је зато што је идентитет ствар саморазумевања држава, док је статус ознака државног идентитета у погледу његовог интерсубјективног признања. Теоријски оквир који се налази пред вама озбиљно разматра интеракцију између улога и идентитета у спољној политици држава. Док идентитети воде и усмеравају обим концепција улога, саме концепције улога успостављају очекивања у погледу неког конкретног понашања. Због тога је узajамно сагледавање идентитета и улога могуће будући да се они међусобно изграђују. Сматрам да је појам концепције спољнополитичких улога овде посебно значајан, те користан да се разуме начин на који мање земље и њихови политички одлучиоци сагледавају своје место у свету и могућности делања у односу на сопствене материјалне способности, идентитет, и односе са другима у процесу међународне социјализације.

Комплекс идентитета и улога ће нам помоћи да разумемо начине на које државе поступају у ситуацијама када њихове тежње и циљеви бивају реализовани или пак наилазе на немогућност остваривања у међународном систему. Аргумент ове дисертације јесте да су већина малих држава углавном дивергентне и теже прилагођавању, тј. траже начине за избегавање или брзо ублажавање дивергенције КИУ не нарушавајући његову равнотежу. Међутим, неке мале државе се ипак одлучују на понашање које подстиче дивергенцију њиховог КИУ или одлажу његово прилагођавање што углавном није део класичних теоријских очекивања. Због чега је то тако? Ова појава има значајне импликације на међународни положај и безбедност малих држава, и стога је циљ овог теоријског оквира да предложи и образложи средство за ублажавање дивергентности преко двојаког *адаптационог механизма*. Први механизам конвергенције претпоставља саображавање улога са постојећим идентитетским наративом. Други механизам конвергенције претпоставља промену идентитетског наратива како би се КИУ уравнотежио према одређеном скупу међународних улога које се желе задржати. Ова два механизма би требало да омогуће разрешавање кризе идентитета државе која се може наћи у основи дивергентног КИУ, као и усклађивање постојећег скупа улога, или промену одређене улоге у циљу постизања конвергентног КИУ.

У другом поглављу показано је како литература о малим државама, теорији спољнополитичких улога и спољнополитичкој анализи може бити од значаја за истраживање и теоризовање динамике и карактера идентитетских и процеса везаних за улоге малих држава

³²² Lebow 2016, 4.

у међународним организацијама. У овом поглављу се иде даље од тога и настоји се изградити интегрисани теоријски оквир за анализирање суконституисања идентитета и улога малих постјугословенских држава у ацени УН. Тиме је кроз компатибилистички дијалог омогућено продуктивно и критичко спајање различитих приступа како би се премостиле празнине у реалистичким и конструктивистичким расправама које су у највећем броју случајева упућене једне на друге у погледу критике или узимања различитих научних циљева (нпр. реалистичко тестирање теорије наспрам конструктивистичког грађења или илустровања теорије). Овде изнето радно одређење идентитета државе упућује на то да је реч о скупу идеационих и материјалних елемената који као *идентификације* у међудејству заједно изграђују релациону позиционираност у концепцији мале, средње или велике државе у међународном систему.³²³ Ово је могуће ако се успостави динамички однос између концепата улоге и идентитета/идентификација, чиме се заступа средњи пут између дискурзивне (Нејберс) и интеракционистичке (Мекорт) перспективе. Такав потез је оправдан ако се идентитет и улога узму заједно, а њихов однос види као узајамно конституишући. Из тог разлога изграђујем *Комплекс идентитета и улога* као средство које омогућава ову концептуалну синергију, а истовремено уважавајући специфичност оба концепта понаособ под окриљем конструктивистичке спољнополитичке анализе.³²⁴

Државни идентитет се у овој дисертацији радно дефинише као наратив (приповест) државе о себи у међународној политици. Улоге су одређене као друштвено санкционисани ставови (позиције) на основу којих се државе понашају и делају у међународном друштву. Према Винеру и Тајсу, „улоге такође повезују идентитет и делање тако што се инкорпорирају дељена очекивања понашања у име сопства и другог”.³²⁵ Из овога се може извести да је резултирајући идентитет (државни, спољнополитички) релационог типа, што значи да је он *двоструко перцептивно формиран*: а) ендOPERCEPTИВНО *изнутра према споља*, тј. у односу на то како нека држава опажа себе у односу на друге, б) екзоPERCEPTИВНО *споља према унутра*, тј. у односу на перцепцију која која потиче од очекивања која други (а нарочито они моћни) актери међународних односа имају од малих држава. Идентитет и улоге сагледавам помоћу КИУ, који њихов међусобни однос на основу делања и понашања актера види као конвергентан (приближавајући и стабилан) или дивергентан (удаљавајући и нестабилан). Одатле следи да је главно истраживачко питање ове дисертације које сада примењује концепт КИУ и заснива на односу унутрашње и спољашње равни политике: како конвергенција и дивергенција КИУ начелно утичу на понашање малих држава, и посебно у међународним организацијама?

Специфична истраживачка питања у овој дисертацији тичу се структурних и делатничких предуслова/разлога (не)могућности малих држава из постјугословенског региона да дипломатским и свеукупним политичким делањем у УН знатније обликују мултилатерални миље за остваривање својих циљева у оквиру ове међународне организације универзалног карактера. Још прецизније, узму ли се аспекти делатништва и утицаја у међународним

³²³ Упоредити са типологијом идентитета коју је развио Александар Вент (корпоративни, типски, улога, колективни), а која је корисна за развој теоријског полазишта о идентитету државе, и по екстензији о идентитету мале државе. За Вента идентитет представља својство актера које оспособљава мотивације и понашања: „У филозофском смислу идентитет је све што чини неку ствар оним што јесте [...] и стога ћу с њим поступати као својством међународних актера које генерише мотивационе или бихевиоралне склоности. Ово значи да је идентитет у основи субјективни или квалитет на нивоу јединице, укоревен у саморазумевањима актера. Па ипак, значење тих разумевања неретко зависи о томе да ли други актери представљају актера на исти начин, и до те мере идентитет ће такође имати интерсубјективни или системски квалитет”, у Wendt 1999, 224. Корисно је погледати и Katzenstein 1996, ed.

³²⁴ На пример, Мекорт (McCourt 2011, 1599) истражује разлоге зашто је Велика Британија извршила инвазију Фокландских острва 1982. године. Тај аутор предлаже да „искључиво идентитетски заснована објашњења нису довољна и у крајњој линији су неубедљива јер су идентитети афирмисани тако што се одигравањем друштвених улога идентитету даје значење”. Детаљније о критичком конструктивизму, видети на пример у Vucetic 2017, 6–10.

³²⁵ Wehner and Thies 2014, 420.

односима, како се може окарактерисати улога постјугословенских малих држава и њихово мултилатерално делање у Уједињеним нацијама? Иако мале државе традиционално придају велики значај систему УН и мултилатерализму пре свега због логике апсолутних добити и смањивања трошкова, учинци малих држава су интересубјективно омеђени њиховом институционализованом улогом у некој организацији. Та њихова улога је даље објективно условљена расподелом материјалних, идејних и симболичких средствима спољне политике и њеним структурним показатељима као што је положај/статус. 'Мала држава' би тако била означитељ онога што Тајс³²⁶ назива 'мастер статусом', а који обележава релативну позицију актера у некој друштвеној структури или хијерархији. Овде предложени теоријски оквир заснован је на изградњи КИУ, и усмерен је на динамику спољнополитичких улога, њихове концепције, опште типове, интеракцију и промену. Њиме се захвата како од идеационих сочива социјалног конструктивизма, тако и од материјалистичко-објективистичких схватања у теоријским приступима који чине основу теорије (спољнополитичких) улога, попут интеракционизма и реализма.

Притом, овде сматрам да је међународни положај/статус мале државе једна релативно трајнија и шира категорија у хијерархији међународног система од њихове улоге. Положај, који имплицира место у некој друштвеној структури, састоји се од различитих конститутивних улога. Када се те улоге одигравају путем спољнополитичког делања и учинака на унутрашњем и међународном плану, онда може доћи до промене или преображаја укупног положаја или статуса који нека држава заузима у међународном систему.

Да би се отклонила евентуална теоријска или аналитичка конфузија, потребно је јасно разграничити улогу од статуса. Наиме, улоге подразумевају „оно што се очекује да ће државе радити”, док се статус или положај односи на оно што неки актер „јесте” (нпр. велике или мале силе) у међународном систему.³²⁷ Државни идентитет (спољнополитички, међународни), за разлику од спољнополитичке улоге, обухвата целокупно саморазумевање државе на унутрашњем и спољашњем плану (его компонента сопства), и није непосредно делатно оријентисан. Према томе, 'мала држава' може бити означитељ за међународни идентитет или скуп улога које су карактеристичне за могући статус 'мале силе' у светској политици.³²⁸ У наставку зато треба прелиминарно моделовати начине дискурзивног конструисања и спровођења улога малих држава³²⁹ као њихове делатне стране у политичким институцијама попут Генералне скупштине Уједињених нација.

Место које „УН” означитељ заузима у спољнополитичком наративу малих држава представља занимљиво, и неоправдано занемарено истраживачко подручје 'глобалног'. Говорити о 'глобалном' у 'спољнополитичком' значило би сигнализирати средишње идеје, уверења и норме које су најчешће адресиране управо у Уједињеним нацијама од стране највиших државних званичника и дипломата као носилаца дискурса. У 'спољнополитичком' се такође говори и са аспекта 'националног'. Заправо, теоријски мотив за узимање Уједињених нација као локуса спољнополитичког делања јесте истраживање односа између међународног и националног дискурса у спољнополитичкој концепцији која је представљена на глобалној платформи и позорници УН. Истичући своје ставове у међународним организацијама, државе исказују и свој специфични национални светоназор о светској политици, који је дискурзивно одређен и узајамно конституисан са ширим пољем међународних односа.

³²⁶ Thies 2013.

³²⁷ McCourt and Glencross 2019.

³²⁸ Дискурс о 'малим силама' доминира у првој генерацији академских радова реалистичке оријентације о малим државама, док 'мала држава' добија значајније место у постхладноратовском контексту либералне и конструктивистичке оријентације (упор. Neumann and Gstohl 2006; Kassimeris 2009).

³²⁹ Ослономцем на дискурзивну природу идентитета, као и осећаја припадности који се језички исказује (па и посредством говора пред ГСУН), у овој дисертацији се износи став да спољнополитички дискурси малих држава у међународним организацијама одражавају одређени степен припадности некаквом узајамно конституисаном идентитету неке међународне организације (нпр. УН).

Приступајући званичном дискурсу и наративима које државе у говорима и другим текстовима представљају пред органима УН, истраживач остварује увид у то како говорним чиновима и дипломатским праксама државе репродукују себе као делатне актере и трајније идентитете. Оне доживљавају своје суконституисано међународно сопство у сусретима са (значајним) другима на глобалном нивоу светске политике. Овим наративним приступом се доприноси разумевању динамике и карактера изградње државног и националног идентитета, а кроз сусрет дискурзивних перспектива на различитим нивоима анализе. Разматрања Бјали Матерн³³⁰ су овде значајна због разграничења такозваних „контрибутивних фактора” и чинилаца понашања, који не морају нужно и детерминисати неко понашање попут варијабли. Тако се за исту ауторку тзв. „међународни идентитет” узима као мерило односа сопства и другог у међународном друштву, а на темељу стварања заједничких вредности и очекивања које изграђују међународни поредак. Таква односност упућује на сопствену концепцију улоге и очекивања од нечије улоге, будући да се оне сусрећу у међународном друштву као међународни идентитети.

Управо државни званичници у Уједињеним нацијама својим учешћем у дебатама износе ставове о кључним питањима светске политике, а који истовремено указују на то како оне схватају сопствени међународни идентитет. Њихови дискурзивни ставови најчешће имају функцију *представљања, заговарања, критике* или *похвале* сопствене или улоге других, функционално или конститутивно битних држава и међународних актера, чиме се постиже ефекат непрекидне репродукције међународног идентитета. У обраћањима пред главним органима УН, државни делатници и дипломате образлажу поступке и акције које су земље чији су они легитимни (дипломатски) представници, и у чије име наступају као *dramatis personae* светске политике. Овим *дипломатским праксама у перформативном међународном окружењу* ситуирани дипломатски делатници језички конструишу и представљају мрежу исказа који су репрезентације, тј. представе о стању националних или међународних доприноса светским пословима на дневном реду Уједињених нација (нпр. криза, сукоба, институционализованих процеса, дипломатских иницијатива, итд.). Одатле је могуће изнети тврдњу да међународна социјализација држава унутар УН у одређеној мери повратно утиче на производњу и циркулацију ужих, националних, спољнополитичких дискурса о међународној и светској политици према којима се те државе позиционирају и у које се оне смештају и групишу. Овај теоријски оквир би у том правцу понудио основу за испитивање такве тврдње, те изношења прелиминарне оцене о односу између националних и међународних дискурса о светској политици из визуре малих држава.³³¹

Спољнополитички наративи држава чланица УН представљају богате текстуалне изворе идентитетских представа и концепција улога (или њихових слика, тј. *имица*). Обраћања пред Генералном скупштином или Саветом безбедности јединствена је прилика за мале државе да представе своје *основне ставове* или *свеобухватну аргументацију* о „глобалним питањима” и „међународним проблемима” пред главним светским форумом у коме се отеловљују међународно друштво и међународна заједница у пуном смислу те речи. Одатле је могуће формулисати предмет анализе на овај начин: наративи малих држава у оквиру система УН, уз осврт на њихову перформативност (и перформанс) пред глобалном публиком у највећем, глобалном форуму држава. Говори пред Генералном скупштином УН пример су „званичног жанра дискурса”³³² који у формалном погледу јесте аргументативно постављен.

Истраживањем текстуалне стварности у спољној политици малих држава (изјаве, говори, текстови, одлуке и резолуције, гласачки регистри, и праксе), могуће је увидети материјалну и идејну основу која се користи/или која се црпи за концептуализовање

³³⁰ Bially Mattern 2005.

³³¹ За аргумент о утицају „l'esprit de corps” малих држава у оквиру УН на њихову спољну политику у оквиру групације држава Г-77, видети, на пример, Iida 1988.

³³² Поједини аналитичари дискурса предлажу да се званични дискурс, рецимо, проучава помоћу тзв. „аргументативне стратегије” која обухвата анализу метафора и предиката (Reisigl and Wodak 2016, 33–36).

спољнополитичких улога информисаних помоћу државних идентитета.³³³ Та текстуална стварност би овде требало да нам укаже на то шта одређена улога „значи”, и како се дискурзивним стратегијама дефинише у низу анализираних говора, те да се прати еволуција тих значења и њихов карактер у односу на конкретне процесе и догађаје на глобалном политичком нивоу. Говори су доступни на енглеском језику и за потребу ове дисертације преводио сам цитиране сегменте. Пратећи конститутивни наратив садржан у изјавама и ставовима СФРЈ, Србије и Хрватске пред Генералном скупштином, истраживач приступа текстуалној стварности њихових спољних политика, и ова дисертација узима у обзир њихов упоредни и контекстуални значај.³³⁴ На емпиријској равни, испитује се однос концепција спољнополитичких улога Србије и Хрватске које сам реконструисао из њиховог УН дискурса, с једне стране, према стандардним очекивањима у погледу понашања која постављају студије малих држава. Другим речима, поставља се питање јесу ли реконструисане концепције спољнополитичких улога подударне или не са моделираним теоријским очекивањима спољнополитичког понашања малих држава.

Теорија малих држава претпоставила би да ће оне бити усмерене на скупове улога који су географски и функционално усмерени на остваривање њихових примарних националних интереса. Ово ће бити емпиријски проверено, и намерава се испитати шта се дешава при сусрету између исказаног и изведеног „ега” (државни идентитет) и примљеног „алтера” (релационог сопства) неке државе у међународној организацији. Други слој емпиријског истраживања тиче се односа између садашњих, постјугословенских и некадашњих југословенских улога у ОУН – што се испитује путем концепта *званичних оквира памћења* који је уграђен у временску димензију КИУ. На тај начин се прати како се државе позивају на општије међународне идентитете, те како поимају и операционализују ту своју проширену концепцију спољнополитичке улоге у сусрету с тим општијим, спољашњим заједничким, али и „другим” међународним идентитетом „другог” и „других”. Наиме, међународно може бити и значајно конститутивно „друго” у којем се срећу и преламају сличности и разлике са својим потенцијалом за сарадњу и супротстављање. Овим поступком може се утврђивати постоји ли некаква *хијерархија улога* која би садржала примарне и секундарне улоге, и како су исте повезане са спољнополитичким идентитетом и његовом унутрашњом основом која се налази у националном идентитетском наративу. У наредном одељку разматра се степен сагласности предметних случајева са стандардном теоријом и детаљно се образлаже механизам КИУ.

3.1.2. Образложење теоријског аргумента

Ова дисертација предлаже да се однос између неке концепције улоге и релационог идентитета у међународним односима може испитивати помоћу Комплекса идентитета и улога (КИУ) на интерпретативистички начин. Наиме, настоји се протумачити сложена интеракција између материјалности, улога и понашања који утичу међусобно једни на друге.³³⁵ Помоћу концепта спољнополитичке улоге превазилази се низ препрека које су раније онемогућавале јасније увиђање односа између идентитета и понашања који није узрочно-последичан, већ узајамно конституишући. Спољнополитичка анализа конструктивистичке оријентације и њена варијанта заснована на теорији улога заједно омогућавају динамичко сагледавање овог

³³³ Wendt 1999.

³³⁴ Овим се остварује увид у потпунију слику концепција улога, које се могу пронаћи у стратешким документима држава или упоређивањем са дипломатским праксама. На тај начин се могу износити оцене и закључци о тим улогама или сондирати логике одређених спољнополитичких оријентација и преференци посредством њихове представљености у идентитетским наративима држава. Из тог разлога, скупови улога и посебне улоге малих држава представљене су у документима УН, бејавши упоређене са „традиционалним” улогама малих држава из литературе (упор. Archer, Bailes, and Wivel 2014), чиме се постиже оцена њихове узајамне компатибилности или одступања од очекиваних улога и понашања које је у теорији очекивано. За пример упоредног проучавања спољне политике, погледати Beasley, Kaarbo, Lantis, and Snarr 2013, eds.

³³⁵ Упоредити са интерпретативистичким радом Bevir and Daddow 2015, 277.

суконститутивног односа. Одатле овде предложени теоријски оквир конкретизује однос између идентитета и улога уводећи КИУ у истраживачко поље међународних односа.

КИУ приступ нам заправо сугерише да се идентитети/идентификације и улоге могу наћи у *конвергентном* или *дивергентном* односу. Ова својеврсна конфигурација идентитета и улога говори о њиховој стабилности, одрживости и променљивости, односно могућности операционализације политике у делању малих држава. *Конвергентни КИУ* претпоставља адекватност, односно сагласност спољнополитичких улога у неком скупу и да су оне у динамичкој равнотежи са неким релационим (егзогеним или ендогеним) спољнополитичким идентитетом и разумевањем сопства које обраћа пажњу на очекивања неког другог унутар међународног друштва. *Дивергентни КИУ* претпоставља да се концепција улоге и спољнополитички идентитет разилазе у интеракцији узајамног конституисања, не могавши разрешити разлике које проистичу услед другачијег виђења улоге која имају сопство и значајни други. Мале државе услед свог специфичног међународног положаја који је одређен дефицитом расположивих способности углавном нису у могућности да на дужи рок одржавају дивергентни КИУ те морају променити своје понашање. Промена се према интерепративистима дешава тако што људи под утицајем околности мењају своје разумевање неке традиције, односно устаљеног колективног мњења.³³⁶ Стога се код малих држава углавном траже начини за *ублажавање дивергенције КИУ и његово уравнотежавање*. Као средство за ублажавање дивергентности, у овој дисертацији предлажем двојаки *адаптациони механизам*: саображавање улога са постојећим идентитетским наративом, или промена идентитетског наратива да би одговарали одређеном скупу међународних улога које се желе задржати. Пример прилагођавања улога према идентитетском наративу углавном је карактеристично, рецимо, за (не само мале) државе са успешним и признатим традицијама међународног ангажовања (нпр. мировна политика Норвешке). Те државе желе одржавати и надграђивати свој идентитет у правцу унапређивања статуса. Промена понашања и дуготрајна адаптација идентитета је карактеристичнија за државе које су претпеле значајне неуспехе у светским кризама и ратовима, те је ту илустративно искуство Немачке и Јапана после Другог светског рата које су од поражених сила тежиле повратку у међународно друштво и превредновању свог ранијег статуса. Адаптациони механизми конвергенције стога омогућавају а) *разрешавање кризе идентитета* која је била у основи дивергентног КИУ, б) *усклађивање постојећег скупа улога или промену одређене улоге у циљу уравнотежавања КИУ и његове дуготрајније стабилизације*.

Док идентитети (државни и спољнополитички) омеђавају границе легитимног дискурса у којем се формулише и спроводи спољна политика, спољнополитички наративи у себи садрже јасне елементе фабуларности, тј. радње са референцама на идентитет, улоге и међународни положај државе. Такав биографски наратив државе може бити стабилан или нестабилан, и он текстуално пресликава стабилност или кризу идентитета државе у међународним односима, а у светлу специфичних политичких процеса и догађаја у којима се држава идентификује. Зато се у овој дисертацији анализом дискурзивних пракси жели указати на шири контекст или структурирану подлогу одређене идентитетске динамике која је у подлози политичких процеса и догађаја. Таква динамика је манифестована својим наративним процесом *кретања и промене идентификација*, дајући идејну или вредносну основу концепцијама спољнополитичких улога. Политички одлучиоци својим интерпретативним деловањем прво обликују, а потом и саопштавају концепције улога у одређеним метафорама, предикатима или језичким фигурама (нпр. савезник, неутрална држава, вођа Покрета несврстаних, држава оснивач УН, кандидат за чланство у ЕУ, итд.). Они су поседници моћи (креатори и промотери дискурса) који тумачењем доступних идентитетских дискурса стварају оперативну концепцију државног идентитета из ширег семантичког поља. Такве концептуализације идентитета потом могу бити коришћене у сврху легитимизовања спољнополитичких одлука и

³³⁶ Упоредити са Bevir and Daddow 2015, 280.

њима припадајућих, конкретних делања. На својој нормативној равни, теоријски оквир ове дисертације држи да сваки актер може бити и делатник (у одређеној мери), те настоји да истражи услове могућности и препреке да се делатништво развија у оквиру међународног система.

Узимајући и одигравајући улоге у односима са „значајним другима”, државама и међународним организацијама, држава конституише свој међународни положај и статус. Мале државе своје концепције спољнополитичких улога углавном одигравају на регионалном нивоу билатералним или мултилатералним путем. На глобалном нивоу одигравање њихових улога је углавном везано за дипломатске активности у међународним организацијама.

Међународне организације су, између осталог, глобална *места перформативности* која служе државама за представљање спољнополитичких наратива у којима се улоге одигравају – легитимизују, адаптирају, мењају, итд. – пред релевантном интернационалном публиком. Уједињене нације као универзална међународна организација су место перформативности и делатништва малих држава где оне одигравају улоге које су креирале или добиле да врше. Државе учествују у раду неке међународне организације путем исказивања својих ставова, служећи се процедурама и у најопштијем смислу примењујући дипломатске дискурзивне праксе. Тако „одигране” улоге повратно шаљу информацију која служи даљој стабилизацији/подешавању/промени званичног идентитетског наратива државе и његових појединачних идентификација у времену. Претходни став о значају који за државу има стабилност њеног идентитетског наратива подржао бих и оценом Ерика Ериксена да је реч о „механизму за контролу стрепње, и којим поверење, предвидивост, и осећај контроле могу бити бити подстицани када смо суочени са поремећајима које доносе друштвене трансформације”.³³⁷ Мале државе кроз перформативност на међународној позорници иступе из своје структурно одређене маргинализоване позиције засновано на ономе што видим као одређено „стање ума” које не мора да одражава оно што би „телесна” или „материјална” ограниченост, као и структурна ограничења међународних односа могла да наложе. На примеру Србије је могуће уочити разилажење или дивергенцију између њене материјалности и перформативне улоге у међународним односима после распада СФРЈ – чиме се може поставити питање о рационалности и нормалности политике.

На основу претходног разматрања о дискурзивним праксама и перформативности, овде сматрам да спољнополитичке улоге могу имати *перформативни карактер* (у погледу свог извођења пред публиком) или бити само „перформанс,, (који не може постојати без публике).³³⁸ Карактер, трајност/одрживост перформансе (извођене) улоге су, према томе, условљени нивоом конвергенције који постоји у пољу између „објективизованог” и интересубјективно изграђеног идентитета државе. Њихове појединачне улоге су део једне шире концепције (или спољнополитичке доктрине и стратегије) која је обухваћена КИУ. Њихово конструисање и одигравање (вршење, обављање) одвија се у оквиру перформативног процеса, а испољавање преко појединачних дипломатских акција на регионалном или глобалном нивоу.³³⁹

У сврху даљег разматрања овде се ваља подсетити тога да се процес идентификације и производње идентитета састоји од три фазе: *институционализација, манифестовање/интерпретација, и примена* идентитета.³⁴⁰ На основу досадашњег излагања, сматрам да се у анализи спољнополитичке идентификације државе, те производње и обнављања њихових улога у светској политици на регионалном и глобалном нивоу могу

³³⁷ На ово указује нпр. Сираћ 2020.

³³⁸ За схватање о перформативности државе погледати и текст Синтије Вебер под насловом „Performative States”. Та ауторка користи идеју о перформативности рода и његове дискурзивне конструкције на трагу замисли Џудит Батлер, примењујући је на државу чија се субјективност не посматра као реификована, већ као „учинак цитатног процеса”, Weber 1998, 79.

³³⁹ Тако је социјалистичка Југославија била позната по својим „акцијама” у Покрету несврстаних земаља (Матес 1976).

³⁴⁰ Ristić 2018, 9.

применити ове три фазе процеса идентификације, што се усваја у овом теоријском оквиру. Истражујући делатништво посредством њему уређујућих дискурса, њихових репрезентација, те идентитетских наратива и њихових појединачних идентификација,³⁴¹ ова дисертација успоставља критички однос према структури и испитују се границе и напетости које се налазе између „доминантне” структуре и „маргинализованог” делатништва у идејама и пракси малих држава. На епистемолошкој равни узимају се најновија достигнућа наративног приступа и анализе дискурса који се налазе у основи теоријско-методолошког оквира прилагођене спољнополитичке анализе. Циљ таквој поступка је да се омогући детаљно истраживање динамике идентитета и улога малих држава у систему УН, чиме се бавим у наставку овог поглавља.

3.2. О методологији истраживања спољнополитичких дискурса у Уједињеним нацијама

3.2.1. Дискурси: значења, структуре и системи моћи у међународној политици

Дискурси су нераскидиво повезани са односима моћи, и они су израз саме моћи. За постструктуралисте, изван дискурса нема значења и сва значења су унутар дискурса. Наиме, на трагу Фукоовог промишљања, дискурси имају свој структуришући ефекат на производњу друштвених чињеница, будући да су они „особене формације прича и пракси, које конструишу знање и односе моћи“, и они „утичу на то како се идеје практикују”.³⁴² Овоме је блиско и социолошко схватање Пјера Бурдијеа (Pierre Bourdieu) да дискурси представљају друштвену стварност, тј. „дају егзистенцију ономе што исказују”.³⁴³ Истраживањем друштвених творевина може се, како то истиче Душан Ристић, сазнати више о томе како су неки друштвени односи могући.³⁴⁴ Будући да су дискурси засновани на моћи и служе њеној репродукцији у друштву, онда се моћ може посматрати као „пракса знања” унутар које актери преко „пракси именовања” износе своје представе онога што сматрају истинитим”.³⁴⁵ Међународни односи преузимају из других дисциплина ове филозофске и социолошке аспекте теорије дискурса и потом их критички прилагођавају свом предмету проучавања. Према томе, предмет проучавања Међународних односа би било друштвено и симболичко конструисање светске политике у процесима који дискурзивно одређују расподелу идентитета и улога чије суконституисање ова дисертација истражује у пољу светске политике, а унутар система УН као њеног потпоља.

Своје место теоријско-методолошки оквир ове дистерације налази под окриљем тзв. „макро-приступа” проучавању дискурса, а који омогућавају два правца у анализи. Први правац је *критички* и ужи, који према Ларсену подразумева „текстуалне приступе који се баве детаљном анализом појединачних текстова у намери да се покаже како су значења ширих дискурса промовисана”.³⁴⁶ Други правац је *структурни* и шири, на трагу теорије дискурса код Муф и Лаклоа, који дискурсе виде као везане за шире друштвене идеје, појаве и процесе који су присутни у тексту.³⁴⁷ Имајући у виду званичне текстове које ова дисертација узима за предмет своје анализе, њен приступ уважава оба правца, али је нешто ближи критичком правцу зато што анализира већи број текстова, и то крећући се од широких дискурса према ужим. Одабрани текстови у аналитичким поглављима сачињавају и оличавају званични

³⁴¹ Упоредити са Browning 2008 и дискурзивном анализом финске спољне политике.

³⁴² Kamler and Thomson 2006, 11.

³⁴³ Бурдије цитиран према Ristić 2018, 51.

³⁴⁴ Ristić 2018, 51.

³⁴⁵ Dunn 2008, 80.

³⁴⁶ Larsen 2004, 65.

³⁴⁷ *Ибид.*

дискурс који је широко *тематски заснован* на тзв. *топосима* или темама (нпр. 'међународно право', 'мир', 'безбедност', 'развој', 'разоружање', 'људска права', итд.), али и *рашичлањен* тако што се грана и повезује са различитим подтемама (нпр. 'сецесионизам', 'регионална сарадња', 'национална безбедност', итд.) на нижим нивоима општости. Зато што су државне или дипломатске праксе отеловљене неким конкретним, појединачним делањем, оне су омогућене постојањем одређеног политичког (или пак „културолошког“) дискурса.³⁴⁸ Тако схваћен дискурс омеђава значења неке области друштвене стварности (нпр. државни или спољнополитички дискурс) и ствара предуслове за неко посебно делање.³⁴⁹

У Међународним односима се идеја о делатништву, те одмицању од вентовског конструктивизма одражава у заокрету према проучавању „пракси“ уместо идентитета.³⁵⁰ Иако ова дисертација уважава могућности наративног приступа и окренутост према језику и појединачном делатнику, праксе као рутинизоване радње нису предмет моје непосредне пажње. У теорији се у најновије време јавља једна врста консензуса да је идентитет сложен концепт и појава коју је ипак немогуће потпуно одвојити од делања и (дискурзивних) пракси. Међутим, тежиште ове дисертације је на истраживању односа идентитета и улога, што не значи да „компетентне праксе“ нужно одбацујем као начин проучавања делатништва држава путем деловања крајњих политичких одлучилаца, већ оне само нису средишњи предмет истраживања.

За мале државе се стога може рећи да је њихова збиља у међународном систему одражена спољнополитичким дискурсом који указује на другачије концепције идентитета и улога у односу на државе које располажу са знатнијом делатном моћи или статусом. Концептуализације такве збиље и бележење њених особености врши се путем КИУ, који омогућава праћење *тематских маркера идентитета, идентификација и појединачних дискурзивних пракси* све до нивоа појединачних или крајњих политичких делатника. На тај начин се води рачуна о еволутивној променљивости ових творевина али и „рефлексивности“ самог истраживача.³⁵¹ Наиме, моја позиционираност при избору теме несумњиво је одређена и неким биографским елементима. Моје порекло Србина из Хрватске, и каснији живот у избеглиштву у Србији, обликовали су у одређеној мери и избор теме истраживања као и начин на који приступам истраживању. Из овог угла такође могу бити осетљени и разлози мојег интересовања за однос југословенског и постјугословенског, те избор студија случаја СФРЈ, Србије и Хрватске. Сагледавање дискурса и проблематике односа идентитета и улога ових земаља са аспекта њиховог УН дискурса делимично је условљено и настојањем да се нађе приступачно и поуздано место за разматрање још увек непотпуно разрешених и комплексних постјугословенских односа из једне глобалније перспективе. Разјаснивши методолошку димензију анализе дискурса, у наставку ваља размотрити и њену ужу, спољнополитичку варијанту.

Кад је реч о методу, замка антропоморфизације идентитета (државног или типског) се заобилази путем одређења за *наративне теорије*.³⁵² Зато што су наративи кохерентне „приче“ које државе приповедају о сопственом положају и улогама у међународним односима, приступа се истраживању идентитетских представа и идентификација које су текстуално исказане у неком делу званичног дискурса, представљајући то како држава опажа себе и друге у светској политици. Идентитет је, према томе, у овој дисертацији схваћен процесуално, као елемент који конституише, тј. утиче на делање посредујући друштвено санкционисане положаје и улоге. Исто тако, спољнополитичке улоге уоквиривањем могућих праваца делања повратно мењају садржај неког идентитета, који, у званичним оквирима памћења, поједини државни делатници користе у својим перформативним језичким чиновима у исказу о неком

³⁴⁸ Dunn 2008.

³⁴⁹ Neumann 2008.

³⁵⁰ Adler and Pouliot 2011.

³⁵¹ упор. Dunn 2008, 91–92.

³⁵² Subotić 2015.

политичком делању. Ово је због тога што су улоге, како то Либов добро запажа, део неког „културног оквира” у којем опште различити актери, и оне у таквом оквиру бивају „легитимизоване”, да би даље и саме „креирале и одржавале хијерархије и праксе” у међународним односима.³⁵³

Званични текстови, попут говора у Генералној скупштини УН представљају специфичан *жанр* у којем су представе и идентификације *себе у међународном и глобалном* нарочито истакнуте. Ово је због тога што текстови уопште (па према томе и говори пред Уједињеним нацијама као особит вид међународно оријентисаног званичног дискурса држава), „чине говорне чинове трајним током времена” и „објектификују” их у неком „жанру” који „остварује специфичну друштвену сврху у специфичном друштвеном контексту”.³⁵⁴ Предложени поступак је могућ захваљујући методи анализе дискурса која је компатибилна са конструктивизмом, бивајући отворена за конститутивно теоризовање улоге језика у међународним односима.³⁵⁵ Будући да је језик дискурзиван и конститутиван за друштвену стварност, онда је могуће истраживати и феномене попут „наметања идентитета кроз доминантне репрезентације”, при чему се „улоге и репрезентације одражавају и потврђују (или „натурализују”) доминантне односе моћи до ступња у којем су они једини валидни светоназори”.³⁵⁶ Тиме се у овој дисертацији остварује и један вид постконструктивистичке интервенције у спољнополитичку анализу под окриљем интерпретативне методологије. Следи се савет који дају Оди Клоц (Audie Klotz) и Сесилија Линч (Cecelia Lynch) о „премошћавању” и „отворености” у погледу теоријског дијалога, чувајући притом специфичности истраживања и избегавајући затварање у „жаргон” неког појединачног теоријског приступа.³⁵⁷ На тај начин је у дисертацији омогућено једно рефлексивно и релативно флуидно поимање (колективног, државног, типског, улоге) идентитета, а у односу на државни идентитет или друге постварене конструкције, што је самерљиво целокупности истраживачког поступка у овој дисертацији.³⁵⁸

Истраживачки приступ ове дисертације вођен је конструктивистичком замишљу према којој стабилизација значења има учинак структуре³⁵⁹, у смислу да неки дискурс може производити доминантне представе о спољнополитичким улогама и положају државе у глобализованом међународном систему (структури). Таква структурација се одвија у неком контексту, попут глобалног, регионалног или мултилатералног, производећи значења. Конструктивисти би ту уочили конститутивни след који постоји између значења, правила, институција, структура и на крају, самог система.³⁶⁰

Без обзира на то што и међу самим конструктивистима постоје размимоилажења у вези са (не)стабилношћу значења друштвених творевина као што су норме, институције, идентитети или култура, међу њима влада плодотворан, еволутивни дијалог. Неки научници ближи епистемолошком позитивизму, попут Каценстина и његових сарадника (1996), узимају да су норме и култура стабилни и независни од тумачења (као варијабле), док они „радикалнији” конструктивисти, попут Велдес, сматрају да су ти појмови „флуидне, флексибилне, оспориве и контингентне” аналитичке категорије, овисне од контекста и положаја самог истраживача.³⁶¹ Либов се тек од скоро одмиче од некаквог јединственог идентитета према државним идентификацијама. Такве идентификације су државама приписане од стране људи: доносилаца одлука, медија или интелектуалаца, јер држава „нема психу”.³⁶² Данас се

³⁵³ Lebow 2016, 8.

³⁵⁴ Reisingl and Wodak 2016, 27.

³⁵⁵ Bially Mattern 2005.

³⁵⁶ Klotz and Lynch 2007, 69.

³⁵⁷ Klotz and Lynch 2007, 5.

³⁵⁸ За расправу о рефлексивности истраживача у проучавању историјских репрезентација неког друштвеног идентитета, погледати Dunn 2008 (поглавље 6 у Klotz and Prakash 2008).

³⁵⁹ Klotz and Lynch 2007.

³⁶⁰ Klotz and Lynch 2007, 25.

³⁶¹ Klotz and Lynch 2007, 16–18.

³⁶² Lebow 2016, 7.

ова свест о многострукости идентитетских одлика и његове променљивости не доводи у питање, већ она одражава плуралност међу конструктивистима и њиховим истраживачким програмима.

3.2.2. Метода спољнополитичке анализе дискурса

У савременим међународним студијама значајна су три теоријска принципа у проучавању дискурса, сматра Џенифер Миликен (1999). Наиме, дискурси као „системи репрезентације [...] производе субјекте и објекте дефинисане дискурсом” који су „променљиви” и „историјски условљени”.³⁶³ Анализа дискурса би требало да нам помогне у разумевању начина на које се доминантна значења „стабилизују” и „одржавају”.³⁶⁴ Иако анализа дискурса има своја ограничења, када је реч о индивидуалном делатништву, оно је вођено разумевањем света које је дискурзивно произведено.³⁶⁵ На нивоу државе се узима то да су креатори политика и одлучиоци, с једне стране, вођени дискурсом и културолошки ситуирани, док с друге стране, они поступају као крајњи делатници који тумаче идентитете у процесу одлучивања – што упућује на њихово узајамно конституисање. Релативно општи дискурси саопштени су ужим, тј. појединачним говорним чиновима.

Метода анализе дискурса о спољној политици би требало да нам укаже на логику производње и употребе неког „знања”. То знање је контекстуално и није само скуп неких историјских чињеница, већ „истинитосних ставова” који су увезани са моћи у „режимима истине” који утичу на карактер неког односа.³⁶⁶ Управо једна таква дискурзивна перспектива узима у обзир однос структуре и делатника. Тај однос је прожет диференцираном расподелом политичке моћи и симболичког капитала у међународном систему, која оставља трага на спољнополитичко позиционирање малих држава. Дискурзивни приступ стога погодује разумевању међународног положаја и улога малих држава, али и разумевању њихових унутрашњих расправа и спорења о концептуализацији спољнополитичких идентитета и улога на националном нивоу – што ова дисертација остварује путем КИУ. Притом се резултати неке политике посматрају као производ односа моћи који су у основи таквих политика, а манифестовани су језичким средствима у тексту. Следећи Лене Хансен, овде узимам да се (спољна) политика у дискурзивној перспективи сматра скупом „смерница за делање”, а „конструкција идентитета [и улога] као дискурса у ширем смислу” јесте „пракса”, политичка и дипломатска.³⁶⁷ У погледу своје епистемологије, овај интерпретативни приступ критички сагледава контекст, и ослања се на анализу текстуалне реалности, а све на трагу Фукоове идеје о дискурсу текстуалности света. Таква анализа дискурса уклапа се у критички оријентисане међународне односе, грађење случајева и теоријско истраживање.

Будући да су дискурси истовремено и теме на различитом нивоу општости, онда је могуће посматрати их као хоризонтални и вертикални однос „међудискурзивности” између различитих тема и подтема.³⁶⁸ Предмет емпиријског истраживања ове дисертације су, жанровски гледано, званични дискурси у говорима и другим релевантним облицима говорног чина/текста (нпр. интервјуи или новински текстови са изјавама носилаца званичног дискурса),³⁶⁹ који тематизују међународни мир и безбедност и њима предметне концепте. Овде се жанр може схватити као некакав „друштвено конвенционализовани тип или образац комуникације” који у виду има „функцију текста”.³⁷⁰ Тако би државни говори пред

³⁶³ Наведено према Larsen 2004, 67.

³⁶⁴ Larsen 2004, 67.

³⁶⁵ Dunn and Neumann 2016, 58.

³⁶⁶ Klotz and Lynch 2007, 13.

³⁶⁷ Hansen 2006, 19.

³⁶⁸ Reisingl and Wodak 2016, 28.

³⁶⁹ Видети Hansen 2006, 53–54.

³⁷⁰ Reisingl and Wodak 2016, 27.

Генералном скупштином припадали жанру званичног дискурса који има функцију представљања спољнополитичких говорних чинова међу релевантном међународном публиком. Ти говорни чиновни би одговарали и једном од осам „поља акције” која уоквиравају дискурс и одговарају начелним функцијама политичких дискурзивних пракси.³⁷¹ Сматрам да су од тих осам функција, посебно занимљиве за моје истраживање њих три: организовање међународних/међудржавних односа, политички маркетинг и политичка контрола. У вези с њима су и друге две функције: законодавна процедура и формирање јавног мњења и воље. Коришћењем ових дискурзивних функција могу се сагледати сложени односи између унутрашње и спољне политике, тј. „игра на два нивоа” анализом појединачних говорних чиновна.

Говорни чиновни пред међународним организацијама обухватају теме које су саставни део спољне и безбедносне политике, тј. дискурса чији се ефекти уграђују у идентитетско саморазумевање политичке заједнице посредовано концепцијама које саопштавају политичке елите. То би даље, у интеракционистичком кључу, значило да се саморазумевање идентитета и улога у сусрету са значајним међународним *другима* временом дискурзивно обликује исказивањем низа појединачних ставова о месту и улози државе у међународним односима као један наративно трајнији идентитетски склоп. Политички носиоци дискурса који учествују у креирању спољнополитичког дискурса својим позицијама моћи износе и заступају доминантне ставове или их покушавају оспорити у одређеном делатном пољу (или се дискурс може ширити кроз више различитих поља).

Ставови (доминантних) носилаца званичног дискурса репродукују односе моћи унутар неког друштва/светске политике, те приписују одређена значења идентитетима и улогама у оквиру званичног дискурса који формира неки „режим истине”.³⁷² Такви ставови имају и значајну тежину у погледу могућих праваца делања за које се опредељују политички одлучиоци у оквиру неке „дискурзивне формације” (која фаворизује одређена значења – нпр. безбедност). Значења таквих ставова такође се могу у политичком дискурсу формирати и преносити путем метафора које помажу консолидацији уверења ширих друштвених група. Политички одлучиоци у одређеним приликама учестало реферишу и на различите „смилене” или „концептуалне” метафоре. Такве концептуалне метафоре из „семантичког поља” добијају ознаке које упућују на одређени контекст или стање друштва/међународних односа, а који „снабдевају идентитет” одређеним значењима. Оне временом постају идеолошке зато што „доприносе светоназору који уједињује или дефинише друштвену групу”.³⁷³

Ова дисертација предузима студије случаја, које се у складу са захтевима критичких међународних односа могу уврстити у оно што Лаи и Року називају „методологијом продуженог случаја” (*extended case methodology*). Један такав приступ овде би подразумевао „изградњу случаја” пре него ли његов „избор” са некакве полице са случајевима, захтевајући флексибилност при теоризацији и ослонац на „дубинску контекстуализацију” која би могла допринети јачању еманципаторског потенцијала у производњи знања о међународном.³⁷⁴

У овој дисертацији изграђене су три дубински контекстуализоване студије случаја: Југославија у УН (1945–1992), Србија у УН (1992–2020) и Хрватска у УН (1992–2020), о томе како су њихови спољнополитички идентитети и улоге дискурзивно представљени у њиховим иступањима пред светског организацијом. Ова дисертација у свом опредељењу за конструктивистичку методологију истраживања³⁷⁵ гради случајеве у којима ће динамика дискурзивне конструкције спољнополитичких идентитета и улога социјалистичке Југославије,

³⁷¹ Reisingl and Wodak 2016, 28. Ови аутори наводе следећих осам поља акције: 1) законодавна процедура, 2) формирање јавних ставова, мишљења и воље, 3) унутрашња страначка формација ставова, мишљења и воље, 4) међустраничка формација ставова, мишљења и воље, 5) организација међународних/међудржавних односа, 6) политички адвертајзинг, 7) политичка егзекутива и администрација, 8) политичка контрола.

³⁷² Dunn 2008, Neumann 2008.

³⁷³ Charteris-Black 2017, 202.

³⁷⁴ Lai and Roccu 2019, 3.

³⁷⁵ Klotz and Lynch 2007; Klotz and Prakash 2008.

те постјугословенских Хрватске и Србије бити дубински контекстуализована (описана и анализирана) и теоризована у светлу њихових спољнополитичких наратива (и дипломатске праксе, тј. активности) у Уједињеним нацијама.³⁷⁶ Ово се постиже постављањем три случаја који досад нису били предмет сличног упоредног и тематског разматрања у литератури, што је смислен приступ којим се превазилази проблем проучавања политике малих држава на размеђи императива међународне структуре и (не)могућности њиховог делатништва. Како то ваљано примењује Вивел, „веза између спољног окружења државе и њених спољнополитичких избора схваћена је као посредна и сложена, те може бити откривена једино путем студије случаја”.³⁷⁷ Тиме се, такође, хоће упоредно сагледати обрасци промене и трајности у концепцијама улога и идентитета Србије и Хрватске у односу према претходећој југословенској спољној политици, а на основу њиховог исказа на светској „позорници” коју отеловљују УН и њихов институционални систем.

Мора се признати да то узимање УН као форума и дискурзивног ’сидра’ за разумевање међународног положаја држава, јесте пут којим се у студијама обично ређе иде. Међутим, овакав приступ би требало да понуди барем две могућности које највећи број студија спољне политике, са својим фокусом на политику великих сила и логику њихове детерминишуће моћи, углавном не успева понудити. Као прво, омогућава се једноставније упоредно посматрање три међусобно повезане студије случаја које се у литератури ретко узимају заједно, чиме се отварају врата за теоријска уопштавања и поузданије закључивање о континуитетима и прекидима у њиховим КИУ. Друго, највећи број студија о међународним односима Југославије и постјугословенских земаља и даље је оптерећен улогом суперсила, великих сила, и различитих спољашњих актера. Таквим поступцима се, упркос практичној оправданости таквих истраживања, на одређени начин замагљују домаћи и аутохтони погледи постјугословенских земаља на могућност делатништва и конструисања узглобљеног (енг. *embedded*) међународног идентитета. У сусрету њихових националних дискурса представљених у програмским и другим документима спољне политике, са оним међународним и глобалним у којима делимично саучествују, мале државе тако паралелно дограђују свој КИУ и њему одговарајући међународни положај. Отуда проистиче и главни разлог мог интересовања за сагледавање проблема тог узглобљеног делатништва у светлу следећег питања: како то мале државе суконституишу своје делатништво у наткриљујућим, организујућим дискурсима светске политике који се творе у оквиру система УН? Одемо ли и корак даље, може се поставити и следеће потпитање: како и одакле се државни дискурси Србије и Хрватске црпу да би те две земље осмислиле своја транзициона, и још увек, рањива сопства у погледу разумевања како прошлих, тако и пројектовања њихових будућих спољнополитичких идентитета.³⁷⁸

Имајући у виду досад образложене концепте поља акције и семантичких поља, ова дисертација се пре свега занима за њихове изразе у пољу међународних односа, законодавне процедуре и јавног мњења. У тематском погледу, могуће је очекивати формирање дискурса у одређеној идеационој структури унутар друштва (нпр. дискурс о народноослободилачкој борби, независности, супротстављању сецесионизму), да би се потом одређени дискурс или тема представљали у међународној арени тако што се уклапају или стављају у однос са универзалнијим темама (рецимо, у оквиру система УН). Примена метода анализе дискурса заснива се највећим делом на раду Хансен, јер се препознаје проучавање званичног дискурса као једног од три интертекстуална модела.³⁷⁹ Поред тога, служим се и увидима других одабраних теоретичара међународних односа дискурзивне оријентације.³⁸⁰ Зато у наставку

³⁷⁶ И поједини истраживачи међународних пракси у УН алудирали су на изнадпросечни домет дипломатије малих држава, користећи се фразом „punching above one’s weight diplomatically” (Ralph *et al.* 2019).

³⁷⁷ Wivel 2013, 303.

³⁷⁸ Ово питање такође постављам у Kovačević 2016b, 112.

³⁷⁹ Hansen 2006.

³⁸⁰ Neumann 2008, Dunn 2008, Hansen 2016.

прво следи детаљније образложење интерпретативног модела анализе дискурса, који је у дисертацији прилагођен потребама анализе спољне политике. Затим, у сврху операционализације теоријско-интерпретативног оквира разлажу се поставке Комплекса идентитета и улога (КИУ) уз постављање посебно прилагођеног модела анализе дискурса.

3.2.3. Напомене о начину примене спољнополитичке анализе дискурса

Уже посматрано, у овој дисертацији се служим методолошким упутама о анализи дискурса и моделима које предлаже Хансен,³⁸¹ уз додатна појашњења у вези са аналитичким алаткама у оквиру Ланкастерске школе критичке анализе дискурса.³⁸² Овај метод омогућава дубинско и контекстуално разумевање идентитета и њихових представа (идентификација), вредности или улога, а на трагу повезаности са сложеним концепцијама, спорењима и истрајнијим и дуготрајнијим идејама и традицијама политике. Оваквим приступом омогућава се *реконструктивно разумевање* контекста и историјских процеса у светској политици који утичу на конституисање сопства и његову унутрашњу динамику. Врши се и прелиминарно оцењивање односа између југословенских и постјугословенских дискурзивних структура и пракси, те њихове позиционисаности у ширим дискурсима светске политике.

Имајући у виду сложеност теме и потенцијалне непрегледности комплетног дискурса, ограничавамо се на *званичне* политичке дискурсе, на основу „Модела 1” анализе дискурса.³⁸³ Тим моделом је обухваћен званични, тј. службени дискурс и њиме се истражује конструисање идентитета, те начина стабилизовања или промене у дискурсу.³⁸⁴ Званични политички дискурс, према томе, обухвата текстуалне исказе владајућих политичких делатника у оквиру циклуса практичне јавне политике и узима се да су они ипак значајнији за концептуализацију, одлучивање и делање у спољној политици у односу на „културолошке” или друге „маргиналне” дискурсе.³⁸⁵

Ова дисертација има и компаративну димензију у просторном и временском погледу. Слично компаративној анализи спољне политике, овде се могу истраживати и дискурзивне репрезентације спољнополитичких улога и идентитета, и оценити релативни однос дискурса (тема) према теоријским моделима. Овом мешовитом методом³⁸⁶ могуће је испитивати кризу, промену и трајност КИУ, тј. како различите дискурзивне формације као носиоци колективних гледишта утичу на спољнополитичке улоге и преференције које су исказ неког званичног и делатног сопства (нпр. политичких институција или носилаца власти) током времена. У анализи званичног дискурса и његовој контекстуализацији узети су текстови који репрезентују наратив, тј. кључну нит приповести о спољној политици СФРЈ, Србије и Хрватске. Такође се читају и документи УН који се односе на базични (међународни или национални) дискурс, односно тематски се баве (пост)југословенским простором. Ова врста текстова језички представља спољну политику.³⁸⁷ Дискурзивне представе (репрезентације) указују на идентитете и улоге које ћу у наредним поглављима мапирати и класификовати у временској серији по годинама – чиме се прати њихов развој, смене и промене. Такође, настоји се

³⁸¹ Hansen 2006.

³⁸² Wodak and Meier 2016.

³⁸³ „Први модел је директно заснован на званичном спољнополитичком дискурсу и усмерен је на политичке вође са званичним ауторитетом да прописују спољне политике као и оне са средишњом улогом у спровођењу тих политика, попут високоранжираних војних званичника, високих чиновника (укључујући ту дипломате и посреднике), и шефове међународних институција.” (Hansen 2006, 53–54). Видети и Hansen 2006, 57 за детаљан табеларни приказ три интертекстуална модела.

³⁸⁴ Hansen 2006, 53–54.

³⁸⁵ упор. Dunn 2008.

³⁸⁶ Barkin (2015a) предлаже да је коректно комбиновати методе, док је проблематично комбиновање методологија.

О комбиновању анализе дискурса и анализе садржаја, видети, нпр. Bennet 2015.

³⁸⁷ *Ибид.*, 21.

утврдити и однос са евентуалним критикама званичног дискурса – чији положај зависи од ширег друштвенополитичког контекста.

Једно идентитетско читање спољнополитичких пракси и истраживање напетости и промена у релевантним елитним званичним дискурсима могу нам открити више о томе шта су, и у којим ситуацијама, мале државе спремне да ураде ради остваривања њихових идентитетски заснованих националних интереса. Њихово делање неретко може пркосити некој типизованој логици или очекивањима уколико је реч о идентитетски заснованој политици. Литература нам сугерише да су интереси засновани на вредностима – а безбедност и опстанак државе (у складу с њеним „корпоративним” идентитетом) су приоритетни у хијерархији вредности.³⁸⁸ Скуп таквих институционализованих уверења се у теорији такође означава као „идеолошки” и чини одређени „реторички контекст”.³⁸⁹

Неки спољнополитички или међународни идентитет којим се служи држава бива променљив и контекстуалан, подложен социјалном преговарању и промени током времена, и као такав је предмет употребе и тумачења од стране институција и појединачних креатора политике.³⁹⁰ Таква флуидност и вишеструкост значења идентитета државе се сагледава кроз представе о идентитету и његове различите интерпретације и употребе од стране политичких одлучилаца и креатора политике. На тематском нивоу, ово схватање је поткрепљено становиштима појединих аутора,³⁹¹ да одређени типови колективног, званичног идентитета делују на спољнополитичке поступке (практике) држава тако што се позивају на вредности и интересе. Садржај тако појмљеног идентитета државе (тј. спољнополитичког идентитета), у овој дисертацији је смештен на раскршћу идентитетског и тумачења улога, бивајући интерпретиран помоћу релативно рашчлањених скупова дискурса о темама безбедности (националној, регионалној, глобалној) и међународним организацијама. Овакво тумачење заснива се на испитивању и анализи појединачних репрезентација и идентификација политичког, а посредством исказа и метафора које нам говоре о специфичним односима, положају, статусу, међународном систему, односно значењском пољу чији су они део.

Како би се остварила кореспонденција са праксама представљања спољне и безбедносне политике у језичком смислу, у наредним поглављима прво ће бити утврђени релевантни базични или основни дискурси (теме). Тиме ће бити издвојени дискурси на различитим нивоима општости и њихове тематске припадности. Ту се мисли на оне *уже*, о „националној безбедности”, „регионалној сарадњи”, „европској интеграцији”, „великим силама”. Мисли се и на оне *шире* дискурсе о улози *актера* светске политике и њиховим концепцијама односа и међународног идентитета („ЕУ”, „УН”, „САД”, „СССР/Русија”, „блокови”, „несврстаност”, „мирољубива и активна коегзистенција”); *тематска поља* („међународни мир и безбедност”, „сувереност”, „мировне операције”, „људска права”, „разоружање”); или *поља* („међународни односи”, „међународна економија”, „међународна безбедност”, „међународно право”, итд.). Тако постављени, и међусобно уклопљени дискурси сачињавају и саобликују поглед или светоназор мале државе у мета-пољу светске политике. Још конкретније посматрано, ово мета-поље обухваћено је системом Уједињених нација са његовим средишњим пољем, хабитусом и социјалним капиталом. На овај начин се додатно хоће допринети ономе што Хил види као једну од сврха спољнополитичке анализе, а то је „операционализација” делатништва у међународним односима.³⁹² Такође, стална свест проучаваоца о односу између структуре и делатника је на овај начин добила свој израз рефлексивности карактеристичне за Бурдијеву

³⁸⁸ Dimitrijević 1973.

³⁸⁹ Charteris-Black 2017.

³⁹⁰ Упоредити са ставом који износи Трине Флокхарт: „Сагласна сам са Елстин, Мицен, Стиллом, Браунингом, Јоениемијем и другима у погледу тога да се не може претпоставити да је идентитет пред-конституисан, већ да је непрестано конституисан у процесима ’идентификације’ у сложеним и међуповезаним процесима идентитетских и наративних конструкција делатника, и њиховог учинка кроз праксе и делање” (Flockhart 2016, 15 (813)).

³⁹¹ Ashizawa 2008, 573.

³⁹² Hill 2016, 29.

социологију,³⁹³ а која се у конструктивистичком правцу посматра управо у међуодносу идентитета и дискурса.

Међународне организације у пољу светске политике су теоријски конципиране у овој дисертацији као *перформативни простори*, у којима се одиграва спољна политика кроз одређене дискурзивне праксе. Иначе, базични и специфични дискурси држава су испољени и отеловљени у наративима о идентитету који су операционализовани у некаквом реторичком контексту. На пример, могуће је посматрати 'хладни рат' као дискурс, те идентитетске наративе у специфичном југословенском реторичком контексту. Према томе, сматрам да се спољнополитички идентитети држава у међународном систему, у овој или оној мери, узајамно конституишу, а појединачне или националне идентификације изводе. Оне су перформирани, те бивају артикулисане и испољене у оквиру дискурзивних формација које су се развиле заједно са политикама и праксама које су део шире идеје о међународном систему са својим значењима.³⁹⁴ Потом ће бити могуће додатно разрадити и детаљније рашчланити посебне и појединачне и тематизоване дискурсе који су у вези с основним дискурсима карактеристичним за глобалну констелацију. Овде се мисли на Хладни рат као основни дискурс и његову рецепцију у Југославији, те дискурс о несврстаности и његове поддискурсе.

Предметна анализа може се обавити у две фазе, те одатле и неке смернице: у првој фази, следећи Нојмана, водиће се рачуна о следећим припремним радњама: „ограничавање дискурса” у погледу извора и периодизације, „идентификовања репрезентација” и „откривања слојева дискурса” ради истраживања промене.³⁹⁵ На трагу рада Водак и Мејера настоји се конкретизовати истраживачки пројекат у односу на технику дискурса: његове представе, односно употребу метафора и других фигура говора које те представе означавају.³⁹⁶ Потом је могуће табеларно или визуелно представити те кључне метафоре које су израз спољнополитичког идентитета и улога у виду временских серија.³⁹⁷

У другој фази, следећи Дана,³⁹⁸ микро-ниво анализе тиче се обраде прикупљеног и пробраног дискурзивног материјала при чему се пажња обраћа на скупове четвора усмеравајућа питања. Прво, на који начин се неки објекат представља. Друго, зашто су неки дискурси доминантни, које су то стратегије примењене у њиховој циркулацији или оспоравању, који су актери у том процесу и коме су дискурси намењени? Овде се надовезујем на пет предложених дискурзивних стратегија према Реисиглу и Водак: то су именовање, предикација, аргументација, перспективизација, интензивирање/ублажавање.³⁹⁹ Тим дискурзивним стратегијама ћу окарактерисати приступ који званичници користе како би у писаним обраћањима пред УН образложили положај, улогу или специфичну политику државе коју представљају. Треће, потребно је ставити појединачне репрезентације и посебне дискурсе на националном нивоу (југословенски дискурс о 'коезистенцији', 'несврстаности', 'Европи', 'Балкану', 'Медитерану', или ужи, постјугословенски дискурси о 'региону' или 'ЕУ') у неки општији оквир, ниво анализе, тј. мета-дискурс (нпр. глобални хладноратовски дискурс о односу суперсила, дискурс 'несврстаности'). Четврто, на који начин „доминантни дискурси

³⁹³ Adler Nissen 2013, ed.

³⁹⁴ Упоредити са Chun 2016, 559. Ова дисертација се једним својим делом дотиче и перформативности језика и њему сродних пракси, заснивајући се на друштвеној науци и теорији међународних односа.

³⁹⁵ Neumann 2008, 63.

³⁹⁶ Wodak and Meier 2016, Charteris-Black 2017.

³⁹⁷ За пример квантитативне визуелизације дискурса, погледати Хопфову студију о „дискурзивној историји” украјинске кризе (Hopf 2016b).

³⁹⁸ Dunn 2008, 90–91.

³⁹⁹ Према овим ауторима, стратегија означава „мање или више намерава план праксе (обухватајући дискурзивне праксе) који је усвојен да би се постигао посебни друштвени, политички, психолошки или лингвистички циљ”. Следећих пет питања одговара овим стратегијама: 1. Како се људи, предмети, појаве/догађаји, процеси и акције именују или се на њих реферише језички? 2. Које карактеристике, квалитети и одлике су прописане друштвеним актерима, предметима, појавама/догађајима и процесима? 3) Који аргументи се користе у датом дискурсу? 4) Из које перспективе се ова именовања, приписивања или аргументи изражавају? 5) Да ли су дати искази артикулисани отворено, наглашено или ублажено? Reisigl and Wodak 2016, 32, 32–33.

чине политике и праксе могућим” (стр. 91) – било да су они глобални, регионални или национални – односно, како уређују положај и опције малих држава? Овде се идентитетске представе анализирају као метафоре о односима, положају или улогама. Тиме се осигурава повезаност друштвеног и националног нивоа, те сагледавање пројектованих значења према међународном нивоу, односно обрада релевантних значењских структура (и њихових импликација) које долазе споља у специфичне националне дискурсе о КИУ.

Избор текстова за анализу подразумева званични жанр: релевантна стратешка документа од значаја за спољну и безбедносну политику (нпр. спољнополитичке или стратегије националне безбедности), говоре државних званичника држава у Генералној скупштини УН, иступе пред Саветом безбедности УН, као и релевантне резолуције и председничка саопштења, а који се односе на тематска питања од значаја за мир, безбедност и развој, у периоду између 1992. и 2019. године. У бази података је прикупљено око 150 званичних докумената на енглеском језику, уз додатне медијске текстове и друге примере дискурса који ће бити подвргнути провери и пажљивој анализи у складу са упутствима Хансен. Дискурзивно-аналитички приступ проучавању међународних односа на трагу рада Хансен, Нојмана и Дана је посебно примењив, и може пружити увид у конструисање и динамику званичних, медијских и академских дискурса о овој теми. Тиме се омогућава добијање дубинског и свеобухватног пресека идеја, односа и чинилаца који се налазе у основи идентитета, улога или специфичних политика. Одатле и могућност одговарања на конститутивни тип истраживачког питања који је генеалогски инспирисан: Откуд то да је нека (мала) држава могла да конфигурише свој спољнополитички идентитет и улогу на конвергентан или дивергентан начин? Очекује се да овакав приступ унапреди могућности за грађење теорије и тзв. продужених случајева у будућим истраживањима. У наставку следи образложење КИУ.

3.3. Операционализација теоријско-интерпретативног оквира

Будући да се идентитети непрестано реконструишу у односу према политичкој збиљи, уобичајено је да их креатори политика користе како би образложили одређене спољнополитичке одлуке. Развијањем оквира КИУ, ова дисертација истражује како неким већ установљеним (институционализованим, манифестованим и практикованим) улогама малих држава унутар међународних организација или општијег спољнополитичког оквира, бива придато неко значење употребом идентитетских наратива о држави.

Државе у својим идентитетским наративима могу наглашавати или потискивати неке димензије идентитета или њихових идентификација, попут националног, регионалног, европског, међународног.⁴⁰⁰ Такве идентитетске конструкције преко појединачних идентификација дају информације о спољнополитичком позиционирању малих држава у међународном систему, и такве „стандардне” опције могу бити схваћене делом неког типског идентитета, као што је идентитет мале државе.⁴⁰¹

Полазећи од Холстијеве класификације концепција спољнополитичких улога, од којих су неке нарочито подесне за мале државе, постављам прво сито за разумевање карактера и динамике савремених концепција улога постјугословенских држава у односу на претходни, југословенски међународни идентитет. Те дискурзивне концепције се могу реконструисати у службеним документима попут стратегија националне безбедности, различитих спољнополитичких аката, мада се могу разазнати и пажљивим критичким читањем говора у ГСУН. Оваква анализа би требало да у политичким говорима (излагањима) издвоји средишње теме као дискурзивне репрезентације. Потом би требало да их стави у однос са другим

⁴⁰⁰ Упоредити, рецимо, са Brommesson 2015 који анализира европеизацију шведске спољне политике.

⁴⁰¹ Више о овоме погледати у Kovačević 2016b.

дискурсима вишег нивоа (мастер-дискурсима) који се тичу националног идентитета, цивилизације, политике великих сила, или универзалних вредности, а који могу утицати на колективне идентификације држава.⁴⁰² У том смислу, сложићу се овде са ставом који износи Либов, према којем „промене у идентификацијама или њиховом значају могу заузврат подстаћи, осигурати подршку, или чак захтевати промене у спољној политици”.⁴⁰³ Из тог разлога овај теоријски оквир озбиљно истражује дискурзивну суконструкцију идентитета и улога, јер она у себи носи значења моћи, хијерархија, структура и делатништва у међународним односима.

У најновије време се концепције улога у појединим радовима означавају и као „слике улога” (енг. *role images*). Оне суштински реafirмишу Холстијев приступ тако што га редифинишу у светлу постпарадигматских међународних односа, као „поједностављене представе [...] које функционишу као менталне пречице које би могле да обухвате карактер и средишње одлике државе и њеног понашања у међународним односима.”⁴⁰⁴ Тако схваћене слике улога су релативно стабилни „основни концепти” који „помажу у стварању знања о (нашем) свету тако што организују, именују и дају значење одређеним аспектима тог света”, при чему „усмеравају мисао и делање појединаца и колектива унутар друштва.”⁴⁰⁵

Но подсетимо се овде циљева и начина да се спроведе тражена анализа дискурса у светлу ранијег теоријско-методолошког излагања. Настоји се прво дискурзивном анализом открити основне концепте, а потом критички испитати њихов степен прихваћености и значења у погледу могуће употребе ових као делатних слика или концепција спољнополитичких улога. На тај начин се у дисертацији омогућава надограђивање постојећих типологија спољнополитичких улога, односно класификација њихових концепција или „слика” добијених дискурзивном анализом на случајевима Србије и Хрватске у Уједињеним нацијама. Будући да је теоријски модел у дисертацији отворен, могу му бити придодате нове или продубљене концепције улога чиме се истовремено проверавају и надограђују прихваћене типологије аутора у овој области истраживања. Типологија улога коју у овој дисертацији развијам је стога односне природе и резултат је упоређивања са релевантном литературом о спољнополитичким улогама,⁴⁰⁶ као и спољној политици и понашању малих држава у светској политици.⁴⁰⁷ Ова дисертација у наставку предлаже типологију спољнополитичког положаја малих држава у међународним организацијама (који подразумева и функционалне концепције улога), која се састоји од три димензије: *спољнополитичка стратегија, понашање и делање*.

⁴⁰² Погледати такође и базу података која се бави текстуалном „анализом сентимената” држава чланица УН у Генералној скупштини између 1970. и 2014. године (<http://ungd.smikhaylov.net/>). Рачунарском обрадом и употребом специјализованих софтвера за анализу текста, ти аутори су успели да издвоје укупно 30 тематских целина у годишњим обраћањима држава чланица пред Генералном скупштином. Визуелно је приказано пет најзаступљенијих тема у говорима, као и кључне речи које су коришћене у свакој од тема у датој години. Такав модел је погодан за компаративно истраживање спољнополитичких „сентимената” држава у УН, или за релативно концизан и прегледан увид у њихова тематска интересовања током вишегодишњег периода. Ова дисертација такође узима увиде из базе података истраживача Славе Микхајлова, као допунску илустративну меру. Квантитативна анализа садржи велики број случајева и података ипак не може обезбедити исте увиде ка које омогућава детаљно и дубинско читање докумената у студијама случаја које ова дисертација предузима. База података: Mikhaylov, Batur, and Dasandi 2017.

⁴⁰³ Lebow 2016, 5.

⁴⁰⁴ Berenskötter and Stritzel 2019, 2.

⁴⁰⁵ *Ибид.*, 3.

⁴⁰⁶ Le Prestre 1997, Aggestam 1999, Harnisch, Frank and Maull 2011 (eds), Thies 2013.

⁴⁰⁷ упор. Archer, Bailes and Wivel 2014, Smed and Wivel 2017, Breuning 2007. Смед и Вивел фокус померају са уобичајеног истраживања „стратешких могућности малих држава” у „високо институционализованом међународном окружењу попут ЕУ” према „сложеним безбедносним изазовима и slabим међународним институцијама...” Smed and Wivel 2017, 81.

3.3.1. Димензија спољнополитичке стратегије

Овде се под димензијом спољнополитичке стратегије првенствено у виду имају четири уобичајене стратегије малих држава које се најчешће наводе у литератури (скривање, везивање, заклањање и ћутање). Ту убрајам и концепције улога из Холстијеве типологије које су у складу са теоријским очекивањима у вези са понашањем малих држава у највећем броју случајева (нпр. савезник или неутрални). Из овог угла, једна од истраживачких загонетки коју дисертација настоји сагледати јесте могућност разумевања оних неубичајених или неочекиваних делатничких стратегија малих држава, а које су у вези са конфигурацијом КИУ (конвергентан, тј. стабилан или дивергентан, тј. нестабилан).

Наиме, идеја о дихотомној конвергенцији идентитета и улоге је у овом поглављу развијена даље тако што се разматра унутрашња и спољашња перцепција идентитета државе и њених улога у оквиру КИУ.⁴⁰⁸ На тај начин добијамо матрицу од четири типа могућих конфигурација спољнополитичких идентитета и улога који су одраз стратешке равни и зависе од конвергенције и дивергенције идентитета и улога мале државе. Ови типови су овисни о формулацији спољнополитичких преференција државе у међународном друштву.

Максимум конвергенције представља положај у којем су политике засноване на схватању међународног окружења као повољног и високој спремности на контекстуално прилагођавање. Максимална конвергенција би према томе била носилац оних стратегија које су „паметне”, заснивају се на „агилности” и подупрте су подударношћу између самоспознатог идентитета и националних капацитета усмерених према утицају, углавном код јаким малих држава.⁴⁰⁹ Неки примери би укључивали спољне политике нордијских земаља или Новог Зеланда.

Минимум конвергенције води спољнополитичким стратегијама које не доприносе пуном остваривању националних интереса. Оваква конфигурација КИУ је углавном карактеристична за статус кво политике према међународном друштву и мање активном, односно рутинском учешћу и сарадњи у међународним организацијама (нпр. постјугословенске земље, попут Северне Македоније или Црне Горе).

Минимум дивергенције значи да је спољнополитичко делање још неповољније у погледу остваривања интереса и циљева. Држава може разматрати алтернативне преференције уколико постоје знатнија оспоравања од стране политичких елита и странака са различитим виђењима спољне политике, што може погодovati и захтевима за реконституисање државног идентитета. Ово је слично минимуму конвергенције, при чему држава може испољити и високе реактивне и дефанзивне стопе учешћа у међународним организацијама у настојањима да своје виталне интересе заштити у случају њиховог угрожавања (нпр. Србија после 2008. године, Молдавија).

Максимум дивергенције је најмање повољна од све четири позиције, са екстремним случајевима тензија између унутрашње и спољашње равни државног идентитета. Тако дивергентно схваћени и формулисани интереси и спољнополитички циљеви могу водити конфронтацији и сукобу са великим силама уз угрожавање и знатну штету по виталне националне интересе. Пример оваквог позиционирања је изолационистичка и конфронтативна

⁴⁰⁸ На идеју о конвергенцији и дивергенцији идентитета на примеру процеса и политике европеизације на случају Србије, први пут сам наишао читајући Subotić 2011. О односу спољашње и унутрашње перцепције државног идентитета писали су неки аутори попут Goetschel 1998 (у случају малих држава) и Banchoff 1999 (државни идентитет Немачке након Хладног рата). Ја у овом поглављу даље развијам четири модалитета односа између спољнополитичких идентитета и улога држава. Такође, неке замисли ових конфигурација идентитета током докторског истраживања први пут сам представио на конференцији Словеначког удружења за политичке науке (Љубљана, мај 2014. године) и на 57. годишњој конвенцији Удружења за међународне студије (Атланта, март 2016. године). Након тога уследио је даљи рад који је довео до актуелне концептуализације КИУ која идентитету додаје и улоге, у периоду између 2018. и 2020. године.

⁴⁰⁹ cf. Aaltola 2011, за пример Финске.

политика СРЈ током југословенских ратова 1990-их година, или августовски рат између Русије и Грузије 2008. године.

Табела 1: Стратегијске конфигурације спољнополитичких идентитета и улога

1. Максимум конвергенције (најстабилнији)	3. Минимум дивергенције (релативно нестабилан)
2. Минимум конвергенције (релативно стабилан)	4. Максимум дивергенције (најнестабилнији)

Сматрам да се разлози наведених спољнополитичких конфигурација међу сличним малим државама и њиховим приступима управљању КИУ могу потражити у начелу које нуди *Теорија адаптације*. Како је познато да на спољнополитичко понашање, па и свеукупну спољнополитичку оријентацију утичу спољашње и унутрашње окружење, тј. међународне и унутрашње детерминанте,⁴¹⁰ теорија адаптације указује на то да ће државе трагати за уравнотеженом позицијом у процесу креирања спољне политике. По истом принципу може се овде тврдити да ће и њихови КИУ тежити стабилизацији путем уравнотеживања идентитетског наратива и понашања које проистиче из концепције спољнополитичке улоге.

Адаптација, тј. прилагођавање би представљало специфичан механизам усклађивања између тежњи државе да утиче на своје окружење и одговора на утицаје који долазе споља. То је, другим речима, неки „објективни положај” условљен односом између „офанзивне моћи” државе и њене „унутрашње рањивости”.⁴¹¹ Међународни контекст значајно, па и пресудно утиче на спољнополитичке оријентације слабих малих држава. То је у складу и са теоријским очекивањима да ће се мале државе, упркос изузецима, чешће повинovati, пре него ли одабрати стратегије противзависности или компензације у сусрету са јачим актерима.⁴¹² С друге стране, социополитички јаке мале државе у ЕУ углавном користите тзв. „паметне” стратегије утицаја у оквиру ширих савезништава или политичких интеграција тако што следе оно што Брунинг назива стратегијама консенсуалности.⁴¹³

3.3.2. Димензија понашања

Димензија понашања у КИУ малих држава се разрађује путем концепције државе као социополитичког ентитета, а на основу радова Бузана и Вејвера (Ole Waever),⁴¹⁴ уважавајући у исто време институционалне и социоекономске аспекте. Државе према тим ауторима могу бити *јаке* и *слабе* у односу на ниво кохезије који постоји између институција и друштва (политички легитимитет). У погледу своје способности да пројектују утицај у међународном систему и међународном статусу, државе могу бити *мале силе*, *средње* (регионалне) *силе*, *велике силе*, и *суперсиле*. На овај начин се такође одређује њихов положај и очекивани типови понашања на унутрашњем и спољашњем плану. На пример, мале државе као мале силе у

⁴¹⁰ Visković 2018.

⁴¹¹ Цитирано према Larsen 2005, 25. Према Радовану Вукадиновићу, способност неке државе да се адаптира је средишњи показатељ успешности укупне њене спољне политике, и према појединим теоретичарима манифестује се у пет структура: „границама друштва, његовом економском систему, политици земље, култури и интеграцији система друштва” (Vukadinović 2005, 38). Ваља имати на уму и то да постоје озбиљне потешкоће у вези с мерењем успешности спољнополитичких одлука и укупне спољне политике у савременим међународним односима, што зависи првенствено од перспективе (унутрашње или спољашње) као и „цене реализације” неке политике (Vukadinović 2005, 66–68). Ово је нарочито битно малим државама које ће чешће тежити прилагођавању усред немогућности вољне промене спољашњег окружења ради остваривања спољнополитичких циљева.

⁴¹² Breuning 2007, 152.

⁴¹³ *Ибид.*

⁴¹⁴ Buzan 1991, Buzan and Waever 2003.

међународним односима располажу ограниченим делатним инструментима спољне политике, и махом ће се ослањати на дипломатска и невојна средства.⁴¹⁵

3.3.3. Димензија делања

Димензију делања у ужем смислу разрађујем путем изворне класификације држава на основу њихове активности у међународним организацијама на *веома активне, умерено активне, мало активне*, као и релативног значаја који такво делање има за конституисање међународног идентитета државе. Отуда је један од главних аналитичких циљева ове дисертације да оцени у којој мери Уједињене нације узајамно конституишу спољнополитичке идентитете и интересе својих држава чланица, и у којим тематским областима свог рада. Уже посматрано, поставља се питање у којој мери су УН доминантни социјализатори у односу на друге моћне актере попут великих и регионалних сила или других међународних организација (нпр. НАТО, ЕУ, итд.). На случајевима Србије и Хрватске у УН се испитује релативни значај светске организације у поимању њихових међународних идентитета.

Значај или тежина неког ентитета за самопоимање сопства у теорији улога објашњава се преко концепата *значајног* и *поопштеног* другог.⁴¹⁶ Према томе, овде даље сматрам да је могуће изнети тврдњу у вези тога зашто УН мање или више значе у неким коцепцијама улога. Симболички интеракционизам нам указује на то да се улоге не могу креирати без *другог*.⁴¹⁷ Разлика између поопштених и значајних *других* тиче се конкретизације неког ентитета, будући да прелазак са неке опште категорије на специфични ентитет указује на некакву интеракцију са другим, а не са неком општом категоријом. Примени ли се ово на поље међународних односа може се даље утврђивати разлика између њихових субјеката, било да су то државе, међународне организације или други делатници који могу бити значајни у некој мери.

Додатна вредност овог теоријско-аналитичког оквира лежи у способности да обухвати УН тематику у специфичним концепцијама националних улога као дискурс. Тиме се омогућава да извучемо прелиминарне закључке о релативној „тежини” (значају) који систем УН са својим разноврсним институцијама има у свеукупном скупу спољнополитичких улога, па и супарничким и надмећућим улогама које се могу реализовати понекад и у различитим мултилатералним аренама. Тако схваћен значај УН аспекта у скупу спољнополитичких улога означава се на скали као „веома значајан”, „донекле значајан” и „мало значајан”, а на основу релативне фреквентности УН тема и референци у примерима званичног дискурса. Размотривши три димензије спољнополитичког положаја малих држава, окренимо се сада креирању општег оквира који објашњава како идентитети подастиру себе улогама и информишу их, и како се улоге и идентитети узајамно конституишу.

⁴¹⁵ Breuning 2007, 151.

⁴¹⁶ Harnisch 2011, 11.

⁴¹⁷ *Ибид.*

Табела 2: Димензије спољнополитичког положаја малих држава у међународним организацијама

Димензија спољнополитичке стратегије	Димензија понашања	Димензија делања
<i>Максимум конвергенције</i> КИУ Стратегија и понашање вођени логиком прикладности	паметне стратегије утицаја, агилност, лидерство, савезништва; нормална цена реализације политике Циљеви понашања: унапређивање статуса и утицаја	јаке демократске државе: веома активне; УН као место за нормативне политике утицаја и статусне аспирације; спољна политика на више нивоа и међународна интеграција
<i>Минимум конвергенције</i> Стратегија и понашање вођени логиком прикладности и логиком последица	рутинско учешће у раду МО, међународна сарадња, подношљива цена реализација политике Циљеви понашања: одржавање статуса и развој	јаке и слабе државе: умерено активне; испуњавање међународних обавеза и трагање за могућностима утицаја у УН
<i>Минимум дивергенције</i> Стратегија и понашање вођени логиком последица и навике	разматрање алтернативних преференција, реактивно учешће у МО и дефанзивна стратегија према међународном окружењу, повећана цена реализације политике Циљеви понашања: безбедност и развој	углавном слабије државе са проблемима социополитичке кохезије и изазовима демократији, умерено или мало активне у УН, углавном испуњавање међународних обавеза, фокус на дефанзивне стратегије, сувереност
<i>Максимум дивергенције</i> Стратегија и понашање углавном вођени логиком последица	спремност на конфронтацију са другим државама и неповољне (изолационистичке) политике, висока цена реализације политике Циљеви понашања: опстанак/безбедност	углавном слабије државе суочене са изазовима социополитичкој кохезији или ауторитарни режими

Теоријско-интерпретативни модел КИУ који градим у наставку, усмерава анализу дискурса у спољнополитичким наративима *нових малих држава* у Уједињеним нацијама. Он се заснива на три димензије положаја малих држава у дијалогу са Тајсовом теоријом о социјализацији нових држава у међународном систему. У овој теорији „социјалног неореализма”,⁴¹⁸ мале државе временом играју већи број улога, приписаних и стечених. Оне трпе мање притисака него новоосноване државе у нужности да се понашају у складу са очекивањима од њиховог положаја у оквиру система у којем су социјализоване од стране моћнијих регионалних и великих сила.⁴¹⁹ Тајсов модел понашања држава у оквирима социјализације и такмичења унутар међународног система производи четири могућа мастер статуса: „новајлије”, „мали чланови”, „већи чланови”, „велике силе”. Ти мастер статуси потом одређују очекивано понашање,⁴²⁰ те њихове друштвене идентитете и упућују на саме спољнополитичке улоге. Теоријски речник поменутог модела се примењује у овој дисертацији

⁴¹⁸ Thies 2013, 141.

⁴¹⁹ Thies 2013, 44, 68.

⁴²⁰ Thies 2013, 141.

и додатно надограђује у оквиру КИУ да би се специфично анализирао процес социјализације одабраних малих држава у међународним организацијама.

Док је Тајсова студија о изградњи Израела и његове међународне социјализације са аспекта теорије улога⁴²¹ недвосмислено другачија у односу на постјугословенски контекст, треба размотрити и неке сличности. Контекст рата и дуготрајног сукоба утиче на колективно разумевање друштва у оба случаја. Према идентитети утичу на улоге које државе узимају, креирају или мењају – сматрам да ти идентитети такође могу бити подложни прилагођавању сопствених наратива у зависности од узетих улога, и да, с друге стране, указују на дивергенцију идентитета и улога. Искуство рата и сукоба, или конфликтни контекст, евентуално оставља трага на то како ће доносиоци одлука обликовати идентитет нове државе након завршетка рата. Оно такође дефинише и могући одабир улога у светлу прихватања, адаптације или оспоравања социјализацијских притисака од стране великих сила или међународне заједнице. Ти чиниоци ће утицати и на то које ће претходне спољнополитичке улоге држава видети као адекватне за њихово одигравање у будућности, било да је реч о промени, континуитету или увођењу неких нових (помоћних) улога. На пример, бивше југословенске републике виделе су УН као кључни форум за признање њихових нових државотворних и државних пројекта почетком 1990-их година, и њихову борбу за даљу легитимизацију и консолидацију суверенитета као основе међународног статуса у првој фази изградње нове државе.

Поред тога, кључну улогу играли су и билатерални односи са великим силама као доминантним социјализаторима или подржаваоцима. Одатле следи да је у једном периоду сасвим очекивано да се процес смештања улога мале државе одвија управо у систему УН као најподеснијем на глобалном и мултилатералном плану. Тај процес би требало сагледати и у светлу односа са доминантним социјализаторима било да су то велике силе или други моћни савезници који подржавају, додељују, прихватају или оспоравају исказану улогу нове мале државе. Регионални ниво је овде битан, али у нешто мањој мери за легитимизацију примарног међународног статуса колико за операционализацију концепција улога у трансакционом модалитету између суседа чији социјализацијски капацитет може утицати на стабилност регионалне констелације односа. Ова претпоставка ће бити предмет детаљног испитивања у студијама случаја, а нарочито у поглављима 5 (Србија) и 6 (Хрватска).

Емпиријска анализа узима Хрватску и Србију као две мале државе настале након распада СФРЈ, а које су примљене у чланство УН као независне државе 1992. и 2000. године. Случај Србије је, додуше, нешто сложенији, будући да је све до 2000. године она истицала да је наследница статуса СФРЈ, која се де факто распала осам година раније – што није било прихваћено од екстерних социјализатора на глобалном нивоу (западне велике силе) услед неслагања око концепције улоге са СРЈ. Случај Хрватске је теоријски нешто више „правoliniјски”, јер указује на линеарну еволуцију спољне политике нове мале државе у међународним односима. Обе студије случаја захтевају испитивање теоријске претпоставке према којој млађи чланови међународног друштва (а пре свега нове државе настале након распада СССР) трпе јаче социјализацијске притиске и играју мањи број улога углавном повезаних са статусом државности. С друге стране, старији чланови међународног друштва могу постизати разноврсније улоге и одговарати на очекивања која проистичу из зрелије и сложеније мреже односа. Оваква анализа захтева и уважавање временске димензије у (ре)конструисању спољнополитичких дискурса који се налазе у основи спољнополитичких идентитета и улога постјугословенских држава, а садржани су у њиховим респективним КИУ. Одатле у наставку посвећујем нарочиту пажњу разрађивању временског чиниоца и уводим тзв. *логику адаптације* у теорију међународних односа на трагу Бурдијеовог концепта *хистерезе*.

⁴²¹ Thies 2013.

3.3.4. Оквири памћења и хистереза у проучавању Комплекса идентитета и улога

Временска димензија у теоријском оквиру треба да омогући праћење промена у дискурсу о идентитетима и улогама у спољној политици. Поред тога, промене у сопству – оличене у процесу распада СФРЈ и настанка нових држава на њеном тлу – захтевају пажљивије истраживање токова и испитивање последица тог процеса и његових аспеката који се огледају у наступању тих држава пред Организацијом УН. Зато предузимам два теоријска корака у довршавању интерпретативног оквира КИУ – користећи се концептима *колективног памћења* (Албвакс) и *хистерезе* (Бурдије).

Као прво, из социологије у проучавање спољнополитичких улога уводим концепт *памћења* као друштвене творевине. Проучавање памћења надахнуто је теоријом „друштвених оквира памћења” код француског социолога Мориса Албвакса.⁴²² Служећи се овом идејом, намеравам допринети теоризацији временске димензије, односно временитости у конструисању спољнополитичких улога и њиховој дискурзивној природи.

Сматрам да се та темпоралност дискурса спољнополитичких улога, у смислу политичке употребе идентитета, огледа у сећању/памћењу и заборављању, као двема стратегијама којима државе најчешће прибегавају. Из тог разлога се увиди из социолошке и историјске литературе о колективном памћењу могу прилагодити и пренети како би се одговорило на конститутивно истраживачко питање ове дисертације, које гласи: *Како је то могуће да државе памте или заборављају своје спољнополитичке улоге?* Дода ли се аналитички фокус, емпиријско истраживачко питање би гласило: *Како и због чега нове мале државе уређују однос између својих спољнополитичких улога кроз време, и како приступају изградњи нових или будућих улога?* Реформулисани *аргумент који се износи овде јесте да мале државе користе стратегије селективног памћења и заборављања улога у ту сврху, те да мобилизују различите компоненте свог спољнополитичког идентитета, и тако доприносе стварању значења које одговарајуће улоге, у складу са друштвено одређеним националним интересом, подупиру или оспоравају у оквиру њиховог Комплекса идентитета и улога.* У емпиријском смислу, испитује се на који начин Србија и Хрватска приступају својим појединачним КИУ у погледу временитости и памћења.

Памћење и заборављање, као приступи регулисању односа између идентитета и улога у времену, се овде посматрају у односу на мрежу интертекстуалности (текстова и концепција). Истражујем их тако што *пописујем* кључне идентитетске конструкције у текстовима, и *утврђујем* њихово одношење према политикама формулисаним у службеним оквирима, и оцењујем релативну стабилност њихових значења. „Целокупно људско памћење је селективно, сматра Албвакс, и зато што је посредовано у породичном, друштвеном и/или националном контексту, оно никада није изоловано искуство неког појединца већ може само бити колективно”.⁴²³ Стога се различити званични оквири памћења могу користити за оправдање одређених политика и појединачно „ситуирано делање”,⁴²⁴ чиме држава осигурава својеврсни биографски континуитет иако се ослања на „селективно памћење” и кроз својеврсну „историју садашњости” у званичном дискурсу државе и њених институција.⁴²⁵ Историја садашњости је Фукоов приступ којим се преко сагледавања контекста покушавају разумети и вредновати савремене појаве у светлу употребе генеалогског метода, тј. деконструкције. Надаље, сматрам да се појединачни делатници попут државника и дипломата за утемељење сопствених уверења служе тим колективним и званичним оквирима памћења који су дискурзивно нормализовани у наративима о идентитету (националном или државном). Овде је илустративно и запажање Лене Хансен, која сматра да различите политике могу бити

⁴²² Albvaks 2013.

⁴²³ Wittlinger and Larose 2007, 482.

⁴²⁴ Bevir and Daddow 2015.

⁴²⁵ Упоредити са студијом о употреби колективног памћења у Немачкој, 1998–2005, код Витлингера и Лароуза (Wittlinger and Larose 2007).

засноване, тј. „формулисане око исте идентитетске конструкције”, при чему „неки текст не мора нужно формулисати или логично имплицирати неку појединачну политику”.⁴²⁶

Приступ који развијам у дисертацији указује на истраживање временитости и варијабилно памћење спољнополитичких улога. Потпору проналазим и у запажању о ефектима дискурзивних формација код Камлера и Томсона.⁴²⁷ Ти аутори, наиме, истичу да дискурзивне формације одређују шта се говори, памти, чува, заборавља, реактивира и реапроприра (преузима или задржава?). У том својеврсном режиму дискурса, сматрам да се налази суштина онога што називам „државним (званичним) оквирима памћења” у спољној политици. Ти званични оквири спољнополитичког памћења нам предочавају које се улоге можда памте или заборављају, тј. шта се памти и заборавља у идентитетској матрици око које се формирају политике, исказаној нарративима и омеђеном дискурсом.⁴²⁸

Даље би требало излагање са нивоа структуре и дискурса спустити на ниво спољнополитичке анализе и појединачног делатника. Раније споменуто „ситуирано делање” доносилаца одлука,⁴²⁹ и процес одлучивања нераскидиво су повезани са њиховим *уверењима*. Према Дадову, уверења се могу разумети као ставови политичких одлучилаца о друштвеним вредностима и националним интересима.⁴³⁰ Та уверења служе као подлога за доношење одлука у неизвесним ситуацијама и она почивају на тумачењу политичке историје.⁴³¹ Додатни корак у операционализацији временске димензије КИУ у анализи тиче се и могућности реконструисања тзв. „основних концепата” у спољнополитичком дискурсу,⁴³² на шта указују Феликс Беренскетер (Felix Berenskötter) и Холгер Стрицел (Holger Stritzel). Наиме, на трагу Козелековог схватања временских структура, та двојица аутора сматрају да се основни концепти увек руководе историјским контекстом и у себи садрже однос између онога што неко жели бити и онога што други очекују од понашања које проистиче из таквог настојања.⁴³³ У мојој анализи се уважава претходни став у погледу тематизација историјских наратива и контекстуализације КИУ.

Ради поткрепљивања идеје о временитости и променљивости КИУ, теоријски оквир у виду има и Бурдијеове појмове *хабитуса*, *поља* и *хистерезе*. Ти појмови се уводе у овој дисертацији с намером да се испита стање које производи однос између когнитивне структуре делатника и његове мреже друштвених односа. Наиме, стање у коме „појединац има хабитус који не одговара ситуацији у којој живи” назива се хистереза. Другим речима, хистереза настаје када су „хабитус и поље несинхронизовани”.⁴³⁴ Овај концепт су у међународним односима користили Ивер Нојман (Iver B. Neumann) и Венсан Пулио (Vincent Pouliot) да објасне однос Русије и Запада у периоду од скоро 500 година. Хистереза „као неподударност између позиција и диспозиција”, сматрају та двојица аутора, „у корену је многих борби за симболичку моћ у светској политици”.⁴³⁵ Појам хистерезе овде треба да помогне разумевању

⁴²⁶ Hansen 2006, 52.

⁴²⁷ Kamler and Thomson 2006, 11.

⁴²⁸ „Колективно сећање црпи из садашњих уверења и значења како би разјаснило прошлост. То не значи да историја пружа 'поуке' него колективне погледе на историју који су конструисани имајући садашње потребе и сврхе у виду. Док се историја тиче спознаје и знања, колективно памћење је у вези са искуством и осећањем, чинећи тако од историје питање прошлости, а од колективног сећања, најпоузданије се може рећи, појаву садашњости” (Wittlinger and Larose 2007, 482).

⁴²⁹ Bevir and Daddow 2015.

⁴³⁰ Daddow 2015, 312.

⁴³¹ Bevir and Daddow 2015, 274.

⁴³² Било би значајно упоредити ово са запажањем Бевира и Дадова о месту дискурса у анализи спољне политике. Наиме, анализа дискурса може помоћи у сагледавању утицаја спољашњих и унутрашњих притисака на спољну политику, и како они утичу на доношење одлука у спољној политици (Bevir and Daddow 2015, 274). На овај начин се потврђује утемељеност истраживачког програма који анализира подупируће дискурсе и суконститутивне праксе КИУ у овој дисертацији.

⁴³³ Berenskötter and Stritzel 2019, 4.

⁴³⁴ цф. Ricer 2011, 278–293, 282.

⁴³⁵ Neumann and Pouliot 2011, 108.

комплексности везе државних идентитета и улога држава као односа између хабитуса и поља међународне политике (међународни систем). У сваком случају, требало би притом испитати и како се ти појмови односе на мале државе, које, истини за вољу, у односу на „лавовски део” великих сила располажу тек делићима делатне моћи у међународном систему. Радна претпоставка би овде била да хистереза не иде у прилог положају и интересима малих држава, већ да им више штети него што је то случај са већим државама.

У светлу претходних разматрања могу преформулисати централно истраживачко питање дисертације, а зарад довршавања теоријско-интерпретативног оквира, и оно би сада гласило: *Какво је понашање држава у конвергенцији и дивергенцији комплекса идентитета и улога?* Аргумент ове дисертације јесте тај да држава дела да би ублажила дивергенцију идентитета и улога, и тиме стабилизовала свој КИУ – што је примарни циљ малих држава на дужи рок. Дивергенција КИУ би одговарала стању хистерезе код Бурдијеа. Мале државе имају *антагонистичне улоге* (које проистичу из дивергенције) и *кооперативне улоге* (које проистичу из конвергенције). Према томе, постоје *конвергентне* и *дивергентне* мале државе у међународном систему. Мале државе, у зависности од својег положаја, могу тежити опстанку, признању и развоју, и унапређивању статуса.⁴³⁶ Тако схваћеним спољнополитичким циљевима одговарају три логике делања у међународним односима: логика последица, логика прикладности и логика навике. Међутим, стање хистерезе је неповољно по мале државе на дужи рок и може угрозити њихов међународни положај, те је потребно да се њихов КИУ стабилизује, па потом уравнотежи.

Стабилизација КИУ се постиже применом механизма адаптације, и стога спољнополитичко понашање малих држава углавном одговара ономе што називам *логицом адаптације* коју предлажем као четврту логику понашања у Међународним односима. Логика адаптације поима се у односу на два могућа одговора на дивергенцију КИУ. Први механизам је *ублажавање дивергенције помоћу логике адаптације*, тако што улоге и делање траже нову равнотежу у односу концепција сопства и алтера. Други механизам се односи *на трајност или променљивост наратива о колективном идентитету*, и треба истражити да ли памћење отежава или олакшава процес адаптације КИУ.

Адаптација КИУ, те уравнотежавање идентитета и улога углавном је дуготрајан процес. Зато што се дивергенција и конвергенција налазе на различитим крајевима исте дужи, адаптација се може обављати на негативном делу који се тиче дивергенције и тежити већој конвергенцији. Напослетку, сматрам да се логика адаптације малих држава у међународном систему може сажети на следећи начин: логика адаптације подразумева *сучавање са дивергенцијом спољнополитичких идентитета и улога, те управљање стрепњом*⁴³⁷ *државног сопства која из тога проистиче, путем званичног оквира сећања*. Размотривши структурирајуће деловање дискурса и идентитета на улоге, односно ситуирање појединачних уверења у званичним оквирима памћења (наративима), закључује се изградња теоријско-аналитичког оквира од врха до дна. Сада су увезана концептуална разматрања на нивоу дискурзивне структуре, колективног идентитета и идентификација, спољнополитичких улога, те уверења ситуираних политичких делатника и њихових одлука које су на крају повезане са спољнополитичким праксама. Међутим, овде би ваљало подвући да се у фокусу моје анализе *не налази* процес доношења одлука, или саме одлуке (на чему инсистира спољнополитичка

⁴³⁶ Упоредити: односи међу државама у међународној политици према Брунинг могу бити међузависни и зависни. Док се међузависност одликује „једнакошћу” и „узајамношћу”, зависност се одликује „неједнакошћу” и „асиметричном интеракцијом”. Одатле следе четири специфичне спољнополитичке оријентације и понашања малих држава у односу са моћнијим актерима: 1) *консенсуалност* или „добровољно усклађивање”; 2) *повиновање*, услед спољашњег притиска; 3) *противзависност* као покушај смањивања зависности; и *компензација* као облик супротстављања јачем актеру са циљем ублажавања незадовољства домаће јавности (Breuning 2007, 152).

⁴³⁷ Појмови онтолошке безбедности и анксиозности у међународним односима се могу довести у везу и са нелагодом која постоји између идентитетског наратива и одређене стварности која тај наратив дислоцира из некакве конвергентне или стабилне позиције при покушају да се објасни положај неке заједнице у светској политици.

анализа), већ тумачење идејног и контекстуалног миљеа сачињеног од идентитетских наратива (који реферишу на одређене традиције и основне концепте), који обликују концепције спољнополитичких улога на којима се темеље уверења ситуираних делатника.

Табела 3: Одлике конвергентних и дивергентних малих држава у светској политици

<i>Конвергентне мале државе</i>	<i>Дивергентне мале државе</i>
Углавном привилегују структуру над делатништвом у сврху одржавања стабилности и еволутивне промене.	Углавном привилегују делатништво над структуром све док им опстанак није угрожен. Криза омогућава промену и дугорочно прилагођавање према стабилизацији КИУ.
Идентитетски склоп: стање релативне усклађености између хабитуса (сопства) и поља (окружења)	Идентитетски склоп: стање хистерезе између хабитуса (сопства) и поља (окружења)
Улоге: кооперативне (консенсуалност)	Улоге: антагонистичне (повиновање, противзависност, компензација)
Преовлађујућа логика понашања: прикладност, последице и прилагођавање	Преовлађујућа логика: понашања: навика, пракса и прилагођавање
Главни циљеви: развој и унапређивање статуса	Главни циљеви: опстанак и безбедност

3.4. Неке упуте за емпиријску анализу КИУ

У најкраћим цртама, у овој дисертацији истражићу шта нове мале државе чине са својим улогама и идентитетима када се суочавају са социјализацијским или политичким притисцима који се јављају у ситуацијама када се КИУ не налази у равнотежи (дивергентан). Предложени теоријско-аналитички модел сугерише две опције које су на располагању малим државама у процесу прилагођавања спољне политике. Прва је *промена идентитета државе*, што би значило да се трансформише идентитетски наратив тако да буде одговарајући преузетим међународним улогама. Идентитетски наратив се стално репродукује, али се у одређеном временском периоду доминантно може институционализовати, манифестовати/интерпретирати или практиковати. Друга је *прилагођавање улога*, при чему се улоге мењају да би одговарале идентитетском наративу. Сматрам да је конформирање са очекивањем од улога извеснија опција за коју се мале и слабе државе чешће опредељују у оквиру процеса међународне социјализације. С друге стране, делатништво мале државе према промени социјализујућег окружења није одвећ изгледно на успех за мале државе које покушавају да се одупиру очекивањима доминантних социјализатора споља.

Следећа аналитичка питања ће усмеравати анализу и интерпретацију у наредним поглављима: а) како државе дискурзивно представљају своје спољнополитичке идентитете/идентификације и улоге? б) Како су говори пред ГСУН и Саветом безбедности структурирани, и на који начин оне урамљују и представљају своје вредности, традиције и постигнућа у међународној политици? в) Којим језиком (терминима) државе уоквиравају и исказују самоопажене ставове унутар УН? г) На које начине државе исказују осећај припадности и заједништва („ми-ства”) унутар УН? д) Које улоге државе мисле да оне, у стварности, заправо играју? ђ) Како се државе односе према другим државама у својим говорима (начини означавања других), и који су то најчешћи значајни и поопштени други којима се оне обраћају (па и у погледу евентуалног прописивања улога другима)? е) Како се

те репрезентације других односе на изјављене улоге, и теме којима мале државе придају посебан значај?

Одговори на горња питања помоћи ће ми да контекстуализујем КИУ Србије и Хрватске, и тако остварим упоредне увиде у динамике њихових међународних улога – оријентације улога, прописивање улога споља, и нарочито промену улоге изнутра.⁴³⁸ У погледу предложеног теоријско-аналитичког оквира, аналитичка питања се тичу тема од ширег теоријског значаја, попут социополитичке кохезије, величине државе и опсега спољне политике (углавном регионалног карактера). Сматрам да се однос малих држава према глобалним темама може тумачити као релативни одраз њихове активности и путне зависности у оквиру система УН, односне „величине” њихове међународне улоге, и карактера њиховог трајнијег међународног положаја. У поглављима 4–6 изграђене су три студије случаја на основу представљеног теоријског оквира: Југославија и УН од 1945. до 1992. године, Србија и УН од 1992. до 2019. и Хрватска и УН од 1992. до 2019. године.

⁴³⁸ Упоредити са Холстијем (Holsti 1970, 240).

ЧЕТВРТО ПОГЛАВЉЕ

Југославија и Уједињене нације (1945–1992): мала држава изграђује идентитет и улогу средње силе у међународним односима

4.1. Увод: теорија и историја проучавања југословенске спољне политике

У овом поглављу остварују се три посебна истраживачка циља. Прво, критички се проверавају ставови и закључци из ранијих историографских студија и радова који се дотичу и спољне политике Југославије,⁴³⁹ а који су потом подвргнути разматрању у складу са методолошким захтевима савремених Међународних односа и спољнополитичке анализе. Друго, омогућава се стварање нових сазнања о међународним односима критичким сагледавањем постојећих историографских студија и њиховим продубљивањем тако што се оне *проверавају* дубинском студијом посебних спољнополитички дискурса у УН. Тиме се посебно осветљавају дискурзивне околности које су обележиле њихове најважније „преломне тачке”. Ту се мисли пре свега на значајне политичке догађаје (епизоде међународне политике) у којима је Југославија била актер, и који осветљавају динамику унутар Комплекса идентитета и улога. Треће, сагледавајући дискурзивна кретања југословенске улоге и праксе њеног учешћа у раду УН током скоро пола века, остварује се увид у обрасце промена и трајности у спољној и безбедносној политици социјалистичке Југославије на међународном нивоу.⁴⁴⁰ Истовремено, поставља се основа за испитивање начина употребе југословенског спољнополитичког наслеђа у званичним оквирима памћења постјугословенских земаља, Србије и Хрватске, односно статус који оно има у оквиру КИУ оличеним у делатништву држава у ОУН. Напошетку, ово поглавље представља покушај (ре)конструкције мултилатералне историје југословенске спољне политике у Уједињеним нацијама, што је неопходан корак у разумевању каснијих ломова и трансформација према постјугословенском контексту. У погледу своје аргументације, ово поглавље обрађује конструисање југословенског КИУ мале државе од завршетка Другог светског рата до краја 1950-их, те трансформацију и афирмацију њеног КИУ средње силе од 1960-их до 1980-их, односно опадање и распад њеног КИУ у нове мале државе током 1990-их.

4.1.1. Југословенска спољна политика у двадесетом веку

Друга Југославија, или социјалистичка југословенска држава која је мењала своје облике и називе (ДФЈ, ФНРЈ, СФРЈ), након завршетка Другог светског рата учествовала је у изградњи међународног система међу силама победницама и била међу државама оснивачима Организације Уједињених нација на конференцији у Сан Франциску 1945. године.⁴⁴¹ Она је била правни субјект међународног права и носилац права и обавеза Краљевине Југославије (од 1929. године) и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (од 1918. године), чланице Друштва народа након завршетка Првог светског рата све до његовог распуштања.⁴⁴² У наставку ће

⁴³⁹ Đimić 2014; Петковић 1995; Jovanović 1990; Вукадиновић 1989; Петковић 1985; Бјелајац 2010.

⁴⁴⁰ Као пример медијског дискурса, и сажети наратив новијег датума о југословенској активности у систему УН, погледати: Vreme 2015.

⁴⁴¹ Jovanović 1990, 12.

⁴⁴² На мировну конференцију у Паризу 1919. године биле су позване 32 државе које су биле распоређене у четири категорије: Због изузетних ратних напора и знатне жртве од стране Србије у Првом светском рату, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, заједно са Белгијом и Бразилом била је у другој категорији и имала је три

предмет испитивања бити динамика узајамног конституисања спољнополитичког идентитета (и његових идентификација) и улога Југославије у Организацији Уједињених нација у периоду између 1945. и 1992. године.

Уобичајено је у новијој академској литератури да се спољна политика анализира у односу на *вредности, циљеве, инструменте и стратегију*. Као кључне вредности од значаја за југословенску спољну политику, Ана Бојиновић Фенко и Златко Шабич истичу поштовање међународног права, немешање, тј. неуплитање у унутрашње послове држава и њен мултиетнички карактер. Међу циљеве спољне политике уврштени су „политичка и економска независност и једнакост”, „нови економски поредак (смањивање јаза између развијених и неразвијених земаља)”, „вођство у Покрету несврстаних”, „добри односи са ЕЕЗ и САД”.⁴⁴³ У мултилатералној димензији спољне политике, Југославија је користила инструменте *меке и тврде моћи*. Ту се мисли на „мултилатералну дипломатију, економске инструменте (квоте, вишеструке монетарне политике, економска и трговинска дипломатија), пропаганду и културу”, те „јаку војску и коерцивну дипломатију (нпр. у билатералним односима са СССР)”. У погледу делатне стратегије, југословенска спољна политика била је оивичена „идеолошком самодефиницијом насупрот СССР”, „коришћењем нормативне моћи (принципи међународног права)”, „мултилатералним савезништвима”, „легитимним глобалним сувођством између два блока” и „регионалном сарадњом на Балкану”.⁴⁴⁴

У радовима југословенских теоретичара и истраживача спољне политике⁴⁴⁵ углавном је заступљен аналитички приступ заснован на тзв. *детерминантима* или чиниоцима спољне политике.⁴⁴⁶ Тиме се ова типологија специфичних међународних чинилаца код Бојиновић Фенко и Шабича може допунити још и детерминантима међународног система, окружења, идеја,⁴⁴⁷ у циљу потпунијег сагледавања. Крајем осамдесетих година прошлог века, Радован Вукадиновић, један од „доајена” југословенске школе међународних односа, наводи да су главне одлике међународног система током Хладног рата развој социјализма, деколонизација, и противречности развоја међународних односа. Несврстаност, подсећа нас исти аутор на другом месту, је за Југославију била „модел међународних односа и темељ унутрашњополитичких опредељења”.⁴⁴⁸ Према томе, у овом поглављу се првенствено бавим детерминантом међународног положаја Југославије и значењем њене *активне улоге* у систему Уједињених нација која је чинила да је претежно реч о малој држави са идентитетом средње силе у међународној политици.

У погледу њене оријентације, још од 1970-их година, различити аутори су се сагласили око тога да Југославија води „несврстану”, или „међународну”, тј. идеолошки интернационалистичку спољну политику, док се, у новије време њени вишеструки правци, амбициозност и активна ванблоковска улога за време Хладног рата приписују „мултивекторности”, док је међународни систем безмало схватан као полицентричан.⁴⁴⁹ По свом међународном положају, Југославија је, пишу професори Велимир Гавранов и Момир

представника. Прву групу чинило је пет великих сила победница: САД, Велика Британија, Француска, Италија и Јапан (по пет представника), трећу групу чинило је 12 држава са по два представника, док су остале државе биле у четвртој групи и имале су по једног представника. Погледати Holbraad 1984, 45–46.

⁴⁴³ Bojinić Fenko and Šabić 2014.

⁴⁴⁴ *Ибид.*

⁴⁴⁵ Ejdus and Kovacevic, forthcoming.

⁴⁴⁶ Gavranov i Stojković 1972, Visković 2018.

⁴⁴⁷ Gavranov i Stojković 1972.

⁴⁴⁸ Vukadinović 1989, 32.

⁴⁴⁹ На „мултивекторност” указује Voeskh 2014. Историчар Милан Игрутиновић указује на „полицентричност” код југословенских аутора, „који су практично без изузетка описивали свет и међународну заједницу као полицентричну средину чија је сарадња императивно требала почивати на бази равноправности, независности и немешања у унутрашња питања, из чега је следило заговарање мирољубиве активне коегзистенције као модела сарадње. Хладноратовски блокови су тумачени као пролазне тековине Хладног рата, а покрет несврстаних као снага која ће развијати међународну заједницу тако да доведе до превазилажења логике сукоба и блокова.” Igrutinović 2018, 139.

Стојковић, била „социјалистичка, несврстана, европска, балканска, и медитеранска земља,” која је имала свој геополитички положај „у светлу блоковске поделе и интересних сфера”, те „економским односима и односима са светом”.⁴⁵⁰ Као главна обележја (детерминанте) њеног спољнополитичког положаја наводе се однос са великим силама, међународни углед, тражење новог модела међународних односа, и државничка улога Јосипа Броза Тита као креатора спољне политике.⁴⁵¹ Запажа се и то, да је југословенска спољна политика била принципијелна, више него прагматична: њу је одликовала „строга принципијелност у свим међународним питањима [...] са поштовањем независности и суверености малих народа”.⁴⁵²

Југословенски аутори су приметили и придали значај разумевању „изразите међузависности”⁴⁵³ унутрашње и спољне политике, што је значајно у светлу све већег интересовања за либералне теоријске приступе међународним односима у САД од средине седамдесетих година. То становиште је, такође занимљиво и у светлу идеје о тзв. „игри на два нивоа” код америчког политиколога Роберта Патнама (Robert Putnam).⁴⁵⁴ О вези између унутрашњих друштвених чинилаца и спољне политике, те преовлађујућој улози унутрашње политике и њеном утицају на међународни положај државе, са аспекта историјског материјализма, Гавранов и Стојковић износе став да:

„[...] спољна политика сваке државе је, више или мање, иако представља продужење унутрашње политике, прилагођена условима и карактеру међународних односа, подложна њиховом утицају, посебно у мери у којој они утичу на међународни положај дате земље, на њено место и улогу у међународној заједници и њеним основним токовима развојка.”⁴⁵⁵ У вези са пређашњим аргументом о међудејству чинилаца спољне политике, а повезујући га са концептом спољнополитичких детерминанти, Вукадиновић међународни положај одређује према чиниоцима структуре, статуса, аспирације и лидерства,⁴⁵⁶ што је Југославију сврставало у групу малих и средњих земаља.

Ову прилично комотну и растегљиву категорију *малих и средњих земаља* користе још неки аутори,⁴⁵⁷ из чега се овде могу изнети барем две радне претпоставке од теоријског и аналитичког значаја за разумевање логике спољнополитичког делатништва. Прво, Југославија има могућност постепеног јачања свог међународног статуса и развоја свог скупа спољнополитичких улога; и, друго, настоји се умањити тензија између оквира који би наметале ригидније концептуализације њене улоге у међународном систему током Хладног рата. Стога се може извући закључак да су југословенски теоретичари претежно били становишта да би аналитичко опредељење, било за категорију мале државе или средње силе, само отежавало анализу њеног спољнополитичког деловања у другој половини 20. века. Наиме, према Ранку Петковићу, Југославија је пројектовала безмало глобалну политичку стратегију и имала „изузетну улогу”, која је одигравана унутар УН, а темељено пре свега на признатом вођству у Покрету несврстаних.⁴⁵⁸

Одатле се може даље тврдити да је Југославија током непуних пола века Хладног рата трагала, одржавала и прилагођавала разумевање о својим међународном положају, статусу, улогама и државном идентитету. Ово се може подупрети и Стојковићевим запажањем о

⁴⁵⁰ Gavranov i Stojković 1972, 239–240.

⁴⁵¹ Vukadinović 1989, 32.

⁴⁵² Stojković 1971, 25.

⁴⁵³ Gavranov i Stojković 1972, 278.

⁴⁵⁴ Putnam 1988.

⁴⁵⁵ Gavranov i Stojković 1972, 276.

⁴⁵⁶ Упоредити за детерминанте Vukadinović 2005, 29–39. На другом месту, Vukadinović (1989, 21–22) износи и следећу оцену која иде у прилог тези о могућности постојања мале државе са хабитусом, тј. идентитетом, стањем ума средње силе: „Управо на тим основама могуће је и у теорији међународних односа видјети како се једна мала земља мањих материјалних ресурса сврстава у категорију тзв. средњих држава и како углед и профилирана вањскополитичка концепција надомјештају елементе који су неопходни за улазак у круг средњих држава.”

⁴⁵⁷ Petković 1985; Lopandić 2010.

⁴⁵⁸ Petković 1985, 30–34.

активном ставу Југославије чија је „специфична тежина у међународним односима већа него што је њена фактичка тежина, јер се она увек ангажовала на решавању међународних проблема свих врста”.⁴⁵⁹ Ово се огледало и кроз однос који је постојао између регионалне и глобалне равни југословенске ванблоковске политике, при чему „снага балканске позиције Југославије у великој мери зависи од њене позиције и улоге у светској политици”.⁴⁶⁰ Та југословенска улога се током највећег дела друге половине двадесетог века може разумети као најбољи пример онога што теоретичар међународних односа Холсти уопштава *активно-независном* концепцијом спољнополитичке улоге.⁴⁶¹ С друге стране, суседи Југославије су учествовали у „остваривању глобалне стратегије великих сила”,⁴⁶² што је пример *савезничких* спољнополитичких улога које су се одликовале мањом независношћу одлучивања.

На становишту о диспропорционалности величине и спољнополитичког утицаја Југославије је и неколицина аутора средње и новије генерације. Историчар Драган Богетић,⁴⁶³ с чијим ставом бих се овде сложио, истиче да „морамо имати у виду чињеницу да је Југославија управо захваљујући оваквој својој спољнополитичкој оријентацији, и у Европи и у свету, играла далеко значајнију улогу него што је то било реално с обзиром на величину њене територије и њену стварну економску и војну моћ”.⁴⁶⁴ И Дејан Јовић такође држи да је Југославија као „земља средње величине” имала „властити идентитет у међународној политици”, као и „натпросечан утицај” на међународну политику него што је то њена величина могла сугерисати.⁴⁶⁵ Њена спољна политика је вођена на „широком фронту” који је (током 1970-их година) обухватао Покрет незврстанних земаља (ПНЗ), Г-77, суседне земље, Европу, развијене земље, велике силе, земље чланице блокова, те блокове и блоковску политику.⁴⁶⁶ Наиме, ако је држава мала то не значи да је и слаба – мултилатерализам, „пријатељски односи”, „свесрдна сарадња”, те „обавезе и активности у Уједињеним нацијама”⁴⁶⁷ доприносиле су јачању, консолидацији идентитета, и постављању хоризонта очекивања о могућности делатништва у свету. Споља се делало упркос политичким и економским проблемима који су се на унутрашњем плану почели јављати од средине седамдесетих година, кулминирајући крајем осамдесетих година прошлог века.⁴⁶⁸

Међу важнијим конститутивним елементима југословенског међународног идентитета, а које Петковић сматра принципима спољнополитичке доктрине, су: „одбацивање свих система доминације и хегемоније који посредством силе доводе до успостављања неравноправности и дискриминације у оквиру међународне заједнице.”⁴⁶⁹ Уједињене нације су сматране за главног чувара мира и безбедности и главни инструмент за „демократизацију међународних односа”.⁴⁷⁰ Како пажња досадашњих радова није била на теоријском испитивању дуготрајнијих образаца спољнополитичког делања, већ претежно на његовом формално-правном и историјском оквиру који се претежно ослања на структуру биполарности

⁴⁵⁹ Stojković 1971, 44.

⁴⁶⁰ Petković 1985, 35.

⁴⁶¹ Holsti 1970.

⁴⁶² Petković 1985, 32.

⁴⁶³ Ваља напоменути и то да у истраживању спољне политике Југославије у домаћој литератури знатно место припада историчарима. Радови се углавном баве односима Југославије и великих сила, или политиком несврстаности, док специфични интерес за УН није примећен у прегледу новије литературе.

⁴⁶⁴ Bogetić 2008, 369.

⁴⁶⁵ Jović 2018, 147.

⁴⁶⁶ Minić 1979, 8, 7–8.

⁴⁶⁷ Minić 1979, 8, 9.

⁴⁶⁸ Упоредити са расправом коју Кристијан Стоки води о делатништву скандинавских држава (Stokke 2014).

⁴⁶⁹ Petković 1985, 28.

⁴⁷⁰ Petković 1985, 30. УН се схвата као средство за остваривање националних интереса малих држава: „Учествојући у разматрању и решавању проблема који се појављују пред Уједињеним нацијама, све земље чланице могу да у већој или мањој мери, остварују националне интересе у склопу глобалне стратегије које су конципирале самостално или у заједништву са другим земљама чланицама” (Petković 1985, 30–31).

и улогу великих сила, ова дисертација својим интерпретативним оквиром, генеалошки реконструира порекло и путању развоја југословенске улоге на другачији начин.

Наиме, полазећи од намере да путању југословенске спољне политике испитам из њеног, у ранијим наративима недовољно уваженог, мултилатералног ракурса, желим истражити и проверити њену дискурзивну основу у УН у складу са теоријским и аналитичким виђењем савремених међународних студија. Овакво истраживачко опредељење зато посматрам не само као покушај нужног „превођења” и повезивања знања на ову тему, већ и његовог критичког испитивања, а потом и смештања у оквире разумевања који могу бити од значаја за изградњу теоријски заснованог и научно употребљивог знања у Међународним односима. Југословенски дискурс међународне политике (тј. *међународнополитички* дискурс Југославије) оставио је и важан траг о сопственом међународном идентитету и улогама који је записан у мултилатералним тековинама и битним документима Уједињених нација. Ту су и важни трагови и сведочанства о еволуцији онога што би се данас могло назвати „Глобалним међународним односима” након Другог светског рата. Ова дисертација жели да откопа те махом заборављене слојеве југословенског мултилатералног дискурса, и предочи их, између осталог, и као додатак једној новој социологији науке о међународним односима.⁴⁷¹

Дискурзивна анализа говора пред Генералном скупштином би требало да омогући стицање генеалошког увида у међународни и спољнополитички дискурс Југославије. Тај дискурс садржи разне подваријанте које значењски бивају исказане кроз различите стилске фигуре – тропе и метонимије којим се неки изрази замењују другим изразима. Он се посебно тиче дискурзивним пракси о међународном положају и улози Југославије у светској политици, исказиваних и забележених за глобалном позорницом Уједињених нација током више деценија. Анализирају се „ставови, мишљења, гледишта и акције”,⁴⁷² који су, ништа друго до градивни елементи спољнополитичког дискурса.⁴⁷³ Истраживањем образаца дискурзивног конструисања спољнополитичких идентитета и улога у говорима југословенских представника пред Генералном скупштином УН, те Саветом безбедности (током мандата несталне чланице или учеснице у заседањима по позиву), настоји се понудити ново систематично читање темељних спољнополитичких догађаја, епизода и процеса чији искази конфигуришу међународни и државни идентитет Југославије.

Обраћања државника и дипломата у Уједињеним нацијама, и њихово текстуално представљање више су од пуких речи. Истраживање дипломатског креирања и коришћења спољнополитичког дискурса у пракси деловања унутар међународних организација је више од историје обичних речи. Ако се послужимо и следећим Витакеровим запажањем према којем је дискурс „конститутивна друштвена пракса која мобилизује одређене начине поимања света”,⁴⁷⁴ анализом политичких говора се, према томе, не прониче само у оно изречено, већ се тежи разоткривању предуслова могућности за оно што је записано или изговорено. Контекстуализација и историзација поменуте динамике идентитета и улога врши се испитивањем „критичних” или „преломних тачака” у југословенском историјском наративу представљених у њеном спољнополитичком дискурсу пред УН. Управо тај дискурс је био од суштинског значаја у достизању националне безбедности путем трагања, развоја и учвршћивања међународног положаја Југославије кроз низ *опитијих* и *посебнијих*, споља *преузетих* (укалупљених) и изнутра *обликованих* (креираних) спољнополитичких улога.

⁴⁷¹ Важну студију о *глобалним међународним односима* написали су недавно Амитав Ачарија и Бери Бузан (Acharya and Buzan 2019), а уочљиво је да Југославија није била предмет њиховог разматрања.

⁴⁷² Jovanović 1990, 10.

⁴⁷³ Може се према томе очекивати да се тропе међународног дискурса Југославије и његових подваријанти тичу положаја и позиционирања, националне безбедности, међународног мира и безбедности, савезништва, партнерства, несврстаности, лидерства и делатништва. Управо би анализа говора требало да нам понуди детаљне увиде у динамику и обрасце развоја спољнополитичких улога и идентитета Југославије, и њихово теоризовање у погледу спољнополитичког понашања малих држава у дивергентним и конвергентним КИУ.

⁴⁷⁴ Whittaker 2016, 40.

Застанимо овде на час и пресаберимо досад елаборирани поступак предстојеће анализе. Наиме, анализом се жели истражити, испитати или проверити како и због чега то дискурзивне праксе „мобилизују” одређене „онтологије”, тј. концептуализације националног и међународног које су од значаја за спољнополитичко понашање социјалистичке Југославије. Управо се унутар КИУ могу сместити те државне, тј. званичне или доминантне онтологије у међународним односима/политици/друштву. КИУ у себи поред утврђивања постојећег стања обухвата и свест о променљивости концепције и места саобраћајућих сопства и поопштеног/значајног међународног другог. У таквој интеракцији сопства и међународних других, сопство се репродукује у мултилатералном институционализованом односу. У наставку следи класификација, периодизација и реконструкција обимног емпиријског материјала о југословенској спољној политици у Уједињеним нацијама у складу са поставком КИУ.⁴⁷⁵

4.2. Дебитантска улога Југославије у УН: мала држава чланица у тежњи према осигуравању међународног субјективитета, 1945–1953.

Имајући у виду сплет значајних унутрашњих и спољашњих чинилаца који су обликовали југословенску спољну политику, може се рећи да период између 1945. и 1953. године из више разлога представља њену прву значајну формативну етапу. Ово је подупрто различитим историјским истраживањима насталим у последњих неколико деценија, од којих су посебно значајни неки увиди и истраживања Јадранке Јовановић.⁴⁷⁶

Југословенске власти су и пред крај Другог светског рата биле укључене у процес оснивања Уједињених нација, учешћем на међувладиној конференцији у Сан Франциску, те ратификацијом Повеље сврставајући се међу државе осниваче. Ово је било у складу са циљевима спољне политике током четрдесетих година: решавањем територијалних проблема, стицањем независности као и очувањем, те постепено унапређивањем међународног положаја Југославије након завршетка Другог светског рата.⁴⁷⁷ Првих пет послератних година обиловало је различитим и сложеним политичким, социјалним, економским, те безбедносним изазовима који су се огледали у новом међународном и спољнополитичком миљеу Југославије.

У погледу свог спољнополитичког опредељења, Југославија је између 1945. и 1948. године била уз „СССР и државе народне демократије у борби за националне границе и изградњу социјалистичког друштвеног уређења”.⁴⁷⁸ Значај међународних околности у послератној Европи и сложен геополитички положај Југославије у другој половини четрдесетих година огледао се у догађајима попут „Тршћанске кризе”, избијања грађанског рата у Грчкој, те надлазећег Хладног рата у којем се Југославија нашла у веома сложеној, па и тешкој геополитичкој позицији све до Стаљинове смрти 1953. године. Учитељи су нам у школама говорили да је Југославија била окружена БриГАМА, што је акроним за њене суседе. Како се то запажа у каталогу изложбе из Музеја Југославије, била је то и дословна

⁴⁷⁵ Обраћања представника СФРЈ пред Генералном скупштином УН: United Nations, Dag Hammarskjöld Library. n.d. [„Where can I find statements made by Yugoslavia during the General Debate of the United Nations General Assembly?” [1946–1992].

⁴⁷⁶ Јадранка Јовановић (1990) то прво раздобље спољне политике у односу на УН периодизује на три дела 1945–1948. („опредељивање за СССР и државе народне демократије”, стр. 25), „међупериод” 1948–1949, и други период 1949–1953. („стварање Југославије према свету и почетне идеје и иступања у правцу стварања теорије и праксе покрета несврстаних” стр. 25). Може се рећи да је период између 1945. и 1953. године подједнако значајан како за унутрашњу тако и за спољну политику.

⁴⁷⁷ О томе пише и Дејан Јовић наводећи мишљење Будимира Лончара, југословенског дипломате и министра спољних послова крајем 1980-их година. Јовић 2017, 158.

⁴⁷⁸ Јовановић 1985, 25.

карактеризација положаја земље у међународним односима у то време.⁴⁷⁹ Сложене су, најблаже речено, биле и унутрашње друштвено-политичке околности у првим послератним годинама, а обнова земље била је праћена социоекономским изазовима попут сиромаштва и недостатка хране што је изискивало хуманитарну и развојну помоћ из света.⁴⁸⁰ На геополитичком плану је одмеравање односа између СССР и западних држава, као и нерешено питање границе са Италијом само су додатно повећавали забринутости.

Југославија се налазила међу државама оснивачима УН и Повељу је ратификовала пре Уједињеног Краљевства и Совјетског Савеза.⁴⁸¹ У првих неколико година је током заседања Генералне скупштине заступала дискурс о малим државама,⁴⁸² што такође сведочи о зазирању од последица Другог светског рата и тадашње несазрелости међународне анархије за виталне интересе малих држава.⁴⁸³ Према оцени коју даје Јовановић, била је то „једна од ретких мањих земаља чији је утицај био и остао значајан”, при чему је ОУН давао значајан подстицај угледном међународном положају Југославије.⁴⁸⁴ На оснивачкој конференцији УН у Сан Франциску у пролеће 1945. године југословенска делегација предвођена министром финансија Сретенком Жујовићем, амбасадором у САД Станојем Симићем, те Владимиром Дедијером.⁴⁸⁵ „На овој конференцији дато је право учешћа и одлучивања представницима малих народа. У присуству представника с равноправним статусом, Југословени су видели остварење својих аспирација и показатељ националног престижа”.⁴⁸⁶ Шеф југословенске делегације на конференцији у Сан Франциску, министар спољних послова др Иван Шубашић,⁴⁸⁷ истицао је да његова земља тежи да се успостави „праведни мир”.⁴⁸⁸ Он је био уверен у значај УН, јер „једино спрегом моралних вредности и материјалне снаге моћи ћемо да остваримо успешно функционисање међународног система”. Такође, од самих почетака југословенској делегацији било је јасно да је сарадња великих сила битна, али да не сме да иде на уштрб положаја малих држава. То је значило, пише Јовановић, да се „солидарност међу Уједињеним нацијама може [...] сачувати само путем признавања и примене принципа суверене једнакости свих чланица како малих тако и великих”.⁴⁸⁹

Повеља УН је ратификована на седници Привремене народне скупштине, 24. августа 1945. године, па се Југославија од почетка „стриктно придржавала циљева, начела и одредаба Повеље као недвосмислених обавеза за све државе-потписнице”.⁴⁹⁰ Овај међународни документ је сматран за израз „највишег домета међународног правног поретка у датом

⁴⁷⁹ Упоредити са каталогом изложбе одржане у Музеју Југославије, („Yugoslavia from the beginning to the end”), чији су аутори историчари и кустоси Вакић *et al.* (2013, 30). Овај музеолошки наратив у овом поглављу је узет као релевантан извор, тј. исказ чињеница и њиховог односа у контексту.

⁴⁸⁰ Ejdus and Kovacevic, forthcoming.

⁴⁸¹ Повеља је ратификована 24. августа, а ратификациони документи Југославије су депоновани 19. октобра 1945. Јовановић 1985, 17.

⁴⁸² Референца на став СФРЈ о безбедности малих држава, и систем УН: Јовановић 1990, 74.

⁴⁸³ За даље промишљање могу бити корисни и увиди Енглеске школе о анархичном међународном друштву (Хедли Бул и Мартин Вајт). Погледати: Ejdus 2017.

⁴⁸⁴ Јовановић 1985, 5.

⁴⁸⁵ Јовановић 1985, 14–15. О глобалном значају конференције у Сан Франциску и дискусију о моћи и легитимности у светлу политике великих сила наспрам малих држава значајна је и студија америчког политиколога Ијана Херда (Hurd 2008).

⁴⁸⁶ Јовановић 1985, 15. То је видљиво и из прогласа који је упутио Јосип Броз Тито у мају 1945. године: „Uvjeren sam da tumačim želju naših naroda kad kažem da bi se narodi Jugoslavije osjetili srećnim da i poslije ove velike pobjede na bojnopolju vladaju među Ujedinjenim nacijama ista jednodušnost i razumijevanje u miru kao što su vladali i u ratu. Želimo da ovaj veliki dan bude dan nadahnuća i težnji svih ujedinjenih naroda ka trajnom miru i međunarodnom razumijevanju.” Изворно цитирано према Јовановић 1985, 15.

⁴⁸⁷ Др Иван Шубашић је био министар спољних послова Југославије од 7. марта до 9. октобра 1945. године (Петковић 1995, 22).

⁴⁸⁸ Јовановић 1985, 16.

⁴⁸⁹ *Ибид.*

⁴⁹⁰ Јовановић 1985, 18.

тренутку”⁴⁹¹ Штавише, познаваоци међународноправне тематике сматрају да је Југославија поступала зрело и самостално тако што је увиђала да је УН простор за својеврсну афирмацију њене међународне субјективности у време ране конфронтације суперсила.⁴⁹² У то време приметна је „умерена ангажованост и недовољно познавање система ОУН као последица кадровске промене у дипломатији”. Углавном се гласало уз СССР у прве две године о важним, глобалним питањима, али и задржавало право на „посебан став” о питањима која су била опште природе.⁴⁹³ Могло би се рећи да југословенско вођство у тим ранијим годинама није имало потребу да на међународној сцени тражи значајније изворе нити унутрашњег легитимитета нити спољашње подршке за своју политику. КИУ је био у великој мери уравнотежен и конвергентан, те је идентитет заснован на тековинама народнослободилачке борбе и обнови земље своју доксу углавном потврђивао у идеолошкој консенсуалности са совјетском страном.

Југословенска спољна политика је због императива очувања свог међународног положаја, одражавала свест о значају система УН за заштиту интереса малих држава у општем смислу. То је први пут исказано и на највишем нивоу у говору који је Тито одржао у Народној скупштини 1. априла 1946. године: „Југославија је чврсто одлучила да и убудуће спроводи мирољубиву политику у духу правила Организације Уједињених нација која се базирају на равноправности и једнакости свих њених чланова.”⁴⁹⁴ Тиме се и декларативно исказује и с врха утемељује кључно место УН у спољнополитичкој доктрини Југославије, што је прва значајна референца којом шеф државе на нормативном плану смешта УН као њен прворазредни спољнополитички ослонац. Иако је тачно да је главну реч у спољној политици Југославије неприкосновено водио председник Јосип Броз Тито својим сувереним ауторитетом у одлучивању, и значајним уделом његове личне дипломатије,⁴⁹⁵ ипак се не би смела занемарити ни улога министара спољних послова као *dramatis personae*, непосредних делатника и носилаца спољнополитичких улога у дипломатској перформативности – а поготову, оних међу њима који су служили са дужим мандатима. Ивана Шубашића је убрзо на месту шефа дипломатије заменио међуратни каријерни дипломата и дотадашњи амбасадор у Вашингтону, Станоје Симић. О контексту почетка рада УН и наговештају настанка Хладног рата, који су обележили непуне две године које је провео на челу министарства узмимо следеће запажање Ранка Петковића у књизи *Субјективна историја југословенске дипломатије*⁴⁹⁶:

„За међународну заједницу, али и Југославију, то је било бурно време, испуњено многим догађајима који ће одредити политичку конфигурацију света све док је радикално не буду изменили, пружајући руку један другом, Горбачов и Реган, средином осме деценије. На једној страни почела је да делује Организација Уједињених нација, као симболички и фактички резултат сарадње великих савезника у Другом светском рату, а на другој страни се спуштала гвоздена завеса од Шћећина на северу до Јадранског мора на југу Европе, као мрачни наговештај хладног рата и блоковске поделе света. Ни југословенска влада, ни Станоје Симић нису на та збивања могли да гледају са дистанце или са стране, већ из угла интереса које су имали као саставни део источног идеолошког, политичког и војног табора”.

⁴⁹¹ Jovanović 1985, 19.

⁴⁹² „Став Југославије према Повељи УН и развоју система светске организације био је изузетан у пракси једне мале, неразвијене и до почетка НОБ-а политички зависне земље. Раскидајући с праксом понашања другоразредног субјекта у светским политичким односима, Југославија је веома рано показала зрелост, самосталност и свест о историјском тренутку” (Jovanović 1985, 22).

⁴⁹³ Jovanović 1985, 26

⁴⁹⁴ Титов говор од 1. априла 1946. у Народној скупштини, цитирано према Jovanović 1985, 38,

⁴⁹⁵ Дејан Јовић (2017) када проматра ниво бирократске политике указује на то да се од почетка 1970-их година процес одлучивања у домену спољне политике усложњава са јачањем републичких и других актера. Блажо Мандић (Mandić 2012), члан Титовог кабинета од 1954. до 1980. године, у својим мемоарима истиче значај Титове личне дипломатије.

⁴⁹⁶ Петковић 1995, 27.

Недуго затим, током 1946. године одржано је и прво заседање Генералне скупштине УН, које је отворено у Лондону.⁴⁹⁷ На предлог Савета безбедности, Генерална скупштина именовала је норвежанина Тригвеа Лија за првог Генералног секретара (служиће и други мандат, од 1950. до 1953. године). Југославија је изабрана од стране ГСУН у први сазив Економског и социјалног савета (ЕКОСОК) у једногодишњем мандату, а њен представник М. Зоричић на трогодишњи мандат у Међународном суду правде.⁴⁹⁸

У говору министра спољних послова Станоја Симића⁴⁹⁹ пред Генералном скупштином истичу се прве репрезентације југословенских улога у оквиру УН: „један од најактивнијих чланова”, и „чувар Повеље”. Било је то и време зачетка дискурса о односу великих сила и месту малих држава у УН при чему је Југославија увиђала значај једногласности великих сила у доношењу кључних одлука чиме се повећава безбедност малих држава.⁵⁰⁰ Заступа се став о важности очувања принципа једногласности великих сила по питањима безбедности. Југословенска делегација залагала се за то да велике силе морају дати сагласност на важна међународна питања, а против примене начела већинског гласања. Исказано је посебно интересовање за регионалне проблеме на Балкану (потреба пријема Албаније у УН, грађански рат у Грчкој, режим пловидбе Дунавом, питање ратних заробљеника), послератни економски опоравак и развој, те могућност активнијег укључивања ратом девастираног региона у међународне економске односе.⁵⁰¹ Уопштено гледано, те године карактерисали су затегнути односи међу балканским земљама. О томе говори и податак да је Савет безбедности током 1946. и 1947. године на дневном реду разматрао тзв. грчко питање (у којем су учествовале суседне земље Албанија, Југославија, Бугарска и Грчка), и усвојио укупно четири резолуције (Резолуције 12, 15, 17 и 34).⁵⁰² На мировној конференцији у Паризу (29. јул–15. октобар 1946.) посебно се расправљало о мировним уговорима и питањима разграничења међу државама у Европи, а југословенска делегација је истицала право на субјективитет малих држава и позивала се на конвенције усвојене од стране УН.⁵⁰³ Ова конференција је била од важности за

⁴⁹⁷ Напомена: У периоду између 1945. и 1952. године УН нису имале „стални дом”, те су заседања Генералне скупштине била одржавана у различитим градовима, све до Седмог редовног заседања у јесен 1952. године које је први пут одржано у постојећем седишту Организације на Ист Риверу у Њујорку. Прво заседање (Лондон и Њујорк-Флашинг медуоз, 1946. године), Друго заседање (Њујорк-Флашинг медуоз, 1947. године), Треће заседање (Париз, Њујорк-Флашинг Медуоз, и Лејк Саксес 1948/1949. године), Четврто заседање (Њујорк-Флашинг Медуоз, и Лејк Саксес 1949/1950. године), Пето заседање (Париз, Њујорк-Флашинг Медуоз, и Лејк Саксес 1950/1951. године), Шесто заседање (Париз, 1951/1952. године). Неколико деценија касније, и 43. редовно заседање ГСУН одржано је једним делом у Женеви, децембра 1988. године). Погледати: Dag Hammarskjold Library. n.d.

⁴⁹⁸ Погледати: United Nations 1946. Мандати у поменутих главним органима УН у то време су по свом трајању били временски неједнаки и сврстани у три класе (нпр. у ЕКОСОК су мандати трајали између једне и три године). У првих неколико година формиран је систем Уједињених нација, склапањем споразума о статусу специјализованих агенција са Организацијом за храну и пољопривреду (FAO, 1946.), Међународном организацијом рада (ILO, 1946), те Образовном, научном и културном организацијом УН (УНЕСКО, 1946), Међународном организацијом за цивилно ваздухопловство (ICAO, 1947), и Међународним монетарним фондом (ММФ, 1947), Међународном банком за обнову и развој/Светском банком (IBRD, 1948), Универзалном поштанском унијом (1948.), Светском здравственом организацијом (СЗО, 1948), Међународном телекомуникационом унијом (ITU, 1949).

⁴⁹⁹ Каријерни дипломата у Краљевини Југославији, Станоје Симић је дужност министра спољних послова обављао од 1. фебруара 1946. до 31. августа 1948. године, ефективно наследивши Јосипа Броза Тита као „заступника” министра спољних послова после Шубашићеве оставке (Петковић 1995, 26). Остао је упамћен као први у низу министара који се доста често налазио у „небраном грожђу” услед сложене динамике хладноратовске политике, унутрашње и међународне (Петковић 1995, 28).

⁵⁰⁰ GSUN GD SFRJ 1946.

⁵⁰¹ *Ибид.*

⁵⁰² Проћи ће још пуних 45 година до наредне ситуације када ће се, нажалост, о Југославији поново расправљати у Савету безбедности. Погледати текстове резолуција на UNSCR: Search Engine for the United Nations Security Council Resolutions. n.d. „Yugoslavia” [a].

⁵⁰³ Jovanović 1985. 23. Такође упоредити са: Treaty Collection. n.d. „Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General.” [„Yugoslavia”, „Serbia and Montenegro”, „Serbia”] за попис релевантних конвенција и других докумената.

Југославију јер су на њој била разматрана питања разграничења са Италијом и Аустријом,⁵⁰⁴ од којих ће ово са Италијом бити коначно решено тек средином седамдесетих година.

Друго редовно заседање Генералне скупштине (1947. године) доноси тематски континуитет са претходним, нагласак је на балканским односима и билатералним питањима, уз упориште у дискурсу о малим државама и њиховом положају у међународној политици. Мастер дискурс о малим државама се нарочито огледа у посебнијим дискурсима о значају *одржавања мира и суверене једнакости држава* без обзира на њихову политичку или преферентну величину.⁵⁰⁵ Министар спољних послова Станоје Симић свој говор, фокусиран на проблематику балканских односа, завршава повезивањем дискурса о малим државама и Повеље УН: „Свакако, ми желимо мир, мир који поштује суверену једнакост свих држава, малих и великих, мир који поштује право свих народа да изабере свој начин живота, и достојанствен мир у духу Повеље Уједињених нација.”⁵⁰⁶ Исте године УН оснивају Економску комисију за Европу и Економску комисију за Азију и Далеки исток.⁵⁰⁷

Време 1948/1949. године представља посебно турбулентно и кризно раздобље за спољну политику Југославије услед раскола са источним земљама и доношења резолуције Информбироа којом се „осуђује” делање и нешто независнија позиција КПЈ у односу на остале комунистичке партије у источној Европи. У то време је активност у УН била донекле смањена и одржавала је дотадашњи континуитет подршке ставовима делегације СССР, све до заседања Генералне скупштине у јесен 1949. године када долази до промене. Показаће се да је тај дипломатски потез омогућавао припрему за спољнополитичку реоријентацију земље. Уместо Станоја Симића, а након усвајања резолуције Информбироа, на чело Министарства иностраних послова (1948–1953. године) ступа Едвард Кардељ, који је до тада обављао високе функције попут потпредседника владе.⁵⁰⁸ Може се рећи да је Кардељ био „супер-министар” *спољних послова*, пре свега због истакнуте позиције у стварању идеолошке подлоге за југословенску унутрашњу политику и најближи Титов сарадник.⁵⁰⁹

На трећем заседању ГСУН (1948. године), како Јовановић наводи, „јединствено иступање са совјетском делегацијом на општем политичком плану чак је и наглашено [...] услед тежњи да се ублаже разлике у међународним иступањима и спор са СССР реши на миран начин”.⁵¹⁰ Едвард Кардељ је као шеф дипломатије у ГСУН осигурао континуитет дискурса о потреби сагласности великих сила у УН, у деликатном моменту након кризе и раскола у односима са Москвом, где је уравнотежаван одлучан унутрашњи став југословенског вођства и компромисна дипломатска позиција са СССР у УН те године. Значајна пажња у регионално фокусираном дискурсу посвећена је и критици грађанског рата у Грчкој и интервенцији великих сила. Спољнополитички дискурс и даље је балкански и регионалан у својој размери, и тиче се питања статуса Трста и односа са Италијом (претежно до 1954. године), те Маршаловог плана за помоћ Европи (1948–1952. године)⁵¹¹ којег Југославија (на крају) није

⁵⁰⁴ Петковић 1995, 27,

⁵⁰⁵ GSUN GD SFRJ 1947.

⁵⁰⁶ GSUN GD SFRJ 1947, 245.

⁵⁰⁷ Економска комисија за Латинску Америку основана је 1948. године. На челу Економске комисије за Европу (УНЕЦЕ) биће и југословенски представници Владимир Велебит и Јоже Становник у периоду између 1960. и 1982. године. Погледати и мемоарско дело Velebit 2016.

⁵⁰⁸ Петковић 1995, 30.

⁵⁰⁹ Петковић 1995, 30. Кардељ је на дужности министра спољних послова је био од 31. августа 1948. до 14. јануара 1953. Међутим, „ове датуме, упркос томе што су тачни, треба узети условно, пошто је он био својеврсни супер-министар иностраних послова Југославије и пре и после тога времена. Не само због тога што је то желео, већ зато што што је то могао”. Уз Тита је био и креатор „просовјетске политике” Југославије (Петковић 1995, 30).

⁵¹⁰ Jovanović 1985, 26.

⁵¹¹ Из Маршаловог плана и Конференције шеснаест нација у Паризу, марта 1948. године је проистекла Европска организација за економску сарадњу (ОЕЕС), да би од септембра 1961. она прерасла у Организацију за економску сарадњу и развој (ОЕСД) коју су чиниле развијене западноевропске земље, Сједињене Државе и Канада. ОЕСД 2020. године окупља 37 земаља чланица, и делује са другим земљама партнерима на економском и развојном плану у стотињак земаља широм света. Погледати: ОЕСД. n.d. “History”. Земље „Трећег света” и Југославија ће

прихватила. Приметан је и критички став о колонијалној политици империјалних сила (који је компатибилан и са дискурсом НОБ), а који ће преовлађавати у наредним деценијама кроз још оштрију критику таквих пракси управљања и значајну подршку ослободилачким покретима широм света.⁵¹²

У овом периоду прилично је јасно да Југославија на све начине настоји да утемељи и осигура своје рањиво сопство, тј. да се у знатнијој мери специфично темељи њена независност од источног блока на тековинама народнослободилачке борбе и тежњи малих држава за независношћу у доношењу кључних одлука. Ова фаза наступа од краја 1940-их и дистанцирања од совјетског блока, па све до краја 1950-их година када је Југославија успела да преобрази свој стратешки курс од рањивости према утицају. У концепцији која је то подупирала нашло се средишње место за мултилатерализам и УН као средишње компоненте њеног спољнополитичког идентитета у првим годинама Хладног рата. Ова принципијелност и вера у мултилатерализам касније се манифестовала и препознатљивом подршком међународном праву и његовом прогресивном развоју током наредних деценија, што је свакако доприносило заштити интереса малих држава у тим турбулентним деценијама светске политике које су доносиле знатан социоекономски и политички развој на глобалном плану.

Раздобље између 1948. и 1950. године, историчари означавају као време у којем је Југославија трагала за новом спољнополитичком оријентацијом након сукоба са СССР и погоршањем билатералних односа са земљама источног блока.⁵¹³ Овај 'раскид' између Тита и Стаљина је симболично и ефективно 'гурнуо' Југославију у 'загрљај' Западу. Својеврсно усклађивање са Западом укључивало је војно-техничку помоћ од Сједињених Држава, која достиже врхунац склапањем Балканског савеза између Југославије, Грчке и Турске 1953. године. Тим потезом Југославија је у суштинском погледу била повезана са НАТО савезом који је био основан 1949. године.⁵¹⁴ Такође, од 1945. до 1954. године тзв. „Тршћанска криза” и спорење око утврђивања границе са Италијом, била је једна од најважнијих спољашњих детерминанти југословенског међународног положаја и односа са овим суседом и другим западним ратним савезницима.⁵¹⁵

Између 1949. и 1953. године наступило је стварање нове, независније, спољнополитичке оријентације, динамизма и иницијативе.⁵¹⁶ Спољнополитичке улоге Југославије су биле прилично конзистентне до 1948. године а њен КИУ конвергентан са просовјетском оријентацијом да би се почео мењати према дивергентнијој позицији након кризе око Информбироа 1948. године. Потом се кроз ране 1950-те,⁵¹⁷ у складу са темељним закоретом од СССР, тежи независнијој спољној политици и радом на стабилизацији КИУ, што

од 1964. године трагати за алтернативним моделом трговине и економског развоја који одговара њиховим потребама преко УНКТАД конференције која је била под окриљем УН.

⁵¹² GSUN GD SFRJ 1948. На овом заседању Генерална скупштина усвојила је резолуцијом Међународну повељу људских права чији је део Општа декларација о људским правима. Погледати: General Assembly. 1948.

⁵¹³ Запад је Југославију видео као „Давида” наспрам „Голијата” (Богетић 2008, 316). Наступила је промена спољнополитичке оријентације крајем 1940-их (Богетић 2008), и изненађујуће приближавање Југославије Западу. „Противречност унутрашњег система и спољнополитичке стратегије отежавала је деловање Југославије у међународним односима и доводила до сталних успона и падова у њеној сарадњи са Западом. Ипак, свест о обостраном интересу за унапређењем узајамне сарадње омогућавала је превладавање честих спорних ситуација и неспоразума” (Богетић 2008, 316).

⁵¹⁴ „Тито је знао да Југославија може бити значајна за југоисток НАТО захваљујући географском положају и војној снази” [...] „али се, истовремено, плашио 'тесног привезивања' и активног учешћа у оперативним плановима и одбрамбеним припремама Запада”. Dimić 2014, 127.

⁵¹⁵ Богетић 2008; Бјелајац 2010.

⁵¹⁶ Погледати Јовановић 1985. У новије време историчар Миле Бјелајац (2010, 215) наводи да је дошло до „раскида са источним земљама” и „промене стратешке, спољнополитичке оријентације.” Слично сматра и Драган Богетић (2008, 316).

⁵¹⁷ Богетић (2008) такође говори о „спољнополитичком лутању Југославије између истока и запада” током 1950-их. Такође, током 1950-их Запад даје Југославији економску и војну помоћ. Тако, на пример, САД шаљу војну помоћ 1951. године. Остварена је и комуникација са НАТО, у време стварања Балканског савеза 1953/1954. године.

ће се постизати и јачањем сопственог 'гласа' активнијим учешћем у раду УН и стратешким коришћењем његових политичких институција.

До четвртог редовног заседања ГСУН у јесен 1949. године, Југославија је припремила *нови концепт спољне политике* чиме је започет поступак стабилизације и прилагођавања КИУ у наредним годинама.⁵¹⁸ Годину дана после спора са СССР, југословенска делегација на челу са идеологом Кардељем, и Милованом Ђиласом (тада све значајнијим идеологом, а од 1954. године жустрим дисидентом) је упознала глобалну публику на Ист Риверу са детаљима спора и одлуком да промени своју спољнополитичку оријентацију према осамостаљивању од политике званичне Москве.⁵¹⁹ У обраћању делегатима, дискурс је био усредсређен на принципе спољне политике и делање Југославије у свету који контролишу велике силе. Значајно је то да нови спољнополитички положај земље Кардељ за говорницом УН одређује према „једнакости права свих суверених држава”. Указано је и на то да су „права и независност малих земаља у тесној вези са њиховим економским развојем”, због чега је потребна помоћ од стране Уједињених нација.⁵²⁰ Он надаље подсећа на то да „Југославија није превидела значај улоге коју су велике силе одиграле у погледу одржања мира. Она је осетила, пак, да је сарадња на једнаким основама мањих држава у свим мировним напорима била од суштинског значаја како такав мир не би био тек подређен великим силама већ би такође требало да постоји међу великим и мањим силама, да треба бити демократски мир, мир нација са једнаким правима, мир за све, а не само оне који располажу силом.”⁵²¹

Ако је дотад уопште било ко могао посумњати у значај УН за опстанак и афирмацију једне мале државе, од 1949. постаје јасно да светска организација добија „првенствени значај” у спољнополитичком делању Југославије.⁵²² Настојало се осигурати опстанак и самосталност интернационализацијом сопственог међународног положаја који се удаљавао од совјетске орбите. Оваква позиција остваривала се и осигуравањем двогодишњег мандата у Савету безбедности који ће Југославију са новом спољном политиком ставити у средиште збивања међународне безбедности одмах почетком педесетих година. А суштина тог њеног спољнополитичког заокрета добро је сажета у следећем разматрању код Јовановић:⁵²³

„претпоставке овог новог опредељења састојале су се у уверењу о потреби одрицања од политике силе, блоковског сврставања и сваког прибегавања агресији; у ову концепцију улазило је и инсистирање на свестраној међународној сарадњи, праведној економској расподели богатства у свету, деколонизацији и праву народа на самоопредељење као основним претпоставкама касније основаног покрета несврстаности.”

Наиме, УН су одтад биле неизоставни онтолошки заклон и главна гаранција југословенског међународног сопства у турбулентном међународном окружењу од 1949. године до 1954. године. Стаљинова смрт 1953. године наговестила је могућност да „престаје притисак држава–чланица Информбироа и долази до првих сагледавања и размишљања о месту независних, антиблоковски опредељених држава насталих у процесу деколонизације”.⁵²⁴ Домаћа јавност је у то време била добро информисана о Уједињеним нацијама и југословенској политици у

⁵¹⁸ О новом концепту спољне политике пише Кардељ, в. Јовановић 1985, 41.

⁵¹⁹ Јовановић 1985, 26; Богетић 2008, 316; РТС 2020 „Милован Ђилас: Успон” 6–10.

⁵²⁰ GSUN GD SFRJ 1949, 67.

⁵²¹ *Ибид.* (мој превод). Ова драматична и надасве храбра политика може се узети као пример онога што Breuning 2007 назива „стратегијом противзависности” малих држава у односу са великом силом.

⁵²² Јовановић сматра да „Активност југословенске делегације добила је обележја стваралачког учешћа и динамичне иницијативе каквима је било мало равних у дотадашњој, а и каснијој историји учешћа Југославије у ОУН”, док је у то време ударен и темељ за оно што ће уследити неколико година касније: „Отварање Југославије према свету и почетне идеје и иступања у правцу стварања теорије и праксе покрета несврстаних” (Јовановић 1985, 26, 25).

⁵²³ Јовановић 1985, 49.

⁵²⁴ Јовановић 1985, 5.

светској организацији, те су неретко ове теме заузиле главно место на насловним странама дневних листова.⁵²⁵

Постепена трансформација према ванблоковској и независнијој спољној политици током 1950-их била је праћена и пропорционалним порастом активности Југославије у УН. Ову своју међународну амбицију која је била подупрta релативно повољним положајем између два блока (што је било у интересу САД и СССР), Југославија убрзо почиње да користи. Она по први пут бива изабрана за несталну чланицу Савета безбедности у време избијања рата на Корејском полуострву, у двогодишњем мандату за 1950/1951. годину, за време избијања кризе на Корејском полуострву. У том периоду она развија сопствене дипломатске ставове и ангажује се у трагању за решењима попут резолуције ГСУН *Уједињени за мир*, која омогућава одобравање међународног ангажмана у кризним ситуацијама када Савет безбедности не може донети одлуку.⁵²⁶ Изјашњавање у корист ове резолуције значило је Југославији из практично-стратешких разлога, зато што је њено усвајање истовремено значило и „проширење одбране сопствене безбедности уз помоћ светске организације.”⁵²⁷

Југославија у то време долази у средиште важних светских политичких процеса и даје конструктиван допринос решавању кризних ситуација током 1950-их година. Она се залагала за мирно решавање спорова и дијалог о најважнијим питањима, захваљујући њена два мандата несталне чланице Савета безбедности током исте деценије (нпр. Корејска и Суецка криза).⁵²⁸ Она се у овом периоду определила за критику злоупотребе вета и за предлоге који би, чувајући принцип једногласности великих сила у Савету допринели ефикасности његовог рада и садржајнијој сарадњи великих сила. Подржала је акцију ка померању надлежности на пољу међународног мира и безбедности са Савета безбедности према Генералној скупштини, са извесним оградама, као што ће се видети касније приликом разматрања резолуције *Уједињени за мир*.⁵²⁹ „Крајем 1950. године, југословенско руководство је било јединствено у оцени потребе локализације корејског сукоба и умерености према влади у Пекингу”, да се не би превише окренули СССР, тј. да се не осуди Кина. Југославија се залагала за „ограничење конфликта” и „решење корејског питања мирним путем”.⁵³⁰

Пето заседање ГСУН (Париз, у јесен 1950. године), оцењује се, означило је „узлазну линију југословенског доприноса”.⁵³¹ У говору који је одржао министар спољних послова Кардељ, у светлу почетка кризе на Корејском полуострву оцењено је да „атмосфера тешке међународне напетости, прожета ратним опасностима, данас доминира радом Уједињених нација и односима међу државама уопште.”⁵³² Југословенски став је био и да постоје четири тенденције које умањују глобалну улогу Уједињених нација: проблем њиховог свођења на „пропагандну говорницу”, штетност њиховог евентуалног претварања у светску државу, недостатност улоге „малих и средњих сила” и потреба јачања њихових независних улога и независних иницијатива у светској организацији, те недовољна пажња која се посвећује „економским питањима” која су „један од извора сукоба међу државама.” Југославија притом исказује спремност да „подржи све мере” које треба да ојачају систем међународне безбедности. УН је такође сматран за спас од стања рата. У погледу стила приметан је аргументативни и критички стил.⁵³³

⁵²⁵ Jovanović 1985, 19, фн. 46.

⁵²⁶ Jovanović 1990, 211.

⁵²⁷ Jovanović 1990, 212 (фн. 86).

⁵²⁸ Како Jovanović (1990, 6) запажа, однос Југославије и СБУН је израз међународне политике, при чему УН утиче на Југославију, а Југославија спроводи своју спољну политику у оквиру УН. Ово је посебно значајно за њено делатништво у периоду 1956, 1972/1973. и 1988/1989, када је била у средишту битних међународних политичких процеса у УН.

⁵²⁹ Jovanović 1990, 86.

⁵³⁰ Jovanović 1990, 204, 205.

⁵³¹ Jovanović 1985, 26.

⁵³² GSUN GD SFRJ 1950, 68.

⁵³³ GSUN GD SFRJ 1950, 68–69.

Југословенски став овог пута је идентитетски укоренењен у дискурсу малих држава, који се сада повезује са дискурсом *колективне безбедности*, те се „заговара заједнички напор великих и малих земаља у борби за јачање мира.”⁵³⁴ У том тренутку се види и јасна укоренењеност њених ставова у принципијелном залагању за „демократске односе међу државама” и *слободарски дискурс* против „доминације” било које од великих сила, што је показатељ извесне промене у спољнополитичкој оријентацији Југославије:

„Народи Југославије не могу прихватити претпоставку да човечанство данас мора бирати између доминације једне или друге силе. Ми сматрамо да постоји други пут, тежак али неопходан пут демократске борбе за свет слободних и једнаких нација, за демократске односе између нација, против спољног мешања у унутрашње послове народа и за свеукупну мирољубиву сарадњу нација на основу једнакости. Можемо говорити о установљавању трајног мира ако поштујемо ове принципе.”⁵³⁵

Тиме је наговештено и касније стварање дискурса о *неблоковској оријентацији Југославије*, а који ће у наредним деценијама бити једна од детерминанти њене у свету препознатљиве спољнополитичке доктрине, са сродним дискурсима *активне мирољубиве коегзистенције*, и *несврстаности* као њеног политичког исказа (и посебнијег дискурса).

Овде је важно направити и разлику између *независне* и *активно независне* концепције спољнополитичке улоге коју наводи теоретичар међународних односа Холсти. Наиме, обе подразумевају спољнополитичко одлучивање држава засновано на њиховим сопственим интересима, при чему се активност огледа у знатном дипломатском делатништву и контакту са великим бројем земаља у условима хладноратовске политике великих сила.⁵³⁶ Југославија ће у наредним деценијама у склопу политике несврстаности развијати и усавршавати ову концепцију улоге, која се од почетка 1950-их почела заснивати на независности, самоопредељењу и праву народа да бирају свој пут развоја. Југословенска политика истовремено је била *узор* и *подржавалац* напора других земаља које су се масовно придруживале Покрету несврстаних земаља након стицања независности у процесу деколонизације, што је посебно бојило њен међународни дискурс и њему адекватни спољнополитички наратив након 1960. године. Такође, ПНЗ ће за своје чланице током овог периода служити пре свега као битан извор онтолошке безбедности.⁵³⁷ Кроз ово поглавље уследиће стога детаљнија генеалогска реконструкција југословенског КИУ у циљу испитивања његове динамике и контекстуализације у оквиру мултилатералних, дискурзивних пракси Југославије у УН.

Педесете године прошлог века за Југославију представљају време истраживања нових спољнополитичких улога које се крећу дуж осе повећане активности и независнијих ставова него током претходне деценије. Означиле су и прву конструктивну и институционализовану међународну улогу Југославије у очувању међународног мира и безбедности под окриљем СБУН. Такође, у то време југословенски представници почели су бити бирани на позиције у оквиру система УН, а на трагу јасног опредељења југословенске дипломатије за активније коришћење могућности које је систем пружао. Исказано је све веће интересовање за питања националног и међународног економског развоја који је повезивао циљеве унутрашње и спољне политику земље, као и различита техничка питања која се тичу пре свега истицања значаја међународне развојне помоћи за послератну обнову Југославије. Ангажује се у Четвртог комитета ГСУН, задуженом за питања деколонизације. Показаће се да су ту

⁵³⁴ *Ибид.*, 69.

⁵³⁵ GSUN GD SFRJ 1950, 69.

⁵³⁶ Холсти у својој студији која се заснива на материјалу из средине 1960-их наводи југословенску политику и ставове министра спољних послова Марка Никезића као пример „активне независности”. Видети Holsti 1970, 262–263.

⁵³⁷ Погледати за аргументацију о онтолошкој функцији ПНЗ за његове државе чланице, претежно са глобалног југа, у Vieira 2016.

остварени рани контакти и успостављени односи са земљама са Блиског истока и Латинске Америке. Те 1950. године организује се и састанак у амбасади СФРЈ у Паризу у циљу организоване сарадње тих држава о поменутих питањима.⁵³⁸

Током ове деценије, у фокусу *развојног дискурса* Уједињених нација били су следећи документи и догађаји које треба навести: економски развој у Латинској Америци (1950. године); два извештаја групе експерата именованих од стране Генералног секретара: „Мере за економски развој неразвијених земаља” и „Мере за међународну економску стабилност” (1951. године); именовање Дага Хамершелда за Генералног секретара (1953. године); Прва светска конференција о становништву, и „Шејвенон” извештај о Специјалном фонду УН за економски развој (1954. године); Азијско-Афричка конференција у Бандунгу (1955. године); Оснивање специјалног фонда за финансирање економског развоја и оснивање Групе светске банке (1957. године); оснивање Економске комисије за Африку и прва конференција о праву мора (1958. године); Декларација о правима детета (1959. године).⁵³⁹

Међутим, како запажа Јовановић „пораост улоге Југославије у ОУН није [се] поклапао с учешћем њених представника у руководећим органима у светској организацији све до почетка педесетих година”; узлазни тренд почиње од петог заседања ГСУН, када је постала нестална чланица Савета безбедности (1951, амбасадор Алеш Белбер), да би 1952. имала место потпредседника ГСУН (Едвард Кардељ).⁵⁴⁰ Према оцени Ранка Петковића, истакнутог познаваоца и аналитичара југословенске спољне политике, „била је то кључна тачка у југословенско-совјетском сукобу”, а „Едвард Кардељ се још једном вратио као Цезар у Београд, јер је Југославија била изабрана за потпредседника Генералне скупштине УН”.⁵⁴¹ Поред њиховог несумњивог значаја за повећање угледа земље, спољнополитички резултати несумњиво су били и у функцији јачања политичког кредибилитета КПЈ и југословенског вођства на унутрашњем плану (што ипак није било од пресудног значаја). Југословенска делегација је тада заузимала самосталне ставове, који су се разликовали од позиција великих сила, а што је било образлагано мишљењима угледних међународних правника попут Милана Бартоша и других.⁵⁴²

У првој половини педесетих година, након што се афирмисала њена релативно независна међународна оријентација (идејна и практична), Југославија је почела да испитује могућности за оно што ће неколико година касније бити препознато као политика неангажованости или несврстаности.⁵⁴³ Неангажованост је, како то примећују Јелена Суботић и Срђан Вучетић, била „мешавина анти-совјетске реторике и приближавања са Западом”.⁵⁴⁴ У том смислу, важан је *Титов експозе о спољној политици* од 27. априла 1950. године,⁵⁴⁵ у којем се исказује солидарност Југославије са народима у свету који се боре за вредности попут „равноправности” и „независности”. Биће то лајтмотив нарочитог билатералног, политичког и дипломатског зближавања Тита са лидерима азијских и афричких земаља почевши од 1954. године. Међутим, први контакти са представницима удаљених будућих савезника остварени су управо у Уједињеним нацијама.

Југославија, Индија и Египат су били несталне чланице СБУН током 1950. године када су остварени њихови први значајни контакти управо у УН. Југославија је, у свом ширем

⁵³⁸ Mates 1976, 124–125.

⁵³⁹ Погледати: Dag Hammarskjöld Library. n.d. „UN Documentation: Development, 1946–1959.”

⁵⁴⁰ Jovanović 1985, 27. Са подизањем капацитета и компетентности дипломатије, а и са растућим интересовањем од почетка 1950-их година, југословенски представници су све виђенији у телима УН (Јовановић 1985, 28). Ово ће бити настављено током 1960-их и 1970-их.

⁵⁴¹ Петковић 1995, 33.

⁵⁴² Проблеми односа са блоковима – и ставови које је заузимала југословенска делегација, независни ставови који су се тицали других питања (за ову класификацију, видети Jovanović 1985, 6).

⁵⁴³ Dimić 2014, 129. На унутрашњем плану почео је да се спроводи економски систем социјалистичког самоуправљања.

⁵⁴⁴ Subotic and Vucetic 2017, 4.

⁵⁴⁵ Видети у Jovanović 1985, 51.

наступу који је подразумевао не само ГСУН већ и Савет безбедности и друге органе УН, пажњу обраћала на ставове бивших колонијалних држава по питањима „анти-колонијалне политике, економских проблема, разоружања и система колективне безбедности”.⁵⁴⁶ „Први контакти и слични ставови исказани у Савету безбедности ОУН значили су својеврсно ’отварање’ политичке перспективе, али не и освајање простора који је до тог тренутка био ’ван домашаја међународне активности Југославије’”.⁵⁴⁷ Посебно занимање Југославија је у то време посвећивала Индији.⁵⁴⁸ На другом месту⁵⁴⁹ Јовановић сматра да консултација са представницима Индије и Египта после 1951. године у Савету безбедности „није још потицала из заједничких погледа на међународне односе, већ пре из јединствених ставова по појединим проблемима.”⁵⁵⁰ Управо тада, отпочела је размена ставова о важним међународним питањима, који су помогли да се поставе темељи разумевања према даљим иницијативама. Ту се пре свега мисли на билатералне односе и тространи самит на Брионима 1956. године, као својеврстан увод у Београдски састанак и стварање Покрета несврстаних земаља 1961. године.

Дискурс о *мирољубивости* заузима значајно место у југословенском нарративу током шестог заседања ГСУН, 1951. године.⁵⁵¹ Ставови су снажни и критички аргументовани у сврху заштите сопственог међународног положаја који је и даље био релативно крхак, те су улагане примедбе на рачун совјетске политике према Југославији услед погоршаних односа након 1948. године. Кардељево обраћање пред ГСУН је илустративно у погледу југословенског става: „У општим стварима међународне политике Југославија је увек усвајала мирољубиве ставове: она је увек тежила и тежи да осигура мирно решавање тешких проблема средствима узајамног договора и универзалне, мирољубиве сарадње. Југославија је мала земља [...] која не угрожава друге земље...”⁵⁵² Упућује се и позив на „равноправност” и „демократске односе” међу државама, и подвлачи да она припада мирољубивим земљама. Кардељ даље истиче да Југославија припада малим државама, те да „будућност Уједињених нација у многоме зависи од тога у којој мери их можемо развити помоћу независне иницијативе према миру малих и великих држава.”⁵⁵³ Међународни поредак се сагледава не као искључиви „пакт петорице великих сила”, већ он треба да подразумева и „широку независну активност малих и средњих држава” према попуштању тензија.⁵⁵⁴

Кардељево реторичко везивање малих и средњих држава је проспективно јер ће Југославија већ почетком шездесетих година стећи међународни углед и изградити идентитет средње силе у међународним односима, у многоме захваљујући вештој комбинацији билатералне и мултилатералне дипломатије у Уједињеним нацијама. На међународном плану, југословенски КИУ ће након минимума дивергенције и периода трансформације током већег дела 1950-их почети да прелази на страну конвергенције у стабилизацији и признатој позицији несврстаности, између Истока и Запада. Такав искорак свакако не би био могућ без запаженог светског економског успона који је започео шездесетих година и консолидације југословенске дипломатије. На унутрашњем плану наступио је истовремено и крај прве фазе послератне обнове, усвајања економског модела социјалистичког самоуправљања, те урбанизације и модернизације друштва током педесетих година (који нису били без проблема

⁵⁴⁶ Jovanović 1985, 49.

⁵⁴⁷ Jovanović 1985, 50.

⁵⁴⁸ Dimić 2014, 130–131.

⁵⁴⁹ Jovanović 1985, 49.

⁵⁵⁰ Историчар Љубодраг Димић указује на то да су Југославија и Индија исказивале знатан број „идентичних ставова” о важним светским питањима, пре свега када је реч о отпору агресији и доминацији, те мирном решавању сукоба и поштовању права на самоопредељење. Dimić 2014, 131.

⁵⁵¹ Касније ће се на овај општији принципијелни дискурс надовезати „коегзистенција” у погледу разноврсности политичких и идеолошких система.

⁵⁵² GSUN GD SFRJ 1951, 142. Говор је одржао министар спољних послова Едвард Кардељ.

⁵⁵³ GSUN GD SFRJ 1951.

⁵⁵⁴ GSUN GD SFRJ 1951, 145.

који су пратили планску привреду).⁵⁵⁵ Након претходног турбулентног периода наступило је раздобље у којем је спроведена професионализација дипломатије, а за време следећег шефа дипломатије, секретара за спољне послове Коче Поповића који је на овој функцији био од 1953. до 1966. године.⁵⁵⁶ Сплет економског јачања земље и повољнијих међународних околности услед нормализације односа са СССР које ће наступити у другој половини педесетих година, допринеће додатној стабилизацији КИУ и разматрању могућности за отварање спољне политике од дефанзивних позиција према профилу сарадње и веће независности.

Седмо заседање Генералне скупштине ОУН (1952/53. године) означило је и опадање политике притиска источних земаља на Југославију, а почело је занимање за окупљање земаља 'трећег света' око идеја несврстаности и мирољубиве активне коегзистенције.⁵⁵⁷ Значајно место заузимала је критика совјетске политике сфера утицаја, уз позивање на „добро разумевање између великих сила” које би требало да „почива на демократским основама и уз учешће свих заинтересованих народа”.⁵⁵⁸ У фокусу су били проблеми регионалне политике и неспоразуми са суседним земљама источног блока. Такође се на трагу дискурса о свету у развоју и деколонизацији стиче разумевање које Југославија има за то да мора бити пружена подршка развоју оних недовољно развијених делова света.⁵⁵⁹ Недвосмислено је подвучен дискурс мале државе која заузима моралну позицију у међународним односима и очекује доста од УН, јер Југославија „види у снази и моћи Уједињених нација стварну гаранцију сопствене безбедности и мирољубивог развоја, те боље изгледе за мир у свету”.⁵⁶⁰

4.3. У потрази за новом улогом: настанак дискурса мирољубиве активне коегзистенције и проширење спољнополитичке концепције, 1954–1960. године

„Prirodna je bila težnja novooslobođenih zemalja takvim političkim i ekonomskim promjenama u međunarodnim odnosima koje će im omogućiti da učestvuju u odlučivanju o vlastitoj sudbini, ali i o bitnim pitanjima cijele međunarodne zajednice. Drugim riječima, da postaju aktivan i ravnopravan subjekt u svjetskim poslovima, učvršćujući tako, najčešće teško stečenu nezavisnost. Ali, koliko je težnja bila legitimna, toliko je tvrda bila i jasnoća da to neće ići lako.” Blažo Mandić (2012, 204), *S Titom: Četvrt veka u kabinetu*

⁵⁵⁵ Vakić *et al.* 2013, 40.

⁵⁵⁶ Петковић 1995, 39. Тада је наступила „ера Коче Поповића”: Коча Поповић је био министар (иностраних) спољних послова од фебруара 1953. до априла 1966. године. Поповић је на челу југословенске дипломатије провео најдуже времена, у раздобљу које су карактерисали „драматични обрти који се могу поредити само са променама до којих је дошло након сусрета Горбачова и Регана 1985. године у Женеви” (Петковић 1995, 39). О Кочином креативном и интернационалистички настројеном карактеру говоре и његово интересовање за филозофију и надреалистичку књижевност из година проведених у Паризу, учествовање у Шпанском грађанском рату и командовање првом пролететском дивизијом (Петковић 1995, 39–40). Дипломатска академија Министарства спољних послова Србије данас носи име по Кочи Поповићу.

⁵⁵⁷ Јовановић 1985, 25.

⁵⁵⁸ GSUN GD SFRJ 1952, 221. Говор је одржао југословенски министар спољних послова Вељко Влаховић.

⁵⁵⁹ За разумевање „Југа” и његову улогу у светској политици, погледати више у Alden, Morphet, and Vieira 2010. Посебно погледати поглавље 1, „The South and the UN: 1945–64”, и поглавље 2, „The Non-Aligned Movement and Group of 77 During the Cold War, 1965–89.”

⁵⁶⁰ GSUN GD SFRJ 1952, 225. Занимљиво је напоменути овде и то да је 1952. године основано и југословенско Удружење за Уједињене нације, које функционише у оквиру Светске федерације удружења за Уједињене нације (основана 1946. године). Удружење за Уједињене нације Србије. н.д. „О нама.”

Горњи уводни цитат би требало да послужи као лајтмотив за разматрање промена које ће наступити у југословенском спољнополитичком позиционирању тих година, и које ће оставити трајан траг на преображај њеног КИУ од дефанзивног и сврстаног према несврстаном и утицајном. У наставку би требало испитати како и због чега се таква суштинска промена одиграла. Од 1953. године, а нарочито у време Титовог путовања у Азију наредне године, отпочиње трансформациона југословенска активност која ће довести до трансформације њене улоге од балканске у глобалну. У тај вишедеценијски подухват Југославија ће се, фигуративно и дословно, отиснути у свет из региона Балкана, идући прво преко дефанзивног постављања – што је било последица њеног рискантног, али успешног маневрисања између великих сила након Стаљинове смрти, а онда и добијања помоћи од САД, и кретања према делу решавању Тршћанског питања 1954. године. Исте те године потписан је и споразум о пријатељству и сарадњи између Југославије, Грчке и Турске, да би 1954. године прерастао у одбрамбени Балкански пакт. У својим мемоарима Титов дугогодишњи саветник за штампу, Блажо Мандић истиче да је од средине педесетих година наступило „вријеме нормализације односа са Истоком, без квариња добре сарадње са Западом.”⁵⁶¹ У складу с овим је и опште прихваћено мишљење и међу историчарима да је Југославија у то време све више почела да заузима *политку еквидистанце* према хладноратовским блоковима.⁵⁶²

На осмом заседању ГСУН (1953. године), Југославија критички указује на своју „апсолутно слободну и независну позицију мале државе”, јасно се дистанцирајући од совјетске сфере утицаја. Истовремено, подвлачи значај даљих напора према детанту између хладноратовских суперсила након примирја у Кореји. Као начин да се достигне то попуштање затегнутости у односима великих сила виђено је и превазилажење принципа равнотеже сила. Став који је изнео југословенски министар спољних послова био је да би „заједница држава, Уједињене нације са великим силама” требало да „елиминишу како теорију тако и праксу равнотеже сила”.⁵⁶³ Значајна пажња посвећена је и оцени Корејског рата, те европској политици (потреба решавања аустријског мировног споразума), склапању споразума о сарадњи и пријатељству са Грчком и Турском, као и скретање пажње на потребе народа у Азији и Африци који теже независности. УН је позван на додатни рад у подизању сопствене универзалности чланства (на чему ће Југославија убудуће често инсистирати), као и на неопходност поштовања и подржавања „једнакости права нација, великих и малих”.⁵⁶⁴

На билатералном плану са СССР, у наредне две године уследило је и побољшање односа које је обележено потписивањем Београдске декларације 1955. године.⁵⁶⁵ Нешто раније, на осмом заседању ГСУН (1953/1954.) могло се осетити извесно попуштање затегнутости, мада је тада и даље постојао ризик да уколико нека земља искаже подршку ставовима Југославије то буде протумачено као могуће заоштравање односа са Совјетским Савезом.⁵⁶⁶

Биће међутим потребно још неколико година да се југословенска стратегија потпуно не развије у оно што ће недуго затим бити познато као активна мирољубива коегзистенција. Наиме, Тито је у свом говору од 18. фебруара 1952. истицао стратегију „активне неутралности”.⁵⁶⁷ Овим су дефинисана и начела спољне политике која су такође слично формулисана и у декларацији „Панч шила” између Индије и Кине (1954. година). Ово проширивање фокуса југословенске спољне политике према Африци и Азији, те подршке деколонизацији, је већ почело добијати озбиљније контуре након раније споменутих дипломатских контаката унутар мултилатералног оквира УН. Нормативна утемељеност

⁵⁶¹ Mandić 2012, 203.

⁵⁶² Бјелајац 2010, 236.

⁵⁶³ GSUN GD SFRJ 1953, 127.

⁵⁶⁴ GSUN GD SFRJ 1953, 130.

⁵⁶⁵ Бјелајац 2010, 216.

⁵⁶⁶ Јовановић 1985, 28.

⁵⁶⁷ Јовановић 1985, 52. Интересанто је и то, како запажа Јовановић, да током 1952/53. и Совјетски савез износи став у прилог „прокламовања могућности мирољубиве коегзистенције” између истока и запада (Јовановић 1985, 25). То је свакако ишло у прилог и југословенским циљевима.

југословенског става о деколонизацији била је у њеном марксистички заснованом начелу супростављања империјалистичким политикама у свету. Њоме је подупирано право на независност малих држава и подизао се глас против различитих хегемонистичких дискурса и пракси у међународним односима. Југославија је на тај начин стварала не само „допадљиву” спољну политику, већ је на тај начин доприносила „одбрани сопствене земље”⁵⁶⁸, и „перформирању солидарности”⁵⁶⁹ у сврху јачања свог међународног статуса.

У стратешком смислу, сматрам да је ово окретање Југославије земљама трећег света и Титово путовање у Азију 1954. године имало двоструку улогу: *амортизацијску/компензаторну*. Како запажа Димић, било је то „куповање времена” док се ситуација у односима са СССР „не избистри”, при чему је проспективна димензија била израз „почетног дефинисања оквира будућег деловања ванблоковских и ’неангажованих’ држава”.⁵⁷⁰ За Тита, та политика била је „израз ’унутрашњег развоја’ и ’карактера’ Југославије”.⁵⁷¹ Таквим дипломатским поступцима испитиване су могућности за нове улоге које ће бити омогућене порастом међународног статуса Југославије. На тај начин се њен државни идентитет прво стабилизовао, потом даље еволутивно трансформисао и у повратној спреси са новим улогама доводио у конвергентнију позицију, успешно пребродивши кризу из 1948. године. Међутим, конфигурација КИУ није била на максимуму конвергенције, већ се у тим годинама померала од минимума дивергенције у новооткривени минимум конвергенције.

Стога би се овде могло тврдити да је дискурс *активне мирољубиве коезистенције*, који Тито у том облику први пут изричито користи крајем 1954. током посете Индији⁵⁷², постао носилац истоименог глобалног дискурса који ће у наредним деценијама бити препознатљиво начело југословенске спољне политике, и дељен међу државама чланицама Покрета несврстаних земаља. Тито и Нехру су „објавили да политика неукључивања у блокове, коју спроводе владе њихових земаља, ’не представља ’неутралност’ или ’неутрализам’, нити дакле пасивност’ него ’позитивну, активну и конструктивну политику која тежи колективном миру, на коме једино може да почива колективна безбедност’”.⁵⁷³ У разговорима између индијских и југословенских дипломата током 1954. године примећено је да њихове земље на сличан начин оцењују ситуацију у свету, иако воде различите спољне политике.⁵⁷⁴ Двојица државника су развила значајно пријатељство и разумевање које ће допринети стварању ПНЗ, и међу спољнополитичким аналитичарима су, како то истиче Титов саветник за штампу Блажо Мандић, посматрани као „два најизразитија агенса несврстаности – азијски и југословенски, као претече Покрета.”⁵⁷⁵

На деветом заседању ГСУН, односи са азијским земљама, пре свега Индијом и Бурмом, оцењивани су као „срдачни”, а са западним земљама „пријатељски”. УН су такође виђене као место за „формулисање нових метода у међународним односима”, што се види и по југословенској подршци критици коју су неке земље упућивале због „заобилажења примарне улоге УН у одржавању међународног мира и безбедности, посебно у елиминисању узрока затегнутости”.⁵⁷⁶ У жижи је и регионални дискурс *европске безбедности*, пре свега у погледу питања и статуса Немачке, те подрегионални дискурс *балканске политике* Југославије, и још

⁵⁶⁸ Dimić 2014, 130.

⁵⁶⁹ Subotic and Vucetic 2017.

⁵⁷⁰ Dimić 2014, 139–140, 140.

⁵⁷¹ Dimić 2014, 152.

⁵⁷² Упоредити са овом Титовом изјавом која јасно указује и на делатничку оријентацију спољне политике: „Наша земља се у својој политици руководила начелима активне мирољубиве коезистенције, и то још прије него што је сам тај израз, да тако кажем, ушао у моду. Та су начела, наиме, у складу с општим сталним поставкама на којима се наша спољна политика заснивала у свим променљивим условима у којима је имала да дејствује.” (Тито, цитирано у Jovanović 1985, 53). Упоредити и са кратким освртом који даје Mates 1976, 127–129.

⁵⁷³ Dimić 2014, 154.

⁵⁷⁴ Dimić 2014, 136.

⁵⁷⁵ Mandić 2012, 205.

⁵⁷⁶ GSUN GD SFRJ 1954, 197.

посебније, дискурс *одбрамбене сарадње* са Грчком и Турском. Значајно место у контексту критике хладноратовске констелације односа заузима и дискурс *разоружања*. Од значаја за разумевање даље еволуције југословенског међународног положаја и спољнополитичке оријентације је и тренутак у којем се указује на потребу преласка са „пасивне коегзистенције” која је својствена неким земљама на оно што је „активна међународна сарадња” (или касније чешће помињана *активна мирољубива коегзистенција*).⁵⁷⁷

На стратешкој спољнополитичкој равни, идеолошко-делатни дискурс о мирољубивој активној коегзистенцији постаје комплементаран са главним, устаљеним стратешким *дискурсом о малим државама*. Овај други дискурс бива утицајан и средином педесетих година, а његове репрезентације послужиле су и за усидравање југословенског делатништва и повезивања, те проналажењем заједничких тема са азијским земљама. Тито је тако приликом званичне посете Бурми, 1955. године одржао предавање на Рангунском универзитету где је преовладала проблематика малих и неразвијених земаља. Наиме, Тито је истицао да мале државе доприносе демократизацији и уношењу новина, попут супротстављања неједноакостима и суочавања са противречностима савремених политичких и економских односа.⁵⁷⁸ За Тита је та нова пракса, репрезентована у „принципима коегзистенције”, има за циљ да се „оствари мир” и „све тешње повезивање и организовање међународне заједнице”.⁵⁷⁹ За мале државе је, према Титу, било од суштинског значаја да се од пасивног неутрализма и блоковског сврставања окрену политици „активне мирољубиве коегзистенције, што је наишло и на одобравање бурманских представника”.⁵⁸⁰

Дискурс *мирољубиве активне коегзистенције* је детаљно и оперативно разрађиван у билатералним односима и различитим форматима сарадње са земљама Азије, које су такође паралелно развијале сопствено разумевање овог концепта. Тито је 7. марта 1955. у Савезној скупштини елаборирао нови спољнополитички правац Југославије, који је подвлачио значај економске и политичке сарадње са земљама Азије и Африке које су пролазиле кроз процес деколонизације. Димић даље оцењује да је Титов приступ био у основи прагматичан, јер је желео да се оствари приступ овим за Југославију новим и „природним” тржиштима – са „више политичког и више пословног смисла”.⁵⁸¹

Неке азијске земље, пре свега Индија и Индонезија нису заостајале у разрађивању темеља за ширу сарадњу и окупљање око политике мирољубиве активне коегзистенције у Азији, и са Југославијом су биле конститутивни делатници ове идеје. На конференцији одржаној у индонезијском граду Бандунгу 1955. окупиле су се азијске и афричке нације са идејом да се развија политика дистанцирања од блокова, а тражена је и праведнија географска дистрибуција и заступљеност ових држава у Савету безбедности.⁵⁸² Оне су се окупиле око пет принципа мирољубиве коегзистенције које су годину дана раније испреговарале Индија и

⁵⁷⁷ GSUN GD SFRJ 1954, 195. Министар Коча Поповић реферише на Титову изјаву од 19. септембра 1954. године у којој се, између осталог, каже следеће (остављено изворно из ГСУН говора на енглеском): „У свету има држава са различитим системима [...] Ја верујем да коегзистенција различитих система у свету нуди једино решење. То је једино средство за избегавање сукоба. Таква коегзистенција захтева окончање идеолошког пропагандног рата који иде толико далеко да прети употребом оружане силе.”

⁵⁷⁸ Đimić 2014, 172.

⁵⁷⁹ Наведено према Đimić 2014, 172. Неки изводи из тог Титовог говора могу се пронаћи и у Mandić 2012.

⁵⁸⁰ Đimić 2014, 173.

⁵⁸¹ Такође и ово, цитирано са истог места: „Трговина је тако додатно везана за политичка питања. Пратила их је економска, финансијска, културна и војна сарадња”, Đimić 2014, 187.

⁵⁸² Životić 2008, 72; Jovanović 1990, 46. Члан Титовог кабинета и сарадник за штампу Блажо Мандић у својим мемоарима износи виђење од значаја за разумевање југословенске улоге, као и порекла, формулације и касније операционализације идеје и покрета несврстаности: „Често ће се доцније истицати да су регионални скупови новоослобођених земаља између 1947. и 1955. године, а посебно онај у Бандунгу, у Индонезији (априла 1955), били значајна инспирација и ослонац у конципирању и креирању политике несврстаности. То јесте тачно. Али мора се имати у виду и једна друга чињеница. Југославија је била *de facto* индиректни учесник и тога значајног азијско-афричког скупа. Упоредивањем папира, односно конкретних докумената, лако се изводи тај закључак.” Mandić 2012, 206.

Кина (Панч Шила). Исте године примљен је велики број нових чланица УН из Африке и Азије, махом неразвијених држава, те се на Ист риверу почиње разговарати о суштински „светским проблемима”: деколонизацији и економском развоју.⁵⁸³ Тежиште народноослободилачких процеса се постепено пребацивало на Африку. Према неким мишљењима, југословенском вођству је требало неколико година да у пуном обиму пригрли идеју да несврстаност и сарадња са азијским и афричким земљама постане основа спољне политике, будући да је, како сматра Антон Беблер, Тито очекивао да ће раније доћи до нормализације односа са Совјетским Савезом. Како се то евентуално није догодило, а у жељи да се очува независност и унапреди међународни статус, Тито и Кардељ су врло прагматично прихватили замисао о сарадњи са тим земљама и вешто се окренули припреми састанка на Бријунима 1956. године.⁵⁸⁴

На десетом заседању ГСУН, југословенска оцена стања међународних односа била је најповољнија у протеклих десет година, од оснивања УН 1945. године. У првом плану је била бандуншка конференција, као „јасан доказ да државе са различитим изгледима могу активно сарађивати; такође је потврђена растућа улога коју два млада континента играју у светским пословима”.⁵⁸⁵ Решавање мировног споразума са Аустријом и повратка њене суверености, те конференција о мирољубивој употреби нуклеарне енергије у Женеви били су посматрани као искорак у међународној сарадњи. Изнета је и оцена да је „хладни рат изгубио много од свог интензитета, и да су међународни односи почели да стичу нове аспекте”, а југословенска делегација је сматрала да се приступ решавању међународних проблема треба састојати у њиховој „демилитаризацији и огољавању од свих идеолошких обзира у циљу њиховог свођења на суштинске политичке и економске термине”.⁵⁸⁶

Из пређашњег разматрања се може закључити о високој реалистичности југословенског сагледавања сложене међународне ситуације. Југославија је у то време већ истицала своје ставове (ако не и захтеве, који ће уследити нарочито током 1970-их година) према могућности промена и трансформације система међународних односа, „у правцу универзалнијих облика међународне сарадње”, будући да „коегзистенција неизбежно захтева сарадњу”.⁵⁸⁷ У тако схваћеном процесу средишњу улогу заузима УН, а мале, неразвијене и деколонизоване земље су саставни део тог „новог” међународног живота који започињу у тој организацији.⁵⁸⁸ Овим се јасно да видети на који начин Југославија користи *дискурс о малим државама* као паралелан и компатибилан са дискурсима о *деколонизацији, коегзистенцији и развоју* у неблоковској констелацији. Наиме, министар спољних послова Коча Поповић истиче у истом говору пред ГСУН да је снага малих држава „моралне и политичке природе пре него ли војне или економске, и да стога оне, природно, настоје да делају као морални и политички чинилац које је у пуном складу са темељним концептима Повеље.”⁵⁸⁹

Југославија је у то време, ослањајући се и на билатералне и трилатералне разговоре са Индијом и Египтом, као предузетан актер са свешћу о растућој вредности концепта коегзистенције, повезала ове конвергентне међурегионалне динамике и вешто користећи свој дипломатски капитал и релативно повољну позицију у институцијама УН промовисала на глобалном нивоу политику активне мирољубиве коегзистенције. Брионска декларација (1956. године) између Тита, Нехруа и Насера је темељни израз будуће глобалније оријентације и конвергентнијих политика ове три државе која ће резултирати оснивањем Покрета несврстаних. Одатле ће се током 1960-их година даље развијати југословенска политика и водећа улога у Покрету. На регионалном нивоу, услед погоршавања грчко-турских односа, Балкански пакт је у то време био изгубио на свом пројектованом значају подрегионалне

⁵⁸³ Jovanović 1990, 46.

⁵⁸⁴ За ово сведочанство професора Антона Беблера, чији је отац Алеш Беблер био југословенски дипломата и стални представник у УН, погледати Pulig 2018.

⁵⁸⁵ GSUN GD SFRJ 1955, 73.

⁵⁸⁶ *Ибид.*

⁵⁸⁷ GSUN GD SFRJ 1955, 74.

⁵⁸⁸ GSUN GD SFRJ 1955, 74.

⁵⁸⁹ *Ибид.*

одбрамбене политике на Балкану, иако никада није формално раскинут. Током 1955. године наступиће и нормализација односа са Совјетским Савезом након потписивања Београдске декларације. У то време је ипак постало неупитно и југословенско политичко и економско искорачивање према азијско-афричком региону, те улога својеврсног *координатора* или дипломатског *чворишта* у једној таквој констелацији.

Овај веома динамичан период у регионалној и глобалној политици Југославије праћен је и фактичким признањем њеног активизма и растућег статуса у међународним односима и преко све преданијег рада у УН, мора се рећи, и уз одређену меру дипломатске среће. Наиме, она је изабрана током 1955. да преузме други, крњи, мандат несталне чланице СБУН за 1956. годину.⁵⁹⁰ Југославија је међу другим делегацијама тада препозната као „компромисни кандидат”, зато што се СССР и САД нису могли сложити око тога треба ли да буде двогодишњи мандат поверен Филипинима или Пољској. Велика Британија је предложила Југославију, која је ову иницијативу прихватила тек након инсистирања да СССР и САД треба да подрже њену кандидатуру, што је и осигурано тако што се Пољска повукла из кандидатуре. Поменути компромис се састојао у томе да је Југославија користила фотељу у Савету током 1956, а Филипини током 1957. године.⁵⁹¹ Мора се признати да није типично да једна мала сила (што Југославија јесте била током 1950-их година) буде изабрана као нестална чланица Савета безбедности двапут у истој деценији. То је Југославији пошло за руком управо током 1950-их, када је још увек градила оно што ће бити касније препознато као имиџ средње силе. Веће земље, оне из редова средњих сила скоро по правилу бивају изабране за двогодишњи мандат једном на сваких десет година. Питања разоружања и развоја постају предмет активног југословенског интересовања и критике, док се мултивекторност њене спољне политике илуструје решавањем питања Трста (Лондонски споразум, 1954. године). Поред тога, активан приступ балканској сарадњи, „пријатељство и плодна сарадња са САД, Уједињеним Краљевством и Француском”, те „велико поправљање” у односима са СССР и земљама средње и источне Европе, као и „све тешњи” односи са земљама попут Индије, Бурме, Египта и Етиопије. Тиме се хтело указати на „практичну применљивост и ефикасност” југословенске политике.⁵⁹²

Из претходног се да видети како се регионална и глобална раван у југословенској спољној политици од средине педесетих година плодотворно преплићу. Притом се на регионалној равни Титовом државничком иницијативом осигурава диверсификација партнера и симболички иступа са Балкана према другим регионима. На глобалној равни, Југославија сада са сигурније позиције из УН сагледава своје интересе у погледу политике великих сила него што је то био случај само неколико година раније. Доживљава се почетак експанзије међународног статуса активном политиком унутар светске организације пре свега због солидне и растуће дипломатске мреже чији је значај само растао у наредним деценијама. У време Суецке кризе она се нашла на терену конфронтације великих сила али без последица по сопствену безбедност, и по други пут током педесетих нашла у прилици да институционализованом улогом буде актер у заједничком одлучивању о решавању те кризе у оквиру Савета безбедности.

Током Суецке кризе видела се и могућност, али и ограничења југословенске спољне политике – пре свега у делимичном занемаривању кризних ситуација у Пољској и Мађарској током 1956. године и интервенције земаља Варшавског пакта (основан 1955. године). Од

⁵⁹⁰ Дobar пример је Канада, са шест мандата, последњи пут бирана за 1999–2000. годину. Италија као традиционална сила има седам мандата, при чему је била бирана двапут у истој деценији 1971–1972, 1975–1976. Велике силе које нису у сталном чланству (пре свега Јапан од 1970-их, Немачка од 2010-их), те регионалне силе (Бразил током 1950-их, 1960-их, 1990-их, Индија током 1970-их, Јужна Африка и Нигерија 2010-их) бивају биране и двапут у десет година. Ауторова претрага: United Nations Security Council. „Members search.”

⁵⁹¹ О овоме видети у Јovanović 1990, 43–45. Овакви, „дељени” једногодишњи мандати у Савету безбедности познати су и у новије време, када су, рецимо, Италија (2017) и Холандија (2018) „поделе” фотељу у СБУН. Погледати: Government of the Netherlands 2016.

⁵⁹² GSUN GD SFRJ 1955, 76.

Београдске декларације 1955. године наступила је нормализација односа са Совјетским савезом, што је сигурно и један од чинилаца који је допринео избору Југославије у Савет безбедности.

Како је о југословенској улози у Суецкој кризи већ писано на другим местима,⁵⁹³ нећу се овде детаљно бавити њеном динамиком већ само учинцима кризе и последицама по регионалну безбедност, као и југословенско делатништво у УН. Историчар Драган Богетић оцењује да је период 1956–1961. време „нове стратегије спољне политике Југославије”.⁵⁹⁴ На иницијативу Генералног секретара Дага Хамершелда, а као одговор на идеју о раздвајању зараћених Израела и Египта на Синајском полуострву, покрећу се мировна мисија УН, којој и Југославија по први пут доприноси својим одредом.⁵⁹⁵

На 11. годишњем заседању ГСУН Суецка криза је била једно од важнијих питања, а значајна иновација за то време је било и формирање мировне мисије УНЕФ под мандатом ГСУН због блокаде одлучивања у СБУН услед вета које су улагали Француска, Велика Британија и Совјетски Савез.⁵⁹⁶ Министар спољних послова Коча Поповић оценио је да је наступила „криза међународних односа” након „периода побољшања” у којем се „на видик у указивао и крај ’хладног рата’”.⁵⁹⁷ Разлог овоме виђен је у окончању ратова у Кореји и Индокини, те конференцији азијских и афричких нација у Бандунгу 1955. која је настојала да пројектује из угла земаља Трећег света принципе мирољубивих и равниправнијих међународних односа.⁵⁹⁸ Охрабрење је доносило и перципирано приближавање суперсила на конференцији у Женеви, као и због нормализације југословенско-совјетских односа.⁵⁹⁹ Дискурс *мирољубиве коегзистенције* и *критике наоружавања и употребе силе* у међународним односима део су ширег дискурса о *мирољубивости*.⁶⁰⁰ Констатују се проблеми Суецке кризе, Мађарске и Алжира. Такође, недвосмислено се истиче да је спољна политика Југославије „усмерена на осигуравање мира и јачање међународне безбедности и сарадње на основу независности и суверене једнакости држава, у складу са сврхом и принципима Повеље Уједињених нација.”⁶⁰¹

Том приликом је југословенски амбасадор добио инструкције да не намеће активност, не препушта иницијативу „бандуншким земљама и да узме учешће у корисним активностима”.⁶⁰² Југословенски плави шлемови су били међу десет земаља које су допринеле снагама за хитно реаговање УН (мандат од 1956. до 1967. године), при чему је пуковник ЈНА Лазар Мушички био вршилац дужности команданта снага од августа 1964. до јануара 1965. године.⁶⁰³

Током дванаестог заседања ГСУН 1957. године, југословенски шеф дипломатије Коча Поповић окарактерисао је међународну ситуацију „бољом” него лане. У свом обраћању он се осврнуо на принципе чијој примени Југославија тежи у својој спољној политици. Алудирајући на Суецку кризу, подвукао је да је „свет и даље у стању акутне напетости и да и даље имамо много разлога за стрепњу”. Разлози за такву оцену тражили су се у војно-блоковској подели

⁵⁹³ Životić 2008, Бјелајац 2010.

⁵⁹⁴ Видети у Богетић 2006.

⁵⁹⁵ О овоме видети детаљније у студији на ову тему, Životić 2008.

⁵⁹⁶ Детаљније о мандату и историјату мисије: United Nations Peacekeeping. 2003. „x Emergency Force, UNEF I, November 1956–June 1967.”

⁵⁹⁷ GSUN GD SFRJ 1956, 386.

⁵⁹⁸ Упоредити са Acharya and Buzan 2019, 168–169.

⁵⁹⁹ GSUN GD SFRJ 1956, 386.

⁶⁰⁰ На примеру суецке кризе, „може се извући закључак да међународни односи не могу бити заиста демократски све док се не искључи употреба силе.” GSUN GD SFRJ 1956, 387.

⁶⁰¹ GSUN GD SFRJ 1956, 389.

⁶⁰² Životić 2008, 243.

⁶⁰³ Погледати: United Nations Peacekeeping. n.d. „UNEF I – Facts and Figures.” Своје контингенте у УНЕФ послали су Бразил, Канада, Колумбија, Данска, Финска, Индија, Индонезија, Норвешка, Шведска и Југославија. Југословенски контингент допринео је са 14265 „ангажованих лица”, што је чинило око 22 процента укупних снага у мисији. Погледати: Војска Србије. н.д. „Завршене мировне операције.”

света која је била, у југословенском дискурсу, резултат сфера утицаја насталих након Другог светског рата.⁶⁰⁴ У том погледу, Југославија је била међу раним и принципијелним заговорницима колективне безбедности, као што смо видели, још од почетка ове деценије. Предлог који је изнет тичао се могућности „превазиђености” одбрамбених савеза и позива на „ефективни систем колективне безбедности”. Истакнут је значај принципа „независности, немешања и међународне сарадње засноване на једнакости свих држава.” У тако схваћеном систему Југославија је видела примарну одговорност великих сила, док су мале државе такође имале улогу у „елиминисању постојећих спорова и охрабривању трендова према стварању више задовољавајућих међународних односа и стабилнијег мира”.⁶⁰⁵ Односи са Совјетским Савезом и земљама Варшавског пакта оцењени су као „радикално унапређени и консолидовани”, док су „добри односи” са западним земљама били „додатно развијани”. Односи са „неангажованим” (енг. *uncommitted*) земљама Азије и Африке (будућим „несврстанима”) развијани су у „блиској сарадњи”. Представља се и једна шира концепција интереса која тежи „општем миру” чији пример је и дискурс подршке румунској иницијативи за унапређење балканских односа. Међу темама од општијег интереса, Југославија је полагала своје напоре према разоружању, стању на Блиском истоку, Алжиру, и кипарском питању и потреби за економским развојем. На Уједињене нације се гледа као „отеловљење и симбол једине политике која може, на тренутном раскршћу, осигурати стабилан и трајан мир”.⁶⁰⁶

Крајем педесетих година, у складу с међународним приликама, међу југословенским дипломатама постојала је свест о томе да ће се Хладни рат наставити, те да је потребно да лидери двеју суперсила покажу одговорност у погледу ублажавања ефеката трке у наоружавању, интервенционизма и сфера утицаја. Општи утисак је био да су се прилике у међународним односима побољшале у то време. Током 1958, доминира реторика о проблемима на Блиском истоку, дискурс *разоружања* и његов ужи облик *смањивања војних буџета*, као и дискурси *деколонизације*, *међународне економске сарадње* и *развоја*. Истиче се значај „мирољубиве активне коегзистенције”, која одражава дух Повеље УН, суштински је другачија од трендова блоковске политике тог времена и успева задобити подршку великог броја малих постколонијалних држава Африке и Азије.⁶⁰⁷

Од посебног значаја за Југославију су на заседању ГСУН 1959. године биле следеће теме: опште разоружање, ограничење наоружавања у средњој Европи (и иступање југословенске делегације у оквиру Комисије за разоружање, и тзв. „комитета десет сила”), дисбаланс и нестабилност светске економије уз неповољне последице по слабије развијене државе (и алокација војних буџета на развојну помоћ),⁶⁰⁸ и чврста подршка принципу мирољубиве коегзистенције. Такође, југословенски дискурс је овде наглашавао промену статуса од корисника међународне развојне помоћи у статус донатора, као и проблеме тзв. несамоуправних територија у свету, које су биле под старатељством УН, или настојале да стекну независност у процесу деколонизације.⁶⁰⁹

Крај педесетих година на унутрашњем плану обележило је усвајање новог програма Комунистичке партије Југославије (1958. године), којим је понуђена званична идеолошка интерпретација светске политике и социјализма као светског процеса. Њиме је такође развијен скуп спољнополитичких принципа, од којих је најзначајнија активна мирољубива

⁶⁰⁴ GSUN GD SFRJ 1957.

⁶⁰⁵ GSUN GD SFRJ 1957, 148.

⁶⁰⁶ GSUN GD SFRJ 1957, 150.

⁶⁰⁷ Коча Поповић свој говор из 1958. године закључује с тиме да је мирољубива активна коегзистенција „најважније дешавање у међународним односима данас”, GSUN GD SFRJ 1958, 286.

⁶⁰⁸ У говору из 1959. године, Поповић износи прилично храбар и за то време прогресиван предлог: „[...] раније сам се већ осврнуо на идеју, која је у нашем виђењу прилично реалистична, да, без чекања да се склопи општи споразум, прикладан удео постојећих војних буџета буде преточен у пружање помоћи неразвијеним земљама.” GSUN GD SFRJ 1959 (ал. 35), 128.

⁶⁰⁹ GSUN GD SFRJ 1959.

коегзистенција.⁶¹⁰ На међународном плану, Тито је кренуо на другу велику турнеју земљама трећег света, посетивши овог пута Индонезију, Индију, Бурму, Цејлон и Судан. Стицао се утисак да је Југославија након десетогодишњег трагања коначно пронашла свој спољнополитички пут, и да је била спремна да води независнију и јасно дефинисану спољну политику која је била привлачна и другим државама. Тиме се отварао простор и за профилисање њене спољнополитичке стратегије у правцу утицајности. Између осталог, тих година активно је подржавала процес деколонизације и независности Алжира.⁶¹¹

Раздобље између 1954. и 1960. је било обележено ублаживањем дивергенције КИУ од максимума до минимума, и према конвергентнијој конфигурацији. Тај процес био је омогућен двоструким стратешким поступком: нормализацијом односа са СССР који се почео дестаљинизовати, и проширивањем југословенске спољнополитичке концепције у правцу успостављања сарадње са државама трећег света. Повлачење егзистенцијалне претње од стране СССР омогућило је Југославији да се знатније посвети трагању за независном спољнополитичком оријентацијом која ће се током шездесетих година афирмисати као политика несврстаности. Притом је ова улога несврстане и неутралне државе бивала постепено прихваћена од стране великих сила, а југословенска подршка процесу деколонизације ће се на дужи рок показати као веома исплатива инвестиција у њен растући међународни статус. Наиме, интернационалистички и слободарски дискурс Југославије нашао је плодно тле и синергију са идејама које су испољавале Индија и друге постколонијалне земље. Може бити изненађујуће то како уместо мале државе у послератној Европи коју почетком 1950-их година оптерећују проблеми балканских хладноратовских односа, већ крајем педесетих година видимо снажну најаву темељне промене међународног статуса Југославије која такође има визију међународних односа. Њену нову стратегију је одликовало промишљено понашање и делатништво интернационалистичке средње силе која активно учествује у раду УН и заступа вредности и интересе које дели са великим делом постколонијалног света. Тако се одвијао паралелни процес трансформације спољнополитичког идентитета и улога Титове Југославије на вишем нивоу, који ће своју нову фазу започети 1961. године са успостављањем Покрета неврстаних, о чему ће више речи бити у наставку.

4.4. УН као позорница југословенске политике несврстаности од 1960-их: експеримантална примена једне глобалније спољнополитичке концепције

Мале државе у светској политици углавном нису имале знатнијих утицаја на детерминанте и дискурсе Хладног рата, и ту се пре свега мисли на поларност и технолошки развој у војне сврхе.⁶¹² Динамика односа у свету се кретала осама исток–запад и север–југ, те је одатле имала и оно што је већ тада било познато у марксистичкој мисли као однос центра и периферије. Одатле су током 1960-их у међународним односима преовладала два основна дискурса: дискурс *деколонизације*; као и дискурс *односа центра и периферије* светског (економског) система.⁶¹³ Унутар система УН главни организациони, тј. уређујући дискурс постаје *развојни*, који је институционализован и тзв. *Првом развојном декадом* за период између 1960. и 1970. године.⁶¹⁴ Организација је као независан актер на тај начин поставила циљ којем државе чланице треба колективно да теже, осмишљавајући оквир значења унутар

⁶¹⁰ Ejdus and Kovacevic, forthcoming.

⁶¹¹ Dimić 2014, 281.

⁶¹² Acharya and Buzan 2019, 123.

⁶¹³ Acharya and Buzan 2019, 123–131.

⁶¹⁴ Погледати: Dag Hammarskjöld Library. n.d. UN Documentation: 1960–1970, 1st Development Decade.” за кључна документа УН о развоју за период 1960–1970, и Резолуцију 1710 Генералне скупштине „Развојна декада Уједињених нација: програм за међународну економску сарадњу”, General Assembly. 1961. „United Nations Development Decade: A programme for international economic cooperation” [A/RES/1710(XVI)].

којег државе чланице треба да делају. На тај начин се државама чланицама у процесу социјализације представљају одређена очекивања која бивају интернализована у њиховим скуповима улога, те истовремено постају и део њихових сопствених националних интереса.

Током ове деценије су међу важнијим догађајима биле Друга конференција о праву мора (1960. године); Конференција о новим изворима енергије (1961. године); Извештај Генералног секретара о економским и социјалним последицама разоружања, и Извештај Генералног секретара о предлозима за акцију Развојне декаде УН (1962. године); Заједничка декларација земаља у развоју (којом је основана Група 77, 1963. године); оснивање и прва конференција УНКТАД у Женеви, те усвојен „Пребишев извештај” испред УНКТАД (1964. године); Светска конференција о становништву, те проширивање чланства Савета безбедности (са 11 на 15 чланова) и Економског и социјалног савета (са 18 на 27 чланова), и Међународна конвенција о елиминисању свих облика расне дискриминације, оснивање Програма за развој, УНДП-а (1965. године); оснивање фонда УН за капитални развој, те усвајање Међународне повеље о економским, социјалним и културним правима, те Додатног протокола на Међународну повељу о грађанским и политичким правима (1966. године); општи преглед програма и активности у привредној, социјалној и техничкој сарадњи (1967. године); одржана је Међународна конференција о људским правима и Друга конференција УНКТАД у Њу Делхију (1968, те Међународна година људских права); Извештај „Пирсонове” Комисије за међународни развој, „Дексонов извештај” о капацитету развојног система УН (1969. године); Међународна година образовања (1970. година). Стога је даље могуће испитати на који начин државе у Генералној скупштини примају овај општији мета-дискурс у својим посебним изјавама које репрезентују њихове спољнополитичке идентификације и везу са међународним пољем.

Од средине 1950-их, Југославија се била наметнула као један од покретача посебнијег, и за спољну политику битног, дискурса о *коегзистенцији*, те њему сродне политике (и ужег дискурса) *несврстаности*. Дискурс и политика несврстаности у себи има идејну основу и институционалну структуру на оси север–југ, која је значајно конституисана управо заједничким међународним праксама под окриљем УН. Без ових узглобљених дискурса није могуће потпуно разумети ни југословенску спољнополитичку концепцију која ће бити у свом пуном замаху све до краја 1970-их, како на дипломатском, тако и на делатном плану преко неколико управљачких функција у органима и телима УН, или доприносом мировним операцијама УН.

У оваквој мрежи дискурса, Уједињене нације имају своје важно место.⁶¹⁵ Како то запажају Ачарија и Бузан, УН су за земље трећег света биле „морални оквир” и место „концентрисања дипломатије”. Током 1960-их година, земље трећег света и Југославија развиће три важне међународне институције преко којих ће покушати да обликују оно што би за њих био равноправнији и моралнији међународни систем, и остварују утицај у констелацији биполарне међународне политике која им није ишла на руку. Реч је о Покрету несврстаних као политичкој платформи,⁶¹⁶ Г-77 (од које ће настати моћан гласачки блок у ГСУН), и УНКТАД

⁶¹⁵ „У условима (узајамно подозривог) ратног савезништва створене, УН су се веома брзо суочиле с хладним ратом и убрзаним стварањем војноблоковских организација, што је довело до блокаде Повељом установљеног система колективне безбедности. Процес деколонизације водио је распаду класичног колонијалног система, а новоослобођене земље, може се рећи сутрадан по стицању формалне независности, ступиле су у УН. Покрет несврстаних земаља, ојачан новоослобођеним земљама, настојао је да снажније утиче на рад УН давањем нових импулса и успостављањем нових (својих) приоритета.” Рајић 2010, 31.

⁶¹⁶ Политика несврстаности, тј. дискурс несврставања као, речима Радована Вукадиновића (Vukadinović 1989, 32) „модел међународних односа и темељ унутрашњеполитичких опредељења” Југославије. Општије спољнополитичко разумевање политике несврстаности: Значај односа са социјалистичким земљама, несврстаност као „модел међународних односа и темељ унутрашњеполитичких опредељења” (Vukadinović 1989, 32). Значајно је разумети да је ПНЗ био суштински везан за Уједињене нације, па је према томе, и југословенска спољна политика користећи ту платформу била још више повезана са светском организацијом. Ово се може окарактерисати као узајамно конституисање малих држава ПНЗ и УН.

(који је био економска и развојна институција у оквиру система УН).⁶¹⁷ Југославија ће у овим институцијама имати, или делити са још неколико земаља (попут Индије, Египта, Индонезије, Алжира или Кубе) водећу улогу у наредних тридесетак година.

Почетак шездесетих година наговештавао је сложенију концепцију спољне политике која је поред регионалног сада обухватала и међународни ниво. Таква промена пратила је динамику биполарног односа хладноратовских суперсила, уз даљи развој делатног односа са земљама трећег света које су биле у процесу деколонизације. Тиме је Југославија полако стицала све већу аутономију делања, како кроз мултилатералну дипломатију у УН, али и подржавајући и иницирајући развој нових међународних институција са другим чланицама развојем нових институција. Амерички званичници су тако 1961. године утицај југословенског социјализма у Трећем свету тумачили пре свега као „идеолошки”, а њене моделе самоуправљања и радничких савета као нарочито привлачне за земље које су се осамосталиле од колонијалних, капиталистичких империја.⁶¹⁸

Петнаесто заседање ГСУН (1960. године) је специфично и посебно значајно јер се са говорнице представницима међународне заједнице обратио Тито. Било је то прво појављивање југословенског државника у УН, чиме му је придат и посебан симболички значај. Тих дана у Њујорку одржан је и састанак између Тита, Џавахарлала Нехруа (премијер Индије), Квамеа Нкрумаха (председник Гане), Гамала Абдела Насера (председник Египта), и Сукарна (председник Индонезије), а који је утицао на даље кораке према окупљању ПНЗ.⁶¹⁹ Наиме, Југославија је Уједињеним нацијама „одувек придавала изузетан значај” као „најширој и најзначајнијој међународној организацији, чији основни циљеви, поготово одржање мира и безбедности у свету, отеловљују суштинске тежње и потребе међународне заједнице”.⁶²⁰ Атмосферу у међународним односима Тито је оценио као забрињавајућу, услед поновног оживљавања Хладног рата. Похваљује се пријем већег броја нових држава чланица, уз подршку процесу деколонизације уз подсећање да је потребно примити и НР Кину у чланство. У реторичком смислу, овај говор носи и посебну ноту поистовећивања, односно везивања идентитета Југославије са међународном димензијом и циљевима УН – што је постигнуто управо и Титовим уверљивим присуством. Наглашена је „заједничка одговорност”, и потреба за ублажавањем тензија услед нуклеарног наоружања у односима истока и запада, који „стварају атмосферу све већег узајамног неповерења”.⁶²¹

На овој седници постаје јасно и да Југославија не жели да седи скрштених руку, већ жели да подигне делатнички ниво било самостално или у сарадњи са другим државама. У том правцу важне су три теме: деколонизација, разоружање и економски развој – те се говори у име актера који траже еманципацију у међународним односима, и који очекују да добију и подршку УН.⁶²² Југославија по први пут на овој седници отворено нуди и своју помоћ новим државама у Африци, у виду „стручњака, материјала и средстава”, уз спремност да се одрекне техничке помоћи коју је дотад добијала из програма УН.⁶²³ То је био искорак према промени статуса од примаоца према даваоцу развојне помоћи. Као предуслов за решавање три наведена проблема, Тито истиче да „сви народи, без изузетка, треба да прихвате принципе коегзистенције, и штавише, примене их у њиховим узајамним односима, те у свакој прилици”.⁶²⁴

Три принципа *мирољубиве и активне коегзистенције* које Југославија представља су били суживот различитих друштвених система, решавање спорних питања мирним путем, и немешање у унутрашње послове држава и њихово право на унутрашњи развој и живот.

⁶¹⁷ Acharya and Buzan 2019, 128.

⁶¹⁸ Цитирано према Čavoški J. 2010, 6.

⁶¹⁹ Bakić et al. 2013, 33.

⁶²⁰ GSUN GD SFRJ 1960, 50.

⁶²¹ GSUN GD SFRJ 1960, 51.

⁶²² GSUN GD SFRJ 1960, 51–53. Нпр. Алжир, Конго.

⁶²³ GSUN GD SFRJ 1960, 53.

⁶²⁴ GSUN GD SFRJ 1960, 56.

Коегзистенција је замишљена да буде у служби „јачања мира”.⁶²⁵ Значајан стратешки и реторички потез који је изведен у овом говору јесте да јасно формулисани принципи коегзистенције, који су истовремено и принципи југословенске спољне политике, буду представљени и као „допринос који такозване неангажоване земље могу начинити према побољшању међународних односа као и велике улоге коју Уједињене нације могу и треба да играју у том погледу”.⁶²⁶ Овим је био отворен пут за нову, *унапређену* концепцију улоге Југославије у међународној политици (и ПНЗ), у односу на почетни период између 1945. и 1960,⁶²⁷ сигнализирајући тако померање од неангажованости према мирољубивој и активној коегзистенцији.

Временом, југословенска улога у ПНЗ, се према министру спољних послова Кочи Поповићу могла окарактерисати као „предводничка” или „мисионарска”, што је било преовлађујуће уверење међу политичким вођством.⁶²⁸ Београдска конференција изнедриће и специфичан поглед на УН и међународне односе: Тито на седници ПНЗ упућује захтев у правцу равноправније структуре чланства УН у важним телима. То су СБУН и ЕКОСОК, те Секретаријат, што је такође наведено и у Декларацији шефова држава и влада ванблоковских земаља.⁶²⁹ Југославија у пракси координира ПНЗ и некако га одржава на путу активности, усмерава, итд. То се види и кроз различите координационе састанке, нарочито током 1960-их година. Исто тако је УН 1960. био место састанака и окупљања, а онда од Београдске конференције се интензивира сарадња тих држава и тежи се даљој комуникацији и различитим „акцијама” које углавном у том периоду спроводи Југославија. То је видљиво и по стварању Г-77 као блока за договоре и гласање у УН, а односи се на несврстане државе које су се окупиле са иницијативом да се оснује конференција УНКТАД 1964. године, као стални део УН система у погледу заступања економских интереса земаља у развоју.⁶³⁰ Оно што ће она чинити на билатералном и мултилатералном плану током ове деценије може се најбоље окарактерисати као *организаторска улога* Југославије, будући да је организовала међународну сарадњу земаља које су тек стекле независност у процесу деколонизације.

На иницијативу Тита и Насера, Југославија од 1. до 6. септембра 1961. године организује оснивачку конференцију Покрета несврстаних, којој присуствује 25 држава.⁶³¹ Југославија са Титом као председавајућим новооснованог покрета (1961. до 1964.) од самог почетка усваја нови тип дискурса са једном широм концептуализацијом која се залаже за

⁶²⁵ GSUN GD SFRJ 1960, 56, 57.

⁶²⁶ GSUN GD SFRJ 1960, 58.

⁶²⁷ Компатибилно је и следеће запажање које износи социолошкиња Љубица Спасковска о значају несврстаности за политички идентитет Југославије: „Чланство Југославије у том несврстеном блоку несврстаних земаља и земаља у развоју који је испољавао свој идентитет у Организацији Уједињених народа, а посебице у оквиру Групе 77 земаља у развоју (Г-77), омогућио је Југославији да делује изван совјетске орбите и да формира посебни идентитет еуропске, медитеранске, несврстане, (‘мало развијеније’) земље у развоју. Широки спектар транснационалних сусрета и иницијатива који су судионици конференције обрадили у неколико тематских панела, произашли су из овог јединственог положаја који је Југославија била слободна да очува и искористи да се бори за утјецај у подијељеном, али све повезанијем хладноратовском свијету” (Spaskovska 2016).

⁶²⁸ Nenadović i Popović 1990, 125.

⁶²⁹ Jovanović 1990, 49.

⁶³⁰ На заседању ЕКОСОК 1962. године, члан југословенске мисије у Њујорку Бора Јевтић „био је један од покретача иницијативе за оснивање УНКТАД-а” (Петковић 1995, 189).

⁶³¹ Београдској конференцији ПНЗ присуствује Авганистан, Алжир, Бурма, Цејлон, Етиопија, Гана, Гвинеја, Индија, Индонезија, Ирак, Јемен, Југославија, Камбоџа, Кипар, Конго, Куба, Либан, Мароко, Мали, Непал, Саудијска Арабија, Сомалија, Судан, Тунис, Уједињена Арапска Република (Египат). Међу посматрачима били су Боливија, Бразил и Еквадор. Титова трећа велика турнеја, овога пута у земље северне и западне Африке неколико месеци раније била је директно инспирирана идејом да се концепт несврстаности представи и да се позове што већи број земаља из Африке да учествују на београдској конференцији ПНЗ. Број чланова Покрета ће расти на наредним конференцијама: 1964: 47 чланова и 10 посматрача, 1970: 54 члана и 10 посматрача, 1973: 75 чланова и 9 посматрача, 1976: 86 чланова и 10 посматрача, 1979: 94 члана, 12 посматрача и 8 гостију (Bakić *et al.* 2013, 33). Покретом у периоду између 2019. и 2022. године председава Азербејџан. Погледати и видео запис у боји који су о конференцији приредиле *Филмске новости*: „Historic conference in Belgrade 1961”.

промене у међународним односима, и представља нове ставове на 16. заседању ГСУН и у оквиру разних органа и комитета УН.⁶³² На заседању ГСУН југословенска делегација износи критику међународне ситуације и блоковске политике, превасходно у контексту подизања Берлинског зида, те колонијалне и политике силе.⁶³³ Југославија је наставила да подржава тада још младе мировне операције УН дајући допринос мисији ОНУС у Конгу која је трајала од 1960. до 1964. године.⁶³⁴ У овој мисији је кратко учествовала и ваздухопловно техничка јединица ЈНА, која је због југословенског незадовољства променом мандата мисије ОНУС била повучена.⁶³⁵ Занимљив, али не и неочекиван, био је став Југославије након погибије генералног секретара Хамершелда у Конгу, када је предложено да „упражњено” место првог човека УН треба да буде именован неко из редова несврстаних земаља, ако велике силе са својим опречним интересима нису у стању да се сагласе.⁶³⁶ То се и догодило неколико недеља касније, када је за трећег генералног секретара УН изабран бурмански дипломата У Тант. Може се рећи да су два Тантова мандата на челу УН (између 1961. и 1971. године) била комплементарна са тада започетим успоном неврстаних земаља у УН.⁶³⁷

На 17. заседању ГСУН, говор југословенске делегације отпочиње позитивним тоном који наглашава динамику и дешавања у државама трећег света, пре свега независност Алжира, решавање спора између Индонезије и Холандије, Лаоса, те питања разоружања у односима САД и СССР. Спољнополитички дискурс почиње да све више садржи разноврсност елемената који се тичу не само тема попут разоружања и развоја, те различитих међународних криза и проблема на агенди УН, већ и еманципације и чланства нових држава у УН. Југославија увиђа да је реч о растућем тренду ка постизању универзалности чланства у УН, што „ће даље смањити сфере сукоба између водећих сила, и стога подстаћи све тенденције ка јачању мира и промовисању мирољубиве сарадње међу независним и једнаким народима”.⁶³⁸ Политика активне и мирољубиве коегзистенције „коју активно подржавају несврстане земље [...] даље се развија и прибавља место и улогу од растућег значаја за међународне односе”, при чему, она такође „спроводи у дело дух и принципе Повеље чиме се јачају наша Организација и њена улога у светским пословима”.⁶³⁹ Овим реторичким средствима већ је постала јасна промена размере и циљева југословенске спољне политике која је чврсто пригрлила дискурсе коегзистенције и светских послова, повезујући их са мултилатералним напорима новооснованог ПНЗ и институционалном структуром УН.

У критичком осврту југословенског представника примећују се и „негативни елементи међународних односа”: међународне тензије, хладни рат, колонијализам, јаз између развијених и неразвијених земаља чиме се остварује дискурзивни континуитет са претходним заседањима. Тема разоружања (општег и потпуног) постаје препознатљив предмет интересовања који је праћен изграђеним ставовима југословенске делегације, попут обустављања нуклеарних проба.⁶⁴⁰ Значајна пажња поклања се теми економског развоја, при чему је конференција земаља у развоју која је одржана те године у Каиру виђена као

⁶³² GSUN GD SFRJ 1961, 82. Од 1960. године број усвојених резолуција Генералне скупштине је у порасту, и оне имају значајну легитимацијску функцију у вршењу притисака и осуде пракси некадашњих колонијалних сила у време процеса деколонизације. Овде су предмети тих критика земље попут Јужне Африке, Јужне Родезије и Португалије (в. Јовановић 1990, 237).

⁶³³ GSUN GD SFRJ 1961, 81.

⁶³⁴ Видети о историјату мисије ОНУЦ и државама контрибуторима на: United Nations Peacekeeping. n.d. „Republic of the Congo – ONUC [July 1960–June 1964].”

⁶³⁵ Погледати на: Војска Србије. н.д. „Завршене мировне операције”.

⁶³⁶ GSUN GD SFRJ 1961, 84. На место Генералног секретара именован је бурмански дипломата У Тант, који је био погодан кандидат у очима двеју суперсила.

⁶³⁷ Тант је, слично Хамершелду, био активистичког карактера, за шта је посебно користио уводне делове свог извештаја Генералној скупштини чиме је учествовао у јасном постављању дневног реда. Може се рећи да је такође био менаџерског карактера и успешан у решавању проблема. Kille 2006, 141, 233.

⁶³⁸ GSUN GD SFRJ 1962, 78–79.

⁶³⁹ GSUN GD SFRJ 1962, 79.

⁶⁴⁰ GSUN GD SFRJ 1962, 80–81.

„идентична” циљевима УН, указујући притом и на „неуспех” развојне декаде УН.⁶⁴¹

Од 1963. године на агенди УН се налази проширење Савета безбедности, а формирају се и гласачки блокови (тј. регионалне групе) у ГСУН.⁶⁴² На 18. заседању ГСУН,⁶⁴³ развој међународних односа се сагледава углавном позитивно. Дискурс „мирољубивог света” у којем важну улогу играју „нове независне и државе у развоју” које, према Титовим речима „по природи њиховог положаја и њихових интереса су на страни, и воде борбу за, мир и политику мирољубиве коегзистенције”.⁶⁴⁴ Као и претходне године, заступа се *критички међународни дискурс* који инсистира на инклузивности међународних односа који захтева „нашу одлучну и конструктивну подршку садашњим позитивним процесима, те да сугерише правце дуж којих се тај процес треба одвијати”.⁶⁴⁵ Критикује се трка у наоружавању, проблематика разоружања, те „неједнакости и дискриминације у међународним економским односима”.⁶⁴⁶ Југославија је била међу земљама које су учествовале у посматрачкој мисији УН у Јемену (UNYOM), 1963–1964. године, а одредом ЈНА командовао је пуковник Бранко Павловић од августа до септембра 1963. године.⁶⁴⁷ Одред је био сачињен од једног дела припадника ЈНА који су се придружили из мисије на Синају, док је други део стигао за ту намену из Југославије.⁶⁴⁸

Одатле се на истом заседању ГСУН и економско поље узима као „једна од сталних и средишњих одлика југословенске спољне политике и међународних активности” која се манифестује „напорима да се убрза економски развој земаља у развоју”. Отуда је, даље се истиче, Југославија била један од „заступника и предлагача” Светске економске конференције о трговини и развоју (УНКТАД), која је замишљена на оснивачком самиту Покрета несврстаних у Београду 1961. године, и на тзв. „економској конференцији” у Каиру 1962. године.⁶⁴⁹ Гледиште које је представио југословенски министар Коча Поповић је било и то да покретањем УНКТАД-а „настаје потреба и ствара се прилика за даљи раст и повећање активности система УН”, чиме се поставља делатни став о развијању мултилатералног оквира за међународну економску сарадњу што је било у интересу земаља у развоју. Југославија је у овом кораку видела могућност „веће улоге за УН”, што би захтевало и „прилагођавање структуре УН променама у свету и захтевима који проистичу из тих промена”, а што би подразумевало и „проширење главних органа” УН.⁶⁵⁰

⁶⁴¹ GSUN GD SFRJ 1962, 82.

⁶⁴² Постоји укупно пет регионалних група: афричка, азијско-пацифичка, источноевропска, латиноамеричка и карипска, западноевропска и остале земље. Југославија је припадала источноевропској групи из чијих редова је и бирана у различита тела и органе УН. Погледати: Department for General Assembly and Conference Management. n.d. „Regional Groups of Member States.”

⁶⁴³ Неколико недеља после генералне дебате у ГСУН (22. октобра 1963.), говор о спољној политици Југославије на истом месу је одржао и Тито, који је те године боравио у званичној посети САД. Како оцењује историчар Богетић, „и у Београду и у Вашингтону актуелно стање у југословенско-америчким односима је оцењивано као ’задовољавајуће’, ’коректно’, ’стабилно’, ’подношљиво’, ’лишено раније отворених проблема’” [...] На плану међународних односа, „југословенска политика мирољубиве коегзистенције је била у оштрој колизији са америчком политиком интервенционизма и мешања у све значајније међународне спорове на тлу Азије, Африке и Латинске Америке”. Богетић 2009, 137.

⁶⁴⁴ GSUN GD SFRJ 1963, 14. Говор у генералној дебати ГСУН одржао је министар спољних послова Коча Поповић.

⁶⁴⁵ GSUN GD SFRJ 1963, 15.

⁶⁴⁶ GSUN GD SFRJ 1963, 16.

⁶⁴⁷ Погледати више о мисији UNYOM на: United Nations Peacekeeping. n.d. „Yemen – UNYOM [July 1963–September 1964]”. После Синаја и Конга, Јемен је био трећа мисија УН за југословенске мировњаке.

⁶⁴⁸ Погледати детаљније на: Војска Србије. н.д. „Завршене мировне операције.”

⁶⁴⁹ GSUN GD SFRJ 1963, 17.

⁶⁵⁰ GSUN GD SFRJ 1963, 18. предложени амандамани на Повељу којима предвиђају проширење СБУН и ЕКОСОК (Јовановић 1990, 48). Овај споразум око амандмана је утицао и на дефинисање регионалних група у оквиру Организације, а које служе за избор држава у различита тела УН. Југословенске позиције у УН су биле прагматичне и одмерене у то време, исто и у односу на пружање подршке резолуцијама. У овом периоду (1963–1965) на агенду СБУН долазе проблеми економске политике, деколонизације и апартхејда. Југославија није подржавала „непрактичне” или „сувише екстремне” резолуције (Јовановић 1990, 51). СБУН у том периоду постаје мање евроцентричан.

Од априла 1964. до децембра 1968. године на челу југословенске дипломатије Кочу Поповића наследио је Марко Никезић, претходно заменик министра иностраних послова од 1962. године и дипломата богатог и разноврсног искуства.⁶⁵¹ Овај каријерни дипломата претходно је службовао као амбасадор у Египту, Чехословачкој и Сједињеним Државама.⁶⁵² Како то оцењује Петковић, „у свету је врло као у кошници” током Никезићевог мандата: почетак Вијетнамског рата (1965–1975), интервенција САД у Доминиканској републици, унутрашње тензије у Индонезији, почетак „Културне револуције” у Кини 1966. године, „Шестодневни рат” на Блиском истоку 1967. године, „Прашко пролеће” 1968. и интервенција Варшавског пакта, те период доласка нових председника на власт у СССР (Брежњев 1966. године) и САД (Никсон 1968. године).⁶⁵³ Током 1967. године наступа „кулминација у политичком зближавању” Југославије и земаља Варшавског пакта, да би ти односи поново захладили током кризне, 1968. године.⁶⁵⁴

Једна од сталних карактеристика говора југословенских представника пред УН постало је у овом периоду и позивање на активности и резултате постигнуте у мултилатералним оквирима током претходне године. На тај начин се реторика стављала у функцију реалне политичке праксе и промовисања националног учинка у међународној политици. На 19. заседању ГСУН (1964/1965) истиче се да су акције несврстаних земаља израз напора да се „осигура мир у слободи и једнакости, а међународни односи поставе на нове, демократскије основе”.⁶⁵⁵ Овим се јасно увиђа и континуитет новог спољнополитичког дискурса Југославије, који се у односу на претходну деценију сада све више бави и концепцијом међународних односа у најширем смислу и значајним питањима за функционисање међународног система. Приметно је и то да употреба придева „ново” често налази уз идеје и оцене које се износе у вези са делањем и предлозима који се тичу новопризнатих несврстаних земаља и њиховог погледа на међународне односе. То је у складу и са суштинским уверењем да је потребно променити структуру међународних односа, а на основу марксистичке идеолошке оријентације.

Нарочито су биле значајне седнице ГСУН, у истој години или након самита Покрета несврстаних, или министарских конференција које ће доћи нешто касније. Друга конференција несврстаних у Каиру 1964. године даће битне подстицаје у том правцу. Отуда се и за говорницом УН југословенски високи представници осврћу на иницијативе, акције и постигнућа, било колективно или појединих држава учесница. Тиме репрезентују како сопствене ставове, тако и оно „колективно ми” као једна од водећих држава у ПНЗ. Како је *дискурс светског мира* био један од најучесталијих у односу на њихове циљеве, отуда се и достизање овог циља повезивало са „решавањем тренутних проблема у свету”.⁶⁵⁶ Ти проблеми

⁶⁵¹ Занимљива је и ова оцена Никезићевог карактера: „Марко Никезић је имао све претпоставке да буде најјаснији министар спољних послова послератне Југославије. Заостао је за Кочом Поповићем у ратној слави, угледу и моћи, али не и у висплетности и образовању. Кочу су сви запамтили као великог циника, али многи сматрају да је Никезић био већи, уколико се у овом контексту цинизам посматра као еманација брзе и оштре памети. Имао је једну предност над Кочом Поповићем: скупио је велика искуства у дипломатској служби на Истоку, на Западу и у трећем свету. Али је био три пута мање на дужности министра иностраних послова од Коче Поповића да би се могао, у суочавању са догађајима у потпуности доказати. Многи који су га познавали, било да му се на тај начин диве или желе да га покуде, говорили су да је нови Пашић” (Петковић 1995, 51).

⁶⁵² Петковић 1995, 47.

⁶⁵³ Петковић 1995, 47–48.

⁶⁵⁴ Петковић 1995, 49.

⁶⁵⁵ GSUN GD SFRJ 1964/1965, 4. Деветнаесто редовно заседање је почело нешто касније у односу на претходна (1. децембар 1964. године), а 1316. састанак ГСУН на којем је југословенски стални представник пред УН, амбасадор Данило Лекић био је заказан за 19. јануар 1965. Ово је неуобичајено будући да је највећи део заседања био на јесен. За усвојене резолуције на овом заседању, погледати Dag Hammarskjold Library. n.d. „Resolutions and Decisions adopted by the General Assembly during its 19th session: GAOR, 19th session, Supplement No. 15” [1 December 1964 – 1 September 1965].

⁶⁵⁶ GSUN GD SFRJ 1964/1965, 4. Оцењено је „да су претходне две године доказале да, кроз преговоре, могу се постићи договори око најсложенијих питања”. Током 1964. године се истиче значај билатералних састанака у контексту југословенско-алжирских односа. Алжир је био прогласио независност пар година раније. Титово

су се тицали „укидања колонијализма [...] борбе против неоколонијализма [...] убрзавања економског развоја кроз спровођење препорука УНКТАД, разоружањем и кодификацијом принципа активне и мирољубиве коегзистенције”.⁶⁵⁷

Запажен је и *дискурс о развоју и међународним економским односима* поготово преко рада на остваривању оснивачких циљева УНКТАД-а,⁶⁵⁸ и његове „машинерије за системска решења проблема међународне трговине и развоја” коју у Генералној скупштини подупире новооснована група земаља у развоју, Г-77, путем исказивања заједничких позиција и „солидарности”.⁶⁵⁹ Осуђује се употреба силе, и подржава „право на самоопредељење, слободу и једнакост”.⁶⁶⁰ Питање разоружања се схвата као „кључно питање нашег времена”.⁶⁶¹ Југославија наглашава да остаје посвећена својим дугогодишњим циљевима и међународном идентитету, чије су уже тематске репрезентације „решавање важних међународних проблема, установљавање нових и демократичнијих односа међу државама и јачању наше Организације и њене улоге у међународном животу”.⁶⁶² Неки аутори наводе да Група 77 није имала доминантно вођство, већ да је ту било више држава које су се смењивале. То је била својеврсна „солидарност” држава трећег света, и Југославије са њима, у питањима економског развоја. Поједини аутори дефинишу солидарност као „капацитет групе да постигне и одржава заједничке политичке позиције, па стога стопа дефекције може бити мера солидарности”.⁶⁶³ Солидарност ће посебно бити значајна током седамдесетих година и даље институционализације ПНЗ, а нарочито у светлу циљева везаних за развојни дискурс.

Велике годишњице УН (мале, петогодишње или велике, деценијске) представљале су посебну прилику да се осврне на све значајнија постигнућа југословенске дипломатије. Износе се оцене о, смернице за, па чак и захтеви према УН, чиме се заузимао простор за сигнализирање могућих смена или промена у стратегији спољне политике, или указивање на захтеве који су долазили од стране ПНЗ. Током јубиларног, 20. заседања ГСУН (1965. године) министар спољних послова Марко Никезић оценио је да се међународни односи налазе „у стању дубоке кризе”, уз посебан осврт на конфликте у Азији.⁶⁶⁴ Стање рата у Вијетнаму и индијско-пакистански конфликт били су предмет пажње, уз позивање на пријем НР Кине у УН, и Савет безбедности (што ће се и догодити 1971. године). Уједињене нације се у двадесетогодишњици сагледавају позитивно, уз позив на њихово даље јачање, у чему се препознаје интерес малих и великих земаља подједнако. Дискурси *разоружања* и *ублажавања економских неједнакости* постали су већ неко време део корпуса општих питања која југословенска делегација редовно дискутује.⁶⁶⁵

виђење међународних односа, према оценама историчара, било је да стање у УН је боље него претходних година, није реално да Кина буде део ПНЗ, није реално да дође до „новог Бандунга” (Dimić 2014, 296).

⁶⁵⁷ GSUN GD SFRJ 1964/1965, 5. Приметан је у ово време и утицај који има путна зависност међународних криза на југословенску политику, пре свега у погледу ситуације на Блиском истоку. Током 1964. почиње и Кипарска криза (1964. до 1973). Такође, праћена је и криза у Конгу, у вези с којом је у Југославија тих година активно иступала у Савету безбедности по основу Повеље, иако није чланица, већ као заинтересована страна (Jovanović 1990, 267–270).

⁶⁵⁸ Југославија је у оснивању УНКТАД-а имала једну од водећих улога, о чему пише и дипломата Лео Матес: „У тој акцији Југославија задржава иницијативу и игра једну од водећих улога на свим тим скуповима. Најбољи израз њезине улоге јесте околност да је она стално бирана као члан одбори и савјета у које улазе поједине земље, а који дјелују између ширих скупова, што вриједи како за припремни комитет за УНКТАД, тако и за Савјет за трговину и развој и друге одборе и комисије. У ту акцију Југославија уноси не само своје искуство са међународне арене него и поуке из свог унутрашњег развоја” (Mates 1976, 148).

⁶⁵⁹ GSUN GD SFRJ 1964/1965, 5. Југославија је једна од потписница декларације Групе 77 (Г-77): G-77 1964. „Joint Declaration of the Seventy-Seven Developing Countries Made at the Conclusion of the United Nations Conference on Trade and Development.” 15.6.1964.

⁶⁶⁰ GSUN GD SFRJ 1964/1965, 6. Наводе се ситуације у Кипру, Конгу, и Вијетнаму.

⁶⁶¹ *Ибид.*

⁶⁶² GSUN GD SFRJ 1964/1965, 8.

⁶⁶³ Iida 1988, 394.

⁶⁶⁴ GSUN GD SFRJ 1965, 1.

⁶⁶⁵ GSUN GD SFRJ 1965.

На 21. редовном заседању ГСУН (1966. године), према југословенском виђењу, „активност Уједињених нација није проширена, и Организација је на махове била у секундарној улози у главним трендовима међународног живота”, те се „неповољно стање међународних односа неминовно одразило и на рад Уједињених нација”.⁶⁶⁶ Рат у Вијетнаму оцењен је као главни међународни проблем. Поздрављени су и напори на промовисању добросуседских односа међу европским државама током 1965, што је био и предмет једне резолуције ГСУН.⁶⁶⁷ Уједињеним нацијама се упућује позив да даље спроведу мере у погледу отклањања колонијализма, а као основа за то се виде Повеља УН и принципи коегзистенције. У погледу могућности спровођења циљева међународне развојне политике у светлу напора УНКТАД, указује се на „недостатак политичке воље међу индустријализованим земљама”, што ће посебно бити критиковано у другој половини седамдесетих година у светлу, испоставиће се неуспешних, напора да се реализује, тј. прихвати предлог ПНЗ о „новом међународном економском поретку”.⁶⁶⁸

Током 1967. долази до поновног обнављања блискоисточног сукоба, и арапско-израелског „Шестодневног” рата. Југославија улаже напоре на решавању кризе.⁶⁶⁹ У ту сврху одржана је и пета хитна специјална седница ГСУН, 21. јуна 1967, на којој је савезни премијер Мика Шпиљак изнео став да и Генерална скупштина треба да реагује, и да „осуди агресију”.⁶⁷⁰ На 22. редовном заседању ГСУН, у октобру 1967, министар спољних послова Никезић је констатовао да специјална седница није дала резултате, што је била „ствар од великог значаја за југословенску владу и јавност”.⁶⁷¹ Питања рата у Вијетнаму, те *детанта* и *приближавања* у односима Истока и Запада у Европи били су предмет пажње на овој седници. Исте године била је значајна и активност на конференцији Г-77 у Алжиру, где Југославија „покреће акцију” за одржавање наредног самита ПНЗ у Лусаки који ће довести до чвршће институционализације ПНЗ.⁶⁷² Став Југославије о општем стању и питањима међународних односа на 23. заседању ГСУН (1968. године) указивао је на извесну „зебњу”, будући да се поопштено ми међународне заједнице налазило „у фази формулисања општих намера и почетних мера, не само с обзиром према дугорочним проблемима, попут развоја и разоружања, већ и по питању самих начела међународног понашања”.⁶⁷³

Ситуација у Европи била је нарочито турбулентна те године, имајући у виду не само међународну политику (рат у Вијетнаму, ситуација на Блиском истоку и интервенција Варшавског пакта у Чехословачкој), већ и друштвена гигања, у виду масовних студентских протеста који су од Париза (мај 1968. године) убрзо захватили континент, и стигли до Београда. Југословенски спољнополитички ставови били су врло слични совјетским у то време, све до интервенције у Чехословачкој. Југославија је дотад водила „неизбалансирану несврстану политику”.⁶⁷⁴ Интервенција Варшавског пакта у Чехословачкој била је забрињавајућа за Југославију, одражавајући се и на њену перцепцију безбедности. У оквиру Савета безбедности југословенска делегација користи прилику да осуди и критикује интервенцију у Чехословачкој и гушење „прашког пролећа”. То је био поступак делегитимизације као дипломатска пракса.⁶⁷⁵ Блоковска политика је била у кризи, охрабрују се билатерални односи великих сила, и подвлачи неопходност „сарадње независних држава, а не коегзистенција хегемонија”.⁶⁷⁶ Подсећа се на то да је „безбедност, као и мир, недељива”, те

⁶⁶⁶ GSUN GD SFRJ 1966, 4.

⁶⁶⁷ GSUN GD SFRJ 1966, 5.

⁶⁶⁸ GSUN GD SFRJ 1966, 6.

⁶⁶⁹ Jovanović 1990, 113, фн. 82.

⁶⁷⁰ GSUN SFRJ 1967 (специјална седница), 8.

⁶⁷¹ GSUN GD SFRJ 1967, 8.

⁶⁷² Mates 1976, 150.

⁶⁷³ GSUN GD SFRJ 1968, 11.

⁶⁷⁴ Богетић 2008, 366.

⁶⁷⁵ Jovanović 1990, 238–239.

⁶⁷⁶ GSUN GD SFRJ 1968, 11.

на неопходност спровођења политике детанта, при чему се апелује на то да УН мора бити „учинковитији” у „осигуравању мира и безбедности”.⁶⁷⁷ Поред тога, дипломатске активности Југославије у оквиру ПНЗ биле су усредсређене на припрему предстојеће конференције у Лусаки,⁶⁷⁸ и давању импулса и „иницијативи” у превођењу овог међународног форума земаља у развоју од повремених и флексибилних блока солидарности према сталнијој и институционализованој сарадњи држава.⁶⁷⁹ Од 8. до 12. јула 1969. године у Београду је одржан консултативни састанак ПНЗ,⁶⁸⁰ те је о резултатима могло да се извести и на предстојећем, 24. заседању ГСУН.⁶⁸¹

Критика блоковске политике и потреба за знатнијом међународном сарадњом, уз констатацију да се политика несврстаности препознаје као један од одговора на тренутну ситуацију у свету. Наиме, истиче се и то да је „политика неврстаности далеко премашила границе обичних прокламација против блоковске политике. Она је постала позитивна политичка идеја и чин усмерен према универзалној примени начела активне мирољубиве коезистенције међу и са њиховим сличностима или разликама”.⁶⁸² Поред критике и позивања на поштовање докумената УН у блискоистичној кризи, те решавања проблема разоружања и деколонизације, југословенски став је на овој седници био проактиван, гледајући да активно подржава планиране акције, при чему су се међу приоритетима нашли и нацрт Декларације о принципима међународног права, као и рад на стратегији развоја у оквиру Друге развојне декаде УН.⁶⁸³ Било је то време „југословенског несврстаног мултилатерализма”,⁶⁸⁴ који ће током 1970-их година бити у свом зениту и уживати пуни међународни углед.

У погледу динамике КИУ, шездесете године су Југославији донеле стабилизацију и прелазак на конвергентну страну спектра идентитета и улога. Њен статусни успон је настављен, а њен међународни идентитет је налазио све значајнији удео у свеукупном државном идентитету. Кључна промена у односу на претходну деценију била је у томе што југословенска спољна политика није више била толико у служби остваривања одбрамбених интереса националне безбедности. Наиме, дошло је и до својеврсне еманципације спољне политике као релативно самосвојне сфере која је у политичкој игри на два нивоа имала за циљ пројектовање утицаја и заговарање сопствених и несврстаних вредности на глобалном нивоу. У погледу димензије спољнополитичке стратегије, КИУ је током ове деценије већ прешао на страну максимума конвергенције, чему су погодвали релативно повољни односи са суперсилама, као и изражено делатништво и признање југословенског вођства у ПНЗ. Несврстаност као стратешко опредељење омогућило је остваривање интереса из области социоекономског развоја, који ће забележити свој врхунац током седамдесетих година. Изазови унутрашње политике и социополитичке кохезије биће приметни почетком

⁶⁷⁷ GSUN GD SFRJ 1968. О значењу хладног рата и детанта, упутан је и овај налаз Дејана Јовића: „Анализа Титових и Кардељевих говора и чланака показује да они већ крајем шездесетих година говоре о Хладном рату као о прошлости, сматрају и под тим појмом углавном раздобље *берлинске* и *кубанске кризе*. Детант не сматрају хладноратовским раздобљем. Данас се под Хладним ратом разумије раздобље од 1949. до 1989”. Jović 2017, 153.

⁶⁷⁸ Перић 2016, 109.

⁶⁷⁹ Mates 1976, 150.

⁶⁸⁰ Mates 1976, 151.

⁶⁸¹ За говорницом Генералне скупштине обратио се нови министар спољних послова Мирко Тепавац. Стални представник Југославије у УН (1969–1974) био је Лазар Мојсов, који је 1969. био изабран на функцију једног од потпредавајућег 24. заседања ГСУН. Мојсов ће обављати дужност председавајућег 32. заседања ГСУН, 1977. године. <https://www.un.org/en/ga/president/bios/bio32.shtml> (приступљено 7. априла 2020. године).

⁶⁸² GSUN GD SFRJ 1969, 10

⁶⁸³ GSUN GD SFRJ 1969, 11.

⁶⁸⁴ Постоје различити радови историчара и социолога који се из угла тих дисциплина баве том „глобалном улогом” у оквиру „несврстаног интернационализма” као споја „либералног и социјалистичког интернационализма”, те истражују различите „интернационалистичке констелације” материјалности и свакодневних пракси које сведоче о повезаности и идентитету који је изникло у том међународном покрету у којем је Југославија имала водећу улогу (Spaskovska 2020). Синтагму „Yugoslav non-aligned multilateralism” користи Спасковска.

седамдесетих година, али то се неће значајније одразити на вођење спољне политике и растућу улогу СФРЈ у светским пословима и ПНЗ. Димензија понашања нам сугерише да је КИУ био релативно стабилан у погледу социополитичке кохезије током ове деценије, а Југославија је свој статус изградила од нивоа мале силе на ниво средње силе већ у другој половини шездесетих година. Димензија делања нам сугерише да су КИУ и његова стабилност на међународном нивоу имале користи од високог нивоа дипломатске активности у оквиру УН, што ће посебно бити случај од 1970. године и самита ПНЗ у Лусаки, те пројектовања идеја о мирољубивим односима и правима суверених држава у оквиру УН. Једном речју, након проласка опасности у виду совјетског гушења „прашког пролећа”, Југославија се могла уз доследну политику еквидистанце окренути према врхунцу њене спољнополитичке концепције и максимуму конвергенције КИУ током 1970-их. Тада су се у синергији укрстили процеси рада на „новом међународном економском поретку”, институционализацији ПНЗ и новој архитектури европске безбедности под окриљем КЕБС.

4.5. Максимум конвергенције југословенског КИУ: институционализација ПНЗ, дискурс новог економског поретка и нови курс према Европи

Спољна политика несврстаности и њен темељни принцип мирољубиве активне коегзистенције су током седамдесетих година били не само део суштинског опредељења већ и практиковања резонантне лидерске улоге Југославије у ПНЗ.⁶⁸⁵ Ове теме су такође биле и у средишту проучавања југословенских истраживача тог времена који су давали посебан тон „југословенској школи” међународних односа.⁶⁸⁶ Од априла 1969. па до новембра 1972. године дипломатију је водио Мирко Тепавац, који је на чело министарства иностраних послова дошао на Титов предлог. Тепавчев мандат су пратиле и геополитичке промене и важни догађаји у међународним односима – приближавање САД и СССР након гушења „прашког пролећа”, приближавање завршетка Вијетнамског рата, пријем НР Кине у Уједињене нације, и ближење хладноратовског попуштања затегнутости. Овај период се такође може означити и као превазилажење „кризе несврстаности” и либерални „нагласак на Европи”.⁶⁸⁷ Након пређашњег запажања о Тепавцу, може се рећи да су седамдесете године биле време сложене спољне политике Југославије, будући да је дошло до етаблирања, те даљег успона ПНЗ,⁶⁸⁸ али и поузданијег периода односа у Европи, пре свега услед наступања детанта међу суперсилама.⁶⁸⁹ Вођена је политика еквидистанце према СССР и САД, те су седамдесете године биле време

⁶⁸⁵ У октобру 1970, амерички председник Ричард Никсон долази у посету Београду. Тито је говорио: „Никсона је Лусака довела у Југославију” (Богетић 2008, 367). Ова изјава се може узети као израз самосвести о синергији југословенског делатништва у ПНЗ и његове нарастајуће дипломатске иницијативе која се нарочито испољавала у систему УН.

⁶⁸⁶ Petković 1974; Petković 1977; Petković 1979; Subotic and Vucetic 2019; Ejodus and Kovačević forthcoming.

⁶⁸⁷ Петковић 1995, 54–55.

⁶⁸⁸ О Тепавчевом карактеру илустративно је и ово запажање Ранка Петковића: „Величина али и драма Мирка Тепавца на дужности министра иностраних послова је била у томе што је југословенску спољну политику хтео да преусмери према – Европи. Погрешно би било рећи да је Мирко Тепавац хтео да Југославију ’одврати’ од политике несврстаности, јер је управо његова дипломатска служба била та која је у великој мери самоиницијативно и самостално, због тога што је сам Тито био томе донекле скептик, покренула акцију за одржавање Консултативног састанка несврстаних земаља у Београду 1969. године у циљу тестирања могућности сазивања Треће конференције несврстаних земаља на врху. То је био смео, па и ризичан потез да се превазиђе ’криза несврстаности’, која је наступила непосредно после одржавања Друге конференције несврстаности у Каиру 1964. и онемогућавала одржавање новог самита, односно и самог континуитета политичке акције несврстаних земаља. Управо под Тепавцем, југословенска дипломатија даје велики или чак пресудни допринос одржавању Треће конференције несврстаних земаља у Лусаки 1970. године од које ће почети прави успон политике и покрета несврстаних”, (Петковић 1995, 55).

⁶⁸⁹ Петковић 1995, 55.

„када ће клатно југословенске несврстане политике коначно заузети равнотежни положај”⁶⁹⁰ САД су подржавале Југославију, и истицале уверавања да „неће ступити у било какав споразум са Совјетима који би угрозио наше пријатеље.”⁶⁹¹ С друге стране, Тито је примењивао извесну дозу противамеричке реторике, пре свега у погледу блискоисточне политике САД (и рата у Вијетнаму), што је доприносило одржавању његовог комунистичког имиџа у сврху унутрашње стабилности, али и у духу солидарности несврстане политике.⁶⁹² Припремајући Никсонову посету Београду, Кисинџер је, између осталог, окарактерисао Титову политику као „одбијање совјетске хегемоније”, којљ „повремено потхрањује снове о улози регионалног лидерства”, те да „настоји одржати комунистичке квалитете док се прилично свесно ослања на западну помоћ сваке врсте” [...]. Ову значајну оцену о југословенској политици, Кисинџер је заокружио на следећи начин: „[Тито] зна веома добро да се његово изазивање Москве ослања на придржавање за наш крај равнотеже снага; а ипак проповеда несврстаност”, а да притом „усваја економске, политичке, административне и културне обрасце и праксе са Запада”.⁶⁹³ Од значаја за разумевање југословенског КИУ је и запажање америчког дипломате о томе да је Тито за четврт века у југословенској политици „често настојао да својој земљи да улогу која је диспропорционална њеној величини, локацији и потенцијалу”.⁶⁹⁴

Југославија и Европска економска заједница су 19. марта 1970. године потписале трговински споразум.⁶⁹⁵ Оваква амбициозна спољна политика била је на унутрашњем плану праћена и четвороструким растом БДП и повећаним благостањем у Југославији током читаве деценије, пре свега захваљујући доминантој трговинској размени са Европом и САД, али и помоћи са Запада и од стране међународних финансијских институција. Тако је 1970. године БДП износио 720 америчких долара по глави становника, односно 3176 америчких долара по становнику десет година касније.⁶⁹⁶ Ту је илустративно и следеће запажање које износи Ранко Петковић о Тепавчевом приступу Европи: „Али, Мирко Тепавац схвата да се у Европи дешавају промене које ће битно утицати на стварање нове атмосфере и констелације у непосредном окружењу Југославије, којима она мора дати свој допринос и постати њихов део. У том историјском тренутку за Мирка Тепавца је нагласак морао бити на Европи, зато што је у спољнополитичкој стратегији Југославије била занемаривана и зато што су промене чији је протагониста била нова власт у Србији, на челу са Никезићем, биле инспирисане европским узорима и у политици и у привреди.”⁶⁹⁷

Током ове деценије глобалним дискурсом УН доминирало је неколико значајних тематских кластера који одговарају дугорочним циљевима организације и стога се називају одговарајућим „декадама”. Ове декаде узимам као базичне и уређујуће дискурсе (нпр. развојни дискурс) који тематски фокусирају расправе у Генералној скупштини и усмеравају дипломатске напоре држава чланица према остваривању глобалног циља. Отуда је могуће пратити на који начин, и у којој мери национални дипломатски дискурс у говорима пред Генералном скупштином третира ове доминантне, глобалне дискурсе – било да је реч о њиховом наглашавању (заступању) или занемаривању. Овим дискурсима припада *Прва*

⁶⁹⁰ Богетић 2008, 366.

⁶⁹¹ Телеграм о разговору између америчког амбасадора и начелника генералштаба ЈНА, генерала-пуковника Бубња, 13. март 1970. „Yugoslavia”, *Foreign Relations 1969–1976*, Volume XXIX, 532.

⁶⁹² Запажања о овоме износио је и амерички државни секретар Хенри Кисинџер. О томе погледати у Orešković 2013, 79.

⁶⁹³ „Yugoslavia”, *Foreign Relations 1969–1976*, Volume XXIX, 537.

⁶⁹⁴ *Ибид.*

⁶⁹⁵ Никезић и Тепавац су били „либерали”, на чему им се замерало, па је Тепавац стога морао да напусти место министра у Савезном секретаријату за иностране послове 1972. године (Петковић 1995, 55).

⁶⁹⁶ Према подацима Уједињених нација, бруто друштвени производ по глави становника у Југославији 1970. године износио је 720 америчких долара, односно 3176 америчких долара 1980. године, и 2990 америчких долара 1990. године. Погледати: UN Data. „Per capita GDP at current prices - US dollars [Yugoslavia, 1970–1990]”. Број становника у Југославији је према јавно доступним подацима, оквирно растао са 18,5 милиона (1961), 20,5 милиона (1971), на 22,4 милиона (1981).

⁶⁹⁷ Петковић 1995, 55.

декада разоружања (1970–1979. године); Друга развојна декада (1971–1980. године); Декада акције у борби против расизма и расне дискриминације (1973–1982. године); Декада Уједињених нација за жене: једнакост, развој и мир (1976–1985. године); Декада саобраћаја и комуникација за Африку (1978–1988. године), чиме је дискусија о развоју проширена у односу на претходну деценију.⁶⁹⁸

Дешавања током 1970. године била су посебно значајна због треће конференције ПНЗ у Лусаки, те неколико резолуција/декларација усвојених у Генералној скупштини којима је ојачан и убрзан даљи процес деколонизације. То је пре свега била *Декларација о начелима међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава у складу са Повељом Уједињених нација*, која је први документ усвојен на 25. заседању Генералне скупштине.⁶⁹⁹ Приметно је из анализе говора југословенских представника и читајући литературу из седамдесетих, да ће ова декларација знатно обликовати даљи дискурс Југославије у УН током ове деценије, па и касније. Ово је уочљиво већ у два говора југословенских представника на генералној дебати те године: први у оквиру генералне дебате (25. септембар 1970.) и други у оквиру посебног пленарног састанка посвећеног овом јубилеју (20. октобар 1970.).

Југословенски представник се у тим говорима осврнуо на стање у Организацији, уз следећи став који се тиче УН: „требало [би] да буду неуморни покретач и промотер свеобухватног подухвата у развоју нових односа који ће осигурати стварну безбедност и пуну једнакост међу свим државама и народима на свету. Уједињене нације морају постати организација која ће служити свима и којом нико неће арбитрарно доминирати”.⁷⁰⁰ Истиче се и „органска веза” између ПНЗ и УН. Апелује се на универзалност УН, и потребу пријема НР Кине у чланство. Развој дешавања у Европи оцењен је као повољан, уз очекивање да би детант требало да се одрази на читав свет. Наравно, мале и средње силе нису могле много учинити да се детант догоди сам од себе, већ су само могле да пројектују своја очекивања за позорницом УН и покушају утицати на промене, што је Југославија свакако наставила чинити.

Већ је од краја педесетих и почетка шездесетих година постало уобичајено да Југославија у свом дискурсу прати најважније теме на агенди УН, како из званичних „декада” које се тичу развоја и разоружања, тако и да конзистентно исказује ставове о питањима за која је директно заинтересована или је укључена у њихово решавање (нпр. дипломатски, политички, или посредством распоређивања миротворних или развојних ресурса). Одатле не чуди и редован осврт на кризе и конфликте у свету у принципијелном, неутралном или критичком тону,⁷⁰¹ разоружање, и „нову међународну развојну политику”, те „отварање нових погледа за промене у свету”, у вези с чим је Југославија исказивала спремност да пружи свој максималан допринос.⁷⁰² Приметно је да се заузимају ставови који су у складу са доктрином несврстаности, уз свест о солидарности и међусобној помоћи међу чланицама покрета.

За југословенске ставове се може рећи да представљају, заједно са још неколицином држава,⁷⁰³ солидну основу за разумевање еволуције ПНЗ и његовог међународног идентитета и делатничке стране у систему УН. Ово ће бити посебно изражено током седамдесетих година, када је узајамно конституисање спољнополитичког идентитета и улога било синхронизовано и у стању прогресивне конвергенције. То ће значити да је растући значај мултилатералног дипломатског делања својим резултатима повратно јачао спољнополитички идентитет, чиме

⁶⁹⁸ Погледати: Dag Hammarskjöld Library. n.d. „UN Documentation: 1971–1980, 2nd Development Decade.” Обично се сматра да Уједињене нације имају три крупна поља деловања: мир, развој и људска права па одатле се ова три могу сматрати и као три главна организациона дискурса УН.

⁶⁹⁹ Текст декларације доступан на: General Assembly. 1970b. „Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations” [A/RES/2625 (XXV)].

⁷⁰⁰ GSUN GD SFRJ 1970, 8.

⁷⁰¹ У овом поглављу због њихове опширности нећу наводити сва питања за сваку годину у Генералној скупштини појединачно, будући да су она и предмет југословенског иступања на седницама Савета безбедности (по позиву).

⁷⁰² GSUN GD SFRJ 1970.

⁷⁰³ Земље попут Индије, Египта, Алжира.

се стицала основа за прогресивно јачање статусних улога Југославије у међународном окружењу током те деценије. Овде је занимљиво и запажање истраживача Карстена Холбрада (Carsten Holbraad), који сматра да су се многољудне земље попут Пакистана и Индонезије, те неутралне и несврстане, попут Шведске и Југославије, почетком шездесетих година, услед померања светске политике од „дуалистичке” према „сложенијој форми” почеле „пробијати на незваничну листу средњих сила”.⁷⁰⁴ Анализа у наставку поглавља настојаће да осветли тај процес и дискурзивно изложи логику њеног развијајућег и конвергентног КИУ.

У обраћању југословенског представника поводом двадесетпетогодишњице УН, дат је осврт на концепцију спољне политике и југословенског међународног идентитета. Идентификује се као „земља у развоју која разуме проблеме земаља у развоју.” Наратив државног идентитета исказан на овој седници представљен је у вези са универзалним скупом вредности и слободарским дискурсом. „У прошлости, Југославија није била поштеђена нити једног великог светског сукоба. Ми смо се стално борили да сачувамо национални суверенитет, аутономију друштвеног развоја и слободу међународног делања. Ми смо блиско повезани са тежњом других народа за слободом и независношћу.”⁷⁰⁵ „Сматрамо да је једнака сарадња са свим државама предуслов нашег даљег развоја [...] Политика несврстаности је најопипљивији доказ такве концепције међународних односа и нашег општег приступа.”⁷⁰⁶ Дискурзивним везивањем истиче се да су принципи Повеље УН „идентични са циљевима политике несврстаности, тог свесрдног покрета за еманципацију, независност, коегзистенцију, мир, безбедност и развој”.⁷⁰⁷ Таквим говорним чиновима се ПНЗ и југословенски ставови настоје легитимизовати на највишем нивоу и представити њихова глобална друштвено-политичка прихватљивост. Поред осврта на кризне ситуације у свету, Југославија указује и на текуће нормативне документе и иницијативе које промовише у области пријатељских односа и сарадње међу државама (резолуција ГСУН 2625), Другу декаду развоја (1971–1980, резолуција ГСУН 2626),⁷⁰⁸ као и Акциони програм за деколонизацију (резолуција ГСУН 2621).⁷⁰⁹ Снажна прескриптивна, али и делатна позиција Југославије у светским пословима, која ће бити присутна током ове деценије најављена је ставом да „уколико усвајање ових докумената буде праћено одлучном акцијом, доћи ће ново раздобље у међународним односима и у јачању наше Организације”.⁷¹⁰

Упореди ли се горњи налаз са базом података (квантитативна тематска анализа говора, тј. „анализа сентимената”) у ГСУН за период после 1970. године аутора Славе Јанкина Микхајлова (Slava Jankin Mikhaylov) и сарадника,⁷¹¹ запажам да је пет најфреквентнијих скупова речи за Југославију било везано за „међународно” и „Уједињене нације”, те потом „Повељу” и „организацију”; „државе” и „нуклеарно”; „УН”, „државе” и „свет”; „политичко”, „економско”. Занимљиво је пронаћи у подацима да је на овом заседању југословенски дискурс био трећи по употреби кључних речи повезаних са међународним, после Јапана и Камеруна. Претходна квантитативна анализа додатно сведочи и потврђује моје налазе преко анализе

⁷⁰⁴ Holbraad 1984, 70.

⁷⁰⁵ GSUN GD SFRJ 1970. Јубил., ал. 82, стр. 7.

⁷⁰⁶ GSUN GD SFRJ 1970. Јубил, 7.

⁷⁰⁷ GSUN GD SFRJ 1970. Јубил, 7.

⁷⁰⁸ Текст резолуције 2626 доступан на: General Assembly. 1970c. „International Development Strategy for the Second United Nations Development Decade (A/8124 and Add. 1)” [A/RES/2626 (XXV)].

⁷⁰⁹ Списак кључних докумената УН за деколонизацију доступан на: Dag Hammarskjold Library. n.d. „UN Documentation: Decolonization, Key UN Documents Related to Decolonization.” *Акциони програм за пуну примену Декларације којом се даје независност колонијалним земљама и народима* доступан на: General Assembly. 1970a. „Programme of action for the full implementation of the Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples (A/8086).”

⁷¹⁰ GSUN GD SFRJ 1970. Јубил, 9.

⁷¹¹ Упоредити са UNGD базом података доступном на Mikhaylov, Baturo, and Dasandi 2017.

дискурса о високом значају који је придаван принципијелним питањима рада УН и стању међународних односа.⁷¹²

Следеће, 1971. године, југословенски представник је оценио да је „наступио период значајних промена и преокрета у свету”.⁷¹³ Износи се очекивање да развијене земље покажу знатније разумевање потреба земаља у развоју, као и да се унапреди безбедност „малих и несврстаних земаља” тако што би се више радило на успостављању система колективне безбедности – спровођењем одредби из Декларације о јачању међународне безбедности (резолуција ГСУН 2734 из 1970. године).⁷¹⁴ Подвлачи се значај вредности „неповредивости принципа слободе, суверености и немешања у послове других”, колико год то југословенско инсиситирање „деловало монотono”, „понављање тих принципа је само последица њиховог понављањог кршења широм света и у реалности. Ми бранимо ове принципе зато што они бране свет којем ми припадамо”. Овим се већ од почетка седамдесетих усталио недвосмислени и препознатљиви нормативни, може се рећи и морални, став Југославије – који је на овај или онај начин исказиван у претходним, али и у будућим говорима пред УН.⁷¹⁵ Овај увид је могућ ако се уважи претпоставка анализе дискурса о генеалогичности као историји садашњости.

Од децембра 1972. до маја 1978. године на месту министра спољних послова налазио се Милош Минић.⁷¹⁶ Он се у свом раду скоро у потпуности фокусирао на ПНЗ због чега је настала и истовремена југословенска доктрина. Седамдесете године биле су како оцењују поједини коментатори, „златно доба несврстаности”,⁷¹⁷ закључно са шестом, хаванском конференцијом из 1979. године⁷¹⁸, и стабилно уравнотеженом спољном политиком. С друге стране, у домаћој јавности је претходна политика била касније критикована као „бекство из Европе”,⁷¹⁹ иако су за време Минића забележени и значајни резултати управо у европској политици.⁷²⁰

Током седамдесетих и осамдесетих година, вођена је политика еквилибриста, која се установљава током 1970. и 1971. године, а након самита у Лусаки и узајамних посета председника Југославије и САД. Никсон је убрзо након самита ПНЗ дошао у посету Титу септембра/октобра 1970. године, док је Тито узвратио посету у јесен 1971, што је сведочио о унапређењу пријатељских односа. Том приликом усвојена је платформа дугорочних односа

⁷¹² Југословенски дискурс је садржао 24,5 % кључних речи повезаних са темом међународног. Годишњи просек за све земље чланице 1970. године био је свега око шест процената. Просечна вредност овог тематског дискурса попела се на око 20 процената 1996. године, док је 2014. године износила око 13 процената. Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1970. године иду следећим редоследом: 5,8,19,20,12. UNGD.

⁷¹³ GSUN GD SFRJ 1971, 1.

⁷¹⁴ GSUN GD SFRJ 1971, 2. Декларација доступна на General Assembly. 1970d. „Declaration on the Strengthening of International Security” [A/RES/2734(XXV)].

⁷¹⁵ Током 1971, квантитативна анализа показује да је главна тема за југословенску делегацију била везана за речи „УН”, „земље”, „свет”; на другом месту је био тематски блок „међународне”, „организације” и „државе”. Значајан удео ова два тематска корпуса у укупном дискурсу указује на висок степен општости и принципијелном карактеру ставова југословенске делегације. Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1971. године иду следећим редоследом: 20,8,5,12,19. UNGD.

⁷¹⁶ О Милошу Минићу, Петковић износи следеће занимљиво запажање: „Спољна политика и међународни односи су му постали ново и дефинитивно животно опредељење, хоби, чак опсесија. Ниједан министар иностраних послова, ни пре ни после њега, није објавио три дебела тома сабраних говора, чланака, излагања која сведоче о Минићевим активностима у тим областима, и то чак не за време док се налазио на дужности министра, већ у једном релативно кратком периоду након тога. Не улазећи у становишта и оцене садржане у тим говорима и чланцима, често изречене на разним форумима и партијским активима, Милошу Минићу се мора одати свесрдно признање да је за кратко време израстао у изузетног познаваоца те врло сложене, обимне и осетљиве материје”, (Петковић 1995, 61).

⁷¹⁷ После „Лусаке” наступа „златно доба несврстаности” које одликује истакнута институционална сарадња и заједничко наступање чланица покрета у међународним односима (Богетић 2008, 366–367).

⁷¹⁸ Петковић 1995, 61.

⁷¹⁹ Богетић 2008, 368–369.

⁷²⁰ „Још за време Никезића и Тепавца чињени су крупни кораци у том правцу, али је Минићу пало у дело да се задеси на дужности министра у време одржавање великог европског скупа на највишем нивоу у Хелсинкију 1975. године, када је усвојен и прокламован Завршни акт КЕБС-а” (Петковић 1995, 62).

САД и Југославије – тзв. „Вашингтонска декларација”, што је био документ који, како запажа Богетић, „до тада САД нису никад сачиниле ни са једном државом”.⁷²¹ Вашингтонском декларацијом су уређени принципи билатералних односа између две земље. Најбитнија одредба у „заједничкој изјави” Никсона и Тита била је да „је југословенска политика несврстаности значајан чинилац међународних односа”, и истиче се да је „председник Никсон реafirмисао интересовање Сједињених Држава за независност и несврстани положај и политику Југославије”.⁷²² У начелу, Југославија је, како то Богетић истиче, своју политику са два суперсилама темељила на Београдској и Вашингтонској декларацији, а „свака од њих је примењивала различиту стратегију притиска на Југославију, с обзиром на различиту понуду којом је могла привући југословенско руководство”.⁷²³ Југославија је стално одмеравала предности и вредност коју сарадња са обе стране доноси. Међутим такав приступ је имао своје потешкоће. Према Богетићу, „проблем је био у томе што се тако нешто није увек могло добро извагати, нити са сигурношћу апсолвирати. Отуда су и произилазиле недоследности у политици југословенског руководства и противречности у изјавама које је давало у вези са појединим политичким питањима. Истовремено, то је представљало и главно извориште неспоразума двеју страна, па и повремених застоја у њиховој сарадњи”.⁷²⁴ Међутим, треба признати да је наступила једна релативно стабилна декада у југословенској спољној политици,⁷²⁵ при чему се КИУ могао померати од минимума према максимуму конвергенције (који, може се рећи, није никада у потпуности достигнут). Таквом конвергентнијем КИУ доприносила је активна југословенска дипломатија: мултилатерално у ПНЗ, УН и КЕБС, те билатерално у односима са САД, СССР, те ЕЕЗ и неутралним европским државама.

Уједињене нације су 1972. године изабрале новог Генералног секретара, Курта Валдхајма из Аустрије (1972–1981).⁷²⁶ Југославија је по трећи пут изабрана за несталну чланицу Савета безбедности (за 1972–1973), чиме ће портфолио њених спољнополитичких ставова бити проширен и испраћен знатнијим дипломатским активностима током читаве деценије.⁷²⁷ Испред Југославије је наступао њен стални представник Лазар Мојсов (каснији министар спољних послова, председник Генералне скупштине), који је и председавао Саветом у два наврата (јун 1972. и септембар 1973. године). Југославија 1972. године са Гвинејом, Кенијом, Панамом, Перуом и Суданом успешно предлаже резолуцију СБУН која се позивала на трећу конференцију УНКТАД и неке резолуције ГСУН.⁷²⁸ „Оваквим ставовима, Југославија је, у ствари, дала сагласност за проширење компетенција Савета безбедности на питања која се нису директно тичала мира и безбедности”.⁷²⁹ Ту се, између осталог, мисли на процедурална питања, попут доношења одлука консензусом у СБУН, а чиме се остварује континуитет с њеним ранијим иступањима с почетка педесетих година.⁷³⁰

⁷²¹ Богетић 2008, 367.

⁷²² Ове нагласке из заједничке изјаве пренео је Њујорк тајмс у свом броју 31. октобра 1971. Погледати *The New York Times* 1971.

⁷²³ Богетић 2008, 367.

⁷²⁴ Богетић 2008, 317.

⁷²⁵ Перић 2016.

⁷²⁶ За разлику од Хамершелда и Танта, Валдхајм у улози Генералног секретара није био познат по креирању агенде, већ је остављао простор државама чланицама у постављању дневног реда и иницијативе. Ово донекле објашњава знатну иницијативу коју су несврстане земље имале у Генералној скупштини током ове деценије што је био резултат, између осталог, и Валдхајмовог карактера. Kille 2006, 139, 141.

⁷²⁷ „Председник Тито је потврдио решеност Југославије да као члан Савета безбедности пружи пуну подршку напорима за решавање постојећих колонијалних и расних проблема као и одлучност да и даље помаже и даје подршку ослободилачким покретима држава који се боре за примену њихових легитимних права за самоопредељење и независност” (Jovanović 1990, 58).

⁷²⁸ Jovanović 1990, 57.

⁷²⁹ Jovanović 1990, 61.

⁷³⁰ „Југославија није никада сумњала у опоруност доношења одлука консензусом, сматрајући да се ради о корисном начину доношења одлука који доприноси ефикасности Савета безбедности и представља значајан корак у постизању низа циљева у његовој активности, а истовремено води рачуна о реалности односа снага у Савету”, (Jovanović 1990, 93).

Ставови изнети у Генералној скупштини 1972. године имају прегледни, прескриптивни и континуирани карактер. Као темељна карактеристика међународних односа у том периоду истакнута је „општа међузависност”, што значи да „односи међу великим силама утичу на међународне односе у целини до тог степена да чак и њихови узајамни односи не могу више бити посматрани као само њихови послови”, а у светлу дискурса о детанту.⁷³¹ Југословенски став о детанту је ипак опрезан, јер се сматрало да супротна „дешавања и трендови” нису ишчезли, већ су „империјализам и други облици хегемоније” присутни у другачијој форми.⁷³² На тај начин се исказивао и делимични скептицизам према могућој варијанти детанта у којој би САД и СССР доносили битне одлуке без консултовања са малим државама, чланицама ПНЗ. Сматра се да ПНЗ, након одржане конференције у Џорџтауну, „није ексклузивни клуб, нити врста колективне одбране”, већ један „растући политички покрет који постаје све значајнији чинилац међународних односа”, који се залаже за „универзални детант”. Подсећа се на то да „коезистенција, сарадња и просперитет морају бити општи или они уопште не могу постојати”.⁷³³ Југославија истиче да „породица несврстаних земаља тренутно чини већину у Организацији”, те позива на обустављање различитих сукоба и криза у свету (Вијетнам, Блиски исток).⁷³⁴ Исказује се значај побољшавања стања у Европи, уз очекивања од Конференције о европској безбедности и сарадњи, која би „требала да пружи свеже подстицаје и створи нове могућности за сарадњу на Балкану, где су се европске контрадикције увек манифестовале у интензивираној форми”.⁷³⁵ Овим је исказано обновљено опредељење Југославије према европској политици, које је сада нешто наглашеније него у претходне две деценије. Поред већ присутних дискурса о разоружању и економском развоју, овог пута се кратко спомињу и теме „тероризма” (након терористичких напада на олимпијским играма у Минхену 1972. године) и „животне средине (у светлу еколошке конференције УН у Стокхолму 1972. године)”.⁷³⁶ Дискурс демократизације међународних односа се опет доводи у везу са ефективношћу УН, и тежњом према решавању конфликта и миру. Истиче се да су „сукоби међу државама резултат неуспеха да се реше друштвене противречности унутар држава”, и то да је „мир предуслов друштвеног напретка”. Наводи се и то да су „слобода нација и слобода појединца једна и иста тежња”.⁷³⁷ Југославија је 1972. и 1973. била међу државама које су у Генералној скупштини поднеле резолуције 2925 и 3073 које имају за циљ јачање УН.⁷³⁸

Мултилатерална равна је била посебно занимљива током 1973. године, када се укрштају велика нафтна криза, обновљена блискоисточна криза и рат, те Четврта конференција несврстаних у Алжиру, и процес оснивања КЕБС. Југославија је те године поново била у кругу дипломатских актера који су у УН непосредно разматрали кризне ситуације у свету, што чини њену улогу у Савету безбедности и акције у Генералној скупштини посебно значајним. Било је то време у којем се могла мерити зрелост и прихваћеност југословенске улоге у ПНЗ, као и њена способност да буде иницијатор и носилац дипломатских акција које су за циљ имале задржавање питања блискоистичне кризе под окриљем УН. Сматрало се да то питање није само део политике великих сила, а Никсон и Брежњев су одличили да разговарају одабравши Савет безбедности за спровођење дипломатске иницијативе.⁷³⁹ Тај потез двојице лидера међутим није био успешан, па су несврстане несталне чланице СБУН преузеле нову акцију у

⁷³¹ GSUN GD SFRJ 1972, 9.

⁷³² *Ибид.*

⁷³³ *Ибид.*

⁷³⁴ *Ибид.*

⁷³⁵ GSUN GD SFRJ 1972, 10.

⁷³⁶ *Ибид.* У погледу тематских корпуса, две доминантне теме су исте као и 1971. године, што говори о релативној стабилизацији југословенског дискурса. Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1972. године иду следећим редоследом: 20,8,12,5,19. UNGD.

⁷³⁷ GSUN GD SFRJ 1972, 11. Овим се отвара пут и даљем дискурсу детанта, мира и људских права који ће бити суштински за даљи развој КЕБС, у чијем оснивању Југославија игра важну улогу.

⁷³⁸ Jovanović 1990, 282.

⁷³⁹ Jovanović 1990, 272.

оквиру Савета (њих 8, укључујући Југославију), у коме су имале већину у том тренутку. „Улога несврстаних земаља у спровођењу ове акције била је кључна. Управо залагање ових чланова ОУН омогућило је Савету безбедности да задржи општи надзор и надлежност над даљим решавањем кризе на Блиском истоку у седамдесетим годинама, упркос тенденцијама да се оно ограничи на суперсиле и заинтересоване стране.” Истицани су захтеви за „колективно, физичко и политичко присуство ОУН као инструмента за ограничавање криза и јачање улоге Организације”.⁷⁴⁰

Главни протагониста у постизању компромиса и комуникацији између несврстаних држава био је југословенски дипломата и представник у СБУН, Лазар Мојсов.⁷⁴¹ Биле су формиране хитне снаге УН које су распоређене у области сукоба, а Мојсов је означио формирање хитних снага УН (UNEF) као „важан допринос тражењу праведног мира на Блиском истоку” и „оправдање у очима народа и у читавом свету вредности ОУН као инструмента за избегавање широких сукоба, очување мира и, надамо се, осигурање мира убудуће”.⁷⁴²

Ставови југословенске делегације у Савету безбедности и Генералној скупштини током 1973. били су у складу са одлукама четвртог самита несврстаних у Алжиру одржаног исте године. Једна од одлука била је и да се „арапским државама пружи подршка и да несврстане земље иступају у ОУН јединствено и усклађено у циљу одбране својих интереса”.⁷⁴³ Такође, југословенски представници тражили су разматрање у СБУН о Замбији и Намибији.⁷⁴⁴ Она новембра те године у ГСУН подржава и резолуцију о правичној географској заступљености, која је усвојена због великог броја различитих земаља у хитним снагама УН за блискоистични сукоб.⁷⁴⁵ Велике силе су се ипак на крају одлучиле за спровођење иницијативе за примирје на Блиском истоку унутар СБУН, а не билатералним путем.

Дискурс међународне економије добио је на замаху на трагу иницијативе о „новом међународном економском поретку”, која је била је лансирана на самиту несврстаних у Алжиру.⁷⁴⁶ Расте и активност Групе 77 у овом периоду,⁷⁴⁷ и све више се институционализује. Карактеристике Г-77, и њихов *esprit de corps* (који је карактеристичан и за мање државе у Генералној скупштини УН и њихове представнике), значајне су јер су поједина истраживања показала да оне могу утицати и на специфичне националне политике, у повратној спреси.⁷⁴⁸ Југославија је 1973. године подвукла значај „питања улоге и ефективности Уједињених нација”, констатујући да се постепено стварају услови за њихов допринос решавању

⁷⁴⁰ Видети у Jovanović 1990, 273. Такође, тематски корпус принципијелног *међународног* остаје на првом месту, док на друго место долази сродни тематски корпус који се тиче *међународне сарадње, мира и безбедности*, након краћег одсуства међу топ-5 тематских корпуса. Оваква слика одражава и двогодишњи мандат Југославије у СБУН, те блискоисточну кризу. Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1973. године иду следећим редоследом: 20, 5, 19, 7, 8. UNGD.

⁷⁴¹ Jovanović 1990, 273.

⁷⁴² Цитирано према Jovanović 1990, 274.

⁷⁴³ Jovanović 1990, 271.

⁷⁴⁴ Jovanović 1990, 104.

⁷⁴⁵ Jovanović 1990, 274.

⁷⁴⁶ За Четврту конференцију ПНЗ, Петковић пише да је „многи сматрају највишим дометом у историјском развоју несврстаности, колико по 'револуционарности' становишта, толико и одлукама које је донела. Са данашње тачке гледишта, та оцена би могла бити понешто друкчија, колико због тога што је Алжирска конференција, у ствари, проширила простор за појаву тзв. радикализма у покрету несврстаности, толико и због тога што се велики пројекат који је она лансирала, успостављање новог међународног економског поретка, није остварио, упркос томе што је у наредним деценијама постао својеврсни *credo* покрета” (Петковић 1995, 62).

⁷⁴⁷ Овде се мисли на координациони биро Покрета несврстаних који је основан након самита у Алжиру 1973. године, и сваке године се мењала земља која је руководила његовим радом. Тај биро је имао значајну улогу у ширењу информација и стварању јединствених ставова унутар групације коју су чиниле крајње разноврсне земље. Притом, Група 77 је имала улогу у „пружању оквира за реципрочну координацију политичких ставова”, тако што је чинила да „сенка будућности буде велика”, доносила информације, подстицала државе да не напуштају заједничке позиције истичући вредност консензуса, као и стварала „дух професије” (Iida 1988, 388).

⁷⁴⁸ Iida 1988.

најважнијих питања, а нарочито имајући у виду чињеницу „приближавања пуној универзалности” чланства.⁷⁴⁹ Несврстане земље су, према југословенском гледишту у ГСУН, „свесне чињенице да се њихови циљеви најбоље могу остварити кроз Уједињене нације и, стога, животно су заинтересоване за, и упорно раде на, јачању улоге и ефективности ове организације”. Тиме се додатно реafirмисао дискурс међународности и мултилатерализма у југословенској концепцији улога.⁷⁵⁰ Економска заступљеност земаља у развоју унутар система УН, а у светлу достизања универзалности чланства организације, унапређена је 1973. године када је Економски и социјални савет проширен са 27 на 54 чланице. Даља сарадња несврстаних земаља је интензивирана на дипломатском плану и добила је нови квалитет оснивањем тзв. Координационог бироа који је чинило 17 држава међу којима је била и СФРЈ.⁷⁵¹ Реч је о највишем телу у „радном механизму” покрета, које ће временом постати задужено за координацију делатности других тела попут комитета и радних група, њихових заједничких позиција у УН, као и праћење спровођења усвојених одлука на самитима Покрета. Биро се од тада састаје у седишту УН у Њујорку, што је свакако утицало на повећање броја будућих акција Покрета, истовремено доносећи повећавани обим посла југословенске сталне мисије при УН.⁷⁵²

Југославија током 29. заседања Генералне скупштине (1974. године) исказује интересовање и активност на теми могуће ревизије Повеље УН. То је видљиво преко њеног ангажовања у новооснованом *Ad Hoc* комитету за Повељу УН, основаном на предлог Шестог (правног) комитета Генералне скупштине, који је због потешкоћа у раду (и захтеву великих сила да се дода још пет чланова), 1975. године преименован у *Специјални комитет за Повељу УН и јачање улоге организације*.⁷⁵³ Иначе, теме које је Југославија сматрала посебно значајним за расправу у том комитету биле су „нови економски поредак, деколонизација, употреба силе, пре свега у односу на несврстане земље и земље у развоју, детант, поседовање нуклеарног оружја код ограниченог броја држава и разоружање, трка у наоружању као облик политичког, економског и технолошког притиска на земље у развоју и несврстане”.⁷⁵⁴ Југославија је била у то време континуирано заинтересована за јачање система колективне безбедности. Проблем је, према југословенској делегацији, био у томе што се у решавању конфликта у одређеној мери ипак заобилази СБУН, уз став да је потребно радити на решавању њихових узрока. Овај комитет омогућио је несврстаним државама „већу иницијативу, док су се западноевропске и источноевропске државе на челу са САД и СССР-ом углавном ограничавале на дискусију о предлозима несврстаних”.⁷⁵⁵ Такође, југословенска делегација, иако није чланица, често учествује у раду Савета безбедности, тако што се пријављује за дискусију користећи одредбу Повеље која дозвољава и другим заинтересованим земљама да присуствују седницама. Југословенска делегација пред СБУН истиче став о ситуацијама на Кипру и у Јужној Африци као заинтересована страна, и обично присуствује седницама неколико пута годишње, углавном износећи ставове који одговарају гледиштима савезника из редова ПНЗ.

⁷⁴⁹ GSUN GD SFRJ 1973, 4.

⁷⁵⁰ GSUN GD SFRJ 1973, 5.

⁷⁵¹ Перић 2016, 111.

⁷⁵² Погледати о Координационом бироу ПНЗ у UIA Open Yearbook. n.d. „Coordinating Bureau of the Non-Aligned Countries.” О структури институција ПНЗ, погледати: UIA Open Yearbook. n.d. „Non-Aligned Movement (NAM)”. На једном месту Ранко Петковић износи осврт о томе да су југословенске дипломате у УН оснивањем координационог бироа ПНЗ имали и додатну обавезу да учествују у његовом „раду и активностима” (Петковић 1995, 125). Југослованека стална мисија при УН имала је крајем седамдесетих и почетком осамдесетих година петнаестак чланова, чиме се сврставала међу двадесет најбројнијих мисија у УН.

⁷⁵³ Jovanović 1990, 285. Комитет за Повељу УН је и даље оперативан. Погледати: Office of Legal Affairs. 2020. „Special Committee on the Charter of the United Nations and on the Strengthening of the Role of the Organization.”

⁷⁵⁴ Jovanović 1990, 285.

⁷⁵⁵ Jovanović 1990, 287.

У обраћању Генералној скупштини 1974. године⁷⁵⁶, приметна је и јасна формулација југословенског државног идентитета. Након алжирског самита ПНЗ, приметно је и померање југословенског дискурса према истицању присутва и ојачаног положаја тог покрета у међународним односима. „Несврстане земље постале су не само моћан морални и политички чинилац, већ и стварна материјална снага, која је показала да може утицати на међународне односе и дати стваран допринос решавању најважнијих међународних проблема”.⁷⁵⁷ Стога је за југословенску спољну политику од високог значаја остало решавање блискоисточне кризе и израелско-арапског сукоба у светлу њене шире, медитеранске, политике. Тих година је питање статуса Кипра, у светлу односа Југославије са Грчком и Турском било посебно занимљиво, на шта су се полагали знатни дипломатски напори који су били такође праћени одређеним очекивањима према проналажењу задовољавајућег решења. Такође, осуђено је убиство чилеанског председника Салвадора Аљендеа, уз истицање подршке различитим ослободилачким покретима широм света.

Споменуто заседање остаје упамћено и по иницијативи несврстаних земаља према установљавању „новог међународног економског поретка”, за који је усвојен Програм акције на шестој специјалној седници Генералне скупштине коју је сазвао Алжир у име ПНЗ.⁷⁵⁸ Међу резултатима рада шесте специјалне седнице је и усвајање *Декларације о оснивању новог међународног економског поретка*.⁷⁵⁹ Тим документом постављен је темељ дискурса који ће бити један од носећих стубова југословенских и несврстаних очекивања и акција у економском пољу. Непуну деценију касније биће, међутим, јасно да та иницијатива неће донети коначни успех, а пре свега због немогућности постизања консензуса са развијеним земљама о преобликовању економског поретка. Насупрот томе, постојећи економски поредак биће подупрт окупљањем развијених индустријализованих земаља које су на трагу политике дерегулације нудиле ограничено „опраштање дугова” земљама у развоју које су запале у дужничку кризу. У политичком домену југословенски дискурс је пред ГСУН доста полагао на повезаност са „пријатељским, несврстаним државама”, с једне, и значај рада КЕБС, с друге стране. Управо ће наредне, 1975. године доћи до спајања две важне мултилатералне динамике за Југославију: оне у ПНЗ и оне која је проистекла из Хелсиншког завршног акта, чиме ће и њена међународна улога бити дискурзивно оснажена и практично спроводива. У таквим околностима назирала се важна промена која је омогућила консолидацију, тј. претакање резултата претходних здружених акција у квалитативно виши међународни статус за СФРЈ.

Десет принципа,⁷⁶⁰ тј. хелсиншки *декалог*, у основи су регулисали неповредивости граница, јачање поверења, те интеграцију стандарда у војно-политичко-социјалним питањима који су касније довели до јачања мира и сарадње. Показаће се да су напори КЕБС и његова безбедносна архитектура били међу важним предусловима за изградњу поверења која је допринела окончању Хладног рата. Британски политиколог Дејвид Галбрит (David Galbreath) добро запажа да је „Хелсиншки завршни акт унапредио окружење у Евроатлантском простору, али сам документ га није суштински променио”.⁷⁶¹ Не би се смело пренебрегнути ни то да је Завршни документ ипак створио предуслове за наставак и одржавање преговарачког процеса у ери детанта. Постепено је био подизан ниво поверења, стваране су заједничке праксе, а безбедносни интереси су се приближавали кроз подршку и поштовање принципа из декалога

⁷⁵⁶ Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1974. године иду следећим редоследом: 20, 5, 7, 8, 19. UNGD.

⁷⁵⁷ GSUN GD SFRJ 1974, 193.

⁷⁵⁸ Видети: General Assembly. 1974a. „Request for the Convening of a Special Session of the General Assembly. Letter dated 30 January 1974, addressed to the Secretary-General by the Permanent Representative of Algeria to the United Nations.”

⁷⁵⁹ Видети: General Assembly. 1974b. „3201 (S-6) Declaration on the Establishment of a New International Economic Order.” Ова декларација је имала за циљ поправљање економског и трговинског положаја земаља у развоју у погледу сировина и развоја.

⁷⁶⁰ Део овог поглавља у дисертацији, који се бави КЕБС-ом, аутор је објавио у Kovačević 2015b.

⁷⁶¹ Galbreath 2007, 24.

чиме су у начелу били задовољени совјетски и западни интереси.⁷⁶² Ти интереси су били различити, али нису били непомирљиви. За совјетски блок кључно је било осигурати неповредивост граница, док су западне земље инсистирале на људским правима, хуманитарним питањима и праву на самоопредељење. Између њих биле су неутралне и несврстане земље (Н+Н), које су инсистирале на недељивости европске безбедности, континуитету КЕБС и правима националних мањина, између осталог”.⁷⁶³ Анализом ГСУН дискурса у случају Југославије, Шведске, Аустрије, Совјетског савеза и САД пронашао сам управо поменуте приоритете везане за процес КЕБС током 1970-их и 1980-их.⁷⁶⁴

У процесу изградње КЕБС значајну улогу су играле мале неутралне државе и СФРЈ, која је у периоду између 1973. и 1991. била међу најактивнијим државама учесницама и налазила се у позицији суствараоца једне међународне институције.⁷⁶⁵ Њена улога и активност у оквиру међународне политике тог времена превазилазила је очекивања од једне државе средње величине. Југославија је у том раздобљу припадала средњим силама у међународним односима,⁷⁶⁶ које користе међународне институције или играју улогу нормативних предузетника било да би допринеле одржавању постојећег или радиле на промовисању алтернативних идеја о међународном поретку. У условима биполарности и хладноратовске политике, Југославија је била својеврсни „мост” између двају суперсила и хладноратовских блокова, те је у оквиру КЕБС-а током 1970-их настојала да конструктивним предлозима и иницијативама даје допринос детанту и подстиче процес сарадње у безбедности који је касније водио промени структуре међународног система.⁷⁶⁷ Управо је Београдски састанак КЕБС (1977–1978. године) био први корак у стварању континуитета Конференције и рада на афирмацији хелсиншких принципа, и без обзира на скроман допринос завршне декларације, ипак се може рећи да је процес сарадње заживео и премошћен је јаз до наредног састанка који је одржан у Мадриду. Како је то описао фински дипломата Јаако Илонеими, Београдски састанак је донео „континуитет” уместо „промене”, док је амерички државни секретар Збигњев Бжежински описао састанак као успешан јер се Совјетски Савез тада нашао у „дефанзиви” услед деловања КЕБС-а.⁷⁶⁸

Каснији састанци континуитета КЕБС (Мадрид 1980–1983, Беч 1986–1989) донели су наставак проактивне делатности Југославије, која је у конференцију уносила везу са ПНЗ и била заинтересована за сарадњу на Медитерану и ангажовање земаља на јужном ободу континента.⁷⁶⁹ У том погледу је сарадња у безбедности у Европи била тумачена као знатно

⁷⁶² Хелсиншки завршни акт је истовремено успео да помири две противречне позиције: западну – према којој је трећа корпа о људским правима на дужи рок, испоставило се, урушила темеље ауторитарних режима у оквиру Варшавског пакта; и совјетску – која је признала стање у источној Европи настало после Другог светског рата, тј. „совјетску хегемонију”. С друге стране, социјалистичка Југославија је у Завршном акту видела гаранцију сопствене позиције између два блока, и гаранцију против совјетске интервенције попут оних у Мађарској и Чехословачкој. Упор. Galbreath 2007, 28–29, Аćimović 2001, 75–76.

⁷⁶³ Аćimović 2001, 76.

⁷⁶⁴ Упоредити са табелом у прилозима, коју сам сачинио на основу UNGD базе података.

⁷⁶⁵ Групу држава Н+Н чиниле су Швајцарска, Аустрија, Финска, Југославија, Шведска, Малта, Кипар.

⁷⁶⁶ Упоредити са Wood 1987.

⁷⁶⁷ Љубивоје Аћимовић истиче да је Југославија дала КЕБС-у „светску димензију”, и да је њена велика заслуга што су у Завршном акту усвојени Одељак II („Питања у вези са разоружањем”) и Одељак III („Начелне поставке”). Погледати у: Аćimović 2001, 34; У Завршном акту се, између осталог наводи да „[Државе учеснице] су убеђене у неопходност предузимања ефикасних мера у овим областима које по свом домаћају и по својој природи представљају кораке у правцу коначног постизања општег и потпуног разоружања под стриктном и ефикасном међународном контролом, и које треба да доведу до јачања мира и безбедности у свету”. У одељку III налазе се елементи који указују на појмове кооперативне безбедности, безбедности у Европи и на Медитерану, и поштовања принципа суверене једнакости, уз истицање да гледишта свих држава треба да буду размотрена јер је то њихов „оправдани интерес”. Milinković 1995, 22–23.

⁷⁶⁸ Bilandžić, Dahlmann, Kosanović 2012, 9–10.

⁷⁶⁹ Bilandžić, Dahlmann, Kosanović 2012, 9–10, 14. Упоредити са фокусом на Медитеран, економско-социјалним питањима (друга корпа), као и покушајем Тита да посредује између Грчке и Турске. Југославија је била заинтересована и за права мањина.

повезана са принципом мирољубиве и активне коегзистенције. У нормативном смислу, принципи КЕБС из области војно-политичке и економско-социјалне димензије у знатној су мери били касније интегрисани у правне тековине Југославије (нпр. права мањина и социоекономска питања), а институције и капацитети у домену спољних послова били су упошљени у раду конференције. Другим речима, међусобно су се подупирали капацитети и спољнополитичка оријентација Југославије, и КЕБС је својом структуром и начином одлучивања погодовао интересима малих држава. Оне су могле да афирмишу неке сопствене интересе, а „Н+Н група” (несврстана Југославија и европске неутралне земље) је имала прилику да афирмише сопствене позиције у светлу хладноратовске позиције. У том периоду је процес КЕБС постављао извесна очекивања путем социјализације држава учесница према прогресивном побољшању у законодавству и политичкој пракси – а Југославија је деловала као предлагач и „произвођач” политичких одлука, а не само њихов прималац. За разлику од за наредне деценије насилног распада Југославије, званични Београд био је од краја седамдесетих до краја осамдесетих година 20. века у позицији да се пита у вези са одлучивањем о важним међународним питањима и да не буде само прималац одлука. Припадност одређеном скупу вредности и активан допринос нормама међународне стабилности значајно се разликује од другог раздобља које ће бити предмет сагледавања у наредном поглављу – а то је период 1992–2000. године.⁷⁷⁰

Размотривиши овај значајан стуб југословенског мултилатералног делатништва, могуће је сада са више разумевања сагледати његово представљање на нивоу „достигнућа” пред широм међународном публиком у Уједињеним нацијама у периоду након 1975. године. Тридесето заседање Генералне скупштине је овде посебно значајно због начина на који је Југославија представила своју спољнополитичку стратегију и поглед на међународне односе у ширем смислу. Та година представљала је, може се рећи, и својеврсни „глобални плес”⁷⁷¹ југословенске мултилатералне дипломатије, која се кретала од Хелсинкија, преко Њујорка, у припреми за самит ПНЗ у Коломбу наредне године, и у све већој антиципацији Београдског састанка континуитета КЕБС. Неоспорно, било је то битно време за дипломатију самита и „дипломатију безбедности” у југословенском спољнополитичком делатништву.⁷⁷²

На тридесетом заседању Генералне скупштине (1975. године)⁷⁷³ тон југословенског дискурса одише самопоуздањем које се заснива на ставу да је „несврстаност постала светска политика”, ослањајући се на закључке са састанка министара спољних послова ПНЗ у Лими одржаном раније те године. Поновљено је, и донекле појачано, да су несврстане земље „универзални чинилац који утиче све непосредније на свеукупни развој међународних односа”.⁷⁷⁴ У дискурсу о несврстаности се, по први пут, изричито наводи и то да Покрет има своју *стратегију*, што се може протумачити као исказ појачане свести о релативно консолидованој могућности појединачног у заједничком делатништву ПНЗ у светској политици. Као што је југословенски представник рекао на заседању ГСУН 1975, „Ова стратегија такође реалистично процењује веће промене у односима снага, чија је једна од најкарактеристичнијих обележја настанак несврстаних земаља и њихово растуће јединство, као и солидарност земаља у развоју, која је све више рефлектована у активностима усмереним на решавање актуелних међународних економских проблема”.⁷⁷⁵ У једном таквом схватању

⁷⁷⁰ Претходни део поглавља у дисертацији, који се односи на југословенску улогу у КЕБС, објављен је такође као Kovačević 2015b, 421–422, 428–429.

⁷⁷¹ За метафору дипломатског „глобалног плеса” УН, погледати Courtney Smith 2005.

⁷⁷² Уважени теоретичар и историчар дипломатије Р. П. Барстон у својој књизи *Modern Diplomacy* указује на три области модерне дипломатије: међународне финансијске односе (пре свега у ММФ), трговину и дипломатију (нпр. УНКТАД) и дипломатију безбедности (превентивна дипломатија УН, безбедносни регионализми попут КЕБС, као и битни билатерални савези или савезништва). Погледати Barston 1988, нарочито поглавља 8 и 9.

⁷⁷³ Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1975. године иду следећим редоследом: 20, 5, 19, 7, 8. UNGD.

⁷⁷⁴ GSUN GD SFRJ 1975, 160.

⁷⁷⁵ GSUN GD SFRJ 1975, 160.

света, Југославија се самоодређује као „европска, несврстана, социјалистичка држава”, и подвлачи свој допринос КЕБС, при чему се истиче да је завршни акт из Хелсинкија „креативна полука за демократску трансформацију света и превазилажење постојећих блоковских и других подела”.⁷⁷⁶ Таквим поступком се постиже компатибилизација дискурса о демократизацији међународних односа, детанта и захтева за промену међународног политичког и економског система.

Као институционални модалитет југословенске дискурзивне стратегије истиче се и повезаност УН и КЕБС,⁷⁷⁷ те у ГСУН најављује Београдски састанак континуитета КЕБС за 1977. годину. Тиме се настојало пројектовати очекивање од даљег политичког и институционалног процеса, али и својеврсни израз одговорности који произилази из ове статусне позиције земље домаћина самита. Док мале државе углавном нису у могућности да обликују спољашње окружење, средње силе, којима је Југославија тада припадала, могле су настојати да путем међународних институција раде на стварању норми предвидивог понашања којима се гарантује положај свих земаља учесника. За разлику од претходне деценије, приметно је и то да југословенски дискурс почиње истицати захтеве и пројектовати очекивања према Генералној скупштини и систему УН у ширем смислу.⁷⁷⁸ Дају се и савети за даљи рад ГСУН, што није било учестало у говорима из ранијих деценија, чиме се демонстрира јасноћа става и осећај самоуверености који проистиче из јачања статуса.⁷⁷⁹ У периоду између 1976. и 1979. године југословенски дискурс је био активно постављен и заснован на концептуализацији политике изнетој на тридесетом заседању Генералне скупштине. Био је то период омеђен самитима ПНЗ у Коломбу и Хавани, који ће истовремено бити и врхунац југословенске политике несврстаности и периода дводеценијског спољнополитичког успона. Тако је на самиту у Коломбу једна од тема била и критика злоупотребе права вета у Савету безбедности, слично разматрањима са самита у Алжиру три године раније.⁷⁸⁰

Заседање Генералне скупштине 1976. године било је прилика за наставак промоције југословенских иницијатива и постигнућа на плану њене европске политике, те настојања да се међународна економија учини погоднијом за интересе земаља у развоју.⁷⁸¹ Сматра се да је ово „круцијални период који карактерише неповратни процес демократизације међународних односа”, те да су Уједињене нације „укључене у историјску мисију промене постојећих неравноправних међународних односа и изградњу нових међународних политичких односа и новог међународног економског поретка”.⁷⁸² Узглобљеност Југославије у растућем статусу ПНЗ илустрована је и следећом карактеризацијом несврстаности као „светске политике”, чиме се уједно подвлачи процес сазревања ПНЗ од регионалног ка чиниоцу од глобалног значаја. Делатништво ПНЗ се такође реализовало и кроз наставак сазивања специјалних седница ГСУН. Истовремено, у духу процеса КЕБС, дискурс људских права тих година постаје стандардни део и југословенског реторичког репертоара. Из југословенског угла пре свега се инсистирало на правима националних мањина и истицала потреба за једном свеобухватнијом концепцијом људских права чија реализација зависи од сложених социоекономских

⁷⁷⁶ *Ибид.*

⁷⁷⁷ У дискурсу детанта током седамдесетих година прошлог века још није било схватања о ономе што се данас доживљава као развијена паневропска безбедносна архитектура. Државе учеснице КЕБС ће 1992. године изричито и формално одредити ову паневропску институцију као „регионални аранжман у смислу поглавља VIII Повеље Уједињених нација”, при чему су Уједињене нације означене као главна партнерска организација КЕБС (ОЕБС). Од 1999. ОЕБС такође формира посебну платформу за сарадњу са другим безбедносним организацијама у оквиру сопственог региона. Погледати OSCE. n.d. „Co-operation with regional and sub-regional organizations – United Nations.”

⁷⁷⁸ GSUN GD SFRJ 1975, 164.

⁷⁷⁹ Југославија наставља своје активности и у Савету безбедности, иступом по питању Намибије.

⁷⁸⁰ Погледати: Јовановић 1990, 87; Перић 2016, 111 о самиту ПНЗ у Коломбу.

⁷⁸¹ Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1976. године иду следећим редоследом 5, 20, 10, 7, 19. Тема 5 долази опет на врх, док тема 10 замењује тему 8. UNGD. Током 1978. године југословенска делегација дебатује на две седнице Савета безбедности.

⁷⁸² GSUN GD SFRJ 1976, 92–93.

предуслова. Такав став би требало посматрати и као израз прагматизма и реалполитике, јер се идеја о људским правима упркос њеној примарној еманципаторској снази могла посматрати и као средство којим су западне земље упућивале изазов источном блоку. У Савету безбедности,⁷⁸³ југословенска делегација је била изразито активна током 1976. године, када дебатује на седам седница: Блиски исток (2), Јужна Родезија, Ангола, о жалбама Замбије и Намибије, те Јужној Родезији. На ову, тада већ стандардну праксу југословенске дипломатије у УН, током наредне, 1977. године надовезаће се и председавање Генералној скупштини. Наиме, југословенски дипломата Лазар Мојсов водио је седнице ГСУН, што је, сасвим несумњиво, био и израз признања југословенском међународном статусу који је тих година досезао свој зенит.⁷⁸⁴ У Савету безбедности, Југославија је узела учешће на две седнице, где се расправљало о случају Боцване. Упркос одређеним настојањима њених дипломата, није се успело у спречавању сукоба двеју несврстаних земаља, Вијетнама и Камбоџе у другој половини седамдесетих година.

Генерална скупштина 1978. године⁷⁸⁵ доноси и први наступ министра спољних послова Јосипа Врховца пред глобалним пленумом. Наиме, Врховац је заменио Милоша Минића на месту министра спољних послова, одслуживши пун мандат од маја 1978. до маја 1982. године.⁷⁸⁶ У том периоду одиграли су се важни догађаји за регионалну безбедност Блиског истока, западне Азије и Европе. Кемпдејвидским споразумима наступио је мир између Египта и Израела, у Ирану је на чело дошао ајатолах Хомеини, избио је ирачко-ирански рат, за председника САД изабран је Роналд Реган, избила је криза у Пољској и избили масовни протести под вођством синдикалног покрета Солидарност, те одлазак са животне и политичке сцене Јосипа Броза Тита и совјетског председника Леонида Брежњева.⁷⁸⁷ На глобалном нивоу наступа обнављање хладноратовског заоштравања односа између САД и СССР у светлу совјетске војне интервенције у Авганистану 1979. године, док је у Хавани одржана шеста конференција ПНЗ. У тих неколико година Југославија ће настојати да одржава висок ниво спољнополитичке активности на таласу постигнућа и стеченог угледа током претходне две деценије њеног међународног успона.

Југославија свој дискурс заснива на стандардним елементима осврта на резултате споственог учешћа у светским пословима, као и различите регионалне и европске мултилатералне и билатералне политике. У јеку интересовања били су пре свега резултати састанка континуитета КЕБС, који је одржан у Београду од 4. октобра 1977. до 9. марта 1978. године.⁷⁸⁸ Несврстаност се у југословенској перспективи узимала као снага промена наспрам постојећег стања, тј. „независни, неблоковски чинилац који је активно укључен у борбу за нове међународне односе”.⁷⁸⁹ У том ставу се подвлачи трансформативни карактер несврстаности, која наставља да буде мастер дискурс, тј. стратешки правац југословенске спољне политике током читаве деценије. Југословенски представници пред ГСУН, по обичају и конзистентно са идеологијом социјализма, самоуправљања и несврстаности, износе препознатљиви критички осврт на кључна међународна питања и проблеме у различитим светским регионима. Тако се отвара простор и дискурсу људских права у светлу паневропских напора процеса КЕБС. Југословенска делегација је подсетила на то да несврстане земље заступају „интегрални и свеобухватни приступ људским правима”.⁷⁹⁰ Овим се, у ствари, истовремено игром на два нивоа опрезно отварао простор евентуалној и поступној либрализацији друштва, али

⁷⁸³ За попис седница СБУН на којима је учествовала Југославија, видети Јовановић 1990.

⁷⁸⁴ Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1977. године иду следећим редоследом: 5, 20, 19, 10, 8. UNGD.

⁷⁸⁵ Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1978. године иду следећим редоследом: 5, 8, 20, 19, 10. UNGD.

⁷⁸⁶ Петковић 1995, 65.

⁷⁸⁷ Петковић 1995, 68.

⁷⁸⁸ “Concluding Document of the First Follow-up Meeting, Belgrade, 4 October 1977 to 9 March 1978.”

⁷⁸⁹ GSUN GD SFRJ 1978, 63.

⁷⁹⁰ GSUN GD SFRJ 1978.

истовремено штитећи се од аргумената људских права као средстава за делегитимисање политичких поредака несврстаних земаља споља.

Југословенски УН дискурс током 1979. године⁷⁹¹ показује могућност еволутивне промене, уз свест да је у питању крај бремените деценије и одређених циљева који су били на дневном реду УН, па и у светлу самита ПНЗ у Хавани који је показао извесне несугласице чланица око правца деловања покрета.⁷⁹² Истиче се и то да је на УН да се „укључе у непрекидну акцију усмерену на консолидацију мирољубиве коегзистенције као основе пријатељских односа међу државама”.⁷⁹³ Тема разоружања и даље значајно фигурирала у југословенском дипломатском репертоару крајем ове деценије, те се предлаже јачање поверења међу државама и концепт „зона мира и сарадње”.⁷⁹⁴ Југославија наставља да види своје средишње вредности кроз систем УН, и позива се на „заједништво”, те да говорница УН не треба бити место конфронтације. На 34. заседању Генералне скупштине, Југославија подржава ставове несврстаних земаља према даљем проширењу броја несталних чланица СБУН.⁷⁹⁵ У Савету безбедности долази до формирања тзв. „групе 7”, састављене од несврстаних земаља у јануару 1979. године, а која је служила за неформалне консултације. Током 1983. године она постаје тзв. „група 8”, и била је у могућности да пресудно утиче на различита процедуралне, ако не и суштинске одлуке на дневном реду Савета. Такође, ово је занимљиво и због првокласне активности несврстаних држава у Савету безбедности током 1970-их година, када су предложиле чак 78 резолуција, док су остале државе чланице предложиле укупно 22 резолуције.⁷⁹⁶ Тиме се подвлачи значај који је ова група малих и средњих држава имала како у очувању мира и безбедности, тако и настојањима да се улога УН сачува, ојача или трансформише, што није увек било у складу са схватањима моћнијих, сталних чланица Савета.

Седамдесете године прошлог века донеле су неколико важних резултата и отвориле политичке процесе који ће утицати на даљи развој југословенског идентитета и улоге у међународним односима. Сасвим логично је да је југословенски КИУ показао висок ниво стабилности, отпорности и прилагодљивости, због чега је на спољнополитичком плану могао да се примени утицајни спољнополитички профил усмерен на економски развој и јачање међународног статуса. Углавном повољни развојни трендови у свету доносили су вишеструки пораст животног стандарда (по цену узимања кредита и задуживања економије), док унутрашњеполитички и конституционални изазови с почетка деценије нису знатно нарушавали укупну концепцију спољнополитичког идентитета, али су ипак, показале се, злослутно наговестили дезинтегративне процесе који ће се одиграти у наредне две деценије. Дотад су дипломатски успеси водили осигуравању повољне позиције између две суперсиле у политици детанта, повратак европској политици и логичан наставак предводничке и заступничке улоге испред несврстаних земаља у УН. Био је то врхунац Титове политике која је водила и обликовала југословенски КИУ: од егзистенцијалне угрожености и максимума дивергенције након разлаза са СССР 1948. године, па до врхунца конвергенције који је оличен у Београдском састанку КЕБС 1977/1978. године. Осамдесете године показале да је Титов одлазак са животне и политичке сцене у комбинацији са променама у међународној структури на глобалном нивоу отворио кризу државног и колективног идентитета. Како се спољна политика снашла у времену када се јављају вишеструке унутрашње кризе у Југославији, предмет је наредног одељка.

⁷⁹¹ Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1979. године иду следећим редоследом: 5, 26, 20, 8, 10 – ове теме скоро изједначене, појављује се први пут тема 26 међу првих пет. UNGD.

⁷⁹² Перих 2016, 112. Куба као домаћин самита износила је ставове за које се сматрало да садрже и знатнију сличност са совјетским, а ПНЗ је у таквим схватањима претежно доживљаван као организација држава са глобалног југа.

⁷⁹³ GSUN GD SFRJ 1979, 259.

⁷⁹⁴ GSUN GD SFRJ 1979, 260.

⁷⁹⁵ Jovanović 1990, 51.

⁷⁹⁶ Jovanović 1990.

4.6. После Тита? Спољна политика Југославије и УН од 1980. до 1991. године

Заседање Генералне скупштине 1980. године⁷⁹⁷ битно је због тога што Југославија први пут иступа са својим спољнополитичким наративом неколико месеци након Титове смрти, те се истиче да ће бити настављено кретање већ утртим путем.⁷⁹⁸ Било је то време које се обично у популарној историји памти према пароли „и после Тита – Тито”. У генералној дебати министар иностраних послова Врховец је потврдио, сходно новонасталим околностима, значај и континуитет политике несврстаности: „народи и нације инсистирају на праву да узму активну улогу у обликовању светског развоја”, при чему је „политика несврстаности квинтесенцијални израз тежњи народа ка пуној независности, слободи и животу достојном људског бића”.⁷⁹⁹ Потврђено је и то да су „изворна начела и циљеви несврстаности сталне вредности”. Поред тога, јасно се даје до знања да се „политика несврстаности наметнула као витални и независни чинилац стабилности и позитивних промена у свету”, те да стиче „све шире прихватање, у име политичког реализма”.⁸⁰⁰ На другом месту се, у складу са југословенским приступом око КЕБС, повезује несврстаност са европском политиком и истиче да је „политика несврстаности универзални концепт чији дух и основне вредности такође могу да се успешно примене на унутаревропске односе и сарадњу”.⁸⁰¹ На тај начин се дискурзивно повезују два главна правца југословенске политике, европски и несврстани, од средине седамдесетих година.

Поред осврта на светске кризе и конфликте,⁸⁰² југословенски дискурс проспективно гледа на тему разоружања пошто се указује на активности које ће УН предузети у том правцу у наредних неколико година (специјално заседање ГСУН за 1982. годину и конференција о програмима нуклеарне енергије у 1983. години).⁸⁰³ Људска права се и даље посматрају као сложена категорија. Став југословенске делегације је да друштвена и политичка слобода имају и своју националну и економску димензију уколико се настоји њиховој пуној реализацији.⁸⁰⁴ Југословенски став поводом 35 година Организације показује тонове зрелости и реалистичности, где се признаје да је УН „ограничен у решавању круцијалних проблема”.⁸⁰⁵

⁷⁹⁷ Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1980. године иду следећим редоследом: 5, 10, 8, 20, 12. Тема 12 се враћа уместо 26. UNGD.

⁷⁹⁸ О значају Титове државничке улоге и активности у дипломатији и спољној политици Југославије говоре и следећи подаци: „Током година у којима је био на власти и обављао највише државне дужности Јосип Броз Тито је учинио 169 државничких посета, посетио више од 70 земаља, сусрео се са око 350 представника држава и влада, имао више од 100 сурета са представницима и генералним секретарима комунистичких партија и „ослободилачких покрета”. Dimić 2014, 123.

⁷⁹⁹ GSUN GD SFRJ 1980, 129.

⁸⁰⁰ GSUN GD SFRJ 1980, 129.

⁸⁰¹ GSUN GD SFRJ 1980, 130.

⁸⁰² Југославија наставља са својом *заступничком улогом* залажући се за интересе чланица ПНЗ тако што иступа на пет седница Савета безбедности током 1980. године. На 35. заседању ГСУН, Југославија подржава предлоге несврстаних земаља према даљем проширењу броја несталних чланица СБУН. Међутим, ови предлози нису прихваћени од стране великих сила које су предност давале „критеријуму очувања мира” наспрам равноправне географске дистрибуције (Jovanović 1990, 51).

⁸⁰³ GSUN GD SFRJ 1980, 131.

⁸⁰⁴ *Ибид.* У периоду између 1981. и 1990. године уследила је *Трећа развојна декада УН*, коју је пратило још шест тематских декада: *Прва декада индустријског развоја у Африци* (1980–1989. године), *Друга декада разоружања* (1980–1990. године), *декада посвећена води* (1981–1990. године), *Декада УН о лицима са инвалидитетом* (1983–1992. године), *Друга декада за борбу против расизма и расне дискриминације* (1983–1993. године), *Светска декада културног развоја* (1988–1997. године). У светлу ових декада може се оцењивати и карактер спољнополитичког дискурса држава чланица у УН и њихових политика, тј. преузимања усаглашених међународних обавеза.

⁸⁰⁵ *Ибид.*

Потврђује се да је југословенски допринос остваривању циљева УН „стално вођен, као што је увек то и био, начелима и циљевима политике несврстаности”.⁸⁰⁶ Овде би требало имати на уму да је током 1980-их година југословенска спољна политика била под утицајем „сплета негативних унутрашњополитичких фактора после Тита”,⁸⁰⁷ док је у ПНЗ донекле слабило јединство међу члановима у односу на зенит досегнут претходне деценије.⁸⁰⁸

Наратив несврстаности доминира и на заседању ГСУН 1981. године,⁸⁰⁹ истичући двадесетогодишњицу покрета 1981. године, уз наглашавање његовог моралног статуса: „независне и позитивне политичке силе” која не почива на „војној и политичкој моћи, већ њеним моралним вредностима”.⁸¹⁰ Успех међународних односа у време детанта види се као нешто више од тековине политике великих сила, те се подвлачи да се „светски односи не могу редуковати на њихове узајамне односе”⁸¹¹, што је континуитет југословенског става. Можда неочекивано, али сасвим зрело, истакнуто је да се замисао ПНЗ о новом међународном економском поретку није остварила упркос залагању, те да за њу није показано довољно разумевања. У погледу европског дела спољнополитичког идентитета, истиче се да је „посвећеност духу Хелсинкија логичан резултат спољне политике несврстаности” која је повезана и са „промовисањем добрих односа са суседима” на Балкану.⁸¹² Истиче се да таква политика почива на „немешању у унутрашње послове, и безусловном поштовању суверености, неповредивости граница и територијалном интегритету”.⁸¹³ Поред уобичајеног осврта на кризне ситуације у свету (уз приметно мање жара него што је то било током седамдесетих година), подвлачи се и значај региона Медитерана за европску безбедност, те неопходност да се блоковско ривалство обустави у том региону који би према југословенском ставу требало да буде „зона мира и међународне сарадње”.⁸¹⁴ У погледу криза које обухватају земље чланице ПНЗ, позива се на политичка решења која се заснивају на документима УН (нпр. Авганистан, Камбоџа, Кипар).⁸¹⁵ Југославија је током 1981. године изабрана за чланицу ЕКОСОК-а, а њен представник Миљан Коматина био је изабран за једног од четворице пот председавајућих.⁸¹⁶

Излагање спољнополитичког наратива у 1982. години битно је и специфично барем из два разлога. Прво, Хавијер Перез де Куелбар, „представник братског и несврстаног Перуа” изабран је за петог Генералног секретара Уједињених нација, што је југословенска делегација окарактерисала као „част за Латинску Америку”, али и „признање растућег утицаја политике и покрета несврстаности у међународним односима”.⁸¹⁷ Ово је занимљив пример дискурзивног уоквиравања институционалних пракси унутар система УН и његово повезивање са референтним оквиром југословенског спољнополитичког идентитета. Као прво, овде пре свега мислим на обрасце пријатељства и партнерства у којима југословенска делегација одређеним поздравним квалификативима именује и означава представнике других земаља у заједнички значењски оквир. Могло би се рећи да је то знак заједничког препознавања и врло јасног дипломатског сигнализирања да се полази од заједничких светоназора и логике прикладности у комуникацији. Друго, предметни говор је одржао Лазар Мојсов, некадашњи амбасадор у УН и председавајући 32. заседања ГСУН, а тада министар спољних послова Југославије након

⁸⁰⁶ GSUN GD SFRJ 1980, 132.

⁸⁰⁷ Vojinovic Fenko and Šabić 2014, 37.

⁸⁰⁸ Vakić *et al.* 2013, 33. Током ове деценије, конференције ПНЗ биће одржане у Њу Делхију (1983), Харареу (1986) и Београду (1989).

⁸⁰⁹ Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1981. године иду следећим редоследом: 10, 5, 19, 8, 26. Тема 10 која се појављује у првих 5, 1976. године долази на прво место у скупу тема. UNGD.

⁸¹⁰ GSUN GD SFRJ 1981, 145.

⁸¹¹ *Ибид.*

⁸¹² GSUN GD SFRJ 1981, 146.

⁸¹³ *Ибид.*

⁸¹⁴ *Ибид.*

⁸¹⁵ Југославија учествује на четири седнице Савета безбедности 1981. године.

⁸¹⁶ United Nations 1981.

⁸¹⁷ GSUN GD SFRJ 1982, 230.

Јосипа Врховца, од 1982. до 1984. године. Овај податак је значајан зато што објашњава квалитативни израз југословенског дискурса у Генералној скупштини.⁸¹⁸ Због нивоа социјалног капитала говорника, може се рећи да је реч о неколицини југословенских обраћања у ГСУН који у себи садрже спој политичке тежине, познавања система УН, те разумевање магистралних праваца и југословенског положаја у светској политици.

Као три проблема који оптерећују међународне односе, Мојсов дефинише „необуздану и спиралну трку у наоружању [...] ускраћивање државама и народима права на слободан друштвени развој и самоопредељење [...] и увећано ривалство засновано на сферама интереса и утицаја и промене постојећих граница”.⁸¹⁹ Наводи се да блоковски систем не може решити важне проблеме међународних односа, те да се они решавају „на рачун малих, економски и војно слабих држава”, што упућује на „застарелост постојећег система економских и политичких односа који је ухваћен данас у мрежи узајамних противречности”.⁸²⁰ Иако је годину дана раније констатован неуспех иницијативе о новом економском поретку, међународни економски односи су оцењени као „критични”, при чему „међународна економска сарадња стагнира и отвара простор унилатералним и билатералним потезима који не доводе до решења већ провоцирају чак оштрије сукобе”.⁸²¹ У погледу доприноса УН међународној безбедности, истиче се тежња ка квалитетнијем систему колективне безбедности и потреба за њим,⁸²² уз пледоаје за јачање улоге УН.⁸²³ Искузује се солидарност са чланицама ПНЗ на дипломатском плану. Тако је подржан предлог Египта за јачање ефикасности Савета безбедности, а у погледу промене правила процедуре гледе употребе вета.⁸²⁴ Југословенски став није изненадио, јер се принципијелно односио на то да предлози за реформу УН и његове процедуре треба да се односе на универзалне и широке интересе држава, а не на партикуларне интересе. Миљан Коматина постао је председавајући Економског и социјалног савета, ЕКОСОК.⁸²⁵ Претходно, између 1978. и 1982. године тај дипломата био је стални представник Југославије при Уједињеним нацијама.⁸²⁶ Економски дискурс је симболички био значајан за Југославију и 1983. године када је шеста конференција УНКТАД одржана у Београду.⁸²⁷ На заседању Генералне скупштине 1983. године,⁸²⁸ оцењује се да је дошло до погоршања у политичким и економским односима, а истакнуто је да је на београдској конференцији УНКТАД истакнута „жеља за интеграцијом земаља у развоју у постојећи систем”⁸²⁹, чиме је идеја о новом економском поретку била напуштена. Као главни задаци УН виде се мир, безбедност, разоружање и развој.⁸³⁰

Генерална скупштина 1984. године⁸³¹ не доноси неке новости у погледу оцене стања међународних односа или сентимента који влада међу државама чланицама. Указује се на

⁸¹⁸ Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1982. године иду следећим редоследом: 10, 5, 12, 8, 19. Тема 8 мења тему 26. UNGD.

⁸¹⁹ GSUN GD SFRJ 1982, 230.

⁸²⁰ GSUN GD SFRJ 1982, 230.

⁸²¹ GSUN GD SFRJ 1982, 232.

⁸²² GSUN GD SFRJ 1982, 233.

⁸²³ GSUN GD SFRJ 1982, 234.

⁸²⁴ Jovanović 1990, 291.

⁸²⁵ Списак свих чланова бироа ЕКОСОК од 1946. године, погледати у ECOSOC n.d. Андрија Штампар је председавао ЕКОСОК-ом на трећем заседању 1946. године, Миљан Коматина (1982) те Дарко Шиловић (1992). Међу потпредседавајућим били су Јожа Брилеј (1955), Лазар Мојсов (1970.), Миљан Коматина (1981) и Дарко Шиловић (1991). Такође видети ECOSOC. n.d1. „Presidents of the ECOSOC.”

⁸²⁶ Списак свих југословенских сталних представника при УН доступан на: Wikipedia 2020a (приступљено 13. априла 2020. године).

⁸²⁷ Погледати: UNCTAD 1983.

⁸²⁸ Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1983. године иду следећим редоследом: 10, 19, 5, 26, 12. UNGD.

⁸²⁹ GSUN GD SFRJ 1983, 113.

⁸³⁰ GSUN GD SFRJ 1983, 114. Учествује на осам седница Савета безбедности.

⁸³¹ Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1984. године иду следећим редоследом: 10, 5, 12, 8, 19. Тема 8 опет уместо теме 26. UNGD.

проблеме дужничке кризе и позива на разумевање међународних финансијских институција за земље у развоју.⁸³² Истиче се позитиван допринос Југославије кроз систем УН, и противи се „искључивању” ове организације и њеној маргинализацији у решавању важних светских проблема.⁸³³ Миљан Коматина постаје Генерални секретар Конференције УН о разоружавању са седиштем у Женеви,⁸³⁴ испоставиће се, у годинама када ће од врхунца трке у наоружавању кренути са трагањем за новим стратешким дијалогом двеју суперсила. Осим тога, он постаје и лични представник Генералног секретара УН за праћење напора на унапређивању поверења у међународним односима.⁸³⁵ Период након 1985. године показује да се и односи хладноратовских суперсила могу променити у правцу попуштања затегнутости и нечега што, у том тренутку, још увек није било виђено као сигнал тектонских промена у међународној политици и завршетка Хладног рата. Тренд попуштања затегнутости свакако се одразио и на југословенски дискурс, који се такође делимично отвара за могуће промене унутар структуре међународне политике. Четрдесетогодишњица УН 1985. године⁸³⁶ у југословенском међународном наративу обележена је позивањем на стратешки дијалог између америчког председника Роналда Регана и совјетског генералног секретара Михаила Горбачова у Женеви, што је било у складу са нешто оптимистичнијим и повољнијим оценама стања светских послова који су тада били „на раскршћу”.⁸³⁷

Југославија своју мултилатерлану улогу означава као „конзистентни и активни шампион Уједињених нација”⁸³⁸, подвлачећи значај који ова организација има за југословенски идентитет, праксу и положај у међународним односима што је само потцртало континуитет таквог значења и значаја УН у југословенском дискурсу. Указује се на то да су „мир и детант, једнакост и развој заправо неодојиви”⁸³⁹, чиме се концептуално прихвата оно што је у пракси и од средине осамдесетих година утрло пут продубљивању и проширивању у Студијама безбедности, пре свега раду Копенхашке школе и проучавању људске безбедности. Уједињене нације су 1986. прогласиле за „Годину мира”, а додатни оптимизам је запажен у наступу Југославије пред Генералном скупштином.⁸⁴⁰ Разлог томе може се тражити у наставку дијалога између суперсила, те иницијатива и разговора усмерених на смањење конвенционалног и нуклеарног наоружавања, као и јачањем мера поверења у оквиру региона КЕБС и одлукама самита ПНЗ у Харареу.⁸⁴¹

Раније започети стратешки дијалог међу суперсилама је током 1987. године давао разлога и за нешто оптимистичнију реторику у Генералној скупштини, према постављању повољнијег хоризонта очекивања.⁸⁴² Запажања југословенског представника била су у погледу „надлазеће промене” у пољу међународних односа пре свега због очекивања у вези са постизањем споразума о делимичном нуклеарног разоружавању.⁸⁴³ Крај Хладног рата иако ће доћи неколико година касније тада још увек није био евидентан. Интересантно је да је овог пута југословенски министар спољних послова Раиф Диздаревић похвалио „конструктивне

⁸³² GSUN GD SFRJ 1984, 146.

⁸³³ GSUN GD SFRJ 1984, 147. Југославија учествује на четири седнице Савета безбедности.

⁸³⁴ Погледати: United Nations Digital Library 1984. Информативан у погледу контекста је и поглед на ову тему из угла дискурса цивилног друштва, пре свега везано за делатност мировног покрета у Југославији током осамдесетих година, погледати Рауновић 1995, 116–117.

⁸³⁵ Погледати: претрага „Miljan Komatina”, United Nations Digital Library 2020b.

⁸³⁶ Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1985. године иду следећим редоследом: 5, 10, 12, 8, 26. Тема 5 опет на првом месту као 1970, и 1976–1980. UNGD.

⁸³⁷ GSUN GD SFRJ 1985, 58.

⁸³⁸ GSUN SFRJ 1985, 53 (специјална седница).

⁸³⁹ GSUN GD SFRJ 1985, 47 (специјална седница).

⁸⁴⁰ Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1986. године иду следећим редоследом: 10, 26, 19, 12, 5. UNGD.

⁸⁴¹ GSUN GD SFRJ 1986, 28–31.

⁸⁴² Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1987. године иду следећим редоследом: 26, 5, 19, 8, 11. Тема 26 (интро. 1979) постаје бр. 1, тема 11 први пут међу водећих пет. UNGD.

⁸⁴³ GSUN GD SFRJ 1987, 62–63.

напоре” СССР и САД након самита на Исланду (1986) као начин истицања моралног кредибилитета ПНЗ: „примећујемо са задовољством [...] важан корак према усвајању становишта која је ПНЗ ватрено и предано заступао током протеклих четврт века”.⁸⁴⁴ Претходна изјава пример је начина на који је Југославија у глобалном дискурсу често истицала своју моралну позицију у погледу унапређења међународног мира и безбедности, имплицитно чешће него експлицитно критикујући блоковски биполарни поредак. Поздрављен је и извештај Брунтланд комисије⁸⁴⁵, у којем се наглашава веза између мира, економског развоја и безбедности. У свом говору, министар Диздаревић пронео је лајтмотив извештаја УН који ће утрти пут концепту људске безбедности чија ће популарност и разрада бити у зениту деценију или две касније.⁸⁴⁶

У наредне две године, 1988. и 1989. године, Југославија је по четврти пут изабрана за несталну чланицу Савета безбедности, и била домаћин самита ПНЗ. Припадници ЈНА учествовали су и у две мировне операције (верификациона мисија у Анголи, UNAVEM 1 и 2⁸⁴⁷ и група војних посматрача Иран-Ирак UNIPMOG⁸⁴⁸). У обраћању пред Генералном скупштином 1988. године,⁸⁴⁹ министар спољних послова Будимир Лончар указује и на то да „поред рада ове Организације, мултилатерализам се промовише кроз, у нашем мишљењу, веома корисне облике регионалне сарадње”,⁸⁵⁰ имајући у виду састанак министара спољних послова балканских земаља који је одржан у Београду фебруара 1988. године. Износи се и гледиште о томе да се свет трансформише од „биполарног” у „мултиполарни”, уз очекивање његове „истинске плуралности”.⁸⁵¹ У Лончаревом говору из 1988. године истичу се следећи проспективни принципи у погледу уређивања тако схваћеног света: „независност унутар растуће међузависности; мултиполарност уместо биполарности света; плурализам социополитичких система, њихова сарадња и коегзистенција на равноправним основама; људска права као универзалне вредности; мирно решавање свих сукоба и спорова; универзално учешће у економско-технолошком развоју у интересу човечанства,” што заправо представља „демократизацију међународних односа”.⁸⁵² Претходне стратешке оцене код Лончара углавном су биле коректне, али су пропустиле да предвиде кључну промену од системског значаја која ће се догодити: крај Хладног рата и урушавање источног блока. Ове стратешке оцене само годину дана пре рушења Берлинског зида указују на то колико је било незахвално предвидети велике историјске промене које ће се догодити, а пре свега замену биполарности униполарним моментом деведесетих година и насилни распад СФРЈ. Био је ту и врло битан унутрашњеполитички процес који је био потпомогнут плурализацијом социополитичких система, а односио се на пораст етнонационализма унутар југословенских република.

У међувремену, дипломатија самита наставила је да буде значајан вид праксе и делатништва Југославије, будући да је у Београду 1989. године одржан и 9. самит Покрета несврстаних. Говор председника председништва СФРЈ Јанеза Дрновшека на 44. заседању Генералне скупштине⁸⁵³ за главну тему имао је осврт на закључке са београдског самита ПНЗ.

⁸⁴⁴ GSUN GD SFRJ 1987, 64–65.

⁸⁴⁵ Брунтланд комисије бавила се развојем и животном средином, а именована 1983. од стране Генералног секретара Де Куељара. Међу 21 чланом Комисије био је и југословенски представник Јанез Становник, који је до 1982. године био на челу Економске комисије УН за Европу.

⁸⁴⁶ GSUN GD SFRJ 1987, 74–76.

⁸⁴⁷ Погледати: Војска Србије. н.д. „Завршене мировне операције.”

⁸⁴⁸ *Ибид.*

⁸⁴⁹ Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1988. године иду следећим редоследом: 26, 5, 10, 12, 17. UNGD.

⁸⁵⁰ GSUN GD SFRJ 1988, 49–50.

⁸⁵¹ GSUN GD SFRJ 1988, 51.

⁸⁵² GSUN GD SFRJ 1988, 52.

⁸⁵³ Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1989. године иду следећим редоследом: 26, 5, 10, 12, 20. UNGD.

Оцењује се да су међународни односи „на раскршћу”, спремност чланица ПНЗ да „понесу свој део одговорности за решавање заједничких проблема”, и да „појам безбедности није везан само за војну компоненту”, већ да су са разоружањем тесно повезани „поштовање начела Повеље УН, мирно решавање сукоба, економски развој, и поштовање колективних и појединачних људских права”.⁸⁵⁴ На овај начин се остварује дискурзивни континуитет са темама које заступа и значајни извештај Брунтланд комисије из 1987. године. На економском плану се примећује „растућа мултиполарност” светске привреде⁸⁵⁵ уз оптерећујући проблем спољних дугова земаља у развоју и то да „императивна потреба за новим развојним консензусом такође захтева и политичко ангажовање држава на највишем нивоу”.⁸⁵⁶ Међу темама овог пута се налази и проблем заштите животне средине, те су несврстане земље подржале одржавање Светске конференције о животној средини и развоју у Рио де Жанеиру, која је заказана за 1992. годину.⁸⁵⁷ Током заседања Генералне скупштине 1990. године⁸⁵⁸ југословенска делегација свакако примећује и промене настале након пада Берлинског зида, те да се „нова и другачија Европа обликује пред нашим очима, али њена будућност није без неизвесности”.⁸⁵⁹ За стабилност у Европи истиче се да су значајни „начела интегритета и суверенитета држава”,⁸⁶⁰ показале се, начела и вредности који ће током предстојеће деценије бити угрожавани управо на југословенском простору. Југославија себе види као „члана међународне заједнице” која такође пролази кроз, најблаже речено, „најдубље промене” у свом социополитичком развоју.⁸⁶¹

Време и контексти мењали су се тих година, нарочито од 1991. године⁸⁶², и уследила је југословенска криза која је била праћена оружаним сукобима, распадом државе и међуетничким ратом у периоду између 1991. и 1995. године. Почео је да се обликује постјугословенски контекст који је био драстично другачији, а подразумевао је и другачију улогу УН и земаља у постјугословенском простору. Наиме, у свом крвавом процесу распада који су подупирале републичке политичке елите, социјалистичка Југославија постала је почетком 1990-их потрошач безбедности, предмет мировних и антикризних делатности УН, те различитих политика и приступа ширег круга међународних актера (попут ЕЗ и регионалних, те великих сила). За само неколико година стабилни и конвергентни КИУ СФРЈ се у целости урушио, и наступило је време непријатељства и дивергенције идентитета и улога новонасталих малих држава на развалинама бивше заједничке државе. У наредна два поглавља ће бити разматрано то ново и турбулентно време преобликовања регионалне и светске политике, уз фокус на случајеве Србије и Хрватске као (нових) малих земаља у постјугословенском контексту у потрази за њиховим (новим?) идентитетима и улогама.

⁸⁵⁴ GSUN GD SFRJ 1989, 47.

⁸⁵⁵ GSUN GD SFRJ 1989, 48.

⁸⁵⁶ GSUN GD SFRJ 1989, 51.

⁸⁵⁷ GSUN GD SFRJ 1989, 56.

⁸⁵⁸ Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1990. године иду следећим редоследом: 5, 12, 26, 25, 9. UNGD. Првих пет тематских корпуса у југословенском ГСУН дискурсу 1991. године иду следећим редоследом: 25, 12, 5, 8, 9. UNGD.

⁸⁵⁹ GSUN GD SFRJ 1990, 23–25.

⁸⁶⁰ GSUN GD SFRJ 1990, 26.

⁸⁶¹ GSUN GD SFRJ 1990, 26–27.

⁸⁶² Погледати и GSUN GD SFRJ 1991.

ПЕТО ПОГЛАВЉЕ

Савезна Република Југославија, Србија и Уједињене нације 1992–2019. године: од изолационистичке дивергенције према недовршеној конвергенцији комплекса идентитета и улога

5.1. Увод⁸⁶³

Југословенска држава и њена спољна политика биле су значајно условљене с два чиниоца. Први чинилац је осетљива равнотежа између унутрашњеполитичких чинилаца заснованих на поштовању Титовог вођства и ауторитета. Други чинилац је структура међународне политике чија је биполарност током Хладног рата омогућавала и функционисање несврстаности као идентитетске и спољнополитичке оријентације. Међутим, (неочекивани) пад комунизма симболички приказан рушењем Берлинског зида 1989. и распадом Совјетског Савеза, омогућили су обликовање контекста за промене у источној Европи, а које су, на Балкану протумачене на битно другачији начин. Може се рећи да су на овом „критичном раскршћу” историје међународних односа иступиле барем две групе одговора малих држава у Европи у светлу њиховог суштински измењеног међународног положаја. Средња и источна Европа окренула се након 1989. године променама којим ће се овај регион током 1990-их симболички и суштински са Истока отиснути на Запад у друштвеном, економском и политичком смислу. Био је то процес посткомунистичке транзиције, са демократизацијом и апсолутним настојањем за укључивањем у евроатлантске структуре као отклон према ранијем припадању Варшавском пакту.⁸⁶⁴

Док је последња деценија 20. века донела посткомунистичку транзицију земљама средње Европе, Југославија се суочавала са дезинтеграцијом у етнонационалистичким ратовима између њених бивших република. Социјалистичка (друга) Југославија се, крајем двадесетог века, од своје дуго времена привилеговане позиције између Истока и Запада, нашла у геополитичком и идеолошком вакууму, истовремено крећући се у процесу дезинтеграције који је вођен пробуђеним националистичким антагонизмима њених република. Поред тог пражњења старе идеологије самоуправног социјализма, земља је била захваћена и структурном, унутрашњом политичком кризом која је водила оружаним сукобима, рату, насилном распаду и евентуалном стварању нових држава.⁸⁶⁵ Та криза такође је имала и своју међународну димензију коју су обликовале велике силе и међународне организације које су у то време обликовале постхладноратовски међународни поредак. На регионалном нивоу било је то турбулентно време преласка са југословенског на постјугословенски контекст који је одударо од ширих европских процеса тог времена. Док се Словенија најјасније окренула ка Европи и Западу, за преостале земље региона овај пут ће трајати подуже уз различите динамике и веома сличне изазове праћене високом неизвесношћу исхода. Тако је контекст заједничке југословенске федералне државе (и безбедносне заједнице), био замењен тешким конфликтним и ауторитарним контекстом, пре свега у СРЈ и Хрватској у периоду до 2000. године.⁸⁶⁶

⁸⁶³ Неке делове овог поглавља аутор је претходно представљао на конференцијама или објавио у следећим радовима: Kovačević 2014; Kovačević 2016a; Kovačević 2019.

⁸⁶⁴ Vachudova 2005. За транзициону парадигму и размишљање о њеним значењима, погледати нпр. Buden 2012.

⁸⁶⁵ Ramet 2005; Ramet 2011; Ingraio i Emert 2010; Keil and Stahl 2014; Bieber, Galijaš, and Archer, eds. 2014.

⁸⁶⁶ Упутно је погледати студију у чијем писању је учествовала група угледних светских и постјугословенских историчара: *Confronting the Yugoslav Controversies: A Scholars' Initiative*, а коју су уредили Ingraio and Emmert (2010). О различитим научним објашњењима чинилаца који су утицали на распад Југославије, погледати и одличну студију Дејана Јовића, *Југославија, држава која је одумрла* (2003).

Циљ овог поглавља јесте да осветли процесе постјугословенске транзиције и начин на који је СР Југославија, односно Србија конституисала свој (кризни) међународни идентитет, трпни положај и претежно дивергентну улогу у периоду између 1992. и 2019. године. У том раздобљу, Србија је прошла трновит пут од међународне изолације, те ауторитарног, конфликтног и постконфликтног контекста према реинтаграцији у међународно друштво почетком новог миленијума, и изазову демократске транзиције и регресије у сложеној регионалној и глобалној констелацији. Ови процеси могу бити сагледани са нивоа међународне структуре из угла Уједињених нација као битне мултилатералне арене у којој се суочавају дискурси и политике држава чланица. Динамика и мене спољнополитичког идентитета и улога Србије биће анализирани у склопу њеног УН дискурса и начина на који се у том дискурсу оцењује светска организација и њене главне теме. Тако се стиче увид у главне токове светске политике и улогу коју једна држава себи приписује, али и у односу према очекивањима која се од њене улоге могу пронаћи у глобалном дискурсу. У овом поглављу биће постављене и неке референце за истраживање студије случаја Хрватске у наредном поглављу, а за које сматрам да су заједничке или сличне са случајем Србије.

Геополитички и геостратешки значај постјугословенског простора/региона био је умањен са престанком хладноратовског ривалства, али је ипак наставио да везује велике силе за југословенске ратове и постконфликтну и постауторитарну транзицију и демократизацију у Европи с закашњењем од десетак година. Постављање нових националних интереса у хипернационализованом простору бивше Југославије било је утемељено на геополитичкој парадигми која, како би, омогућила неке „’координате’ за промишљање улоге неке државе у светским пословима”.⁸⁶⁷ Уместо некадашње југословенске средње силе, мале земље у ’региону’ су у тој новонасталој констелацији биле суочене са дефицитом моћи и релативном маргиналношћу. Ова радикална и драматична политичка промена изнедрила је и суштински различите погледе и приступе СРЈ и Хрватске, као исходишта њиховог односа према томе шта је основа за конституисање њихових нових и будућих, постјугословенских, политичких и међународних идентитета.

Отуда ћу даље образлагати аргумент у овог поглављу, према којем се пројекти ужих, тј. националних политичких и међународних идентитета Србије (и Хрватске у 6. поглављу) у постјугословенском периоду темеље на њиховим различитим приступима према тумачењу и употреби југословенских идентитетских елемената, а који творе конвергентни или дивергентни КИУ. Занемаривање или селективна употреба наслеђених идентитетских елемената који у одређеној мери творе њихова новија сопства, пре свега су израз односа према наслеђу југословенске друштвено-политичке, па ако хоћете и међународне, „интернационалне” праксе. Следствено томе, и широке концепције југословенске спољнополитичке улоге представљале су пре баласт или нешто се желело занемаривати, него ли шансу за етнонационалне политичке елите које су трагично тражиле компас у мору промена европског и светског поретка почетком 1990-их. Одатле је проистекао и различит однос према југословенском као могућој одредници креирања будућих постјугословенских државних сопства и њиховог позиционирања у међународном систему.

Та различита тумачења (пост)југословенског имају своја исходишта у ономе што је значајно за разумевање КИУ као конвергентног или дивергентног у спољној политици малих држава. Србија и Црна Гора су одабрале од 1992. године своје (привремено) сопство као Савезна Република Југославија⁸⁶⁸ истакавши захтев за континуитетом чланства СФРЈ у УН, док је Хрватска затражила да буде примљена у УН као нова држава дистанцирајући се од Југославије. Одатле у овом поглављу желим образлагати тезу да из тог њиховог, другачијег сагледавања места међународног идентитета Југославије у периоду настајања и консолидације њихових, нових/континуираних, постјугословенских политичких наратива, огледају њихове

⁸⁶⁷ Guzzini 2012, 3.

⁸⁶⁸ У популарном, медијском, али и академском дискурсу, позната и као „трећа Југославија”. Овај термин користи и Петковић 1995, 192.

дивергентне или конвергентне КИУ у светској политици, а чији су Уједињене нације најважнији мултилатерални израз. Током 1990-их година међународни положај СРЈ је био знатно неповољнији него ли положај Хрватске. Како примећује Иво Висковић, „нестанком блоковске поделе у Европи, Србија губи значај некадашњег 'језичка на ваги' (или 'бафер зоне'), који је током хладног рата имала Југославија, али то се званично прихвата тек после 2000. године, односно демократских промена у земљи и новог гледања на спољнополитичка питања крајем те године.”⁸⁶⁹

Иако је гледиште реалистичких теоријских приступа да су велике силе те које одређују не само резултате појединачних догађаја и епизода него трасирају процесе и решавају кључне проблеме, ова дисертација нуди поглед из конструктивистичког и критичког угла који уважава и перспективе малих држава. Према овако осмишљеној светској политици сагледава се актерство малих држава у мултилатералном оквиру УН. Управо се у тим мултилатералним оквирима који усмеравају сарадњу држава често потпуније и објективније може сагледати динамика кључних и сложених међународних проблема у којима мале државе не играју увек споредне већ и неке важније улоге. Истраживање постјугословенских спољнополитичких дискурса у УН омогућава да се изнедри емпиријски свеж, и теоријски утемељен, поглед на њихове међународне идентитете. Међутим, ти међународни идентитети у дискурзивном смислу, у различитој мери, праве отклон, или пак комплетно раскидају са пређашњим, у свету препознатљивим имицом југословенске интернационалности. У њима се сада радикално сагледавају и комуницирају новообликовани национални идентитети који су заузели средишњу позорницу 1990-их година, и који су у то ратно време неретко губили из вида глобалне процесе и приоритете представљене под окриљем УН.⁸⁷⁰

Претходно размишљање, наиме, указује и на својеврстан парадокс: након великих историјских ломова који су уследили након завршетка Хладног рата, Хрватска и Србија, отискују се из заједничког политичког простора и сукреираног контекста, али стижу на различита одредишта неколико деценија касније. То што у периоду од три деценије те СРЈ и Хрватска имају различите спољнополитичке оријентације, путање, и резултате политика, мора се признати, указује на битно учешће идентитетских, пре него ли само материјалних чиниоца који су утицали на одабир стратешких праваца. За ишчитавање тих, теоријски загонетних, различитости у једном сличном и заједнички обликованом контексту, узимам њихове облике представљања и идентификације 'Србије' и 'Хрватске' у дискурсу и пракси Уједињених нација. Ти облици представљања и идентификације тих двеју држава, као актера и носилаца значења, дискурзивно означавају тежњу држава, нових и старих, за међународним признањем, припадањем и делатништвом унутар неког, ширег и општије појмљеног, институционализованог међународног друштва.

Стога се пето и шесто поглавље могу читати и као једно критичко сагледавање у УН представљеног дискурса две мале државе које су на различите начине приступиле редифинисању свог међународног положаја у темељно измењеној, глобализованој светској политици чији је дискурс у себи садржао двоструки постхладноратовски изазов. Први изазов је глобални и структурни, јер је означен завршетком хладноратовске биполарности и њој својствене расподеле моћи, идентитета и политичких пракси. Други изазов је регионалног/националног карактера, јер је означен интегративним прекомпоновањем политичког и безбедносног поретка и њему пратећих односа у Европи/Европској унији. Саставни део тог изазова је и дезинтеграција бивше Југославије која је значајно утицала на осећај безбедности у Европи те свест о неопходности развоја актерства ЕЗ/ЕУ на регионалном и глобалном нивоу на почетку 21. века. Југословенска криза и етнонационални ратови бацциће

⁸⁶⁹ Visković 2018, 21.

⁸⁷⁰ Погледати: „International Decades.” Посебну тему могли би представљати истраживање нормативног преношења УН стратешких приоритета у политичким приоритетима држава чланица, што није предмет овог поглавља. Свакако, ове декаде могу се узети као својеврсни маркери УН мастер (основних) дискурса.

постјугословенска друштва у катастрофалне социо-економске последице, које, како се показало, нису потпуно превазиђене ни тридесетак година касније, већ и даље представљају отворена проблемска поља у односима постјугословенских држава.⁸⁷¹ Висковић је добро оценио тадашњу распоућеност европског/југословенског контекста као дијалектику интеграционог и дезинтеграционог: „противречност интеграционих процеса у свету и посебно Европи и дезинтеграционих на просторима бивше Југославије и Србије показују се, такође, као једна од детерминанти, али с негативном карактеристиком”.⁸⁷² Та распоућеност контекста и његове противречности огледаће се и у прве две деценије 21. века у одређивању доминантне спољнополитичке констелације Србије, али и других постјугословенских држава на трагу њихове маргиналности у Европи.⁸⁷³

Званична спољна политика, односно њен дискурс је овде кључан, јер се проучавањем савремених и историјских дискурса могу тражити логике преношења и повезивања значења између политичког и других поља као што су историја, књижевност и студије културе.⁸⁷⁴ Будући да ја овде истражујем званични дискурс о спољној политици, то чиним читајући историјски материјал и програмске документе спољне политике, као и одређени број „концептуалних историја” постјугословенског простора. На тај начин се означавају правци кретања обухватних националних наратива који у себи садрже елементе и аргументацију која указује на усвојена опредељења и донете одлуке Србије и Хрватске у пољу међународних односа у последњих тридесетак година.⁸⁷⁵ Ако је нека држава субјекат међународних односа и међународног права, онда нужно има и улогу у оквиру система УН. Субјекатска и делатна позиција је доминантна у земљама са одрживим идентитетским и политичким опредељењем (што са СР Југославију у време деведесетих година није био случај), и чија улога и утицај проистичу из њихове релативно стабиллизованог међународног статуса (као прихваћеног и релативно консолидованог скупа улога) и делатне моћи. С друге стране, Хрватска је настојала да кроз систем УН стекне подршку као нова мала држава у Европи у то време и настави градити своју субјекатску позицију. Мора се имати у виду да су ратни контекст по себи и значајно учешће спољашњих актера свакако умањивали субјективност на рачун објекатске, трпне позиције. Објекатска позиција настаје код оних актера и држава које су перципиране као међународно питање/тема и предмет пажње Уједињених нација у некој од димензија свог деловања, попут међународног мира и безбедности, или хуманитарне и развојне димензије. Будући да су оружани сукоби у бившој Југославији били на дневном реду Савета безбедности, те да су мировне снаге УН биле ангажоване, несумњиво је да је у односу на период пре 1992. године наступило извесно померање њених бивших република према трпном положају.

Дискурс малих држава у главним органима УН попут Генералне скупштине или Савета безбедности, или њихово изјашњавање наспрам (не)обавезујућих одлука УН доста говори о начину разумевања светске политике из угла постјугословенских држава. Одатле следи и сврха петог и шестог поглавља, да осветли дискурсе Србије и Хрватске у глобализованој светској политици критички их реконструишући и испитујући анализом пракси представљања, означавања и карактеризације националних, регионалних и глобалних тема, а пре свега у општој дебати Генералне скупштине УН. У наставку поглавља ћу се детаљније бавити дискурсом Србије у УН од 1992. до 2019. године и његовим карактеристикама.⁸⁷⁶

⁸⁷¹ За солидан преглед европске безбедности и процеса секуритизације током 1990-их година из перспективе теорије регионалног безбедносног комплекса, погледати Buzan and Waever 2003, те Ejdus and Kovačević 2019 за расправу о три облика утицаја спољашњих актера (продор, прекривач и управљаштво) у регионалну безбедносну динамику Западног Балкана, пре свега у спољном деловању ЕУ и НАТО.

⁸⁷² Visković 2018, 21.

⁸⁷³ Погледати Kovačević 2019 за концептуализацију констелација маргиналности и расправу на примерима Србије и Хрватске.

⁸⁷⁴ Hansen 2006, xv.

⁸⁷⁵ Погледати нпр. Kiel and Stahl 2014.

⁸⁷⁶ Ове уводне напомене треба имати у виду када се чита и шесто поглавље, које се бави дискурсом Хрватске у УН од 1992. до 2019. године, а како би се избегла понављања у тексту.

5.2. Максимум дивергенције: спољна политика Савезне Републике Југославије и Уједињене нације 1992–2000. године

На једном месту у својој књизи *Субјективна историја југословенске дипломатије 1943–1991*, Ранко Петковић пишући о дипломатској каријери Владислава Јовановића износи запажање бременито значењима. Наиме, тај млади правник, рођен 1933. у 'првој' Југославији (Краљевина Југославија), долази у министарство иностраних послова 'друге' Југославије (СФРЈ) 1957. године, а 35 година касније постаје први шеф дипломатије 'треће' Југославије (СРЈ):

„Наставак радне и политичке биографије Владислава Јовановића већ не припада овој другој Југославији, о којој је реч у овој књизи, него тзв. трећој Југославији, која је тегобно настајала на њеним развалинама или упорно остајала на њеним темељима [...] прво ће постати министар иностраних послова Србије, а затим и први по реду министар иностраних послова 'треће' Југославије”.⁸⁷⁷

Горњи цитат оцртава контуре карактера драматичне друштвено-политичке промене коју је донео насилни распад социјалистичке Југославије, и отвара проблем разматрања темеља и развалина државног и спољнополитичког идентитета Србије у (и) СРЈ. Предмет даљег истраживања је начин на који је Србија самообликовала приповест о свом положају и улози у светској политици у односу према очекивањима и погледима међународног друштва.

Спољна политика Србије, тј. њених државних сопстава у транзицији (СРЈ, СЦГ, Србија) може се разврстати у два крупнија временска раздобља. Прво раздобље (које карактерише конфронтација и међународна изолација), је трајало од званично констатованог престанка постојања СФРЈ и уставног проглашавања СРЈ 1992. године, па све до демократских промена и смене ауторитарног режима Слободана Милошевића у октобру 2000. године. Друго, новије раздобље (које карактерише промена спољнополитичке оријентације, демократизација и међународна сарадња) почиње у октобру 2000. године, и може се рећи да уз своје специфичне под-фазе траје све до закључивања писања ове дисертације. Притом је 2003. године проглашена Државна заједница Србија и Црна Гора као привремена фаза према проглашењу независности Црне Горе и обнови државности Србије 2006. године, чиме се врши јасније одређење од прелазног сопства СРЈ. Међутим, државни идентитет Србије остао је у знатној мери оспораван проглашењем независности Косова 2008. године што ће одредити спољнополитичку и безбедносну оријентацију Србије у међународним односима до најновијих дана.

Док је раздобље деведесетих година прошлог века било обележено политикама које се могу оценити као штетне по национални интерес, међународни имиџ и свеукупни статус СРЈ у међународном систему, и када је настојано да се „удара изнад сопствене тежине”, од 2000. године наступио је заокрет. Промена спољне политике била је заснована на прокламовању новог скупа вредности, интереса и тематски специфичних спољнополитичких циљева. Направљен је вредносни и стратешки отклон у односу на политичке приступе и праксе карактеристичне за претходну деценију. У овом периоду постауторитарне транзиције и демократизације постављена су нова стратешка начела и политике који су били вођени потребама процеса и доминантног дискурса европеизације с почетка 21. века. Унутрашња политика Србије и њене проивречности, као и наслеђе политике из Милошевићевог времена наставиће да се сударају са изазовима међународног контекста, обликујући оквире у којима се калио 'нови' међународни положај Србије. Период након 2012. године биће обележен и трендом демократског назадовања на унутрашњем плану.

У наставку ће ова два раздобља бити подробно анализирана са становишта аналитичког оквира КИУ, и његовог представљања у дискурсу Уједињених нација. Раздобље од 1992. до

⁸⁷⁷ Петковић 1995, 192.

2000. године разматрам пре свега дотичући се три питања или проблема која су допринела или манифестују дивергентни тренд међународног идентитета и улоге СРЈ: а) проблем чланства СРЈ у Уједињеним нацијама; б) питање институционалне улоге Генералне скупштине, Савета безбедности и других главних органа Уједињених нација у међународном обликовању постјугословенског кризног и (пост)конфликтног контекста кроз њихове специфичне мере (попут мировних операција или међународних судова); в) питање ефеката постјугословенског контекста (и односа са СРЈ) на развој УН система и његових пракси на крају 20. века у пост-дејтонском контексту. Ова три питања требало би да помогну јаснијем разграничавању узајамног конституисања идентитета постјугословенског региона, СРЈ и Уједињених нација чији је задатак очувања међународног мира и безбедности најозбиљније тестиран управо у југословенској кризи и оружаном сукобима у последњој деценији 20. века.

5.2.1. Криза спољнополитичког идентитета и кретање према дивергенцији: проблем чланства СРЈ у УН

Проучавање спољне политике СРЈ из перспективе мултилатерализма, те институционалног дискурса и праксе Уједињених нација предочава нам прворазредну истраживачку загонетку о државном (и спољнополитичком) идентитету. Наиме, ако је СРЈ, након што је то затражила, формално примљена у чланство УН у новембру 2000. године, шта се онда дешавало са њеним спољнополитичким положајем између 1992. и 2000. године и шта то раздобље значи за спољнополитички идентитет и улогу СРЈ у светској политици? Међународни положај је релативно трајнија и шира категорија, јер он подразумева место које држава заузима у међународној структури и сачињен је од низа међународно суконституисаних улога. Док је положај једна прилично објективизована резултанта различитих спољнополитичких чинилаца, статус је оно што држава јесте у тој структури – нпр. мала држава са одређеним оквиром могућности које јој стоје на располагању. Неминовно је да је са распадом СФРЈ, а који је и *de facto* означен настанком нових држава, њиховим признањем, и ставовима ЕУ и УН, дошло и до промене у сопству СРЈ услед поменуте односности. У том измењеном контексту наступило је и ситуационо делање званичника у СРЈ, који су наступали у складу са уверењима која су имали о интересима и вредностима које треба заштитити и остварити у том периоду обележеном тешким конфликтима.

Послужићу се овде теоријским речником Бурдијеа који сам представио у трећем поглављу, да понудим оквир за разумевање проблема чланства СРЈ у УН и другим међународним организацијама од 1992. године. Сматрам да је то пример раскорака, удаљавања, или дивергенције, који је настао између званично схваћеног *хабитуса* СРЈ као средње силе која наслеђује СФРЈ, и *поља* светске политике које не уважава такав захтев, у стању које Бурдије назива *хистерезом*. Притом сматрам да је светска политика мета-поље у оквиру којег се налази систем УН као њено институционализовано поље. Даље следи илустрација и расправа на трагу ове теоријске претпоставке.

У својој пракси кроз историју, УН нису искључивале државе из чланства организације, већ је прибежавано креативним решењима којима се ограничавао приступ држава.⁸⁷⁸ За време Хладног рата упркос бројним осудама због политике апартејда Јужноафричка Република није била искључена из чланства већ је било ограничено њено учешће у неким телима УН. С друге стране, низом резолуција Савета безбедности и Генералне скупштине било је одлучено да бивше југословенске републике могу затражити чланство у Организацији, и да су потом биле примљене у чланство (мај 1992. године). СРЈ је одлучила да не затражи пријем у чланство сматравши да има право на међународноправни континуитет чланства СФРЈ. Ова критична

⁸⁷⁸ О пракси УН сведочи и пример статуса Јужне Африке, која од 1960-их година упркос бројним осудама због политике апартејда није била искључена из чланства Организације, већ су тој држави током седамдесетих година била ускраћена пуномоћја за учешће на заседањима Генералне скупштине. Видети: Рајић 2010, 42.

ситуација занимљива је због тога што се у њој истовремено укрштају дивергентне позиције о самодеофинисању међународног сопства СРЈ и спољашњем виђењу истог од стране УН и других држава чланоца. Са становишта УН ту је настао проблем, јер је Организација сматрала да је СФРЈ престала постојати и да континуитет са СРЈ није могућ (што подсећа на мишљење Бадинтерове комисије, и становиште које је заузела Европска заједница 1991. године). Према томе, питање (само)разумевања државног сопства било је истовремено и питање његовог међународног статуса – тј. онога што држава може чинити у међународним односима са аспекта њених права, обавеза и стварних могућности.

Чињенице указују на то да су од 1991. до 1993. године Уједињене нације у чланство примиле укупно 26 држава, укључујући ту бивше југословенске републике и нове државе, Словенију, Хрватску, Босну и Херцеговину (22. маја 1992. године) и тадашњу Бившу Југословенску Републику Македонију (данашњу Северну Македонију, 8. априла 1993. године).⁸⁷⁹ Ова рунда учлањења била је најмасовнија још од 1970-их година. Поред југословенских бивших република ту су се нашле и бивше совјетске републике које су редом имале право да затраже чланство, док су неке од њих задржале статусе које су имале у оквиру УН као оснивачи. То се односило на Русију као чланицу Савета безбедности и оснивача УН, те Белорусију и Украјину као државе осниваче УН. СРЈ је сматрала да у том периоду има право на континуитет чланства са СФРЈ, што није прихваћено одлукама СБУН током 1992. године. Овај проблем је истовремено указивао и на тешке размере хистерезе у СРЈ, тј. несклада између њеног покушаја задржавања југословенског хабитуса у међународном пољу које такав хабитус није прихватало. Такође, и став САД је правио овде разлику између великих сила и малих држава, те СРЈ тада није уживала третман какав је дат Руској Федерацији. Такав став је образлаган тиме да је стално место у Савету безбедности „недељиво” и „нествариво изнова”, док је чланство у УН могуће „рекреирати”.⁸⁸⁰

Одлука од статусног значаја је формализована у резолуцијама СБУН и ГСУН, према којима СРЈ није могла учествовати у заседањима Генералне скупштине и њених тела, и није могла да седи иза назива Југославија. Њен статус у другим међународним организацијама и специјализованим агенцијама УН разматран је засебно и тим организацијама је остављено да одлучују да ли је СРЈ могла бити њихов члан или не. Тако СРЈ није била ни у чланству Покрета несврстаних земаља чији је СФРЈ била оснивач и водећи члан. Међутим, у овом периоду уследиле су и санкције СБУН (у највећем свом обиму између 1992. до 1995. године) које су у многоме одредиле укупни контекст, размере и последице међународне изолације у којој се СРЈ са својим политикама налазила тих година.⁸⁸¹ На званичној интернет презентацији Уједињених нација⁸⁸² наводи се, између осталог, и наратив о настанку и статусу Савезне Републике Југославије, односно, „Југославије” како је била представљена. Притом се констатује датум проглашења СРЈ, датуми пријема бивших југословенских република у УН, захтев СРЈ за наставак чланства у свим међународним организацијама као и СФРЈ, а чему су се успротивиле БиХ, Хрватска, Словенија и БЈРМ.⁸⁸³

⁸⁷⁹ Погледати: „Growth in United Nations Membership, 1945–present”. Македонија је примљена у чланство под „привременим именом” Бивша Југословенска Република Македонија због примедби на име од стране Грчке. Такође, компромис се састојао и у томе да БЈРМ не истиче своју заставу испред УН. Погледати: New York Times 1993 и резолуцију Генералне скупштине А/47/225 од 8. априла 1993. године.

⁸⁸⁰ Овде је реч о тумачењу Едвина Вилијамсона, правног саветника у америчком Стејт департменту током Бушове администрације, којим се даје до знања како се политика великих сила и њихови међусобни односи разликују од односа који оне имају према малим државама. На ово се указује у Sterio 2013, 72, фн 35.

⁸⁸¹ Санкције СБУН су биле свебухватне и ограничиле су међународну привредну и политичку активност земље.

⁸⁸² Ради јасноће садржаја где год је то аутор сматрао неопходним остављен је оригинални текст на енглеском језику, било да је реч о говорима пред Генералном скупштином, или другим изворима доступним преко званичног интернет портала УН. На тај начин се осигурава интегралност и изворност, што не иде на уштрб разумевања код читалаца будући да је енглески језик одавно прихваћен као *lingua franca* међународних односа.

⁸⁸³ Погледати: Treaty Collection. n.d. „Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General.” [„Yugoslavia”, „Serbia and Montenegro”, „Serbia”].

Рачић о битним резолуцијама СБУН даље резонује са међународноправног становишта: „У Резолуцији 757/92 Савет безбедности је, готово узгред, констатовао да захтев да СР Југославија (тадашња Србија и Црна Гора) аутоматски настави чланство некадашње СФР Југославије у Уједињеним нацијама није општеприхваћен. Убрзо је уследила нова Резолуција (777/92), у којој се између осталог констатује да је ’држава раније позната као Југославија престала да постоји’ и да нова Југославија ’не може аутоматски наставити чланство’ старе, да нова Југославија ’треба да затражи пријем у чланство Уједињених нација’ и да ’у међувремену не учествује у раду Генералне скупштине’”.⁸⁸⁴ Касније је резолуцијом Генералне скупштине 47/1 од 24. септембра 1992. године прецизирано шта значи одредба из Резолуције 777/92, при чему се уважава да је сопство СРЈ сачињено од Србије и Црне Горе:

„1. Сматра да Савезна Република Југославија (Србија и Црна Гора) не може аутоматски наставити чланство некадашње Социјалистичке Федеративне Републике Југославије у Уједињеним нацијама, и због тога одлучује да Савезна Република Југославија (Србија и Црна Гора) треба да поднесе молбу за пријем у Уједињене нације и да неће учествовати у раду Генералне скупштине.”

„2. Узима на знање намеру Савета безбедности да ово питање поново разматра пре краја главног дела четрдесет седмог заседања Генералне скупштине.”⁸⁸⁵

Иначе, усвајање Резолуције ГСУН 47/1 може се посматрати и као мерило односа између СРЈ и Покрета несврстаних земаља који је имао већину у Генералној скупштини и био средиште дипломатске моћи СФРЈ до пре само пар година. Наиме, како пише Рачић, СРЈ је „заузела критички став према политици несврстаних некадашње СФРЈ и практично прекинула односе са истим земљама.” О том неповољном односу говори и податак да је за резолуцију 47/1 о суспензији СРЈ из ГСУН гласало 127 држава, 6 је било против, 26 уздржаних, и 20 није присуствовало гласању.⁸⁸⁶ На овај начин само је потврђена дивергенција између самоопаженог идентитета СРЈ која је тежила задржавању статуса СФРЈ, али без могућности да пренесе и реконтекстуализује социјални капитал и углед некадашње државе у новом контексту. Југословенски статус који је СРЈ прагматично хтела за себе није био признат од стране држава које су раније сарађивале са СФРЈ. Био је то значајан делегитимишући чин за државни идентитет СРЈ који се налазио у дубокој кризи и није настојао да се прилагоди системским и регионалним детерминантима измењеног европског и међународног поретка, већ је имао конфронтативни карактер. Биће то велики изазов несразмере између хабитуса СРЈ и поља у којем се она налазила.

Послеодлика овакве одлуке била је, како пише Рачић, да „СРЈ (Србија и Црна Гора) неће учествовати у раду Генералне скупштине, њених помоћних органа, као ни на састанцима и конференцијама које она сазива”,⁸⁸⁷ што је дефинисано у писму правног саветника УН од 29. септембра 1992:

„С друге стране, резолуција не укида нити суспендује чланство Југославије у Организацији [подвукао М.К.]. У складу с тим, седиште и табла с називом остају на свом месту, али у телима Скупштине представници Савезне Републике Југославије (Србија и Црна Гора) не могу седети иза назива *Југославија*. Југословенска мисија у седишту Уједињених нација и њени уреди могу наставити да делују, као и примати и циркулисати документа. У седишту ће и даље остати застава старе Југославије пошто је то последња застава коју је користио Секретаријат. Резолуција не одузима права Југославији да учествује у раду осталих органа изузев Скупштине и њених тела.”⁸⁸⁸

⁸⁸⁴ Цитирано према Раџић 2010, 44.

⁸⁸⁵ *Ибид.*

⁸⁸⁶ Цитат и подаци из Раџић 2010, 44. Од 2000. године, СРЈ је примљена у статус посматрача у ПНЗ.

⁸⁸⁷ *Ибид.*

⁸⁸⁸ Цитирано према Раџић 2010, 44–45.

Рачић износи и запажање да је решење до којег су УН дошле у вези са захтевом СР Југославије „један од бисера креативног тумачења Повеље”, што је довело до тога да СРЈ не буде искључена из чланства, али да опет не учествује у раду ГСУН што би се свакако могло критиковати.⁸⁸⁹ Оваква ситуација је разрешена у консеквенцијалном смислу тиме што се СРЈ пријавила за чланство у Организацији подневши захтев који је одобрен 1. новембра 2000. године, чиме је била призната за нову државу.⁸⁹⁰ Међутим важно је знати да у билатералним дипломатским односима СРЈ није признавана као нова држава већ је настављала дипломатске односе са највећим бројем држава које су признавале СФРЈ и које су имале дипломатска представништва у Београду.⁸⁹¹ На тај начин ублажена је дивергенција државног идентитета СРЈ, а што ће бити процес дужег трајања који ће се наставити до 2006. године и надаље.

5.2.2. Унужпољна контекстуализација дивергентног КИУ СРЈ током 1990-их година

Негативни тренд повећавања дивергенције политичких очекивања и пракси СРЈ током највећег дела деведесетих година био је изузетно проблематичан уз драстично неповољан, па и онеспособљавајући, учинак на њен међународни положај, привреду и друштво. Дивергенција КИУ претпоставља да се самообликована концепција улоге и државни идентитет разилазе у односу према концепцијама и очекивањима од улоге које имају значајни други актери у међународном друштву. Увођење економских санкција од стране Савета безбедности за период 1992. до 1995. године представљаће врхунац дивергенције и разилажења између СРЈ и међународног друштва. Биће то случај и у периоду од 1999. до 2000. године када је НАТО војно интервенисао против СРЈ због заостравања ситуације и сукоба на Косову и Метохији. Стога у наставку следи концизно образложење домаћег, регионалног и међународног контекста који је уоквирио дивергентни КИУ СРЈ, а који овде означавам као „унужпољни” (енг. *intermestic*), услед нераскидиве повезаности унутрашње и спољне политике у његовом обликовању.⁸⁹²

На глобалном нивоу безбедности, у периоду од неких пет година, између 1989. и 1994, долази до битног повећавања ангажовања УН у очувању мира, како у броју мисија, тако и бројности њихових ангажованих припадника. У том периоду је покренуто 20 нових мисија, и скоро уседмостручен број њихових припадника у односу на 1989. годину. Уједињене нације су током прве половине деведесетих година 20. века почеле да трансформишу своју глобалну и регионалну улогу, и оружани сукоби у бившој Југославији представљали су тест те њихове улоге која је имала своју политичку, делатну и судску функцију. Наиме, мисли се на активност главних органа УН (пре свега Савета безбедности и Генералне скупштине), Генералног секретара и мировних операција, те међународних судова који су били надлежни за овај регион у конфликтном и постконфликтном контексту (МСП и МКТЈ). Поред тога, јављају се и друге међународне мисије под окриљем различитих регионалних (безбедносних) организација, укључујући ту и улогу Европске заједнице, ОЕБС и НАТО на простору бивше Југославије.⁸⁹³ Између 1989. и 1994. године број припадника „плавих шлемова” и другог особља порастао је са 11.000 на 75.000, и УН је у том периоду покренуо двадесетак нових мисија.⁸⁹⁴ За разлику од

⁸⁸⁹ Račić 2010, 43–44.

⁸⁹⁰ Račić 2010, 45, 46.

⁸⁹¹ Račić 2010, 46.

⁸⁹² „Унужпољна” (енг. *intermestic*) политика. Погледати нпр. расправу о овом концепту, који је познат од краја седамдесетих година, на примеру односа САД и Кине. Meinderts 2020.

⁸⁹³ Више о улози спољашњих актера у управљању безбедношћу Западног Балкана, погледати у Ejodus and Kovačević 2019. Шире посматрано, током 1990-их година у свету све више улогу у наметању и очувању мира узимају различите „ad hoc мултилатералне и регионалне организације” (Dwan 2014, 250).

⁸⁹⁴ О овоме податке износи Dwan 2014, 251. УН је 2010. године распоредио скоро 100.000 припадника мировних снага. Током 2020. године, тренутно је активно 13 мировних операција са нешто више од 81.370 припадника (69.230 војника, 8.942 полицајца, 1.143 стручњака и 2.055 припадника особља у мисијама). Од 1948. укупно је формирано 81 мировних операција. Погледати статистику на: United Nations Peacekeeping. „Data.”

ранијих мисија УН, наступило је време „вишедимензионалних” мировних операција, које треба да учествују у спречавању сукоба и изградњи мира, што је било предвиђено документом Агенда за мир иза којег је стајао Генерални секретар Бутрос Гали (1992. године), а установљен је и Департаман за мировне операције УН.⁸⁹⁵ За даљи развој мировних операција УН, имајући у виду управо и искуства ратова на простору бивше Југославије, следећи значајан корак представља Извештај панела о мировним операцијама Уједињених нација из 2000. године (познатији као *Брахимијев извештај*), којим се настојало исправити недостатке у систему мировних операција.⁸⁹⁶ Међутим, као што неки аутори указују, могуће је упутити и критику мировним операцијама УН почетком деведесетих година, пре свега на рачун све слабијег поштовања њихових основних принципа. Такође, мировне снаге УН у бившој Југославији биле су распоређене на терену у одсуству трајнијих мировних споразума, а што је само отежавало њихов рад на заштити цивилног становништва.⁸⁹⁷

Улога Савета безбедности и мандат мировних снага у почетку су били дефинисани низом од седам резолуција којима се третира ситуација на простору СФРЈ. Реч је о резолуцијама 713 (1991), 721 (1991), 724 (1991), 727 (1992), 740 (1992), 743 (1992), 749 (1992).⁸⁹⁸ Последња резолуција која се тичала СФРЈ усвојена је 7. априла (резолуција 749), те је потом Савет безбедности прешао на посебан третман проблема и сукоба у тада већ новопримљеним државама чланицама УН. Тако у резолуцији 752 (1992) од 15. маја која се бави Босном и Херцеговином, Савет безбедности „захтева од свих страна да обуставе борбе у Босни и Херцеговини и позива све стране да осигурају постојање услова за ефективну и неометану испоруку хуманитарне помоћи.”⁸⁹⁹ Резолуцијом СБУН 757 (1992) од 30. маја 1992. године „уводе се економске и друге санкције Југославији” и позива се на поштовање резолуције 752 (1992).⁹⁰⁰ Претрагом су пронађене 22 резолуције Савета безбедности које се директно односе или на неки спомињу Савезну Републику Југославију од 1992. до 1995. године: 760, 762, 769, 771, 777, 781 (1992.); 819, 821, 838, 843, 855 (1993.); 908, 943, 967, 970, 988, 1003, 1015, 1021, 1022, 1026, 1031 (1995.).⁹⁰¹ На Лондонској конференцији августа 1992. године било је разматрано увођење могућих санкција СРЈ, те целокупна динамика оружаних сукоба у Босни и Херцеговини и Хрватској, а пре свега кроз разматрање карактера ангажовања међународних актера и мандат УНПРОФОР-а. Међутим, у то време није било речи о употреби војне принуде и интервенционизму међународних актера, иако су тешке санкције биле преферирана опција против СРЈ.⁹⁰² Оно што је међународна заједница постигла биле су, према Економидесу и Тејлору, „непринудне санкције” које су значиле „тоталну изолацију Србије и Црне Горе”, али и „ништа више од тога”.⁹⁰³ О улози УНПРОФОР који је био распоређен у Хрватској и БиХ више речи биће у наредном, шестом поглављу, које се бави Хрватском и УН.⁹⁰⁴

⁸⁹⁵ Dwan 2014, 249. “The Evolution of International Peacekeeping”.

⁸⁹⁶ Упоредити такође са Dwan 2014, 251.

⁸⁹⁷ Dwan 2014, 250. За јасан приказ мандата и динамике мировних операција УН на простору бивше Југославије, видети такође Economides and Berdahl 2007.

⁸⁹⁸ Попис и текст поменутих резолуција претажених са кључном речју „Yugoslavia” може се пронаћи у бази података UNSCR.

⁸⁹⁹ Погледати: S/RES/752(1992).

⁹⁰⁰ Нпр. у резолуцији 757 Савет безбедности, а у вези са ситуацијом у Босни и Херцеговини, обраћа се СР Југославији и Хрватској следећом оперативном клаузулом: „Condemns the failure of the authorities in the Federal Republic of Yugoslavia (Serbia and Montenegro) to take effective measures to fulfil the requirements of resolution 752 (1992); demands that any elements of the Croatian Army still present in Bosnia and Herzegovina act in accordance with paragraph 4 of resolution 752 (1992) without further delay [...]” Погледати: S/RES/757(1992).

⁹⁰¹ Погледати: UNSCR: Search Engine for the United Nations Security Council Resolutions. n.d. „Yugoslavia” [b].

⁹⁰² Economides and Taylor 2007, 76.

⁹⁰³ *Ибид.*

⁹⁰⁴ Душко Димитријевић (2015, 95) пише о положају УНПРОФОР и проблемима с којима се ова мировна операција суочавала. „Почев од фебруара 1993. године, Савет безбедности редовно се позивао на Главу VII Повеље. У резолуцији бр. 807 од 19. Савет безбедности изразио је забринутост због недостатка сарадње између

Државни и спољнополитички идентитети, када су конституисани, омеђавају границе легитимног дискурса у којем се спроводи нека политика. У случају бивших југословенских република и СРЈ, ти идентитети су углавном били вођени идејама о осамостаљивању етнички релативно засебних држава. Ти идентитети су током 1990-их година били недовољно стабилни и оспоравани у ратовима, а пре свега на простору Хрватске и БиХ. На спољнополитичком плану, политичке елите и доносиоци одлука настојали су да својим дипломатских деловањем обликују концепције улога тих новопроглашених малих држава и траже подршку за њихово признање и међународну потпору за време југословенских ратова. Притом се концепције улога саопштавају у одређеним метафорама, предикатима и језичким фигурама које су јасно утемељене у њиховом националном дискурсу који се успоставља у односу према другима у ширем семантичком пољу. Зато се може без проблема рећи да је у односима бивших југословенских република, а пре свега СРЈ, БиХ и Хрватске постојала хобсовска култура анархије која је одговарала обрасцима непријатељства током прве половине деведесетих година. Такви државни идентитети у време сукоба били су својеврсна оперативна концепција за спољну политику која је требало да подржи њима адекватне циљеве. У том смислу, такве коцнептуализације идентитета који су се од југословенских претворили у уже националне, могу се тумачити и у светлу легитимизовања спољнополитичких одлука и њима припадајућих делања у односу са „значајним другима”.

Међународни положај СРЈ током 1990-их година је махом био изолован од стране међународне заједнице. На глобалном нивоу, СРЈ није могла учествовати у раду Генералне скупштине УН, биле су јој уведене тешке економске санкције због извесне улоге ЈНА у ратним сукобима у БиХ, а била је и предмет одлучивања Савета безбедности у погледу ситуације у бившој Југославији. Према томе, СРЈ је своју међународну улогу одиграла у ограниченом регионалном оквиру са смањеном међународном интеракцијом и пре свега бејавши повезана са неколицином држава које су јој пружале одређену подршку и разумевање (нпр. Русија, Кина, Грчка) у време економских санкција. Са земљама Европе и САД, углавном су постојали резервисани односи, који су се сводили углавном на спорадичну дипломатску комуникацију у форматима решавања југословенске кризе и изналагања начина за окончање ратова у Хрватској и БиХ. На регионалном нивоу, СРЈ је пружала одређену подршку и разумевање за положај Срба у Хрватској (Република Српска Крајина) и БиХ (Република Српска) током рата. Може се рећи да је у погледу свог имица у међународним односима СРЈ била скрајнута, а њен идентитет је био кризно дефинисан и недовољно произведен да би могао адекватно да се институционализује, манифестује и примењује у међународним односима. У наставку следи краћа илустрација овог интернационализованог процеса који је резултирао изолацијом СРЈ у ширем конфликтном контексту на простору бивше Југославије, између 1993. и 2000. године.⁹⁰⁵

Међународни положај СРЈ је у знатној мери од међународне заједнице посматран кроз призму рата који се водио у Босни и Херцеговини. Након периода у којем је СРЈ имала разумевања за положај вођства босанских Срба у конфликтном контексту, долази до извесне промене перспективе током 1994. године. Наиме, 19. априла 1993. Савет безбедности је усвојио резолуцију којом су се додатно поостриле санкције против СРЈ ако власти босанских Срба не потпишу Венс-Овенов План, што је евентуално било одбачено. У односу на положај Срба у РСК, председник СРЈ Добрица Ћосић тражио је да Савет Безбедности реагује када су хрватске снаге извршиле напад у јануару 1993. године што је виђено као кршење Венсовог плана. Савет безбедности је у фебруару 1993. донео одлуку о оснивању Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију у Хагу (МКТЈ), чиме је створен механизам којим

страна у вези обуставе ватре. Забринут за сигурност УНПРОФОР-а, Савет безбедности захтевао је од Генералног секретара да наложи опремање снага одговарајућим оружјем за сопствену одбрану. Резолуцијом бр. 836 од 4. јуна 1993. године, мировним снагама Уједињених нација поверен је задатак одбране неколико босанских градова и њихове околине, које су проглашене „зонама безбедности”. Између осталог, кратак преглед мировних операција УН на простору бивше Југославије даје и Димитријевић 2015, 94–97 (79–114).

⁹⁰⁵ Погледати: Belgrade Centre for Security Policy 2011, 61–68.

ће се касније градити дискурс о транзиционој правди и суочавању са ратним злочинима почињеним на простору бивше Југославије.⁹⁰⁶ Након неуспеха да се постигну споразуми које би прихватиле све стране у рату у БиХ, разматрале су се алтернативе и за могуће повлачење УН. У ратној динамици у БиХ, у којој су добро сарађивали представници снага Бошњака, Хрвата и Срба, сукоб се настављао. Један од догађаја који је изазвао даљу реакцију међународне заједнице био је масакр на сарајевској пијаци Маркале, да би у марту и априлу 1994. НАТО извршио нападе на положаје босанских Срба. Савет безбедности је резолуцијом 836 прогласио тзв. сигурну зону око Горажда.⁹⁰⁷ У августу 1994. године СРЈ је под међународним притиском одлучила да промени свој став према рату у БиХ, и забрањено је блокадом на граници на Дрини ако вођство Републике Српске не буде прихватило мировни план Контакт групе. Таква промена политике је ускоро уследила, што је допринело да се касније ублаже међународни притисци на СРЈ, те да се приступи припремама за касније преговарање Дејтонског споразума у којима је учествовала СРЈ. Три зарађене стране у БиХ ће такође уз комбинацију притиска и подстицаја међународне заједнице обуставити ратне сукобе и окренути се према преговарачком столу. Преговори заинтересованих страна били су организовани у америчком граду Дејтону, и водили су евентуалном закључивању споразума 21. новембра 1995. године. Споразум којим је утврђено државно уређење БиХ, те стварање безбедносног режима у постконфликтном периоду потписан је на мировној конференцији у Паризу 4. децембра 1995. године. Потписници окончавања рата у БиХ били су председници Србије, Хрватске и Босне и Херцеговине, уз присуство лидера Европске уније, Сједињених Држава, Француске, Немачке, Уједињеног Краљевства и Руске Федерације. Као резултат овог процеса, наступиће и попуштање међународних санкција према СРЈ, будући да је већ 5. децембра Европска унија у светлу потписивања Дејтонског споразума суспендовала санкције.

И симболички гледано, створили су се предуслови за ступање постконфликтног контекста који ће донети стабилизацију у региону, и складно томе извесну промену имиџа и међународне улоге СРЈ. Наиме, убрзо након Дејтона, у очима међународне јавности Милошевић није више био „балкански касапин”, већ „главни фактор мира и стабилности у региону”.⁹⁰⁸ Међутим, још барем у наредних пет година неће се догодити суштинска трансформација политичког идентитета СРЈ у постауторитарном правцу због чега ће политички и државни идентитет, те спољнополитичка оријентација остати углавном непромењени. Стога се може рећи да се КИУ СРЈ у периоду од 1992. године кретао дивергентно таласасто: од врхунца дивергенције у дипломатској изолацији током ратних година, преко привременог ублажавања у дипломатској нормализацији, па до врхунца

⁹⁰⁶ Рад МКТЈ и правна димензија конфликтног и постконфликтног контекста није предмет посебног разматрања у овој дисертацији. Међутим и у политичком и међународном дискурсу, сарадња са МКТЈ заузима значајно место у оцењивању статуса Србије, Хрватске и БиХ у погледу испуњавања њихових обавеза у домену транзиционе правде – што је значајно оцењивано како од стране УН тако и од стране ЕУ као један од индикатора укупне међународне позиције постјугословенских држава, а поготово у погледу успостављања добросуседских односа у региону а чије је достизање оптерећено тешким и још увек свежим наслеђем прошлих сукоба.

⁹⁰⁷ Дobar преглед контекста деловања УНПРОФОР даје Душко Димитријевић у поглављу које је део зборника *Седамдесет година Уједињених нација: Поглед из Србије*: „Резолуцијом бр. 913 од 22. априла 1994. године, Савет безбедности позвао је Генералног секретара да предузме све неопходне мере како би се УНПРОФОР-у омогућило да стави под контролу ситуацију и поштовање прекида ватре у Горажду. Поменуте одлуке Савета безбедности нису у потпуности остварене због опструкција свих страна у сукобу. Због тога, Савет безбедности предложио је у јуну 1995. године, формирање Снага за брзо деловање (Rapid Reaction Force), које би оперисале унутар постојећег мандата мировне мисије. Будући да су државе биле издељене у вези постојећег статуса УНПРОФОР-а, предлог није прошао. Након потписивања Дејтонског мировног споразума и усвајања резолуције Савета безбедности бр. 1031 од 15. децембра 1995. године, мандат Заштитних снага Уједињених нација у Босни и Херцеговини био је окончан. На место УНПРОФОР-а дошла је Мировна мисија Уједињених нација у Босни и Херцеговини (United Nations Mission in Bosnia and Herzegovina – UNMIBH), чији је мандат трајао све до децембра 2002. године” Димитријевић 2015, 95–96.

⁹⁰⁸ Commission on Security and Cooperation in Europe 2001, 16.

дивергенције у војној конфронтацији током НАТО интервенције и рата на Косову крајем ове деценије.

5.3. Од привременог ублажавања до новог максимума дивергенције КИУ: СРЈ од Дејтона до петооктобарских промена, 1996–2000. године

Уз притисак, подстицај и подршку међународне заједнице – како великих сила, тако и сплета међународних организација међу којима се налазио и УН – окончана је конфликтна формација и започела је изградња на међународним споразумима заснованог безбедносног режима у постдејтонском региону. Била је то постконфликтна изградња крхког мира, те постепена и тегобна нормализација односа између земаља у постјугословенском простору након потписивања Дејтонског споразума. У наставку се налази анализа овог раздобља помоћу оквира КИУ како би се осветлили кључни политички догађаји који су обликовали државни и спољнополитички идентитет СРЈ, и њену концепцију улоге у међународној политици. Наиме, реч је о раздобљу делимичне нормализације дипломатских, економских и политичких односа СРЈ са суседима и другим земљама, уз одржавање статуса кво у погледу статусног питања чланства у УН. Наступило је краткотрајно ублажавање дивергенције КИУ, а пре свега на трагу обавеза поштовања одредби Дејтонског мировног споразума чији је СРЈ била један од гараната и уз помно праћење постконфликтне изградње мира од стране међународне заједнице која је имала значајно војно присуство у БиХ.

Државни и спољнополитички идентитети се непрестано реконструишу према политичкој збиљи, те се може рећи да је СРЈ уз одређене међународне подстицаје на тактичком плану имала интерес да се адаптира, и одигра политику на два нивоа. Овде је реч о унусполној политици која је истовремено требала да јача домаћи легитимитет Милошевићевог режима на трагу кооперативније политике у складу са очекивањима међународне заједнице.

На унутрашњем плану, било је то време када се у Србији формира продемократска коалиција странака „Заједно”, која ће у наредним годинама поставити значајан демократски изазов Милошевићу и довести до његовог рушења на изборима 2000. године. Занимљиво је да ће управо комбинација унутрашњих изазова круњењу Милошевићеве моћи са спољашњим притисцима да се поштују демократске процедуре временом створити друштвену климу која ће погодовати и идејама о темељнијој трансформацији идентитета, имица и улоге Србије у региону и свету. Иако је на спољном плану нормализација односа у региону доприносила легитимности власти у Србији, њихове недемократске праксе владавине представљале су значајан баласт. Након локалних избора у новембру 1996. године, коалиција „Заједно” осваја власт у 32 града, а због непризнавања изборних резултата у Београду почињу масовни протести грађана који ће, и на позив ОЕБС (и усвајања тзв. „Лекс специјалиса”) у првој половини 1997. довести до тога да Милошевић ипак нерадо прихвати резултате локалних избора. У јулу 1997. године, Милошевић је био изабран за председника СРЈ пошто је претходно у два мандата (од чега један непотпуни) био председник Србије. У децембру 1997. године за председника Србије на изборима изабран Милан Милутиновић, бивши шеф дипломатије СРЈ.

На спољашњем плану, СРЈ је остварила одређени напредак у нормализацији односа са суседима. Дипломатски односи између СРЈ и Републике Македоније успостављени су у априлу 1996. године. Тако је дошло до међусобног признања СРЈ и Републике Хрватске 8. августа 1996, да би дипломатски односи били успостављени септембра исте године. Дипломатски односи са Словенијом и БиХ биће успостављени тек децембра 2000. године. Резолуцијом Савета безбедности 1074 од 2. октобра 1996. године, укинута су санкције против СРЈ и Републике Српске, након што су претходних годину дана биле „суспендоване”. Позитиван корак за СРЈ према ублажавању дивергенције било је и то, како показују подаци Уједињених нација, што је од 1996. године поново почела да уплаћује редовне годишње

доприносе у буџет Организације, а који су обавеза свих држава чланица. Интересантно је да је 1995. године такође основан и Комитет за обележавање 50. годишњице УН.⁹⁰⁹ Редовни допринос буџету се обрачунава по методологији УН која уважава низ чинилаца попут броја становника, економске моћи, нивоа развоја и других, а који су релативни са резултатима других држава. Приметно је да у последњих десетак година опада удео међу највећим бројем европских земаља, а повећава се међу другим динамичним привредама и растућим регионалним и великим силама. За трогодишњи период у укупном буџету Организације Србија је имала следеће коефицијенте: 0,1025 (1996.), 0,10 (1997.), 0,060 (1998.), 0,034 (1999.), 0,026 (2000.), 0,020 (2001.), 0,020 (2002.), 0,020 (2003), 0,019 (2004–2006.), 0,021 (2007–2009), 0,037 (2010–2012.), 0,040 (2013–2015.), 0,032 (2016–2018), 0,028 (2019–2021.).⁹¹⁰ Државе чланице доприносе укупно у четири категорије према квотама које су установљене од стране Организације: основни буџет, међународни судови, капитални мастер план и мировне операције.⁹¹¹

Период смањене дивергенције КИУ био је ипак кратког века, да би већ од 1998. године значајни безбедносни изазови на Косову и Метохији били увод у кризу која ће водити новом повећавању дивергенције КИУ и њеној интернационализацији. Наиме, од фебруара 1998. године избили су мањи оружани сукоби на Косову и Метохији, када је убијено неколико српских полицајаца и косовских Албанаца. Потом је у априлу одржан референдум на којем се 94,7 процената од броја изашлих изјаснило против спољне интервенције у кризу. Потом је у августу 1998. године наступила војна офанзива против организације ОВК на Косову и Метохији, у којој је дошло до убиства и расељавања стотина људи, чиме је скренута и пажња стране јавности на ову кризу и сукоб. У септембру исте године, Немачка је најавила могућност интервенције ако не дође до смиривања ситуације, да би Народна скупштина као решење кризе усвојила да се уведе Савет који би имао задатак привремене управе у аутономној покрајини Косово и Метохија. У октобру је потписан споразум између америчког изасланика Ричарда Холбрука и Милошевића, којим је превиђено успостављање обуставе ватре и решавање проблема мирним путем. Међутим реалност на терену је била другачија. У јануару 1999. године догодио се масакр у селу Рачак, након чега је НАТО затражио да се обуставе војне акције српских безбедносних снага и њихово повлачење, уз претњу војне интервенције. Потом је међународна заједница у фебруару 1999. године сазвала представнике са српске и стране косовских Албанаца на преговоре у Рамбујеу близу Париза, који нису успели да донесу узајамно прихватљиво решење. Народна скупштина је прихватила принцип аутономије за Косово и невојни део плана, док се као споран узимао део о могућем одржавању референдума на Косову и Метохији. Након што у Савету безбедности УН није успело да се нађе решење за ову кризу без усвајања резолуције због неслагања чланица СБУН. Иначе, у Савету безбедности Белорусија, Индија и Руска Федерација су накнадно предложиле резолуцију која није прихваћена након гласања.⁹¹² НАТО је 24. марта био отпочео ваздушне нападе на СРЈ, а који

⁹⁰⁹ Погледати обраћање Зорана Лилића, председника СРЈ од 14.3.1995. у Dragojlović *et al.* 2010, 257–258.

⁹¹⁰ Поређења ради, у наставку су коефицијенти за још неколико релевантних малих држава: Словенија: 0,061 (2000.), 0,103 (2010–2012.), 0,076 (2019–2021.); Хрватска: 0,030 (2000.), 0,097 (2010–2012.), 0,077 (2019–2021.); Данска: 0,692 (2000.), 0,739 (2010–2012), 0,554 (2019–2021). Словачка (која, пак, показује релативни раст коефицијента односу на друге посматране мале државе): 0,035 (2000.), 0,142 (2010–2012.), 0,153 (2019–2021). Може се закључити да су претходно изнети подаци првенствено узроковани огромним порастом кинеског доприноса регуларном буџету УН у складу са порастом њеног удела у светској економској и политичкој моћи, као и глобалних амбиција. НР Кина: 1,541 (2000.), 3,189 (2010–2012.), 12,005 (2019–2021.). Подаци доступни на: UN General Assembly, Committee on Contributions. 2020. „United Nations Scale of assessments for the Regular budget 1946–2021.”

⁹¹¹ Погледати: General Assembly of the United Nations. n.d. „Committee on Assessments.”

⁹¹² Нацрт резолуције у СБУН који су предложиле 26. марта 1999. године Белорусија, Индија и Кина био је одбијен са 12 уздржаних гласова и три за. О овоме пише и Wilson (2014, 55), наводећи, додуше, да су тај предлог резолуције доставиле Кина и Русија. За текст предлога резолуције S/1999/328 којом се тражи обустављање акције НАТО против СРЈ и наставак преговора, погледати, Security Council. „Belarus, India, and Russian Federation: draft

ће уз велика разарања трајати до 9. јуна када је потписан војно-технички Кумановски споразум.⁹¹³ Потом је Савет безбедности, дан касније, 10. јуна 1999. године усвојио резолуцију 1244 којом се даје овлашћење за међународно цивилно и војно присуство на Косову и Метохији.⁹¹⁴ Иначе, резолуција СБУН 1244 и даље је на снази током 2020. године и уређује улогу УН на Косову иако се ситуација значајно променила након 2008. године када су представници косовских институција усвојили декларацију којом се једнострано проглашава независност.⁹¹⁵

Унупољност политичке динамике јасно се видела током 1999. и 2000. године. Наиме, после потписивања Кумановског споразума домаћа политичка сцена је опет била у првом плану, и у наредних годину дана ће доћи до развоја друштвене и политичке динамике која ће довести до промене политичког вођства. Опозициони Савез за промене је организовао митинг у Београду августа 1999. године, да би се током септембра исте године одржавали мирни протести против Милошевића које је полиција потискивала и уз мере репресије. Годину дана касније, 24. септембра 2000. године одржани су непосредни избори за председника Савезне Републике Југославије, кога је претходно бирала Савезна скупштина. Демократска опозиција Србије, чији је кандидат за председника био Војислав Коштуница освојила је према званичним подацима 48 процената гласова, а Милошевић 40 процената. Због сумњи на изборне резултате, опозиција је због сумње на изборну превару организовала масовне протесте у Београду и другим градовима до 5. октобра, што је довело до рушења Милошевића с власти, и признавања Војислава Коштунице за демократски изабраног председника што је потврдио и Уставни суд. Савезни парламент је конституисан убрзо потом, 7. октобра, а у Народној скупштини је у светлу тих догађаја на основу споразума од 16. октобра између Социјалистичке партије Србије, Српског покрета обнове и ДОС конституисана прелазна Влада Србије на челу са Миломиром Минићем (СПС) до одржавања превремених парламентарних избора.

Демократске промене у Србији дочекане су са ентузијазмом и одобравањем у свету па је СРЈ отпочела са потезима који су сведочили о њеном спољнополитичком заокрету у односу на време Милошевићеве владавине деведесетих година, и преференцијама према реинтеграцији у међународно друштво након деценије неучешћа у раду важних међународних организација и прекинутих дипломатских односа. Било је то време реинтеграције и учлањења у међународне организације. Тако је 25. октобра СРЈ примљена у чланство Пакта за стабилност Југоисточне Европе, а 1. новембра 2000. године Генерална скупштина је једногласно одлучила да СРЈ буде примљена као нова, 188. држава чланица, чиме је и дефинитивно стављена тачка на осам година дуг неспоразум у вези са њеним пуноправним статусом у Уједињеним нацијама. Само током новембра у данима интензивне дипломатије, СРЈ је затражила да буде примљена у Савет Европе, једногласно је примљена у ОЕБС, обновила је пуне дипломатске односе са Француском, Немачком, Великом Британијом и САД, исказала је преференције према потписивању Споразума о стабилизацији и придруживању са ЕУ (на шта ће морати да

resolution. 26 March 1999.” Овај нацрт резолуције у контексту развоја догађаја у то време спомиње се у Wilson 2014, 55.

⁹¹³ О односу Запада и Русије око Косова, и положаја Србије као мале земље пише Sterio 2013, 153.

⁹¹⁴ Хронологија између 1996. и 1999. године састављена на основу података из Belgrade Centre for Security Policy 2011, 69–73. Правник Александар В. Гајић у зборнику *Седамдесет година Уједињених нација: Поглед из Србије* сажима одредбе резолуције СБУН 1244: „Резолуцијом Савета безбедности УН 1244 (1999) Косово је дефинисано као територија под међународном управом у саставу Савезне Републике Југославије (чији међународно-правни континуитет наставља Република Србија). Овом резолуцијом је предвиђено установљавање међународног цивилног присуства како би се обезбедила привремена администрација за Косово „под којом би људи Косова могли да уживају значајну аутономију у оквиру СРЈ”. На више места, Резолуција 1244 гарантује територијални интегритет СРЈ (сада Републике Србије). Принципи на којима се заснива самоуправа Косова, овлашћења Привремених институција самоуправе, као и овлашћења Специјалног представника Генералног секретара УН (УНМИК) детаљно су регулисана Уставним оквиром УНМИК-а који је, као и Резолуција 1244 (1999), још увек на снази.” Гајић 2015, 298.

⁹¹⁵ Погледати неке радове који се баве ситуацијом на Косову и улогом међународних актера, укључујући и УН: Sterio 2013, 116–129.

сачека до 2008. године), и била позвана на Самит ЕУ–Западни Балкан у Загребу. Дипломатски односи са Словенијом и Босном и Херцеговином су успостављени у децембру 2000. године, да би истог месеца СРЈ постала чланица Европске банке за обнову и развој и Међународног монетарног фонда. На парламентарним изборима крајем године ДОС је освојио већину мандата и формирао прву пост-Милошевићевску владу коју је прихватила Народна скупштина, на чијем челу је био премијер Зоран Ђинђић.⁹¹⁶

Унеспольност политичке динамике показала је да је могуће очекивати промену спољнополитичке оријентације која би водила и промени концепције улоге СРЈ и резултирала би у темељном редефинисању њеног спољнополитичког положаја и статуса. Међутим, да би се таква очекивања и реализовала неопходно је осигурати трансформацију целокупног државног и спољнополитичког идентитета, чему се на таласу петооктобарских промена надало без разматрања детерминанти политичке културе. У таквом сценарију могло се очекивати да ће доћи до темељног усклађивања тако реализованог, новог демократског идентитета са новом и адекватном концепцијом улога мале постјугословенске државе у европском референтном оквиру. Међутим, друштвена и политичка реалност често бивају много сложеније од спољнополитичких потеза који би је пратили и подржавали, што опет указује на значај унеспольности у КИУ СРЈ. Ентузијазам и добродошлица коју је СРЈ добила при свом повратку у међународно друштво демократија крајем 2000. године су свакако радовали, али су захтевали и значајне унутрашње реформе које су, испоставиће се, биле много непредвидивије, теже и скупле него што се тада било ко надао.

5.4. Ублажавање дивергенције: спољна политика Србије и Уједињене нације после 2000. године⁹¹⁷

5.4.1. У сусрет измењеном контексту и новој концепцији улога

Током 1990-их, у спољној политици Србије на снази је био *максимум дивергенције* КИУ мале државе са нејасним државним идентитетом и скупом улога. Наиме, она се удаљавала од међународног друштва. Земља је била под међународном изолацијом и бројним нарушеним или прекинутим билатералним (и дипломатским) односима, а Европска унија је имала ограничену улогу на простору који ће она крајем те деценије настојати да изгради као Западни Балкан у европској и регионалној политичкој имагинацији. Измењени међународни поредак у којем се није сналазила и контекст југословенских ратова, били су главни чиниоци српске спољне политике током 1990-их година. Након ратова у Хрватској и Босни и Херцеговини који су окончани 1995. године, међународни имиџ Србије и СРЈ није се темељно изменио, мада је њен лидер Слободан Милошевић након негативних асоцијација убрзо постао препознат као „фактор стабилности” у пост-Дејтонском контексту.⁹¹⁸

Неки од примера потпуне и трагичне конфузије која је доминирала у спољној политици Србије током 1990-их година видела се и на званичним предлозима за конфедерацију са Грчком у првој половини деведесетих година, или приступању државном савезу Русије и Белорусије (за време НАТО интервенције 1999. године). Војна интервенција НАТО против Србије 1999. године представљала је највишу тачку дисонантности у односима са међународном заједницом и најнижу тачку у односима са Западом. Као резултат интервенције НАТО Косово и Метохија су суштински постали територија под надзором УН са присуством НАТО снага на терену. После пада Милошевићевог режима октобра 2000. године, постало је могуће да се након парламентарних избора формира демократска влада која ће поставити нови

⁹¹⁶ За хронологију током 2000. године погледати Belgrade Centre for Security Policy 2011, 74–78.

⁹¹⁷ Поједине делове овог текста такође сам представио на међународним конференцијама у Љубљани (2014) и Атланти (2016).

⁹¹⁸ Sell 2002, 168.

правац и про-европску оријентацију у спољној политици, која је свеснија међународног окружења и има за циљ реинтеграцију Србије у међународно друштво. Србија је новембра 2000. године примљена у чланство УН, чиме започиње ублажавање дивергенције КИУ и померање према конвергентнијем КИУ.

У наставку ће детаљно бити разматрана спољнополитичка динамика Србије у односу према међународним чиниоцима, државама и међународним организацијама од краја 2000. до 2020. године.⁹¹⁹ Спољнополитичко делање и међународни положај Србије анализирани су кроз четири конфигурације КИУ као *дискурзивних трендова*: то су минимум/максимум конвергенције/дивергенције. Ти дискурзивни трендови у себи обухватају приоритете и политике које спољнополитичком идентитету и улогама, који творе КИУ, дају том комплексу његов тон или карактер који се у општијем смислу може прочитати у дискурсу УН као међународни „имиц”, тј. релативно прихваћена слика које друге државе имају о статусу одређене државе.

5.4.2. Максимум конвергенције: промена спољнополитичке оријентације СРЈ и њен повратак у међународно друштво, 2000–2003. године

Како је истраживачко питање у овој дисертацији „како конвергенција и дивергенција КИУ начелно утичу на понашање малих држава, и посебно у међународним организацијама”, мора се разумети и шта је примарни дугорочни циљ малих држава у том смислу. Мале државе ће тежити стабилизацији КИУ на дужи рок како би осигурале своје примарне циљеве. Њихови примарни циљеви, у зависности од контекста, могу бити опстанак, признање и развој, те унапређивање статуса, а њихово остваривање је условљено потрагом за равнотежом КИУ.

Раздобље које је наступило у Србији с краја 2000. године и прелаз у нови миленијум означило је драстично смањивање дивергенције њеног КИУ, с тим да је развој догађаја у погледу реинтеграције земље у различите политичке, безбедносне и финансијске међународне организације и структуре представљао *максимум конвергенције*, тј. приближавања. Дошло је до вољног и отвореног ангажовања са домаће и међународне стране, уз успостављање прилично повољног положаја који је у односу на укупне националне капацитете и споља појмљен нови међународни статус пост-Милошевићеве Србије и СРЈ. Све то је резултирало добродошлицом и позитивним третманом који је Србија уживала током свог поновног приступа међународном друштву држава. Ту се пре свега мисли на пријем у чланство међувладиних организација попут УН, Савета Европе и ОЕБС, те међународних финансијских институција попут ММФ и Светске банке које су биле спремне да понуде аранжмане за опрост или репрограм дугова. Од пресудног значаја била је и нормализација дипломатских односа са водећим европским и западним „силама”, ЕУ и САД. Може се без проблема рећи да је тих годину-две дана наступио својеврстан „медени месец” у односима мале и ослабеле државе са светским партнерима.

У ширем смислу, спољна политика СР Југославије после 2000. године претежно је обликована око стратешког циља уласка у међународно друштво,⁹²⁰ што одговара специфичним циљевима попут признања и унапређивања нарушеног међународног статуса, те економског развоја у складу са транзиционом парадигмом. СРЈ користи номинално опредељење за процес европске интеграције те изградњу и продемократске реформе политичких институција током прве деценије 21. века. Намера је била да таква пракса додатно

⁹¹⁹ За једно сумарно излагање о спољној политици Србије после 2000. године применом приступа који се ослања на спољнополитичке „детерминантне”, погледати Visković 2018. У овом поглављу, у одређеном смислу, сагледавам оно што Висковић назива детерминантом међународног положаја Србије и детаљније се у оквиру исте бавим местом међународних организација, а посебно Уједињених нација.

⁹²⁰ Ejdus (2014b, 468) даје концизан историјски преглед средњовековног идентитета Србије, и сматра да сећања на средњи век „оптерећују њен улазак у међународно друштво” почетком 21. века. Погледати Свилановић 2001 за пример званичног дискурса „нове спољне политике” СРЈ.

подстиче логику адаптације на стимулусе из спољашњег окружења, али и оправда подршку и очекивања њених грађана који су на изборима дали подршку продемократским странкама у оквиру ДОС-а. У једном таквом контексту налазио се главни аргумент у прилог извођења спољнополитичког преокрета у односу на ранију изолационистичку позицију Србије, те евентуалном трагању могућности за један нови и јасније постављен државни идентитет у наредним годинама, пре свега кроз реконструкцију наслеђене заједнице са Црном Гором. Како то запажа некадашњи шеф југословенске дипломатије Мирко Тепавац, иначе архитекта тадашњег „заокрета ка Европи” у политици СФРЈ, идеја о „великој Србији” из деведесетих година је главни политички наротив који је подастирао политику конфронтације која је довела до ратова и међународне изолације земље.⁹²¹ Почетак 21. века донео је јасан отклон званичног дискурса у односу на идеју о великој Србији, али не и њено напуштање у целокупном политичком спектру. Трагови те идеје и даље ће бити присутни у опозиционом и маргиналном дискурсу припадника бившег режима.

Без обзира на тешке околности у којима се земља тада налазила, чињеница је да наступила промена оријентације или потпуна реконструкција српске спољне политике у постмилошевићевској Србији, што је, свакако, значајно више од обичне „смене” у погледу прилагођавања циљева и политичког програма.⁹²² Може се рећи да од почетка није било ригидности и отпора тој промени у званичном и друштвеном дискурсу. Грађански протести у јесен 2000. године су показали да је реч о артикулацији једне шире политичке и друштвене промене коју су грађани очекивали на крају 20. века, кад то већ није могло бити учињено у време када је крај Хладног рата за највећи део света представљао тектонску промену.⁹²³ Мора се, додуше, признати да након пада Милошевића није било претерано тешко извршити „промену” спољне политике – будући да су се и унутрашњи темељи претходне спољнополитичке оријентације такође већ знатно били урушили и делегитимизовали.

Применимо ли раније спомињане Херманове изворе спољнополитичке промене, може се рећи да је случај Србије најприближније објаснити помоћу чинилаца промене *политичког вођства* и резултата дугогодишњег *спољног шока*. Мислим да је овде битно нагласити то да чиниоци бирократског заговарања и унутрашњег реструктурирања нису играли одвећ битну улогу у променама 2000. године. Они ће бити далеко значајнији у схватању каснијих *спољнополитичких промена* које су, додуше, биле мањих размера у односу на оно што би се нашим језиком овде могло назвати *промена спољне политике* као стратешке и нормативне оријентације. Из такве измењене оријентације може се очекивати и одређена врста прилагођеног разумевања спољнополитичког идентитета и улога, као и статуса који се огледа у међународној ре-легитимизацији и уважавању субјективности и делатништва државе у мултилатералним пословима.

Дискурс „нове спољне политике” СРЈ (и Србије) представљен је 2001. године пред Народном скупштином у програмском документу, *експозеу* савезног министра спољних послова Горана Свилановића.⁹²⁴ Изложени приоритети спољне политике тицали су се нове међународне оријентације земље. За разлику од СФРЈ која је гајила стечени дискурс средње силе, СР Југославија је током деведесетих година одлучила да задржи хабитус СФРЈ, али је она у ствари била мала држава у стању хистерезе, са дивергентним КИУ. Показало се да је ово

⁹²¹ Видети више у Erdeljan 2010.

⁹²² Детаљније о разлици између промене и смене спољне политике, видети Hermann 1990. Наиме, теоретичар спољне политике Чарлс Херман у овом познатом раду сматра да промене спољне политике могу варирати од оних темељних промена спољнополитичке оријентације, па до оних облика прилагођавања циљева или програма спољне политике који су тек обичне, козметичке промене. Промена спољне политике може према том аутору потећи из четири извора: од *политичког вођства*, *бирократског заговарања*, *унутрашњег реструктурирања*, и *спољног шока* (Hermann 1990, 3).

⁹²³ За концизан преглед кључних догађаја који су обликовали унутрашњу и спољну политику Србије у периоду између 2000. и 2008. године, погледати хронологију реформе сектора безбедности у Србији 2000–2008. године, 389–411 (Hadžić *et al.* 2009).

⁹²⁴ Svilanović 2001, у Dragojlović *et al.* 2010, 278–303.

хистеретично стање за СР Југославију и Србију заједно са њом, било по њене виталне интересе погубно и надасве неодрживо. Стога је Србија унутар СРЈ 2001. године концептуализовала свој дискурс као мала држава, и ту је било јасно да је реч о искреној и реалистичној позицији према концептуализацији државног идентитета. Једна таква пројекција новог саморазумевања сопства и улоге је свакако био предуслов за било какав даљи развој земље у складу са логиком прикладности и последица, а може се оценити и као катарзична. Реторички посматрано, указује се на то да је реч о положају „мале” и „осиромашене” земље који је мотивисан пре свега политичким реализмом и неопходношћу рационалне и објективне процене. Примењене су дискурзивне стратегије предикације, којом се држава у Експозеу као актер квалификује на врло експлицитан начин, али и аргументације јер се износе ставови и критички осврт на постојеће стање:

„Пажња која нам се указује везана је пре свега за тежину и последице сукоба на тлу бивше Југославије, а не за геостратешки значај нашег положаја. СРЈ мора да се понаша као мала и осиромашена земља, без великих претензија и са строго промишљеном и рационалном политиком која одговара њеним врло ограниченим могућностима. Апсолутни приоритет спољне политике јесте обезбеђивање што повољнијих услова за решавање унутрашњих, пре свега економских, проблема”.⁹²⁵

Положај мале државе Свилановић врло јасно констатује према односу са међународним актерима и у погледу ситуације на Косову и Метохији, које је након интервенције НАТО и рата из 1999. године било под надзором и управом међународне заједнице. Указано је на раскорак који постоји између „основног интереса очувања суверенитета и територијалног интегритета”, и реалног стања које СР Југославија одређује као „наследно ограничавање нашег суверенитета и интегритета”.⁹²⁶ Као могући приступ решавању тог проблема истиче се „примарни циљ да стрпљивом и конструктивном политиком постепено јачамо наш положај и дођемо до што повољнијих политичких и правних аранжмана везаних за статус КиМ и становништво које је ову покрајину напустило”, што се „може у случају СРЈ обезбедити само флексибилном политиком прилагођавања околностима које су настале у региону [...]”.⁹²⁷

Чланство СРЈ у Европској унији прокламовано је као дугорочни стратешки циљ и вредносна оријентација, те уравнотежен однос и сарадња са великим силама, при чему је пажња била на унапређивању односа са суседима и општим увођењем, тј. представљањем земље у свету истовремено тако растакајући штетне и аутистичне политике из претходне деценије. У дискурзивном смислу, Свилановић примењује стратегије номинације, предикације, аргументације и наглашавања како би се постигао ефекат консолидовања потребе за раскидањем са оријентацијом из Милошевићевог времена. То се постиже тако што је Србија стављена у однос према другим „стабилним демократским земљама”, при чему се наглашавањем наводи да се у овом случају „не ради о рутинској изборној промени власти, већ о потреби потпуног напуштања целокупнеполитичке оријентације [подвукао М. К.] која је у претходних десетак година не само довела земљу и њене грађане у изузетно тежак положај, већ их изложила и војној интервенцији”⁹²⁸. Комбинација дискурзивних стратегија присутна је у квалификацији и контрастирању према деведесетим годинама, када се „резултати те политике мере се жртвама, огромним бројем избеглица и расељених, материјалним разарањима и економском и социјалном пропашћу становника СРЈ”.⁹²⁹ Овим дискурзивним потезима говорник је постигао ефекат поентирања, тако што се истиче не само вредност овог тегобног сазнања о статусу земље, већ и наглашава осећај одговорности да се крене путем нове државне и спољнополитичке оријентације.

⁹²⁵ Sivilanović 2001, 286.

⁹²⁶ *Ибид.*

⁹²⁷ *Ибид.*

⁹²⁸ Sivilanović 2001, 279

⁹²⁹ *Ибид.*

Илустративан пример званичног наратива *нове спољне политике* засноване на дисконтинуитету са старим режимом представља и следећа формулација којом се врши суочавање и разлаз са ранијом међународном оријентацијом СРЈ. Наиме, претежном употребом дискурзивних стратегија означавања, предикације, аргументације и наглашавања постиже се реторичко премештање СР Југославије у оно што сам назвао *стварношћу малих држава*. Ради се о таквом делатничком капацитету који је условљен, ограничен или одређен стварним и материјалним способностима држава и њиховим релативним положајем према јачим државама и савезништвима, при чему постоји јасна свест о томе. Узме ли се у апсолутном погледу, стварност малих држава је, онда, историјски гледано, једна прилично стабилна представа перспективе у којој државе мање величине, становништва и моћи не могу учинити превише да превазиђу ограничења наметнута структурама (материјалним и дискурзивним), или да иду ван својих ограничења у погледу делатне моћи у светској политици. Иако је донекле статична, оваква слика стварности може се пронаћи у било којем историјском периоду и она је релативна у односу на преовлађујућу концепцију међународног поретка, чије разумевање је повезано са расправама о стварном и замишљеном – која је, идентитетским речником казано, позната као „имагинаријум”.⁹³⁰ Наиме, говорник у доњем тексту чини квалификацију хистерезе у којој се нашао идентитет СР Југославије који је одступао од стварности малих држава:

„Покушај да се Србија и СР Југославија представе као заговорник, иницијатор или чак један од лидера нове поделе Европе и света нанео је највише штете управо нашој политици и нашим грађанима. Опседнутост геополитичким комбинацијама и сценаријима у којима је наш простор сагледаван изван сваког реалног контекста, довела је не само до доношења ирационалних политичких одлука, већ је усмеравала и најширу јавност у правцу изолационизма, ксенофобије и удаљавања од европских интегративних токова. Конкретан израз овакве изолованости представљало је удаљавање СРЈ из готово свих релевантних међународних организација, прекидање дипломатских односа са водећим земљама Запада, као и непостојање односа са неким државама насталим на тлу бивше СФРЈ”.⁹³¹

Другим речима, упркос разним потешкоћама, спољнополитичка реоријентација постпетооктобарске Србије може се сматрати и настојањем да се различитим стратегијама прилагођавања дође у конвергентан КИУ који би одговарао стварности малих европских држава. Флексибилност и обазривост према брзо мењајућем међународном окружењу виђени су као приоритет у тим раним годинама постмилошевићевске демократизације Србије, која ће се оптимистично развијати под владом првог демократског премијера Зорана Ђинђића до 2003. године. Међутим, та стварност је била у многоме усложњена немогућношћу конвергенције између унутрашњих и спољних чинилаца који су утицали на конфигурисање КИУ. Као три главна спољнополитичка приоритета СРЈ били су реинтеграција у међународно друштво и чланство у ЕУ, добросуседски односи и уравнотежен однос са великим силама (ЕУ, САД, Русија, Кина). О томе је говорио Свилановић у интервјуу за недељник *Време*:

„наша политика је од самог почетка кристално јасна: да се вратимо у међународну заједницу, да се интегришемо у Европу, и да што пре будемо примљени у оквире Европске уније, да постанемо њен члан [...] Такође, од првог дана наш приоритет су и добри односи са суседима, и мислим да се то полако остварује [...] Трећи приоритет спољне политике Југославије јесте настојање да имамо балансиран однос са великим силама, са Европском унијом САД, са Русијом и са Кином [...] То није лако постићи [...]”⁹³²

⁹³⁰ Погледати више о овоме у Ковачевић 2016.

⁹³¹ *Ибид.*

⁹³² *Време* 2001.

Малопре илустровани раскид са старом политиком био је једина разумна могућност која би одговарала стварности малих држава у Европи. Србија је тиме требало да покаже свету своју спремност за нови почетак и партнерство са Западом након конфронтативне политике из 1990-их. Свилановићев позив на флексибилну и паметну спољну политику која је укорењена пре свега на регионалном нивоу, са дугорочним циљем уласка у Европску унију и избалансиране односе са великим силама била је визија промене која одражава потребе, али и способности једне мале државе. Чланство у Уједињеним нацијама, учлањење у међународне финансијске институције и обећање које је пружао процес европске интеграције био је заиста одличан почетак. Изгледало је да ће то бити усмерење у правцу интеграције као кључне оријентације којом се разрешава дилема аутономија или интеграција у спољној политици малих држава у Европи. Међутим, пред Србијом се налазило још доста препрека и политичких обрта који се у то време раног тријумфализма нису могли наслутити. До краја 2001. године, пре свега због несугласица које су се појавиле међу коалиционим партнерима унутар ДОС-а, прошли су „медени месеци” у којима је „Београд поново постао – свет”.⁹³³ У то време у јавности су се могле чути и поједине критике да је спољна политика била у „хаосу”, да се нашла у „застоју” и „конфузији”, што је Свилановић одбацивао као неосновано.⁹³⁴

Током тих првих неколико година након демократских промена Србија је начинила недвосмислен номинални и стварни дисконтинуитет са политикама старог ауторитарног режима. О спремности тадашње Владе да повлачи тешке потезе у циљу сарадње са међународним институцијама сведочи и изручивање Слободана Милошевића МКТЈ у Хагу јуна 2001. године. Сарадња са МКТЈ била је међу највећим препрекама европској интеграцији Србије, и предметом непопуларне политике условљавања од стране ЕУ. Политичка транзиција у Србији тек је била на почетку, са неизвесним исходом и великим бројем непознаница у погледу односа између старе и нове политичке елите и могућих препрека пуној демократизацији друштва од стране различитих вето-играча из старих политичких и недовољно реформисаних државних структура. Истовремено, шира друштвена и економска транзиција је могло би се рећи, тек била у раној фази у Србији. Овде су разлике у односу на средњеевропско искуство очигледне, будући да су се тамошње државе налазиле пре пријемом у чланство у оквиру великог проширења ЕУ из 2004. године.

Услед почетних ефеката ресоцијализације у међународно друштво, Србија у СРЈ је деловала као конвергентна мала држава у периоду између 2001. и 2003. године упркос значајним проблемима са којима се прореформска влада суочавала. Међутим, грађење односа са међународним партнерима показале се као далеко изазовније у наредним годинама услед комбинације све сложеније коалиционе политике и нестабилности на Косову и Метохији. Тиме ће и политички дикурс који сведочи о ставу и понашању малих држава указивати на то да је период максималне конвергенције прошао. Наиме, на унутрашњем плану посао унутрашњих реформи био је тежак и непопуларан, а почетни ентузијазам се полако трошио, а динамика комплексне коалиционе политике чланица ДОС-а огољавала. На површину су испливалале и неке суштинске разлике у погледу међународне сарадње и обавеза Србије. На спољашњем плану све више се очекивало да се развија понашање у складу са логиком прикладности када је реч о испуњавању преузетих обавеза попут сарадње са МКТЈ, иако је било јасно да је логика последица оно што руководи делањем. Пракса говори да је непопуларна политика условљавања од стране ЕУ према Србији пре свега била испољавана кроз логику последица као одговор на мањак споља очекиване прикладности од њене улоге.

Од 2002. године у формалном смислу евидентан је и почетак реформе сектора безбедности као значајног резервисаног домена из Милошевићевог времена. Формиран је Савет за државну безбедност (Србије), отпочела рационализација и делимична реорганизација

⁹³³ *Ибид.*

⁹³⁴ *Ибид.*

Војске Југославије, усвојени Закон о сарадњи са МКТЈ, Закон о службама безбедности СРЈ и Закон о Безбедносно–информативној агенцији. Савезна влада је у мају 2002. такође сигнализирала своје преференције према бољој сарадњи са НАТО тако што је покренула иницијативу о приступању програму Партнерство за мир, о чему је министар спољних послова Свилановић обавестио Генералног секретара НАТО.⁹³⁵ У децембру 2002. је потписан и споразум о коришћењу ваздушног простора Југославије од стране НАТО за обављање мисија тог савеза у Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији.⁹³⁶

Може се рећи да формална прекретница у међународном статусу Србије у систему УН наступа у лето 2003. године. Наиме, Савет министара Државне заједнице СЦГ одобрио је 11. августа да припадници Војске СЦГ могу учествовати у мировним операцијама Уједињених нација.⁹³⁷ Ово је важно зато што СЦГ постаје и контрибутор пружању међународног мира и безбедности, након деценије неучествовања у мировним операцијама. Априла 2003. године СЦГ је званично примљена у чланство Савета Европе, чиме је завршена прва фаза реинтеграције Србије и Црне Горе у главне међународне организације, док је процес међународне социјализације тек био на почетку и, показало се, са прилично неизвесним током и исходима. На плану унутрашњих реформи и развоја, УН од почетка 2000-их година помажу Србији. Тако је јула 2003. године почео пројекат којим је Програм за развој (УНДП) подржао реформе у Министарству одбране које су имале за циљ да помогну изградњу „институционалних и људских капацитета кроз оспособљавање кадрова за цивилну контролу оружаних снага и јавно управљање финансијама и средствима у Војсци”.⁹³⁸ Чланство у Партнерству за мир постаје касније битна ставка политичких приоритета током 2004. године, у време мандата председника Србије Бориса Тадића, када се још увек говорило о могућности евроатлантских интеграција.

Међутим, фрагментирана и релативно крхка динамика политичке и друштвене транзиције у Србији, коалициона влада и атентат на премијера Зорана Ђинђића у марту 2003. године успорили су започети реформски процес. У Србији је уведено ванредно стање, и спроведена је операција „Сабља” у којој је било ухапшено неколико хиљада људи, а Ђинђићев страначки колега Зоран Живковић је изабран за новог премијера у Народној скупштини марта те године.⁹³⁹ Након почетног узлета у међународној активности земље, текући у комбинацији са нерешеним проблемима политичког наслеђа довели су до промењеног политичког импулса. Након избора 2004. године премијер постаје конзервативно оријентисани Војислав Коштуница, дотадашњи председник СРЈ. Он се у већој мери усмерио на динамику унутрашње политике и као главну тему истицао проблем Косова и дискурс државног идентитета и уставност. Целокупна прича на унутрашњем плану само ће се додатно усложњавати у годинама које су долазиле.

Двадесетак година касније, писац ових редова и други аутори о предметном периоду износе критичке оцене о достигнућима и пропуштеним шансама петооктобарских *промена*, а пре свега у светлу новијих политичких вододелница 2008. и 2012. године.⁹⁴⁰ Притом на унутрашњем плану наде у домете промена могу бити тумачене и као „изневерене”, док спољну политику треба посматрати са извесним степеном разумевања. Спољнополитички исходи су

⁹³⁵ Србија ће званично постати чланица Партнерства за мир у децембру 2006. године, на основу договора који је претходно постигнут у време самита НАТО у Риги.

⁹³⁶ Сви подаци су из хронологије у Hadžić *et al.* 2009, 394–397. У Београду 14. марта 2002. године споразум *Полазне основе за преуређење односа Србије и Црне Горе* потписали су Војислав Коштуница (председник СРЈ), Мило Ђукановић (председник Црне Горе), Мирољуб Лабус (потпредседник Савезне владе СРЈ), Зоран Ђинђић (председник Владе Србије), Филип Вујановић (председник Владе Црне Горе) и Хавијер Солана (Високи представник Европске уније спољну и безбедносну политику).

⁹³⁷ Hadžić *et al.* 2009, 400.

⁹³⁸ Hadžić *et al.* 2009, 400.

⁹³⁹ Погледати Hadžić *et al.* 2009, 398–401.

⁹⁴⁰ Погледати нпр. о односу ауторитарног наслеђа и демократизације у Србији у Pavlović i Antonić 2007, и у новије време Владисављевић 2019.

били збирни учинак процеса изградње функционалне државе, али и потраге за новим државним (политичким и међународним) идентитетом. Тај процес суконституисања није протицао без својих потешкоћа, јер се може поставити питање да ли је транзициони идентитет кројио политику или је сваки идентитет био у служби званичне политике. Одатле ће од 2004. и доласком Коштуничине владе наступити и суштинска *смена* од европског и интеграционог фокуса главног политичког дискурса у неуспешној релацији. Доћи ће до померања према све присутнијој проблематици статуса Косова и Метохије као главном политичком мизансцену и скретници према новој дивергенцији КИУ.

Шта раздобље између 2000. и 2003. године значи за КИУ? Димензија спољнополитичке стратегије нам казује да је наступио максимум конвергенције КИУ након промене спољнополитичке оријентације земље и њеног укључивања у међународно друштво. Дошло је до промењеног схватања спољнополитичког окружења и пригрљена је реалистичнија оцена о стварности мале државе у односу на претходну деценију. Исказана је спремност на контекстуално прилагођавање и разборита пројекција самоспознатог идентитета и националних капацитета који су се усмеравали према регионалним односима, европској интеграцији и избалансираном односу са великим силама. Оно што је евидентно јесте да је СРЈ у то време била слаба држава, што је детерминисало њену димензију понашања. Наиме, упркос демократској легитимацији нових власти, требало је радити на реформи и изградњи политичких институција, од којих су многе наследиле ауторитарне обрасце делања и организационе културе. Смисао читавог процеса реформи требало је да буде демократизација система, што би заузврат требало да појача како капацитет државе да испоручује јавна добра, али и да гради њену могућност делања на спољнополитичком плану. Прве године 21. века давале су разлога за оптимизам у погледу предузетих корака, упркос многим наслеђених проблемима и политичким изазовима. Димензија делања се односи на оцену степена активности државе у међународним организацијама, и он се у периоду између 2000. и 2003. године може оценити као веома активан услед обнављања покиданих веза и пријема у чланство међународних организација. Било је ту речи о живој мултилатералној активности која је била подупрta конвергенцијом домаће и међународне политичке воље након демократских промена у Србији. Године које су долазиле донеће знатније изазове стабилности КИУ, која је била све више условљена односом политичких одлучилаца према кључним реформама и отвореном питању државног идентитета Србије.

5.4.3. Минимум конвергенције: од постпетооктобарске максималне конвергенције према отварању дискурса о државном идентитету Србије, 2004–2008. године

Међутим, прво ће у периоду између 2002. и 2006. уследити значајни напори за преуређивање односа унутар СР Југославије, а који ће резултирати у постепеној промени према новим државним идентитетима Србије и Црне Горе вођених логиком адаптације. У марту 2002. године значајно је било договорено преуређивање односа између Србије и Црне Горе. Тиме ће, суштински, бити изведено преименовање СР Југославије и стварање Државне заједнице Србија и Црна Гора 4. фебруара 2003. године када је проглашена њена Уставна повеља. Тај документ је предвиђао могућност за каснију самосталност Србије и Црне Горе ако се тако оне буду договориле – што је обема земљама тада одговарало. У том раздобљу је логика адаптације идентитета Србије као 'европског' била вођена ширим међународним и регионалним околностима, тежњом за јасним одређивањем оквира државне заједнице са Црном Гором, и уоквирена њеном самопостављеном постпетооктобарском концепцијом КИУ мале државе. Таква концепција КИУ биће актуелна и током наредних неколико година, све док не буде оспорена једностраним проглашењем независности Косова фебруара 2008. године.

Након ступања на дужност председника Србије у јулу 2004. године, Борис Тадић је у свом инаугурационом говору формулисао спољнополитичке циљеве Србије као развијање

добросуседских односа и лидерство у региону у оквиру ширег дискурса о регионалној стабилности. Тиме је забележен континуитет са Свилановићевом концепцијом из 2001. године. У реторичком смислу, користе се различите дискурзивне стратегије у погледу именовања, аргументације, предикације и перспективизације које би требало да одреде спољнополитички положај Србије:

„Спољна политика Србије је, наравно, одређена нашим регионалним положајем. Због тога Србија треба да буде стожер пријатељства и мирољубиве политике у региону. Нажалост, у прошлости није увек било тако. Данас су наши спољнополитички приоритети: европске интеграције, добросуседство, као и уједначени односи са три центрипеталне тачке светске политике: Бриселом, Вашингтоном и Москвом. Ми смо одлучно окренути таквој будућности, са визијом модерне, демократске и просперитетне Србије која даје свој пуни допринос стабилности на Балкану и у Европи”.⁹⁴¹

Као главни лажмотив ове политичке концепције истиче се „одбрана освојене слободе” после 2000. године. У том оквиру председничког наратива о угрожености и крхкости слободе Србије, у виду се имају како унутрашња политичка динамика после убиства премијера Ђинђића, али и изазови на плану очувања интереса Србије на Косову и Метохији. Наиме, истиче се да:

„На почетку 21. века стоји петооктобарско освајање слободе. Али та је слобода још увек крхка и још увек угрожена. Угрожена је политичким пројектима који је оспоравају, угрожена сиромаштвом друштва и грађана, изолацијом, недостатком перспективе, демагогијом и политиканством. Одбрана освојене слободе стоји као први и најважнији задатак наше генерације”.⁹⁴²

Симболички мотиви везани за изградњу државног идентитета Србије (под окриљем СЦГ) и њихова консолидација, били су додатно наглашени имајући у виду и церемонију поводом обележавања два века од избијања Првог српског устанка. Примењене су дискурзивне стратегије предикације и аргументације у циљу образлагања и утемељивања везе са вредношћу слободе. Може се рећи да је реч о почетку једног дуготрајнијег идентитетски заснованог дискурса који ће заживети и бити експлоатисан у политичком простору нарочито у наредној деценији:

„Због тога је задатак наше генерације политичара да што пре завршимо рад на новом Уставу Србије и да онима који ће доћи иза нас оставимо Србију као уређену и правну државу, државу закона и правде једнаке за све. Државу са химном, грбом и заставом, на понос свих њених грађана. Државу са јасно утврђеним односом председника, владе и парламента, са стабилним установама као основом за економски просперитет, за бољи живот грађана Србије”.⁹⁴³

Корпоративни (државни и спољнополитички) идентитет Србије се сагледава у оквиру ширег европског контекста, при чему је чланство у Европској унији схваћено као средство достизања њених националних интереса:

„Србија је одувек била и јесте део Европе, и зато је наша намера да наша земља што пре постане члан Европске уније. [...] Чланство у Европској унији помоћи ће нам у даљем економском развоју, а представљаће и гаранцију безбедности и недељивости наше територије”.⁹⁴⁴

⁹⁴¹ Тадић 2004, 309.

⁹⁴² Тадић 2004, 306.

⁹⁴³ Тадић 2004, 307.

⁹⁴⁴ *Ибид.*

Чланство у Европској унији види се и као начин остваривања повезаности Србије са њеним сународницима који живе у региону Западног Балкана, а пре свега у Босни и Херцеговини и Хрватској (што ће се задржати и продубљивати у стратешким документима и током наредне деценије):

„Почетком 21. века српски народ живи у неколико држава на Балканском полуострву. Због тога је улазак Србије у Европску унију поред економског и од најважнијег националног интереса. Само тако и само тада наћићемо се сви удружени у оквиру шире европске интеграције, са једнаким правима свуда, културно и економски уједињени. У међувремену, Србија ће са посебном пажњом пратити збивања у Републици Српској, у духу специјалних веза утврђених Дејтонским споразумом. Србија, такође, очекује да се што пре реши и питање повратка свих избеглица и исељених лица у Републику Хрватску. Напредовање сваког нашег суседа ка европским и евроатлантским интеграцијама поздрављамо и подржавамо јер је то залог стабилне и мирне будућности читавог региона.”⁹⁴⁵ [...] „Сарадња са Међународним судом за разне злочине је приоритет наше спољне и унутрашње политике јер су суштински предуслов свих европских и евроатлантских интеграција, и јер потврђују нашу приврженост европским вредностима”.⁹⁴⁶

У том смислу, овако формулисана регионална концепција улоге Србије из 2004. године може се сматрати отвореном и прелазном, јер се износи и очекивање да би остваривање поменутих циљева могло резултирати и њеним јачањем и суштинском лидерском улогом у региону (а која ће бити део спољнополитичког дискурса у годинама које су долазиле), а уз решавање проблема Косова и Метохије.

„Због свега тога верујем да ће Србија ускоро заузети место у нашем региону које јој припада по величини, положају и значају. И да ће се за то место изборити тржиштем, идејама, економијом, еколошком свешћу, инвентивном спољном политиком”.⁹⁴⁷

Малопређашњи извод илуструје идејну свест о величини и значају Србије у ширем историјском периоду чиме се покушава консолидовати њен државни идентитет. Исказана је и свест о актуелном положају, потенцијалима и аспирацијама који нису међусобно усклађени, већ су условљени контекстом слабе државе. Међутим, аспиративни део у пројекцији будућег је присутан, и повезан са пожељним контекстом реформи и европске интеграције, што би био пут према модерној и демократској држави. Врло често се таква конкуритивна позиција може пронаћи у дискурсу о ’лидерству у региону’, на које су углавном током деценије највише полагале Србија и Хрватска, док је Словенија већ тада била чланица Европске уније и била је кадра да пројектује своју улогу и остварује економски утицај. Било је то у времену када је Србија покушавала да пројектује своју визију о будућој улози и положају, засновано на вредностима и циљевима које би требало достигати. Наравно, увек треба имати на уму да између очекивања и праксе често постоји јаз способности и споровођења, што у ствари, представља меру (не)успеха неке политичке визије и стратегије. У то време, Србија се тек налазила на почетку своје политичке и идентитетске транзиције.

Министар спољних послова СЦГ Вук Драшковић⁹⁴⁸ је у свом скупштинском експозеу⁹⁴⁹ из децембра 2004. године указао на приоритете политике који су на трагу оних које је

⁹⁴⁵ Тадић 2004, 309.

⁹⁴⁶ Тадић 2004, 310.

⁹⁴⁷ Тадић 2004, 309

⁹⁴⁸ Министар спољних послова СЦГ од 2004. до 2006. и први министар спољних послова Републике Србије 2007. године.

⁹⁴⁹ „Експозе Вука Драшковића, министра спољних послова, у Скупштини Србије и Црне Горе, Београд, 21. децембар 2004”, у Dragojlović *et al.* 2010, 311–313.

представио председник Тадић у контексту евроатлантске интеграције: сарадња са суседима и регионална сарадња, политичка сарадња са „Бриселом, Вашингтоном и Москвом”, те „економске и друге везе са Јапаном, Кином и земљама Азије, Африке и Јужне Америке”. За Драшковића, изостанак из европске интеграције за СЦГ би био раван „самоизолацији”, „непоправљив и трагичан”. Атлантске интеграције су значајне као „пречица”, јер, како се он (у јавности познат и као књижевник), сликовито изразио: „Наша пречица на путу ка Бриселу води преко Вашингтона. Њено име је Партнерство за мир”. За разлику од Свилановића и Тадића, Драшковићев језик је много богатији метафорама и именовањем као средством социјалне конструкције актера. Сарадња са Русијом је окарактерисана као „од прворазредног значаја”, те и због тога што је, између осталог, „Русија у Партнерству за мир и у специјалним везама са НАТО алијансом”.⁹⁵⁰ Вредно запажања јесте и Драшковићево врло трезвено размишљање о односу унутрашње и спољне политике, те тегобног наслеђа које је Србија понела из Милошевићевог времена. Наиме, он констатује да „спољна политика не може отклонити ове унутрашње кочнице и препреке”, мислећи ту пре свега на сарадњу са међународним судовима и реформу сектора безбедности.⁹⁵¹ Драшковић је посебно био заинтересован за реформу служби безбедности и отварање досијеа јер је и сам био на њиховој мети током 1990-их.

За рад на решавању проблема Косова, Драшковић је предлагао „формулу Три Е” у којој се мислило на европске стандарде које треба примењивати и осигуравати: „Европски ниво заштите мањина у покрајини, Срба и осталих неалбанаца; Европска децентрализација власти, уз поштовање суштине Плана Владе Србије; Европски статус и квалитет садашње државне границе Србије и Црне Горе са Албанијом, као и унутрашњих граница Космета са Србијом и Црном Гором”.⁹⁵² Савет безбедности УН узима се као место одлучивања у складу са резолуцијом 1244, а Повеља УН се препознаје као битан адут за Србију.⁹⁵³ Ово није било изненађење имајући у виду однос који је успостављен са УН по овој теми још од 1999. године и редовне тромесечне/четворомесечне извештаје Генералног секретара и положај мисије УНМИК. Позивање на Повељу УН и СБУН биће још само интензивирани у годинама које су долазиле, а у вези са статусом Косова и Метохије и доживљавањем угрожавања државног идентитета Србије.

Након што је Црна Гора референдумом 2006. године прогласила независност, Србија се нашла у стању привременог предаха будући да јој се указала могућност да јача свој државни идентитет у формалном и симболичком смислу. Она је била у стању да настави међународни континуитет СЦГ што је било предвиђено Уставном повељом и није представљало изазов њеном међународном положају.⁹⁵⁴ У јесен исте године усвојен је нови Устав Србије, чијом је Преамбулом изричито наведено да је Косово и Метохија део Републике Србије, што је истовремено највиши исказ утемељености званичног дискурса о Косову. Исте године су почели и преговори између Владе Србије и представника институција у Приштини, а под покровитељством тзв. „тројке” и „Контакт групе”, који нису дали резултата. За званични Београд преговори нису могли бити успешни јер су представници САД и западноевропских држава сматрали да исход треба бити независност Косова уместо да се дође до некаквог компромисног решења.⁹⁵⁵

Тема Косова биће окосница спољнополитичког дискурса, који је постао уређујући и усмеравајући за спољну политику Србије након што је Косово једнострано прогласило независност фебруара 2008. године. Циљ њене политике биће оспоравање независности и

⁹⁵⁰ Драшковић 2004, 311.

⁹⁵¹ Драшковић 2004, 311–312.

⁹⁵² Драшковић 2004, 312.

⁹⁵³ Драшковић 2004, 313.

⁹⁵⁴ Опширније о међународноправним и практичним аспектима континуитета Србије у међународним организацијама после престанка Државне заједнице СЦГ. Питање сукцесије, како се указује, је „много сложенији процес”. Овим питањем се бави Mrdaković-Cvetković 2006.

⁹⁵⁵ Pavićević i Živojinović 2011, 60.

спречавање учлађења Косова у међународне организације, чиме се такође настојало ублажити ефекте пролонгиране кризе државног идентитета која је потхрањивала спољнополитички активizam мале државе које је ангажовало главнину њених ресурса и дипломатских капацитета. Таква политика имала је своја реалполитичка колико и идентитетска утемељења, попут оног да Србија не може бити онтолошки сигурна без њене јужне покрајине на којој се налазе знатни културни и историјски споменици. Око проблематике статуса Косова су се укрштале и перспективе спољне и безбедносне политике Србије. У децембру 2007. године Народна скупштина усваја резолуцију о заштити територијалног интегритета и суверенитета.⁹⁵⁶ Ова резолуција је садржала и део којим се прокламује да је Србија неутрална према постојећим војним савезима. Одатле ће временом почети да се формира дискурс о (војној) неутралности Србије и њеног дистанцирања од могућности дубље интеграције са НАТО.

Дискурс о војној неутралности играће значајну улогу током друге деценије 21. века, а примарно је везан за проблематику статуса Косова, те ће утицати и на усложњавање спољнополитичке оријентације Србије и њене политике која је у јавном дискурсу најчешће позната као „балансирање”.⁹⁵⁷ Иначе, тема евроатлантске интеграције Србије била је активна у дискурсу током неколико година, али без знатнијих могућности за њену афирмацију све до краја 2006. године. Наиме, на самиту НАТО у Риги, крајње симболично је 29. новембра 2006 одлучено да Србија буде позвана у чланство Партнерства за мир заједно са Црном Гором и БиХ. На тај начин је видљиво на који начин је концептуализација безбедносних улога Србије у европској архитектури у многоструко зависила од крхке и кохабитирајуће равнотеже на унутрашњој политичкој сцени између председника Тадића и премијера Коштунице, можда и више него од ставова које су исказивали главни међународни партнери и велике силе.

Шта раздобље између 2004. и 2008. године значи за КИУ? Димензија спољнополитичке стратегије нам казује да је наступио минимум конвергенције КИУ након окончавања Државне заједнице СЦГ и обнављања државности Србије, а у комбинацији са подизањем значаја косовског питања. Однос са међународним организацијама може бити окарактерисан као нормалан, док је питање решавања косовске проблематике почело да у себи кристалише ограничења маневарског простора за делање. Дискурс евроатлантске интеграције почиње да добија и одређену институционалну форму у погледу израде студије о изводљивости са ЕУ и учлађења Србије у Партнерство за мир. Одређене реформе се настављају, али је Србија у то време и даље релативно слаба држава, што и даље одређује димензију понашања у оквиру њеног КИУ. Социополитичка кохезија је донекле контестирана услед консолидације опозиционог дискурса, и кохабитације између Коштунице и Тадића.⁹⁵⁸ Димензија делања се односи на оцену степена активности државе у међународним организацијама, и он се у периоду између 2004. и 2008. године може оценити као умерено активан у складу са релативно ограниченом и нешто дефанзивнијом позицијом у односу на полет из претходног периода до 2003. године. Укупно гледано, спољнополитичка оријентација Србије је била релативно стабилна, али се све више гледало на то каква су постигнућа државе у односу на испуњавање међународних обавеза у погледу сарадње са МКТЈ, и спровођења кључних реформи у складу са очекивањима која су долазила од стране ЕУ у погледу политике условљавања. Године које су долазиле донеће додатну детабилизацију КИУ и смену у димензијама стратегије, понашања и делања према минимуму дивергенције.

⁹⁵⁶ Народна скупштина Републике Србије. 2007. „Резолуција Народне скупштине о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије”.

⁹⁵⁷ Додуше, овде ипак није реч о стратегији балансирања великих сила о којој говори неореалистичка теорија међународних односа, већ је израз „балансирање” погодан заживео у политичкој реторици.

⁹⁵⁸ За преглед кључних догађаја у унутрашњој и спољној политици такође погледати и Mladenov 2014.

5.4.4. Минимум дивергенције: прагматична мала држава са менталитетом средње силе и косовски проблем Србије, 2008–2012. године

Период након проглашења независности Косова 2008. године означава прекретницу за разумевање спољнополитичке стратегије Србије и њеног делатништва у систему Уједињених нација. То је време у којем је први пут након Свилановићевог спољнополитичког концепта (2001) јасније реформулисана спољнополитичка стратегија у светлу потребе да се јасније одговори на директни изазов у виду сецесије Косова. У једном од, додуше ретких, критичких осврта међу домаћим спољнополитичким стручњацима и коментаторима примећен је недостатак расправе о спољнополитичкој стратегији Србије, што је најбоље сумирано у предговору књиге *Спољна политика Србије: стратегије и документа* из 2010. године. Наиме, аутори и приређивачи те публикације истичу следеће запажање са којим бих означио и преобликовање КИУ на оно што називам *минимумом дивергенције* у времену кризе државног и спољнополитичког идентитета:

„Зашто нам је потреба јасна и консензуално прихваћена спољнополитичка стратегија? Зато што је немамо, што је према прилици увек изнова формулишемо, у виду ређања приоритета, сваком приликом са другачијим редоследом и акцентом.”

Један од проблема у то време било је и то што није постојао јасан и недвосмислен стратешки документ којим се недвосмислено уређује и води спољна политика. Наиме, тек је 2009. године усвојена прва Стратегија националне безбедности, али не и стратегија спољне политике. Још од Драшковићевог експозеа није било нове формулације спољне политике, те су се износиле критике да и унутар Владе постоје различита гледишта о спољној политици. Даље се оцењује: „недефинисањем свог међународног идентитета, Србија збуњује наше грађане и оставља често у недоумици наше партнере, Европу и свет. ’Није увек лако протумачити шта се мисли у Београду’, цитира *Политика* једног страног дипломату.”⁹⁵⁹ Корак према лакшем тумачењу било је усвајање Стратегије националне безбедности у време када се Србија након проглашења независности Косова суочила са највећим стратешким изазовом још од НАТО интервенције 1999. године. Стратегија националне безбедности представља истовремено и највиши плански документ у којем се говори о приоритетима и циљевима спољне политике у одсуству посебног документа који би се бавио том облашћу.

Карактеризација спољнополитичког окружења у Стратегији важна је за одређење онога што у оквиру КИУ називам димензијом стратегије. Према Стратегији постоји глобално окружење, регионално окружење и безбедност Републике Србије. Потом се Стратегија бави изазовима, ризицима и претњама безбедности. У области безбедности Стратегијом су прописани одређени национални интереси. Затим се у Стратегији дају основна одређења, циљеви, основна начела и елементи политике националне безбедности. У оквиру политике националне безбедности, спољна политика је, заједно са економском, одбрамбеном, унутрашњом безбедношћу, заштитом људских и мањинских права, социјалном политиком, те другим областима друштвеног живота једна од области у том свеобухватном концепту безбедности. У свом петом делу, Стратегија се бави системом националне безбедности, тј. његовом структуром, управљањем и начелима функционисања.⁹⁶⁰ У уводу Стратегије истиче се да су, између осталог, „полазишта” од којих се креће „суверенитет и територијални интегритет Републике Србије”, „европска спољнополитичка оријентација и унапређење сарадње са најугледнијим субјектима међународне заједнице и државама у региону”.⁹⁶¹ Ово су полазишта Стратегије од значаја за безбедност и спољну политику.⁹⁶²

⁹⁵⁹ Dragojlović et al. 2010, 7.

⁹⁶⁰ Стратегија националне безбедности Републике Србије. 2009.

⁹⁶¹ Стратегија националне безбедности Републике Србије 2009, 3.

⁹⁶² Ибид.

Од значаја за одређење државног идентитета писци Стратегије у вредносном смислу истичу „приврженост Републике Србије општим демократским вредностима, међународном праву и поштовању своје државотворне традиције.”⁹⁶³ Одмах затим се каже да „опредељења исказана у Стратегији националне безбедности изражавају спремност Републике Србије да у оквиру Организације Уједињених нација, европских и других међународних организација и регионалних структура, доприноси изградњи и унапређењу сопствене, регионалне и глобалне безбедности”.⁹⁶⁴ Значајно је то што се у Стратегији експлицитно наводи референца на УН, и да се одређује улога Србије као контрибутора међународној безбедности у оквиру светске организације, а све имајући у виду кооперативну безбедност. Ваља имати на уму да је Стратегија један презентациони документ којим се јавности, домаћој и иностраној, „представљају основна стратешка опредељења Републике Србије у области безбедности”.⁹⁶⁵

Стратегија је писана у светлу два кључна изазова: једностраног проглашења независности Косова као претња политичкој безбедности и избијања светске економске кризе која је захватила и Србију 2008. године. Безбедност за Републику Србију је тада концептуализована у проширеном и продубљеном смислу, имајући у виду традиционалне и нове изазове, ризике и претње, као и околности глобалног карактера. Тако се каже да „последнице светске економске кризе могу да доведу до преовладавања усконационалних односа и одлагање решавања приоритета глобалне безбедности, да актуелизују опасност од социјалних немира и допринесу урушавању унутрашње стабилности у појединим државама и интензивирања улагања у војноиндустријски комплекс и наставка трке у наоружању”.⁹⁶⁶ У Стратегији је видљиво да се у регионалном контексту за Србију истиче проблем „сепаратистичких тежњи”, те „покушаји давања легитимитета стварању нових државних творевина на територијама суверених држава, чланица ОУН, нарушавају постојећи међународноправни поредак и знатно угрожавају опште стање безбедности у свету”.⁹⁶⁷

У наставку ћу расправљати о разлозима због којих Србију у периоду између 2008. и 2012. године сагледавам као малу државу са менталитетом средње силе. Њена активистичка спољна политика је довела до тога да њена димензија делања у КИУ буде веома активна, а њен државни идентитет оспорен и перципиран као егзистенцијално угрожен. Србија је у објективном смислу била мала држава у то време, али је њено дипломатско делање на билатералном и мултилатералном плану остављало утисак ванпропорционалности за државу њене величине и материјалних способности. Разматрање таквог политичког тока је концептуализовано под окриљем КИУ, а на трагу поновног коришћења југословенског политичког наслеђа и обнављања веза са партнерима из Покрета несврстаних земаља ради оспоравања проглашења независности Косова. Свакако, знатнија пажња посвећена је отуда на УН као форум у којем је тај дискурс записан, као и подвлачење значаја придржавања за начела Повеље УН и норми међународног права. Сматрам да се управо у таквом дискурсу налази основа за размишљање о загонетном постављању мале државе која тражи глас за заштиту свог националног интереса и државног идентитета у сусрету са изазовом чије разрешавање захтева активност и праксу која далеко надилази очекивани иступ једне мале државе у систему УН, мултилатераланој дипломатији, билатералним и специјалним/стратешким односима.⁹⁶⁸

⁹⁶³ *Ибид.*

⁹⁶⁴ *Ибид.*

⁹⁶⁵ *Ибид.*

⁹⁶⁶ Стратегија националне безбедности Републике Србије 2009, 4. Није тешко запазити да се на сличан начин може описати и стање међународних односа у свету у последњих неколико година, а нарочито током 2019. и 2020. године.

⁹⁶⁷ Стратегија националне безбедности Републике Србије 2009, 5.

⁹⁶⁸ У свом обраћању током седамдесетог редовног заседања Генералне скупштине у генералној дебати (2015), председник Србије Томислав Николић подвлачи овај етички интониран став да се међународно право подржава као начело с освртом на положај земље у међународним односима: „Данас, пак, правни и етички чиниоци се суштински потискују у међународној политици. Неретко, незаконите и најнеморалније акције се предузимају са наводно етичким и правним оправдањима, најчешће, господине председавајући, када јасна правна норма, која не

Између 2008. и 2012. године наступило је раздобље минимума дивергенције. То значи да је отворена могућност за разматрање алтернативних спољнополитичких преференција, реактивно учешће у међународним организацијама и дефанзивна стратегија према међународном окружењу са циљем оспоравања спољашњег укалупљивања у одређену улогу. У таквим околностима за малу државу је цена остваривања такве концепције улоге повећана у односу на конвергентнији КИУ. Док је почетак преговора са Европском унијом могао да назначи постепено померање Србије према већем степену конвергенције а да је дошло до европеизације њеног државног идентитета, проглашење независности Косова и његово признавање од разних држава био је озбиљан контраударца њеном државном идентитету под претњом и стрепњом од сецесије. Био је то истовремено и изазов за тумачење Повеље УН и њених начела попут суверености и права на самоопредељење народа. Од 2008. до 2010. године тежиште спољне политике Србије било је на супротстављању независности Косова.⁹⁶⁹ Међу дипломатама, па и у медијском дискурсу неретко се могло чути да Србија води „једнотематску” спољну политику (енг. *single-issue foreign policy*). У наставку следи детаљнији осврт на ову значајну спољнополитичку фазу са њеним дипломатских епизодама у Уједињеним нацијама (чија појединачна тежина и значај свакако варирају).

Мултилатерална активност Србије и минимум дивергенције наступили су као њен одговор на проглашење независности Косова. Министар спољних послова Вук Јеремић је био посебно активан током тих година и учествовао је на састанцима ПНЗ, Арапске лиге, Афричке уније и Организације америчких држава у настојању да осигура дипломатску подршку којом би се успорио процес признавања независности Косова.⁹⁷⁰ На тај начин Србија је драстично повисила обим и интензитет своје дипломатске активности и присуство у међународним форумима. Њена спољна политика приоритет је ставила на косовско питање.⁹⁷¹

У свом одговору на изазов пред којим се наша, Србија је поднела током 2008. године предлог резолуције Генералној скупштини у којој се тражи да Међународни суд правде изда саветодавно мишљење о легалности проглашења независности Косова. Био је то за велике силе које су признале Косово неочекиван, колико и за Србију неизван потез.⁹⁷² Тај процес ће трајати до јула 2010. године када је било саопштено Саветодавно мишљење Међународног суда правде, које налази да проглашење косовске декларације о независности није било у супротности са међународним правом. Влада Србије ће потом предложити Генералној скупштини УН да усвоји нову резолуцију којом би се позвало на наставак разговора којим би се дошло до неког узајамно прихватљивог решења проблема, као и да сецесија није начин решавања оваквих територијалних проблема.

Овакав предлог резолуције из Београда је критикован од стране западних земаља. Представници држава чланица ЕУ и САД тражили су да се усвоји нова резолуција која би одражавала усаглашенију позицију Србије и ЕУ по овом питању. Уследила је интензивна дипломатска активност током лета када су Београд посетили министри спољних послова Немачке и Уједињеног Краљевства,⁹⁷³ као и неки амерички конгресмени. Међутим, решења још није било, а председник Тадић је истицао да је потребна резолуција којом би се покренули

трпи изузетке, као што је потреба за одлучивањем Савета безбедности, на пример, стоји на путу остваривања геополитичких циљева неке велике силе. Зато међународно право и морална начела која подупиру правну норму и њено спровођење, су данас у дубокој кризи”. Погледати: „Seventieth Regular Session of the General Assembly Debate, statement by Н.Е. Mr Tomislav Nikolić, President of the Republic of Serbia” [мој превод].

⁹⁶⁹ Британски политиколог Џејмс Кер Линдзи сматра да је реч о „foreign policy of counter-secession”, Ker-Lindsay 2012.

⁹⁷⁰ Више о овоме погледати у Ker-Lindsay 2012, 141–144.

⁹⁷¹ Како је то мисаоно оценио Мирко Тепавац, бивши министар спољних послова СФРЈ и посматрач спољне политике, „[...] дипломатија је повећала ’значај Србије’, али није повећала разумевање за њене циљеве и интересе” (Erdeljan 2010, 10) [мој превод].

⁹⁷² Сажет и јасан преглед ове, за Србију значајне спољнополитичке етапе између 2008. и 2010. године, те главних догађаја у њеном дипломатском процесу износе Pavićević i Živojinović 2011, 60–62.

⁹⁷³ Британски министар спољних послова Вилијем Хејг захтевао је да Србија повуче свој предлог резолуције. Погледати: Pavićević i Živojinović 2011, 61.

разговори између Београда и Приштине. Недуго потом, 7. септембра 2010. одржан је састанак између председника Тадића и Кетрин Ештон, високе представнице ЕУ за спољну и безбедносну политику, када је договорено да две стране раде на заједничком нацрту резолуције, при чему је Србија повукла предлог њене претходне, самосталне резолуције. Сутрадан, 8. септембра, Министарство спољних послова доставило је Генералној скупштини УН заједничку „Резолуцију Србије и ЕУ о саветодавном мишљењу Међународног суда правде (МСП)”, којом се, како је Влада Србије оценила, „искључује признање једнострано проглашене независности Косова”.⁹⁷⁴ Овим ангажовањем и посредовањем баронице Ештон, које је довело до компромисне резолуције Србије и ЕУ, отворена је нова фаза ублажавања дивергенције КИУ. Наиме, димензија спољнополитичког делања је тиме досегла свој врхунац у двогодишњем периоду, док се димензија спољнополитичке стратегије примила јасан импулс према прилагођавању притисцима који су извршени од стране западних земаља, и одустајању од дивергентног захтева самосталној резолуцији ГСУН. Димензија понашања се овом одлуком прилагодила позицији мале и још увек недовољно јаке мале државе која није себи могла приуштити да на средњи или дужи рок контрира дипломатским захтевима ЕУ и САД. На овај начин је конфронтативна улога Србије модификована у асиметричном односу са моћнијим актерима, тако што се од њене оријентације према самосталној активности и противзависности (2008–2010) пристало на повиновање за које се могло тада очекивати да производи и већу консенсуалност са ЕУ после 2010. године. Међутим, пракса ће показати да очекивана консенсуалност ипак неће бити постигнута у пуној мери као образац односа у проблемском троуглу Београд-Брисел-Приштина током ове деценије.

У билатералним односима, од 2009. године све је приметнија била прагматичност спољне политике Србије која се огледала у знатном интересовању за инструмент стратшких партнерстава као дефанзивне и проактивне стратегије малих држава у потрази за „пријатељима” у одсуству оданих савезника.⁹⁷⁵ Таква оријентација је у спољнополитичком дискурсу била оличена метафором о „четири стуба спољне политике” коју је проносио председник Тадић.⁹⁷⁶ Србија је одатле свој међународни и спољнополитички идентитет конципирала као *прагматична мања држава*,⁹⁷⁷ при чему није презала од тога да својом високо активном мултилатералном и билатералном дипломатијом, те дефанзивном али проактивном спољнополитичком реториком показује и неке карактеристике менталитета средње силе у међународном систему.

На мултилатералном плану, неке од карактеристика њеног наступања у УН које подсећају на средње силе биле би не само позивање на међународно право већ и инсистирање на поштовању и унапређивању његових принципа и пракси што представља континуитет са југословенским позицијама. Међутим, док средње силе подржавају институције међународног система и концепцију либералног међународног поретка у функцији утицајног пројектовања њихових националних интереса, мотивација Србије као мале државе била је примарно дефанзивно утемељена у циљу заштите од угрожавања њених националних интереса након проглашења независности Косова. На билатералном плану, стратешка партнерства скопљена

⁹⁷⁴ Текст резолуције на српском језику погледати на: Влада Републике Србије. 2010. „Нова резолуција искључује признање једнострано проглашене независности Косова”, и извештај агенције Фонет о дешавањима на седници који је пренела Влада Србије (Fonet 2010).

⁹⁷⁵ За дискусију о логици стратешких партнерстава у спољној политици Србије, погледати Đukanović i Živojinović 2011.

⁹⁷⁶ „У интервјуу *Политици* 6. фебруара 2011. године, на питање новинара да ли су четири стуба спољне политике (ЕУ, Русија, Кина и САД) данас само реторичка фраза, Здравко Понош, помоћник министра спољних послова Републике Србије за билатералу, изјавио је следеће: „Ти стубови су реалност модерног света, а не наш избор. Ми покушавамо да наше националне интересе остварујемо тако да имамо што мање колизије с њима и што више користи из међусобних односа. Привилеговани односи с моћним државама су нешто чему *прагматичне мање државе* теже [подвукао М. К.]. Србија није изузетак”. Đukanović i Živojinović 2011, 301–302, fn. 8.

⁹⁷⁷ Ову синтагму употребио је некадашњи начелник Генералштаба ВС, и тадашњи помоћник министра спољних послова Здравко Понош. Погледати у Đukanović i Živojinović 2011, 301–302.

са Кином и Русијом биће најзначајнија за Србију у погледу настојања да води противсепаратистичку спољну политику, те оспори и успори процес признавања независности Косова које је признало неколико десетина држава у том почетном периоду. Тако је, како примећују Драган Ђукановић и Драган Живојиновић, концепција спољне политике уместо три стуба (Брисел, Москва, Вашингтон), од 2009. добила и четврти стуб (Пекинг), што је председник Тадић правдао пре свега геополитичком и геоекономском аргументацијом о глобалном успону Кине.⁹⁷⁸

Председник Србије Борис Тадић је изнео следећу аргументацију која подупире дискурс стратешких партнерстава и сарадње са великим и растућим силама у међународним односима: „потписивањем тих споразума [...] подигнут је међународни кредибилитет Србије у међународној заједници.”⁹⁷⁹ Коментаришући општу политичку ситуацију у свету 2011. године, пре свега у светлу грчке кризе и стања унутар ЕУ, Тадић је изнео став да „’имамо бојазан да би криза из Грчке могла да нас погоди. Ми идемо као ЕУ која је кристализован систем људског друштва, али не значи да нису рањиви [...] Србија је због тога развијала политику алтернативних стубова са Кином, Русијом, Јапаном и Бразилом”.”⁹⁸⁰ Србија је склопила споразуме о стратешком партнерству са шест земаља: Кином (2009), Италијом (2009), Француском (2011), Уједињеним Арапским Емиратима (2013), Русијом (2013), и Азербејџаном (2018).⁹⁸¹ Занимљиво је навести да је у споразуму о стратешком партнерству с Француском предвиђена војна сарадња и то да се појача „политички дијалог око спољних послова и заједничке безбедности ЕУ са циљем да се олакша учешће Србије у заједничким акцијама и управљање операцијама које спроводи ЕУ”.⁹⁸²

Након што је овде изнет контекстуализован развој спољне политике Србије након прве деценије 21. века, уз осврт на кључне стратешке процесе, политичке механизме, кључне актере, и главне изазове политичке праксе, могуће је размотрити детаљније и њен мултилатерални приступ који се огледа кроз делатништво у оквиру система УН и званични дискурс од њеном државном идентитету и спољнополитичким улогама који је исказан за говорницом Генералне скупштине. Наиме, спољна политика Србије се из претходног излагања може у начелу увезати са дипломатским третирањем проблема Косова и окарактерисати као спречавање признања, оспоравање признања и, у најновије време, повлачење признања.⁹⁸³ Док је у другој деценији 21. века формално у току (са својим успоравањима) процеса и дискурса некомплетирани „нормализације односа”, институције у Београду и Приштини воде дијалог под окриљем Европске уније, а у складу са резолуцијом 1244 Савета безбедности.⁹⁸⁴ Србија због тога пре свега користи систем УН да спроводи своје дипломатске акције, што демонстрира ниво активности који није у највећем броју случајева очекиван од мале државе у светској политици, и што најчешће рационалистички и структуралистички приступи међународним односима не сугеришу као дуготрајнију политичку опцију.⁹⁸⁵ У наставку следи детаљнија анализа спољнополитичког дискурса Србије у Генералној скупштини уз осврт на њену улогу(е) у систему УН од 2001. до 2020. године.

⁹⁷⁸ Ђукановић и Живојиновић 2011, 302, fn. 8.

⁹⁷⁹ Тадић, цитирано према Ђукановић и Живојиновић 2011, 309.

⁹⁸⁰ Тадић, цитирано према Ђукановић и Живојиновић 2011, 310.

⁹⁸¹ Погледати: Политика 2018.

⁹⁸² Цитирано према Ђукановић и Живојиновић 2011, 309.

⁹⁸³ Упоредити са Ker-Lindsay (2012) који говори о оспоравању и спречавању признања као деловима укупне стратегије против-независности држава у случајевима сепарације. Иначе, потом је уследио први случај повлачења признања независности Косова 2013. године, да би између 2017. и 2020. године још петнаестак држава повукло признање што се сматра резултатом политичког приступа који је предузела Србија према трећим државама у том периоду, а што се у јавности назива стратегијом „отпризнавања” (енг. *derecognition*).

⁹⁸⁴ Више о преговорима и шире познатом „Бриселском споразуму”, видети у Ejdus 2014a.

⁹⁸⁵ За расправу о значају материјалних чинилаца у спољној политици, видети нпр.: Waltz 1979, 74–77, или Wendt 1999, 96–113 (наведено према Zarakol 2011, 63, fn. 27).

5.5. Србија у Генералној скупштини Уједињених нација, 2001–2019. године

5.5.1. Трасирање доминантног дискурса: реинтеграција у систем УН

Уопштено посматрано са тачке гледишта система Уједињених нација, прва деценија 21. века обележена је стратешким приоритетима који се тичу међународног мира и безбедности, те људских права и развоја. Разумно би било очекивати да се ови мастер дискурси светске организације формативно утискују и у шире друштвене и спољнополитичке дискурсе Србије, односно њена опредељења која проистичу из чланства у УН. Аналитички посматрано, овај однос између глобалних приоритета и њихове имплементације на државном нивоу могу се сагледати и преко места које конкретне међународне декаде УН имају у дискурсу Србије пред Генералном скупштином. На тај начин се могу износити и неке уопштеније оцене о карактеру спољнополитичког дискурса Србије у УН, као мерилу социјализације њеног државног идентитета са маркерима институционализованих глобалних идентитета/тема.⁹⁸⁶

Говори представника Србије пред Генералном скупштином током претходне две деценије показују један прилично конзистентан стилски и тематски образац. Стил такође подсећа у одређеној мери на говоре представника СФРЈ, рецимо по учтивим поздравима и поштовању ауторитета председавајућег ГСУН, што је такође примећено и у хрватским говорима у истом раздобљу.⁹⁸⁷ Заједничка црта је у овим говорима и то да се подвлаче вредности и начела Повеље, а поготову позивање на принципе међународног права и суверену једнакост држава (што је била карактеристика и југословенских говора пред ГСУН). Спољнополитички наратив Србије током прве деценије овог века указује на то да је УН поново откривен као место улоге (енг. *role location*) у њеној активној спољнополитичкој концепцији, док током 1990-их година то углавном није био случај због међународне изолације и пасивног третмана као објекта резолуција СБУН у контексту рата у бившој Југославији. Уобичајено је да ти говори отпочињу са свечаним уводом, да би се у другом делу односили на главне светске изазове, а трећи део на представљање регионалног контекста или изјаве о резултатима и спољнополитичким ставовима које земља заузима у односу на светске теме. Државе најчешће изабери неколико приоритетних тема за њихову делатност, а које одражавају њихова међународна опредељења, интересе и идентитетске потребе.

У говору из 2001. године, министар спољних послова СРЈ Горан Свилановић адресирао је тему повратка земље у међународну заједницу и Уједињене нације преко недвосмислене реоријентације спољне политике у односу на Милошевићево доба. СРЈ (па тиме и Србија), представљена је као демократска држава која је спремна на то да буде одговоран члан међународне заједнице. Будући да је 56. заседање Генералне скупштине било одржано само пар недеља после теорористичких напада на Њујорк 11. септембра 2001. године, изражена је солидарност, и јасно опредељење за борбу против таквих безбедносних претњи заједно са другим државама. Изражена је принципијелна подршка Уједињеним нацијама, њиховој реформи након недавно одржаног Миленијумског самита, међународној владавини права, и потреби за заједничким делањем да се решавају „озбиљни изазови”.⁹⁸⁸

⁹⁸⁶ То су *Међународна декада за културу мира и ненасиља за децу света* (2001–2010); *Декада сузбијања маларије у земљама у развоју, нарочито у Африци* (2001–2010); *Друга међународна декада за искорењивање колонијализма* (2001–2010); *УН декада писмености: образовање за све* (2003–2012); *УН декада образовања за одрживи развој* (2005–2014); *Друга међународна декада за светске домородачке народе* (2005–2014); *Међународна декада акције, „Вода за живот”* (2005–2015); *Декада опоравка и одрживог развоја погођених региона (три деценије након чернобиљске катастрофе)* (2006–2016); *Друга УН декада за искорењивање сиромаштва* (2008–2017); *УН декада за пустиње и борбу против дезертификације* (2010–2020). Погледати: United Nations, „International Decades.”

⁹⁸⁷ Ово свакако треба истаћи јер су представници СФРЈ били међу утемељивачима овог свечаног реторичког тренда у ГСУН.

⁹⁸⁸ GSUN GD SRJ 2001.

Између 2001. и 2003. године, Србија је настојала да се реafirмише на међународном плану као земља која је спремна да преузима међународне обавезе, и буде део света који изграђује демократске институције и спроводи реформе у складу са проевропским дискурсом.⁹⁸⁹ Сагледано из дводеценијске перспективе, може се изнети оцена да су тема регионалне сарадње и улога Србије у „установљавању поверења и сарадње” с почетка овог века постали укорењени у мастер дискурсу „регионалне сарадње”.⁹⁹⁰ Видљиво је и то да за Србију тема Косова сржно обликује политички дискурс на унутрашњем и спољнополитичком плану. Оваква унуспољна позиционираност дискурса упућује на то да је концепција спољнополитичке улоге Србије током дужег временског периода била узглобљена дискурсом отклањања безбедносних претњи везаних за Косово, а потом и противсепаратистички дискурс. Међутим, треба имати у виду да је ова, у то време релативно флексибилна комбинација безбедносног и политичког дискурса била знатније посредована захтевима проевропског метадискурса и логиком демократске транзиције него ли императивима политике националне безбедности.

5.5.2. Меандрирање доминантног дискурса: држава са проблемима и питање Косова након 2004. године

Министар спољних послова СЦГ Вук Драшковић се, за разлику од Свилановића, донекле мање бавио принципима и доктринарним питањима за разлику од Свилановића.⁹⁹¹ Драшковићеви говори су више били усмерени на питање статуса Косова, и обавеза које је СЦГ имала према међународним институцијама (пре свега сарадњом и изручивањем осумњичених за ратне злочине МКТЈ). Током редовног заседања Генералне скупштине на следећи начин је илустрована суштина положаја, улоге и идентитета СЦГ:

„Србија и Црна Гора је мала земља која је била суочена са већином актуелних светских проблема и несрећа. Скорашњи ратови у време распада Југославије, једне од држава оснивача Уједињених нација, имали су неописиве и болне последице: незапосленост, сиромаштво, трагичну пошаст за неких 600,000 избеглица, безнадежност међу младим људима која рађа зависност од наркотика, растућа стопа самоубистава и очајнички положај Срба на Косову и Метохији”.⁹⁹²

Претходни исказ је добар пример/осврт на постконфликтни и постауторитарни контекст у којем је Србија била смештена у међународном систему почетком 2000-их. Ради се о наративу суочавања са стварношћу који за циљ има сагледавање трагичности максимума дивергенције КИУ СР Југославије. Ово је вероватно једна од најреалистичнијих формулација државног идентитета Србије у званичном дискурсу на коју сам наишао читајући документа. Заиста, ретко се срећу овако непосредни и крајње искрено исказани елементи званичног дипломатског дискурса. У том говору, репрезентације о регионалној сарадњи и стабилности узимају се као кључни градивни елементи српског УН дискурса. Поред тога, статус Косова представљен је као главни проблем за СЦГ и одражава у суштини спремност Србије да се разматра и широка аутономија за Косово.

Политички идентитет Србије у међународним односима био је пројектован на регионалном нивоу Западног Балкана, обухватајући принципе међународног права и Повеље

⁹⁸⁹ GSUN GD SRJ 2002.

⁹⁹⁰ Такав дискурс је уобичајен за Србију и Хрватску, у њиховом самопредстављању као „лидера”, „чинилаца”, или „сидара” стабилности у региону. Постоје, међутим, и неке разлике између посебних концепција и њиховог представљања у тим говорима.

⁹⁹¹ Pavićević and Živojinović 2011, 57.

⁹⁹² UN General Assembly, A/59/PV.8 [мој превод]

УН у покушају заштите националних интереса.⁹⁹³ Поред тога, дискурс кључних изазова, ризика и претњи, попут глобалног тероризма и борбе против организованог криминала заузимао је значајно место у говорима пред Генералном скупштином од 2001. до 2004. године. Истужи министра Драшковића током 2004. и 2005. године могу бити сврстани у „једнотематске” имајући у виду средишњу тематичност Косова, и пре свега указивање на етнички мотивисано насиље које се догодило на Косову 17. марта 2004. године против српског становништва. Поред тога, предстојеће увођење дискурса о неутралности допринело је модификацијама у државном идентитету који није био у складу са материјалним способностима да се самостално осигура такво позиционирање на дужи рок. У говорима пред ГСУН, спољна политика током кохабитације премијера Коштунице (2004–2008) и председника Тадића (2004–2008/2012) имала је нешто умеренији, дефанзивни карактер и усмеравала се на представљање кључних аспеката угрожавања државног идентитета Србије. Крајем 2005. године наступио је период нове међународне динамике за Србију, јер је Савет безбедности позвао на почетак преговора о статусу Косова.⁹⁹⁴ Преговори у Бечу нису довели до споразума између представника Београда и Приштине, а међународна заједница је такође допринела да се убрза динамика које је водила постепено до тога да Косово једнострано прогласи независност 17. фебруара 2008. Априла 2008. године, ЕУ и Србија потписали су Споразум о стабилизацији и придруживању, којим је ублажен шок и ударац који је Србија претрпела након проглашења независности Косова два месеца раније. Тај међународни споразум ступиће на снагу у септембру 2013. године након ратификације од стране свих држава чланица Уније.

Статус Републике Србије у УН регулисан је и разменом три писма која су њени званичници послали светској организацији, о чему сведоче и подаци са релевантних интернет страница светске организације. Република Србија је, наимае, након декларације о независности Црне Горе од 3. јуна 2006. године, истог дана обавестила Генералног секретара УН Кофија Анана да „чланство Државне заједнице Србија и Црна Гора у Уједињеним нацијама наставља Србија, укључујући све органе и организације система Уједињених нација”. У писму министра спољних послова Драшковића од 16. јуна 2006. да Република Србија „наставља да користи права и поштује своје обавезе које проистичу из међународних уговора које је закључила Србија и Црна Гора”. У трећем писму од 30. јуна 2006. године, министар спољних послова је потврдио важење свих „декларација, резервација и обавештења које су начиниле Србија и Црна Гора и биће одржаване од стране Републике Србије док Генерални секретар, као депозитар не буде другачије обавештен”.⁹⁹⁵ На овај начин је прилично јасно, недвосмислено и елегантно у складу са процедурама изведен континуитет међународног статуса СЦГ и Републике Србије, што, као што смо раније видели, није био случај са односом између СФРЈ и СРЈ. То је био и показатељ социјалног учења СРЈ и СЦГ после 2000. године на претходним искуствима, будући да није било сличног лека за позиционирање постјугословенских држава након у правном систему СФРЈ, већ је то морала прогласити Бадинтерова комисија. Наимае, у случају односа СР Југославије и УН, нису прихватани аргументи о континуитету између СРЈ и СФРЈ.

Од 2007. године, Уједињене нације су биле све битнији ослонац за Србију и тако су приказиване у званичном дискурсу, а нарочито у светлу косовске проблематике и у повезивању са мастер дискурсом међународног права у погледу могућности преливања претњи ширем „међународном правном поретку”.⁹⁹⁶ Одатле је и Генерална скупштина виђена као место на којем се могу реторички представљати међународни успеси и лидерство и

⁹⁹³ UN General Assembly, A/61/PV.14 and UN General Assembly, A/62/PV.8

⁹⁹⁴ У извештају представника УН Каија Еидеа у Савету безбедности 24. октобра 2005. позива се на такав потез. О томе пише Ker-Lindsay 2009.

⁹⁹⁵ Погледати: Treaty Collection. n.d. „Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General.” [„Yugoslavia”, „Serbia and Montenegro”, „Serbia”].

⁹⁹⁶ GSUN GD Srbija 2007.

позивати на неопходност реформе УН. Такође је указивано на домаће безбедносне проблеме и потешкоће са којима се суочава нека земља, а они су бивали уоквиравани у светлу потребе очувања међународног мира и безбедности. Другим речима, то је било потврђивање интернационализације косовске проблематике која је од 1999. била уређена резолуцијом СБУН 1244, уз цивилну администрацију УНМИК и војно присуство КФОР-а. Оваква формулација у дискурсу није била изненађујућа имајући у виду вишегодишње присуство УНМИК на Косову и институционализовани однос између заинтересованих страна путем редовних заседања Савета безбедности на којима се разматрају периодични извештаји Генералног секретара о стању на Косову у складу са резолуцијом СБУН 1244.

5.5.3. Консолидација доминантног дискурса: активна противсецесионистичка политика Србије након 2008. године

Догађаји који су наступили између 2008. и 2019. године означили су нову фазу у дипломатској активности Србије и њеном спољнополитичком дискурсу. Ради се о политици супротстављања признавању независности Косова у оквиру ширег противсецесионистичког дискурса.⁹⁹⁷ Референце у говорима представника Србије користе у великој мери међународноправни дискурс и указују на појмове попут Повеље УН, суверене једнакости, територијалног интегритета и суверенитета држава.⁹⁹⁸ „Унилатерална декларација независности” Косова тумачи се као подривање „природе међународног система”, што је дискурзивна стратегија коју Србија користи да секуритизује овај проблем на глобалном нивоу позивајући се на међународно право и његове темељне принципе који штите интересе суверених држава. Промена у њеном приступу у односу на претходне године је очигледна, јер је степен дипломатске активности био веома висок, тј. приметно виши него ранијих година. Наиме, са нивоа западнобалканског регионалног безбедносног комплекса се реагује и посеже према ширем међународном аудиторијуму и глобалном нивоу указујући на угрожености њеног формалноправног статуса и државног идентитета. Тај спољнополитички гамбит је начињен у светлу суочавања са озбиљним изазовом њеној суверености и територијалном интегритету, те је одлучено да се преко ГСУН дипломатски активно крене и задобије већинска подршка држава чланица захтеву Србије за саветодавно мишљење Међународног суда правде.

Говор председника Бориса Тадића пред ГСУН 2008. године истиче се наратив о угрожености КИУ, при чему су теме Косова и европске интеграције доминирале овим и другим говорима све до краја његовог другог мандата, 2012.

„Говорим о унилатералној, нелегалној и нелегитимној декларацији независности власти етничких Албанаца у нашој јужној покрајини Косову и Метохији, територији која стоји као реторта идентитета српског народа. То је суштинска веза између наше поносне прошлости и наше поносне европске будућности. То је оно што везује живућу традицију Србије са њом самом данас [...] У закључку, желим да нагласим да је средишњи стратешки приоритет Републике Србије брзи улазак у Европску унију. Србија ће се придружити ЕУ не само због разлога географије, наслеђа и економског просперитета, већ и због вредности које су нам заједничке”.⁹⁹⁹

⁹⁹⁷ Синтагму “„foreign policy of counter-secession” је у академском дискурсу популаризовао Кер Линдзи. Он разликује два њена облика: први подразумева оспоравање сецесије, док се други односи на спречавање међународних признања, при чему је улога међународних организација (а поготову чланство у УН) битна у процесу (спречавања) њиховог признања и легитимизације сецесије. За детаљну анализу таквих политика до 2012. погледати његову одличну књигу на ту тему (Ker-Lindsay 2012).

⁹⁹⁸ GSUN GD Srbija 2008.

⁹⁹⁹ UN General Assembly, A/63/PV.5. Оригинални текст говора на енглеском расположив на страници Генералне скупштине УН [превод мој].

Косово је остало једнотематски приоритет у наступањима и пракси Србије у ГСУН и током 2009. године. Тада су у пуном јеку били и њени дипломатски напори праћени стратешким потезом у виду активног међународног постављања и интензивних дипломатских комуникација у циљу задобијања међународне подршке у циљу успоравања процеса признавања Косова.¹⁰⁰⁰ О томе је извештена и глобална заједница током заседања ГСУН септембра 2009. године, што указује на дискурзивни континуитет.

„Србија одбацује употребу силе. Одабрали смо да одговоримо Косову са највећом одговорношћу и уздржавањем. Србија се определила за дипломатски приступ, чији је резултат то да велика већина држава чланица Уједињених нација се уздржала од признавања унилатералне декларације независности у Косову и наставиле су да се придржавају обавеза из Повеље да поштују суверенитет и територијални интегритет моје земље”.¹⁰⁰¹

Искази противсепаратистичког дискурса користе и повезивање одређених временских представа и одредница који се могу довести с логиком прикладности у понашању актера међународних односа. Тако председник Тадић износи став да је „једнострано проглашење независности Косова покушај да се наметне деветнаестовековни исход за проблем 21. века.”¹⁰⁰² Овај говор пред ГСУН из 2009. године обележава и стратешки приступ тзв. четири стуба спољне политике (који се може окарактерисати као мултивекторски). Мора се констатовати, да је реч у најмању руку о ретко практикованом позиционирању за мале државе, јер се оне чешће опредељују за савезништво са једним јачим актером или безбедносну интеграцију у случају европских малих држава. Србија је диверсификацијом својих партнерстава са великим силама подупирала концепцију војне неутралности коју је индиректно прогласила 2007. године. Наиме, председник Тадић је недвосмислено указао на такву концепцију:

„Наше ангажовање са Бриселом, Москвом, Вашингтоном и Пекингом – четири стуба спољне политике Србије – наставићемо да јачамо у времену које долази”.¹⁰⁰³

Ово начело избалансираног односа са великим силама присутно је уз извесне измене још од 2001. године, и оно је уграђено у стратегијама национале безбедности из 2009. и 2019. године. Међутим, обим и перспектива таквог ангажовања остају упитни и представљају на дужи рок изазов за примену такве вишевекторске спољне политике упркос постојећем нормативном опредељењу.¹⁰⁰⁴ Истодобно је та уравнотежена спољна политика била додатно доведена у везу са политичком реториком неутралности. У том светлу је занимљиво приметити и то да је председник Србије пред Генералном скупштином 2009. изнео и умерено критички став којим се указује на проблематику легалности међународних интервенција повезаних са доктрином „Одговорност да се заштити”.¹⁰⁰⁵ Такав став је недвосмислено повезан са искуством СРЈ која

¹⁰⁰⁰ Угледни недељник *The Economist* у свом чланку указује на ову чињеницу „заузетости” Србије спољном политиком, и неочекиваном дипломатском пажњом коју „мала балканска земља” добија у свету. *The Economist* 2009.

¹⁰⁰¹ UN General Assembly, A/64/PV.8 [мој превод].

¹⁰⁰² GSUN GD Srbija 2009 [мој превод].

¹⁰⁰³ *Ибид.*

¹⁰⁰⁴ Ово је, на пример, евидентно у погледу оружаног сукоба у Украјини и руског припајања Крима, при чему Србија 'балансира' својим неподржавањем увођења санкција Русији, истовремено подржавајући територијални интегритет чланица УН, укључујући Украјину. О геополитичком позиционирању Србије између Истока и Запада из перспективе њене унутрашње (страначке) политике, погледати, на пример, Konitzer 2010.

¹⁰⁰⁵ На ово такође указује Жаклина Новчић, „Представник Србије је тада поздравио 'неопходност [...] одговорности сваке државе да заштити своје становништво од гнусних злочина', али и нагласио да та неопходност ни на који начин не указују на легалност „одговорности за заштиту” у овој фази. Да би неки концепт постао део међународног права, посебно међународног обичајног права, он мора најпре да буде, истакао је с правом представник Србије, потпуно разрађен од стране Генералне скупштине УН, и мора да прође одговарајућу

је била предмет ваздушне интервенције НАТО 1999. године, те одатле проистиче скептицизам према интервенционизму међународне заједнице и могућности примене „двоструких стандарда”.

Мултивекторска спољна политика Србије након 2008. огледа се и у интензивним дипломатским односима са Покретом несврстаних и његовим државама чланицама – чиме се мобилише и слој спољнополитичког идентитета СФРЈ. На ПНЗ се реферише пре свега у функцији повезивања са и осигуравањем подршке за непризнавање независности Косова. Ово реafirмисање ПНЗ у мултилатералном репертоару Србије није неочекивано, будући да је у спољнополитичком концепту из 2001. остављена могућност за тако нешто. Подсетимо се речи шефа дипломатије Свилановића, који је за спољну политику СР Југославије рекао да је „постављена прагматично” ради остварења „важних интереса”:

„Даља сарадња Југославије са Покретом несврстаних земаља ће, постављена прагматично, зависити од реалне улоге покрета у међународним односима и од стварних могућности да у његовим оквирима остварује своје важне интересе. Статус пуноправног учесника, уколико не буде противуречан обавезама преузетим у институцијама које делују у европском простору или, у супротном, статус посматрача, били би примеренији том циљу.”¹⁰⁰⁶

Испоставило се да је статус Косова једно од тих важних питања за Србију, те је она почела активније да користи свој посматрачки статус у ПНЗ. Било је више него практично за српску дипломатију заиграти на заборављену карту ПНЗ између 2008. и 2010.¹⁰⁰⁷ Иначе, у званичном дискурсу Министарства спољних послова се посматрачки статус Србије у ПНЗ одређује из угла сложених дипломатских и привредних интереса:

„Р. Србија у складу са својим спољно-политичким приоритетима, нема намеру да мења статус у Покрету, али настоји да, у остваривању својих виталних државних и националних интереса, прагматично обезбеди своје присуство и сарадњу у оквиру ПНЗ. Наше присуство и сарадња у оквиру ПНЗ нису у супротности са европском перспективом Србије, већ представљају комплементарну димензију нашег целокупног спољнополитичког ангажовања.”¹⁰⁰⁸

Сарадња са ПНЗ је у званичном дискурсу формулисана тако да је од значаја за димензију спољнополитичке стратегије и делања. ПНЗ се види као средство и арена спољне политике, будући да се остварује приступ другим повезаним међународним организацијама:

„За наш приступ према ПНЗ од значаја је и чињеница да су неке веома важне МО – колективни чланови ПНЗ (ОИС, АУ и сл.). Статус посматрача такође омогућава Р. Србији праћење глобалних политичких и економских питања из угла ове групе земаља. Веома је значајна и перспектива проширивања или оживљавања билатералне и економске сарадње са државама чланицама Покрета.”¹⁰⁰⁹

пробу времена да би се елиминисали разлози за страх од злоупотребе и двоструких стандарда.” Statement by Mr. Boris Holovka, Charge d'affaires a.i. of the the Republic of Serbia, at the United Nations General Assembly debate on the Responsibility to Protect, Permanent Mission of the Republic Of Serbia to the United Nations, July 29, 2009. Погледати: Новичић 2015, 130.

¹⁰⁰⁶ Svilanović 2001, 272.

¹⁰⁰⁷ У оквиру сектора за мултилатералну сарадњу постоји и одсек за ПНЗ. Као један од циљева на мултилатералном плану наводи се „Заштита суверенитета и територијалног интегритета Р. Србије и постизање компромисног решења у вези са Косовом и Метохијом путем придобијања што шире подршке ставовима Р. Србије на мултилатералним скуповима” МиСП н.д. „Мултилатерала”.

¹⁰⁰⁸ Погледати: МиСП н.д. „Република Србија у Покрету Несврстаних Земаља”.

¹⁰⁰⁹ МиСП н.д. „Република Србија у Покрету Несврстаних Земаља”.

Из горњег исказа се да закључити да је приступ према ПНЗ остао на линији прагматичности, уз додатну елаборацију позиције односа са оним међународним организацијама чији чланови не признају независност Косова. Таквим приступом се образлаже и оправдава наставак сарадње са ПНЗ и уз истраживање могућности за јачање економске сарадње и економских интереса. Притом треба имати у виду да је и СФРЈ упркос водећој улози у ПНЗ ипак главнину своје размене обављала у Европи, што је случај и са Србијом. На дипломатском плану, Србија се 2007. учланила у Алијансу цивилизација, иницијативу и форум за дијалог који је Шпанија покренула у оквиру УН, и ту претежно учествује у раду тзв. „група пријатеља”. Ове групе су занимљиве зато што државе у оквиру њих могу заговарати одређене нормативне циљеве и заједнички лобирати за њихово остваривање. На исти начин, не треба искључити ни могућност да државе тако могу доћи у прилику и да размењују мишљења о другим важним питањима.¹⁰¹⁰ Да су се тражиле прилике за билатерално и мултилатерално делање Србије тих година, сведочи и организација „комеморативног министарског састанка” ПНЗ у Београду 2011, а поводом пола века од београдског састанка из 1961. који је организовао Тито.¹⁰¹¹

О континуитету наратива о сарадњи са свим земљама између политичких вођстава Србије пре и после 2012. године сведочи овај говор председника Томислава Николића пред ГСУН. Наиме, Србија након промене на унутрашњем плану и доласка Српске напредне странке на власт од 2012. и 2014. и даље користи концепцију прагматичног и функционално постављеног спољнополитичког идентитета који је организован у сврху оспоравања проглашене независности Косова. Из тих прагматичних разлога се није могло одбацити то да је СФРЈ као један од лидера ПНЗ уживала светски углед. Сасвим очекивано, реторички се постављала могућност за диверсификовану и проактивну међународну сарадњу у склопу дефанзивног позиционирања мале државе:

„Србија је мирољубива земља отворена према Истоку, Западу, Северу и Југу, и која има пријатеље широм света. Она је спремна да дискутује са свима сва питања и начиниће максимум труда да сви њени грађани живе добро, укључујући Косово и Метохију”.¹⁰¹²

О континуитету таквог приступа сведочи и овај део говора председника Тадића из 2009. године када се позивало на придржавање и поштовање вредности и принципа Повеље УН те потребу за развојем целог света. Тиме се реторички показује да Србији није стало само до проблема везаних за локални и регионални контекст, већ се, барем, на нивоу принципа указује на теме од универзалног значаја:

„Наша визија је једноставна: универзална примена принципа садржаних у Повељи Уједињених нација, јачање међународног права и људских права у све међузависнијем свету, равноправан развој светске привреде, и одрживо управљање животном средином широм света”.¹⁰¹³

У истом говору се представља и нормативна референца на „поносне нације”, при чему се дешава један занимљив моменат – мала држава није само у позицији да прихвата улоге већ их и она сама покушава приписивати или додељивати другима макар на нормативном нивоу. Такав поступак се чини реторичким средствима када 2009. године Србија конструише категорију „држава чланица УН које не признају Косово” [енг. *non-recognizing UN Member*

¹⁰¹⁰ Рад група пријатеља је релативно нова форма дипломатске праксе која је недовољно истражена, па самим тим и у погледу учешћа Србије у сличним групама. Погледати за Алијансу цивилизација: „Мултилатерала”.

¹⁰¹¹ Погледати МиСП н.д. „ПНЗ”.

¹⁰¹² GSUN GD Srbija 2012 [мој превод].

¹⁰¹³ GSUN GD Srbija 2009. Председник Николић је 2013. године пред Генералном скупштином изјавио да „Република Србија придаје велики значај Уједињеним нацијама и активностима и сарадњи који се одвијају у њиховом оквиру. Ми остајемо истинити према Повељи Уједињених нација и сврхама и принципима који су њоме оличени. Трудићемо се, у оквиру наших могућности, да допринесемо њеном спровођењу. GSUN GD Srbija 2013 [мој превод].

States], чији највећи део представљају управо чланице ПНЗ. Реторичка функција овакве праксе означавања може се разумети на два начина: прво, да се констатују чињенице да постоји велики број земаља које нису признале Косово, и друго, да се тим државама ода захвалност на таквом ставу као „поносним” што имплицира њихово морално држање у међународном друштву. Међутим, позиција и активизам Србије на дипломатском плану почињу полако да се ублажавају након лета 2010. године.

По објављивању саветодавног мишљења МСП о питању легалности проглашења независности Косова позиција Србије није била побољшана, већ је била присутна смањена извесност у погледу будућих чињења. Није било нових аргумената, и питање оспоравања независности Косова вршено је пред Саветом безбедности током његових периодичних заседања у оквирима које претпоставља резолуција 1244. О томе је говорио и председник Тадић пред ГСУН, у светлу подношења тзв. компромисне резолуције заједно са ЕУ. Тако се симболично ублажава двогодишњи период успона дивергенције КИУ Србије:

„Став Србије остаје непромењен. Унилатерално проглашена независност Косова неће бити призната од стране Србије експлицитно или имплицитно. То је записано у нашем Уставу. Ми смо изнова говорили да тражимо дијалог, али унутар оквира глобално признатог права, права Уједињених нација [...] Средишњост и водећа улога Савета безбедности у утврђивању свеобухватног решења за питање Косова остаје прворазредно, и пружиће легитимацију исхода”.¹⁰¹⁴

Дискурс Србије у ГСУН 2011. године заступао је формулу која се може исказати тропом „и Косово и Европска унија”. Наиме, паралелно је дискурс био одељен на дијалог са Косовом и проналажење узајамно прихватљивог решења, и значај процеса европске интеграције за Србију. Па ипак, идентитетски засновани дискурс у вези са Косовом је био доста снажнији, у поређењу са говорима из 2009. и 2010. који су као средиште концепције државног идентитета узимали унутрашњу стабилност земље. Сада се примарна одговорност Савета безбедности реторички постављала као стратешка и употребљива за Србију која није заговарала промене институционалног оквира или статуса проблематике. Дискурс је у својој основи био махом дефанзиван, уз истицање неопходности поштовања и промовисања међународног права.

„Република Србија има два непосредна паралална циља: да обезбеди узајамно прихватљиви аранжман на Косову који пружа чврсте гаранције за српску заједницу и да убрза наш напредак према чланству у Европској унији. Оба ова циља су достижна. Било би глупо да било ко помисли како ће један циљ бити жртвован зарад другог. На другима је да одлуче мисле ли да је постизање ова два циља за добро региона и стабилност. Ми смо уверени да је ово у интересу свих”.¹⁰¹⁵

Међутим, од средине 2012. године наступа и промена на равни унутрашње политике, што је, испоставиће се, друга важна прекретница политичке динамике након оних из 2000. и 2003. године. На председничким изборима је Бориса Тадића победио Томислав Николић из Српске напредне странке (СНС). Тиме ће оставити мање последица на спољну политику која ће ипак показати знатније континуитете, али уз ублажавање дивергенције. Изазови глобалне економске кризе, смена власти и долазак СНС наговестили су конвергенцију према реторички истакнутијем профилу мале државе – и дискурсу који ће бити више наклоњен унутрашњој политици и економском пољу, такође узимајући учешће и у преговорима са Приштином око нормализације односа од 2013. године.¹⁰¹⁶ Током 67. заседања ГСУН Србија је 2012. године уоквирила питање Косова у контексту међународног права, с обзиром на то да њена спољна

¹⁰¹⁴ UN General Assembly, A/65/PV.16 [мој превод].

¹⁰¹⁵ UN General Assembly, A/66/PV.20 [мој превод].

¹⁰¹⁶ За анализу чинилаца српске спољне политике у светлу дијалога између Београда и Приштине, погледати Kovačević 2018.

политика себе представља као избалансирану у складу са доктрином о четири стуба спољне политике која се у континуитету практикује. Ово је симболично назначио и новоизабрани председник Николић (СНС) у свом првом обраћању ГСУН након што је после председничких избора преузео позицију шефа државе од Бориса Тадића (ДС).

„Наша борба против једнострано проглашене независности Косова и Метохије је део опште борбе за очување принципа поштовања територијалног интегритета. Данас, борба за територијални интегритет Србије такође је и борба за мир у свим земљама света и за владавину права у међународним односима”.¹⁰¹⁷

Након дипломатског притиска извршеног од стране ЕУ и САД, Србија је прихватила да са овим земљама заједно предложи нову резолуцију пред ГСУН, којом би се омогућили будући преговори са Косовом. Биће то увод у дугогодишњи преговарачки процес познат као бриселски преговори, а на основу потписивања Бриселског споразума из априла 2013. Тим документом су претпостављени принципи будуће нормализације односа између Београда и Приштине, док не буде потписан неки даљи правно обавезујући споразум.¹⁰¹⁸ Значајан корак напред било је и постизање „Договора о регионалном представљању и сарадњи” између Београда и Приштине под покровитељством ЕУ фебруара 2012. Тим документом омогућено је статусно неутрално учешће представника Косова* у форумима регионалне сарадње на Западном Балкану.¹⁰¹⁹ Како је том приликом изјавио преговарач Србије Борко Стефановић, „мислим да је ово успех за Републику Србију, решен је један велики проблем [...] Сви наши интереси потпуно су заштићени. Делегација Приштине ће у регионалним форумима бити заступљена на асиметричан, неједнак, начин”.¹⁰²⁰ Представник Европске Уније Роберт Купер истакао да ће споразумом бити омогућено Косову „да потписује споразуме и учествује на регионалним скуповима, док су, до сада споразуми потписивани од стране Унмика”.¹⁰²¹ Постизање договора о регионалном представљању Косова и интегрисаног управљања прелазима били су увод у давање Србији статуса кандидата за чланство ЕУ у недељама које су следиле. Преговарачи процес је настављен, и годину дана касније Бриселски споразум је предвидео регулисање бројних техничких питања док се није бавио питањем статуса Косова, што је можда била и његова „највећа слабост”, која није водила свеобухватном решавању проблема и потпуној нормализацији.¹⁰²² За ЕУ долазак до овог споразума који није правно обавезујући (и чије спровођење није још увек потпуно реализовано у 2020. години), посматран је као значајан корак према томе да Србија поново буде перципирана као партнер од поверења. Прилагођавање Србије и њено повиновање очекивањима ЕУ допринело је томе да у јуну 2013. буде донета одлука о отпочињању приступних преговори са Србијом. У време ступања на снагу ССП-а, Србија је, према речима министра спољних послова Ивана Мркића, настојала да што је више могуће усаглашава своје спољнополитичке ставове са ЕУ, и до 95% током 2012. године.¹⁰²³ Међутим, у наредним годинама уследиће значајан пад стопе усаглашавања спољнополитичких ставова Србије и ЕУ, у односу на овај рекорд из 2012. године. Србија ће наставити да свој дискурс и спољнополитичка опредељења усклађује са ЕУ,

¹⁰¹⁷ UN General Assembly, A/67/PV.6 [мој превод].

¹⁰¹⁸ Влада Републике Србије 2013, за текст Бриселског споразума. За дискусију о динамици око саветодавног мишљења МСП и њој припадајућој међународној динамици са различитим аспектима Milanovic and Wood 2015.

¹⁰¹⁹ Наиме, овај споразум је у јавности познат и као споразум о „звездици” (астерик) или „фусноти”, која се наводи када се у званичним документима спомиње Косово. У фусноти се наводи да „this designation is without prejudice to positions on status, and is in line with UNSC 1244 and the ICJ Opinion on the Kosovo Declaration of Independence.” RTS 2012.

¹⁰²⁰ RTS 2012.

¹⁰²¹ RTS 2012.

¹⁰²² Ову оцену износи Dragojlov 2020, 2.

¹⁰²³ Мркић 2013.

али ће пракса спровођења бити на нижем нивоу пре свега због потенцирања политике војне неутралности и балансирања између великих сила.

„Порука Србије европским партнерима је да је време сукоба, неповерења и спорова сада иза нас. Наша земља гледа напред у будућност и да постане чланица Европске уније [...] Србија поштује сваку државу чланицу Уједињених нација и нуди свакој од њих своје пријатељство и поверење. Ми очекујемо да нам буде узвраћено истом мером. Србија данас и Србија сутра заслужује поверење”.¹⁰²⁴

Унутар система УН занимљиво је споменути и допринос представника Србије глобалном безбедносном дискурсу у дискусијама Првог комитета ГСУН (разоружање) и Шестог комитета (правни). У Првом комитету су изнети ставови у прилог забране употребе хемијског наоружања у контексту грађанског рата у Сирији, те поштовања споразума о неширењу нуклеарног наоружања (НПТ), те „јак заговорник” усвајања „Свеобухватног споразума о забрани нуклеарних проба” (енг. *Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty*). Истакнуто је и то да је Србија приступила „свим важним међународним инструментима у области сузбијања и искорењивања нелегалне трговине малим и лаким наоружањем”, а истакнуто је задовољство због „историјског усвајања” Споразума о трговини наоружањем међу чијим потписницама је и Србија.¹⁰²⁵ С поносом је истакнуто и то да је Србија „међу ретким чланицама УН и прва држава из Југоисточне Европе која је усвојила национални акциони план за спровођење резолуције СБУН 1540 (2004)”, и да је била домаћин прве регионалне радионице на ту тему у априлу 2013. године. Може се рећи да је Србија на овај начин тежила да додатно оснажује свој међународни положај и ради на афирмацији свог статуса и имица активне и одговорне државе чланице УН.

Значајно место међу приоритетима Србије у Првом комитету ГСУН заузима и режим регионалне контроле конвенционалног наоружања (Споразум из Фиренце, 1996), чију примену Србија „наставља” и који је „дао немерљив и истакнут допринос изградњи поверења и безбедности у нашем региону”. Поред тога, Србија је постала и пуноправна чланица Групе нуклеарних снабдевача (енг. *Nuclear Suppliers Group*) која представља „престижни међународни режим за контролу извоза нуклеарних материјала и робе двоструке намене”.¹⁰²⁶ Србија веома важно место придаје и раду Комисије за разоружање УН у чијем раду је СФРЈ имала једну од кључних улога од њеног оснивања 1980-их година. Она (додуше, без реферисања на искуства СФРЈ) позива на „ревитализацију Комисије” као мултилатералног механизма и истиче своју спремност да „игра веома активну улогу у том погледу”.¹⁰²⁷

У Шестом комитету ГСУН (правни комитет) је поводом посете делегације Противтерористичког комитета УН (ПТК, успостављен резолуцијом СБУН 1373 из 2001. године) Србији 2013. године, приликом које је разматрана припремљеност Србије у области стандарда за борбу против тероризма у складу са релевантним документима УН у процесу њене европске интеграције у тој области. Србија је тада била чланица „14/18 универзалних противтерористичких механизма и давала је свој максимални допринос да примени све релевантне резолуције Савета безбедности”, истакнуто је на седници Шестог комитета.¹⁰²⁸ Свакако треба рећи да дискурс о борби против тероризма остаје једна од кључних одлика спољнополитичких улога Србије у УН, у континуитету од 2001. године до данас.

Шире посматрано, након потписивања Бриселског споразума наступа тренд ублажавања дивергенције КИУ, и његово померање према конвергентнијим позицијама где је ЕУ добила координациону улогу у решавању косовског проблема. Ово је, макар на краћи рок, утицало на то да од 2013. Србија прихвати улогу ЕУ, започне преговоре о чланству и

¹⁰²⁴ UN General Assembly, A/68/PV.9 [мој превод].

¹⁰²⁵ A/C.1/68/PV.8, 12–13.

¹⁰²⁶ Цитати су из A/C.1/68/PV.8, 13.

¹⁰²⁷ A/C.1/68/PV.8, 13.

¹⁰²⁸ A/C.6/68/SR.4, 3.

реторички чешће почне означавати себе као малу државу у међународним односима. И њена улога ће бити донекле ублажена у односу на период између 2008. и 2010. године, пре свега услед смањивања самосталне дипломатске иницијативе и делања која је обележавала претходно раздобље. С друге стране, димензија спољнополитичке стратегије ће бити обogaћена преко знатнијег везивања за Русију и Кину преко стратешких партнерстава, чиме су та два стуба била додатно ојачавана кроз развој билатералних политичких и економских односа, те дипломатске подршке у УН. Морало би се имати на уму да се у то време и даље практикује Патнамова „игра на два нивоа”, зато што су импулси спољашње политике коришћени на унутрашњем плану за консолидацију политичке моћи, и диференцијацију порука политичког вођства домаћој публици и међународним круговима.¹⁰²⁹ На трагу дискурса и улога Србије у УН после 2012, евидентно је да поред стратешког правца политике усмерене на спречавање признавања Косова и његовог чланства у међународним организацијама, тактички фокус се налазио на задовољавању процеса који је водила ЕУ преко дијалога о техничким питањима попут транспорта, докумената, итд. С друге стране, политички дијалог је углавном ишао спорије или је стагнирао, што је одражавало како неуспех ЕУ да самостално доведе стране до решења, тако и њихову међусобну политичку невољност да изнађу неко узајамно задовољавајуће решење.¹⁰³⁰

Отуда и посматрање овог процеса кроз призму УН није од кључног значаја у овој дисертацији за разумевање КИУ Србије, већ се пре може посматрати у оквиру ЕУ и њене спољне и безбедносне политике. У наставку ћу зато посматрати оно што примећујем као облик проширивања дискурзивног поља Србије и њене укупне улоге у систему УН након 2013. године. На такав ток несумњиво је утицала и чињеница да је током 67. заседања Генералне скупштине УН (септембар 2012–септембар 2013. године), функцију председавајућег обављао бивши министар спољних послова Вук Јерemiћ. Он је, подсетимо се, био главни протагониста спољнополитичке активности Србије у међународним организацијама и на билатералном плану у циљу оспоравања и спречавања међународног признавања независности Косова. За Јерemiћев избор у јуну 2012. године, гласало је 99 земаља, док је литвански кандидат добио 85 гласова у Генералној скупштини. Медији су надметање двојице кандидата представили као „жестокую дипломатску борбу” у „једном од ретких гласања” које је поделило и европске земље. Некадашњи шеф српске дипломатије је употребио дискурс малих држава након избора, рекавши да је Србија „мала и недовољно развијена земља која не припада ниједном војном блоку или политичком савезу”, чиме је додатно истакао такво постигнуће.¹⁰³¹

Занимљив је и начин на који је Јерemiћ, у такмичарском маниру тај резултат уоквирио као постигнуће Србије у њеном одмицању од наслеђа 1990-их када је била стигматизирана у међународним односима. Како је тада пренела угледна светска агенција АП, „избор за председавајућег Генералне скупштине представља ’признање народу Србије’ који је иза себе оставио ратове деведесетих и који нуди ’руку помирења и пријатељства’ суседима и осталим народима у свету”.¹⁰³² У сличном тону је и оцена Бориса Тадића, бившег председника и челника Демократске странке, који је указао на статусну димензију избора на високе положаје у међународним организацијама: „Избор Јерemiћа у ГС УН и чињеница да је у мандату

¹⁰²⁹ У најновије време, ову идеју такође разрађује и Dragojlov 2020 анализирајући приступ Србије према косовској проблематици и Европској унији за време владе у којој доминантну улогу има СНС – у циљу осигуравања подршке и легитимитета од стране ЕУ, те одржавања унутрашње стабилности политичког поретка.

¹⁰³⁰ И током 2019. године као један од главних приоритета дипломатске активности Србије истиче се спречавање чланства Косова у међународним организацијама, међу којима су већ неколико година најважније УНЕСКО и Интерпол. Погледати: МиСП 2020. „Министар Дачић представио тромесечни Извештај о раду Министарства Одбору за спољне послове Скупштине Србије”. На интернет презентацији Одбора за спољне послове Народне скупштине могу се пронаћи подаци о одржаним седницама са краћим освртом на теме које су биле на дневном реду, (предметна документа нису била доступна). Погледати: Народна скупштина Републике Србије н.д. „Одбор за спољне послове”.

¹⁰³¹ Политика 2012.

¹⁰³² *Ибид.*

претходне владе Србија добила председавање ОЕБС-ом је само доказ да смо несумњиво променили слику о Србији и њену међународну позицију и постали респектабилна земља у међународним форумима.”¹⁰³³ Поред тога, у новије време на интернет презентацији МСП као подсећање на ово дипломатско постигнуће наводи се да је тема годишњег заседања, којим је председавао Јеремић, била решавање међународних спорова мирним путем („Bringing about adjustment or settlement of international disputes or situations by peaceful means”), што се надовезује на дискурсе о стабилности, регионалној сарадњи и Србији као поузданом партнеру.¹⁰³⁴ Тиме је са аспекта димензије спољнополитичке стратегије КИУ приказиван као нормализован и стабилизован у односу на раније периоде дивергенције, док је спољнополитичка активност после 2008. године Србији и неким њеним представницима ипак донела одређене статусне поене у виду обављања институционализованих функција и улога у међународним организацијама.

У наставку овог поглавља детаљније ћу се бавити анализом диверсификације спољнополитичког КИУ Србије у УН, развојем њене улоге у институционализованим оквирима главних органа и тела Организације. Настојаћу изнети и неке оцене о дoметима и карактеру таквих њених улога у периоду од 2013. до 2019. године.

5.5.4. Од ванредног према нормализованом скупу спољнополитичких улога? Доприноси Србије институционализованој политици УН након 2013. године

Док је спољнополитичка пракса Србије у периоду између 2008. и 2012. године била искључиво једнотематски усмерена на спречавање признавања Косова, од 2013. године наступа њена диверсификација и проширивање делатништва у институционалним каналима система УН. Оквири наступања Србије су проширени изван оквира резервисаних за разматрање периодичних извештаја Генералног секретара УН о раду УНМИК и учешћа на редовним седницама Савета безбедности поводом тих периодичних извештаја. Обележје раздобља између 2013. и 2019. је померање од минимума дивергенције према минимуму конвергенције. То значи да је Србија почела свесније реторички користити дискурс мале државе при чему се њена димензија спољнополитичке стратегије у КИУ водила више начелима консенсуалности и кооперативности, те се у оквиру система УН њено поље деловања декларативно проширује на циљеве економског развоја. За разлику од дивергентне конфигурације из 1990-их и другог Тадићевог мандата (2008-2012), наступило је одређено разумевање хистерезе између хабитуса мале државе са улогама средње силе и међународног окружења које Србију перципира као малу државу која треба да буде кредибилан партнер.¹⁰³⁵ То би значило да се уместо доминантног места које су у пракси имале реактивност и дипломатска „офанзива”, јавља и интересовање за праћење нових УН системских дискурса и процеса (попут одрживог развоја) и знатније интегрисање у рад органа и тела УН у циљу остваривања разноврсних националних интереса изван фокуса на опстанак и безбедност.

Занимљива и илустративна у контексту малопређашњег разматрања је и следећа оцена о стању спољне политике која је део *Годишњег извештаја рада Министарства спољних послова* за 2014. Наиме, спољнополитичка активност је остала на високом нивоу јер је регистровано 80 састанака на 18 билатералних посета и 28 међународних скупова, док су Србију посетили званичници из 30 земаља. Такве активности су окарактерисане као израз политике која је „проактивна, јасно профилисана, и осмишљена”, а њен главни допринос је у „бољем позиционирању Србије на регионалном и европском плану”.¹⁰³⁶ За МСП претходно се

¹⁰³³ *Ибид.*

¹⁰³⁴ МиСП н.д. „Република Србија и Уједињене нације (УН)”.

¹⁰³⁵ МиСП н.д. „УН” претрага на вебсајту Министарства спољних послова.

¹⁰³⁶ МиСП 2015а.

узима као потврда да је Србија „кредибилни партнер који спроводи истинске реформе”.¹⁰³⁷ Претходни званични исказ би требало да сведочи о томе да је после периода у којем је Србија дефанзивно и реактивно покушавала да дипломатским путем штити и одупире се оном што је видела као угрожавање њених националних интереса, фокус након давања статуса кандидата за чланство ЕУ 2014. доспева на улогу „кредибилног партнера”. Србија тако себе види и пројектује као поузданог партнера, при чему се тај статус покушава поткрепити декларативним одређењем за спровођење реформи.

Идентитетске теме у вези са косовском проблематиком и даље заузимају водеће место у говору представника Србије, а претежно у контексту заштите српске културне баштине и манастира на Косову и Метохији, од којих се поједини налазе на листи заштићене културне баштине УНЕСКО. Такав идентитетски наротив који повезује српско и светско културно наслеђе (такође и у функцији противсецесионистичке дипломатске стратегије) добро је илустрован у овом говору пред Генералном скупштином из 2015. године:

„Не само српска, већ европска култура, светско колективно памћење, сачувани су на Косову и Метохији; једно важно цивилизацијско стремљење човека на планети Земљи сачувано је на Косову и Метохији. Стога је важно да Србија настави да буде чувар свог и светског културног блага, као пуна чланица УНЕСКО”.¹⁰³⁸

О значају очувања културне баштине за Србију у оквиру њеног дефанзивног дискурса у оквиру косовске проблематике сведочи и стављање приоритета на чланство у управљачким телима УНЕСКО. Наиме, Србија је у два наврата била изабрана у чланство Извршног савета УНЕСКО (2005–2009, 2015–2019). Заштита културне баштине и рад УНЕСКА су од „изузетног значаја” за Србију, у погледу заштите и унапређивања културног па и националног идентитета, што се истиче на званичној интернет презентацији Министарства спољних послова,

„За Србију су од изузетног значаја све области рада Унеска – образовање, наука, култура и комуникације, уз диверзификовани приступ у сарадњи [...] Од посебне важности за Србију је заштита укупне српске културне баштине на Косову и Метохији. Српски средњовековни споменици на КиМ уписани су, на предлог Србије, 2006. године на Листу светске културне и природне баштине УНЕСКО”.¹⁰³⁹

И термини попут људских права и солидарности битно фигурирају у наротиву, доводећи у везу дискурс о мигрантској и избегличкој кризи у ЕУ са дешавањима на тзв. Балканској рути. Тиме се наглашавају елементи попут позитивног искуства Србије са прихватом избеглица током 1990-их година и својим статусом земље са највећим бројем интерно расељених лица у Европи.¹⁰⁴⁰ Истовремено и тема циљева одрживог развоја заузима запажено место на дискурзивној палети.

Током 2016. и 2017. године спољнополитичка концепција улога Србије била је нешто слабије елаборирана и с мање детаља, одражавајући оно што се може назвати заокретом према унутрашњој политици након доласка дотадашњег премијера Александра Вучића на место председника републике. Тај заокрет се пре свега запажа у настојањима за консолидацијом политичке моћи и власти, и предоминантним дискурсом у вези са привредним растом. О томе може сведочити и релативни пад удела спољнополитичке реторике у УН дискурсу Србије у односу на време када је она председавала ОЕБС-ом или када је Вук Јеремић био председавајући ГСУН. У то време су теме унутрашњег економског развоја и косовска проблематика биле две теме које су доминантно представљене у говорима пред Генералном скупштином. Приметно је да су ти говори били структурирани и формулисани језиком који је

¹⁰³⁷ *Ибид.*

¹⁰³⁸ GSUN GD Србија 2015 [мој превод].

¹⁰³⁹ МиСП н.д. „Република Србија и Уједињене нације (УН).”

¹⁰⁴⁰ GSUN GD Србија 2015 [мој превод].

донекле одступао од елаборираног дипломатског формата карактеристичног за говоре Томислава Николића.

Међутим, оно што ваља запазити јесте да је репрезентовање Србије као мале државе у реторичком и метафоричком смислу било додатно огољено у дискурсу. То се да видети и на овом исказивању подршке и поверења у светску организацију:

„Србија верује и изражава своје задовољство за све значајнију улогу УН не само у очувању мира и стабилности, већ због много значајнијег задатка који Организација чини за добробит човечанства данас. Свака реформа УН води јачању улоге ове организације и Србија ће је подржати, јер она значи више дискусије, ређу употребу силе и мање ароганције у међународним односима. И стога, наш посао је да урадимо све у циљу омогућавања активније улоге УН у процесима широм света”.¹⁰⁴¹

Пре се може рећи да наступа постепена хетерогенизација дискурзивног спектра пре него ли његова целовита промена. Наиме, још увек је за Србију преовлађујући спој између дискурса регионалног мира и стабилности у комбинацији са међународноправним дискурсом који указује на значај улоге и начела УН система за Србију у светлу косовске проблематике. Приметно је стратешко иступање у различитим организацијама под капом УН у циљу спречавања учлањења Косова и заштите идентитетских одлика попут културне баштине у оквиру УНЕСКО. Оно што представља новину јесте постепено проширивање дискурзивног фокуса и на социоекономско поље, пре свега у контексту потреба за економским развојем.¹⁰⁴² Тиме се ствара одређена синергија између унутрашњег дискурса економског раста који тражи и своју спољашњу легитимацију у вези са деловима развојног дискурса УН. У том пољеду у наставку овог одељка разматрају се карактеристике и динамика улога Србије током друге деценије 21. века, приказаних у оквиру дискурзивних пракси унутар два глобална поља: првог које се тиче међународног мира и безбедности, и другог, које се тиче социоекономских питања и људских права.

5.5.5. Улога Србије уоквирена дискурсом међународног мира и безбедности¹⁰⁴³

Спољнополитичка активност Србије након 2008. године углавном протиче у оспоравању проглашења независности Косова, у великој мери ослањајући се на УН као средство и арену спољне политике.¹⁰⁴⁴ Уживање у подршци унутрашњим реформама, и изградња безбедносне заједнице у региону Западног Балкана комплементирани су са спољнополитичком активношћу Србије и у пољу деловања ОЕБС-а.¹⁰⁴⁵ Тако је у Београду од 6. до 10. јула 2011. године одржано 20. годишње заседање Парламентарне скупштине на којем је усвојена „Београдска декларација” којом се позива на наставак консултација у вези са

¹⁰⁴¹ GSUN GD Србија 2017, говор који је одржао председник републике Александар Вучић [превод мој].

¹⁰⁴² На овај тренд за период од 2012. и 2014. указују и квантитативни подаци из базе података UN General Debate Corpus (UNGD). Период након 2014. године није био захваћен том базом података па поређење неће бити могуће за читаво раздобље обрађено у овом поглављу.

¹⁰⁴³ Део овог поглавља у дисертацији, који се бави ОЕБС-ом, аутор је објавио у Kovačević 2015b, посебно стране 431–433, 435.

¹⁰⁴⁴ Ker-Lindsay 2012.

¹⁰⁴⁵ На позив Владе СРЈ 11. јануара 2001., ОЕБС успоставља своју мисију са канцеларијом у Београду и од тада подржава реформе у четири програмске области: владавина права и људска права; реформа полиције; демократизација; развој медија. У овој трећој фази, „примаоца услуга” ОЕБС-а, СРЈ, а касније Србија и Црна Гора, те Србија после 2006. године поново бивају интензивније укључене у међународну нормативну социјализацију. На политичком плану, Србија исказује декларативну подршку принципима из Завршног акта, а посебно у контексту оспоравања и спречавања проглашења независности Косова кроз позивање на принцип неповредивости граница. Међутим, Европска унија и Сједињене Државе сматрају да се поред неповредивости границе може позвати и на принцип људских права и хуманости који предвиђа да се границе могу мењати на узајамни пристанак, чиме је отворен простор за различита тумачења ових међузависних принципа, како на истоку тако и на западу.

јачањем правног положаја Организације, као и јачање њене улоге.¹⁰⁴⁶ У фебруару 2012. године, Министарски савет је одлучио да након заједничке кандидатуре Швајцарска и Србија добију везана, узастопна председавања за 2014. и 2015. годину.¹⁰⁴⁷ У званичном дискурсу у Србији председавање ОЕБС-ом представља прилику за „афирмацију спољнополитичких приоритета и промоцију Србије као уважене учеснице међународне заједнице, како у ширем регионалном смислу, тако и у Европи и непосредном окружењу”.¹⁰⁴⁸ Појачана спољнополитичка активност се манифестује увећаним бројем билатералних сусрета, и једно од главних запажања међу званичницима јесте и то да председавање доприноси обнављању (изградњи) међународног угледа Србије, а понајвише њене међународне видљивости која је посредована овом институционализованом улогом земље председавајуће ОЕБС.¹⁰⁴⁹

Одигравајући институционалну улогу, тј. вршећи функцију председавајућег ОЕБС-а, министар спољних послова Ивица Дачић учествовао је у напорима да се поспешује мировни процес у Украјини на основу споразума из Минска, и кроз сарадњу са специјалним представницима ОЕБС за Украјину. Остаје, додуше, нејасно да ли је овај приоритет био израз воље Србије да покушава посредовати у намери да се помире Запад и Русија, или је посредник био изазов који је српско председавање добило као 'врућ кромпир'. Међутим, упркос уложеним напорима ОЕБС, примирје је током 2015. године често кршено, а преговори у оквиру тзв. Трилатералне контакт групе, коју чине Русија, Украјина и ОЕБС, одржани су више пута без већих успеха.¹⁰⁵⁰ Морало би се ипак имати у виду да због веома сложене безбедносне динамике, домети ОЕБС-а и српског председавања у разрешавању сукоба у Украјини у 2015. години остају ограничени упркос исказаној посвећености Организације, њених представника, и мисије на терену. Ова фаза у развоју односа између ОЕБС-а и Србије може бити окарактерисана као поновни узлет нормативне социјализације и буђења активности и интересовања Србије за рад ове организације и афирмисања спољне политике у њеним оквирима.¹⁰⁵¹ У наставку, помоћу концепта мале државе у КЕБС/ОЕБС, указујем на нека могућа значења председавања Србије, пре свега у погледу могућности изградње и преобликовања њеног спољнополитичког идентитета.

Док је чланство у ЕУ прокламовани стратешки циљ свих влада Србије од 2001. године до данас, владајући дискурс у безбедносној политици после 2007. године промовише неутралност према постојећим војним савезима и држање на еквидистанци између Москве и Брисела. Председавање ОЕБС-ом се показало као недовољно искоришћена прилика за поновно разматрање југословенског наслеђа у КЕБС-у и формулисање нешто одређенијих ставова у Србији у вези са трансрегионалним питањима од значаја за безбедност и сарадњу у Европи. Тиме се, макар на краћи рок, Србија изместила изван оквира споља обликованог балканског спољнополитичког регионализма. Ако ништа друго, кроз нормативну социјализацију и активнију улогу у структурама ОЕБС-а, могуће је „замишљати” спољнополитичке и „откривати” раније успешне традиције деловања Југославије за изградњу спољнополитичког идентитета Србије у савременом контексту. Разматрање Хелсиншких принципа и враћање интересовања за теме и процесе од значаја за ширу европску и глобалну безбедност није само од техничког и практичног значаја за Србију, већ је реч о нормативној

¹⁰⁴⁶ OSCE Parliamentary Assembly, „Belgrade Declaration”. <https://www.oscepa.org/publications/declarations/2011-belgrade-declaration/675-belgrade-declaration-english/file>, (приступљено 4. августа 2015. године).

¹⁰⁴⁷ МиСП 2013. „Joint Workplan of Switzerland and Serbia.”

¹⁰⁴⁸ МиСП. „Република Србија и Организација за безбедност и сарадњу у Европи (ОЕБС)”.

¹⁰⁴⁹ Студијска посета аутора седишту ОЕБС у Бечу и разговори са стручњацима и званичницима, 9. јун 2015. године. У склопу свог мандата, председавајући ОЕБС је посетио 16 земаља. О активностима српског председавања ОЕБС, видети детаљније на: МиСП 2015б.

¹⁰⁵⁰ Детаљније погледати, нпр. МиСП. 2015в.

¹⁰⁵¹ Јачање регионалног поверења између државних институција на Западном Балкану у процесу контроле наоружања, као и текући процес реформе сектора безбедности у којем ОЕБС игра значајну улогу заједно са ЕУ, примери су одређеног, додуше, неравномерног напретка у процесу нормативне социјализације. О регионалној безбедносној динамици на Западном Балкану и процесу изградње државе, погледати Ковачевић 2011.

социјализацији мале државе према агилнијем и паметнијем делатништву у међународним односима.¹⁰⁵² На тај начин се отвара простор за сагледавање основа спољнополитичке традиције и стварање преференце у склопу шире безбедносне сарадње и изградње безбедносне заједнице у постјугословенском и на ширем простору ОЕБС-а који би могао спољнополитички идентитет и понашање мале државе преусмерити према логици прикладности када то буде стратешки погодно.

На поменутом таласу спољнополитичког активизма, Србија се припремала за председавања ОЕБС 2015. године.¹⁰⁵³ У периоду између 2012. и 2016. године, за време председничког мандата Томислава Николића, акценат је био на међународноправном дискурсу и Повели УН, при чему се могао запазити и критички тон на рачун рада МКТЈ. Улога Србије у систему УН бивала је представљена у светлу доприноса мировним операцијама УН (које су обновљене 2003. године) и принципијелног залагања за даљу реформу УН (што су теме које подсећају на дискурс СФРЈ). Међу темама које осликавају нормативни скуп улога Србије налазе се и теме разоружања, контроле наоружања, што подсећа на дугогодишње југословенске преференције у међународној политици – и значајан помак за Србију у погледу исказивања знатнијег интересовања за глобалне теме на агенди УН него што је то био случај у првој деценији 21. века. Чланство у ЕУ се подвлачи као стратешки спољнополитички циљ. По први пут након дугог низа година Србија истиче одређена обећања у погледу свог будућег доприноса, а то се односи на мировне операције и спремност да повећа своје учешће у очувању међународног мира.¹⁰⁵⁴ Истовремено, све више се у дискурсу и самоидентификацији свог државног идентитета Србија одређује као мала земља, понајвише у ситуацијама које је стављају у директан однос са великим силама и њиховим ривалским интересима.

У пољу европске безбедности, криза и почетак оружаног сукоба у Украјини 2014. године, који је довео и до анексије Крима од стране Русије представљао је значајан изазов и за спољнополитичку праксу Србије.¹⁰⁵⁵ Настојећи да остане неутрална према овом конфликту и очува добре односе са ЕУ и Русијом (покушавајући да се не замери ни једној од тих страна), позиционирање Србије као мале државе је истовремено очекивано колико и проблематично. Током састанка са руским премијером Дмитријем Медведевим у Москви јула 2014. године, премијер Александар Вучић је рекао да „Србија жели мирно разрешење украјинског проблема, Србија је мала земља, и ми смо ово научили на тежак начин”.¹⁰⁵⁶ Ситуација у Украјини, на парадоксалан начин, представља критични тест односа националних интереса и државног идентитета Србије – будући да се она бори против последица нарушавања њеног територијалног интегритета док је неутрална према повреди интегритета Украјине настојећи да не угрози своје добре односе са Русијом. Током изјашњавања Генералне скупштине о овом питању, Србија се уздржала од гласања.¹⁰⁵⁷ Стиче се утисак да је такав дискурс додатно био ојачан током 2015. године. Током свог говора приликом обележавања годишњице НАТО бомбардовања 24. марта, Вучић је изјавио да: „Ми смо мала земља, али чврста и поносна, у

¹⁰⁵² Наравно, све ово под условом да се досегне функционални ниво конвергенције између прокламованих начела, стратегије и праксе спољне политике на средњи и дужи рок. У супротном, једна краткотрајна институционална улога може остати тек дипломатска епизода у ширем оквиру праксе.

¹⁰⁵³ За кратак осврт на председавање Србије ОЕБС-ом, погледати такође у Kovačević 2015b.

¹⁰⁵⁴ GSUN GD Srbija 2014, GSUN GD Srbija 2015. Овај наротив одржања мира значајно фигурира као једно од наведених високих постигнућа Србије у УН, заједно са чланством у Економском и социјалном савету. Такође, стална тема су и напори у борби против тероризма на регионалном нивоу, где Србија подвлачи да „настоји допринети глобалним и регионалним напорима у супротстављању тероризму кроз регионалну сарадњу, у овом контексту, од виталног је значаја начинити напредак у усвајању свеобухватне конвенције о међународном тероризму”. GSUN GD Srbija 2015.

¹⁰⁵⁵ Ова тема била је посебно изражена током 2016. године када је и предлог резолуције пред Генералном скупштином о стању на Криму наишао на подељена мишљења и ставове држава. Србија није подржала тај нацрт резолуције. Погледати: Спутњик 2016.

¹⁰⁵⁶ В92 2014.

¹⁰⁵⁷ Ejdus 2014b, 349.

којој живи народ који је немогуће покорити. Извукли смо лекције и борићемо се за нормалан и достојанствен живот какав имају сви цивилизовани народи у Европи”.¹⁰⁵⁸

Из горњег се да видети колико пажљиво Србија поступа, одмеравајући у ситуацијама када наступају смене у односима између великих сила како им се не би превише замерила. Реч је о дипломатским праксама које подразумевају континуитет са политиком избалансираних односа са великим силама коју је формулисао председник Тадић у доктрини о „четири стуба” спољне политике 2009 године.¹⁰⁵⁹ Такође, у једном интервјуу лондонском листу Фајненшел тајмс из 2013. године, председник Николић је, пре свега имајући у виду НР Кину, указао на односе са великим силама са којима Србија има трговинске односе и жели да оживи односе које је имала бивша Југославија пре више од тридесет година.¹⁰⁶⁰ Изгледа као да је Србија у то време ипак постала нешто реалистичнија у сагледавању и процени својих материјалних способности и потенцијала за делање што се одражава у смањивању јаза у њеном самоопажању и томе како је виде други актери међународних односа. Такав процес се може окарактерисати као смањивање хистерезе између хабитуса актера и његовог поља, при чему се значење неког идентитета и његове улоге формира у интеракцији између неког актера и међународног друштва.¹⁰⁶¹ Њен на дужи рок неодрживи менталитет средње силе је ипак парцијалан и резервисан пре свега за онај део социјалног и дипломатског капитала који се троши за њену косовску политику у систему УН и другим међународним организацијама. Знаци диверсификације спољнополитичке улоге у УН приметни су и по томе што је изабрана у Економски и социјални савет (2015–2016), а такође се разматрају и кандидатуре за друге органе и тела УН – чиме би могла да се оствари смисленија и продуктивнија делатничка позиција у међународним организацијама.

О тежњи ка смисленијој политици у УН може говорити и јачање интересовања Србије за мировне операције УН, о чему у званичном дискурсу региструјем и учешће министра спољних послова Ивице Дачића на Самиту лидера о мировним операцијама, који је одржан 28. септембра 2015. године. Том приликом је окарактерисана и формална, институционална улога Србије у овом значајном сегменту практичног рада УН на очувању мира и безбедности као „земља значајан контрибутор мировних снага у мисијама УН и лидер у свом региону [...]”, и она „сматра мировне операције за један од најзначајнијих инструмената за трајни мир у свету”.¹⁰⁶² Током 2015. године наводи се да је Србија била међу првих осам држава у Европи по бројности људства у доприносу мировним операцијама, и залаже се за партнерство између регионалних организација на очувању мира чиме повезује своја учешћа у мисијама ЕУ и УН. Такође је у контексту свог председавања ОЕБС-ом организовала и дискусију о мировним операцијама ОЕБС на маргинама Генералне скупштине. Улога Србије у области међународног мира и безбедности се означава као „активна”, а као њени циљеви наводе су „промовисање одрживог мира и развоја, основе за помирење, разумевање, стабилност и превенцију обнављања конфликта”.¹⁰⁶³ Председавање Србије ОЕБС-ом било је и прилика за формирање и практиковање дискурса о сарадњи УН и регионалних организација у циљу решавања кризе у Украјини, те састанке њеног министра спољних послова са високим званичницима попут Генералног секретара УН Бан Ки Муна.¹⁰⁶⁴

У говору одржаном поводом Дана УН у октобру 2016. године, министар Дачић је стање међународних односа окарактерисао као обележено „великим променама, превирањима, и све

¹⁰⁵⁸ RTS 2015.

¹⁰⁵⁹ В92 2009.

¹⁰⁶⁰ Financial Times 2013.

¹⁰⁶¹ У ову анализу није био укључен билатерални дискурс спољашњих актера о Србији, јер би такав захват био преширок, већ се само посматра мултилатерални дискурс у оквиру којег Србија формира свој међународни идентитет и улогу.

¹⁰⁶² Дачић 2015.

¹⁰⁶³ На ове ставове се указује у Дачић 2015.

¹⁰⁶⁴ МиСП 2015г.

већом међузависности”.¹⁰⁶⁵ У светлу избегличке и мигрантске кризе 2015/2016, улога Србије представљена у Дачићевом говору као „поуздан партнер у спровођењу свих заједничких договора и дефинисаних циљева”.¹⁰⁶⁶ Том приликом је прокоментарисао и процес избора Генералног секретара УН, у чијем ужем избору се нашао Јеремић:¹⁰⁶⁷ „Протекли период обележен је и недавним избором новог генералног секретара Уједињених нација, процесом у коме је и Србија имала част и привилегију да запажено учествује. Захвални смо великом броју земаља на подршци нашој кандидатури, која је допринела већој видљивости Србије на међународном плану”.¹⁰⁶⁸ Тада је поновљен и добро познати званични став у погледу супротстављања потезима Косова у контексту система УН, при чему

„Република Србија остаје снажно посвећена циљевима и принципима Повеле УН-а. Одлучни смо у одбрани међународног права, укључујући резолуцију Савета безбедности 1244 којом се штити суверенитет и територијални интегритет наше земље, као и одбрани наших националних интереса на Косову и Метохији. Наставићемо да се супротстављамо покушајима злоупотребе и једностраним актима Приштине, уверени да су дијалог и мирно решавање свих питања од значаја за српску и албанску заједницу једини пут ка стварању компромисног и трајног решења”.¹⁰⁶⁹

На место Генералног секретара УН изабран је био португалски дипломата и некадашњи високи комесар УН за избеглице, Антонио Гутереш, којем је Дачић децембра 2016. године честитао на избору и позвао га да посети Србију.¹⁰⁷⁰ Том приликом је улога Србије конципирана у регионалном контексту, што углавном одговара очекивањима које поставља спољнополитичка доктрина Србије после 2000, а о чему сведочи и досадашња анализа у овом поглављу. То се може закључити и на основу дела Дачићеве поруке Гутерешу, а у светлу позивања на останак УН на Косову. Како се наводи, Србија је „посвећена миру, стабилности и изградњи поверења у региону, као и да очекујемо наставак деловања УНМИК-а у несмањеном обиму и са неизмењеним мандатом на Косову и Метохији”.¹⁰⁷¹ Током 2017. године УН дискурс Србије који се региструје у говорима министра спољних послова углавном се тичао састанака са шефом УНМИК-а. Кључна питања тичу се деловања администрације УН на Косову и Метохији, а на маргинама и током редовног заседања Генералне скупштине Дачић је учествовао у низу билатералних састанака са представницима држава и међународних организација. Министар Дачић је присуствовао и састанку посвећеном реформи система УН, који је остао упамћен и по томе што је њиме председавао амерички председник Доналд Трамп, коме се министар спољних послова такође кратко обратио у неформалном делу састанка, а што је у различитим домаћим медијима у Србији било праћено са нарочитим

¹⁰⁶⁵ МиСП 2016а

¹⁰⁶⁶ *Ибид.*

¹⁰⁶⁷ Јеремићеву кандидатуру је званично подржала Влада Србије у априлу 2016. године, додуше тек у завршници конкурса, чиме се бивши председавајући 67. заседања ГСУН укључио у трку као званични кандидат који је имао запажену улогу и медијско представљање. Документ којим је Јеремић званично представио своју платформу (Јеремић 2016) и кандидатуру такође је доступан и на страници Мисије Републике Србије при Уједињеним нацијама.

¹⁰⁶⁸ МиСП 2016а.

¹⁰⁶⁹ *Ибид.*

¹⁰⁷⁰ Занимљиво је овде споменути и да су се у „трци” за наследника Бан Ки Муна на месту Генералног секретара, помало неочекивано, поред Јеремића нашли и представници Словеније (Данило Турк, бивши председник и помоћник Генералног секретара Кофија Анана за политичке послове), Хрватске (Весна Пусић, бивша министарка спољних послова), Црне Горе (Игор Лукшић, министар спољних послова) и Македоније (Срђан Керим, бивши министар спољних послова и председник Генералне скупштине). Као потврђени кандидати, Турк (другопласирани) и Јеремић (трећепласирани) су у трци остали до самог краја, док су Лукшић и Пусићева одлучили да у неком тренутку повуку своје кандидатуре. Подаци о кандидатима и њихове платформе доступне су на: „1 for 7 Billion: Find the Best UN Leader.”

¹⁰⁷¹ МиСП 2016б.

интересовањем као својеврстан перформативни чин.¹⁰⁷² Октобра 2017. године у разговору са шефом УНМИК-а амбасадором Захиром Танином одржаном у Београду, Дачић је истакао да је „[...] за Републику Србију и за стабилност у региону веома важно наставити, као и до сада, са редовним и транспарентним разматрањем свих проблема који постоје на Косову и Метохији док је на снази резолуција 1244 (1999)”.¹⁰⁷³ Иако не представља новину, овај став је ипак значајан у контексту неких иницијатива појединих великих сила да се промени формат седница Савета безбедности на шта је Србија јавно превентивно указивала. Иако се није одустало од јавних седница, промена је била у томе да се од 2017. извештаји Генералног секретара објављују на свака четири месеца уместо на три месеца као што је био случај дотад. Упркос неким бојазнима, тема стања на Косову је остала на редовној агенди заседања Савета безбедности.

Ситуација на Косову и статус УНМИК-а, као питања од високог политичког значаја за Србију и регуларна ставка на агенди СБУН, били су централно место УН дискурса Србије и током наредне године. У разговору са подсекретаром УН за мировне операције Жаном Пјером Лакроом у мају 2018. године министар Дачић је поновио став да је останак мисије УНМИК за Србију „од приоритетног значаја”, као и то да је Србија „по броју припадника војске и полиције који су ангажовани у различитим мировним мисијама, највећи контрибутор у региону Западног Балкана, а десета у Европи”.¹⁰⁷⁴ Сличан став Дачић је изнео и приликом посете Њујорку априла 2018. у разговору са помоћником Генералног секретара у Департману за мировне операције. Обе стране су се сагласиле око тога да УНМИК представља „гаранта статусне неутралности међународног присуства”,¹⁰⁷⁵ што је потврдио и генерални секретар Гутереш.¹⁰⁷⁶

Као једна од сталних карактеристика дискурса тих дипломатских састанака подвлачи се значај УН за Србију, њен допринос мировним операцијама, а може се наићи и на референце о настављању традиције југословенског учешћа у мисијама УН које датира од 1956. године. Однос идентитета и улога Србије у то време био је свакако конвергентнији него ли почетком исте деценије, и може се рећи да је реч о стабилизацији минимума конвергенције у погледу радних односа и сарадње са међународним партнерима, као и одржавања међународног присуства на Косову којим је Србија настојала одржати постојеће стање. Званични дискурс нам сугерише да је евентуално наступило ублажавање неизвесности и стрепње у погледу статуса мисије УН на Косову, што доприноси настојањима да се кроз извесност улоге УНМИК постигне и даља стабилизација КИУ Србије.

Дискурс о разоружању је током ове деценије поново заузео значајно место у спољнополитичком дискурсу Србије у УН. Ово је значајно јер се ту може пронаћи и донекле скривена тачка повезивања са државним и међународним идентитетом социјалистичке Југославије. Такође, реч је и о настојању Србије да поврати део изгубљеног међународног статуса државе оснивача овог међународног безбедносног режима. Наиме, током излагања сталног представника Србије при УН, амбасадора Милана Милановића, у Првом комитету ГСУН (новембар 2018) изнет је став о неопходности „реактивирања” Конференције о разоружању (са седиштем у Женеви, основана 1978), као „главног преговарачког тела у овој области”.¹⁰⁷⁷ Наиме, након распада СФРЈ, ниједна бивша југословенска република се не налази међу 65 држава чланица овог форума, будући да је број њених чланица фиксан и засад није

¹⁰⁷² МиСП 2017а.

¹⁰⁷³ МиСП 2017б.

¹⁰⁷⁴ МиСП 2018б.

¹⁰⁷⁵ МиСП 2018а.

¹⁰⁷⁶ МиСП 2019а.

¹⁰⁷⁷ Permanent Mission of the Republic of Serbia to the United Nations 2018.

могућ пријем нових чланица, већ постоји категорија „држава не-чланица” које могу учествовати у дебати.¹⁰⁷⁸

Србија у свом спољнополитичком дискурсу представља разоружање као тему од глобалног значаја, те истиче да се о тој проблематици треба расправљати на „недискриминативној, транспарентној и мултилатералној основи и да свакој држави треба да се пружи прилика да учествује у том процесу и преузме свој део одговорности”.¹⁰⁷⁹ Даље се наводи да је „јасна политичка воља потребна да се превазиђе тренутни застој и поново покрене озбиљна расправа о супстантивним питањима и да се начини поуздан дорпинос међународном миру и безбедности. У том циљу, Србија је спремна да понуди свој активни допринос”.¹⁰⁸⁰ Како Србија придаје значај дискурсу разоружања, његово значење поред тематске димензије треба посматрати и као могућност за даље унапређивање њеног међународног статуса. Израз тога је аспирација да поврати чланство у још једној међународној организацији и стратешки битном мултилатералном режиму у чијем чланству је била СФРЈ од 1969. године.¹⁰⁸¹

У најновије време МСП као приоритете Србије у Уједињеним нацијама набраја: „очување међународног мира и безбедности, промоцију и заштиту националних интереса у контексту разматрања питања Косова и Метохије у УН, борбу против међународног тероризма, разоружање, остварење циљева одрживог развоја и Глобалне развојне агенде до 2030. године, укључујући и питање климатских промена, заштиту људских права и унапређење функционисања целокупног система УН”.¹⁰⁸² Овај пример званичног дискурса свакако указује на значајан континуитет али и постепену диверсификацију спољнополитичког репертоара Србије у УН, пре свега поклањањем пажње и новим глобалним изазовима, те социоекономском дискурсу развојних циљева УН. У том светлу треба посматрати и чињеницу да је Народна скупштина маја 2017. ратификовала Париски споразум о климатским променама чиме је Србија у политичком смислу потврдила своју решеност да преузме своје међународне обавезе у адресирању овог глобалног проблема који превазилази националне границе и мере било које појединачне земље.¹⁰⁸³

Тематски посматрано, безбедносна политика представља један од четири сектора којима званични дискурс препознаје спољну политику, заједно са билатералним односима, међународним организацијама, те процесом ЕУ интеграција и регионалном сарадњом. Као најзначајније у пољу безбедносне политике истичу се активности које се тичу Заједничке безбедносне и одбрамбене политике ЕУ, сарадње у оквиру програма Партнерство за мир, и контроле наоружања.¹⁰⁸⁴ У говору који је одржао студентима париског Sciences Po 8. априла 2019, министар спољних послова Дачић поново је изнео спољнополитичке приоритете Србије које је повезао са дискурсом међународног мира и безбедности:

„Поред очувања суверенитета и територијалног интегритета земље, стратешки циљ Србије је и пуноправно чланство у Европској унији. Најважнији спољнополитички приоритет Републике Србије је очување територијалног интегритета и суверенитета, са Косовом и Метохијом као својим саставним делом. Бранећи свој суверенитет и

¹⁰⁷⁸ Србија се налази међу 48 „држава не-чланица” које су 2019. учествовале у расправама Конференције о разоружању (CD). Погледати: United Nations Office at Geneva. n.d. „Conference on Disarmament [current membership].”

¹⁰⁷⁹ Permanent Mission of the Republic of Serbia to the United Nations 2018

¹⁰⁸⁰ *Ибид.*

¹⁰⁸¹ Амбасадор Миљан Коматина, дугогодишњи југословенски дипломата у УН и лични представник Генералног секретара УН, од 1984. године био је први Генерални секретар Комисије за разоружање у Женеви. У новије време, функцију генералног секретара те организације обавља директор канцеларије Уједињених нација у Женеви (UNOG).

¹⁰⁸² МиСП н.д. „Република Србија и Уједињене нације (УН).”

¹⁰⁸³ Glas Amerike 2017.

¹⁰⁸⁴ МиСП н.д. „Безбедносна политика”.

територијални интегритет, Србија истовремено брани међународно право, повељу УН и врховни ауторитет Савета безбедности с циљем очувања међународног мира”.¹⁰⁸⁵

Пажњу несумњиво привлачи завршни део претходног одељка у којем се Србија са извесне моралне позиције представља као бранилац међународног права и Повеље УН, чиме се реторички кандидује за вршење одговорне улоге. Значење тог исказа могло би се тумачити и на начин да једна мала држава својим поступцима заступа јавне интересе међународног друштва и његових темељних институција. Том приликом, након апеловања на улогу подржаваоца глобалних јавних интереса, потом се истиче, крајње прагматично, континуитет који Србија има са СФРЈ у домену диверсификације својих међународних партнерстава и сарадње са земљама у развоју:

„Као земља која баштини богату традицију пријатељских односа које је СФРЈ развијала са бројним земљама на свим континентима, Србија осим балансиране и разноврсне сарадње са великим силама попут САД, РФ и Кине, настоји да очува живу сарадњу са земљама Африке, Азије, као и Латинске Америке и Кариба”.¹⁰⁸⁶

Неки уобичајени елементи карактеризације регионалног положаја Србије уз прилично устаљено геополитичко фразирање, могу се пронаћи и у предавању које је министар Дачић 13. маја 2019. одржао гостима са бечке дипломатске академије:

„Један од кључних спољнополитичких приоритета Србије јесте и очување мира и безбедности у региону. Сведоци смо да се данашњи свет непрекидно суочава са озбиљним изазовима, као што су тероризам, све заступљенији сајбер криминал, претње по енергетску безбедност. Србија дели забринутост око ових питања са осталим земљама на Балкану, који је одувек био полигон преламања интереса великих сила и геополитичких кретања и, као што вам је познато, транзитни пут између западне Европе и Блиског истока, те су му компромис и флексибилност потребнији више него икада”.¹⁰⁸⁷

Донекле неочекиван аспект, али и показатељ спремности на проширивање концепције улоге Србије у оквиру дискурса међународног мира и безбедности јесте и њен допринос раду Савета безбедности у погледу заједничког предлагања резолуција. Наиме, Србија од 2009. године¹⁰⁸⁸ почиње да се спорадично укључује писање и заједничко подношење предлога резолуција Савета безбедности. Та активност је постала редовна и интензивнија након 2014. године. Званични подаци УН показују да је у периоду 2009–2019. године Србија учествовала и дала допринос на укупно 27 предлога резолуција СБУН.¹⁰⁸⁹ У наставку хронолошки наводим резолуције у којима је Србија учествовала као један од званичних подносилаца.

Током 2009. године Србија је допринела са другим државама у писању резолуције Савета безбедности S/RES/1888 (2009) о сексуалном насиљу над женама и децом у оружаним сукобима.¹⁰⁹⁰ Током 2014. године, Србија је заједно са другим државама учествовала у писању или поднела укупно три предлога резолуција Савету безбедности.¹⁰⁹¹ Током 2015. године,

¹⁰⁸⁵ МиСП н.д. „Актуелно”.

¹⁰⁸⁶ *Ибид.*

¹⁰⁸⁷ МиСП н.д. „Актуелно”.

¹⁰⁸⁸ Дигитална библиотека Уједињених нација у овом тренутку омогућава претрагу података за период након 2000. године. Претрагом није било могуће установити да је Србија била међу подносиоцима резолуција СБУН пре 2009. године.

¹⁰⁸⁹ Погледати: [on cessation of all settlement activities by Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem], S/2011/24. Овај предлог резолуције није усвојен због вета који су уложиле САД.

¹⁰⁹⁰ Погледати: [on sexual violence against women and children in situations of armed conflict], S/RES/1888(2009).

¹⁰⁹¹ Погледати: [on threats to international peace and security caused by foreign terrorist fighters], S/RES/2178(2014); [on outbreak of the Ebola virus in, and its impact on, West Africa], S/RES/2177(2014); [on referring the situation in the Syrian Arab Republic to the International Criminal Court], S/2014/348 (овај предлог није усвојен због вета који су уложиле Кина и Руска Федерација). Security Council [Digital Library]. n.d.

Србија је била још активнија на овом плану и заједно са другим државама учествовала у писању или поднела укупно шест предлога резолуција Савету безбедности.¹⁰⁹² Током 2016. године, Србија је заједно са другим државама учествовала у писању или поднела предлог укупно четири резолуције Савету безбедности, које се тичу међународног мира и безбедности.¹⁰⁹³ Током 2017. године, Србија је заједно са другим државама учествовала у писању или поднела предлог укупно шест резолуција Савету безбедности, које се тичу оружаних сукоба, мировних операција и борбе против тероризма.¹⁰⁹⁴ Током 2018. године, Србија је заједно са другим државама учествовала у писању или поднела предлог једне резолуције Савету безбедности.¹⁰⁹⁵ Током 2019. године, Србија је заједно са другим државама учествовала у писању или поднела укупно пет предлога резолуција Савета безбедности. Између осталог, била је међу државама које су предложиле Савету безбедности нацрт резолуције „О спречавању и сузбијању тероризма, укључујући тероризам којем доприноси транснационални организовани криминал”, која је усвојена као Резолуција 2482 (2019),¹⁰⁹⁶ као и још четири резолуције које се баве различитим аспектима оружаних сукоба.¹⁰⁹⁷ У првих шест месеци 2020. године и Србија се нашла међу државама предлагачима резолуције S/RES/2518(2020) о заштити и безбедности мировних снага коју је усвојио Савет безбедности на седници 30. марта 2020. године.¹⁰⁹⁸ У контексту пандемије Корона вируса као претње глобалном јавном здрављу са безбедносним импликацијама, овде би требало споменути и то да је Србија у априлу 2020. године била међу 104 државе које су предложиле нацрт резолуције Генералне скупштине о глобалном приступу вакцини и лековима против вируса Ковид-19.¹⁰⁹⁹ Малопре изнети подаци сведоче о значајној увезаности Србије у контексту и тематици војног сектора и тема које су у вези са тзв. тврдом безбедношћу, те новим изазовима, ризицима и претњама безбедности, те аспеката од значаја за мировне операције.¹¹⁰⁰ Претходним пописом резолуција хтело се указати на стабилизацију међународне активности Србије и њено

¹⁰⁹² Погледати: [on renaming of Al-Qaida Sanctions Committee as “1267/1989/2253 ISIL (Da’esh) and Al-Qaida Sanctions Committee” and the Al-Qaida Sanctions List as “ISIL (Da’esh) and Al-Qaida Sanctions List” and on extension of the mandate the Office of the Ombudsperson for a period of 24 months from the date of expiration of its current mandate in Dec. 2017], S/RES/2253(2015); [on women and peace and security], S/RES/2242(2015); [on protection of journalists and associated media personnel in armed conflict], S/RES/2222(2015); [on small arms], S/RES/2220(2015); [on use of chemical weapons in the Syrian Arab Republic], S/RES/2209(2015); [on threats to international peace and security caused by terrorist acts by Al-Qaida and associated groups], S/RES/2199(2015). Security Council [Digital Library]. n.d.

¹⁰⁹³ Погледати: [on trafficking in persons in armed conflicts], S/RES/2331(2016); [on non-proliferation of nuclear, chemical and biological weapons], S/RES/2325(2016); [on international judicial cooperation in countering terrorism], S/RES/2322(2016); [on renewal for 12 months of the authorizations as set out in paras. 7, 8, 9 and 10 of Security Council resolution 2240 (2015) concerning migrant smuggling and human trafficking into, through and from the Libyan territory and off the coast of Libya], S/RES/2312(2016). Security Council [Digital Library]. n.d.

¹⁰⁹⁴ Погледати: [on threats to international peace and security caused by returning foreign terrorist fighters], S/RES/2396(2017); [on trafficking in persons in armed conflicts], S/RES/2388(2017); [on renewal for 12 months of the authorizations as set out in paras. 7, 8, 9 and 10 of Security Council resolution 2240 (2015) concerning migrant smuggling and human trafficking into, through and from the Libyan territory and off the coast of Libya], S/RES/2380(2017); [on UN peacekeeping reform], S/RES/2378(2017); [on implementation of the Comprehensive International Framework to Counter Terrorist Narratives], S/RES/2354(2017); [on protection of critical infrastructure against terrorist acts], S/RES/2341(2017). Security Council [Digital Library] n.d.

¹⁰⁹⁵ Погледати: [on children and armed conflict], S/RES/2427(2018).

¹⁰⁹⁶ Погледати: „On preventing and combating terrorism, including terrorism benefitting from transnational organized crime”, S/RES/2482(2019).

¹⁰⁹⁷ Погледати: [on protection of persons with disabilities in armed conflict], S/RES/2475(2019); [on persons missing as a result of armed conflict], S/RES/2474(2019); [on prevention and suppression of the financing of terrorism], S/RES/2462(2019); [on ending conflict in Africa by 2020], S/RES/2457(2019). Security Council [Digital Library] n.d.

¹⁰⁹⁸ Погледати: „Security Council resolution 2518 (2020) [on safety and security of peacekeepers]”, S/RES/2518 (2020).

¹⁰⁹⁹ Погледати: United Nations Digital Library. 2020a, A/74/L.56/Add.1.

¹¹⁰⁰ Занимљиво би било даље истражити постоје ли одређени облици повезаности и сарадње држава у неким специфичним тематским областима, попут радних или неформалних група и да ли је Србија укључена у неке од њих. Упоредити са прегледном концептуализацијом коју даје Herz 2018 на нивоу система УН.

каналисање у институционалним оквирима УН, што показује тенденцију ка конвергенцији њеног КИУ. Упоредимо ли са периодом до 2009. године када Србија није учествовала у подношењу заједничких резолуција СБУН, успостављена пракса сарадње са другим државама је показатељ појачане институционализације улоге Србије у УН кроз њено учешће у појединим тематским групама и иницијативама држава.¹¹⁰¹

Са процесом реформе сектора безбедности већ петнаестак година учешће у мировним операцијама УН једна је од три главне мисије Војске Србије, заједно са одбраном земље и помоћи цивилном становништву.¹¹⁰² Од 2003. године припадници Војске Србије (претежно медицински тимови) учествују у мисији УН у ДР Конго (MONUSCO). До 2018. године је на терену био медицински тим, док се према јавно доступним подацима почетком 2020. године у тој мисији налази један припадник ВС. Од 2010. припадници ВС учествују у мисији UNIFIL у Либану и UNFICYP на Кипру. Тренутно је ангажован један вод припадника ВС. Од 2012. активно је ангажована и у посматрачкој мисији UNTSO на Блиском истоку с једним посматрачем. Од 2014. Припадници војне болнице и још неколико других припадника ВС ангажовано је у мисији MINUSCA у Централноафричкој Републици. Почетком 2020. године у мисију је послат десети контингент припадника ВС са укупно 72 припадника, који се периодично смењује новим припадницима.¹¹⁰³

5.5.6. Улога Србије уоквирена социоекономским дискурсом УН

Приоритети Уједињених нација у области међународног мира и безбедности, људских права и развоја, проглашени су и представљени међународним декадама за период између 2010. и 2020. године везани за одрживи развој.¹¹⁰⁴ Може се закључити да је у овој деценији приоритет стављен на социоекономски развој и различите облике солидарности са земљама у развоју, а све под окриљем Миленијумских циљева (од 2000. године) и Циљева одрживог развоја (од 2015. године). Степен интегрисаности ових светских дискурса у наративима држава чланица УН као исказа о себи у свету, говори о томе на који начин државе сагледавају свој идентитет и улоге у светској политици у ширем смислу. Другим речима, показује се како се глобални и национални дискурси сукоњују у представљеном тексту на позорници УН. Србија постепено почиње од 2012. године и своје институционално ангажовање унутар система УН да испуњава и као активнија „редовна” држава чланица, тако што се поред „ванредне” и реактивне противсецесионистичке политике фокусира и на допринос глобалном дискурсу одрживог развоја који је компатибилан и са прокламованим националним интересом економског развоја земље. Овде је илустративно запажање министра спољних послова Ивана Мркића, који се на овом трагу осврнуо на укупну политику Србије у интервјуу новосадском *Дневнику* септембра 2013. године:

„Наша Влада у најновијем саставу биће максимално ангажована на решавању привредних проблема, смањењу незапослености, привлачењу инвестиција, одашиљању порука широм света да је Србија одлучна да иде у обнову и убрза сопствени развој. То

¹¹⁰¹ Било би интересантно у неком даљем истраживању путем интервјуа истражити детаљније ставове српских дипломата у вези са овим заједничким предлозима, њиховом преговарању у оквиру СБУН.

¹¹⁰² Сви подаци коришћени у овом одељку су са званичне странице: Војска Србије н.д. „Актuelне мировне операције”.

¹¹⁰³ РТВ 2020.

¹¹⁰⁴ Трећа међународна декада за искорењивање колонијализма (2011–2020); УН декада биодиверзитета (2011–2020); Декада акције за безбедност на путевима (2011–2020); УН декада одрживе енергије за све (2014–2024); Међународна декада за људе афричког порекла (2015–2024); УН декада акције за исхрану (2016–2025); Трећа индустријска декада развоја за Африку (2016–2025); Трећа УН декада за искорењивање сиромаштва (2018–2027); Међународна декада акције „Вода за одрживи развој (2018–2028); Нелсон Мандела декада мира (2019–2028.); УН декада породичних фарми (2019–2028). Погледати: „International Decades.”

је приоритет над приоритетима и мог министарства са читавом дипломатско-конзуларном мрежом коју имамо у свету. Србија, разуме се, наставља с преговорима са ЕУ, оснажује своје одличне односе са Пекингом, Москвом и Вашингтоном, али и са свим нашим бројним традиционалним пријатељима по свим континентима. Односи са суседима су нам од изузетне важности и чинимо све што је у нашој моћи да наставе да иду узлазном линијом”.¹¹⁰⁵

Отуда у овом одељку разматрам шта значи нормализација КИУ и институционализованији приступ креирању улоге у систему УН за једну малу државу. У говору председника Николића из 2014. године указује се на приоритете који стављају елементе социоекономског дискурса и у средиште њеног укупног спољнополитичког фокуса:

„За Србију главни приоритет је искорењивање сиромаштва, али циљеви инклузивног образовања, здравља, родне једнакости, одрживе енергије, и нарочито, одрживог економског раста и запошљавања су подједнако важни. Покретање привреде је мисија којој ћемо посветити највећу пажњу у предстојећем периоду, мада увек свесни питања које сам споменуо, како бисмо осигурали просперитет свих наших грађана”.¹¹⁰⁶

Усредсређивањем на унутрашњу политику и економски развој, отворила се нова перспектива у дискурсу Србије у Генералној скупштини и такав дискурс је, макар и као ненамеравана последица глобалне агенде, био прилично заступљен за време председничког мандата Томислава Николића. Тај дискурс ће се у наредним годинама наћи у основи унутрашње економске политике Србије, и биће поспешен учешћем Србије у преговарачком процесу који је водио усвајању развојне агенде УН. Такође, имајући у виду и учешће Србије у процесу „Рио+20” (2012. година) који ће водити проглашавању Циљева одрживог развоја (2015. године) може се схватити и одређено усклађивање њеног дискурса са глобалном агендом УН у том периоду. Таква активност може се објаснити и тиме што је Србија од 2014. до 2016. године била изабрана у Економски и социјални савет Уједињених нација (ECOSOC), и потом наставила да ради у његове две функционалне комисије продубљујући своје ангажовање: Комисија за становништво и развој – CPD (2015–2018)¹¹⁰⁷ и Комисија за превенцију криминала и криминално правосуђе – CCPCJ (2016–2018).¹¹⁰⁸ Такође, заједно са Мађарском, Србија је поделила четворогодишњи мандат у Комисији за науку и технологију за развој – CSTD (2019–2020).¹¹⁰⁹ Била је то прилика по први пут од 2001. године и усвајања противтерористичког дискурса на глобалном нивоу да се Србија у значајнијој мери правремено окреће и не касни у новој глобалној теми која припада социоекономском дискурсу.

Према амбасадору Драгану Жупањевцу, задуженом за преговоре Србије у процесу Рио+20 и њено касније учешће у раду Отворене радне групе¹¹¹⁰ (2014/2015), „у питању је процес без преседана у историји Уједињених нација који је резултирао усвајањем стратешког, трансформативног документа универзалног карактера који ће важити за све чланице УН, које имају политичку и моралну обавезу да спроводе утврђене циљеве у економској, социјалној и еколошкој области, и да о томе подносе извештаје на глобалном, регионалном и националном нивоу”.¹¹¹¹ Србија је у Отвореној радној групи радила у пару са Белорусијом као једна од девет држава из источноевропске групе, што је свакако занимљив пример дипломатске праксе чак и ако се посматра у светлу добрих билатералних односа између две земље (чак и да је реч о пукој

¹¹⁰⁵ Мркић 2013.

¹¹⁰⁶ UN General Assembly, A/69/PV.13 [мој превод].

¹¹⁰⁷ United Nations, Department of Economic and Social Affairs n.d.

¹¹⁰⁸ UN, Office on Drugs and Crime n.d.

¹¹⁰⁹ UNCTAD n.d. Такође погледати и МиСП н.д. „Република Србија и Уједињене нације (УН)”.

¹¹¹⁰ За Отворену радну групу и њен завршни документ, погледати: General Assembly. 2012. „The future we want” [A/RES/66/288*].

¹¹¹¹ Жупањевац 2015, 257.

случајности). Такође се налазила и у Међувладином комитету експерата за финасирање одрживог развоја као једна од тридесет чланица чиме је била „једина земља тзв. Западног Балкана која је била активан учесник у оба преговарачка процеса: формулисање циљева одрживог развоја и мобилисање средстава за њихово финансирање, што ју је поставило у средиште Агенде одрживог развоја за период после 2015. године”, пише амбасадор Жупањевац.¹¹¹² Стога није занемариво што је Србија од самог почетка узела учешће у једном значајном процесу глобалног управљања, као што је креирање, усвајање, спровођење и праћење остваривања Циљева одрживог развоја – нешто што свакако није био случај у њеном претходном ангажману унутар система УН у првој деценији 21. века.¹¹¹³ Током 2018. године, Србија је била домаћин подрегионалне конференције о Агенди 2030 и спровођењу Циљева одрживог развоја, где се повезује тренутно учешће Србије у социоекономским органима и телима УН. Њена улога се у говору министра Дачића оцењује у позитивном тону као „активна”, што свакако одговара досадашњем дискурзивном обрасцу и представља континуитет карактеризације сопственог наступа у међународним пословима.¹¹¹⁴

Значајно је напоменути и то да се остваривање Циљева одрживог развоја за Србију схвата као процес који је комплементаран са њеним процесом европске интеграције и преговорима о чланству са ЕУ. Одрживи развој је недвосмислено уоквирен као део дискурса стабилизације и придруживања који Србија идентификује са позитивним разумевањем социоекономског поља, односно доминантне репрезентације ЕУ и њеног имица. Такав тренд се одржава упркос релативном смањивању привлачности њеног политичког имица у домаћем јавном мњењу средином друге деценије 21. века.¹¹¹⁵ О вези између дискурса социоекономског развоја и европске интеграције сведочи и следећи исказ министра Дачића: „Пут ка чланству у ЕУ, који делимо са другим државама у региону, сагледавамо као пут ка већој стабилности, економском напретку и учвршћивању тековина демократије. Наш је циљ просперитетно друштво, које, делећи исте вредности са другим државама Европе и света, доприноси глобалној стабилности и напретку и, пре свега, води рачуна о бољитку својих грађана”.¹¹¹⁶ Слично томе, о високој подударности између развојног дискурса УН и позитивних асоцијација које приближавање чланству ЕУ има за социоекономски развој Србије говори и званична похвала на рачун подршке коју UNDP пружа Србији у погледу техничке и експертске помоћи и подршке спровођењу Циљева одрживог развој у Србији, те домену који се тиче развојне и хуманитарне помоћи. Приметно је да социоекономска подршка УН Србији само доприноси њеном развоју те је ту кооперативни дискурс који је хармоничан са УН и осталим партнерима.

Социоекономски мастер дискурс у оквиру система УН Србија користи за унапређивање односа са другим земљама са којима углавном има добре односе, и настоји да осигура континуитет њихове дипломатске подршке за свој међународни став по питању статуса Косова. Осим тога, то је прилика да се социоекономски и међународноправни дискурси испреплету и евентуално допринесу истраживању нових могућности за продубљивање друштвених и економских веза. Ово би могао сугерисати и наступ министра Дачића у оквиру процеса сарадње Југ-Југ на конференцији у Буенос Ајресу марта 2019. године, којим се на

¹¹¹² Србија радила у пару са Белорусијом, Хрватска у пару са Бугарском. Укупно учествује 9 држава из источноевропске групе. Погледати такође Жупањевац 2015, 257, и цитат на стр. 262.

¹¹¹³ Такође упоредити са МиСП н.д. „Република Србија и Уједињене нације (УН)”; Удружење за Уједињене нације Србије н.д; (UN) Department of Economic and Social Affairs 2019.

¹¹¹⁴ МиСП 2018в.

¹¹¹⁵ Ово питање добро илуструју и ставови грађана о европској интерграцији, неутралности, односима са великим силама, итд, што поткрепљује и темељно истраживање које је спровео Београдски центар за безбедносну политику марта 2017. године. Међу главним налазима је следеће: „Већина грађана Србије је и даље за чланство у ЕУ, против чланства у НАТО и задовољна постојећим нивоом сарадње са Русијом. Перцепција ЕУ је погоршана у последњем периоду, једино је још увек ауторитет по питањима демократије и владавине права, а од чланства се очекује економска корист и побољшање имица у свету. Већина грађана за дефинисање концепта неутралности у спољној и безбедносној политици Србије”. Погледати: Beogradski centar za bezbednosnu politiku 2017 (аутори Милош Поповић и Соња Стојановић Гајић). Такође упоредити са МиСП 2018а.

¹¹¹⁶ МиСП 2018а; МиСП 2019б.

известан начин реafirмише интересовање за неке од давних мултилатералних партнерстава југословенске спољне политике с тим деловима света започето пре више од пола века. На тој конференцији, став Србије је био да поштовање међународног права и међународних институција доприноси јачању мултилатерализма: „Република Србија ће и убудуће наставити да се снажно залаже за јачање мултилатерализма, система УН-а и међународне солидарности, уз поштовање суверене једнакости свих држава чланица”.¹¹¹⁷ Кроз принципјелно залагање за мултилатерализам и учешће у преговорима, мале државе несумњиво унапређују свој статус, па и морални углед, као ваљани и вредни чланови међународног друштва. Може се рећи да овакви облици присуства у самитској дипломатији за мале државе, упркос свом прагматском мотиву доводе и до позитивних екстерналија у виду подизања нивоа социјалног капитала који је трансферабилан у другим форумима као облицима међународног мрежног комуницирања. Имајући у виду укупну дипломатску активност Србије током претходне деценије може се извући и радни закључак да је упркос њеном дефанзивном позиционирању КИУ њен дипломатски капитал ипак увећан кроз повећан број интеракција са другим земљама у односу на деведесете године прошлог века. Наравно, притом остаје да се критички разматрају достигнућа таквог актерства, односно, да ли оно може бити даље развијано тако да одговара евентуалној промени позиционирања КИУ од дефанзивности према утицају у процесу европске интеграције земље.

Циљ овог поглавља био је да се аналитички сагледају образци промене и сталности у КИУ Србије током безмало три деценије политичке динамике, у периоду између 1992. и 2000, те 2001. и 2020. године. Наиме, показано је, у складу са предложеним интерпретативним оквиром да постоје спољнополитичка подрадобља у оквиру предметног времена, а која одговарају конфигурацији минимума/максимума конвергенције и дивергенције КИУ. Период током 1990-их био је обележен конфликтним контекстом југословенских ратова и Милошевићеве ауторитарне владавине, резултиравши максимумом дивергенције КИУ и међународном изолацијом и економским санкцијама УН против СРЈ и Србије. Била је то политика крајње погубна по њене националне интересе и међународни статус. Ситуација се донекле поправила између 1996. и 1998. године, да би максимум дивергенције био досегнут 1999. током НАТО интервенције и бомбардовања СРЈ. Тада је Косово и Метохија у складу са одредбама резолуције 1244 СБУН постала предметом управљања цивилне мисије УНМИК и војног присуства НАТО у виду мисије КФОР. Тиме су суштински детерминисане претпоставке нестабилности државног идентитета Србије и њене међународне улоге као углавном проактивно дефанзивне. Време између 2000. и 2003. године одговарало је максимуму конвергенције након рушења Милошевићевог режима и доласка демократских странака на власт када је направљен дисконтинуитет са политиком старог режима. Тада су спољнополитички идентитет и улоге Србије били максимално приближени и адекватни њеном циљу шире реинтеграције у међународно друштво и учлањивања у међународне организације. Време између 2004. и 2008. године било је обележено смањеном конвергенцијом услед настојања да се реорганизује и консолидује државни идентитет након раздруживања СЦГ и обнављања државности Србије 2006. године. У то време приметна је релативна стабилност њене спољнополитичке улоге упркос нестабилности ситуације у вези са статусом Косова, што се може окарактерисати као минимум конвергенције КИУ. Раздобље између 2008. и 2012. године представља време противсецесионистичке спољне политике Србије након једнострано проглашене независности Косова, и њен КИУ је, у најмању руку, био ванредно дипломатски активан и дефанзивно постављен што га карактерише као минимум дивергенције. Након 2013. године поново долази до релативног приближавања међународне улоге Србије очекивањима у погледу моделског очекивања од понашања једне мале европске државе, те тај период опет представља минимум конвергенције. Наиме, долази до адаптације и нормализације КИУ у односу на период око 2008. године, те Србија почиње да узима значајнији број

¹¹¹⁷ N1 2019.

институционализованих улога и функција у оквиру УН система у складу са дискурсима међународне безбедности и социоекономског развоја. Показавши теоријско-методолошко-аналитичку свезу оквира КИУ, у шестом поглављу на сличан начин биће анализирана спољнополитичка делатност Хрватске, с фокусом на дискурзивно конструисање идентитета и улога у светлу њеног представљања пред ГСУН, те осталих битних облика њеног учешћа и доприноса раду УН.

ШЕСТО ПОГЛАВЉЕ

Хрватска и Уједињене нације – конституисање спољнополитичког идентитета и улоге, од слабе нове државе према активној малој држави чланици (1992–2019)

Предмет разматрања овог поглавља обухвата безмало три деценије новије политичке историје Хрватске – од насилног распада СФРЈ, преко настанка, признања и афирмације нових малих држава на постјугословенском простору, па до њеног уласка у евроатлантску констелацију. Наиме, након проглашења независности и 1991. године, Хрватска је као главни задатак одредила изградњу државе, те потрагу за међународним признањем. У том смислу билатерални односи и циљ учлађења у Уједињене нације чинили су спољну политику врло значајним делом њеног укупног дискурса у конфликтном и ауторитарном политичком контексту раних постјугословенских година. Рат је чинио формативно искуство изградње државе у Хрватској и одређивао је карактер друштвеног, политичког и безбедносног контекста до 1996. године. Од 2000. године долази до формалне смене националистичког и ауторитарног контекста и заокрета према више демократској политичкој оријентацији у светлу транзиционе парадигме и конвергирању према дискурсу евроатлантске интеграције.

Циљ овог поглавља је да, у светлу ове (недовршене) постјугословенске транзиције, сагледа и начин на који је Хрватска конституисала свој међународни идентитет као нова мала држава у периоду између 1992. и 2019. У том раздобљу, она је свеобухватним средствима у рату и дипломатији прошла пут од проглашења признања и тражења широке подршке за њен статус новопроглашене државе, преко настојања постизања територијалног интегритета у условима рата па до учлађења у евроатлантске организације као што су НАТО и Европска унија. Ови процеси могу бити сагледани са међународне и мултилатералне равни, пре свега из угла Уједињених нација, као битне арене у којој се суочавају глобални и национални дискурси. Динамика и мене спољнополитичког идентитета и улога Хрватске биће анализирани у склопу њеног УН дискурса тако што се сагледавају начини на које се тај спољнополитички дискурс конституише у сусрету тема које долазе са националног и међународног нивоа. Тако не само да се карактеризује спољна политика Хрватске, већ се такође објашњава како држава конструише своју концепцију улога између самоперцепције и очекивања других.

Званични дискурс исказан у говорима хрватских представника пред Генералном скупштином УН након 2000. године предмет је истраживања овог поглавља. Овде се сагледава динамика узајамног конституисања спољнополитичких идентитета и улога Хрватске у међуодносу националног и глобалног. Према томе, дискурс државе у универзалној организацији као што су УН требало би да може указати на обрасце и динамику њених идентитета и улога у другим, ужим билатералним и регионалним оквирима којима се спољна политика институционализује у аренама међузависности. Очекивање интерпретативног оквира КИУ у случају Хрватске јесте да су њени спољнополитички идентитети и улоге током предметног периода углавном следили тренд конвергентности. Ова претпоставка биће предмет критичког разматрања и провере у наставку.

Применом интерпретативног оквира КИУ, требало би да се истраже следећа оријентациона питања и теме: дискурзивно представљање спољнополитичких идентификација и улога; начини структурирања и уоквиравања вредности и постигнућа државе у њеном спољнополитичком дискурсу унутар УН; начини исказивања осећаја припадности у оквиру УН; начини одношења према другим актерима унутар УН и како такве репрезентационе праксе утичу на значење тако суконституисаних идентитета и улога за малу државу. Поглавље је организовано у неколико целина. Прво се износе неке опште напомене о стратегијским, институционалним и идентитетским аспектима спољне политике. Потом се

прелази на анализу међународне социјализације Хрватске са становишта теорије улога. Затим следи анализа хрватске спољне политике на мултилатералној равни у три метадискурса УН: међународног мира и безбедности, социоекономског развоја, те људских права. Интерпретативни оквир КИУ примењује се у циљу карактеризације и оцењивања учинка Хрватске улоге у УН између млађег положаја објекта делања УН (УН у Хрватској) и зрелијег делатног субјекта (Хрватска и УН) унутар Организације. Излагање се завршава сагледавањем целокупнијег актерства Хрватске у систему УН између 2000. и 2019. године. Биће понуђен посебнији осврт на две мини-студије случаја: за време мандата несталне чланице Савета безбедности (2008–2009) и активности Хрватске у оквирима дискурса међународног мира и безбедности, те социоекономског (и одрживог) развоја.

6.1. Опште напомене о спољној политици Хрватске и њеним институционалним аспектима

Република Хрватска је учлањењем у Европску унију 2013. године суштински променила своју спољнополитичку констелацију у односу на 1991. годину тако што је од императива аутономије мале државе пригрлила стратешку интеграцију. Министарство вањских и европских послова (МВЕП) актуелну спољну политику организационо је разврстало у пет функционалних или тематских категорија које чине основу спољнополитичке концепције: билатерални односи, мултилатерални односи, привредна дипломатија, односи са дијаспором („Хрвати изван Републике Хрватске“) и међународне санкције („међународне мјере ограничавања“). Као приоритети спољне политике наводе се: позиционирање унутар институција ЕУ, сарадња са државама савезницама у оквиру НАТО, мултилатерална сарадња, „позиционирање Хрватске у сусједству“, билатерална сарадња и привредна дипломатија, те „посебни пројекти“.¹¹¹⁸ Даље ће бити описани и анализирани елементи спољнополитичке концепције, са фокусом на мултилатералне односе.

У неким основним цртама, МВЕП званични наратив хрватске спољне политике поставља у светлу остваривања стратешких циљева у раздобљу од четврт века са постизањем учлањења у НАТО и Европску унију. Притом се спољна политика оцењује као „успешна“, и односи се на заштиту националних интереса у погледу „осигурања благостања“, укључености у светску привреду, и учешћа у „одлучивању о важним глобалним питањима“, са фокусом на „осигурање мира и мирно рјешавање међународних кризних ситуација“.¹¹¹⁹ Из претходног се да видети да је РХ од проглашења независности 1991. године имала три стратешка циља у спољној политици која је успела остварити: први се односи на међународно признање, други на чланство у НАТО, и трећи, чланство у Европској унији. Слично овоме сматра и Дејан Јовић, професор политичких наука и некадашњи спољнополитички саветник председника РХ Иве Јосиповића, с тим што међународном признању ту придодаје и успостављање контроле над територијом земље након ратова из 1990-их година.¹¹²⁰

Недвосмислено је да се након 2013. године спољнополитички приоритети Хрватске мењају након уласка у Европску унију – при чему спољна политика постаје предвидивија услед 'кишобрана' НАТО и окриља ЗСБП, али и са додатним очекивањима координације. Према Јовићу, са стицањем међународног признања и „осигуравањем територијалне цјеловитости Републике Хрватске“, те њеним уласком у НАТО и ЕУ, остварени су циљеви њене „једноциљне“ политике.¹¹²¹ Очекивања су била да Хрватска, како то Јовић запажа, након уласка у ЕУ води „лепезасту“ спољну политику која је сложенија. Док је на међународном

¹¹¹⁸ MVEP. n.d. „Vanjska politika“.

¹¹¹⁹ *Ибид.*

¹¹²⁰ Jović 2011.

¹¹²¹ Поређења ради, док Хрватска води „једноциљну“, Србија води „једнотематску“ спољну политику (фокусирану на један проблем).

плану даљи ток хрватске спољне политике структурно одређен њеним положајем и статусом мале државе (прво кандидата, па онда и чланице ЕУ), на унутрашњем плану га одређује такмичење „идеолошко страначке оријентације” (либерали, конзервативци и социјалисти).¹¹²² Наведени чиниоци према Јовићевој анализи одређују и могућности РХ за даље спољнополитичко делање. Након 2013. године те могућности су, показује се у пракси, измењене и у светлу укупне смене њене маргиналне констелације. Наиме, за нешто више од десет година, аспирант на чланство постала је мала држава чланица која се са спољашње маргине политички и симболички приближила језгру ЕУ.¹¹²³

Сажет приказ путање хрватске спољне политике у званичном дискурсу даје се у годишњим саопштењима МВЕП 22. маја, а поводом обележавања дана пријема Хрватске у УН. Наративно је обликована тематика трансформације државног и спољнополитичког идентитета према малој и активној држави чланици УН, што се види у овом саопштењу из 2018. године. Ради се о својеврсном политичком ритуалу где се годишње региструју и повезују еволутивни елементи спољнополитичког идентитета кроз време и настоји стећи власништво над делом политичке историје:

„Тијеком 26 година чланства, Хрватска је прошла сложен пут од рата и агресије, приматељице међународне развојне помоћи на чијем се подручју налазило неколико мировних мисија Уједињених народа, до државе која је заокружила свој територијални интегритет те постала пружатељица помоћи и има властите постројбе у мировним мисијама и операције УН-а диљем свијета. У Уједињеним народима Хрватска је остварила низ значајних резултата: била је нестална чланица Вијећа сигурности и судјеловала у раду бројних престижних тијела организације попут Господарског и социјалног вијећа и Комисије за изградњу мира [...] Хрватска активно судјелује у свим сегментима рада УН-а, а хрватски дипломати, војници и полицајци за свој рад редовито добивају високе оцјене, придоносећи постизању мира у свијету и међународном угледу РХ”.¹¹²⁴

Иако је битно разматрати целокупну констелацију хрватске спољне политике у њој доминантном евро-атлантском гео-политичко-економском контексту, у овом поглављу ћу се пре свега бавити мултилатералним гледиштем на њене главне механизме, процесе и динамику. Такав ракурс омогућава да се КИУ сагледа у специфичној дискурзивној формацији која користи увиде из најширег међународног поља у којем се конституишу спољнополитичке концепције и испитује домет делатништва једне нове мале државе у светској политици. Узимајући систем УН и његове мастер-дискурсе међународног мира и безбедности, људских права и економског развоја, могуће је истражити развој хрватске спољнополитичке концепције и статуса унутар УН, испитујући модалитет суконституисања њеног КИУ и тих средишњих и организујућих дискурса светске политике. У наставку следи критичко тумачење мултилатералне димензије спољнополитичког делања РХ из два угла. Као прво, разматрају се значења односа Хрватске и УН у светлу еволуције и достизања евроатлантског КИУ. Као друго, сагледава се њено постепено грађење статуса, од слабе новонастале државе до активне мале државе чланице УН.

¹¹²² Сажето и наведено из Јовић 2011.

¹¹²³ Занимљиво је да и сам назив Министарство вањских и европских послова на изванредан симболички начин сугерише о организационом сигнализирању спољнополитичке оријентације Хрватске спољне политике у европским оквирима, будући да је 2005. године дошло до спајања Министарства европских интеграција и Министарства спољних послова. С друге стране, Србија има Министарство спољних послова, а некадашња Канцеларија за европске интеграције (основана 2004. године) је постала Министарство за европске интеграције 2017. године. Такође видети моје разматрање у Ковачевић 2019 о хрватској спољној политици у светлу аналитичког оквира маргиналних констелација малих држава.

¹¹²⁴ МВЕП 2018. Додуше, Августинчићев уметнички рад постављен је испред седишта УН у Њујорку децембра 1954. године као поклон СФРЈ (погледати: UN Photo. 2005. „Equestrian Statue Donated by Yugoslavia to UN Headquarters”).

6.2. Теорија спољнополитичких улога и међународна социјализација Хрватске у постјугословенском контексту

Амерички теоретичар спољне политике Тајс сматра да мале државе у међународној социјализацији могу проћи кроз три „мастер-статуса” који одговарају њиховом положају у оквиру међународног система и његове друштвене структуре на глобалној и регионалној равни. Наиме, држава прво стиче суверени статус након проглашења независности. Потом путем признања и успостављања дипломатских односа са другим државама и чланством у УН и другим међународним организацијама држава стиче статус „новајлије” у међународном систему. Следећи статусни ниво мале државе чланице стиче се додатним сазревањем у међународном систему и могућношћу преузимања ширег спектра спољнополитичких улога.¹¹²⁵ Тајсова класификација познаје још и статусне нивое објективно већих чланица и великих сила (које имају доминантну улогу у процесу међународне социјализације). Ова Тајсова класификација нивоа статуса држава интегрисана је у оквир КИУ, и помоћи ће квалитетнијем мапирању динамике статусне прогресије Хрватске на мултилатералној равни спољне политике у оквиру система УН. Посебан осврт је дат на процес суконституисања идентитета и улога у дискурзивним праксама пред Генералном скупштином и Саветом безбедности у оквирима мастер-дискурса (поља) међународног мира и безбедности.

У првим годинама након проглашења независности, Хрватска није била чланица интеграција и војних савеза, и није могла пуно бирати своју улогу. Ово се уклапа у Тајсово запажање које уопштава на примеру изрелске спољне политике, када пише да „нове државе често трагају за неутралном или несврстаном улогом по ступању у међународни систем. У суштини, ово је политика преживљавања – одбијање уплитања (енг. *entanglement*) која би могла увући државу у рат”.¹¹²⁶ Претходно запажање се, пак, не може у потпуности применити и у случају Хрватске зато што је она од самог почетка и ступања у међународни систем била део и учесник ратног контекста. Међутим, оно је једним својим делом у погледу положаја нових држава подесно за разумевање динамике и резултата хрватске спољнополитичке праксе регистроване у званичном дипломатском дискурсу. Ту се мисли на ране чинове нове државе на међународној позорници током југословенске ратне драме 1991–1995. и њених одјека 1996–2000, односно на темељну реоријентацију према евроатлантском дискурсу и праксама у првој деценији 21. века. Ово поглавље се детаљно бави сагледавањем овог раздобља након 2000. године, узимајући општу карактеризацију из деведесетих година ради могућности упоредног сагледавања УН дискурса Хрватске и Србије у истом временском периоду.

Међутим, имајући у виду шири контекст и искуство хрватске спољне политике, може се у овом аргументу чути и ехо оне Тилијеве максиме да је „рат створио државу, а држава је створила рат”.¹¹²⁷ Хрватска држава је почињала током рата и прошла је кроз рат, па је стога потребно донекле прилагођено сагледати горње Тајсово запажање које је изнео на примеру Израела. Други истраживачи су запазили да је Хрватска током 1990-их користила националистички дискурс који је углавном био оријентисан према осигуравању националног интереса у погледу консолидације и суверенитета – те да ставови и оријентација према ЕУ ступају на сцену тек касније.¹¹²⁸ У том смислу су спољнополитички циљеви који се односе на статус државности и улазак у међународне организације током 1990-их пре свега везани за статус Хрватске као *државе новајлије* у међународној социјализацији, те за њене односе у региону током ране фазе постконфликтне нормализације односа са СР Југославијом. Такву

¹¹²⁵ Thies 2013.

¹¹²⁶ Thies 2013, 116.

¹¹²⁷ По овој сентеници чувен је друштвени теоретичар Чарлс Тили, који се највише бавио проучавањем изградње модерних држава. Погледати кратак осврт на Тилијеву мисао у Nexon 2013.

¹¹²⁸ Погледати Jović 2011.

политику би требало посматрати у највећој мери као део ширих међународних напора да се регион стабилизује прво у политичком и економском смислу, па тек онда у друштвеном имајући у виду тешко наслеђе етнонационалих сукоба на простору бивше Југославије. У једној таквој сложеној ситуацији постепена нормализација, стабилизација и социјализација постјугословенских држава у евроатлантским оквирима требало је да буде модел за превазилажење антагонизама кроз међународно присуство, кооперативну безбедност и регионалну сарадњу.

У случају Хрватске, промена спољнополитичке оријентације не само да је симболички потврђена, већ и омогућена ЕУ самитом за Западни Балкан одржаном у Загребу крајем 2000. године. Тиме се на неки начин ова држава укључује у знатније односе са ЕУ и наговештена је перспектива стабилизације и европске интеграције за регион. У духу тог миленијумског ентузијазма, а такође и на трагу петооктобарских промена у Србији, Самиту је присуствовао и председник СРЈ Војислав Коштуница. Тиме се процес стабилизације и придруживања инаугурисао као могућа парадигма жељене регионалне трансформације, те главни оквир политику ЕУ према овом региону и његовој међународној социјализацији.¹¹²⁹ Тај модел социјализације држава је везан како за међународну структуру и њене обзире у складу са политиком великих сила и моћних актера на глобалном нивоу, тако и за регионалну и подрегионалну политику. У оваквој констелацији, Западни Балкан је истовремено био структурно условљен глобалним нивоом (пре свега улогом САД), и регионалним нивоом (улога Европске уније и утицајних европских сила попут Француске, Немачке, Велике Британије, Италије). На подрегионалном нивоу социјализација би требало да се одвија кроз дискурс нормализације односа, пре свега између Хрватске, БиХ и СРЈ, те осталих некадашњих југословенских република од 1996, а нарочито након 2000. године. На тај начин њихове регионалне улоге биле би узајамно социјализоване – било да су прихватане или оспораване, под значајним међународним присуством (нпр. УН и НАТО у БиХ и на Косову) и мрежом споља подстицаних и подржаних облика регионалне сарадње и управљања подрегионалном безбедношћу.

Теорија спољнополитичких улога нам даје очекивања да ће протоком времена и својим сазревањем, нове државе успети да трансформишу и свој профил у међународним односима од релативно пасивног и рутинског према активнијем и разноврснијем. Хрватска је погодан пример за испитивање овакве хипотезе. Тајс, наиме, сматра да „сазревањем у систему, државе обично напуштају неутралну улогу у корист активнијег држања у светској политици. Швајцарске овог света су изузетак, не и правило”.¹¹³⁰ Управо померање Хрватске према чланству у НАТО и ЕУ указује на валидност претходног теоријског става.

Као што је о томе писао Јовић,¹¹³¹ за разумевање међународног идентитета Хрватске, а поготово њене европске политике значајно је узети у обзир идеолошку потку унутрашње политике и дискурс који се налази на левици, центру и десници. Током 1990-их ХДЗ је играо на карту патриотског дискурса који се односио на теме самосталности и суверености Хрватске. Одатле је и спољна политика била продужетак унутрашње политике. Тај дискурс био је знатно укорењен у ширем етнонационалистичком дискурсу који је конзервативно оријентисан у погледу могућности евроинтеграције. Стога ни чланство у ЕУ, па ни у НАТО нису били суштинска тема, већ су односи са овим организацијама и кључним земљама Европе били схватани као начин да се остваре ти почетни стратешки циљеви. Промена наступа после 2000. године са сменом ХДЗ-ове владе у Загребу и доласком социјалдемократских политичара на чело земље. Отуда се и са променом околности у Хрватској, па и у региону напушта та стриктно прагматична, реалистичка и евроскептичка позиција из времена Туђмановог председниковања. Тиме је извршен отклон од те скептично-неутралне позиције према евро-

¹¹²⁹ Додуше, ЕУ ће 2003. на Солунском самиту представити агенду којом је предвиђена перспектива чланства за државе Западног Балкана.

¹¹³⁰ Thies 2013, 116.

¹¹³¹ Jović 2011.

атлантској перспективи која ће, уз изазове, успоравања и убрзавања, ипак обележити даљу путању хрватске спољне политике до 2013. године. Период између 2013. и 2019. године биће обележен даљим трагањима за новом спољнополитичком концепцијом Хрватске као мале државе чланице ЕУ – што је занимљиво за испитивање њене регионалне, европске и мултилатералне политике. Мултилатерална димензија ће се односити пре свега на Хрватску улогу и представљање спољнополитичке концепције у оквиру система УН као индикатора учешћа у светским пословима.

6.3. Мултилатерална равн хрватске спољне политике

Важан приоритет за Хрватску од 1992. године било је учлањење у међународне организације као средство изградње статуса и функционалног учешћа у светским пословима. У мултилатералним односима, спољна политика РХ препознаје четири врсте институција: глобалне мултилатералне организације¹¹³², институције регионалне сарадње¹¹³³, остале међународне и регионалне организације¹¹³⁴, и привредне и финансијске институције. Међу глобалне мултилатералне организације у чијем је чланству, Хрватска приоритетно убраја Уједињене нације (од 1992), НАТО (од 2009), Савет Европе (од 1996) и ОЕБС (од 1992). Као релевантни оквири регионалне сарадње препознати су Стратегија Европске уније за јонски регион, Јадранско-јонска иницијатива, Стратегија Европске уније за дунавски регион, Процес сарадње у Југоисточној Европи, Савет за регионалну сарадњу, Средњеевропска иницијатива, Дунавска комисија, Савска комисија, и други. Ту си и организације са којима Хрватска сарађује самостално, попут Међународне организације Франкофоније и Афричке уније (статус посматрача), Азијско-Европског састанна (АСЕМ); или посредно путем спољне политике ЕУ (АСЕАН и Арапска лига). Наводи се и Организација исламске конференције, али без појашњења о статусу сарадње. Међу привредне и финансијске институције од значаја за Хрватску су Светска трговинска организација – WTO (од 2000. године), Организација за економску сарадњу и развој – ОЕСД (кандидатура за чланство поднета 2017. године), Економска комисија УН за Европу – UNECE, Конференција УН за трговину и развој – UNCTAD (уз чланство у УН, од 1992. године), Европска банка за обнову и развој – EBRD, Светска Банка (од 1993. године) и Међународни монетарни фонд (од 1992. године).

6.3.1. Спољна политика Хрватске у оквирима три глобална дискурса: међународни мир и безбедност, социоекономски развој и људска права

У званичном дискурсу се наводи да су следеће теме од значаја за међународну безбедност из хрватског ракурса: контрола конвенционалног наоружања с низом припадајућих међународних споразума и механизма,¹¹³⁵ нуклеарно разоружање и спречавање ширења нуклеарног наоружања, с низом припадајућих режима контроле, споразума и иницијатива;¹¹³⁶ биолошко и хемијско оружје (CWC, BTWC);¹¹³⁷ извозна контрола робе војне и двоструке намене, у складу са критеријумима ЕУ;¹¹³⁸ међународне мировне мисије и операције, санкције, транснационалне претње, и рад RACVIAC центра за међународну сарадњу, тј. регионалне иницијативе која се налази са седиштем у Хрватској. Међу све присутније транснационалне претње убројани су тероризам, сајбер безбедност, организовани криминал, корупција и илегални наркотици.¹¹³⁹ Када је реч о тзв. глобалним темама, МВЕП препознаје одрживи

¹¹³² MVEP. n. d. „Multilateralne organizacije i inicijative”.

¹¹³³ MVEP. n. d. „Regionalna suradnja”.

¹¹³⁴ MVEP. n. d. „Druge međunarodne i regionalne organizacije”.

¹¹³⁵ MVEP. n.d. „Kontrola konvencionalnog oružja”.

¹¹³⁶ MVEP. n.d. „Nuklearno razoružanje i sprečavanje širenja oružja za masovno uništenje”.

¹¹³⁷ MVEP. n.d. „Biološko i kemijsko oružje (CWC, BTWC)”.

¹¹³⁸ MVEP. n.d. „Izvozna kontrola vojne i dvojne namjene”.

¹¹³⁹ MVEP. n.d. „Transnacionalne pretnje”.

развој, климатске промене, енергију, воду и миграције.¹¹⁴⁰ Као једна од области спољне политике наводе се и људска права, при чему се фокус ставља на политику ЕУ у области људских права, те људска права у међународним организацијама са посебним освртом на Савет за људска права УН.

На пољу социоекономског развоја и људских права, последњих година Хрватска истиче и „властите иницијативе” у приоритетним областима које се тичу права деце, жена, мањина и угрожених верских заједница у иностранству. Стиче се утисак да је та област нарочито наглашена у контексту употребе постконфликтног наслеђа из 1990-их година, те одређених потешкоћа које та држава и даље има са осигуравањем положаја и права мањинских националних заједница (и битно питање српско-хрватских односа). О повезаности конфликтног контекста и војних тема са темама које Хрватска прати у систему УН говори и истицање у званичном дискурсу да је она била међу носиоцима иницијативе којом је усвојена и Резолуција о приговору савести заједно са Костариком и Пољском у Савету за људска права 2017. године. Подвлачи се и то да је међу приоритетима и заштита права деце, жена и различитих дискриминисаних верских група, те промовисање права на приступ водама.¹¹⁴¹

Након ступања у чланство ЕУ, Хрватска је почела да трансформише свој положај у односу на глобални социоекономски дискурс постајући даваоцем међународне развојне помоћи. У званичном дискурсу се ова промена декларативно истиче као један од нових стубова спољнополитичке делатности под рубриком развојна сарадња и хуманитарна помоћ. Националном стратегијом развојне сарадње¹¹⁴² за период од 2017. до 2021. године наводе се очекивања према активностима које уважавају обавезе из чланства у ЕУ¹¹⁴³, уз свест о разликама у односу на развијеније и богатије европске демократије. Тиме Хрватска настоји обликовати своју почетну улогу донатора.¹¹⁴⁴ Занимљиво је и то да се концепт изградње мира (као део дискурса међународног мира и безбедности) у званичном концепту посматра као део развојне политике и међународне сарадње. Креатори политике су у званичном наративу повезали ту тему са хрватским политичким идентитетом и успостављањем државности што се сагледава процесуално. Хрватска себе види као „државу са имиграцијском и емиграцијском традицијом, а нарочито као држава суочена с питањем избјеглица и прогнаника тијekom Домовинског рата”, која „се залаже за дијелење знања и искустава у подручјима изградње мира”.¹¹⁴⁵ Циљ таквог позиционирања је да се „угради национална развојна компонента у ЕУ-ов и глобални инструментариј међународне развоје сарадње и хуманитарне помоћи”.¹¹⁴⁶

Из горњег се да видети да Хрватска сопствени државни идентитет настоји потврђивати у измењеном контексту тако што повезује и пренамењује унутрашње тековине ратне изградње државе са спољашњим дискурсима међународног мира и безбедности. Таква стратегија се може читати као израз потраге за могућностима спољнополитичког делатништва којим се врши реконтекстуализација проживљеног. На тај начин се концепт улоге реконцептуализује јер се ратно искуство представља у светлу нових међународних потреба те се сада исказује језиком из области развојне сарадње и хуманитарне помоћи.¹¹⁴⁷ Наиме, Хрватска тиме као да настоји приближити се развијеним земљама чланицама ЕУ из западне и северне Европе које су развиле водеће улоге у поменутој области међународне развојне помоћи. Ослањајући се на савремени развојни дискурс, Хрватска показује тежњу ка прерађивању своје раније уско-регионалне улоге *примаоца* и *потрошача* развојне помоћи у процесу међународне социјализације/изградње државе у државу која жели себе представити у улози *консултанта* за међународни развој и *донатора* скромних могућности.

¹¹⁴⁰ MVEP. n.d. „Globalne teme”.

¹¹⁴¹ MVEP. n.d. „Ljudska prava u hrvatskoj vanjskoj politici”.

¹¹⁴² MVEP. n.d. „Strategija razvojne suradnje 2017–2021”.

¹¹⁴³ MVEP. n.d. „Prioriteti razvojne politike Republike Hrvatske”.

¹¹⁴⁴ MVEP. n.d. „Razvojna suradnja, globalni razvoj i uloga Hrvatske kao donatora”.

¹¹⁴⁵ *Ибид.*

¹¹⁴⁶ MVEP. n.d. „Poslijeratna demokratska tranzicija”.

¹¹⁴⁷ MVEP. n.d. „Razvojna suradnja”.

Покушаји обogaћивања концепције улоге у пољу међународног развоја у пракси се врши ступањем у пројекте или партнерства са земљама из постконфликтног контекста или са глобалног Југа.¹¹⁴⁸ Таква пракса се на другој страни представља ЕУ као аспирација на улогу регионалног социјализатора на Западном Балкану путем „преношења искустава” државама кандидатима у преговорима о чланству. Иако је оваква политика Хрватске на самом почетку и представља у већој мери концепт него ли разрађену праксу спровођења, мора се казати да је то типска, али солидно конципирана и у званичном дискурсу јасно исказана замисао.¹¹⁴⁹ Притом, намеће се питање колико оваква политика једне нове државе чланице може бити успешна, и у ком обиму Хрватска може самостално остварити све развојне циљеве или пак скалирати такву политику која би допринела трансформацији њеног КИУ. Наиме, КИУ Хрватске је у претходних петнаестак година на максимуму конвергенције, те би требало посматрати да ли ће постепено проширивање концепције улоге утицати и на промену саморазумевања хрватског спољнополитичког идентитета. Проспективно разматрање таквих могућности свакако захтева разматрање досадашњег карактера и динамике КИУ. У наставку ће три конститутивна раздобља хрватске спољне политике (1992–2000, 2000–2013, 2013–2019.)¹¹⁵⁰ бити подробније анализирана са становишта КИУ, и његовог представљања у дискурсу Уједињених нација.

Раздобље од 1992. до 2000. године из перспективе КИУ разматрам дотичући се три питања или проблема. Прво питање се тиче пријема Хрватске у чланство Уједињених нација. Друго питање се односи на институционалну улогу Генералне скупштине, Савета безбедности и других главних органа Уједињених нација у међународном обликовању постјугословенског кризног и (пост)конфликтног контекста кроз њихове специфичне мере (попут мировних операција или међународних судова). Треће питање тиче се ефеката постјугословенског контекста и хрватске улоге на развој УН система и његових пракси на крају 20. века. Оквир КИУ би требало да нам омогући стицање увида у димензије спољнополитичке стратегије, понашања и делања Хрватске у односу на ограничења и подстицаје који су долазили из међународног система чији је УН главна мултилатерална арена. У том конфликтном раздобљу, између 1992. и 1996, Хрватска је била објекат деловања УН преко мировних операција. После 1996, а нарочито након 2000. године Хрватска почиње трансформисати свој однос са УН, и окреће се према могућностима међународног делања. Започето је учешће у мировним операцијама УН, које је било добра прилика да се ради на капацитетима који ће такође бити од значаја за сарадњу са НАТО и ЕУ кроз учешће у њиховим мисијама у иностранству. Ова објекатско-субјекатска трансформација карактера профила хрватске спољне политике из угла УН дискурса биће предмет анализе у наредна три одељка овог поглавља.

6.4. Истраживање спољне политике Хрватске из перспективе теорије улога: Уједињене нације у Хрватској

Хрватска и Словенија прогласиле су независност 25. јуна 1991. године, а тек крајем 1991, тј. у јануару 1992. године Европска заједница и њене земље чланице признаваће независност током југословенске кризе.¹¹⁵¹ Европска заједница водила се мишљењима Арбитражне комисије Мировне конференције о Југославији (познатија као Бадинтерова комисија), у погледу става о томе да је СФРЈ била у процесу распада (мишљење бр. 1) те да је на крају „Југославија престала да постоји” (мишљење бр. 10). Задржавањем републичких граница по принципу *uti possidetis* Комисија је дала допринос даљој међународној

¹¹⁴⁸ MVEP. n.d. „Primjeri dobre prakse”.

¹¹⁴⁹ MVEP. n.d. „Humanitarna pomoć”.

¹¹⁵⁰ Упоредити са Jović 2011.

¹¹⁵¹ За разматрање улоге УН током југословенске кризе, погледати поглавље Сузан Вудворд „The Security Council and the Wars in the Former Yugoslavia” (Woodward 2008). Дobar преглед дају и Spyros Economides и Paul Taylor у зборнику коју су уредили Economides and Berdal (2007).

социјализацији новопроглашених држава.¹¹⁵² Такође, мишљењем бр. 5 с почетка јануара 1992. године, Бадинтерова комисија је истицала да у то време није могуће признати независност Хрватске због положаја српске мањине, но хрватска страна је тада пружала уверавања да ће тај проблем бити исправљен. Већ почетком 1992. године неке државе чланице почињу да признају Хрватску – пре свега Немачка и Аустрија. Уједињене нације ће Хрватску, Словенију и Босну и Херцеговину примити у чланство у мају 1992. године.¹¹⁵³ Било је то време кризе и велике неизвесности, у којем су се већ водили оружани сукоби у Хрватској са ЈНА. Такође, Срби на територијама где представљају већинско становништво проглашавају своју аутономну област која је била позната као Република Српска Крајина.¹¹⁵⁴ Сукоби у Босни избијају током 1992. године, и ова два оружана сукоба била су повезана у погледу учешћа актера, регионалних и међународних. Према анализи коју износе Спирос Економидес и Пол Тејлор, „те ране 1992. године, ситуација у бившој Југославији бивала је све хаотичнија и сукобљавајућих принципа”.¹¹⁵⁵ Ни међународној заједници није било лако да се одлучи за интервенцију зато што је ситуација била „брутално сложена а УН и регионалне организације крајње неискусне и неприпремљене да делају са проблемима мира и поретка у постхладноратовском свету”.¹¹⁵⁶ Била је то фаза југословенске кризе и конфликтних односа која се може условно назвати за потребе овог поглавља *Уједињене нације у Хрватској*.

6.4.1. 'Уједињене нације у Хрватској' и контекст унутрашње политике до 2000. године

У новије време међу хрватским политиколозима постоји приличан консензус у погледу оцене природе политичког система те земље у првој деценији након стицања независности, као полуауторитарног или компетитивног ауторитарног режима, или нелибералне демократије. Политиколог Дарио Чепо се позива између осталог и на Чуларев рад према којем је тада успостављени политички режим био пре свега „резултат институционализације покрета ХДЗ у политички режим...”¹¹⁵⁷ Притом се оцењује да су два битна обележја такве унутрашње политике била да је „у погледу суштине режим био ауторитарни”, и да је „стекао легитимацију путем разумно слободних и поштених демократских процедура”.¹¹⁵⁸ Туђманов политички

¹¹⁵² О закључцима арбитражне Бадинтерове комисије (објављивана од децембра 1991. до јула 1992. године) из угла међународног права у најновије време расправља Милош Хрњаз. За расправу о односу између сецесије и права на самоопредељење у светлу стварања и распада југословенске државе, и у погледу схватања „сопства” и „не-сопства”, погледати Hrnjaz 2019, 24–32.

¹¹⁵³ MVEP. n.d. „The Republic of Croatia and the United Nations.” Ово је утврђено резолуцијом Генералне скупштине А/RES/46/238.

¹¹⁵⁴ Наратив Одељења за јавно информисање Уједињених нација (који се, пак, не сматра званичним документом) о почетку југословенске кризе и оружаних сукоба који су претходили доласку Унпрофора формулисан је на следећи начин: „Озбиљне борбе у Хрватској почеле су јуна 1991. године када су Хрватска и њен северни сусед Словенија прогласиле независност од Југославије, а Срби који живе у Хрватској, уз подршку Југословенске народне армије (ЈНА), супротставили се овом потезу. Напори Европске заједнице да се обуставе непријатељства средином 1991. године и реши криза у оквиру Конференције о Југославији показали су се као неуспешни. Уједињене нације постале су активно укључене у ситуацију у Југославији 25. септембра 1991. године када је Савет безбедности, састајући се на министарском нивоу, једногласно усвојио резолуцију 713 (1991) којом изражава дубоку забринутост због борби у земљи и позивајући на све државе да спроведу моментално 'општи и комплетни ембарго на све испоруке оружја и војне опреме Југославији'. Савет је похвалио и потпуно подржао напоре које је већ била предузела Европска заједница и њене државе чланице, уз подршку држава које учествују у Конференцији о безбедности и сарадњи у Европи (КЕБС), да се успоставе мир и дијалог у Југославији. Својом резолуцијом, Савет је позвао Генералног секретара да понуди своју помоћ у консултацијама са Владом Југославије и сви оних који промовишу мировне напоре”. United Nations Peace-Keeping 1996 [мој превод].

¹¹⁵⁵ Economides and Taylor 2007, 67.

¹¹⁵⁶ *Ибид.*

¹¹⁵⁷ Ћеро 2020, 1–2.

¹¹⁵⁸ *Ибид.*

ауторитет на *Пантовчаку* је у то време био „неупитан” па и у спољној политици.¹¹⁵⁹ У одлучивању се такође председник више ослањао на Савет за одбрану и националну безбедност, док је Министарство вањских послова у таквој констелацији ипак имало секундарнију улогу, док поједини аналитичари сматрају да је оно било у већој мери проевропски оријентисано од председника до 2000. године.¹¹⁶⁰

Хрватска је од почетка настојала да игра улогу нове, мале и суверене државе у међународном систему, али се суочавала са објективном немогућношћу решавања свог статуса у ратним околностима. Одлуком Генералне скупштине 22. маја 1992. постала је чланица УН, и настојала је од тада да игра улогу суверене државе, која је била озбиљно оспорена стањем на терену. Она је како се наводи на страници хрватског *Друштва за Уједињене народе*,

„РХ је постала пуноправна чланица УН-а 22. 5. 1992. С обзиром на ратне околности РХ је у раним 1990-има била честа тема расправа Опће скупштине УН-а, као и Вијећа сигурности, које је донијело низ резолуција о потреби обуставе непријатељстава и очувања територијалне цјеловитости РХ. С тим је циљем УН утемељио и 5 мировних мисија које су дјеловале на подручју Хрватске: UNPROFOR (1992–95), UNCRO (1995–96), UNTAES (1996–98), UNCPSG (1998) и UNMOP (1996–2002)”.¹¹⁶¹

Улогу нове државе Хрватска је на самом почетку у знатној мери стварала у односу са УН, као предмет деловања мировних операција у време југословенске кризе и ратова. На простору Хрватске и Босне и Херцеговине од фебруара 1992. до марта 1995. године била је распоређена мировна операција УН познатија као UNPROFOR, који је требало да раздвоји стране и служи као нека врста заштитних снага о чему сведочи и сам њен назив (енг. *United Nations Protection Forces*). Унпрофор је од почетка имао проблеме са сталним мењањем мандата и није било јасно да ли је циљ хуманитарни, неповредивост граница, или обоје.¹¹⁶² Било је ту свакако и проблема дипломатске природе, а нарочито због нејасног става САД у погледу врсте одговора – принуди на мир и страховање од укључивања у нови рат после интервенције у Ираку.¹¹⁶³ У том периоду Русија је била оптерећена сопственим транзиционим и економским проблемима те није узимала активнију улогу у почетку југословенске кризе. Ставови сталних чланица Савета безбедности нису у почетку давали подршку улози УН већ су сматрали да Европа треба да преузме одговорност и узме активну улогу. Мандат се развијао како је криза протичала,¹¹⁶⁴ од класичне операције очувања мира у непристрасном маниру, па до подршке раду UNHCR при испоруци хуманитарне помоћи и осигуравање зона забрањеног лета и тзв. сигурних зона.¹¹⁶⁵ Од августа 1992. године и Лондонске конференције, те доласка Дејвида Овена на чело Комисије за Југославију Европске заједнице, улоге ЕЗ и УН су се приближиле. Како то запажају Економидес и Тејлор, „улога УН у очувању мира [енг. *peacekeeping*] биће повезана са улоге ЕЗ у стварању мира [енг. *peacemaking*]”.¹¹⁶⁶ Та промена је подразумевала да се пређе преко линије која је постојала између „активног очувања мира и

¹¹⁵⁹ Šelo Šabić 2014, 75.

¹¹⁶⁰ Šelo Šabić 2014, 75–76.

¹¹⁶¹ Hrvatsko društvo za Ujedinjene narode. n.d. „UN in Croatia”.

¹¹⁶² UNPROFOR је установљен у Хрватској резолуцијом 743 Савета безбедности од 21. фебруара 1992. године.

¹¹⁶³ Economides and Taylor 2007, 68.

¹¹⁶⁴ Economides and Taylor 2007, 69–71.

¹¹⁶⁵ Economides and Taylor 2007, 71–72. Резолуција 752 из маја 1992. године, захтева се да се ЈНА повуче из бивших југословенских република изузев Србије и Црне Горе. Резолуција 757 је видела још активнију улогу за UNPROFOR, у погледу заштите Сарајева од напада српских снага у БиХ. Резолуцијом 770 од 13. августа 1992. године мандат UNPROFOR се додатно проширује да би се обухватио хуманитарни аспект и обезбедила хуманитарна помоћ UNHCR уз „сва неопходна средства”, што је било познато као UNPROFOR 2. Током 1993. и 1994. Унпрофор је могао да осигурава и поштовање Зона забрањеног лета или да се онемогући употреба наоружања за напад на „сигурне зоне” попут Сребренице ако претходно добије дозволу од Специјалног представника Генералног секретара који је тумачио да ли је то у складу са мандатом одобреним од Савета безбедности.

¹¹⁶⁶ Economides and Taylor 2007, 75.

наметања мира”, а нарочито имајући у виду тада још пасивну и прилично неодлучну позицију САД према могућности војне интервенције.¹¹⁶⁷

Од марта 1995. године UNPROFOR је замењен мисијом UNCRO која је на терену била до јануара 1996. године. Мандат UNCRO¹¹⁶⁸ био је везан за примирје из марта 1994. године и спровођење економског споразума из децембра 1994, и спровођење релевантних резолуција Савета безбедности. Мисија је била овлашћена и за надзор над протоком војних лица и опреме између Хрватске, Босне и Херцеговине и СРЈ, фацилитација испоруке међународне хуманитарне помоћи преко територије Хрватске у БиХ и надзор над демилитаризацијом полуострва Превлака. Мандат UNCRO у многострујној је био „прелазан”, и одређен стањем на терену током 1995. године, и окончан је испоставиће се тако што је био диктиран догађајима који ће довести до пада РСК и прогона више од 200 хиљада Срба током хрватске војне операције „Олуја” у августу 1995. године.¹¹⁶⁹ Касније је успостављена цивилна администрација на територијама које су биле под контролом Срба у РСК, односно под мандатом UNTAES на простору источне Славоније. Мисију UNTAES још једно краће време наследила је мисија UNPSG који је имала мандат да надзире рад хрватске полиције на тој области током 1998.¹¹⁷⁰

Постконфликтни контекст у рањивом постјугословенском региону обликован је након склапања Дејтонског споразума, при чему је међународна заједница наставила да има улогу прекривача у безбедносној динамици БиХ, притом се повлачећи из Хрватске. Време између 1996. и 2000. обележили су изазови нормализације и успостављања дипломатских односа између СР Југославије и Хрватске на трагу постдејтонских обавеза двају земаља. За Хрватску ово време је доносило и даљу могућност међународне социјализације, и показивања да она може бити поуздан партнер међународне заједнице у региону. Хрватска тежња ка независности уживала је потпору неколицине европских држава, пре свега Немачке која је након уједињења тражила за себе нову спољнополитичку улогу у Европи. Такође, процес међународне социјализације у време југословенских ратова одвијао се на тада углавном неструктурираном простору који је несумњиво задобио „висок интерактивни капацитет”.¹¹⁷¹ Социјализација се могла одвијати у ограниченом обиму, будући да је прво требало обуставити оружане сукобе и спровести нормализацију односа између зараћених страна, па онда размишљати како их интегрисати у функционалне регионалне и међународне режиме. То је подразумевало и промену карактера присуства међународних актера, од великих сила попут САД, водећих европских дипломатских сила, па до међународних организација попут УН, те војних савеза и регионалних организација попут НАТО или ОЕБС. Профил њиховог ангажмана требало је преиначити од војног присуства, преко надзирања спровођења крхког мира па све до либералног управљања на даљину и социјализације одговорних актера у међународно друштво.¹¹⁷² Њихово присуство ће у читавом региону остати значајно и након 2000. године у погледу управљања безбедношћу и изградњи регионалне безбедносне заједнице, док ће у Хрватској то присуство бити повучено 2002. након престанка УН мисије на Превлаци. Хрватска ће од 1999. године постати држава контрибутор мировних операција УН, и одредити се за прилазак евроатлантској констелацији тако што је 2009. године постала чланица НАТО. Тиме је разрешила постхладноратовску стратешку дилему ’сувереност или

¹¹⁶⁷ Economides and Taylor 2007, 76. Такође упоредити са Simić 1995.

¹¹⁶⁸ UN Peacekeeping. „UNCRO – United Nations Confidence Restoration Operation”.

¹¹⁶⁹ UN Peacekeeping. „UNCRO – United Nations Confidence Restoration Operation”. Поједини аутори сматрају да се овај трагични ратни период може окарактерисати и као „договорени рат” између Милошевића и Туђмана (погледати Драго Ковачевић 2003).

¹¹⁷⁰ О UNTAES погледати: MVEP. n.d. „UNTAES”. О UNPSG погледати: UN Peacekeeping. n.d. „CROPOL”. Говоре хрватских представника и друге документе у УН за период између октобра 1993. и јануара 1998, погледати неку врсту дипломатског годишњака: The Permanent Mission of the Republic of Croatia to the United Nations. 1998. *Croatia at the United Nations*.

¹¹⁷¹ Thies 2013.

¹¹⁷² Погледати Ejodus and Kovačević 2019 за расправу о облицима безбедносног управљања на Балкану.

интеграције' својствену европским малим државама одредивши се за западни војно-политички савез, а потом и чланством у ЕУ 2013. Тиме је и формално заокружена промена спољнополитичког профила Хрватске, од нове мале државе према малој држави чланици у складу са социјализацијским очекивањима од стратегије, понашања и делања у оквиру евроатлантске констелације. Тај процес свакако треба осветлити из угла мултилатералног дискурса који указује на динамику КИУ у предметном интеграционом контексту након 2000. године.

6.5. Од минимума дивергенције према максимуму конвергенције: Хрватска спољна политика и Уједињене нације, 2000–2013. године

Од 2000. до 2004. године напушта се дивергентни КИУ и наступа прва међуфаза изградње конвергентнијег КИУ у складу са одређењем према евроатлантској констелацији. Након смрти првог хрватског председника Фрање Туђмана 1999. године дошло је до политичких промена, где је на место председника дошао Стјепан Месић, који ће на челу земље бити у два мандата од 2000. до 2010. године.¹¹⁷³ Током 2000. године наступиле су и уставне промене којима је политички систем од полупредседничког померен према парламентарној демократији.¹¹⁷⁴ Тиме се настојало спречити понављање ауторитарних политичких образаца који су били својствени за Туђманово време, и успостављање знатније равнотеже у креирању спољне политике између председника и владе. Промене које су се одвијале на унутрашњем плану манифестовале су се и у спољној политици. Приметан је био тренд конвергирања, тј. наставак ублажавања дивергенције након 1995 године. Символички и практично, 2000. година означила је минимум дивергенције и стабилно кретање идентитета и улоге према конвергентнијем КИУ.

На динамику КИУ, тј. могућност појачане афирмације спољнополитичког сопства Хрватске у међународној заједници утицала је и динамика унутрашње политике, те однос између десног центра ХДЗ и левог центра око Социјалдемократске партије. Лево оријентисани премијер је био Ивица Рачан од 2000. до 2003. године, да би након тога владу водили Иво Санадер и Јадранка Косор из ХДЗ-а у периоду 2005. до 2011. године. Како оцењује Сенада Шело Шабић, министар спољних послова Тонино Пицула био је углавном „у сенци” премијера, док су министри код Санадера и Косорове били „амбициозни и умерени”, са веома мало „моћи”.¹¹⁷⁵ У време СДП-ове владе, министарка спољних послова била је Весна Пусић. Коментатори су истицали да је њен став био да „Хрватска сада има по први пут спољну политику”, те да је она „доносилац одлука а не само спроводилац одлука донетих на Тргу светог Марка и на Пантовчаку”.¹¹⁷⁶ Као значајна тема која је повезивала унутрашњу и спољну политику била је и сарадња са МКТЈ и изручивање оптужених за ратне злочине, што је било посебно осетљиво питање за хрватску јавност која је у многоме била формирана дискурсом о „домовинском рату” из 1990-их. Међутим, Хрватска је успела да на изванредан начин добије прелазну оцену за своју сарадњу са МКТЈ, што је касније убрзало њен процес европске интеграције након 2005. године.¹¹⁷⁷

¹¹⁷³ Месић је своју кандидатуру заснивао на обећањима да ће спровести „де-туђманизацију Хрватске, ограничити председничка овлашћења и поправити међународни имиџ Хрватске. Пресудно у промени имиџа Хрватске било је заштравање веза са босанским Хрватима и повлачење подршке за њихове паралелне институције у БиХ. Он је подржао сарадњу са МКТЈ, где је у неколико прилика био сведок тужилаштва” Šelo Šabić 2014, 76.

¹¹⁷⁴ Šelo Šabić 2014, 75.

¹¹⁷⁵ Šelo Šabić 2014, 78.

¹¹⁷⁶ Šelo Šabić 2014, 78.

¹¹⁷⁷ За МКТЈ, видети Jović 2009.

О еволуцији спољнополитичких приоритета Хрватске сведочи и институционална структура министарстава и других служби које се баве спољном политиком. Тако је од 1998. до 2000. године постојала Канцеларија за европске интеграције, да би од 2000. до 2005. године прерасла у Министарство европских интеграција. Министарство европских интеграција спојило се са Министарством спољних послова да би од 2005. до 2012. године чинило ново Министарство спољних послова и европских интеграција. Потом је 2012. године у време када се чекала ратификација уговора о чланству у државама чланицама ЕУ дошло до његовог преименовања у Министарство спољних и европских послова (MVEP, актуелно и у 2020. години).¹¹⁷⁸ Ови институционални маркери рефлектују преломне тачке спољнополитичке констелације са ЕУ, која је заједно са САД била преовлађујући спољашњи социјализатор Хрватске. Битно је овде имати у виду и динамику институционализације односа између ЕУ и Хрватске у процесу стабилизације и придруживања у то време: са ЕУ потписан је Споразум о стабилизацији и придруживању 2001. године, поднесен захтев за чланство 2003, стечен статус кандидата за чланство 2004, док је Споразум о стабилизацији и придруживању ступио на снагу 2005. године након што су га ратификовале све државе чланице Уније.¹¹⁷⁹

Као јасно формулисан стратешки исказ спољнополитичког и безбедносног дискурса Хрватске вођеног циљем уласка у чланство ЕУ и НАТО је *Стратегија националне сигурности* из 2002. године.¹¹⁸⁰

„Сигурносни положај Републике Хрватске одређен је њезином новијом повијешћу, њезином мултирегионалном припадношћу и њезиним интеграцијским настојањима и перспективама. И док новија повијест представља оптерећујући чимбеник националне сигурности схваћене у њезином најширем смислу, интеграцијске су перспективе јединствена повијесна пригода за њезино јачање и за уклањање свих последица рата и агресије. Потписивањем и очекиваним ступањем на снагу Споразума о стабилизацији и придруживању с Еуропском унијом, отвара се јединствен простор сурадње и сигурности”.¹¹⁸¹

Горњи пасус указује не само на стратешки, већ и на идентитетски значај интеграцијског контекста за КИУ Хрватске. Од 2001. године Хрватска себе одређује као чланицу антитерористичке коалиције и подржава напоре САД у периоду након терористичких напада 11. септембра. Отуда се и улазак у НАТО поставља у сам врх спољнополитичких приоритета, те као вероватно и најважнији инструмент за постизање политике националне безбедности.

„Улазак Републике Хрватске у НАТО стратешки је средњорочни циљ којем ће се подредити сви објективно расположиви ресурси. Припреме и прилагодбе за пуноправно чланство морају тећи суставно и координирано на разини цијеле државе”.¹¹⁸²

Отуда се евроатлантска констелација узима у званичном дискурсу као полазиште за формулисање спољнополитичких циљева, те политика и акција које су у служби достизања стандарда, али и доказивања спремности за преузимање улога чланице ЕУ и савезника у НАТО. То се пре свега односи на изражавање спремности за учешће у мировним и хуманитарним мисијама ЕУ и стављање сопствених капацитета на располагање НАТО-у.¹¹⁸³ У номиналном смислу, УН се признаје као „кровна међународна организација”, а допринос његовом раду се остварује у оним областима које су у складу са националним интересима и идентитетским елементима који су већ конципирани у светлу достизања евроатлантске

¹¹⁷⁸ Šelo Šabić 2014, 77.

¹¹⁷⁹ Министарство управе Републике Хрватске. n.d. „Šta je sporazum o stabilizaciji i pridruživanju”.

¹¹⁸⁰ UVNS 2002.

¹¹⁸¹ UVNS 2002, 3.

¹¹⁸² UVNS 2002, 9.

¹¹⁸³ UVNS 2002, 10.

констелације. Присутна је и свест о томе да је Хрватска раније била „објект активности наведених организација, а рјеђе активни субјект у њиховим активностима”.¹¹⁸⁴

Од 2005. до 2013. наступа друга међуфаза конвергентног раздобља, која подразумева раст конвергенције и даљу адаптацију КИУ у складу са екстерним социјализацијским очекивањима за учлањење Хрватске у НАТО и ЕУ. Политички приоритети су били апсолутно подређени потребама евроатлантске интеграције и процесу европеизације. То се односило на испуњавање техничких захтева преговора о чланству са ЕУ, и чврсту идентификацију са заједничким европским оквиром. Иако се хрватске политичке елите нису нужно слагале са свим захтевима који су долазили из Брисела, оствариван је напредак у спровођењу кључних реформи након што је остварена задовољавајућа сарадња са МКТБЈ. Тиме је реализована стратегија идентитетске конвергенције јер су реформе спроведене тако што је елемент европеизације успешно промовисан и у оквиру националистичког дискурса.¹¹⁸⁵ Хрватска се тих година кретала од новајлије према мастер статусу мале државе чланице у евроатлантској констелацији. Прво је наступило чланство у НАТО 2009. године, да би четири године касније Хрватска била примљена у чланство ЕУ.

Од 2013. до данас, наступа трећа, и квалитативно другачија међуфаза конвергентног раздобља, којом и формално отпочиње максимум конвергенције КИУ у складу са потврђеним профилем Хрватске као мале државе чланице ЕУ у складу са преузетим обавезама. Хрватска је припремајући се за чланство ЕУ 2013. године изменила свој Закон о спољним пословима (из 1996. године) због усклађивања са захтевима чланства у Европској унији. Према подацима из 2012. године које доноси Шело Шабић, Хрватска је имала успостављене дипломатске односе са 177 земаља, уз 50 амбасада, 24 конзулата и осам сталних дипломатских мисија у којима је радило 575 дипломата.¹¹⁸⁶

Усвајањем актуелне Стратегије националне безбедности из 2017,¹¹⁸⁷ након 15 година констатује се постигнуће у погледу остваривања главних спољнополитичких циљева с почетка 21. века, те се истовремено одређују нови циљеви који су по својој размери мање трансформативни него што су развојни у контексту евроатлантске констелације Хрватске. Овога пута циљеви спољне и безбедносне политике су градуални и односе се на „додатне” прилике у привреди, политици, безбедности и развоју. Притом се национална безбедност остварује „усклађеним дјеловањем на свим подручјима развоја, а не само сигурносним инструментима и активностима”.¹¹⁸⁸ Стратегијом се мапира „визија” улоге Хрватске у евроатлантској констелацији са спољнополицијског аспекта, с циљем бриге о сународницима, унапређивању међународног угледа и „обликовању међународне стабилности и мира” чланством у главним међународним организацијама попут УН, ЕУ, НАТО и другим „међународним и регионалним организацијама”.¹¹⁸⁹ Успут се констатује да геополитички изазови нису нестали, већ да они сада постоје у светлу чланства земље у ЕУ и НАТО и постоји свест да она може бити изложена ризицима који захватају ширу евроатлантску констелацију.¹¹⁹⁰

Један од стратешких циљева који се огледа на међународном нивоу у Стратегији је „јачање међународног угледа и утјецаја Републике Хрватске” (стр. 7). Та секција се потом разрађује као поснаслов Ц уз додатак националног идентитета: „Национални идентитет, међународни углед и утјецај Републике Хрватске” (стр. 18–21). Тамо се даље наводи да је „Република Хрватска, као еуропска, а посебице средоземна и средњеоеуропска држава [...]”. Део који се односи на „идентитет” у великој мери обрађује оно што се види као тековина и део

¹¹⁸⁴ UVNS 2002, 13.

¹¹⁸⁵ Subotić 2011.

¹¹⁸⁶ Šelo Šabić 2014, 77.

¹¹⁸⁷ UVNS 2017.

¹¹⁸⁸ UVNS 2017, 1.

¹¹⁸⁹ *Ибид.*

¹¹⁹⁰ UVNS 2017, 5.

дискурса „домовинског рата”. Потом следи осврт на међународни углед и утицај у погледу циљева који се односе на промовисање „мира, слободе, демократије, људских права, владавине права, међународне сурадње, те примену и поштовање међународног права у међународним односима” (стр. 19).

Стратегија је прилично јасна у погледу разумевања и карактеризације величине државе у међународним односима. Тако се у оквиру дискурса о савезништву истиче да је Хрватска „релативно мала држава”.¹¹⁹¹ На тај начин се недвосмислено узима у обзир релационост у некаквом заједничком оквиру делања, на заједничким циљевима са другим државама у оквиру НАТО. Од таквог самодетерминације зависио би и степен обавеза, те улога коју држава може преузети или јој може бити додељена, а што је у сваком случају део реалистичне процене потреба и могућности.

„За Републику Хрватску НАТО је јамац мира, стабилности и сигурности. Уз чланство у Еуропској унији, трансатлантска сурадња и савезништво са Сједињеним Америчким Државама и даље ће бити један од ступова хрватске вањске и сигурносне политике. Република Хрватска, као релативно мала држава по броју становника и БДП-у, унутар Еуропске уније свој ће међународни углед и утјецај повећавати и изграђивати низом мјера и јавних политика те заједно с осталим партнерима радити на испуњавању заједничких циљева”.¹¹⁹²

Поред претходне стратешке димензије у погледу величине, улоге и констелације, у Стратегији се налази и део који се односи на сарадњу и међународну развојну помоћ, те контролу наоружања и изградњу мира као битне аспекте њене улоге као мале државе у мултилатералном и глобалном оквиру. Наводи се да је Хрватска „трајно [...] посевећена provedби механизма и мјера надзора наоружања, изградњи мјера развоја повјерења и сигурности на глобалној, еуропској и регионалној разини. Република Хрватска наставит ће активно пружати хуманитарну и развојну помоћ другим државама, посебно у кризним ситуацијама, у оквиру билатералне или мултилатералне сурадње”.¹¹⁹³

На (под)регионалном оквиру значајан је дискурс о „југоистичном суседству”, те представљању сопственог положаја чланице у савезничким и европским интеграционим оквирима као својеврсне полуге спољнополитичког утицаја. Тако појмљен утицај је до стратешког профилисања и грађења спољнополитичког идентитета који се настоји користити за јачање сопствене улоге у и изван ЕУ/НАТО структуре. На тај начин се тежи дискурзивно истаћи захтев за ширим легитимитетом у вршењу регионалне политике према трећим државама. У Стратегији се јасно наводи да Хрватска „користит ће чланство у НАТО-у и Еуропској унији за јачање властитога међународног положаја и повећање утјецаја на регионалне и глобалне сигурносне прилике, посебно кад је ријеч о њезину југоисточном сусједству”.¹¹⁹⁴ Главни карактер таквог жељеног доприноса према Стратегији односи се на потенцијалну улогу у промовисању „савезништава и партнерстава”, при чему се она односе на геополитички простор који обухвата Средњу и Југоисточну Европу, те Јадран. Као кровна констелација хрватског спољнополитичког идентитета Стратегија препознаје „европски пројекат”, а као жељену концепцију улоге види за себе мост или повезницу поменутог простора који се оквирно налази између Балтика и Јадрана.¹¹⁹⁵ У том смислу, Хрватска себе настоји позиционирати као актера у амбивалентној позицији: који би желео дати допринос у „преношњу знања” и тако активније учествовати у некаквој регионалној социјализацији у евроатлантском оквиру испред ЕУ и НАТО. На тај начин се може читати намера писаца Стратегије да се земља представи као користан играч заједничке безбедности у ЕУ који жели преузети нове улоге. Могући ефекат таквог дискурзивног потеза је окренут према ЕУ, али и

¹¹⁹¹ UVNS 2017, 19.

¹¹⁹² UVNS 2017, 19.

¹¹⁹³ *Ибид.*

¹¹⁹⁴ UVNS 2017, 20.

¹¹⁹⁵ *Ибид.*

према споља. У случају преузимања такве улоге Хрватска би очекивала да се ојача њен статус у ЕУ, али и положај према суседним земљама на Западном Балкану путем процеса европеизације.¹¹⁹⁶

Иако је горе пројектована концепција регионалне улоге смислена, она је истовремено сложена, те ће њена ефективност у многоме зависити од суштинског решавања билатералних отворених питања, те стављања регионалне сарадње међу кључне националне интересе Хрватске и других земаља региона. Остаје утисак да до 2020. године ситуација није напредовала до таквог нивоа, иако постоји читава мрежа регионалних иницијатива и организација које обављају махом техничке послове на политичком нивоу. Стратешки ниво дискурса и даље остаје укореењен у одређеном неповерењу које се углавном заснива на нерешеним билатералним питањима и не тако ретким изливима популистичке реторике званичника држава у региону. На тај начин потенцијал за унапређивање односа бива неискоришћен, и одржава се *status quo* који доводи у питање какво је заиста 'актерство' држава у региону које истичу захтеве на улогу 'лидера'. У наредном одељку ће бити обрађен карактер и динамика актерства Хрватске на мултилатералној равни УН.

6.6. Актерство Хрватске у Уједињеним нацијама, 2000 –2019. године

За потребе овог поглавља период након 1999. године може се назвати у симболичком смислу *Хрватска у УН*. Говори хрватског представника пред ГСУН показују један релативно конзистентан стилски и тематски приступ. Својим стилем ти говори подсећају на оне југословенске у погледу љубазног ословљавања и поштовања протокола и ауторитета Генералне скупштине, што је заједничко и са говорима представника Србије. С друге стране, референце на Југославију нису директно приметне, и може се рећи да позивање на југословенске улоге углавном игноришу. Уједињене нације као форум су у том периоду у хрватском спољнополитичком дискурсу наново 'откривене' и користе се за снажну афирмацију државности у званичном државном наративу. Посматрајући период између 2000. и 2019, могу се запазити добро разрађене спољнополитичке концепције које у своје средиште постављају чланство у ЕУ и НАТО. Ове међународне организације нису само значајни други, већ су и део жељеног и јасније постигнутог колективног ја. Таква концептуализација државног и међународног сопства Хрватске, као што је показано у претходном одељку, утицала је и на начин суконституисања њених преференција и улога у стратегијском дискурсу. Говори који ће бити анализирани у овом одељку у великој мери су фокусирани на кључне теме које су на дневном реду Генералне скупштине за дату годину, и с протоком времена све више задобијају статус спољнополитичких преференција. То се постиже селекцијом тема у барем два круга: примарном, који обухвата она питања која су повезана са кључним националним интересима, те секундарном, у којем се налазе оне теме које су повезане са идентитетским и аспиративним темама у вези са друштвеним и политичким тековинама земље. Реч је о ставовима о низу глобалних питања на дневном реду ГСУН, а што је у складу са очекивањима која износе Холсти¹¹⁹⁷, и Тајс¹¹⁹⁸ да нове мале државе настоје да развијају своје односе са међународним друштвом. Мултилатералне изјаве хрватских представника у УН показују конзистентност или промену спољнополитичких ставова. Истраживачи могу пратити еволуцију спољнополитичких ставова и то како се односе према ранијим исказима обавезивања и како се ти ставови након неког времена могу претворити у релативно устаљене улоге које могу производити релативно предвидиво понашање у будућим ситуацијама. На тај начин би се очекивало потврђивање не само експланаторне, већ и предиктивне функције спољнополитичких улога малих држава у погледу односа између способности, очекивања и понашања. Уколико би дошло до промена ставова, онда би се то могло превасходно тумачити

¹¹⁹⁶ UVNS 2017, 21.

¹¹⁹⁷ Holsti 1970.

¹¹⁹⁸ Thies 2013.

услед ограничених способности у домену понашања као реакција на спољашње притиске или подстицаје, а не толико у погледу стабилних очекивања.

У говору одржаном пред ГСУН 2000. године, министар спољних послова Тонино Пицула представио је као кључне детерминанте положаја Хрватске с фокусом на стабилност региона Југоисточне Европе и њене „међународне обавезе”, демократизацију и реформе, као и преображај који је Хрватска, како се наводи, прошла од „предмета” мировних операција до „генератора мира и стабилности у Југоисточној Европи”.¹¹⁹⁹ Овај тип позивања на дискурс регионалне стабилности заједнички је за Хрватску и Србију, и он заузима битан део њихових концепција улога у тежњи да се позиционирају као мале државе са водећим улогама на постјугословенском простору. Међународни положај Хрватске био је везан за констелацију са њеном аспирацијом на чланство у ЕУ и НАТО током прве деценије 21. века. У годинама које су уследиле, Хрватска се, као и највећи број других држава, фокусира на тада растућу претњу међународног тероризма у светлу макросекуритизације која се одвијала након терористичких напада који су се догодили у Сједињеним Државама 11. септембра 2001. године.¹²⁰⁰ Отуда се у говору пред ГСУН председник Стјепан Месић у више наврата емпатично и солидаристички изражавао користећи нормативно „ми-ство” у проналажењу заједничког сентимента и оријентације након догађаја који су само неколико недеља раније шокирали цео свет и суштински преустројили агенду међународне безбедности.¹²⁰¹ Ту су референце на рад Противтерористичког комитета Савета безбедности (енг. *Counter-Terrorism Committee*) успостављеног резолуцијом 1373, као и на напоре Генералног секретара Кофија Анана који су окарактерисани као „кретање од културе реаговања према култури превенције”.¹²⁰²

У говору из 2003. године, хрватски представник поновио је став о реформи Савета безбедности, на тај начин подсећајући глобалну јавност на оно што је принципијелно изнето у ранијем говору из 2000. године. Ово је пример како се постепено може градити став о важном питању које УН не успева да разреши већ неколико деценија због недостатка политичке воље међу сталним чланицама Савета. Приметно је да је тема реформе Савета безбедности стекла ноту принципијелности у регистру хрватског међународног дискурса у говорима све до 2019, чиме је реторички потврђена нормативност приступа. Таква еволуција дискурса се пригодно надовезала и на њену кандидатуру која је резултирала мандатом несталне чланице Савета за 2008–2009. Указујући на проблеме које је искусила у процесу изградње државе током југословенских ратова у којима је учествовала током 1990-их, Хрватска повлачи потез којим настоји тај баласт превредновати у полугу спољнополитичког утицаја (и нову улогу). Наиме, преко истицања „богатог искуства у послератној обнови” представља се међународним партнерима, а пре свега моћнијим земљама, и кандидује за приписивање нове улоге „донатора” након интервенције САД и инвазије на Ирак 2003. године. Један овакав језички чин, показаће се, биће основа за накнадни развој ставова и покушаје да се у актуелну евроатлантску војно-политичку динамику спољна политика уклопи у складу са очекивањима која су постављена у складу са аспирацијом на чланство у НАТО. С друге стране, Хрватска постепено од 1999. године изграђује и своју улогу државе контрибутора у мировним операцијама – што је, да се приметити, стална референца у говорима њених представника пред ГСУН. Тиме се одигравање улога дискурзивно региструје, као и њихов карактер који се од почетне амбициозности полако помера према етосу постигнућа. Притом је КИУ Хрватске свих ових година високо конвергентан. Док је током 1990-их фокус државе био на грађењу основног статуса и државног идентитета, после 2000. се све више пажња обраћа на одигравање статусних спољнополитичких улога.

¹¹⁹⁹ GSUN GD Hrvatska 2000.

¹²⁰⁰ О концепту безбедносних констелација и макросекуритизацији глобалног рата против тероризма, погледати више у Buzan and Waever 2009.

¹²⁰¹ GSUN GD Hrvatska 2001.

¹²⁰² GSUN GD Hrvatska 2002.

Вредносна оријентација Хрватске и исказивање спремности да се преузимају поверене међународне улоге добро је исказана у овом пасусу говора пред ГСУН 2003. године:

„Хрватска ће наставити да активно учествује у регионалним, европским и светским иницијативама и организацијама, поштујући све своје међународне обавезе. За нас, Уједињене нације остају средишња тачка за решавање проблема међународних односа и промовисање интереса човечанства”.¹²⁰³

У спољнополитичком наративу Хрватске, у наредним годинама тежи се дискурзивном грађењу слике континуитета постигнућа, уз постепено јачање ставова који су били назначени у претходним говорима. Ово је истовремено израз њене спољнополитичке еволуције. Тако је 2004. године, када јој је био додељен статус кандидата за чланство у ЕУ, наратив био доминантно усклађен са евроатлантским дискурсом. На регионалном нивоу, реферисано је на улогу „државе модела у Југоисточној Европи”, и „перспектива чланства у ЕУ је потврђена као најбољи подстицај земљама Средње и Југоисточне Европе да спроводе свеобухватне политичке, економске и демократске реформе”.¹²⁰⁴ Међу осталим, глобалним топосима, на које се реферише у спољнополитичком наративу су разоружање и неширење нуклеарног наоружања, као и „Одговорност да се заштити”. Такође, Хрватска је затражила и чланство у Комисији за изградњу мира, противстављајући ову институционалну амбицију свом ратном и постконфликтном наслеђу.¹²⁰⁵

Током 2008, Хрватска је почела да служи двогодишњи мандат несталне чланице Савета безбедности. Због тога је у говорима указивано и на трансформацију њеног карактера и положаја од корисника до контрибутора мировних операција. На тај начин, упркос недвосмисленој самоидентификацији мале државе, износи се став о њеном доприносу и спремности за вршење одговорнијих регионалних улога. На тај начин се она такође настоји функционално диференцирати од суседних држава, али и показати своје присуство у региону у светлу њеног учинка у процесу евроатлантских интеграција:

„Међутим, док Хрватска повећава свој допринос међународном напретку и заузима одлучнију улогу у међународној арени, она такође остаје активна у, и посвећена, стабилности у Југоисточној Европи. Наше чланство у Савету безбедности и наша напредна фаза интеграције у Организацију северноатлантског уговора (НАТО) и Европску унију није нас одвела да окренемо леђа нашим суседима. Напротив, то нам је омогућило да дуплирамо наше напоре на очувању стабилности и максимизовању добробити мира”.¹²⁰⁶

Малопређашњи исказ који је дао хрватски премијер Санадер у ГСУН може се протумачити као концептуализација КИУ у којој его-компонента сопства комуницира са значајним другима (ЕУ и НАТО) у оквиру УН као спољнополитичке арене. Вредности које обично бивају евоциране у оваквим говорима су „одговорност, солидарност и добра вера”. С друге стране, референци на југословенско наслеђе готово и да нема, или су у најбољем случају пригодно преформулисане без директног спомињања претходне државе.¹²⁰⁷ Једна од таквих, ретких, референци јесте помињање у Санадеровом говору доктора Андрије Штампара, иначе чувеног загребачког професора медицине и југословенског делегата који је био председавајући првог заседања Светске здравствене скупштине 1948. године. У том говору се поводом 120 година од Штампаревог рођења наводи да је он „отац оснивач Светске здравствене организације” и

¹²⁰³ GSUN GD Hrvatska 2003 [мој превод].

¹²⁰⁴ GSUN GD Hrvatska 2004.

¹²⁰⁵ GSUN GD Hrvatska 2005; GSUN GD Hrvatska 2006.

¹²⁰⁶ GSUN GD Hrvatska 2008 [мој превод].

¹²⁰⁷ Нпр. у Санадеровом говору се каже „Ово је обавеза коју су Хрватска и њен народ прихватили чак и пре наше независности: посвећеност јачању међународне сарадње кроз ефективне мултилатералне организације за јачање мира и безбедности, поспешивање развоја и борба против сиромаштва, заштита наше животне средине, искорењивање болести и промовисање јавног здравља”. GSUN GD Hrvatska 2008, 10 [мој превод].

председавајући њене прве годишње скупштине.¹²⁰⁸ Притом се врши стављање тог повода у савремени контекст да би се истакло да је Штампарев допринос „сведочанство трајне посвећености Хрватске и њеног народа промовисању мира кроз међународну сарадњу”.¹²⁰⁹ У наставку следи детаљнији осврт на период 2008–2009, када је Хрватска обављала функцију несталне чланице СБУН у двогодишњем мандату, што је свакако значајна спољнополитичка епизода за разматрање њеног КИУ.

6.6.1. Хрватска као нестална чланица Савета безбедности, 2008–2009. године

Како је несумњиво реч о битној спољнополитичкој улози за једну малу земљу у симболички најмоћнијем органу УН, у овом одељку ће бити детаљније осветљене политичке околности избора и активности Хрватске у Савету безбедности током мандата несталне чланице. Полази се од потребе за разматрањем димензија спољнополитичке стратегије, делатништва и понашања из такође регистра њеног дискурса у ГСУН током од 2007. до 2009. који обрађује њену активност у СБУН. Генерална скупштина, којом је председавао македонски дипломата Срђан Керим, је у јесен 2007. након ’узбудљивог’ гласања прихватила кандидатуру Хрватске за несталну чланицу СБУН. Наиме, за избор из редова источноевропске групе у најужи избор ушле су Хрватска и Чешка, и било је потребно осигурати подршку барем 124 државе у ГСУН. Након две рунде гласања, Чешка се повукла из трке, а Хрватска је у трећој рунди добила 184 гласа, уз четири уздржана, док је Чешка добила један глас.¹²¹⁰ Став хрватске министарке спољних послова Колинде Грабар Китаровић у многоме сажима шире приоритете њене земље у Уједињеним нацијама, а што ће у годинама које ће доћи бити основ њеног испрва практично мотивисаног дискурса о мултилатерализму који је сазревањем почео задобијати принципијелнији тон. Међу истакнутим приоритетима нашло се „чврсто спровођење” Миленијумских развојних циљева, при чему се намеравало „заступати посебно глас мањих земаља у развоју”, за шта је од значаја било „ојачати социјалну и привредну компоненту УН-а”.¹²¹¹ У склопу циља реформе Савета безбедности (што је иначе неизоставна ставка за све државе чланице макар у реторичком смислу), Хрватска истиче очекивања да буде повећан број његових чланица. Међутим, присутна је свест о томе да се реформа СБУН може догодити само уз „учвршћивање УН-а као мултилатералног организма, који у свијету треба преузимати све већу и већу одговорност за стабилизацију, за мир, за ону тражену људску сигурност и за њене претпоставке [...]”.¹²¹²

Након Словеније (1998–1999), Хрватска је постала друга постјугословенска држава која је остварила двогодишњи мандат несталне чланице СБУН. Ова дебитантска улога у СБУН у званичном дискурсу посматрана је и као додатно средство доказивања способности у функцији приближавања чланству у ЕУ и НАТО. Не би требало занемарити ни то да је чланство у СБУН и битан вид међународне социјализације једне мале државе у пољу дипломатије међународног мира и безбедности. Илустративан је став хрватског премијера Санадера, који се односи на међународни имиџ мале државе: „Са оваквом позицијом, чланице Вијећа сигурности, све то постаје пуно лакше. Наравно, ми морамо одрадити нашу домаћу задаћу, морамо одрадити преговоре. Али, као чланицу Вијећа сигурности данас вас у свијету сасвим другачије гледају”.¹²¹³ С друге стране, медији су пригрлили прилику да укажу на то да ће Хрватска имати „већи утицај” у међународним односима.¹²¹⁴ Санадер је потцртао и смисао чланства у СБУН као позорнице на са које не само да се глас мале државе о глобалним питањима чује, већ она може о истим питањима и да „суодлучује”. Управо истицање ставова

¹²⁰⁸ GSUN GD Hrvatska 2008, 10–11.

¹²⁰⁹ GSUN GD Hrvatska 2008, 11 [мој превод].

¹²¹⁰ UN News 2007.

¹²¹¹ DW 2007a.

¹²¹² Цитирано према: DW 2007a.

¹²¹³ DW 2007c.

¹²¹⁴ *Ибид.*

и пракса суодлучивања за тим потковичастим столом СБУН не доприноси само симболички у подизању угледа једне земље, већ и фактички унапређује њен статус у међународним хијерархијама дипломатских способности:

„То значи дати своје мишљење, суодлучивати о свим важним питањима човјечанства у идуће двије године – од кризе на Блиском истоку, од кризе на Косову, од кризе с Ираном, у односима суперсила Америке и Русије око разних питања до еколошких питања, глобалног затопљења. Дакле, сви изазови сувременог свијета бит ће на дневном реду Вијећа сигурности, ту Хрватска суодлучује заједно с другима. То је велико признање за све нас”.¹²¹⁵

Јавност је за време прихватања хрватске кандидатуре за место несталне чланице СБУН износила подељена мишљења у вези са могућношћу да Хрватска обавља један од најодговорнијих међународних послова. Мишљења су се кретала од позитивних, да је МВЕП спремно и да „има стручне и добре потенцијале”.¹²¹⁶ Критичко мишљење изнео је универзитетски професор и дипломата Бранко Царатан, пожаливши се на одсуство научних кругова у припремању ове међународне улоге за Хрватску, те да „Хрватска нема припремљен стручни апарат који би требао пратити њен рад у Вијећу сигурности”.¹²¹⁷

Премда је видљиво одсуство референци на спољнополитичке тековине СФРЈ у хрватском дискурсу у ГСУН, ваља овде споменути да се као вероватно најзначајнији актер у лобирању за двогодишњи мандат у СБУН налазио последњи шеф југословенске дипломатије, Будимир Лончар. Начин на који је кампања вршена оцењује се као „транспарентан”, а Лончар је такође указао и на значајно лобирање међу чланицама Покрета несврстаних (где је на изванредан начин југословенски елемент идентитета морао доћи до изражаја). Хрватски председник Месић је лобирао и током самита ПНЗ у Хавани, док је хрватска делегација била присутна на Конференцији исламских држава и на самиту Афричке уније. Како наводи Лончар, „имали смо и непосредне сусрете са представницима Арапске лиге [...] Све је то, од Хаване, преко Исламабада, Акре, до Њујорка, учинило своје”.¹²¹⁸ Лончар је објаснио и то да је хрватска кандидатура препозната од стране мањих и слабије развијених земаља као прикладна у тематском и вредносном смислу, „јер ту се ради о темама које те земље највише оптерећују. То је сиромаштво, неравноправност, и још свеколики проблеми неједнакости, па ако хоћете, чак и питање повјерења између различитих религија, култура и цивилизацијских токова [...]”.¹²¹⁹

Хрватска је земља посматрач у Покрету несврстаних, и домаћи медији су такође запазили да су на претходним самитима земљу углавном представљали „министри или помоћници министара“, док је у септембру 2006. године Месић отишао у Хавану. Запажено је било да је Месић заговарао сарадњу и трговину са ширим кругом земаља изван евроатлантског оквира, те да је важна сврха те посете било и лобирање за чланство у СБУН.¹²²⁰ Хрватска јавност имала је подељена мишљења о овој посети, и коментатори су критички оцењивали њене домете, јер се „не ради о земљама које су потребне Хрватској на путу према чланству у ЕУ”,¹²²¹ што је у најмању руку амбивалентан однос ривалских политичких странака о једној дипломатској/спољнополитичкој акцији. Иначе, планирано је било и да Месић из Хаване отпутује у Њујорк ради учешћа на редовном годишњем заседању Генералне скупштине, које

¹²¹⁵ DW 2007c. На страници портала Дојче Веле за хрватску публику, овај чланак се завршава и напоменом његовог аутора која прави интертекстуалну везу да „Хрватска је, дакле, након што је то успјело бившој Југославији четири пута, осигурала двогодишње одлучивање у свјетској влади”. Овде треба додати да је Словенија била нестална чланица Савета безбедности 1998–1999, а Босна и Херцеговина 2010–2011.

¹²¹⁶ Министар спољних послова у Рачановој влади, Невен Мимица.

¹²¹⁷ Radio Slobodna Evropa 2008.

¹²¹⁸ DW 2007a.

¹²¹⁹ DW 2007a.

¹²²⁰ Jutarnji.hr 2006.

¹²²¹ Radio Free Europe 2006.

се одржава током месеца.¹²²² Укупно гледано, постигнути дипломатски резултат страни медији су оценили као „велики успех хрватске спољне политике”, преносећи Месићев став да „уласком у то најважније тијело свјетске организације у годинама 2008. и 2009. Хрватска преузима и велику одговорност [...]”.¹²²³

Ова репутацијски битна спољнополитичка епизода поред реторике дипломатске славодобитности износи на видело и нешто неповољнији однос кохабитирајућих председника Месића и премијера Санадера (ХДЗ). Наиме, Санадер није присуствовао гласању у Генералној скупштини 2007, али је подвукао да је кандидатура „истакнута” још 1999. године, и да је реч о заједничком труду извршне власти. У том смислу, интересантан је овај исказ о подели заслуга: „апсолутно председник Републике је био један од најактивнијих, заједно с Владом, са мном, с министрицом вањских послова, са свима онима који су, рецимо тако, по дужности били у контактима с међународном заједницом”.¹²²⁴ Не би требало никако занемарити ни контекст унутрашње политичке реторике, будући да се Хрватска спрема за предстојеће парламентарне изборе, те су и спољнополитичке теме биле предмет умерене опозиционе критике у том светлу.¹²²⁵ Међутим, упркос ефектима припрема за парламентарне изборе преовладале су позитивне оцене овог спољнополитичког резултата с обе стране. Различита мишљења могла су се чути на једној дискусији стручњака и представника цивилног друштва у сврху припреме за једномесечно председавање Саветом безбедности (децембар 2008). Утисак је даје Хрватска ипак била потпуно и систематично свесна неопходности да се у дипломатском приступу буде проактиван и иновативан, те да би се у знатнијој мери морали консултовати експертиза и цивилно друштво у спровођењу спољне као јавне политике. У том смислу илустративно је и мишљење Гордана Босанца, стручњака за међународну безбедност, који се осврнуо на позицију мале државе у Савету безбедности представивши оно што се у теорији назива *дилемом аутономија-интеграција*.¹²²⁶ Наиме, претходна расправа указује на то како мала држава чак и када добије прилику да врши институционализоване и високостатусне улоге мора водити рачуна о сложеним питањима попут дипломатског позиционирања и постављања дневног реда – што је такође условљено њеним стручним и административним капацитетима.

6.6.2. Постепени развој институционализованог делатништва мале државе у УН уоквирено социоекономским и дискурсом међународног мира и безбедности

Претходни примери и анализа битни су за разумевање начина вршења статусно утицајне спољнополитичке улоге у Савету безбедности у светлу међународних криза. Тако су у својим говорима хрватски представници третирали и тему тада надошле светске економске кризе (2009), подсећајући на говор хрватског председника Месића из 2001. у којем се позивало на „глобалну савест”. Поред тога, на трагу дискурса о људским правима у говору премијерке Јадранке Косор из 2010. године указује се на интересовање Хрватске за топос женских права. Прикладно се похваљује то што је током те године одлуком Генералне скупштине основан

¹²²² Jutarnji.hr 2006.

¹²²³ DW 2007b.

¹²²⁴ *Ибид.*

¹²²⁵ *Ибид.*

¹²²⁶ „Везано за први изазов, напоменуто је како се Република Хрватска, приликом кандидатуре за несталну чланицу Вијећа сигурности, представљала као мала, али отворена еуропска земља која разумије проблем транзиције и остале проблеме нама сличних земаља, гарантирајући тако да ћемо знати заступати и њихове интересе.” [...] „У контексту другог изазова, потребно је разбити илузију да смо, из неких разлога, дужни гласати као земље чланице Еуропске уније. Иако постоје редовите конзултације с тим земљама, нема објективних разлога за механичко преузимање ставова Еуропске уније, особито ако земље чланице око неког питања не заузму јединствени став, што је изузетно ријетко”. Vlada Republike Hrvatske, Ured za udruge 2008.

ентитет *UN Women*, задужен за „родну једнакост и оснаживање жена”.¹²²⁷ На регионалном нивоу, билатерални спор са Словенијом око Пиранског залива је такође реторички адресиран. Ехо економске кризе такође одјекује и у обраћањима хрватског председника Иве Јосиповића 2011. године, као и обновљени фокус на улогу Хрватске као „сидра мира, безбедности и стабилности” у Југоисточној Европи. Такође се може запазити и нешто мање заострен и кооперативнији тон у погледу односа са суседним државама, пре свега БиХ и Србијом.¹²²⁸ Иначе, повољнији тон у односима са Србијом давало је и видљиво приближавање и добар радни однос између двају председника, Јосиповића и Тадића. Социокономски дискурс је у то време био и статусно значајан за Хрватску, јер се реферише и на промену статуса од „примаоца” у „пружаоца” донација. У прилог томе ишла је и констатација о посвећености Хрватске топосу очувања мира и њеном чланству у Комисији за очување мира, ECOSOC, те кандидатурама за још неколико позиција у систему УН. Као део статусно-трагајуће тропе о постигнућима наводи се да су закључени и преговори о чланству са Европском унијом. Занимљива је била и идеја хрватског председника о томе да би источноевропској групи у УН требало доделити још једно место у Савету безбедности, због безмало удвостручења броја њених чланица након завршетка Хладног рата. Међутим изостала је елаборација у склопу топоса о реформи СБУН.¹²²⁹

Тропу о улози „регионалног лидера”, Хрватска је, уз приметно самозадовољство осигуравањем чланства у ЕУ, наставила истицати и током 2012. године. Наиме, у говору премијера Зорана Милановића, наводи се да „ми не намеравамо да преуземо менторску улогу у региону, већ смо спремни да поделимо наше искуство и конструктивно допринесемо реформама у суседним земљама на темељу демократије и европских вредности”,¹²³⁰ што се треба сагледавати у контексту очекиваног пријема у чланство ЕУ 2013. Поред извесног самозадовољства постигнутим, претходни Милановићев исказ треба читати и као израз симболичког настојања да се буде изван транзиционог и лиминалног региона, али истовремено представи као држава која дели своје искуство и нуди своју спремност да преузима спољнополитичке улоге или да јој се улоге додељују унутар ЕУ. Ефекат такве дискурзивне стратегије требало би да буде како политичко прихватање у симболичком и интеграцијском поретку Уније. Топос социокономског развоја повезује се са регионалном улогом Хрватске, која истиче „визију” региона који није само „лишен рата”, већ се уоквирава прогресивно јер „тежимо постићи стварни политички, друштвени и економски развој”.¹²³¹ Током 2013. Хрватска је била чланица ECOSOC-а и председавала је Комисијом за изградњу мира, те је повезала своју активност и са радом UN Women¹²³², чиме је у години када је постала чланица ЕУ значајну пажњу у свом дискурсу наставила придавати социокономским темама, разорушању и реформи СБУН.¹²³³ Током 2014. године даје се и осврт на међународне кризе, пре свега исказивањем „дубоке забринутости” ситуацијом, те подржавања територијалног интегритета и суверенитета Украјине. У том говору, председник Јосиповић се осврће на проблематику међународног тероризма и безбедносне ситуације у Сирији и на Блиском

¹²²⁷ Више погледати: UN Women. n.d.

¹²²⁸ Занимљив је и симболички чин у којем је хрватска премијерка Косор маја 2010. године поклонила српском премијеру Мирку Цветковићу превод више од 100.000 страница превода правних тековина ЕУ (*Acquis Communautaire*), што је био наговештај краткотрајног побољшања односа између две земље у наредних неколико година, а пре свега у светлу добре комуникације између председника двају земаља, Јосиповића и Тадића 2011/2012. године (Radio Slobodna Evropa 2010). Нека споредна питања се такође могу поставити у светлу односа две земље: Да ли се Хрватска и Србија посматрају као вршњачки социјализатори у региону, и како се њихов међусобни однос према улогама које узимају посматра – било да су те улоге регионалне или у контексту УН?

¹²²⁹ GSUN GD Hrvatska 2011.

¹²³⁰ GSUN GD Hrvatska 2012.

¹²³¹ *Ибид.*

¹²³² Такође, говори се и на годишњем заседању Конференције о статусу жена 2013. године: MVER. 2013a.

¹²³³ Хрватска је 2013. године председавала Комисијом за изградњу мира УН, те током те године учествује у низу других комитета *ex officio*. У фокусу су били постконфликтна изградња мира, БиХ, људска права, сарадња са међународним судовима, итд. MVER 2013b.

истоку, неширење нуклеарног наоружања, улогу жена у одрживом развоју и постконфликтном окружењу, те улогу знања и образовања за одрживи развој.¹²³⁴ У говору из 2015. године фигурирале су теме избегличке кризе, те употреба језика „ми-ства” и заједништва, као и уоквиривање тог питања као „вишедимензионалног” јер оно захтева „мултилатерална решења” и „консезус унутар ЕУ”.¹²³⁵ Теме попут мировних операција, климатских промена, борбе против терористичке организације Исламска држава и разоружање (нуклеарна и касетна муниција) такође су биле предмет расправе. Претходни примери указују на разноврсност тема које Хрватска покрива у свом УН репертоару, уз видљив континуитет у њиховом праћењу и елаборацији. Због свог учешћа и значаја дискурса међународног мира и безбедности, у наставку ће бити детаљније контекстуализовано учешће Хрватске у војним и мировним операцијама.

Хрватска учествује у мировним мисијама УН од 1999. године, у мисијама НАТО од 2003. године, и мисијама ЕУ од 2008. године. Од марта 2016. године, припадници хрватских снага били су послати у три мировне мисије УН. Према доступним подацима на сајту хрватског МВЕП, та земља је од 1999. до 2014. остварила учешће у 19 мировних мисија УН. Од тога, најдуже је трајао ангажман у мисијама у Либерiji (UNMIL, 2003–2014) и Кипру (UNFICYP, 2004–2014). Према доступним званичним подацима из марта 2016. године, хрватски припадници су били активни у три мировне мисије: MINURSO (Западна Сахара), UNIFIL (Либан), и UNMOGIP (Индија и Пакистан).¹²³⁶ У светлу горе наведених података, може се рећи да је један од главних мотива таквог профила ангажовања било стицање међународног искуства једне релативно младе чланице УН и *штиклирања* мултилатералне рубрике у топосу међународног мира и безбедности. У новије време, од марта 2015. године контингент хрватске војске учествује у војној мисији НАТО „Resolute Support Mission”, у чијем саставу је такође учествовало и неколицина припадника војски Црне Горе, Албаније, Босне и Херцеговине и Македоније. У мисији KFOR на Косову, чији је мандат одобрен резолуцијом СБУН 1244, од јула 2009. године ангажован је контингент хрватских оружаних снага, а према подацима из 2016. године чинила су га 22 војника и два транспортна хеликоптера.¹²³⁷

У цивилној мисији Еулекс која је под окриљем ЕУ (EULEX Kosovo), Хрватска је октобра 2013. године усвојила одлуку о слању припадника њених полицијских службеника, те је према последњим званично доступним подацима из марта 2016. године било ангажовано 12 полицијских службеника на различитим пословима. Од јуна 2007. године одлуком Владе Хрватске омогућено је да полицијски службеници могу учествовати у раду полицијске мисије EUPOL у Авганистану. Према доступним подацима из марта 2016. године, у тој мисији био је ангажован један полицијски службеник. Од маја 2014. године одлуком Владе Хрватске омогућено је да полицијски службеници могу учествовати у раду посматрачке мисије ЕУ у Грузији (EUMM), а према подацима из марта 2016. године ангажована су максимална три полицијска службеника. Од маја 2014. године, Влада Хрватске одлучила је да буде омогућено учешће до двоје полицијских службеника у цивилној полицијској мисији ЕУ у Палестини (EUPOL COPPS), а према подацима из марта 2016. године био је ангажован један полицијски

¹²³⁴ Као и Србија, и Хрватска учествује у раду Отворене радне групе о Циљевима одрживог развоја, у пару са Бугарском (што значи да су ове две земље координисале своје ставове), а група заседа током 2013. и 2014. године у процесу који је довео до документа у којем су предложени циљеви одрживог развоја (Србија је радила у пару са Белорусијом). Укупно је учествовало 9 држава из источноевропске групе. Open Working Group on Sustainable Development Goals. n.d.

¹²³⁵ GSUN GD Hrvatska 2015.

¹²³⁶ Мисије у којима су хрватски припадници завршили учешће, доступан на: UNAMSIL (Сијера Леоне), UNMEE (Етиопија и Еритреја), UNMOGIP (Индија и Пакистан), MINURSO (Западна Сахара), UNMOVIC (Ирак), UNMISSET (Источни Тимор), UNMIL (Либерија), MINUSTAH (Хаити), UNOCI (Обала Слоноваче), UNFICYP (Кипар), UNOMIG (Грузија), UNMIS (Судан), UNIOSIL (Сијера Леоне), UNMIN (Непал), UNIFIL (Либан), BINUB (Бурунди), UNDOF (Голанска висораван), MINURCAT (Чад), UNSMIS (Сирија). Доступно на: MVEP. n.d. „Hrvatska u mirovnim misijama i operacijama UN-a”.

¹²³⁷ MVEP. n.d. „Hrvatska u mirovnim misijama i operacijama NATO-a”.

саветник те мисије. Одлуком Сабора из априла 2009. године, одобрено је упућивање пет припадника оружаних снага у операцију ЕУ за подршку миру у Сомалији (EU NAVFOR Somalia – ATALANTA), да би потом тај број био повећан до 25 одлуком Сабора децембра 2013. године. Према подацима из марта 2016. године, један припадник хрватских оружаних снага био је ангажован у штабу операције у Нортвуду (Уједињено Краљевство). Од марта 2016. године, 150 војних и 17 полицијских припадника учествује у 10 мисија УН, НАТО и ЕУ.¹²³⁸

У погледу будућих циљева хрватског учешћа у мисијама ЕУ у оквиру ЗСБП, званични спољнополитички став јесте да се Хрватска, у складу са националним интересима и приоритетима спољне политике, посебно занима за „стабилност у региону” и „европском суседству [...] у складу са својим могућностима”.¹²³⁹ Притом жели развијати цивилне капацитете за учешће у мисијама ЗСБП за ангажовање припадника различитих институционалних ресора, од унутрашњих послова, преко дипломатије до правосуђа.¹²⁴⁰ У дискурсу МВЕП се износи позитивна оцена да је Хрватска „направила значајан искорак у квалитети и опсегу свог доприноса те је постала активном судионом настојања Сјеверноатлантског савеза и Еуропске уније у стабилизацији кризних подручја.”¹²⁴¹

С друге стране, приметна је још једна афирмативна употреба дискурса мале државе као такмичарске тропе и ’ударцу јачем од тежине’. Наиме, представљање сопствене улоге као значајније од очекивања приметно је у овом сликовитом исказу хрватске председнице Колинде Грабар-Китаровић пред Генералном скупштином 2015. године:

„Никад не просуђујте о земљи или особи по њеној величини. Не гледајте у бројке, не ограничавајте се речником или правним терминима или границама. У погледу своје величине, Хрватска је на 124. месту у свету, али ми смо одлучни да наше међународно присуство и значај иду много изнад наше величине. Ми се налазимо на географској локацији која нас држи на глобалном столу, понекад против наше воље али углавном по нашем избору”.¹²⁴²

Потом су се током 2016. године теме попут миграција, демографске динамике и незапослености младих, сасвим очекивано нашле у самом средишту хрватског дискурса у УН. Поред међународне корелације у виду избегличке и мигрантске кризе и отварања Балканске руте 2015. године, приоритете је диктирала и прикладна логика усклађивања са годину дана раније усвојеним глобалним Циљевима одрживог развоја.

Социоекономски дискурс и његови релевантни топови добиће посебно значење има ли се у виду да су током 2019. године хрватске представнице изабране на високе институционалне функције у оквиру међународних организација. Бивша министарка спољних и европских послова Хрватске (2017–2019) Марија Пејчиновић Бурић изабрана је на место Генералне секретарке Савета Европе, наследивши на тој функцији норвежанина Торбјорна Јагланда.¹²⁴³ Иако је реч о значајном успеху за једну малу државу, у јавности су се поред похвала могле чути и нешто критичније оцене. Тако хрватски европарламентарац и бивши шеф дипломатије Тонино Пицула истиче високо очекивање да Хрватска поред овог несумњивог успеха мора још више, и темељније да ради у складу са принципима мултилатерализма на решавању отворених питања, те јачању добросуседских односа.¹²⁴⁴ У новом саставу Европске комисије, од 2019. до

¹²³⁸ MVEP. n.d. „Hrvatska u mirovnim misijama i operacijama ZSOP-a”.

¹²³⁹ MVEP. n.d. „Hrvatska i ZSOP”.

¹²⁴⁰ MVEP. n.d. „Hrvatska i ZSOP”.

¹²⁴¹ MVEP. n.d. „Hrvatska u mirovnim misijama i operacijama”.

¹²⁴² GSUN GD Hrvatska 2015, 7. [мој превод].

¹²⁴³ Council of Europe 2019; Radio Slobodna Evropa 2019.

¹²⁴⁴ Упоредити оцене премијера Пленковића и бившег министра спољних послова Тонина Пицуле: „Ја јој честитам у име цијеле Владе и у име цијеле државе, јер ово је заиста фантастично постигнуће Републике Хрватске, без икаквих дилема највећи међународни политички и дипломатски успјех када је ријеч о избору било којег представника Републике Хрватске у посљедњих тридесетак година’, оцијенио је хрватски премијер’ [...] ’Али обнове значаја мултилатерализма нема без увјерљиве обране принципа на којима почива тај мултилатерализам, а то су добросуседски односи, пуна сурадња, обрана владавине права, борба против

2024. године, Хрватску представља Дубравка Шуица, као потпредседница за области демократије и демографије – при чему се види да је тематски гледано њен мандат у складу са социоекономским дискурсом који Хрватска значајно реторички манифестује у профилисању свог наступа и у склопу УН система. На тај начин се прикладно уклапају приоритети и изазови Хрватске у ЕУ, имајући пре свега у виду демографске проблеме са којима се суочава.¹²⁴⁵

У претходна два примера институционализованих улога огледа се и изван континуитет у јачању социоекономског дискурса у укупном хрватском, све конвергентнијем КИУ, а који проистиче из њене констелације и додељене улоге у оквиру поделе заједничког рада у оквиру ЕУ. Ипак, из претходне анализе може се извући релативно поуздан закључак да је та додељена улога укорењена у реалном изазову социоекономске рањивости с којом се суочава Хрватска и након ступања у чланство ЕУ, као и већина малих земаља средње и југоисточне Европе које имају проблем са депопулацијом и иселјавањем становништва. У принципу, за једну малу државу се избори њених кадрова на највиша функције у међународним организацијама узимају као израз статусног признања. Они могу бити релевантни и за давање престижнијих дипломатских улога или могућност грађења утицаја и посредовања, те бољу употребу знања и информисаност о важним међународним процесима.

Проблематика „дерадикализације” тзв. „страних бораца”, те међународног интервенционизма у контексту међународне доктрине Одговорност да се заштити (R2P), помињу се у светлу кандидатуре Хрватске за чланство у Савету за људска права (HRC, 2017–2019). Тиме се, између осталог, сугерише и континуитет у активном доприносу раду органа УН, па и у области људских права кроз претходно чланство у Комисији за људска права. Занимљиво је да се у раду те комисије, Хрватска залагала за тему цивилно-војних односа тако што је заговарала право на приговор савести при служењу војног рока. За свој двогодишњи мандат у Савету, хрватски „национални приоритети” су били „заштита права деце”, „особа са инвалидитетом”, „мањина”, те „борба против дискриминације жена” и „насиља над женама”, као и подизање свести о „прогону хришћана”, и „права на приступ води”.¹²⁴⁶ Током 2017. године, Хрватска је махом подвлачила и освртала се на сопствено место у систему УН након 25 година од ступања у чланство ове организације. Притом су регионална стабилност и чланство у ЕУ и НАТО представљени као кључне полуге за „преношење нашег знања и промовисање интеграције” земаља Западног Балкана у ЕУ.¹²⁴⁷

Досадашња анализа може сугерисати да је Хрватска досад трагала (и да трага) за спољнополитичком концепцијом улоге у европском контексту имајући у виду учинке путне зависности од статуса мале државе чланице ЕУ и УН. Након уласка у ЕУ, Хрватска доживљава и промену своје улоге у погледу европске безбедности у смислу да она као чланица сада треба да штити унутрашњу безбедност Уније. О сталном значају који за Хрватску има УН говори и то да је амбасадор Иван Шимоновић, од 2019. године по други пут постао стални представник Хрватске у главном седишту Организације, након првог мандата између 1996. и 2002. године.¹²⁴⁸ Током 2020. године, Хрватска је била међу 104 државе које су предложиле нацрт резолуције Генералне скупштине о глобалном приступу вакцини и лековима против вируса Ковид-19.¹²⁴⁹

корупције, организираног криминала и свега онога што смо на неки начин осјетили да је проблематично, а иде паралелно са порастом популизма или суверенизма”, каже Тонино Пицула” (Radio Slobodna Evropa 2019).

¹²⁴⁵ Погледајте: European Commission 2019.

¹²⁴⁶ За приоритете Хрватске у HRC, видети MVEP. n.d. „Vijeće za ljudska prava”.

¹²⁴⁷ GSUN GD Hrvatska 2017.

¹²⁴⁸ Биографија амбасадора Шимоновића, који је служио на неколико високих положаја у систему УН: укључујући ту и места помоћника Генералног секретара Бан Ки-Муна за људска права и шефа канцеларије OHCHR у Њујорку (2010–2016. године), те помоћника Генералног секретара за људска права и специјалног саветника Генералног секретара за Одговорност да се заштити (R2P) од 2016. до 2018. године. UN. 2019. „New Permanent Representative of Croatia Present Credentials”.

¹²⁴⁹ United Nations Digital Library 2020a.

О досадашњем нивоу активности Хрватске у СБУН сведочи и податак да је она заједно са другим државама учествовала у писању или поднела укупно 74 предлога резолуција између 2008. и 2019. године. Од тога је током свог двогодишњег мандата у СБУН (2008–2009) допринела у 27 нацрта резолуција, и 35 пута за период 2014–2017. године.¹²⁵⁰ Ако би се квантитативно исказао профил Хрватске у УН, онда издаци за годишњи буџет УН као удео укупног буџета организације могу говорити о релативној „тежини” државе чланице и томе колико релативно доприноси и користи међународну организацију у сврху свог међународног имица, те статуса у светској политици. За раздобље 2013–2015, непосредно по уласку у ЕУ, уследио је пораст издатака на 0,126 % буџета УН у односу на 0,097 за 2010–2012. Релативни удели за 2016–2018, и 2019–2021. износили су 0,099 и 0,077,¹²⁵¹ што је пропорционално националном уделу који нека држава чланица има у глобалној економији, али и одлука појединачних држава желе ли издвајати додатна средства у сврху јачања утицаја. У мају 2020. године хрватски представник је учествовао у дискусији у Савету безбедности о Босни и Херцеговини. Хрватска, упркос отклону који је током 2000-их направљен у односу на политику у БиХ, опет почиње активније показивати своје интресовање за стање у тој суседној земљи. У контексту пандемије Ковид-19, те традиционално сложене политичке ситуације у БиХ, Хрватска се у свом званичном дискурсу залаже се за једнакост три конститутивна народа и истиче своју улогу „највећег подржаваоца БиХ”.¹²⁵² На основу претходне анализе стиче се утисак да је хрватска консолидовала сопствену позицију мале државе у систему УН у погледу приоритета, постигнућа при избору у главне органе организације и одређеног имица који прате и избори неких њених дипломата на високе функције унутар тог система.

Циљ овог поглавља био је да изложи динамику КИУ Хрватске од 2000. до 2019. године, а имајући у виду њен положај нове и слабе мале државе током 1990-их година која је током нешто мање од тридесет година своје државности успела да кроз рат, транзицију и интеграцију значајно трансформише свој међународни положај. Анализа је показала да је од релативне слабости, учешћа у рату и предмета делања УН на својој територији Хрватска успела да постане делатни субјекат који гради своју улогу и доприноси раду УН. Као мала држава чланица ЕУ и НАТО, Хрватска се од аутономије и рањивости преусмерила на профил интеграције и савезништва чиме су њен спољнополитички идентитет и улога данас доминантно структурирани. Употреба расположивих ресурса у односу на постигнућа мале државе оставља утисак ефикасности, уз амбицију Хрватске према афирмисању профила утицајности у одређеним „нишама”, тј. областима специјализације спољне политике. Међутим, крајем друге деценије 21. века упркос унапређивању свог међународног угледа, запажају се и одређени проблеми. Наиме, стиче се утисак да ће се жељена позиција утицаја Хрватске унутар ЕУ или изван ње градити доста теже у односу на претходни циљ уласка у евроатлантску констелацију – зато што је потребно профилисати другачију улогу која би истовремено била корисна за ЕУ и Хрватску, али и прихваћена као корисна за друге регионе у којима би се спољашња улога спроводила. Изазови спољнополитичке праксе Хрватске имају одговоре у неким саветима из литературе, док истовремено могу информисати даљу теоризацију о идентитетима и улогама малих држава у међународним организацијама, глобалном управљању и светској политици. Међутим, више о међуодносу теорије и праксе више прочитајте у закључку ове дисертације који сагледава претходне студије случаја у светлу могућности изградње једне општије теорије о спољној политици малих држава.

¹²⁵⁰ United Nations Digital Library. „Draft Resolutions and Decisions” („Croatia”).

¹²⁵¹ Поређења ради, за раздобље 2019–2021, у наставку су доприноси одабраних земаља: САД (22), Кина (12,005), Француска (4,427), Канада (3,28), Данска (0,74), Аустрија (0,677), Словачка (0,153), Словенија (0,076), Србија (0,028). Подаци доступни на: UN General Assembly, Committee on Contributions. 2020. “United Nations Scale of assessments for the Regular budget 1946–2021”.

¹²⁵² MVER. 2020.

Значај и значења проучавања идентитета и улога малих држава за савремену теорију међународних односа

Теоријски и емпиријски налази дисертације биће, у кретању према једној синтези, стављени у однос са неким трајнијим, али и оним новијим питањима међународне теорије. Тиме се настоје оцртати могући доприноси академском промишљању спољне политике и међународних организација на два начина. Прво, разматра се делање и улога малих држава у међународним организацијама у ширем смислу. У ужем смислу, представљени су аналитички увиди о конституисању спољнополитичких идентитета и улога Србије и Хрватске у Уједињеним нацијама. Друго, под окриљем дисциплине међународних односа, и њене уже научне области међународне безбедности разматрају се проблеми колективног идентитета, те промене и трајности државног делатништва и међународне структуре. Овај закључак организован је у три целине. Прво, понуђена је рекапитулација остварених увида из претходних поглавља. Друго, истраживачки налази и закључци стављају се у контекст теорије и праксе међународних односа. Треће, постављају се нова питања и расправља о агенди за будућа истраживања.

7.1. Рекапитулација поглавља

У првом поглављу изнети су предмет, циљеви и аргумент дисертације. Као предмет истраживања одређене су мале државе у светској политици и међународним односима, са фокусом на међународне организације, а посебно на Уједињене нације и њихове институције попут Генералне скупштине. Потом је изнет теоријски аргумент према којем су социјални конструктивизам и постструктурализам адекватни приступи и теоријски савезници у проучавању суконституисања идентитета и улога. Дефинисани су идентитети и улоге, а у светлу идентитетских дискурса и перформативности језика у дисциплини међународних односа. Као методолошки поступак који би требало да осигура сагледавање конкурентских теоријских објашњења узима се „методолошки компатибилизам” Ханса Морицена. Тај поступак подразумева да се научна објашњења не посматрају као узајамно искључива, већ да се у потрази за одговорима на истраживачка питања трага за оним најбољим решењем које ће се наслањати на достигнућа претходних. То би значило да се, рецимо, у спољнополитичкој анализи конструктивизам може надовезивати на увиде других теорија у потрази за својим објашњењем на неком другом нивоу анализе. Најављено је увођење мог концепта „Комплекс спољнополитичких идентитета и улога малих држава” (КИУ). Потом је и предмет емпиријски одређен као истраживање суконституисања спољнополитичких идентитета и улога Србије и Хрватске у Уједињеним нацијама у постјугословенском контексту.

Друго поглавље је донело преглед литературе који је био организован у неколико целина. Прва целина је понудила преглед структурних и делатничких теорија идентитета и улога. Друга целина доноси разматрање литературе о идентитету и улогама и поставља литературу под окриље конструктивистичке анализе спољне политике. Притом је као полазиште узет Вентов умерени конструктивизам, да би се повезали литература о конструктивизму и теорији улога као израз онога што видим као средњи пут у спољнополитичкој анализи. Након тога, ова целина се завршава критикама антропоморфизације државе и идентитета у теоријама међународних односа, те уводи

¹²⁵³ У овом поглављу се такође користе неки делови текста који су за време писања ове докторске дисертације у измењеном облику објављени у Kovačević 2016b, 114–125 и Kovačević 2015a.

компатибилизам као начин учвршћивања теоријског оквира. Трећа целина се бави теоријом спољнополитичких улога. Прво се спољнополитичке улоге постављају у оквир спољнополитичке анализе, дефинишу се основни појмови и концепти, те расправља о односу концепција спољнополитичких улога и спољне политике у ширем смислу. Улоге се схватају као динамичка категорија, и разматрају се њихови обрасци сталности и промене. Четврта целина донела је преглед литературе који се односи на интерпретативне методе у истраживању спољнополитичких улога. Прво се настојало понудити основу за наративну концептуализацију идентитета путем постконструктивизма у раду Бјали Матерн. Државни идентитет је наративно заснован, док су идентитетски наративи и идентификације сагледани у светлу могућности дискурзивне конструкције спољнополитичких улога. Ова целина закључена је неким примерима истраживања спољнополитичког идентитета и делатништва у литератури. У петој целини аутор се бави међународним организацијама и спољном политиком. Указано је на главне разлоге учешћа држава у раду међународних организација. Потом је дат осврт на место које међународне организације заузимају у спољној политици малих држава. Ово поглавље завршено је трасирањем основних истраживачких праваца у релевантној литератури која се бави постјугословенским простором.

У трећем поглављу аутор је конструисао теоријско-методолошки оквир дисертације и понудио свој концепт Комплекса идентитета и улога као оквир за проучавање односа идентитета и улога малих држава у међународним организацијама. Образложен је теоријски аргумент дисертације према којем мале државе користе стратегије селективног памћења и заборављања улога и мобилизују различите компоненте свог спољнополитичког идентитета, доприносећи тако стварању значења које одговарајуће улоге, у складу са друштвено одређеним националним интересом, подупиру или оспоравају у оквиру њиховог КИУ. Потом је изложена методологија истраживања спољнополитичких дискурса у УН. Дискурси су одређени као значења, структуре и системи моћи у светској политици, а метод који се примењује је спољнополитичка анализа дискурса. Анализа дискурса је претежно вршена комбиновањем модела званичног дискурса према Лене Хансен, те дискурзивних стратегија према Рут Водак и Мајклу Мејеру. Као допринос ове дисертације у теоријско-методолошком смислу означено је увођење интерпретативног оквира сачињеног од три димензије КИУ. То су димензија спољнополитичке стратегије, димензија понашања и димензија делања државе у међународним односима. Да би ове димензије могле сагледати и временитост КИУ, уведен је концепт селективног памћења на трагу друштвених оквира памћења Мориса Албвкса, док се несклад између поимања идентитета и његове друштвене перцепције сагледава увођењем Бурдијеовог концепта хистерезе у домену КИУ. Тиме је успостављен оквир који се примењује у емпиријској анализи и грађењу студија случаја у поглављима 4–6.

У четвртном поглављу аутор је обрадио студију случаја социјалистичке Југославије и Уједињених нација (1945–1992), како би показао начине на које је мала држава успела да изгради идентитет и улогу средње силе у међународној политици. Притом се СФРЈ у знатној мери, чак и пресудно, ослањала на систем УН као кључну арену и средство спровођења њене несврстане спољнополитичке концепције. У уводном делу поглавља прво су изнете неке уводне напомене о теорији и историји проучавања југословенске спољне политике да би се понудио панорамски преглед југословенске спољне политике у 20. веку. Потом је у складу са очекивањима оквира КИУ извршена периодизација спољне политике СФРЈ на укупно пет раздобља која су такође карактеристична посматрано из мултилатералне перспективе. Између 1945. и 1953. године СФРЈ је у УН спроводила своју дебитантску улогу, као мала држава чланица која је тежила осигуравању свог међународног субјективитета након преломног и драматичног 'разлаза' Тита и Стаљина 1948. године. Од 1954. до 1960. године Југославија је трагала за новом спољнополитичком улогом, пре свега у светлу њеног доприноса настанку и афирмацији дискурса активне мирољубиве коегзистенције и проширивањем спољнополитичке концепције симболичким отискивањем са Балкана према новим независним земљама Трећег света. Током 1960-их, са оснивањем Покрета несврстаних земаља, УН је био

главна позорница југословенске мултилатералне дипломатије, чиме је вршена једна експериментална, активистичка и глобалнија спољна политика у односу на претходну деценију. Током 1970-их наступио је максимум конвергенције југословенског КИУ, који је био обележен институционализацијом ПНЗ, залагањем за реализацију дискурса новог економског поретка и поновном заокрету према Европи у складу са констелацијом хладноратовског детанта. Раздобље након Титове смрти 1980. и 1991. године обележавају континуитет мултилатералне дипломатије, унутрашња политичка и економска криза који су након завршетка Хладног рата водили према насилном распаду земље и дивергенцији КИУ уместо посткомунистичкој трансформацији и транзицији која је уследила у земљама Средње Европе. Постјугословенска динамика је донела на почетку ратове и ауторитарну политику који су били ендемични за новонастале државе на простору бивше Југославије.

У петом поглављу је изграђена студија случаја која за свој предмет има СР Југославију, Србију и Уједињене нације између 1992. и 2019. године. Дат је кратак преглед периода између 1992. и 2000. који је обележен максимумом дивергенције КИУ у конфликтном и ауторитарном контексту. Криза спољнополитичког идентитета и конфронтативна поставка спољнополитичке улоге били су оличени међународним санкцијама и суспензијом СРЈ из рада ГСУН. Након завршетка ратова у БиХ и Хрватској, те потписивања Дејтонског споразума из 1995. у региону је наступио мир и постконфликтна трансформација у којој је СРЈ привремено ублажила дивергенцију свог КИУ, да би дивергенција поново достигла свој максимум у времену 1998. и 1999. године када је дошло до оружаног сукоба на Косову и када је НАТО предузео ваздушну интервенцију против СРЈ. Након пада Милошевићевог режима октобра 2000. године дошло је до промене спољне политике, реинтеграције СРЈ у међународно друштво и настанка максимума конвергенције у периоду до 2003. године. Након 2004. године наступа прелазак са максимума на минимум конвергенције, који ће потрајати све до 2008. године и једностраног проглашења независности Косова. У то време је било отворено и питање државног идентитета Србије у симболичком и политичком смислу. Период између 2008. и 2012. обележио је минимум дивергенције КИУ и настојања Србије да оспорава и успорава признања независности Косова и пријем у међународне организације што је био део њене противсецесионистичке спољне политике. Истраживање је показало да је дискурс Србије у ГСУН пратио ове спољнополитичке периодизације, па је тако у првим годинама после петооктобарских промена доминирао дискурс реинтеграције у међународне организације и систем УН. После 2004. доминантни дискурс је почео да „меандрира”, након што је косовска проблематика поново била отворена. Након 2008. године, Србија је у свом УН дискурсу активно исказивала противсецесионистичке ставове, мобилизујући на тај начин ванредни скуп улога које су биле дивергентније него ли почетком 21. века. После 2013. године долази до релативне нормализације скупа улога и спољнополитичког дискурса због пребацивања косовске проблематике у оквире преговора између Београда и Приштине под покровитељством ЕУ.

Како је истраживање у петом поглављу дисертације показало, Србија је типичан пример државе која је имала дивергентан КИУ у међународним односима током 1990-их година па и у новије време у мањој мери, приказујући карактеристике мале државе, на унутрашњем плану транзиционе и слабе државе, а како се перципира и на међународном плану у том периоду.¹²⁵⁴ С друге стране, неке политичке акције и ставови политичких вођстава створили су утисак да је Србија у најмању руку средња сила (држава) када је реч о оценама светских проблема или ситуације у региону.¹²⁵⁵ Изолационистичке и конфронтативне политике Милошевићевог режима у Србији током 1990-их година демонстрирале су максимум дивергенције КИУ и потпуну несвесност у вези са реструктурирајућим ефектима у Европи које

¹²⁵⁴ Многи званични документи и извештаји ЕУ, као и говори њених званичника указују на такав закључак. О слабости државе и изградњи државе на Западном Балкану, погледати Ковачевић 2011.

¹²⁵⁵ Погледати, на пример, Јовић 2011. Поређења и илустрације ради, Хрватска исказује висок ниво конвергенције у свом самопојмљеном и испољеном идентитету мале државе.

је донео постхладноратовски међународни поредак. Саморазумевање државног идентитета почело је да се мења од 2000. године када је светоназор мале државе почео да се јавља након петооктобарских промена, док је питање спољнополитичког идентитета и даље у стању кретања. Дискурс у ГСУН показује и одређен ниво диверсификације спољнополитичких улога, пре свега у оквиру дискурса међународног мира и безбедности и развојног дискурса. Ту се пре свега мисли на знатније коришћење институционализованих улога и функција у оквиру система УН, попут чланстава у одређеним органима и телима УН и знатнијем учешћу у мировним операцијама. У најновије време, КИУ манифестује минимум конвергенције, при чему Србија јасније свој идентитет концептуализује као мала држава у међународном систему. Притом се њена политика војне неутралности и избалансираног односа са великим силама показала као корисна на средњи рок у контексту противсецесионистичког дискурса. Међутим, таква политика није без проблема и може бити надасве неизвесна у погледу дугорочног међународног позиционирања земље која као свој стратешки циљ и опредељење прокламује чланство у ЕУ. УН је у спољнополитичкој концепцији Србије углавном дефанзивно препознат као спољнополитичко средство и арена заштите националних интереса. Остаје да се види хоће ли евентуална промена спољнополитичке концепције од аутономије према интеграцији (кроз коју је Хрватска већ прошла) донети и трансформацију односа Србије према УН у кључу трагања за стратегијама утицаја које су окренуте статусним и развојним аспирацијама.

У шестом поглављу обрађена је студија случаја која за свој предмет има конституисање спољнополитичког идентитета и улога Хрватске у раздобљу између 1992. и 2019. године. Хрватска је као нова мала држава у светској политици током тог времена успела да се трансформише од слабе нове државе према активној мало државици УН која припада евроатлантској констелацији. На почетку поглавља изнете су неке опште напомене о спољној политици Хрватске, односно њеном политичком и институционалном развоју у контексту изградње државе и државног идентитета. Путања хрватске спољне политике и њене концепције улога посматране су из угла међународне социјализације у постјугословенском и ширем европском контексту, а из ракурса њеног УН дискурса. Ту се посебно сагледава мултилатерална равна хрватске спољне политике, а из угла три глобална УН дискурса: мира и безбедности, социоекономског развоја и људских права. Да би се дошло до разматрања динамике идентитета и улога, прво се анализира дискурзивна концепција 'Уједињене нације у Хрватској' као доминантан чинилац хрватског међународног идентитета између 1992. и 2000. године, и конфигурација минимума дивергенције КИУ. Потом се анализира друга дискурзивна концепција коју називам 'Хрватска и Уједињене нације', и која обухвата расправу о трансформацији хрватског КИУ од минимума дивергенције до максимума конвергенције у периоду између 2000. и 2019. године. За разлику од првог и релативно трпног периода, овај други је обележен актерством Хрватске и постепеним грађењем статуса мале државе чланице у систему УН. За изградњу актерског профила значајни су пре свега трансформација Хрватске од објекта мировних операција до субјекта и активног контрибутора мировних операција УН у свету. У погледу институционалних улога, за Хрватску је била нарочито значајна функција несталне чланице Савета безбедности за 2008/2009. годину. Том приликом Хрватска се паралелно припремала за чланство у НАТО и ЕУ чиме је преобликовала своју концепцију улоге од аутономије мале државе према интегрисаности и савезништву у оквиру евроатлантске констелације. Постепени развој институционалног делатништва мале државе чланице, Хрватска је у УН уоквирила претежно социоекономским дискурсом и дискурсом међународног мира и безбедности, слично као и Србија, али уз одређене разлике које извиру из њених другачијих спољнополитичких опредељења. Може се рећи да је Хрватска улога у УН прошла кроз фазе које су одражавале потребе за међународним признањем, изградњом државе, те касније и доказивањем спремности за улоге које захтева евроатлантска констелација. Садашња спољна политика Хрватске махом одражава такву путању и еволуцију, притом тражећи могућности за делатничке стратегије које ће њен спољнополитички идентитет учинити препознатљивијим у оквиру ЕУ у погледу увећања статуса унутар констелације.

Такве аспирације Хрватске су у сваком случају оправдане и утемељене, али ће њихово остваривање, чини се, бити концептуално још захтевније и практично сложеније у интеграционој концепцији него ли што је то било за време аутономне концепције мале државе.

7.2. Налази дисертације у светлу теорије међународних односа и спољнополитичке праксе

Подсетимо се полазног истраживачког питања постављеног у трећем поглављу ове дисертације: *како мале државе конструишу своје идентитете и спољнополитичке улоге у оквиру међународних организација?* Уочавањем загонетности односа између идентитета и улога, те њиховог узајамног конституисања изградио сам и у конструктивистичку спољнополитичку анализу увео концепт Комплекса идентитета и улога (КИУ). Постављено питање је у складу са теоријским и емпиријским циљевима ове дисертације који су захтевали да се изгради особени интерпретативни оквир који би омогућио анализу реалних проблема на основу теоријски заснованих концепата. Наиме, како је показано у трећем поглављу, КИУ претпоставља да идентитети и улоге могу бити у конвергентном и дивергентном односу, што је посебно значајно за мале државе које теже прилагођавању и настоје да тај однос буде што конвергентнији. Конвергентност КИУ представља конфигурацију у којој су спољнополитички идентитети и улоге узајамно компатибилни и ускладљиви, што би значило да се улога заснива на установљеном и прихваћеном идентитету. Улога може својим постепеним развојем у повратној спрези информисати еволутивну промену спољнополитичког идентитета. У ситуацијама када се држава суочава са кризом свог државног идентитета или покушава узимати и одигравати улоге које нису утемељене у стабилним идентификацијама, онда долази до дивергенције КИУ која је посебно проблематична за мале државе. Наиме, када се улога мале државе у међународном систему опажа од моћнијих и доминантних актера као дивергентна и системски недовољно социјализована, онда се мала држава суочава са притисцима да своју концепцију улоге модификује како би била адекватнија очекивањима система и поретка. Малe државе које својим делањем траже начине да заштите и осигурају сопствене интересе на начин који није апсолутно прихваћен може утицати на то да се макар привремено дивергенција КИУ узима као облик стратешког понашања мале државе, па и по високу цену по њен међународни положај. Очекивања која даје оквир КИУ налажу да ће мала држава на дужи рок ипак тежити системском прилагођавању ако је концепција међународног или регионалног поретка стабилна, тражећи оптималан однос између опције аутономије и интеграције.

У спектру различитих спољнополитичких средстава којим се регулише питање међународног статуса, мале државе природно дају приоритет мултилатерализму и учешћу у раду међународних организација како би осигурале и унапредиле своје кључне националне и међународне интересе. Организација Уједињених нација (УН) је свакако најзначајнија мултилатерална организација чије чланство потврђује и штити међународни статус држава у складу са дискурсима међународног мира и безбедности, људских права и одрживог развоја. Ова дисертација узела је УН као средишњу позорницу светске политике на којој мале државе, у свом статусу формалне једнакости са великим силама пред Генералном скупштином могу исказати своје ставове и гласати о најважнијим глобалним питањима. Малe државе управо у ГСУН могу истицати своје ставове, и бити делатници који дефанзивним или утицајним стратегијама настоје унапређивати националне и заједничке интересе са другим државама.

Будући да се УН, како је то сликовито истакао Рачић налазе „између моћи и права”, отуда се и истраживање спољне политике из дискурзивне и идентитетске перспективе наметнуло као валидан и иновативан приступ. Фукоовски схваћен дискурс је структура моћи која уређује односе и одређује спектар њихових могућих значења у трагању за некаквим „режимима истине”. Одатле сам нашао и потврдио своју почетну претпоставку да је научно и

методолошки оправдано, а сазнајно надасве обогаћујуће за Међународне односе и студије малих држава изучавати њихову спољну политику из дискурзивне перспективе. Сазнајне вредности су овде јасне имајући у виду да дискурс истовремено омогућава сагледавање структурирајућих ефеката моћи на понашање оних који се суочавају са реалношћу коју обликује управо њихов дефицит употребљиве моћи у свету који је истовремено социјално конструисан.

Загонетно је стога било поставити питање како се мале државе понашају у међународном систему којим посредују не само односи сукоба и сарадње у складу са обрасцима промене и сталности, односно, како је могуће разумети њихове неутуђиве праксе делатништва. Теоријски опредељен за истраживање могућности промене која би водила већој сарадњи у међународном систему који је неминовно поприште разних сукоба међу државама, и другим недржавним актерима, одлучио сам да истражујем Уједињене нације као арену и средство спољне политике. Притом сам, наравно, свестан чињенице да међународне организације истовремено јесу међувладине пошто су их основале државе чланице, али да имају и свој аутономни утицај као субјекти међународних односа. Свакако, УН су најважнија, најобухватнија, сложена и универзална међународна организација, тј. читав систем мултилатералне сарадње и глобалног управљања. Може се сасвим поуздано рећи да мале државе УН виде као конститутивно место свог државног и међународног идентитета и делатништва, чак и више него моћније државе управо због тога што мултилатерализам надокнађује њихов дефицит употребљиве моћи у међународном систему.

Имајући у виду концепт КИУ као платформу за сагледавање сложеног унутрашње и спољашње равни политике, у овој дисертацији сам се трудио да детаљно истражим, анализирам и испитам како друштвено посредовано схватање спољнополитичког идентитета и концепције улоге у УН утиче на укупан међународни положај малих држава.

Истраживање КИУ са собом носи неколико значајних теоријских и аналитичких аспеката. Први аспект је теоријски у смислу позиционираниости КИУ унутар Међународних односа. Наиме, КИУ као концепт позициониран је у социјалконструктивистичкој онтологији уз уважавање језика као средства друштвене конструкције светске политике и њених значења. Отуда је анализа дискурса приближена ономе што је Вент изградио као структурални конструктивизам умереног типа. Овакав поступак је био неопходан да би се омогућила комуникација између нових рефлексивних типова знања која инсистирају на могућности друштвене промене структуре са свим оним устаљеним теоријама и знањима о структурирању међународних односа попут реализма и либерализма. Сматрам да је у овом смислу могуће да КИУ буде компатибилан са широм литературом о малим државама која је досад у мањој мери била конструктивистички оријентисана, као и са литературом из домена спољнополитичке анализе и структурално оријентисане теорије спољнополитичких улога. Мислим да отуда не би било претенциозно рећи да је КИУ нека врста интерфејса који би могао посредовати у интеграцији теоријских концепата и емпиријских увида из поменутих поддисциплина и истраживачких поља Међународних односа.

Други аспект је повезан са могућношћу интердисциплинарности КИУ и његовом отвореношћу за уношење увида из других дисциплина. То је такође у складу са очекивањима савремене спољнополитичке анализе која има аспирацију на то да интегрише знања из дисциплине међународних односа и других друштвених дисциплина. Из тог разлога сам у ранијим поглављима наговестио да КИУ може усвојити увиде из социолошке и историјске литературе о колективном памћењу, а пре свега у погледу истраживања континуитета и промене у концепцијама спољнополитичких улога. Наиме, једно од помоћних истраживачких питања је било и *како је то могуће да државе памте или заборављају своје спољнополитичке улоге?* Имајући у виду три обимне студије случаја (поглавља 4, 5, 6), настојало се утврдити у којој мери и на који начин су Србија и Хрватска реконцептуализовале своје спољнополитичке идентитете и улоге у односу на искуство политичког живота и организације сопстава у оквиру СФРЈ. То је захтевало увођење временске димензије како би се сагледала трансформација КИУ

кроз време од неколико деценија, при чему су утврђени и документовани неки примери преосмишљавања, потискивања или селективне употребе југословенског наслеђа у организовању постјугословенских државних и спољнополитичких сопстава. КИУ на трагу свог интеракционистичког дела утемељеног у проучавању спољнополитичких улога омогућио је да се конвергенција и дивергенција користе као аналитичке пречице за разумевање међународног положаја постјугословенских држава у контексту њихове социјализације у постхладноратовском међународном поретку. У наставку ћу се детаљније осврнути на емпиријске импликације истраживања суконституисања спољнополитичких идентитета Србије и Хрватске у постјугословенском контексту. Док је Хрватска своју спољну и безбедносну политику, те међународну улогу, дефинисала као чланску и савезничку, Србија је услед проблематике Косова била принуђена да тражи неке могућности (ако не и решење проблема) у дефинисању своје улоге као неутралне, при чему преговара о чланству са ЕУ, и сарађује са НАТО у оквиру програма Партнерство за мир без одређења према чланству.

Анализом спољнополитичког наратива Србије и Хрватске (поглавља 5 и 6) у говорима пред Генералном скупштином УН, као и десетина других званичних националних и међународних текстова (стратешких докумената, резолуција, говора, предавања, изјава за медије, итд.) утврђен је висок степен подударности представљених идентитета и улога на националном и међународном нивоу. То се односи на представљање различитих идентитета и улога који су део проблематике конфликтног, постконфликтног, интеграционог и развојног контекста кроз који су Србија и Хрватска прошле од почетка последње деценије 20. века до краја друге деценије 21. века. У том смислу, УН су као универзална организација биле како примарно место борбе држава за признање, интересе или статус, тако и секундарно место представљања постигнућа и одиграних улога у другим међународним аренама. Хрватска је, рецимо, била „објекат” неколико мировних операција УН током 1990-их година на својој територији, а када је остварила своје напоре на циљу „реинтеграције” територија на истоку земље 1997. године предвиђених „Ердутским споразумом” из новембра 1995. године (и окончањем рада мисије UNTAES 1998. године), исказала је одређење ка промени улоге према „субјекту” мировних операција УН тако што је 1999. године почела да као земља „контрибутор” активно учествује у њиховом раду. Србија је након војне интервенције НАТО 1999. године на територији Косова и Метохије, а резолуцијом 1244 Савета безбедности под мандатом УН била домаћин мисије УНМИК и војног присуства НАТО мисије КФОР, што је на том делу њене територије такође чинило „објектом” међународног присуства. Од лета 2003. године, званично је донета одлука Савета министара СЦГ о томе да припадници војске Србије могу учествовати у мировним снагама УН, и та пракса чије се вршење темељи на позитивним искуствима мировњака из редова бивше ЈНА (од прве мисије на Синају 1956) је обновљена слањем припадника војске у мисију MINUSCO у ДР Конгу. Да се запазити да у званичном дискурсу Србија спомиње традицију учешћа припадника ЈНА у мировним операцијама, док су у случају Хрватске такве референце одсутне. Потом је од 2012. године отпочело и њихово укључивање у мировне мисије Европске уније у складу са Процесом стабилизације и придруживања Србије и пожељним оквирима усклађивања са заједничком спољном и безбедносном политиком ЕУ.

Уједињене нације традиционално су заузимале битно место у југословенском спољнополитичком имагинаријуму, служећи као сидро за активну и независну концепцију спољне политике у време Хладног рата. Није то био само главни форум за њено комуникативно делање у међународном пољу, већ и оквир у којем су се не само представљали резултати политика, већ и координисало дипломатско наступање у заједничким иницијативама са другим несврстаним земљама. Са доласком деведесетих година и распадом социјалистичке Југославије који је праћен ратовима 1991–1999, постјугословенски простор постао је главни корисник и пријемник активности УН, углавном мировних операција и предмет њихове сталне пажње – насупрот претходним деценијама када је та држава била међу лидерима ПНЗ и признат делатник међународног развоја и подршке чланицама тог покрета.

Постјугословенски период и спољнополитичке оријентације Србије и Хрватске, како се показало, драстично се разликују од оне коју је имала претходна савезна држава. Разлози тих разлика су у најмању руку троструки: они глобални, у светлу промене образаца моћи и односа у постхладноратовском међународном поретку; регионални, који се тичу спољнополитичке констелације и односа у европском контексту; и подрегионални, који се тичу специфичности државних и друштвених односа на постјугословенском простору. Ти узглобљени разлози диференцијације и односа између структуре и делатника, те њихове моћи, идентитета и улога, могу се боље разумети узму ли се у обзир констелације и симболичка географија у којој су они дискурзивно садржани и представљени. У најмању руку Србија и Хрватска се различито односе према наслеђу државног идентитета СФРЈ. У случају Хрватске, реч је пре о стратешком заборављању и дисконтинуитету, док је у случају Србије реч о селективном памћењу и реапропријацији симболичних и спољнополитичких идентификација. Један од емпиријских налаза моје дисертације се може довести у везу са ставом да је југословенско наслеђе прилично занемарено у постјугословенским политичким имагинаријумима који су део националистичких наратива. То је у складу са мишљењем историчара Драгана Марковине, који такође показује да је тај југословенски слој идентитета данас углавном смештен и испољен у културном простору.¹²⁵⁶ Док реформулације тог наслеђа нису део главног тока постјугословенских националних политика, значајан удео дискурзивних пракси „југоносталгије” се неретко запажа у пољу свакодневног живота, носећи трагове сећања на дане Југославије и несврстаности, додуше у другачијем међународном контексту, како примећују аутори попут Вјекослава Перице и Митје Великокоње.¹²⁵⁷

За време 1990-их, ти имагинаријуми били су углавном подржавани у званичним дискурсима који се заснивају на идеологијама етно-национализма и искључивања,¹²⁵⁸ а насупрот југословенском раздобљу које је темељено на социјализму и егалитарнијим вредностима. Потоњи је видео Југославију као интернационалистичку државу која је морала да ублажи, ако не помири појединачне национализме њених савезних република у потрази за остварењем једне веће, федералне, заједничке државе, ако не и стабилног и довршеног југословенског идентитета. Нажалост, показало се да тај пројекат није имао свог успеха и у довршавању изградње југословенског идентитета који би очувао СФРЈ у сусрету са изазовима националних партикуларизама након Титове смрти. Такав пројекат изградње државе и идентитета био је лоциран у специфичној географији хладноратовске политике и међународних односа који су били смештени у контексту несврстаног балансирања између Совјетског Савеза и Запада. Распад социјалистичке Југославије и нестанак биполарне међународне структуре моћи био је крај једне такве извесности, а чиме се промаљао постјугословенски период који је резултирао оживљавањем традиционалне збиље малих држава у овом делу Европе. У таквом контексту настајали су дивергентни КИУ СРЈ и Хрватске, додуше из различитих побуда: први, са тежњом да се симболички темељи на развалинама међународног идентитета СФРЈ, а други, да се од њих што више удаљава. Расправа у наставку требало би да нам помогне у тумачењу како структурних предиспозиција за делање и понашање малих држава, тако и њихових покушаја према делатништву која, образлагао бих, јесу условљена њиховим појединачним политичким идентитетима и имагинаријумима.

Интерпретативни и аналитички приступ који је развијен у овој дисертацији и примењиван у поглављима 4–6, сугерише истраживање временитости и варијабилно памћење спољнополитичких улога тако што своју потпору проналази и у запажању о ефектима дискурзивних формација. То је урађено на трагу замисли код Камлер и Томсона да дискурзивне формације одређују шта се говори, памти, чува, заборавља, реактивира или

¹²⁵⁶ Погледати Markovina 2015. Југословенско наслеђе је, сматра Марковина, значајно у културном простору где оно, упркос томе што је скрајнуто поље, представља једно значајно питање али и „стварност”.

¹²⁵⁷ Погледати, на пример, Perica i Velikonja 2012.

¹²⁵⁸ Више о овоме у студијама антрополога Ивана Чоловића: Čolović 2000 и Čolović 2014.

задржава.¹²⁵⁹ У том својеврсном режиму дискурса, сматрам да се налази суштина онога што сам назвао *државним (званичним) оквирима памћења* у спољној политици. Ти званични оквири спољнополитичког памћења, исказани у УН дискурсу малих држава, предочавају нам које се улоге памте или заборављају, тј. шта се памти и заборавља у матрици КИУ око које се формирају политике, исказаној наративима и омеђеном званичним дискурсом. Истраживање у поглављима 4–6 показало нам је да државе селективно памте, преузимају или заборављају темпоралне идентитетске елементе у својим спољнополитичким наративима у сврху осигуравања континуитета или промене КИУ, и последично ублажавања дивергенције КИУ и повратка из ванредне у нормалну политику.

7.3. Нова питања и агенда за будућа истраживања

7.3.1. Три теоријске перспективе или непарадигматско разматрање КИУ малих држава у мултилатералном контексту?

Оно што је ова дисертација настојала да примењује јесте процесуално схватање државног идентитета, који је „друштвено конструисан у њиховим 'трансакцијама' са другошћу”.¹²⁶⁰ На овај начин се идентитет не посматра као некаква постварена варијабла, већ једно процесно схватање односа са другошћу који не мора да буде деструктиван, већ узајамно конституишући уз отварање могућности за сарадњу и трансформацију у контексту међународности што се управо дешава у Уједињеним нацијама. Државе чланице ЕУ се у овом процесуалном и трансакционом модалитету мултилатералне дипломатије представљају свету (и другима), заступају сопствене интересе у које уграђују и значајне суконститутивне елементе међународности. Управо ти елементи међународног постају прво део међународног идентитета држава чланица које га делом преузимају, а потом могу да се наталоже и буду трајнији (и хијерархијски значајнији) елементи њиховог укупног колективног идентитета. Тиме се аргументује рефлексивистичка (конструктивистичка) теза о учинцима међународне социјализације (изнета у поглављима 2 и 3).

Материјалистички (реалистички и либералистички) аргументи би у први план стављали функционалне или интересне аспекте међународне сарадње у сврху увећања моћи и укупног међународног положаја држава у међународним политичким и економским системима. У том смислу и преференције држава према међународној сарадњи мотивисане су таквим настојањима која су интересно или правно мотивисани – те државе могу стога своје предности и квалитете пресликавати на међународни систем као екстернализацију својих интересних оријентација. То је свакако отворенија могућност за моћније и развијеније државе које виде међународне организације као форуме за повећавање међународне сарадње и међународне режиме који погодују њиховим интересима и статусним аспирацијама кроз такмичење са другим државама за изградњу међународног система који погодује таквим циљевима.

За мале државе систем УН је примарна и конститутивна позорница и арена – примарни блок њиховог чланства у међународном друштву и чинилац државних и спољнополитичких идентитета модерних држава. То је предуслов и најважнији „сертификат” статуса државе у међународним односима, и предуслов за идентитетске, материјалне или статусне аспирације држава, а нарочито оних мањих и малих. Мултилатерализам из перспективе чланства малих држава у Уједињеним нацијама је пре свега значајан због реалистичке и либералистичке аргументације. У најширем смислу, реалисти би сматрали да државе учествују у раду УН и дају му примат када је то у њиховом интересу, и да је светска организација пре свега међудржавна. УН би у том смислу био тек додатна заштита њиховој националној безбедности

¹²⁵⁹ Kamler and Thomson 2006, 11.

¹²⁶⁰ Guillaume 2007, 743, fn. 5.

у систему колективне безбедности. Други је либералистички аргумент, на трагу либералног институционализма, који се односи на међународно право и шири значај међународних организација као умножилаца међународне сарадње и смањивања трошкова у размени знања, информација и пракси које доноси чланство у великим међународним организацијама услед деловања компетентних међународних бирократија. Трећи аргумент је конструктивистички и он се односи на идентитетске аспекте мултилатерализма и начина на који он може служити у сврху унапређивања интереса или идентитета на унутрашњем или међународном плану. Док теоризација КИУ не занемарује реалистички и либералистички аргумент, она у компатибилистичком маниру главнину свог доприноса концентрише на идентитетску страну дискусије. Студије случаја у овој дисертацији показале су да државе у различитој мери указују на могућности коришћења три поменуте аргументације.

Како се да видети из четвртог поглавља, СФРЈ је користила УН у почетку због интересних и безбедносних разлога ослањајући се на реалполитичку логику која је користила либералистичку међународну организацију. Потом се реалполитика делимично повлачи од друге половине 1950-их, те у први план избија либералистички дискурс који се односи на међународну сарадњу и развој у комбинацији са домаћом основом у марксистичкој идеологији чија се нормативна начела повезују са реализмом. Такав идеолошки конструкт служио се из интернационалистичком логиком марксизма и подупирао је међународну сарадњу и социоекономску димензију која се односи на економски развој деколонизованих земаља. Такав приступ допринео је изградњи међународне улоге и истакнутог статуса СФРЈ, који је постао препознат као не само почетни експонент марксистичког интернационализма, већ и тековина за себе која је УН стављала у фокус и била главна репрезентација југословенског несврстаног интернационализма. Ова идентитетска основа се у позној фази СФРЈ више кретала у конкретној путној зависности, нарочито од краја 1970-их до краја 1980-их година. Ту се такође може приметити да на идентитетску основу и путну зависност КИУ долази и једна реалистичка процена о односу суперсила на крају Хладног рата, али у недовољном уважавању неолибералног момента. Идеолошки моменат са марксизмом у основи није био адекватан за трансформацију система према ономе што ће бити основа постхладноратовских односа због недостатности југословенске федерације и нарушених односа између њених република који ће почетком 1990-их довести до страшних сукоба и распада федералне државе. Тиме ће почети ново раздобље у постјугословенском контексту који ће од новоноасталих малих држава на простору Југославије захтевати темљено другачији приступ међународном идентитету са другачијим циљевима – који се стављају пред нове државе чланице и придошлице у међународно друштво – с већим или мањим потешкоћама на крају 20. века.

Из петог поглавља се да видети да је у почетку необичан положај међународне изолације Србије више користио некакав дезоријентисани реализам који није могао надоместити негативне последице које је по њен међународни положај и нарушени углед оставио ток југословенских ратова. Положај СРЈ је био тежак, и из међународног угла – проблематичан и споран, о чему сведочи да је она званично примљена у чланство УН новембра 2000. године, након што је одбачен аргумент о континуитету са СФРЈ у УН. Од формалноправног аспекта учествовања у систему УН, тековина СФРЈ као државе оснивача УН се узима за једну од чињеница њеног међународног идентитета која се није претерано рабила у спољнополитичком дискурсу Србије до пред крај прве деценије 21. века – али из чисто реалистичких, државних разлога. Положај Србије у УН је превасходно био инспирисан идејом повратка у међународно друштво од 2000. до 2003. године, да би потом од 2004. године постепено постао инструментално посматран као средство спољнополитичке стратегије у односу на проблематику спречавања независности Косова, а потом и оспоравања његовог признања после 2008. године.

У идеолошком смислу приступ Србије према УН је принципијелан из реалистичких разлога који су инспирисани очувањем територијалног интегритета и суверенитета, тј. државног идентитета у пуном смислу. То је добар пример како се угрожавање идентитета

узима као чињеница чија се заштита тражи у међународној организацији која је у формалном смислу међународни гарант стања на Косову након 1999. и резолуције СБУН 1244. На тај начин су идентитетски проблеми и реалистичка аргументација у спољнополитичком дискурсу Србије везани у нексусу мултилатералне организације која почива на идејама либералног институционализма – што су управо УН. Иако се ситуација донекле почела мењати према диверсификованијој спољној политици у оквиру УН кроз изградњу нових институционалних улога Србије – мора се рећи да је и даље главнина напора и суштина спољнополитичког наратива концентрисана око косовске проблематике. Отуда се било каква даља промена спољне политике може посматрати искључиво у вези са односом према решавању косовског проблема и начином на који ће он бити санкционисан и у оквиру система УН.

Хрватска је успела да прилагоди своју спољну политику мале државе пре уласка у ЕУ. То је добар пример како стратешко позиционирање на таласу привлачне моћи европске констелације може преобликовати и евентуално чак и повећати делатни потенцијал земље, а нарочито у њеним постјугословенским пословима.¹²⁶¹ С друге стране, неке политичке праксе и друштвени односи унутар Хрватске показују да елитни дискурс европеизације није потпуно преузео контролу над идентитетским процесом. Ту пре свега треба имати у виду „пораст у национализму и радикализацији” који су део политичке реторике која негативно третира права мањина, као што се наводи у извештају Савета Европе из 2016. године.¹²⁶² Тиме се такође говори о крхкости процеса изградње безбедносне заједнице у региону и одређеном нескладу између споља подстицане комуникације на нивоу елита и појма и праксе одговорности на нивоу друштава. Према томе, било која анализа постјугословенских спољних политика треба да узме у обзир домаћи ниво и методе који се користе за осигуравање политичке подршке. Ово потоње је део одлуке сваке државе, а у погледу оријентације и конципирања делатништва, и зависно од типа државног идентитета. С друге стране, Србија испољава другачију конфигурацију државног идентитета, а што је у одређеној мери условљено дискурсом о „положају између” који политичке елите користе да перпетуирају проблем њеног нерешеног државног идентитета.

Замисао о идентитетској конвергенцији и дивергенцији помаже нам да разумемо шта идентитет мале државе може бити. Она је компатибилна са расправом о стварности малих држава и ширим схватањем међународних односа у либералном међународном поретку. Осе простора, времена и контекста могу нам помоћи да анализирамо специфична разумевања стварности малих држава која су произведена доминантним концепцијама међународног поретка. Та разумевања одражавају договорена правила поретка која су махом резултат консензуса међу великим силама, тј. стања кризе која настаје услед његовог одсуства. Овај интегративни есеј са расправом понудио је примере и контекстуализацију делатништва које Србија и Хрватска испољавају у измењеном постхладноратовском поретку, постјугословенском контексту, и у променљивом поретку. Подастирући контекст за даља истраживања може бити дискурс о кризи либералног међународног поретка која се манифестује крајем друге деценије 21. века – а у светлу осмишљавања које се дешава и у дијалогу са претходећом, југословенском компонентом државних сопстава Србије и Хрватске.

7.3.2. Прелиминарно уопштавање улога малих држава у систему Уједињених нација

Подсетимо се на овом месту и специфичних истраживачких питања која сам поставио у трећем поглављу ове дисертације. Она су се тичала структурних и делатничких предуслова/разлога (не)могућности малих држава из постјугословенског региона да дипломатским и свеукупним политичким делањем у УН знатније обликују мултилатерални миље за остваривање својих циљева у оквиру ове међународне организације универзалног

¹²⁶¹ За нека разматрања о позиционирању Хрватске као државе чланице ЕУ, погледати Jović 2011 и Šelo Šabić 2014.

¹²⁶² Council of Europe 2016.

карактера. Оде ли се корак даље и узму разноврсни аспекти делатништва и утицаја у међународним односима (од традиционалне дипломатије, до меке, тврде и паметне моћи), како се може окарактерисати улога постјугословенских малих држава и њихово мултилатерално делање у Уједињеним нацијама? Иако мале државе традиционално придају велики значај систему УН и мултилатерализму пре свега због логике апсолутних добити и смањивања трошкова, њихови учинци су омеђени пре свега институционализованом улогом у некој организацији. Та улога и њено вршење условљени су материјалним, идејним и симболичким ресурсима, те структурним показатељима светске политике попут међународног положаја и статуса. Одавде се даље може кренути у расправу о могућности уопштавања неких улога малих држава у систему УН засновано на искуствима постјугословенских земаља и студијама случаја из петог и шестог поглавља.

Према томе, у светлу питања какав значај мале државе придају УН у мрежи глобалног управљања, и на који начин се тај однос са УН на терену, те у испуњавању заједничких и преузетих обавеза испољава, могу се износити и неки закључци о улози и значају ове светске организације у све сложенијим токовима светске политике у прве две деценије 21. века. Полазна претпоставка дисертације о узajамно конституишућем односу између УН и КИУ малих држава је потврђена, а пре свега у односу на то да ли се та организација може сматрати као значајни други у конституисању државних идентитета. Студија случаја Хрватске показала је да је УН био конститутивни чинилац достизања њене државности и међународног статуса у првој фази изградње државе из конфликтног у постконфликтни контекст, те чинилац унапређивања статуса у међународном друштву и одигравању статусних (чланских и савезничких) улога у другој фази интеграционог контекста.

Место УН као конститутивне арене за државе треба одмеравати у односу на друге међународне организације и актере који су учествовали у међународној социјализацији Хрватске. У случају Србије, УН је такође послужио као конститутивни чинилац њеног међународног положаја у конфликтном контексту, али тако што статусне аспирације СРЈ на међународни континуитет СФРЈ нису услишене од стране Генералне скупштине. УН се у време југословенских ратова нашао као непосредни актер у пракси мировних операција, што је утицало на његов глобални имиџ, пре свега у оцењивању степена (не)успешности међународног ангажмана у периоду између 1991. и 1995. године. На политичком нивоу, УН је делао кроз усвајање резолуција и санкционисање других важних међународних одлука, тј. мандате који су се онда на југословенском простору претакали у праксу, која се манифестовала у конкретним поступцима са зарађеним странама. У том смислу је оправдано говорити о учинцима, који потом повратно обликују слику и имиџ УН на локалном, постјугословенском регионалном, али и на светском нивоу (нпр. Брахимијев извештај био је и рефлексивна на искуства „плавих шлемова” у југословенским ратовима). Чак и на нивоу популарне перцепције (нпр. тв серија Сложена браћа која је лоцирана у контексту рата у БиХ) УН постаје саставни део и постјугословенске конфликтне свакодневице, те се у тој врсти друштвене лабораторије креира и његов постхладноратовски концепт, уочавају могућности, али и ограничења, те се одатле повратно и на политичком нивоу вероватно сагледава на који начин може бити учинковитији. Одатле постаје видљиво како се друштво, државе и једна међународна организација конституишу у заједничким успесима и неуспесима и трагају за одређеним видовима политичке и друштвене одговорности у настојањима да се изгради мир.

Политичка манифестација приближавања супротстављених страна у враћању међународног мира и безбедности дешава се и у високим политичким органима УН. Заинтересоване стране бивају сазване у Савету безбедности где изјављују своје често супротстављене ставове или пред ГСУН где могу тражити подршку за своје предлоге необавезујућих резолуција. Какви су ти ставови у конфликтном контексту зависи од тренутне фазе сукоба, па се онда и у државном дискурсу манифестују те перцепције самог сукоба, других актера и УН као форума у којем се о сукобу дискутује. За очекивати је да се УН види као форум од највишег међународног легитимитета, и његов мандат пре свега према

резолуцијама УН као меродаван и обавезујући. Одатле, државе у некој постконфликтној констелацији (нпр. постјугословенској) уз помоћ међународних актера би требало да своје односе прво нормализују и релаксирају, те да се од кризног и конфликтног контекста померају у политичку равн у виду безбедносног режима чијим зрењем настаје безбедносна заједница. Постјугословенско искуство, нажалост, показује да се и више од 20 година од краја рата и даље не може поуздано утврдити да ли је регион сазрео да се неповратно окрене безбедносној заједници. Разлог томе углавном се може тражити у одређеном броју нерешених питања која оптерећују билатералне и регионалне односе. Водеће политичке елите одлажу решавање тих проблема и узајамно потпаљују националистичку реторику пре свега у прилог опстајању на положајима власти.

Управо се у контексту статуса билатералних односа у региону може поставити и питање како су Србија и Хрватска након нормализације односа, и поготово после склапања Дејтонског мировног споразума сагледавале своју регионалну и међународну улогу. Друго питање је како су СР Југославија и Хрватска сагледавале значај и улогу Уједињених нација у њиховим спољнополитичким стратегијама у постконфликтном контексту, и да ли се то њихово разумевање УН, и њихова идентификација са циљевима и мандатом ове организације мењала у односу на разумевање УН које је постојало за време конфликтног контекста? Од чега то зависи, да ли од њихових међусобних односа и узајамних перцепција образаца пријатељства и непријатељства, или од ширег међународног чиниоца који је кроз мандате УН, али и изван њих утицао као спољашњи умешач и чинилац у решавању кризе и окончавању оружаних сукоба? Још уже посматрано, да ли су политичка тела УН, пре свега Савет безбедности и Генерална скупштина битни за решавање суштинских питања државног идентитета СР Југославије и Хрватске, односно њиховог међународног статуса? Теорија и пракса међународних организација говори да државе теже међународном признању и потврђивању њиховог државног и међународног статуса кроз чланство у Уједињеним нацијама. Ова дисертација је у поглављима 4–6 анализом званичног УН дискурса СФРЈ, Србије и Хрватске показала да су говори пред Генералном скупштином један од конститутивних ритуала државног идентитета малих земаља којима се репродукује осећај њиховог биографског континуитета, пре свега у сврху очувања безбедности или унапређивања статуса. У наставку ово запажање треба довести опет у везу са теоријским оквиром КИУ из трећег поглавља, а у сврху расправе о неким типичним улогама које су запажене у УН дискурсу малих постјугословенских земаља. Те улоге се посматрају у односу на димензије стратегије, међународног понашања и међународног делања (активности).

Шта би значило за земљу да је нека држава мала чланица или мала сила у УН? Док се мала сила пре свега везује за поседовање војних и економских способности, у 21. веку би се могло говорити и о проширивању тог значења у невојну сферу. То би значило да су неке мале државе пре свега активне цивилне и дипломатске силе које теже утицајности. Овде може бити речи о њиховом нормативном утицају путем дипломатских иницијатива које имају за циљ удео у обликовању међународног окружења чиме се фокус ставља на димензије понашања и активности. Одатле се о малој држави може говорити као проактивној или реактивној, а у светлу тога да ли се специјализује за неке области делања и залаже у неким специфичним активностима. Такође, може се поставити питање да ли те државе посредују, и имају ли пропорционално веће издатке у односу на друге државе сличне снаге (овде је нпр. занимљив случај Словачке у УН која повећава своје финансијске издатке након 2015. године). Такви кораци се у оквиру димензије спољнополитичког понашања пре свега могу тумачити као напор да се унапређује статус мале државе, и подршка њеним дипломатама који теже конкурисању за високе политичке позиције у систему УН. Таквим потезима држава тежи да буде препозната и прихваћена као нешто више од обичне чланице, као мала нормативна сила у УН. Богате и развијене мале државе попут Шведске, Норвешке и Данске традиционално припадају овом кругу нормативних сила чији је утицај признат у систему УН услед знатних материјалних издатака који прате њихов деценијама гомилани симболички капитал који је

поспешила пажљива специјализација у нормативном (мировном и социоекономском) пољу. Понашање Србије у систему УН је махом мотивисано безбедношћу и међународним развојем, док је статусна мотивација у односу на претходне засад нешто мање важна. Статусна мотивација је била присутна између 2000. и 2003. године, те уз неколико наговештаја веће активности у трагању за функцијама у УН систему у другој деценији 21. века). Хрватска своје понашање у УН доминантно профилише у развојном, а све више и у статусном кључу кроз чланства и кандидатуре у главним органима УН после 2000. године, за разлику од 1990-их када је безбедност и међународно признање било примарно.

У погледу димензије спољнополитичке стратегије, мале државе могу се позиционирати од реактивног и дефанзивно оријентисаног постављања унутар УН, па до тога да се нормативно дела и на неком проактивном смислу који се надовезује на јасне приоритете у оквиру организације и некакве мултилатералне поделе рада у областима више функционалне диференцијације. То пре свега значи да се одређене улоге расподељују на нивоима више акумулације симболичког капитала и постигнућа у друштвима и клубовима држава (нпр. ЕУ, Г-8, Г-20, BRICS, ПНЗ, итд.), а при чему држава која има више статусне аспирације може издвојити адекватна средства за промоцију сопствене визије међународних односа у оквиру УН и међу државама које подржавају њене ставове у регионалним групама УН. Остварење тих аспирација државе реализују кроз извршавање системски поверених улога у сарадњи са другим државама, тако што од трпне улоге „корисника”, преко регуларне улоге „контрибутора” могу бити креативни предводници и активни заговарачи/прототипи одређених политика и са њима повезаних вредности.

Контрибутор би била она држава која даје инпуте системским улогама и тако пре свега испуњава своје међународне обавезе и обавезе које проистичу из чланства у некој међународној организацији. Логика понашања која подастире ову улогу пре је инспирисана прикладношћу него ли последицама, будући да је у одређеним областима деловања сасвим очекивано доприносити из разлога који се тичу међународних стандарда или солидарности. Цена неучествовања била би свакако већа за државу у односу на коштање скромног симболичног доприноса у виду неколико плавих шлемова или хуманитарне помоћи у складу са могућностима државе. Отуда се државе одлучују да улогу контрибутора постављају у складу са прикладношћу, интересом или идентитетом. Тако је Хрватска после 1999. године била вођена циљем преобликовања своје трпне у активну улогу, те је била активна у мировним операцијама УН без обзира на то што је допринос неретко био тек симболичан. С друге стране, Србија се определила за обнову учешћа у мировним операцијама УН у симболичном до умереном доприносу, у складу са својим могућностима и свеукупним доприносом годишњем буџету УН који остаје и даље на скромном нивоу у класи држава које су примаоци развојне помоћи. У том смислу, може се рећи да Србија упркос одређеном подизању интересовања за индивидуалне позиције у социоекономским органима и телима УН, као држава чланица и контрибутор остварује добру „вредност за уложени новац”. Таква позиција, додуше, у овом тренутку развоја профила њене међународне улоге је и даље далеко од стратегије утицаја која захтева веће издатке за мултилатералну дипломатију, иако се примећује постепено удаљавање од дефанзивних позиција везаних за косовску проблематику Србије у међународним организацијама. Хрватска је профил своје међународне улоге у последњих петнаестак година успела да помери од дефанзивне у позицију релативно ограниченог утицаја, пре свега користећи се достизањем евроатлантске констелације и улогама чланице НАТО и ЕУ. Наравно, у зависности од профила спољне политике и њених циљева, аспирација на изградњу статуса и испуњавање чланских обавеза пружа нове прилике за сарадњу и међународну социјализацију што је праћено и спремношћу на веће издатке – пре свега у сврху промоције имиџа и доприноса међународној развојној помоћи. Другим речима, међународна реторика мора бити подупрta алокацијом адекватних ресурса како би дипломатски капитал могао вршити утицај, те остварио заједничке и националне циљеве.

Када мала држава у оквиру система УН прераста улогу обичног контрибутора који тежи већим циљевима од плаћања годишње чланарине и испуњавања очекиваних чланских обавеза? Мора се знати да неке, углавном слабе мале државе нису довољно моћне ни да испуне обавезе и функције које се указују унутар тих институционално обликованих улога. Када контрибутор преко неке одрживије иницијативе може прерастати у државу креатора или предводника неких политика? Пример тога су јаке мале државе као нормативни предузетници, које су контрибутори и значајни донатори, те кроз признање свог високог статуса и ширење своје меке моћи и развојне помоћи повећавају свој социјални капитал у међународној организацији. Тај капитал се претаче у међународни статус који истовремено у интеракцији и искуству се одражава на њихов хабитус у времену. За то је потребна развојна помоћ и високи буџети у комбинацији са вршењем других статусно награђујућих улога у међународним организацијама. Такве улоге се углавном расподељују у ужим и вишим међународним круговима, где се процесом социјализације државе могу квалификовати за њихово вршење на основу постигнућа чиме показују своју међународну компетенцију. Тиме државе акумулирају свој дипломатски капитал и граде свој хабитус у међународном пољу, мењајући свој положај у различитим међународним хијерархијама моћи (статусним, савезничким, организационим) као врсти конкуритивног мастер дискурса. Високостатусне улоге, попут посредника у највећим споровима, углавном припадају развијеним и јаким малим државама (попут Норвешке, Шведске, Швајцарске, Данске или Ирске), а које нису могуће без високог дипломатског капитала и хабитуса који је изграђиван и признат у времену. Искуства Србије и Хрватске показују да су оне још далеко од могућности да конкуришу за овакве улоге. председавање Србије ОЕБС-у током 2015. није успело да реши украјинску кризу (ако је таква амбиција уопште и постојала), док понуда Хрватске да преноси своја искуства на решавање кризе и сукоба у Украјини није озбиљније примљена. Мора се свакако имати на уму да ни шире мултилатералне иницијативе јачих и моћнијих држава још нису пронашле решење за украјинску кризу.

Шта онда могу да раде мале и слабе државе, и могу ли некако прескочити било који степен у подизању њиховог међународног статуса? Одговор на ово питање би био да морају јачати своју социоекономску кохезију, укупну моћ и демократску владавину. У пољу међународних односа главна разлика између Србије и Хрватске би била и та да се њихови социјални капитали и дипломатски капитали, те статуси сада разликују имајући у виду мастер статус који добија додатни мултипликатор због чланства у ЕУ и НАТО. Хрватска није суочена са безбедносним проблемима у политичком и војном сектору, те се може усмерити на идентитетске и социоекономске теме у погледу својих приоритета. Србија има другачији дипломатски приступ који проистиче из њене другачије спољнополитичке оријентације, те стратешких партнерстава – додуше природа и мотивација за такву политику је истовремено и слична и различита од Хрватске. Слична је у стратешкој оријентацији због проблематике Косова и међународног статуса, те неких нерешених питања, те идентитетских консидација које се тичу југословенског међународног положаја који се инструментално и функционално користи. Чланство земље у ЕУ је стратешки и номинални приоритет, али је у пракси проблематично због нерешеног односа према косовској проблематици и њених импликација за реализацију чланства након завршетка преговарачког процеса – што је главна варијабла за било какву промену спољнополитичке констелације Србије у односу на садашњи мастер дискурс о војној неутралности.

7.3.3. Рефлективни увиди о могућности истраживања КИУ малих држава и нека питања за теорију међународних односа

Док је начелно залагање за међународно право оно што ствара утисак о делатништву – поготово у случају Србије – морамо разјаснити шта би могло значити да држава дела у

међународним односима. Процес мултиполаризације и њему пратећа криза либералног међународног поретка у последњих неколико година показују да међу великим силама постоје разлике у вези са архитектуром мултилатерализма и начином решавања главних светских проблема. Упркос томе, овај процес могао би отворити и могућности за преосмишљавање простора за деловање „Лилипутанаца” светске политике, који треба да буду спремни на стално учење и унапређивање сопственог положаја у регионалним и универзалним организацијама чије главне институције чувају њихове кључне интересе. У складу с тим, и теорије међународних односа би требало да у већој мери препознају дискурзивно окружење које би погодновало креирању знања за осмишљавање једне мултилатералне стварности малих држава – а што би њихова онтолошка и епистемолошка рефлексивност, праћене духом реалистичког конструктивизма, могле омогућити.

У закључку, као једно од интересантних теоријских гледишта које садржи потенцијал за даље размишљање проблематике делатништва малих држава у светској политици јесте посматрање односа између субјективности и идентитета у глобализованим међународним односима, те како улоге малих држава могу да говоре о усклађености између идентитета и субјективитета у светској политици. Познато је да држава има своје међународно сопство и свој државни идентитет. Она има и одређену врсту субјективитета у међународним односима, те таква концепција и саморазумевање могу да се доводе у некакву везу са модерним или постмодерним схватањима тог субјективитета. У некаквом универзализму (који испољавају и Уједињене нације), држава у међународним односима пројектује свој идентитет и гради га у сусрету са другима што је њен међународни и спољнополитички идентитет. Такав међународни идентитет у сусрету са одређеном прихваћеном или преовлађујућом концепцијом субјективитета на глобалном нивоу бива суконституисан са неким међународним, спољнополитичким улогама. Ако су те улоге прихваћене и институционализоване, оне су истовремено и одраз статуса неке државе у међународним односима. Тај међународни статус је повезан са субјективитетом и ако не одступа од те концепције, нпр. модерне концепције субјективитета, држава је саставни део и члан међународног друштва у којем може тежити различитим аспиративним функцијама које се не тичу нужно њених потреба везаних за опстанак. Ово нас може подсетити и на Масловљеву хијерархију потреба, те ако држава у погледу испуњавања својих основних потреба у међународном систему (а самим тим ако осигура свој субјективитет и у онтолошком смислу претходно као субјекат међународноправних односа), она може имати и одређене аспиративне тежње које се могу тумачити као израз настојања за стицањем вишег статуса.

Применимо ли претходно разматрање на Комплекс идентитета и улога малих држава, онда се може поставити даље питање, а имајући у виду анализу која је урађена у претходним поглављима. Наиме, како се конвергентне и дивергентне мале државе, у одређеним конфигуративним раздобљима њихове доминантне спољнополитичке праксе, односе према том модерном или доминантном схватању међународног субјективитета? У којој мери је схватање КИУ одређено системским и функционалним аспектима, односно преовлађујућом дистрибуцијом идеја и моћи, и колико ту има простора за делатништво државе?

Ако се делатништво схвати као могућност поседовања смислене аутономије у одлучивању под структурним ограничењима – било да су она идеациона или материјална – онда се делатништво мале државе може видети као могућност да се дела у међународном окружењу које је институционализовано (нпр. мултилатерални систем УН). Замисао делатништва својственог сваком међународном делатнику, и малим државама долази без изузетка јер оне теже, или пак проналазе начине, да постижу своје циљеве у светској политици изван онога што се најчешће узима као Тукидидов диктум о праву моћних (држава). На овај начин могуће је појмити делатништво у неком конкретном географском окружењу при чему је маленост ограничавајући чинилац државног делања, док његове менталне или идеационе компоненте бивају предмет утицаја, али не бивајући потпуно детерминисане физичком локацијом. С друге стране, док, као што пракса показује, није потпуно немогуће маневрисање

мале државе на европској полупериферији – као што се види на случају проглашавања војне неутралности и про-ЕУ оријентацији Србије у званичном дискурсу – одржавање блиских односа с Русијом одражава извесну слику тог делатништва унутар ових поларних дискурса. То је видљиво у наративу о блискости и емоционалним везама Србије са Русијом као „словенском браћом”, што снажно захвата народне имагинаријуме.

С друге стране, хрватска оријентисаност према ЕУ представљала је добровољно и стратешко опредељење којем је у прилог ишло дискурзивно везивање са *antemurale* и етнонационалистичком реториком и митовима који су циљали на функционално и идејно удаљавање од Балкана симболичким уклањањем веза са југословенским периодом као претходећим пројекту изградње нације. Па ипак, потоње може бити окарактерисано високо конвергентном спољном политиком која одражава адекватност између концепције и спољашње перцепције државног идентитета и његових појединачних идентификација. Мањак интересовања за југословенски период и наслеђе њене спољне политике у доминантном дискурсу 20 година након окончања југословенских ратова, пак, указује на логику коју примењују елите у Хрватској и Србији да би се признали добици од селективног и нестратешког приступа богатом, али занемареном спољнополитичком имагинаријуму Југославије. Узимајући у обзир позиционирање и избор адекватних стратегија за односе са ЕУ и регионом, а упарено са неким аспирацијама да се повеже са растућим кинеским утицајем (одржавање самита 17+1 у Дубровнику 2019. године) и енергетском сарадњом са Русијом, могуће је да ће се тражити начини у оквиру евроатлантске констелације за одређеним прилагођавањем. Наслеђе и сећања на праксе и међународни статус Југославије током 1960-их и 1970-их, начин мишљења и везе са светом, могли би бити коришћени као продуктивни идентитетски маркери за повезивање региона и сарадњу са блиском Европом и другим, удаљеним незападним деловима света, а што се показује као растућа потреба, али и прилика за превазилажење затворених идејних склопова национализма. Такође, разумевања и саморазумевања региона могли би имати користи од референци на позитивне праксе, све док његове мале државе гледају на те дискурзивне 'архиве' у смисленом и рационалном маниру који одражава вредности сарадње, мултилатерализма и међународно прихваћених принципа.

Како применити овај постјугословенски имагинаријум на неку другу међународну загонетку? То питање се одражава у контексту променљиве динамике унутар међународног система и дискурса о мултиполаризацији међународних односа. Читав низ даљих потпитања могу се даље поставити. Које су то карактеристичне политике малих држава у таквом окружењу? Под којим условима може постојати делатништво, како се то делатништво доживљава, и какво је то делатништво? Џин Хеј, на пример, сматра¹²⁶³ да је делатништво малих држава углавном смештено унутар регионалних оквира, и повезано са мултилатерализмом и поштовањем међународног права као примарне институције међународног друштва. Такође, у зависности од контекста у којем се налазе, мале државе у међународној безбедности бирају савезништва.

Претходно разматрање о делатништву је ипак недостатно и фокусирано на другачији спектар студија случаја, односно контекст у којем је такво уопштавање вршено. Сада се као питање намеће које се то концепције делатништва могу осмислити, те када и под којим условима државе могу размотрити њихову примену. Имајући у виду три малопре наведена карактеристична аспекта понашања/делатништва малих држава, може се даље образлагати то да је аутономија малих држава рефлектована на регионалном нивоу, те је она у Југоисточној Европи ипак нешто сложенија имајући у виду мрежу организација и иницијатива за регионалну сарадњу које су производ настојања спољашњих актера да стабилизују и консолидују регион након југословенских ратова. Делатништво може бити окренуто према већој регионалној сарадњи и обесхрабривању сукоба, а што је у складу са реалношћу малих држава и конвергентним КИУ. Међутим, проблем је у томе што КИУ постјугословенских

¹²⁶³ Heu 2003, 5–6.

земаља још нису потпуно конвергентни да би се безбедносна заједница у региону могла неупитно изградити и потврдити као квалитативно нови облик односа. Истини за вољу, мале државе на Западном Балкану углавном не концептуализују своје скупове улога изван балканских или европских оквира. То је видљиво у њиховим савременим имагинаријумима у 21. веку (с одређеним изузетком Србије која тежи чланству у ЕУ и има стратешка партнерства са Италијом, Француском, Кином, Русијом, Азербејџаном и УАЕ).

У погледу географског одређења улоге, када је реч о покушајима искорачивања из регионалног оквира, настојања Србије и Хрватске су овде ипак ограниченог карактера. Додуше, Србија је у последњих десетак година остварила значајније економске односе са Кином, уз везаност за Русију у домену енергетике. Хрватска је своју констелацију чврсто везала за ЕУ и НАТО, што је позиција коју следи и у УН, те настоји да у региону себе самообликује као преносника лекција из европске интеграције. Међутим, таква улога је у овом тренутку недовољно развијена и више је исход 'нуђења' него ли конкретне 'потражње', а њени ефекти ће бити видљивији са решавањем отворених билатералних питања у региону. Друга могућност која проистиче из анализе могла би бити заснована на једном солиднијем схватању државног идентитета као нечега што тежи конвергенцији и стратешки се напаја из шире идентитетске основе која би избегла лажне дихотомије и неутемељене аналогije које у популистичком маниру углавном служе домаћој политичкој реторици којом се углавном избегава дијалог о разрешавању проблема и остаје у стању неразрешених идентитетских криза. Овај приступ може бити посебно занимљив у контексту настајућег дискурса мултиполаризације међународних односа, међутим мале државе требало би прво да се усмере на решавање постојећих идентитетских криза, те онда крену да стратешки промишљају и процењују основе за неко будуће смислено делатништво које би морало да почива на конвергентној конфигурацији КИУ.

Може се рећи да конвергентне мале државе имају више шанси да буду упућене на те аспиративне циљеве који се тичу прогресивних тежњи као сарадњи и коришћењу стратегија утицаја да би остваривале циљеве који су везани за одржавање и унапређивање њиховог статуса. У случају развијених и јаким малих држава јасно је да аспиративни елемент у њиховом сопству доминира. Државе у овој групи се препознају као резервоари социјалног капитала и промотери прогресивних вредности које и оне саме практикују у развојном и интегративном контексту. Таква сарадња доприноси остваривању њихових интереса на међународној равни у оквиру некаквог „локовског“ (ако не и „кантовског“) дискурса међународне сарадње.

У погледу некаквог сумарног налаза ове дисертације, може се рећи да конвергентне мале државе (на дужи рок гледано) ближе су логици прикладности и интернализују је у склопу стратегија утицаја и контекста савезништва. Конвергентне мале државе су изгледније да теже утицају у оквиру савезништва будући да су успеле да разреше дилему аутономија или савезништво у односу на модерно схватање субјективитета. Дивергентне мале државе (на дужи рок гледано) ближе су логици последица и воде се њоме док се та дивергенција не умањи, па се онда адаптирају и настоје да у склопу дефанзивних стратегија задобијају поверење других актера у некаквој констелацији која се налази између аутономије и савезништва (мада у тој ситуацији нису у стању да разреше ту дилему). Њихово схватање субјективитета је углавном још увек транзиционо, и не омогућава им да у потпуности у том моменту напусте дивергентност КИУ све док не постану део јасне целине која омогућава конзистентност њиховог спољнополитичког идентитета и улога. Све док такав положај не буде достигнут, вероватније је да ће се мала држава више водити логиком последица и прагматичношћу.

У погледу доступних спољнополитичких опција и стратегије, оне се могу налазити између „скровишта“ и „нормативног предузетништва“, док се питање делатништва може схватити као проналажење једног релативно аутономног пута унутар спољнополитичке „нише“ у оквиру међузависног мултилатералног контекста. Нека од питања и проблема који се могу даље разматрати су: субјективност и сопство слабих малих држава, проблем кризе идентитета – државног и спољнополитичког, контексти – конфликтни/развојни и дефанзивне

стратегије – нарочито за мале државе изван ЕУ и већа осетљивост на питања међународног поретка. Такође, пажњу завређује и питање позиционирања малих држава унутар ЕУ у потрази за активним улогама и делатништвом у оквиру ЗСБП.

На крају, треба имати на уму и ограничења истраживања обављеног за потребе ове дисертације која позивају на даља истраживања и варијације у погледу другачијег истраживачког дизајна. Наиме, у овој дисертацији се као главни метод истраживања користила анализа дискурса. Док је аутор ове дисертације настојао да дубински опише контекст, анализира главне спољнополитичке дискурсе СФРЈ, Србије и Хрватске на глобалном и националном нивоу и тумачи их у светлу генеалогског приступа, будуће студије би могле даље радити на јачању компатибилистичког истраживачког дизајна. То би могло бити остварено ако би се интерпретативни оквир КИУ и налази ове дисертације искористили као основа даљих студија. Тиме би се истраживања могла позабавити новим питањима која су уже везана за спољнополитичку анализу, попут испитивања ставова доносилаца одлука о главним дискурзивним токовима и спољнополитичким концепцијама које су утврђене у овој дисертацији. То пре свега значи интервјуисање спољнополитичких одлучилаца како би се подробније истражили разлози за формулисање одређених политика и делатништва малих држава. Један од разлога за такав корак тиче се провере конзистентности дискурзивно утврђених деоница спољне политике и испитивања спољнополитичких репертоара као „скупова спољнополитичких инструмената који могу дефинисати идентитет”.¹²⁶⁴ У маниру традиционалне и конструктивистичке спољнополитичке анализе могуће би било детаљније истражити како се различите међународне организације користе било као средства спољне политике и очувања безбедности, било да су оне арене које служе за убеђивање, грађење идентитета или унапређивање статуса. Још једну могућност могло би представљати истраживање дипломатског преговарања малих држава у међународним организацијама, чиме би се оквир КИУ могао довести у однос са различитим квантитативним студијама.¹²⁶⁵ Тиме би се могао проширити обухват будуће студије која би посматрала шири и разноврснији круг студија случаја. Истраживања која се тичу културе сећања у светлу спољнополитичког идентификовања и међународне социјализације држава такође могу наићи на плодно тле у дијалогу са КИУ. Једно од актуелних питања светске политике тиче се кризе међународног либералног поретка, те би вредело истражити и шта тај изазов значи за спољнополитички идентитет малих држава и њихове улоге, а у светлу дипломатских пракси у међународним организацијама.

У ширем теоријском смислу, вредело би истраживати и однос између субјективитета, идентитета и логике понашања држава: када се користи логика прикладности, а када логика последица? Стиче се утисак да студије малих држава и интерпретативни оквир КИУ могу понудити значајне доприносе како у погледу теоријског рада и емпиријског истраживања, који припадају разноврсном плуралистичком, глобалном као и конвенционалном делу спектра међународних студија, дајући допринос матици дисциплинарних дискусија о промени, континуитету, делатништву, структури и праксама у међународним студијама. Стога, може се оправдано очекивати да даља истраживања допринесу конструктивној истраживачкој агенди која у виду има грађење нових теоријских и практичних знања заснованих на увидима из поља проучавања малих држава у светској политици.

¹²⁶⁴ Haugevik and Sending 2020. Такође погледати и Goddard, MacDonald and Nexon 2019.

¹²⁶⁵ Нпр. Panke 2014; Panke 2017.

БИБЛИОГРАФИЈА

Књиге и чланци:

Бјелајац, Миле. 2010. *Дипломатија и војска. Србија и Југославија 1901–1999*. Београд: Медија центар Одбрана.

Богетић, Драган. 2006. „Политичка позадина и стварни домашај сарадње Тито–Нехру 1954–1964”. *Архив, часопис Архива Србије и Црне Горе* 1–2: 138–150.

Богетић, Драган. 2008. „Југославија у Хладном рату”. *Историја 20. века* 26 (2): 315–370.

Богетић, Драган. 2009. „Међународни положај Југославије у време првих спољнополитичких акција Џонсонове администрације”. *Токови историје* 3/2009: 136–161.

Владисављевић, Небојша. 2019. *Успон и пад демократије после Петог октобра*. Београд: Архипелаг.

Гајић, Александар В. „Србија и Уједињене нације: косовско питање и сарадња са Међународним кривичним трибуналом за бившу Југославију”. У *Седамдесет година Уједињених нација: Поглед из Србије*, уредиле Жаклина Новичић и Анђела Ђукановић, 295–318. Београд: Институт за међународну политику и привреду.

Димитријевић, Душко. 2015. „Мировне операције Уједињених нација”. У *Седамдесет година Уједињених нација: Поглед из Србије*, уредиле Жаклина Новичић и Анђела Ђукановић, 79–114. Београд: Институт за међународну политику и привреду.

Животић, Александар. 2008. *Југославија и суецка криза 1956–1957*. Београд: Институт за новију историју Србије.

Жупањевац, Драган. „Усвајање трансформативне агенде одрживог развоја до 2030. године”. У *Седамдесет година Уједињених нација: Поглед из Србије*, уредиле Жаклина Новичић и Анђела Ђукановић, 257–275. Београд: Институт за међународну политику и привреду.

Новичић, Жаклина, и Анђела Ђукановић, ур. 2015. *Седамдесет година Уједињених нација: Поглед из Србије*. Београд: Институт за међународну политику и привреду.

Новичић, Жаклина. 2015. „УН и ’хуманитарне интервенције’ – од ’праведног рата’ до ’одговорности за заштиту’”. У *Седамдесет година Уједињених нација: Поглед из Србије*, уредиле Жаклина Новичић и Анђела Ђукановић, 115–136. Београд: Институт за међународну политику и привреду.

Перић, Миодраг Д. 2016. „Спољна политика друге Југославије 1968–1980”. *Политичка ревија (XXVIII) XV* (2): 107–126.

Петковић, Ранко. 1995. *Субјективна историја Југословенске дипломатије 1943–1991*. Београд: Новинско-издавачка установа Службени лист СРЈ.

Aaltola, Mika. 2011. “Agile small state agency: heuristic plays and flexible national identity markers in Finnish foreign policy.” *Nationalities Papers* 39 (2): 257–276.

- Abbott, Kenneth W. and Duncan Snidal. 1998. "Why States Act through Formal International Organizations." *The Journal of Conflict Resolution* 42 (1): 3–32.
- Acharya, Amitav, and Barry Buzan. 2019. *The Making of Global International Relations: Origins and Evolution of IR at its Centenary*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Aćimović, Ljubivoje. 2001. *Svet i jugoslovenska kriza*. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava.
- Adler, Emmanuel, and Vincent Pouliot, eds. 2011. *International Practices*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Adler-Nissen, Rebecca. 2013, ed. *Bourdieu in International Relations: Rethinking Key Concepts in IR*. Abingdon: Routledge.
- Adler-Nissen, Rebecca. 2015. „Conclusion: Relationalism: why diplomats find international relations strange.” In *Diplomacy and the Making of World Politics*, edited by Ole Jacob Sending, Vincent Pouliot, and Iver B. Neumann, 284–308. Cambridge: Cambridge University Press.
- Adler-Nissen, Rebecca. 2016. „The Social Self in International Relations: Identity, Power and the Symbolic Interactionist Roots of Constructivism.” *European Review of International Studies* 3 (3): 27–39.
- Aggestam, Lisbeth. 1999. "Role Conceptions and the Politics of Identity in Foreign Policy." ARENA Working Paper 08/1999. Oslo: ARENA Centre for European Studies, Univeristy of Oslo.
- Aggestam, Lisbeth. 2004. "Role Identity and the Europeanisation of Foreign Policy: A Political-Cultural Approach." In *Rethinking European Union*, edited by Ben Tonra and Thomas Christiansen, 81–98. Manchester: Manchester University Press.
- Albert, Mathias, and Peter Lenco. 2008. "Introduction to the Forum—Foucault and International Political Sociology." *International Political Sociology* 2 (3): 265–266.
- Albvaks, Moris. 2013. *Društveni okviri pamćenja*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Alden, Chris, Sally Morphet, and Marco Antonio Vieira. 2010. *The South in World Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan [поглавља „The South and the UN: 1945–64”, и, „The Non-Aligned Movement and Group of 77 During the Cold War, 1965–89”].
- Anastasakis, Oton. 2008. "The EU's Political Conditionality in the Western Balkans: Towards a More Pragmatic Approach." *Southeast European and Black Sea Studies* 8 (4): 365–377.
- Archer, Clive, Alyson Bailes, and Anders Wivel, eds. 2014. *Small States and International Security: Europe and Beyond*. London: Routledge.
- Aradau, Claudia, Martin Coward, Eva Herschinger, Owen D. Thomas, and Nadine Voelkner. 2015. "Discourse/materiality." In *Critical Security Methods: New Frameworks for Analysis*, edited by Claudia Aradau, Jeff Huysmans, Andrew Neal, and Nadine Voelkner, 57–84. Abingdon: Routledge.
- Archer, Clive. 2001. *International Organizations*, 3rd edition. London and New York: Routledge.
- Ashizawa, Kuniko. 2008. "When Identity Matters: State Identity, Regional Institution-Buidling and Japanese Foreign Policy." *International Studies Review* 10 (3): 571–98.

- Baehr, Peter. 1975. "Small States: A Tool for Analysis." *World Politics* 27 (3): 456–66.
- Bakić, Jovo *et al.* 2013. *Yugoslavia: from the Beginning to the End*. Belgrade: Museum of Yugoslav History.
- Banchoff, Thomas. 1999. "German Identity and European Integration." *European Journal of International Relations* 5 (3): 259–89.
- Barkin, Samuel. 2013. *International Organization: Theories and Institutions*, 2nd edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Barkin, Samuel. 2015a. "Translatable? On Mixed Methods and Methodology." *Millennium: Journal of International Studies*. 43 (3): 1003–1006.
- Barnett, Michael, and Raymond Duvall. 2005a. "Power in International Politics." *International Organization* 59 (1): 39–75.
- Barnett, Michael, and Raymond Duvall, eds. 2005b. *Power in Global Governance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barnett, Michael, and Martha Finnemore. 2004. *Rules for the World: International Organizations in Global Politics*. Ithaca: Cornell University Press.
- Barnett, Michael, and Martha Finnemore. 2005. "The power of liberal international organizations." In *Power in Global Governance*, edited by Michael Barnett and Raymond Duvall, 161–184. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barston, R. P. 1988. *Modern Diplomacy*, 1st edition. London and New York: Longman.
- Bat, Džudi. 2009. „Srbija pod Tadićem: suočavanja sa strategijskim izborom”. U *Srbija je važna: unutrašnje reforme i evropske integracije*, uredili Wolfgang Petrič, Goran Svilanović i Kristof Solioz, 135–140. Beograd: Samizdat B92.
- Baxter, Judith. 2016. „Positioning language and identity: poststructuralist perspectives.” In *The Routledge Handbook of Language and Identity*, edited by Sian Preece, 34–49. London: Routledge.
- Beasley, Ryan, Juliet Kaarbo, Jeffrey Lantis, and Michael Snarr, eds. 2013. *Foreign Policy in Comparative Perspective: Domestic and International Influences on State Behavior*. Washington D.C.: CQ Press.
- Belgrade Centre for Security Policy. 2011. *Context Analysis of the Security Sector Reform in Serbia 1989–2009* [research team Djordje Popovic, Predrag Petrovic, Gorana Odanovic, Jelena Radoman]. Belgrade: Belgrade Centre for Security Policy.
- Beogradski centar za bezbednosnu politiku. 2017. „Stavovi građana o spoljnoj politici Srbije” (autori Miloš Popović i Sonja Stojanović Gajić): <http://www.bezbednost.org/Sve-publikacije/6483/Stavovi-gradjana-o-spoljnoj-politici-Srbije.shtml> (приступљено 2. јула 2020. године).
- Bennet, Andrew. "Found in Translation: Combining Discourse Analysis with Computer Assisted Content Analysis." *Millennium: Journal of International Studies* 43 (3): 984–997.

- Berdal, Mats and Spyros Economides, eds. 2007. *United Nations Interventionism 1991–2004*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berenskötter, Felix, and Holger Stritzel. 2019, online first. “Welche Macht darf es denn Sein? Tracing ‘Power’ in German Foreign Policy Discourse.” *German Politics*, <https://doi.org/10.1080/09644008.2019.1631808>.
- Bevir, Mark, and Oliver Daddow. 2015. “Interpreting Foreign Policy: National, Comparative and Regional Studies.” *International Relations* 29 (3): 273–287.
- Bially Mattern, Janice. 2005. *Ordering International Politics: Identity, Crisis and Representational Force*. Abingdon: Routledge.
- Bieber, Florian, Armina Galijaš, and Rory Archer, eds. *Debating the End of Yugoslavia*. Farnham: Ashgate.
- Biber, Florijan. 2009. “Teritorija, identitet i izazov integracije Srbije u EU.” U *Srbija je važna: unutrašnje reforme i evropske integracije*, uredili Wolfgang Petrič, Goran Svilanović i Kristof Solioz, 69–76. Beograd: Samizdat B92.
- Bilandžić, Vladimir, Dittmar Dahlmann, and Milan Kosanović, eds. 2012. *From Helsinki to Belgrade: The First CSCE Follow-up Meeting and the Crisis of Détente*. Gottingen: Bonn University Press.
- Boeckh, Katrin. 2014. “Allies Are Forever (Until They Are No More): Yugoslavia’s Multivectoral Foreign Policy During Titoism.” In *The Foreign Policies of Post-Yugoslav States: From Yugoslavia to Europe*, edited by Soeren Keil and Bernhard Stahl, 18–43. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Bojinović Fenko, Ana, and Zlatko Šabič. 2014. “From the Balkans to Central Europe and Back: The Foreign Policy of Slovenia.” In *The Foreign Policies of Post-Yugoslav States: From Yugoslavia to Europe*, edited by Soeren Keil and Bernhard Stahl, 47–68. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Breuning, Marijke. 2007. *Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Breuning, Marijke. 2011. “Role Theory Research in International Relations: State of the Art and Blind Spots.” In *Role Theory in International Relations: Approaches and Analyses*, edited by Sebastian Harnisch, Cornelia Frank, and Hanns W. Maull, 16–35. Abingdon: Routledge.
- Brommesson, Douglas. 2015. “The Europeanization of Swedish Foreign Policy and Beyond: On Multiple Roles in Swedish Post-Cold War Foreign Policy.” In *The Oxford Handbook of Swedish Politics*, edited by Jon Pierre, DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199665679.013.28.
- Browning, Christopher S. 2006. “Small, Smart and Salient? Rethinking Identity in the Small States Literature.” *Cambridge Review of International Affairs* 19 (4): 669–84.
- Browning, Christopher S. 2008. *Constructivism, Narrative and Foreign Policy Analysis: A Case Study of Finland*. Bern: Peter Lang.
- Bucher, Bernd, and Ursula Jasper. 2017 “Revisiting ‘identity’ in International Relations: From identity as substance to identifications in action.” *European Journal of International Relations* 23 (2): 391–415.

- Buden, Boris. 2012. *Zona prelaska. O kraju postkomunizma*. Beograd: Fabrika knjiga.
- Buzan, Barry. 1991. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-cold War Era*. London: Harvester Wheatsheaf.
- Buzan, Barry, and Ole Waever. 2003. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, Barry, and Ole Waever. 2009. "Macrosecuritisation and security constellations: reconsidering scale in securitisation theory." *Review of International Studies* 35 (2): 253–276.
- Campbell, David. 1992. *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Cantir, Cristian, and Juliet Kaarbo. 2012. "Contested Roles and Domestic Politics: Reflections on Role Theory in Foreign Policy Analysis and IR Theory." *Foreign Policy Analysis* 8 (1): 5–24.
- Cantir, Cristian, and Juliet Kaarbo, eds. 2016. *Domestic Role Contestation, Foreign Policy, and International Relations*. New York: Routledge.
- Carlsnaes, Walter, 2007. "How Should We Study the Foreign Policies of Small European States." *Nacao & Defesa* 118 (3): 7–20.
- Checkel, Jeffrey T. 1999. "Norms, Institutions, and National Identity in Contemporary Europe." *International Studies Quarterly* 43 (1): 83–114.
- Checkel, Jeffrey T. 2001. "Why Comply? Social Learning and European Identity Change." *International Organization* 55 (3): 553–588.
- Checkel, Jeffrey. 2006. "Constructivist Approached to European Integration." *Working paper No. 06*. Oslo: ARENA Centre for European Studies, Univeristy of Oslo.
- Charteris-Black, Jonathan. 2017. "Competition Metaphors & Ideology: Life as a Race." In *The Routledge Handbook of Language and Politics*, edited by Ruth Wodak and Bernhard Forchtner, 202–217. London: Routledge.
- Christmas-Moller, Wilhelm. 1983. "Some Thoughts on the Scientific Applicability of the Small State Concept: A Research History and a Discussion." In *Small States in Europe and Dependence*, edited by Otmar Holl, 35–53. Vienna: Braumuller.
- Chun, Christian W. 2016. "Exploring neoliberal language, discourses and identities." In *The Routledge Handbook of Language and Identity*, edited by Sian Preece, 558–571. London: Routledge.
- Cogan, Jacob Katz, Ian Hurd, and Ian Johnstone, eds. 2016. *The Oxford Handbook of International Organizations*. Oxford: Oxford University Press.
- Commission on Security and Cooperation in Europe. 2001. "Serbia After Milosevic: A Progress Report, Tuesday, March 6." A Briefing of the Commission on Security and Cooperation in Europe. Washington D.C.

- Crowards, Tom. 2002. "Defining the category of 'small' states." *Journal of International Development* 14 (2): 143–179.
- Cupać, Jelena. 2020. "The Anxiety Dilemma: Locating the Western Balkans in the Age of Anxiety." *Journal of Regional Security* 15 (1): 7–38.
- Čavoški, Jovan. 2010. "Arming Nonalignment: Yugoslavia's Relations with Burma and the Cold War in Asia (1950–1955)." CWIHP Working Paper #61. Washington D.C.: Woodrow Wilson International Center for Scholars.
- Čepo, Dario. 2020, online first. "Structural weaknesses and the role of the dominant political party: democratic backsliding in Croatia since EU accession." *Southeast European and Black Sea Studies*, <https://doi.org/10.1080/14683857.2020.1709721>.
- Čolović, Ivan. 2000. *Politika simbola*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Čolović, Ivan. 2014. *Rastanak s identitetom: ogledi o političkoj antropologiji*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- de Carvalho, Benjamin, and Iver B. Neumann, eds. 2015. *Small State Status Seeking: Norway's Quest for International Standing*. Abingdon: Routledge.
- Der Derian, James, and Michael J. Shapiro, eds. 1989. *International/Intertextual Relations: Postmodern Readings of World Politics*. Lexington: Lexington Books.
- Dimić, Ljubodrag. 2014. *Jugoslavija i Hladni rat. Ogledi o spoljnoj politici Josipa Broza Tita (1944-1974)*. Beograd: Arhipelag.
- Dimitrijević, Vojin. 1973. *Pojam bezbednosti u međunarodnim odnosima*. Beograd: Savez udruženja pravnika Jugoslavije.
- Dragojlov, Aleksandra. 2020. "Multi-level Games: The Serbian Government's Strategy towards Kosovo and the EU under the Progressive Party." *Southeast European and Black Sea Studies* 20 (2): 349–370.
- Dragojlović, Nataša, Stanislav Sretenović, Dragan Đukanović, Dragan Živojinović, eds. 2010. *Spoljna politika Srbije: Stratgije i dokumenta*. Beograd: Evropski pokret u Srbiji.
- Dunn, Kevin C. 2008. "Historical Representations." In *Qualitative Methods in International Relations: A Pluralist Guide*, edited by Audie Klotz and Deepa Prakash, 78–92. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Dwan, Renata. 2014. "The Evolution of International Peacekeeping." In *The Handbook of Global Security Policy*, edited by Mary Kaldor and Iavor Rangelov, 247–264. Hoboken: Wiley.
- Đukanović, Dragan, i Dragan Živojinović. 2011. "Strateška partnerstva Srbije." *Godišnjak FPN* 5 (6): 299–312.
- East, Maurice E. 1973. "Size and Foreign Policy Behavior." *World Politics* 25 (4): 556–76.

- Economides, Spyros and Paul Taylor. 2007. "Former Yugoslavia." In *United Nations Interventionism 1991–2004*, edited by Mats Berdal and Spyros Economides, 65–107. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ejdus, Filip. 2007. "Security, Culture and Identity in Serbia." *Western Balkans Security Observer* 7–8: 38–64.
- Ejdus, Filip. 2014a. "The Brussels Agreement and Serbia's National Interests: A Positive Balance Sheet?" Belgrade: Konrad Adenauer Stiftung. http://www.kas.de/wf/doc/kas_12788-1442-1-30.pdf?140428121637 (last accessed 9 September 2020).
- Ejdus, Filip. 2014b. "Beyond National Interests: Identity Conflict and Serbia's Neutrality toward the Crisis in Ukraine." *Südosteuropa* 62 (3): 348–362.
- Ejdus, Filip. 2017. *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*. Beograd: Službeni glasnik.
- Ejdus, Filip, and Marko Kovačević. 2019. "Penetration, Overlay, Governmentality: The Evolving Role of NATO in Balkan Security Dynamics." *Journal of Intervention and Statebuilding* 13 (5): 566–580.
- Ejdus, Filip, and Marko Kovačević. forthcoming. "International Relations (IR) in Yugoslavia and post-Yugoslav States." *Journal of International Relations and Development*.
- Emmerij, Louis, Richard Jolly, and Thomas G. Weiss. 2001. *Ahead of the Curve? UN Ideas and Global Challenges*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Erdeljan, Borivoj, ur. 2010. *Srbija i svet*. Beograd: Evropski pokret u Srbiji.
- Flockhart, Trine. 2006. "'Complex Socialization': A Framework for the Study of State Socialization." *European Journal of International Relations* 12 (1): 89–118.
- Flockhart, Trine. 2016. "The problem of change in constructivist theory: Ontological security seeking and agent motivation." *Review of International Studies* 42 (5): 799–820.
- Floyd, Rita. 2011. „Can securitization theory be used in normative analysis? Towards a just securitization theory." *Security Dialogue* 42 (4–5): 427–439.
- Fuko, Mišel. 2007. *Poredak diskursa*. Loznica: Karpos books.
- Fuko, Mišel. 2012. *Moć, Znanje: odabrani spisi i razgovori 1972–1977*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Galbreath, David J. 2007. *The Organization for Security and Co-Operation in Europe*. Abingdon: Routledge.
- Gavranov, Velibor i Momir Stojković. 1972. *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije*. Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Gigleux, Victor. 2016. "Explaining the Diversity of Small States' Foreign Policies through Role Theory." *Third World Thematics: A TWQ Journal* 1 (1): 27–45.

- Goddard, Stacie, Paul MacDonald and Daniel Nexon. 2019. „Repertoires of statecraft: Instruments and logics of power politics.” *International Relations* 33 (2): 304–321.
- Goetschel, Laurent. 1998. “The Foreign and Security Policy Interests of Small States in Today’s Europe.” In *Small States Inside and Outside the European Union: Interests and Policies*, edited by Laurent Goetschel, 13–31. Boston, MA: Kluwer Academic.
- Guillaume, Xavier. 2007. “Unveiling the ‘International’: Process, Identity and Alterity.” *Millennium: Journal of International Studies* 35 (3): 741–758.
- Guillaume, Xavier. 2011. *International Relations and Identity: A Dialogical Approach*. Abingdon: Routledge.
- Guzzini, Stefano, ed. 2012. *Return of Geopolitics in Europe: Social Mechanisms and Foreign Policy Identity Crises*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hadžić, Miroslav. 2001. *Hroničan manjak bezbednosti: slučaj Jugoslavije*. Beograd: Institut društvenih nauka - Centar za civilno-vojne odnose.
- Hadžić, Miroslav. 2014. *Uskraćena bezbednost*. Beograd: Službeni glasnik i Beogradski centar za bezbednosnu politiku.
- Hadžić, Miroslav, Bogoljub Milosavljević, Sonja Stojanović, Filip Ejodus, ur. 2009. *Godišnjak reforme sektora bezbednosti u Srbiji*. Beograd: Centar za civilno-vojne odnose.
- Hansen, Lene. 2006. *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. Abingdon: Routledge.
- Hansen, Lene. 2016. “Discourse analysis, post-structuralism, and foreign policy.” In *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*, edited by Steve Smith, Amelia Hadfield, and Tim Dunne, 95–110. Oxford: Oxford University Press.
- Harnisch, Sebastian. 2011. “Role Theory: Operationalization of Key Concepts.” In *Role Theory in International Relations*, edited by Sebastian Harnisch, Cornelia Frank, and Hanns. W. Maull, 7–15. Abingdon: Routledge.
- Harnisch, Sebastian, Cornelia Frank, and Hanns. W. Maull, eds. 2011. *Role Theory in International Relations*. Abingdon: Routledge.
- Harnisch, Sebastian. 2012. “Conceptualizing in the Minefield: Role Theory and Foreign Policy Learning.” *Foreign Policy Analysis* 8 (1): 47–69.
- Harnisch, Sebastian, Cornelia Frank, and Hanns. W. Maull, eds. 2011. *Role Theory in International Relations*. Abingdon: Routledge.
- Haugevik, Kristin, and Ole Jacob Sending. 2020. “The Nordic Balance Revisited: Differentiation and the Foreign Policy Repertoires of the Nordic States.” *Politics and Governance* 8 (4): 110–119.
- Hill, Christopher. 2016. *Foreign Policy in the Twenty-First Century*, 2nd edition. London: Palgrave.
- Herz, Monica. 2018. “Formal and Informal Groups.” In *The Oxford Handbook of the United Nations*, 2nd edition, edited by Thomas G. Weiss and Sam Daws, ch. 17. Oxford: Oxford University Press.

- Hey, Jeanne A.K, ed. 2003. *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Holbraad, Carsten. 1984. *Middle Powers in International Politics*. London: Macmillan Press.
- Holsti, K.J. 1970. „National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy.” *International Studies Quarterly* 14 (3): 233–309.
- Hopf, Ted. 2002. *Social Construction of International Politics: Identities & Foreign Policies, Moscow, 1955 and 1999*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Hopf, Ted. 2016a. „Making Identity Count: Constructivism, Identity, and IR Theory.” In *Making Identity Count: Building a National Identity Database*. Oxford Scholarship Online, DOI: 10.1093/acprof:oso/9780190255473.001.0001.
- Hopf, Ted. 2016b. “‘Crimea is ours’: A discursive history.” *International Relations* 30 (2): 227–255.
- Hrnjaz, Miloš. 2019. “Yugoslavia and Self-Determination of Peoples: The Power to Create and the Power to Destroy.” *Journal of Regional Security* 14 (2): 3–40.
- Hrvatsko društvo za Ujedinjene narode. n.d. „UN in Croatia.” <http://una-croatia.org/un/un-in-croatia/> (приступљено 6. јануара 2017. године).
- Hudson, Valerie M., and Benjamin S. Day. 2020. *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory*, 3rd edition. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Hurd, Ian. 2008. *After Anarchy: Legitimacy and Power in the United Nations Security Council*. Princeton: Princeton University Press.
- Igrutinović, Milan. 2018. „O shvatanju nesvrstanosti u jugoslovenskoj teoretizaciji međunarodnih odnosa”. *Međunarodni problemi* LXX (2): 125–146.
- Iida, Keisuke. 1988. “Third World Solidarity: The Group of 77 in the UN General Assembly.” *International Organization* 42 (2): 375–395.
- Ingrao, Čarls, i Tomas Emert, ur. 2010. *Suočavanje s jugoslovenskim kontroverzama*. Sarajevo: Buybook.
- Ingebritsen, Christine. 2002. “Norm Entrepreneurs: Scandinavia’s Role in World Politics.” *Cooperation and Conflict* 37 (1): 11–23.
- Ingebritsen, Christine, Iver Neumann, Sieglinde Gsthol, and Jessica Beyer, eds. 2006. *Small States in International Relations*. Seattle and Reykjavik: University of Washington Press and University of Iceland Press.
- Jovanović, Jadranka. 1985. *Jugoslavija u Organizaciji Ujedinjenih nacija (1945–1953.)*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Jovanović, Jadranka. 1990. *Jugoslavija i Savet bezbednosti Organizacije Ujedinjenih nacija 1945–1985*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Jović, Dejan. 2003. *Jugoslavija država koja je odumrla: Uspon, kriza i pad Kardeljeve Jugoslavije (1974–1990)*. Prometej i Samizdat B92: Zagreb i Beograd.

Jović, Dejan. 2009. "Croatia after Tudjman: The ICTY and Issues of Transnational Justice." In *Chaillot Papers* 116: 13–27. Paris: EUISS.

Jović, Dejan. 2011. „Hrvatska vanjska politika pred izazovima članstva u Europskoj uniji”. *Politička misao* 48 (2): 7–36.

Jović, Dejan. 2017. „Analiza vanjske politike socijalističke Jugoslavije: akteri i strukture”. *Anali* 14 (1): 147–170.

Kamler, Barbara, and Pat Thomson. 2006. *Helping Doctoral Students Write: Pedagogies for Supervision*. Abingdon: Routledge.

Kassimeris, Christos. 2009. "The Foreign Policy of Small Powers." *International Politics* 46 (1): 84–101.

Katzenstein, Peter J, ed. 1996. *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press.

Keohane, Robert. 1969. „Lilliputians’ Dilemmas: Small States in International Politics.” *International Organization* 23 (2): 291–310.

Ker-Lindsay, James. 2009. *Kosovo: The Path to Contested Statehood in the Balkans*. London: I.B. Tauris.

Ker-Lindsay, James. 2012. *The Foreign Policy of Counter Secession: Preventing the Recognition of Contested States*. Oxford: Oxford University Press.

Keil, Soren, and Bernhard Stahl. 2014. *Foreign Policies of Post-Yugoslav States: From Yugoslavia to Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Kille, Kent J. 2006. *From Manager to Visionary: The Secretary-General of the United Nations*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Klotz, Audie, and Cecelia Lynch. 2007. *Strategies for Research in Constructivist International Relations*. Amronk and London: M.E.Sharpe.

Klotz, Audie, and Deepa Prakash, eds. 2008. *Qualitative Methods in International Relations*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Kowert, Paul A. 2001 (republished 2015). „Toward a Constructivist Theory of Foreign Policy.” In *Foreign Policy in a Constructed World*, edited by Vendulka Kubalkova, 266–287. London and New York: Routledge.

Konitzer, Andrew. 2010. "Serbia between East and West: Bratstvo, Balancing, and Business on Europe’s Frontier." An NCEER Working paper. Seattle, WA: University of Washington.

Korany, Bahgat. 1983. „The Take-Off of Third World Studies? The Case of Foreign Policy.” *World Politics* 35 (3): 465–487.

Kovačević, Drago. 2003. *Kavez: Krajina u dogovorenom ratu*. Beograd: Srpski demokratski forum.

Kovačević, Marko. 2011. "The Influence of State-building on Security Dynamics Within the Framework of Regional Security Complex Theory." *Western Balkans Security Observer* 21: 51–61.

Kovačević, Marko. 2014. "Small States, Identity, and Europeanization in the Western Balkans: An Analysis of Serbia's Foreign Policy After 2000." In *Lessons Learned for the European Union. A Reflection on Stronger Co-operation in the Western Balkans for a Better European Future: Selected Proceedings of the Events Organised by the AcadEU in the Period 2013–2014*, edited by Marko Lovec, 31–46. Ljubljana: Faculty of Social Sciences.

Kovačević, Marko. 2015a. "Male države u svetu regiona i izazovi multipolarizacije međunarodnih odnosa na početku 21. veka" U *Politički identitet Srbije u globalnom i regionalnom kontekstu*, uredila Vesna Knežević-Predić, 149–170. Beograd: Fakultet političkih nauka.

Kovačević, Marko. 2015b. „Socijalizacijska uloga OEBS-a i rekonstituisanje spoljnopolitičkog identiteta Srbije u postjugoslovenskom periodu.” In *Četrdeset godina od potpisivanja Helsinškog završnog akta* [Forty Years Since the Signing of the Helsinki Final Act], edited by Mina Zirojević and Vesna Ćorić, 419–436. Belgrade: Institute of Comparative Law.

Kovačević, Marko. 2016a. "Small State with a Middle Power Mindset? Serbia's Foreign Policy and the United Nations." Paper presented at the 57th Annual Convention of the International Studies Association, Atlanta, March 16–19, 2016.

Kovačević, Marko. 2016b. "What Place for East and West? Discourses, Reality and Foreign and Security Policies of post-Yugoslav Small States." *Third World Thematics: A TWQ Journal* 1 (1): 110–131.

Kovačević, Marko. 2017. „Međunarodni odnosi u doba teorijskog pluralizma: o stanju discipline i glavnim raspravama početkom 21. veka.” *Međunarodni problemi* 69 (2–3): 181–205.

Kovačević, Marko. 2018. "Serbia's Foreign Policy beyond the Kosovo Conundrum." Italian Institute For International Political Studies. May 16. Accessed 17 July 2018. <https://www.ispionline.it/en/publicazione/serbias-foreign-policybeyond-kosovo-conundrum-20509>.

Kovačević, Marko. 2019. "Understanding the Marginality Constellations of Small States: Serbia, Croatia, and the Crisis of EU-Russia Relations." *Journal of Contemporary European Studies* 27 (4): 409–423.

Kubalkova, Vendulka, ed. 2001 (republished 2015). *Foreign Policy in a Constructed World*. London and New York: Routledge.

Laclau, Ernesto and Chantal Mouffe. 1985. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London and New York: Verso.

Laffey, Mark. 2000. "Locating identity: performativity, foreign policy, and state action." *Review of International Studies* 26 (3): 429–444.

Lai, Daniela, and Roberto Roccu. 2019. "Case study research and critical IR: the case for the extended case methodology." *International Relations* 33 (1): 67–87.

- Larsen, Henrik. 2005. *Analysing the Foreign Policy of Small States in the EU: The Case of Denmark*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lebow, Richard Ned. 2016. *National Identities and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Le Prestre, Philippe, ed. 1997. *Role Quests in the Post Cold-War Era: Foreign Policies in Transition*. Montreal & Kingston: McGill-Queen's University Press.
- Le Prestre, Philippe. 1997a. "Author! Author! Defining Foreign Policy Roles after the Cold War." In *Role Quests in the Post Cold-War Era: Foreign Policies in Transition*, edited by Philippe Le Prestre, 3–14. Montreal & Kingston: McGill-Queen's University Press.
- Le Prestre, Philippe. 1997b. "Change and Continuity in Foreign Policy Role Conceptions after the Cold War." In *Role Quests in the Post Cold-War Era: Foreign Policies in Transition*, edited by Philippe Le Prestre, 251–261. Montreal & Kingston: McGill-Queen's University Press.
- Lopandić, Duško. 2010. „Male i srednje zemlje u međunarodnim odnosima i u Evropskoj uniji.” *Međunarodna politika* 62 (1): 79–112.
- Maas, Mathias. 2009. "The elusive definition of the small state." *International Politics* 46 (1): 65–83.
- Mandić, Blažo. 2012. *S Titom: Četvrt veka u kabinetu*. Beograd: Dan Graf.
- Markovina, Dragan. 2015. *Jugoslovenstvo poslije svega*. Beograd: Mostart.
- Mates, Leo. 1976. *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*. Beograd: Nolit.
- McCourt, David M. 2011. "Role-playing and identity affirmation in international politics: Britain's reinvasion of the Falklands, 1982." *Review of International Studies* 37 (4): 1599–1621.
- McCourt, David M. 2012. "The roles states play: a Meadian interactionist approach." *Journal of International Relations and Development* 15 (3): 370–392.
- McCourt, David M. 2014. *Britain and World Power Since 1945: Constructing a Nation's Role in International Politics*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- McCourt, David M. 2016. "Practice Theory and Relationalism as New Constructivism." *International Studies Quarterly* 60 (3): 475–485.
- McCourt, David M., and Andrew Glencross. 2019. "Great Expectations: The EU's Social Role as a Great Power Manager." *New Perspectives: Interdisciplinary Journal of Central & East European Politics and International Relations* 27 (1): 17–42.
- McSweeney, Bill. 1999. *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mead, George Herbert. 1934 [1972]. *Mind, Self, and Society: From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Meinderts, Tom. 2020. "Intermestic Realism: Domestic Considerations in International Relations." <https://www.e-ir.info/2020/03/24/intermestic-realism-domestic-considerations-in-international-relations/> (приступљено 15. јуна 2020. године).
- Milanovic, Marko, and Michael Wood, eds. 2015. *The Law and Politics of the Kosovo Advisory Opinion*. Oxford: Oxford University Press.
- Minić, Miloš. 1979. *Spoljna politika Jugoslavije 1973–1979*. Novi Sad: Centar PK SKV za političke studije i marksističko obrazovanje.
- Milinković, Branislav, ur. 1995. *Dokumenti KEBS 1975–1995*. [v. *Pariska povelja za novu Evropu*] Beograd: Međunarodna politika, Pravni fakultet, Fakultet političkih nauka, Evropski pokret u Srbiji.
- Miršajmer, Džon. 2009 [2001]. *Tragedija politike velikih sila*. Beograd, Udruženje za studije SAD u Srbiji.
- Mladenov, Mladen. 2014. "An Orpheus Syndrome: Serbian Foreign Policy After the Dissolution of Yugoslavia." In *The Foreign Policies of Post-Yugoslav States: From Yugoslavia to Europe*, edited by Soren Keil and Bernhard Stahl, 147–172. Basingstoke: Palgrave Macmillan,.
- Mouritzen, Hans. 2017. "Combining 'incompatible' foreign policy explanations: how a realist can borrow from constructivism." *Journal of International Relations and Development* 20 (3): 631–658.
- Mouritzen, Hans, and Anders Wivel. 2005, eds. *The Geopolitics of Euro-Atlantic Integration*. Abingdon: Routledge.
- Mouritzen, Hans, and Anders Wivel. 2013. *Explaining Foreign Policy: International Diplomacy and the Russo-Georgian War*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Mrdaković-Cvetković, Ružica. 2006. „Međunarodni kontinuitet Srbije posle odvajanja Crne Gore.” *Međunarodna politika* 58 (3): 326–346.
- Nabers, Dirk. 2011. "Identity and role change in international politics" In *Role Theory in International Relations*, edited by Sebastian Harnisch, Cornelia Frank, Hanns W. Maull, 74–92. Abingdon: Routledge.
- Neack, Laura. 2019. *Studying Foreign Policy Comparatively: Cases and Analysis*, 4th edition. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Nenadović, Aleksandar i Koča Popović. 1989. *Razgovori s Kočom*. Beograd: Zavod za izdavačku delatnost "Filip Višnjić".
- Neumann, Iver, and Sieglinde Gstohl. 2004. „Lilliputans in Gulliver's World.” Working Paper 1. Centre for Small State Studies – Institute for International Affairs. Reykjavik: University of Iceland.
- Neumann, Iver B. 2008. "Discourse Analysis." In *Qualitative Methods in International Relations: A Pluralist Guide*, edited by Audie Klotz and Deepa Prakash, 61–77. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Neumann, Iver B., and Vincent Pouliot. 2011. "Untimely Russia: Hysteresis in Russian-Western Relations over the Past Millennium." *Security Studies* 20 (1): 105–137.

- Nexon, Daniel. 2013. "War Made the State, and the State Made the war." *Duck of Minerva*. Pristupljeno 31. jula 2020. <https://duckofminerva.com/2013/06/war-made-the-state-and-the-state-made-war.html>.
- Nojman, Iver B. 2009. *Značenje, materijalnost, moć: uvod u analizu diskursa*. Beograd: Centar za civilno-vojne odnose.
- Nojman, Iver B. 2011 [1999]. *Upotrebe Drugog: "Istok" u formiranju evropskog identiteta*. Službeni glasnik i Beogradski centar za bezbednosnu politiku.
- Nymalm, Nicola. 2017. "The economics of identity: is China the new 'Japan problem' for the United States?" *Journal of International Relations and Development*, online first. <https://doi.org/10.1057/s41268-017-0126-9>.
- Orešković, Luka. 2013. "US-Yugoslav Relations Under Kissinger." *Croatian Political Science Review* 50 (5): 77–98.
- Ó Súilleabháin, Andrea. 2014. "Small States at the United Nations: Diverse Perspectives, Shared Opportunities." May 2014. New York: International Peace Institute.
- Panke, Diana. 2014. "Is Bigger Better? Activity and Success in Negotiations in the United Nations General Assembly." *Negotiation Journal* 30 (4): 367–392.
- Panke, Diana. 2017. "Studying small states in international security: a quantitative analysis." *Cambridge Review of International Affairs* 30 (2–3): 235–255.
- Paunović, Žarko. 1995. „Mirovne aktivnosti u Srbiji: između inicijativa i pokreta.” *Filozofija i društvo* VII: 107–125.
- Pavićević, Vlado i Dragan Živojinović. 2011. „Analiza procesa odlučivanja u spolnoj politici Republike Srbije”. U *Javne politike Srbije – zbornik radova*, priredio Milan Podunavac, 57–68. Beograd: Hajnrlih Bel fondacija.
- Pavlović, Dušan i Slobodan Antičić. 2007. *Konsolidacija demokratskih ustanova u Srbiji posle 2000. godine*. Beograd: Službeni glasnik.
- Perica, Vjekoslav i Mitja Velikonja. 2012. *Nebeska Jugoslavija. Interakcije političkih mitologija i pop-kulture*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Peterson, M.J. 2006. *The UN General Assembly*. Abingdon: Routledge.
- Petković, Ranko. 1974. *Teorijski pojmovi nesvrstanosti*. Beograd: Rad.
- Petković, Ranko. 1977. „Uloga Tita i Jugoslavije u stvaranju doktrine i Pokreta nesvrstanosti”. *Međunarodni problemi* XXIX(1): 27–36.
- Petković, Ranko. 1979. *Nesvrstanost u suvremenom svijetu*. Zagreb: Vjesnikova press agencija.
- Petković, Ranko. 1985. *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svet – spoljna politika Jugoslavije 1945–1985*. Zagreb: Školska knjiga.

- Petrič, Wolfgang, Goran Svilanović i Kristof Solioz, ur. 2009. *Srbija je važna: unutrašnje reforme i evropske integracije*. Beograd: Samizdat B92.
- Putnam, Robert D. 1988. "Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games." *International Organization* 42 (3): 427–460.
- Račić, Obrad. 2010. *Ujedinjene nacije. Između moći i prava*. Službeni glasnik i Univerzitet u Beogradu-Fakultet političkih nauka.
- Radoman, Jelena. 2018. "Small States in World Politics: State of the Art." *Journal of Regional Security* 13 (2): 179–200.
- Ralph, Jason, and Jess Gifkins. 2016, online first. "The purpose of United Nations Security Council practice: Contesting competence claims in the normative context created by the Responsibility to Protect." *European Journal of International Relations*, <https://doi.org/10.1177/1354066116669652>.
- Ralph, Jason, Jess Gifkins, and Samuel Jarvis. 2019, online first. "The United Kingdom's special responsibilities at the United Nations: Diplomatic practice in normative context." *The British Journal of Politics and International Relations*, <https://doi.org/10.1177/1369148119887317>.
- Ramet, Sabrina. 2005. *Thinking About Yugoslavia: Scholarly Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ramet, Sabrina. 2011. "Croatia and Serbia Since 1991: An Assesment of Their Similarities and Differences." *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 27 (2): 263–290.
- Reisigl, Martin, and Ruth Wodak. 2016. "The discourse-historical approach (DHA)." In *Methods of Critical Discourse Studies*, 3rd edition, edited by Ruth Wodak and Michael Meyer, 23–61. London: SAGE Publications.
- Ricer, Džordž. 2011. *Savremena sociološka teorija i njeni klasični koreni*. Beograd: Službeni glasnik, 278–293.
- Rickli, Jean Marc. 2008. "European Small States' Military Policies after the Cold War: From Territorial to Niche Strategies." *Cambridge Review of International Affairs* 21 (3): 307–325. doi:10.1080/09557570802253435.
- Ringmar, Eric. 1996. „On the Ontological Status of the State." *European Journal of International Relations* 2 (4): 439–466.
- Ringmar, Eric. 2017, online first. "The Problem with Performativity: Comments on the Contributions." *Journal of International Relations and Development*, <https://doi.org/10.1057/s41268-018-0159-8>.
- Ristić, Dušan. 2018. *Granice diskursa*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Rittberger, Volker, Bernhard Zangl, Andreas Kruck, and Hylke Dijkstra. 2019. *International Organization*, 3rd edition. London: Red Globe Press.
- Rosenau, James. 1990. *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*. Princeton: Princeton University Press.

- Rosenau, James. 1997. *Along the Domestic-Foreign Frontier: Exploring Governance in a Turbulent World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosenau, James. 2006. *The Study of World Politics, theoretical and methodological challenges, vol. 1: Theoretical and methodological challenges* (Poglavlje 19). Abingdon: Routledge.
- Rothstein, Robert. 1968. *Alliances and Small Powers*. New York: Columbia University Press.
- Sell, Louis. 2002. *Slobodan Milosevic and the Destruction of Yugoslavia*. Durham: Duke University Press.
- Simić, Predrag. 1995. "Dynamics of the Yugoslav Crisis." *Security Dialogue* 26 (2): 153–172.
- Smed, Urlik Trolle, and Anders Wivel. 2017. "Vulnerability without capabilities? Small state strategy and the international counter-piracy agenda." *European Security* 26 (1): 79–98.
- Smith, Anthony. 1991. *National Identity*. London: Penguin Books.
- Smith, Courtney B. 2005. *Politics and Process at the United Nations: The Global Dance*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Smith, Steve, Amelia Hadfield, and Tim Dunne, eds. 2016. *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*, 3rd edition. Oxford: Oxford University Press.
- Spaskovska, Ljubica. 2016. „Samit nesvrstanih zemalja.“ *Novi plamen*. Pristupljeno 19. jula 2019. godine. <https://www.noviplamen.net/vesti/17-samit-nesvrstanih-zemalja/>.
- Spaskovska, Ljubica. 2020. "Constructing the City of 'International Solidarity': Non-Aligned Internationalism, the United Nations and Visions of Development, Modernism and Solidarity, 1955–1975." *Journal of World History* 31 (1): 137–163.
- Sterio, Milena. 2013. *The Right to Self-Determination under International Law: "Selfistans," secession, and the rule of the great powers*. Abingdon: Routledge.
- Stojković, Momir. 1971. *Tendencije razvitka međunarodnih političkih odnosa i spoljna politika Jugoslavije*. Beograd: Centar za društveno-političko obrazovanje Radničkog univerziteta "Đuro Salaj".
- Stokke, Kristian. 2014. "Peace-building as Small State Foreign Policy: Norway's Peace Engagement in a Changing International Context." *International Studies* 49 (3–4): 207–231.
- Subotić, Jelena. 2011. „Europe is a State of Mind: Identity and Europeanization in the Balkans.“ *International Studies Quarterly* 55: 309–330.
- Subotić, Jelena. 2016. "Narrative, Ontological Security, and Foreign Policy Change." *Foreign Policy Analysis* 12 (4): 610–627.
- Subotic, Jelena, and Srdjan Vucetic. 2019. "Performing solidarity: whiteness and status-seeking in the non-aligned world." *Journal of International Relations and Development* 22: 722–743.

- Šelo Šabić, Senada. 2014. "Croatia's Fast-Forward Foreign Policy: From Yugoslavia to the EU." In *Foreign Policies of Post-Yugoslav States*, edited by Soren Keil and Bernhard Stahl, 69–93. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Thies, Cameron G. 2009. "Role Theory and Foreign Policy." May 2009. International Studies Association Compendium Project, Foreign Policy Analysis section, http://www.isanet.org/compendium_sections/2007/06/foreign_policy_.html.
- Thies, Cameron G. 2010b. "Role Theory and Foreign Policy." In *The International Studies Encyclopedia*, edited by Robert A. Denemark, 6335–6356. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Thies, Cameron G. 2013. *The United States, Israel, and the Search for International Order: Socializing States*. New York: Routledge.
- Thorhallsson, Baldur. 2006. "The Size of States in the European Union: Theoretical and Conceptual Perspectives." *Journal of European Integration* 28 (1): 7–31.
- Thorhallsson, Baldur. 2012. "Small States in the UN Security Council: Means of Influence." *The Hague Journal of Diplomacy* 7: 135–160.
- Thorhallsson, Baldur. 2017. "Small States in the UNSC and the EU: Structural Weaknesses and Ability to Influence." In *Small States in a Legal World. The World of Small States*, vol. 1, edited by Petra Butler and Caroline Morris, 35–64. Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-39366-7_3.
- Thorhallsson, Baldur. 2018. „Studying small states : a review.” *Small States & Territories* 1 (1): 17–34.
- Thorhallsson, Baldur, and Anders Wivel. 2006. "Small States in the European Union: What Do We Know and What We Would Like to Know." *Cambridge Review of International Affairs* 19 (4): 651–668.
- Thorhallsson, Baldur, and Alyson J.K. Bailes. 2016. "Small State Diplomacy." In *The SAGE Handbook of Diplomacy*, edited by Costas M. Constantinou, Pauline Kerr, and Paul Sharp, 294–307. London: SAGE Publications, doi: 10.4135/9781473957930.n25.
- Thorhallsson, Baldur, and Sverrir Steinsson. 2017. „Small State Foreign Policy.” Oxford Research Encyclopedia of Politics, DOI: 10.1093/acrefore/9780190228637.013.484.
- Vachudova, Milada. 2005. *Europe Undivided. Democracy, Leverage, and Integration After Communism*. Oxford: Oxford University Press.
- Vayrynen, Raimo. 1971. „On the Definition and Measurement of Small Power Status“, *Cooperation and Conflict* 6 (1): 91–102.
- Velebit, Vladimir. 2016. *Moj život*. Zapresić: Fraktura.
- Vent, Aleksandar. 2014 [1999]. *Društvena teorija međunarodne politike*. Beograd: Univerzitet u Beogradu–Fakultet političkih nauka.

- Vieira, Marco A. 2016. "Understanding Resilience in International Relations: The Non-Aligned Movement and Ontological Security." *International Studies Review* 18 (2): 290–311.
- Visković, Ivo. 2018. „Determinante spoljne politike Srbije: Teorijski model i njegova primena”. *Međunarodna politika* 69 (1169): 5–30.
- Volc, Kenet. 2008 [1979]. *Teorija međunarodne politike*. Beograd: Centar za civilno-vojne odnose i Alexandria Press.
- Volger, Helmut, ed. 2010. *A Concise Encyclopedia of the United Nations*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Vucetic, Srdjan. 2017. "Identity and Foreign Policy." *Oxford Research Encyclopedia of Politics* DOI: 10.1093/acrefore/9780190228637.013.435.
- Vukadinović, Radovan. 1989. „Utjecaj unutrašnjih faktora na razvoj studija o međunarodnim odnosima u Jugoslaviji”. *Politička misao* (2): 20–40.
- Vukadinović, Radovan. 2005. *Teorije vanjske politike*. Zagreb: Politička kultura.
- Walker, Stephen G, Mark Schafer, and John Beielser. 2016. "Belief Systems and Foreign Policy Roles: Role Contestation in U.S. Foreign Policy Decisions." In *Domestic Role Contestation, Foreign Policy, and International Relations*, edited by Cristian Cantir and Juliet Kaarbo, 122–139. New York: Routledge.
- Weber, Cynthia. 1998. "Performative States." *Millennium: Journal of International Studies* 27 (1): 77–95.
- Wehner, Leslie E., and Cameron G. Thies. 2014. "Role Theory, Narratives, and Interpretation: The Domestic Contestation of Roles." *International Studies Review* 16 (3): 411–436.
- Weiss, Thomas G., David P. Forsythe, Roger A. Coate, and Kelly-Kate Pease. 2017. *The United Nations and Changing World Politics*, 8th edition. Boulder: Westview Press.
- Weldes, Jutta. 1999. *Constructing National Interests: The United States and the Cuban Missile Crisis*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Wendt, Alexander. 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Whittaker, Nicholas. 2016. "The Island Race: geopolitics and identity in British foreign policy discourse since 1949." Doctoral Dissertation, The University of Sussex.
- Wille, Tobias. 2017, online first. „Representation and agency in diplomacy: how Kosovo came to agree to the Rambouillet accords." *Journal of International Relations and Development*, <https://doi.org/10.1057/s41268-017-0120-2>.
- Wilson, Gary. 2014. *The United Nations and Collective Security*. Abingdon: Routledge.
- Wittlinger, Ruth, and Martin Larose 2007. "No Future for Germany's Past? Collective Memory and German Foreign Policy." *German Politics* 16 (4): 481–495.

Wivel, Anders. 2005. „The Security Challenge of Small EU Member States: Interests, Identity and Development of the EU as a Security Actor.” *Journal of Common Market Studies* 43 (2): 391–412.

Wivel, Anders. 2013. “From Peacemaker to Warmonger? Explaining Denmark's Great Power Politics.” *Swiss Political Science Review* 19 (3): 298–321.

Wivel, Anders. 2014. “On Small States in the European Union to the Scottish Parliament’s Committee on European and External Relations Committee.” Written Evidence, February 6.

Wivel, Anders, Alyson J.K. Bailes, and Clive Archer. 2014. „Setting the scene: small states and international security.” In *Small States in International Security*, edited by Clive Archer, Alyson J.K. Bailes, and Anders Wivel. Abingdon: Routledge, 3–25.

Wodak, Ruth, and Michael Meyer. 2016. *Methods of Critical Discourse Studies*, 3rd edition. London: SAGE.

Wodak, Ruth, and Bernhard Forchtner, eds. 2017. *The Routledge Handbook of Language and Politics*. Abingdon: Routledge.

Wolfers, Arnold. 1962. *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*. Baltimore: The Johns Hopkins Press.

Wood, Bernard. 1987. „Middle Powers In International System: A Preliminary Assessment of Potential.” Working Paper 11. Helsinki: WIDER.

Woodward, Susan. 2008. „The Security Council and the Wars in the Former Yugoslavia.” In *The United Nations and War: The Evolution of Thought and Practice Since 1945*, edited by Alan Vaughan Lowe, Adam Roberts, Jennifer Welsh, and Dominik Zaum, 406–441 . Oxford: Oxford University Press.

Zarakol, Ayse. 2011. *After Defeat: How the East Learned to Live with the West*. Cambridge: Cambridge University Press.

Zehfuss, Maja. 2002. *Constructivism in International Relations: The Politics of Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Živojinović, Dragan. 2011. „Zašto je važno biti 'In?' Ili: o međunarodnim organizacijama, dobrim stvarima koje članstvo u njima donosi, kao i o tome zašto Srbija ne sme ponovo ići sama”. U *Srbija i međunarodne organizacije*, priredili Dragan Đukanović i Ivona Lađevac, 103–114. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.

Извори са Интернета:

Влада Републике Србије. 2010. „Нова резолуција искључује признање једнострано проглашене независности Косова.“ 8. септембар 2010. <https://www.srbija.gov.rs/vest/138271/nova-rezolucija-iskljucuje-priznanje-jedнострано-proglasene-nezavisnosti-kosova.php> (приступљено 9. јуна 2020.године).

Влада Републике Србије. 2013. [Текст Бриселског споразума]. <https://www.srbija.gov.rs/specijal/283757> (приступљено 1. јула 2020. године).

Војска Србије. н.д. “Актуелне мировне операције.” http://www.vs.rs/sr_cyr/clanak/07A0D2B8CFFC11E5A7C800163E135070/aktuelne-mirovne-operacije (приступљено 2. јуна 2020. године).

Војска Србије. н.д. „Завршене мировне операције.” http://www.vs.rs/sr_lat/clanak/992B42F8C68C11E5A7C800163E135070/zavrsene-mirovne-operacije (приступљено 4. маја 2020. године).

МиСП, Дачић. 2015. “Министар Дачић на Самиту лидера о мировним операцијама у Њујорку” [говор]. 29. септембар 2015. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/oministarstvu/ministar/govori/15853-2015-09-29-12-27-06?lang=cyr> (приступљено 23. јуна 2020. године).

МиСП. н.д. “Актуелно.” <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/d-a/aktuelno-da?lang=cyr> (приступљено 17. јуна 2020. године).

МиСП. н.д. „Мултилатерала.” <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/multilateralala?lang=cyr> (приступљено 16. јула 2020. године).

МиСП. н.д. „Република Србија у Покрету Несврстаних Земаља”, <http://www.mfa.rs/sr/index.php/spoljna-politika/multilateralala/pnz?lang=lat> (приступљено 12. маја 2020. године).

МиСП. н.д. „Република Србија и Уједињене нације (УН)”. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/multilateralala/un?lang=cyr> (приступљено 19. јуна 2020. године).

МиСП. н.д. „Република Србија у Покрету несврстаних земаља (ПНЗ)”. <http://www.mfa.rs/sr/index.php/spoljna-politika/multilateralala/pnz?lang=lat> (приступљено 12. маја 2020. године).

МиСП. н.д. “УН” претрага на вебсајту Министарства спољних послова, погледати: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/component/customproperties/tag?tagId=1&lang=cyr> (приступљено 23. јуна 2020. године).

МиСП. н.д. „Безбедносна политика”, <http://www.mfa.rs/sr/index.php/spoljna-politika/sbp?lang=lat> (приступљено 12. маја 2020. године).

МиСП. „Република Србија и Организација за безбедност и сарадњу у Европи (ОЕБС)”. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/multilateralala/oebs?lang=lat> (приступљено 4. августа 2015. године).

МиСП. 2015а. “Годишњи извештај рада Министарства спољних послова.” 27. април 2015. (доступан у рубрици саопштења): <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/pres-servis/saopstenja/15149-2015-04-27-16-02-32> (приступљено: 26. јуна 2020. године).

МиСП. 2015б. „ОЕБС 2015 – председавање Србије”. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/2013-05-16-10-43-58/oebs-2015?lang=cyr> (приступљено 26. јуна 2020. године).

МиСП. 2015в. “OSCE CIO Dacic in Minsk attending Trilateral Contact Group meeting”, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia. 21. јул 2015. <http://mfa.gov.rs/en/press-service/statements/14482-osce-cio-dacic-in-minsk-attending-trilateral-contact-group-meeting>, (приступљено 5. септембра 2015. године).

МиСП. 2015г. „Заједнички напори ОЕБС-а и УН у Украјини у фокусу састанка председавајућег ОЕБС-у и генералног секретара УН”. 24. фебруар 2015. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/2015-01-15-13-45-30/14865-2015-02-24-13-50-36?lang=sr> (приступљено 23. јуна 2020. године).

МиСП, Мркић. 2013. „Снажније усаглашавање са позицијама Европске уније”. 8. септембар 2013. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/intervjui/11686-2013-09-09-10-12-47?lang=sr> (приступљено 23. јуна 2020. године).

МиСП. 2016а. „Министар Дачић на свечаном обележавању дана Уједињених нација”. 25. октобар 2016. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/component/content/article/17282-2016-10-25-17-52-20?lang=sr> (приступљено 23. јуна 2020. године).

МиСП. 2016б. „Министар Дачић честитао новоизабраном ГС УН-а на именовању”. 23. децембар 2016. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/component/content/article/17526-2016-12-23-15-36-18?lang=sr> (приступљено 23. јуна 2020. године).

МиСП. 2017а. „Министар Дачић на састанку посвећеном реформи система Уједињених нација”. 18. септембар 2017. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/component/content/article/18617-2017-09-18-15-55-40?lang=sr> (приступљено 23. јуна 2020. године).

МиСП. 2017б. „За Републику Србију веома важно наставити са редовним и транспарентним разматрањем свих проблема који постоје на Косову и Метохији”. 27. октобар 2017. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/component/content/article/18826--1244?lang=sr> (приступљено 23. јуна 2020. године).

МиСП. 2018а. „Министар Дачић разговарао са помоћником генералног секретара Уједињених нација за владавину права и институције безбедности у Департману за мировне операције УН-а.” 13. април 2018. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/component/content/article/19573--a?lang=sr> (приступљено 23. јуна 2020. године).

МиСП. 2018б. „Мисија УН-а на Косову и Метохији од приоритетног значаја је за Србију.” 16. мај 2018. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/component/content/article/19727-2018-05-16-05-37-09?lang=sr> (приступљено 23. јуна 2020. године).

МиСП. 2018в. „Министар Дачић учествовао на конференцији ‘Промоција напретка у имплементацији Агенде 2030.’” 14. септембар 2018. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/component/content/article/20197--2030?lang=sr> (приступљено 23. јуна 2020. године).

МиСП. 2019а. “Министар Дачић са генералним секретаром Уједињених нација”. 7. фебруар 2019. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/pres-servis/saopstenja/20833-2019-02-07-21-29-22?lang=sr> (приступљено 26. јуна 2020. године).

МиСП. 2019б. „Министар Дачић захвалио УНДП-у на подршци напретку Србије ка ЕУ”. 5. април 2019. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/component/content/article/21053-2019-04-05-10-18-49?lang=sr> (приступљено 23. јуна 2020. године).

МиСП. 2020. „Министар Дачић представио тромесечни Извештај о раду Министарства Одбору за спољне послове Скупштине Србије”. 23. јануар 2020. <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/pres-servis/saopstenja/22223-2020-01-23-18-17-52?lang=sr> (приступљено 26. јун 2020. године).

Народна скупштина Републике Србије. н.д. „Одбор за спољне послове”. <http://www.parlament.gov.rs/aktivnosti/narodna-skupstina/radna-tela/odbori,-pododbori,-radne-grupe.2401.html> (приступљено 26. јуна 2020. године).

Политика. 2012. „Вук Јеремић изабран за председавајућег Генералне скупштине УН”. 8. јун 2012. <http://www.politika.co.rs/sr/clanak/221723/Svet/Vuk-Jeremic-izabran-za-predsedavajuceg-Generalne-skupstine-UN> (приступљено 22. јула 2020. године).

Политика. 2018. „Сва српска стратешка партнерства”, 27. мај 2018. <http://www.politika.rs/sr/clanak/404513/Sva-srpska-strateska-partnerstva> (приступљено 8. јуна 2020. године).

РТВ. 2020. „Јединица ВС у мисији УН у Централноафричкој републици”. 26. фебруар 2020. http://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/jedinica-vs-u-misiji-un-u-centralnoafrickoj-republici_1097333.html (приступљено 6. јула 2020. године).

РТС. 2020 „Милован Ђилас: Успон” 6-10 (<https://www.rts.rs/page/tv/sr/story/255/rts-3/4026321/milovan-djilas-uspon-6-10.html>, приступљено 28. јула 2020. године).

Спутњик. 2016. „Резолуција Украјине о Криму: Србија гласала против”. 20. децембар 2016. <https://rs.sputniknews.com/svet/201612201109323380-generalnaskupstinaUN-rezolucija-Krim-2/> (приступљено 23. децембра 2016. године).

Удружење за Уједињене нације Србије. н.д. „О нама”. <http://www.unaserbia.rs/v2/index.php/uzuns/o-nama> (приступљено 2. априла 2020. године).

Удружење за Уједињене нације Србије. н.д. „Омладински делегати Србије у Уједињеним нацијама”. <http://unaserbia.rs/v2/index.php/youth-delegate> (приступљено 16. јула 2020. године).

Филмске новости. 2020: „Historic conference in Belgrade 1961”. <https://www.youtube.com/watch?v=6c00roFхphQ> (приступљено 29. августа 2020. године).

B92. 2009. “Tadić on Serbia’s four pillars of Diplomacy.” B92, 30 August 2009. http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2009&mm=08&dd=30&nav_id=61454 (приступљено 15. маја 2015. године).

B92. 2014. “Serbia wants EU membership, ties with Russia.” B92, 7 July 2014. http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2014&mm=07&dd=07&nav_id=90895 (приступљено 15. маја 2015. године).

Council of Europe. 2016. Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. “Fourth opinion on Croatia adopted on 18 November 2015.” 30 May 2016 <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168065802c> (приступљено 20. јула 2016. године).

Council of Europe. 2019. “Secretary-General.” <https://www.coe.int/en/web/secretary-general/biography> (приступљено 24. јула 2020. године).

DW. 2007а. „Hrvatska izabrana u Vijeće sigurnosti UN-a kao nestalna članica”. 17.10. 2007. <https://www.dw.com/hr/hrvatska-izabrana-u-vije%C4%87e-sigurnosti-un-a-kao-nestalna-%C4%8Dlanica/a-2828233> (приступљено 23. јула 2020. године).

DW. 2007b. „Veliki uspjeh hrvatske vanjske politike”. 17.10. 2007. <https://www.dw.com/hr/veliki-uspjeh-hrvatske-vanjske-politike/a-2828250> (приступљено 23. јула 2020. године).

DW. 2007c. „Veći utjecaj Hrvatske u međunarodnoj zajednici”. 17.10.2007. <https://www.dw.com/hr/ve%C4%87i-utjecaj-hrvatske-u-me%C4%91unarodnoj-zajednici/a-2828806> (приступљено 23. јула 2020. године).

European Commission. 2019. “Commissioners.” https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/suica_en (приступљено 24. јула 2020. године).

Financial Times. 2013. “Transcript of interview with Serbia president Tomislav Nikolić.” *Financial Times*, 4 October 2013. <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/cb31760c-3c05-11e3-b85f-00144feab7de.html#axzz3atANOWKg> (приступљено 15. маја 2015. године).

Fonet. 2010. „Generalna skupština usvojila zajedničku rezoluciju Srbije i EU”. <https://www.srbija.gov.rs/vest/138350/generalna-skupstina-un-usvojila-zajednicku-rezoluciju-srbije-i-eu.php> (приступљено 9. јуна 2020. године).

Glas Amerike. 2017. „Srbija i Pariski sporazum: Veliki izazovi zarad našeg dobra”. 27.6.2017. <https://www.glasamerike.net/a/srbija-i-pariski-sporazum-veliki-izazovi-zarad-naseg-dobra/3918626.html> (приступљено 16. јула 2020. године).

Government of the Netherlands. 2016. “The Kingdom of the Netherlands and Italy plan to share seat on UN Security Council.” 29.6.2016. <https://www.government.nl/latest/news/2016/06/29/the-kingdom-of-the-netherlands-and-italy-plan-to-share-seat-on-un-security-council> (приступљено 28. априла 2020. године).

Jutarnji.hr 2006. „Mesić na summitu nesvrstanih u Havani”. 14.9.2006. <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/mesic-na-summitu-nesvrstanih-u-havani-3755109> (приступљено 23. јула 2020. године).

MVER. n.d. „Biološko i kemijsko oružje (CWC, BTWC)”. [http://www.mver.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/medunarodna-sigurnost/biolosko-i-kemijsko-oruzje-\(cwc-btwc\)/](http://www.mver.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/medunarodna-sigurnost/biolosko-i-kemijsko-oruzje-(cwc-btwc)/) (приступљено 9. јула 2020. године).

MVER. n.d. „Druge međunarodne i regionalne organizacije”. <http://www.mver.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/druge-org/> (приступљено 9. јула 2020. године).

MVER. n.d. „Globalne teme.” <http://www.mver.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/globalne-teme/odrzivi-razvoj/> (приступљено 9. јула 2020. године).

MVER. n.d. „Gospodarske i finansijske institucije”. <http://www.mver.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/gosp-fin-institucije/> (приступљено 9. јула 2020. године).

MVER. n.d. „Hrvatska i ZSOP”. <http://www.mver.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/medunarodna-sigurnost/mirovne-misije/hrvatska-i-zsop/> (приступљено 24. јула 2020. године).

MVER. n.d. „Hrvatska u mirovnim misijama i operacijama”. <http://www.mver.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/medunarodna-sigurnost/mirovne-misije/hrvatska-u-mirovnim-misijama-i-operacijama/> (приступљено 24. јула 2020. године).

MVEP. n.d. „Hrvatska u mirovnim misijama i operacijama NATO-a”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/medunarodna-sigurnost/mirovne-misije/hrvatska-u-mirovnim-misijama-i-operacijama/hrvatska-u-mirovnim-misijama-i-operacijama-nato-a/> (pristupljeno 24. jula 2020. godine).

MVEP. n.d. „Hrvatska u mirovnim misijama i operacijama UN-a”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/medunarodna-sigurnost/mirovne-misije/hrvatska-u-mirovnim-misijama-i-operacijama/hrvatska-u-mirovnim-misijama-i-operacijama-un-a/> (pristupljeno 24. jula 2020. godine).

MVEP. n.d. „Hrvatska u mirovnim misijama i operacijama ZSOP-a”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/medunarodna-sigurnost/mirovne-misije/hrvatska-u-mirovnim-misijama-i-operacijama/hrvatska-u-mirovnim-misijama-i-operacijama-zsop-a/> (pristupljeno 24. jula 2020. godine).

MVEP. n.d. „Humanitarna pomoć”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/razvojna-suradnja-i-humanitarna-pomoc/humanitarna-pomoc/> (pristupljeno 9. jula 2020. godine).

MVEP. n.d. „Izvozna kontrola vojne i dvojne namjene”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/medunarodna-sigurnost/izvozna-kontrola-robe-vojne-i-dvojne-namjene/> (pristupljeno 9. jula 2020. godine).

MVEP. n.d. „Kontrola konvencionalnog oružja”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/medunarodna-sigurnost/kontrola-konvencionalnog-oruzja/> (pristupljeno 9. jula 2020. godine).

MVEP. n.d. „Ljudska prava u hrvatskoj vanjskoj politici”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/ljudska-prava/ljudska-prava-u-hrvatskoj-vanjskoj-politici/> (pristupljeno 9. jula 2020. godine).

MVEP. n.d. „Multilateralne organizacije i inicijative”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-org-inicijative/> (pristupljeno 9. jula 2020. godine).

MVEP. n.d. „Nuklearno razoružanje i sprečavanje širenja oružja za masovno uništenje”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/medunarodna-sigurnost/nuklearno-razoruzanje-i-sprecavanje-sirenja-oruzja-za-masovno-unistenje/> (pristupljeno 9. jula 2020. godine).

MVEP. n.d. „Poslijeratna demokratska tranzicija”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/razvojna-suradnja-i-humanitarna-pomoc/poslijeratna-demokratska-tranzicija/> (pristupljeno 9. jula 2020. godine).

MVEP. n.d. „Primjeri dobre prakse”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/razvojna-suradnja-i-humanitarna-pomoc/primjeri-dobre-prakse/> (pristupljeno 9. jula 2020. godine).

MVEP. n.d. „Prioriteti razvojne politike Republike Hrvatske”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/razvojna-suradnja-i-humanitarna-pomoc/prioriteti-razvojne-politike-rh/> (pristupljeno 9. jula 2020. godine).

MVEP. n.d. „Razvojna suradnja”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/razvojna-suradnja-i-humanitarna-pomoc/razvojna-suradnja/> (pristupljeno 9. jula 2020. godine).

MVEP. n.d. „Razvojna suradnja, globalni razvoj i uloga Hrvatske kao donatora”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/razvojna-suradnja-i-humanitarna-pomoc/globalni-razvoj-i-uloga-hrvatske/> (приступљено 9. јула 2020. године).

MVEP. n.d. „Regionalna suradnja”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/regionalna-suradnja/> (приступљено 9. јула 2020. године).

MVEP. n.d. „Strategija razvojne suradnje 2017–2021”. <http://www.mvep.hr/files/file/2018/180123-strategija-razvojne-suradnje-2017-2021.pdf> (приступљено 9. јула 2020. године).

MVEP. n.d. “The Republic of Croatia and the United Nations.” [http://www.mvep.hr/en/foreign-politics/multilateral-relationships/united-nations-\(un\)/croatia-in-the-un-system/](http://www.mvep.hr/en/foreign-politics/multilateral-relationships/united-nations-(un)/croatia-in-the-un-system/) (приступљено 14. јула 2020. године).

MVEP. n.d. „Transnacionalne pretnje”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/medunarodna-sigurnost/transnacionalne-prijetnje/terorizam/> (приступљено 9. јула 2020. године).

MVEP. n.d. „UNTAES”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/medunarodna-sigurnost/mirovne-misije/medunarodne-mirovne-misije-na-tlu-rh/untaes/> (приступљено 9. јула 2020. године).

MVEP. n.d. „Vanjska politika”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/> (приступљено 9. јула 2020. године).

MVEP. n.d. „Vijeće za ljudska prava”. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/ljudska-prava/vijece-za-ljudska-prava/> (приступљено 3. августа 2020. године).

MVEP. 2013a. „Govor stalnog predstavnika Republike Hrvatske pri Ujedinjenim narodima”. 8.3.2013. <http://un.mvep.hr/hr/vijesti-i-najave/govori/govor-stalnog-predstavnika-republike-hrvatske-pri-ujedinjenim-narodima,6818.html> (приступљено 24. јула 2020. године).

MVEP. 2013b. „Govor sp Vilovića prigodom preuzimanja predsjedanja PBC”. 28.1.2013. <http://un.mvep.hr/hr/vijesti-i-najave/govori/govor-sp-vilovica-prigodom-preuzimanja-predsjedanja-pbc,6798.html> (приступљено 24. јула 2020. године).

MVEP. 2018. „Na današnji dan prije 26 godina Hrvatska postala članica Ujedinjenih naroda”. 22.5.2018. <http://www.mvep.hr/hr/vijesti-i-najave/na-danasnji-dan-prije-26-godina-hrvatska-postala-clanica-ujedinjenih-naroda,52787.html> (приступљено 15. јула 2020. године).

MVEP. 2020. „Zamjenik stalnog predstavnik Republike Hrvatske pri Ujedinjenim narodima održao je govor na otvorenoj videokonferenciji Vijeća sigurnosti UN-a o stanju u Bosni i Hercegovini New York, 6. svibnja 2020”. 6.5.2020. <http://un.mvep.hr/hr/vijesti-i-najave/govori/zamjenik-stalnog-predstavnik-republike-hrvatske-pri-ujedinjenim-narodima,60653.html> (приступљено 24. јула 2020. године).

Ministarstvo uprave Republike Hrvatske. n.d. „Šta je sporazum o stabilizaciji i pridruživanju”. <https://uprava.gov.hr/sto-je-sporazum-o-stabilizaciji-i-pridruzivanju-12416/12416> (приступљено 30. јула 2020. године).

New York Times. 1971. “Nixon Gives Tito Send-Off Praise.” 31 October 1971, p. 17. <https://www.nytimes.com/1971/10/31/archives/nixon-gives-tito-sendoff-praise-yugoslavias-nonalignment-useful-to.html> (приступљено 3. априла 2021. године).

New York Times. 1993. "U.N. Compromise Lets Macedonia Be a Member." 8.4.1993. <https://www.nytimes.com/1993/04/08/world/un-compromise-lets-macedonia-be-a-member.html> (приступљено 5. јун 2020. године).

N1. 2019. „Dačić: Srbija će nastaviti da se snažno zalaže za jačanje multilateralizma”. <http://rs.n1info.com/Vesti/a469691/Dacic-Srbija-ce-nastaviti-da-se-snazno-zalaze-za-jacanje-multilateralizma.html> (приступљено 23. јуна 2020. године).

OECD. n.d. "History." <https://www.oecd.org/about/history/#d.en.194377> (приступљено 4. маја 2020. године).

Open Working Group on Sustainable Development Goals. n.d. "Open Working Group Proposal for Sustainable Development Goals." <https://sustainabledevelopment.un.org/owg.html> (приступљено 29. маја 2020. године).

OSCE. n.d. "Co-operation with regional and sub-regional organizations – United Nations." <https://www.osce.org/partnerships/111477> (приступљено 29. априла 2020. године).

Pulig, Srećko. 2018. „Kako su se kalili nesvrstani”. *Novosti*. 25. septembar. <https://www.portalnovosti.com/kako-su-se-kalili-nesvrstani> (приступљено 25. марта 2021. године).

Permanent Mission of the Republic of Croatia to the United Nations. 1998. *Croatia at the United Nations*, [https://books.google.rs/books?id=Dr57AAAAMAAJ&pg=PA121&lpg=PA121&dq=croatia+mission+n+united+nations+new+york&source=bl&ots=0lXM6CLVlr&sig=ACfU3U0jplA8SjIV1bWL4ynHDZqtpeVDkA&hl=sr&sa=X&ved=2ahUKEwiw8tjS_8zqAhXai1wKHTTOCF8Q6AEwCXoECBUQAQ#v=onepage&q=croatia%20mission%20united%20nations%20new%20york&f=false](https://books.google.rs/books?id=Dr57AAAAMAAJ&pg=PA121&lpg=PA121&dq=croatia+mission+united+nations+new+york&source=bl&ots=0lXM6CLVlr&sig=ACfU3U0jplA8SjIV1bWL4ynHDZqtpeVDkA&hl=sr&sa=X&ved=2ahUKEwiw8tjS_8zqAhXai1wKHTTOCF8Q6AEwCXoECBUQAQ#v=onepage&q=croatia%20mission%20united%20nations%20new%20york&f=false) (приступљено 14. јула 2020. године).

Permanent Mission of the Republic of Serbia to the United Nations. 2018. "Statement by H.E. MR. Milan Milanovic, permanent representative: First Committee – General Debate, 17 October 2018." https://www.un.int/serbia/statements_speeches/statement-he-mr-milan-milanovic-permanent-representative-first-committee-%E2%80%93 (приступљено 24. јуна 2020. године).

Radio Slobodna Evropa. 2008. „Izazovi Hrvatske u Vijeću sigurnosti UN-a.” 2.1.2008. <https://www.slobodnaevropa.org/a/869664.html> (приступљено 23. јула 2020. године).

Radio Slobodna Evropa. 2010. „Hrvatska poklonila Srbiji prevod standarda EU”. https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija_hrvatska_acquis_communitaire/2042438.html (приступљено 1. август 2020. године).

Radio Slobodna Evropa. 2019. „Pejčinović Burić: Ujedinjavanje, a ne dijeljenje”. 27.6.2019. <https://www.slobodnaevropa.org/a/30024203.html> (приступљено 24. јула 2020. године).

Radio Free Europe. 2006. "Croatia: President Raises Eyebrows With Havana Trip." 25 September 2006. <https://www.rferl.org/a/1071597.html> (приступљено 23. јула 2020. године).

RTS. 2012. „Dogovor Beograd i Prištine”. 24. februar 2012. <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/1050772/dogovor-beograda-i-pristine.html> (приступљено 25. маја 2021. године).

RTS. 2015. „Vučić: Srbija ne zaboravlja žrtve bombardovanja”. 24. mart 2015. <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/1868920/vucic-srbija-ne-zaboravlja-zrtve-bombardovanja.html> (приступљено 25. маја 2021. године).

The Economist. 2009. “Serbia’s busy foreign policy: Better troublesome than dull.” 24 October 2009. <https://www.economist.com/europe/2009/10/22/better-troublesome-than-dull> (приступљено 22. маја 2021. године).

UIA Open Yearbook. n.d. „Coordinating Bureau of the Non-Aligned Countries.” <https://uia.org/s/or/en/1100061001> (приступљено 13. априла 2020. године).

UIA Open Yearbook. n.d. „Non-Aligned Movement (NAM).“ <https://uia.org/s/or/en/1100064161> (приступљено 13. априла 2020. године).

Vreme. 2001. „Ne može se svima ugoditi” [интервју – Горан Свилановић, министар иностраних послова СРЈ], бр. 556, 30.8.2015. <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=295874> (приступљено 8. јуна 2020. године).

Vreme. 2015. „70 godina Ujedinjenih nacija: porodica nastala iz ratnog pepela,” бр. 1294, 22.10.2015. <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1336545> (приступљено 9. мај 2019. године).

Wikipedia. 2020a. [Списак свих југословенских сталних представника при УН]. https://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%9E%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8_%D0%A1%D1%80%D0%B1%D0%B8%D1%98%D0%B5_%D0%B8_%D0%A3%D1%98%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%9A%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0 (приступљено 13. априла 2020. године).

„Yugoslavia”, *Foreign Relations 1969–1976*, Volume XXIX. <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/97933.pdf> (приступљено 3. априла 2021. године).

“1 for 7 Billion: Find the Best UN Leader.” <http://www.1for7billion.org/candidates> (приступљено 26. јуна 2020. године).

United Nations. n.d. “Growth in United Nations Membership, 1945-present.” <https://www.un.org/en/sections/member-states/growth-united-nations-membership-1945-present/index.html> (приступљено 26. маја 2020. године).

—, “International Decades.” <https://www.un.org/en/sections/observances/international-decades/index.html> (приступљено 1. јуна 2020. године).

—, Dag Hammarskjold Library. n.d. “UN Documentation: Development, 1946–1959.” <https://research.un.org/en/docs/dev/1946-1959> (приступљено 18. априла 2020. године).

—, Dag Hammarskjold Library. n.d. “UN Documentation: 1960–1970, 1st Development Decade.” <https://research.un.org/en/docs/dev/1960-1970> (приступљено 18. априла 2020. године).

—, Dag Hammarskjold Library. n.d. “UN Documentation: 1971–1980, 2nd Development Decade.” <https://research.un.org/en/docs/dev/1971-1980> (приступљено 8. априла 2020. године).

—, Dag Hammarskjold Library. n.d. “UN Documentation: 1981–1990, 3rd Development Decade.” <https://research.un.org/en/docs/dev/1981-1990> (приступљено 18. априла 2020. године).

- , Dag Hammarskjold Library. n.d. “UN Documentation: Decolonization, Key UN Documents Related to Decolonization.” <https://research.un.org/en/docs/decolonization/keydocs> (приступљено 8. априла 2020. године).
- , Dag Hammarskjold Library. n.d. “Which meetings of the General Assembly have taken place away from United Nations Headquarters?” <http://ask.un.org/faq/14355> (приступљено 29. фебруара 2020. године).
- , Department for General Assembly and Conference Management. n.d. “Regional Groups of Member States.” <https://www.un.org/depts/DGACM/RegionalGroups.shtml> (приступљено 13. априла 2020. године).
- , United Nations, Department of Economic and Social Affairs. n.d. “Commission on Population and Development.” <https://www.un.org/en/development/desa/population/commission/index.asp> (приступљено 7. јула 2020. године).
- , Department of Economic and Social Affairs. 2019. “UN Youth Delegates at 74th GA Session.” <https://www.un.org/development/desa/youth/what-we-do/youth-delegate-programme/delegates-74th-ga.html> (приступљено 16. јула 2020. године).
- , United Nations Digital Library. 1984. “Miljan Komatina appointed Secretary-General of Disarmament Conference.” <https://digitallibrary.un.org/record/1472273> (приступљено 13. априла 2020. године).
- , ECOSOC. n.d. “Composition of the Bureaux – Economic and Social Council, 1947–present.” https://www.un.org/en/ecosoc/about/pdf/ecosoc_bureaux_history.pdf (приступљено 12. мај 2020. године).
- , ECOSOC. n.d. “Presidents of the ECOSOC.” https://www.un.org/en/ecosoc/president/former_presidents.shtml (приступљено 12. маја 2020. године).
- , General Assembly of the United Nations, Committee on Contributions. 2020. “United Nations Scale of assessments for the Regular budget 1946–2021.” https://www.un.org/en/ga/contributions/Scale%20of%20assessments_1946-2021.pdf (приступљено 26. мај 2020. године).
- , [Meeting Coverage and Press Releases]. 2019. “New Permanent Representative of Croatia Present Credentials.” <https://www.un.org/press/en/2019/bio5252.doc.htm> (приступљено 14. јула 2020. године).
- , General Assembly of the United Nations. n.d. “Committee on Assessments.” <https://www.un.org/en/ga/contributions/assessments.shtml> (приступљено 26. мај 2020. године).
- , United Nations Office at Geneva. n.d. “Conference on Disarmament [current membership].” [https://www.unog.ch/80256EE600585943/\(httpPages\)/6286395D9F8DABA380256EF70073A846?OpenDocument](https://www.unog.ch/80256EE600585943/(httpPages)/6286395D9F8DABA380256EF70073A846?OpenDocument) (приступљено 24. јуна 2020. године).
- , Office of Legal Affairs. 2020. “Special Committee on the Charter of the United Nations and on the Strengthening of the Role of the Organization.” [осн. 1975.] <https://legal.un.org/committees/charter/> (приступљено 11. април 2020. године).

—, Office on Drugs and Crime. n.d. “Commission on Crime Prevention and Criminal Justice.” <https://www.unodc.org/unodc/en/commissions/CCPCJ/index.html> (приступљено 7. јула 2020. године).

—, United Nations Peacekeeping. 1996. “Former Yugoslavia – UNPROFOR.” https://peacekeeping.un.org/en/mission/past/unprof_b.htm (приступљено 27. маја 2020. године).

—, United Nations Peacekeeping. 2003. “First United Nations Emergency Force, UNEF I, November 1956–June 1967.” <https://peacekeeping.un.org/mission/past/unefi.htm> (приступљено 24. марта 2020. године).

—, United Nations Peacekeeping. n.d. “UNCRO – United Nations Confidence Restoration Operation.” <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/uncro.htm> (приступљено 14. јула 2020. године).

—, United Nations Peacekeeping. n.d. “CROPOL.” <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/cropol.htm>. (приступљено 16. јула 2020. године).

—, United Nations Peacekeeping. n.d. “UNEF I – Facts and Figures.” <https://peacekeeping.un.org/mission/past/unef1facts.html> (приступљено 24. марта 2020. године).

—, United Nations Peacekeeping. n.d. “Republic of the Congo – ONUC [July 1960–June 1964].” <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/onucF.html> (приступљено 3. мај 2020. године).

—, United Nations Peacekeeping. n.d. “Yemen – UNYOM [July 1963–September 1964].” <https://peacekeeping.un.org/en/mission/past/unyomfacts.html> (приступљено 3. маја 2020. године).

—, Treaty Collection. n.d. “Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General.” [“Yugoslavia”, “Serbia and Montenegro”, “Serbia”] https://treaties.un.org/Pages/HistoricalInfo.aspx?#Yugoslavia_ (приступљено 31. јануара 2019. године).

—, United Nations Security Council. “Members search.” <https://www.un.org/securitycouncil/search/member> (приступљено: 28. априла 2020. године).

—, UN Data. “Per capita GDP at current prices – US dollars [Yugoslavia, 1970–1990].” <http://data.un.org/Data.aspx?q=gdp+per+capita+yugoslavia&d=SNAAMA&f=grID:101;currID:USD;pcFlag:1;crID:890> (приступљено 11. априла 2020. године).

—, UN News. 2007. “Five non-permanent Security Council members elected for seats starting next year.” <https://news.un.org/en/story/2007/10/236062-five-non-permanent-security-council-members-elected-seats-starting-next-year> (приступљено 26. маја 2021. године).

—, UN Photo. 2005. “Equestrian Statue Donated by Yugoslavia to UN Headquarters.” <https://www.unmultimedia.org/s/photo/detail/107/0107462.html>, (приступљено 19. августа 2020. године).

—, UN Women. n.d. “About UN Women.” <https://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women> (приступљено 1. август 2020. године).

—, UNCTAD. 1983. “Sixth session of the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD VI).” Belgrade, 6–30 June 1983.

<https://unctad.org/en/pages/MeetingsArchive.aspx?meetingid=22965> (приступљено 18. априла 2020. године).

—, UNCTAD. n.d. “Commission on Science and Technology for Development.” <https://unctad.org/en/Pages/CSTD.aspx> (приступљено 7. јула 2020. године).

Vlada Republike Hrvatske, Ured za udruge. 2008. “Održan okrugli stol ‘Izazovi predsjedanja Republike Hrvatske Vijećem sigurnosti UN-a.’” <https://udruge.gov.hr/arhiva/izdvojeno-hrv/u-fokusu/odrzan-okrugli-stol-izazovi-predsjedanja-republike-hrvatske-vijecem-sigurnosti-un-a/823> (приступљено 23. јула 2020. године).

Базе података:

United Nations, Dag Hammarskjold Library [Ask DAG]. <https://ask.un.org/>.

United Nations, Dag Hammarskjold Library [UN Digital Library]. <https://digitallibrary.un.org/?ln=en>.

Mikhaylov, Slava Jankin, Alexander Baturo, and Niheer Dasandi. 2017. “UN General Debate Corpus” [1970–2014]. <http://ungd.smikhaylov.net/>.

UNSCR: Search Engine for the United Nations Security Council Resolutions. <http://unscr.com/>.

Документа (говори, стратегије, резолуције и остало):

МиСП. 2013. „Joint Workplan of Switzerland and Serbia.” 27 June 2013, [to the ambassadors of the OSCE delegations]. <http://www.mfa.gov.rs/en/images/stories/slike/Joint-work-plan.pdf>, (приступљено 20. јуна 2015. године).

Народна скупштина Републике Србије. 2007. „Резолуција Народне скупштине о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије”. <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729> (приступљено 15. јуна 2020. године).

Република Србија. „Стратегија националне безбедности Републике Србије”. 2009. http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/strategije/Strategija%20nacionalne%20bezbednosti%20Republike%20Srbije.pdf.

Drašković, Vuk. 2004. “Ekspoze Vuka Draškovića, ministra spoljnih poslova, u Skupštini Srbije i Crne Gore, Beograd, 21. decembar 2004”. u Dragojlović *et al.* 2010, 311–313.

G-77. 1964. “Joint Declaration of the Seventy-Seven Developing Countries Made at the Conclusion of the United Nations Conference on Trade and Development.” 15.6.1964. <https://www.g77.org/doc/Joint%20Declaration.html> (приступљено 19. јула 2019. године).

Jeremić, Vuk. 2007. „Izlaganje Vuka Jeremića, ministra spoljnih poslova Republike Srbije, na Prvoj konferenciji ambasadora Republike Srbije, Beograd, 16. decembar, 2007”. U Dragojlović *et al.* 2010, 313–319.

Jeremić, Vuk. 2016. “Strengthening the United Nations in the 21st Century: A Platform for Action and Impact.” https://www.un.int/serbia/statements_speeches/h-e-vuk-jeremic-candidate-secretary-general-united-nations-platform-action-and (приступљено: 26. јуна 2020. године).

Lilić, Zoran. 1995. „Reč Zorana Lilića, predsednika Savezne Republike Jugoslavije na prvoj sednici Komiteta za obeležavanje 50. godišnjice Ujedinjenih nacija, 14. mart 1995”. U Dragojlović *et al.* 2010, 257.

Svilanović, Goran. 2001. „Ekspozice Gorana Svilanovića, saveznog ministra za inostrane poslove, u Saveznoj skupštini SR Jugoslavije, Beograd, 24. oktobar 2001”. U Dragojlović *et al.* 2010, 278–303.

Tadić, Boris. 2004. „Govor Borisa Tadića nakon preuzimanja dužnosti predsednika Republike Srbije, Beograd 11. jul 2004”. U Dragojlović *et al.* 2010, 306–310.

OSCE (CSCE). 1978. “Concluding Document of the First Follow-up Meeting, Belgrade, 4 October 1977 to 9 March 1978.” 9.3.1978. <https://www.osce.org/mc/40865> (приступљено 28. априла 2020. године).

OSCE Parliamentary Assembly. 2011. “Belgrade Resolutions”. 6–10.7.2011. <https://www.oscepa.org/documents/annual-sessions/2011-belgrade/declaration-4/3030-belgrade-resolutions-eng/file> (приступљено 4. августа 2015. године).

—, United Nations Archives. 1984. “Folder Personal Representative of the Secretary to Follow Efforts to Increase Confidence in International Relations (Mr. Miljan Komatina) - S-1029-0005-02.” <https://search.archives.un.org/personal-representative-of-secretary-to-follow-efforts-to-increase-confidence-in-international-relations-mr-miljan-komatina> (приступљено 10. маја 2020. године).

—, United Nations Digital Library. 2020a. “International cooperation to ensure global access to medicines, vaccines and medical equipment to face COVID-19“, A/74/L.56/Add.1, <https://digitallibrary.un.org/record/3858644?ln=en> (приступљено 14. јула 2020. године).

—, United Nations Digital Library. 2020b. pretraga „Miljan Komatina“, <https://digitallibrary.un.org/record/1472130> (приступљено 10. маја 2020. године).

United Nations. 1981. *Permanent Missions to the United Nations: Report of the Secretary General*. Pretraga dostupna na: https://books.google.rs/books?id=RNyCAQAAMAAJ&pg=PA250&lpg=PA250&dq=miljan+komatina+united+nations&source=bl&ots=CISiJNzX14&sig=ACfU3U2cviu9MyGzLBE_u6fxLfq2SqMk5Q&hl=sr&sa=X&ved=2ahUKEwj10tuQ8uXoAhVt_SoKHdeRAeY4ChDoATADegQICRA_#v=onepage&q=miljan%20komatina%20united%20nations&f=false (приступљено 13. априла 2020. године).

UVNS. 2002. „Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske”. <https://www.uvns.hr/UserDocsImages/dokumenti/nacionalna-sigurnost/Strategija-nacionalne-sigurnosti-RH.pdf> (приступљено 30. јула 2020. године).

UVNS. 2017. „Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske”. <https://www.uvns.hr/UserDocsImages/dokumenti/nacionalna-sigurnost/Strategija%20nacionalne%20sigurnosti%20RH.pdf> (приступљено 30. јула 2020. године).

Документа Генералне скупштине: говори представника држава чланица

*напомена о навођењу неких званичних докумената: *ради боље прегледности, сви говори званичника СФРЈ, СРЈ, СЦГ, Србије, и Хрватске током генералне дебате у Генералној скупштини УН између 1946. и 2019. године означени су у овој дисертацији следећим форматом који указује на форум, име земље и годину (нпр. GSUN GD SFRJ 1946, GSUN GD SRJ 2001, GSUN GD SCG 2004, GSUN GD Srbija 2006, GSUN GD Hrvatska 2000). Како је реч о више десетина докумената, они се испод не наводе појединачно будући да предложени формат који је коришћен у фуснотама јасно указује на природу докумената и они могу бити пронађени преко понуђених линкова званичне библиотеке УН. Такође, поједина документа Генералне скупштине означена су форматом А/редни број заседања/шифра документа (нпр. А/59/PV.8 је говор са 59 редовног заседања Генералне скупштине који се налази у тако означеном званичном документу са још неколицином говора других држава), а који је устаљен у деловодној пракси УН јер су пронађена у том облику. Аутор је цитиране говоре уредно преузео са интернет каталога библиотеке Уједињених нација – Dag Hammarskjold Library, на чији извор се упућује у три следеће референце:*

United Nations, Dag Hammarskjold Library. n.d. [“Where can I find statements made by Yugoslavia during the General Debate of the United Nations General Assembly?” [1946–1992]. <http://ask.un.org/faq/235346> (приступљено 31. јануара 2019. године).

—, Hammarskjold Library. n.d. [“Where can I find statements made by Serbia during the General Debate of the United Nations General Assembly 2001–2019”], <https://ask.un.org/faq/94084> (приступљено 31. јануара 2019. године).

—, Dag Hammarskjold Library. n.d. [“Where can I find statements made by Croatia during the General Debate of the United Nations General Assembly?” [1992–2019.]. <https://ask.un.org/faq/75006> (приступљено 31. јануара 2019. године).

General Assembly of the United Nations, General Debate. 2015. “Seventieth Regular Session of the General Assembly Debate, statement by H.E. Mr Tomislav Nikolić, President of the Republic of Serbia.” <http://gadebate.un.org/70/serbia> (приступљено 5. марта 2016. године).

General Assembly of the United Nations, General Debate. 2004 [GSUN GD SCG] A/59/PV.8.

General Assembly of the United Nations, General Debate. 2006 [GSUN GD Srbija] A/61/PV.14.

General Assembly of the United Nations, General Debate. 2007 [GSUN GD Srbija] A/62/PV.8 .

General Assembly of the United Nations, General Debate. 2008 [GSUN GD Srbija] A/63/PV.5.

General Assembly of the United Nations, General Debate. 2009 [GSUN GD Srbija] A/64/PV.8.

General Assembly of the United Nations, General Debate. 2011 [GSUN GD Srbija] A/66/PV.20.

General Assembly of the United Nations, General Debate. 2012 [GSUN GD Srbija] A/67/PV.6.

General Assembly of the United Nations, General Debate. 2013 [GSUN GD Srbija] A/68/PV.9.

General Assembly of the United Nations. 2013a [GSUN Srbija] A/C.1/68/PV.8.

Документа Генералне скупштине: резолуције

United Nations. 1946. "Resolutions adopted by the General Assembly during the first part of its session from 10 January to 14 February 1946." <https://undocs.org/en/A/64> (приступљено 19. априла 2020. године).

—, Dag Hammarskjold Library. n.d. "Resolutions and Decisions adopted by the General Assembly during its 19th session: GAOR, 19th session, Supplement No. 15" [1 December 1964 – 1 September 1965]. <https://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/19> (приступљено 3. априла 2020. године).

—, General Assembly. 1948. "Universal Declaration of Human Rights" [217 (III)]. [https://undocs.org/en/A/RES/217\(III\)](https://undocs.org/en/A/RES/217(III)) (приступљено 19. априла 2020. године).

—, General Assembly. 1961. "United Nations Development Decade: A programme for international economic cooperation" [A/RES/1710(XVI)]. [https://undocs.org/en/A/RES/1710%20\(XVI\)](https://undocs.org/en/A/RES/1710%20(XVI)) (приступљено 18. априла 2020. године).

—, General Assembly. 1970a. "Programme of action for the full implementation of the Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples (A/8086)." [https://undocs.org/en/A/RES/2621\(XXV\)](https://undocs.org/en/A/RES/2621(XXV)) (приступљено 8. априла 2020. године).

—, General Assembly. 1970b. "Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations" [A/RES/2625 (XXV)]. [https://undocs.org/en/A/RES/2625\(XXV\)](https://undocs.org/en/A/RES/2625(XXV)) (приступљено 8. априла 2020. године).

—, General Assembly. 1970c. "International Development Strategy for the Second United Nations Development Decade (A/8124 and Add. 1)" [A/RES/2626 (XXV)]. [https://undocs.org/en/A/RES/2626\(XXV\)](https://undocs.org/en/A/RES/2626(XXV)) (приступљено 8. априла 2020. године).

—, General Assembly. 1970d. "Declaration on the Strengthening of International Security" [A/RES/2734(XXV)]. [https://undocs.org/en/A/RES/2734\(XXV\)](https://undocs.org/en/A/RES/2734(XXV)) (приступљено 8. априла 2020. године).

—, General Assembly. 1974a. "Request for the Convening of a Special Session of the General Assembly. Letter dated 30 January 1974, addressed to the Secretary-General by the Permanent Representative of Algeria to the United Nations." <https://undocs.org/en/A/9541> (приступљено 11. априла 2020. године).

—, General Assembly. 1974b. "3201 (S-6) Declaration on the Establishment of a New International Economic Order." [https://undocs.org/en/A/RES/3201\(S-VI\)](https://undocs.org/en/A/RES/3201(S-VI)) (приступљено 11. априла 2020. године).

—, General Assembly. 1993. "Admission of the state whose application is contained in the document A/47-876-S/25147 to membership in the United Nations" [A/47/225]. <https://undocs.org/en/A/RES/47/225> (приступљено 5. јуна 2020. године).

—, General Assembly. 2012. “The future we want” [A/RES/66/288*]. <https://sustainabledevelopment.un.org/futurewewant.html>, https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/66/288&Lang=E (приступљено 29. маја 2020. године).

—, General Assembly. 2020. “International cooperation to ensure global access to medicines, vaccines and medical equipment to face COVID-19”, A/74/L.56/Add.1. <https://digitallibrary.un.org/record/3858644?ln=en> (приступљено 25. маја 2020. године).

Документа Савета безбедности: резолуције

Security Council [Digital Library]. “Draft Resolutions and Decisions” (“Croatia”). https://digitallibrary.un.org/search?ln=en&as=1&m1=e&p1=Croatia&f1=author&op1=a&m2=a&p2=&f2=&op2=a&m3=a&p3=&f3=&dt=&d1d=01&d1m=01&d1y=&d2d=&d2m=&d2y=&rm=&ln=en&action_search=Search&sf=year&so=d&rg=100&c=Draft+resolutions+and+decisions&c=&of=hb&fti=0&fct__2=Security+Council&fti=0&fct__2=Security+Council (приступљено 3. август 2020. године).

Security Council [Digital Library]. n.d. Претпрага резолуција за “Serbia“ https://digitallibrary.un.org/search?ln=en&as=1&m1=e&p1=Serbia&f1=author&op1=a&m2=a&p2=&f2=&op2=a&m3=a&p3=&f3=&dt=&d1d=01&d1m=01&d1y=&d2d=&d2m=&d2y=&rm=&ln=en&sf=year&so=d&rg=100&c=Draft+resolutions+and+decisions&c=&of=hb&fti=0&fct__2=Security+Council&fti=0&fct__2=Security+Council&fct__3=2014 (приступљено 25. маја 2020. године).

—, Digital Library. 1992a. S/RES/752(1992). <https://digitallibrary.un.org/record/142127> (приступљено 27. маја 2020. године).

—, Digital Library. 1992b. S/RES/757(1992). <https://digitallibrary.un.org/record/142881> (приступљено 27. маја 2020. године).

—, 2009. [on sexual violence against women and children in situations of armed conflict], S/RES/1888(2009).

—, 2014a. [on threats to international peace and security caused by foreign terrorist fighters], S/RES/2178(2014).

—, 2014b. [on outbreak of the Ebola virus in, and its impact on, West Africa], S/RES/2177(2014).

—, 2014c. [on referring the situation in the Syrian Arab Republic to the International Criminal Court], S/2014/348.

—, 2015a. [on renaming of Al-Qaida Sanctions Committee as “1267/1989/2253 ISIL (Da'esh) and Al-Qaida Sanctions Committee” and the Al-Qaida Sanctions List as “ISIL (Da'esh) and Al-Qaida Sanctions List” and on extension of the mandate the Office of the Ombudsperson for a period of 24 months from the date of expiration of its current mandate in Dec. 2017], S/RES/2253(2015).

—, 2015b. [on women and peace and security], S/RES/2242(2015).

—, 2015c. [on protection of journalists and associated media personnel in armed conflict], S/RES/2222(2015).

—, 2015d. [on small arms], S/RES/2220(2015); [on use of chemical weapons in the Syrian Arab Republic], S/RES/2209(2015).

- , 2015e. [on threats to international peace and security caused by terrorist acts by Al-Qaida and associated groups], S/RES/2199(2015).
- , 2016a. [on trafficking in persons in armed conflicts], S/RES/2331(2016);
- , 2016b. [on non-proliferation of nuclear, chemical and biological weapons], S/RES/2325(2016).
- , 2016c. [on international judicial cooperation in countering terrorism], S/RES/2322(2016).
- , 2016d. [on renewal for 12 months of the authorizations as set out in paras. 7, 8, 9 and 10 of Security Council resolution 2240 (2015) concerning migrant smuggling and human trafficking into, through and from the Libyan territory and off the coast of Libya], S/RES/2312(2016).
- , 2017a. [on threats to international peace and security caused by returning foreign terrorist fighters], S/RES/2396(2017); [on trafficking in persons in armed conflicts], S/RES/2388(2017);
- , 2017b. [on renewal for 12 months of the authorizations as set out in paras. 7, 8, 9 and 10 of Security Council resolution 2240 (2015) concerning migrant smuggling and human trafficking into, through and from the Libyan territory and off the coast of Libya], S/RES/2380(2017).
- , 2017c. [on UN peacekeeping reform], S/RES/2378(2017).
- , 2017d. [on implementation of the Comprehensive International Framework to Counter Terrorist Narratives], S/RES/2354(2017).
- , 2017e. [on protection of critical infrastructure against terrorist acts], S/RES/2341(2017).
- , 2018a. [on children and armed conflict], S/RES/2427(2018).
- , 2019a. “On preventing and combating terrorism, including terrorism benefitting from transnational organized crime”, S/RES/2482(2019).
- , 2019b. [on protection of persons with disabilities in armed conflict], S/RES/2475(2019).
- , 2019c. [on persons missing as a result of armed conflict], S/RES/2474(2019).
- , 2019d. [on prevention and suppression of the financing of terrorism], S/RES/2462(2019).
- , 2019e. [on ending conflict in Africa by 2020], S/RES/2457(2019).
- , 2020a. “Security Council resolution 2518 (2020) [on safety and security of peacekeepers]”, S/RES/2518 (2020).
- , 2020b. “Security Council resolution 2518 (2020) [on safety and security of peacekeepers]”, S/RES/2518 (2020), <https://digitallibrary.un.org/record/3856745?ln=en> (приступљено 25. маја 2020. године).

UNSCR: Search Engine for the United Nations Security Council Resolutions. n.d. “Yugoslavia” [a]. http://unscr.com/en/search?SearchForm%5Byear%5D=&SearchForm%5Btxt%5D=yugoslavia&SearchForm%5Bmode%5D=and&Doc_page=21 (приступљено 27. маја 2020. године).

UNSCR: Search Engine for the United Nations Security Council Resolutions. n.d. “Yugoslavia” [b]. http://unscr.com/en/search?SearchForm%5Byear%5D=&SearchForm%5Btxt%5D=yugoslavia&SearchForm%5Bmode%5D=and&Doc_page=12 (приступљено 27. маја 2020. године).

UNSCR: Search Engine for the United Nations Security Council Resolutions. n.d. “Yugoslavia” [c]. http://unscr.com/en/search?SearchForm%5Byear%5D=&SearchForm%5Btxt%5D=yugoslavia&SearchForm%5Bmode%5D=and&Doc_page=20 (приступљено 27. маја 2020. године).

UNSCR: Search Engine for the United Nations Security Council Resolutions. 1999. “Belarus, India, and Russian Federation: draft resolution. 26 March 1999.” <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20S%201999%20328.pdf> (приступљено 5. јун 2020. године).

UNSCR: Search Engine for the United Nations Security Council Resolutions. Draft resolution S/2011/24 [predlog rezolucije u vezi sa Izraelom/Palestinom, veto od strane SAD]. <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/IP%20S2011%2024.pdf> (приступљено 5. јун 2020. године).

United Nations – Department of Global Communications. 2019. “The United Nations System” [органиграм система УН]. https://www.un.org/en/pdfs/un_system_chart.pdf (приступљено 19. септембра 2020. године).

ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ 1

Табела 1: Стратегијске конфигурације спољнополитичких идентитета и улога

1. Максимум конвергенције (најстабилнији)	3. Минимум дивергенције (релативно нестабилан)
2. Минимум конвергенције (релативно стабилан)	4. Максимум дивергенције (најнестабилнији)

ПРИЛОГ 2

Табела 2: Димензије спољнополитичког положаја малих држава у међународним организацијама

Димензија спољнополитичке стратегије	Димензија понашања	Димензија делања
<p><i>Макимум конвергенције КИУ</i></p> <p>Стратегија и понашање вођени логиком прикладности</p>	<p>паметне стратегије утицаја, агилност, лидерство, савезништва; нормална цена реализације политике</p> <p>Циљеви понашања: унапређивање статуса и утицаја</p>	<p>јаке демократске државе: веома активне; УН као место за нормативне политике утицаја и статусне аспирације; спољна политика на више нивоа и међународна интеграција</p>
<p><i>Минимум конвергенције</i></p> <p>Стратегија и понашање вођени логиком прикладности и логиком последица</p>	<p>рутинско учешће у раду МО, међународна сарадња, подношљива цена реализација политике</p> <p>Циљеви понашања: одржавање статуса и развој</p>	<p>јаке и слабе државе: умерено активне; испуњавање међународних обавеза и трагање за могућностима утицаја у УН</p>
<p><i>Минимум дивергенције</i></p> <p>Стратегија и понашање вођени логиком последица и навике</p>	<p>разматрање алтернативних преференција, реактивно учешће у МО и дефанзивна стратегија према међународном окружењу, повећана цена реализације политике</p> <p>Циљеви понашања: безбедност и развој</p>	<p>углавном слабије државе са проблемима социополитичке кохезије и изазовима демократији, умерено или мало активне у УН, углавном испуњавање међународних обавеза, фокус на дефанзивне стратегије, сувереност</p>
<p><i>Макимум дивергенције</i></p> <p>Стратегија и понашање углавном вођени логиком последица</p>	<p>спремност на конфронтацију са другим државама и неповољне (изолационистичке) политике, висока цена реализације политике</p> <p>Циљеви понашања: опстанак/безбедност</p>	<p>углавном слабије државе суочене са изазовима социополитичкој кохезији или ауторитарни режими</p>

ПРИЛОГ 3

Табела 3: *Одлике конвергентних и дивергентних малих држава у светској политици*

<i>Конвергентне мале државе</i>	<i>Дивергентне мале државе</i>
Углавном привилегују структуру над делатништвом у сврху одржавања стабилности и еволутивне промене.	Углавном привилегују делатништво над структуром све док им опстанак није угрожен. Криза омогућава промену и дугорочно прилагођавање према стабилизацији КИУ.
Идентитетски склоп: стање релативне усклађености између хабитуса (сопства) и поља (окружења)	Идентитетски склоп: стање хистерезе између хабитуса (сопства) и поља (окружења)
Улоге: кооперативне (консенсуалност)	Улоге: антагонистичне (повиновање, противзависност, компензација)
Преовлађујућа логика понашања: прикладност, последице и прилагођавање	Преовлађујућа логика: понашања: навика, пракса и прилагођавање
Главни циљеви: развој и унапређивање статуса	Главни циљеви: опстанак и безбедност

ПРИЛОГ 4

Табела 4: доминантни тематски скупови у говорима СФРЈ и одабраних земаља пред Генералном скупштином (ради поређења, две мале неутралне државе и две суперсиле), 1970–1991. Легенда: бројеви означавају пет најзаступљенијих тематских скупова, уз додатак боја ради бољег разумевања. Црвено: уравнотежено претежне теме, подебљана црвена: претежна тема, плаво: доминантна тема, подебљана плава: апсолутно доминантна тема (моја табела, анализа сентимента на основу базе података UN General Debate Corpus).

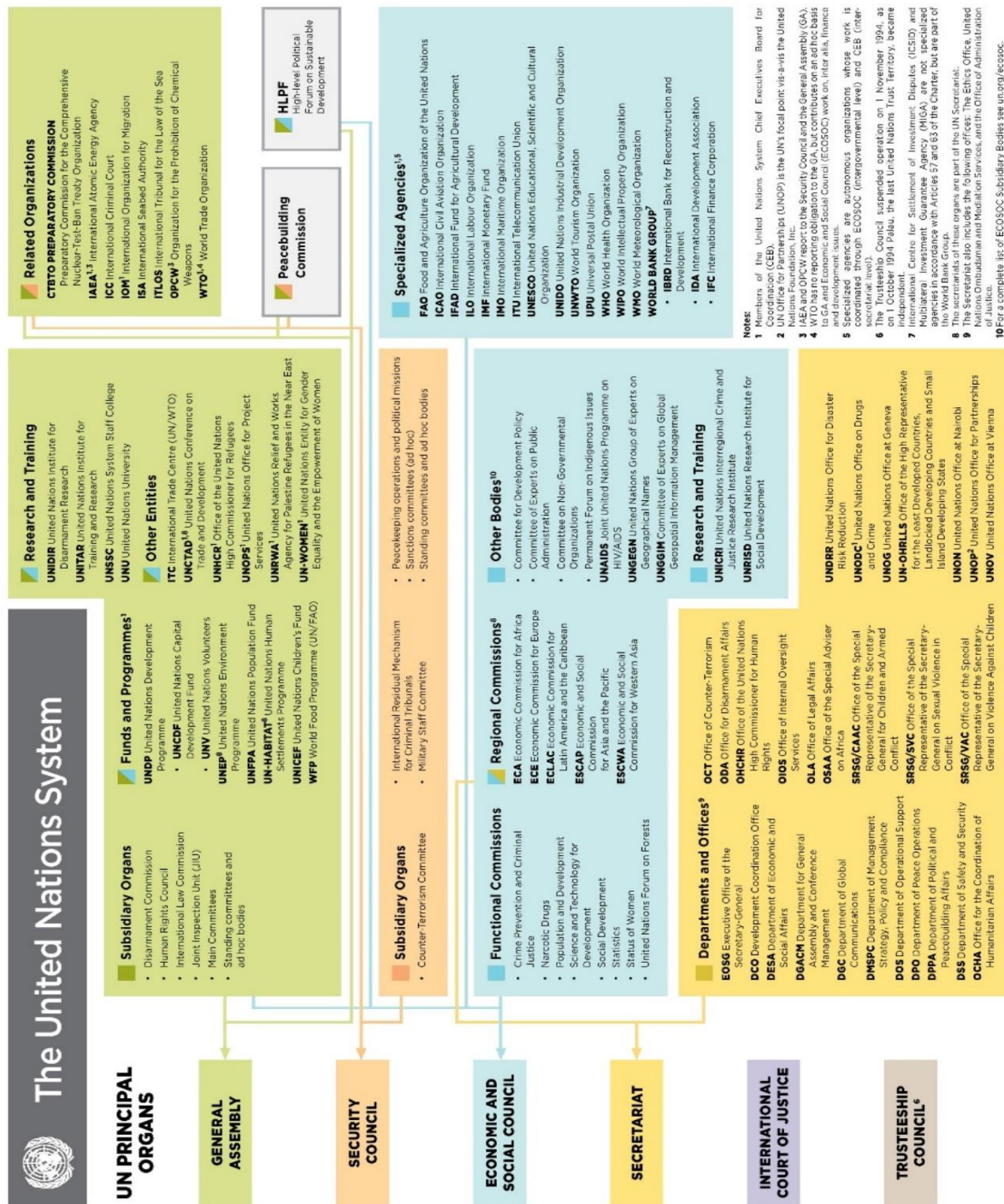
Година	СФРЈ	Шведска (Holbraad 1984 сврстава Југославију и Шведску на листу „неформалних средњих сила” од 1960-их)	Аустрија (мала неутрална држава у Европи)	СССР (хладноратовска суперсила)	САД (хладноратовска суперсила)
1970.	5,8,19,20,12	/	20,8,9,2,19	/	2,20,6,26,17
1971.	20,8,5,12,19	20,5,26,19,2	20,5,2,26,8	19,20,8,6,5	19,26,6,20,17
1972.	20,8,12,5,19	20,2,26,19,8	5,20,8,19,9	19,8,20,6,7	23,2,26,6,19
1973.	20, 5, 19, 7, 8	26,20,2,8,6	8,19,9,6,5	19,8,5,6,20	12,6,26,17,20
1974.	20, 5, 7, 8, 19	20,2,8,26,19	20,8,5,2,9	19,8,20, 6,5	6,12,11,17,2
1975.	20, 5, 19, 7, 8	20,2,19,8,5	20,26,8,2,6	19,20,8,7,5	26,19,20,6,12
1976.	5, 20, 10, 7, 19	20,2,5,26,10	20,26,2,8,5	19,6,20,8,7	6,20,17,12,26
1977.	5, 20, 19, 10, 8	26,2,20,10,11	20,2,5,26,8	19,6,5,8,20	2,6,26,20,17
1978.	5, 8, 20, 19, 10	26,2,20,6,11	26,5,20,2,8	19,6,8,7,5	26,2,11,17,6
1979.	5, 26, 20, 8, 10	/	26,5,2,20,10	19,6,7,8,5	11,26,6,17,12
1980.	5, 10, 8, 20, 12	10,26,19,6,2	26,8,5,10,9	19,6,8,23,7	2,6,26,19,10
1981.	10, 5, 19, 8, 26	10,19,26,8,2	26,10,5,8,19	19,6,7,8,12	11,5,6,17,12
1982.	10, 5, 12, 8, 19	26,2,19,8,6	26,19,5,8,10	19,6,13,8,10	6,4,17,19,26
1983.	10, 19, 5, 26, 12	26,2,19,10,8	26,10,19,9,17	19,6,7,5,12	6,19,26,4,10
1984.	10, 5, 12, 8, 19	2,10,26,5,8	26,5,10,9,2	19,6,8,7,23	6,26,19,4,17
1985.	5, 10, 12, 8, 26	2,10,26,5,19	26,10,4,5,9	19,6,12,8,10	6,19,4,26,17
1986.	10, 26, 19, 12, 5	2,10,26,4,5	26,10,2,5,9	19,6,8,12,4	19,6,26,4,2
1987.	26, 5, 19, 8, 11	26,2,10,6,8	26,5,2,9,17	19,6,12,8,26	6,4,19,23,26
1988.	26, 5, 10, 12, 17	2,26,10,6,14	26,2,5,9,8	19,6,12,26,2	6,4,26,2,19
1989.	26, 5, 10, 12, 20	2,26,10,25,6	26,5,2,9,17	19,12,6,26,5	6,4,19,26,25
1990.	5, 12, 26, 25, 9	2,6,25,26,4	26,5,25,9,2	19,6,12,2,25	6,4,25,2,17
1991.	25, 12, 5, 8, 9	2,26,25,5,12	2,5,9,25,8	12,19,5,6,25	6,4,25,17,24

ПРИЛОГ 5

Табела 5: доминантни тематски скупови у говорима Хрватске, Србије и Данске пред Генералном скупштином, 1992/2001–2014. Легенда: 2 – људска права, 4 – људи, народи, свет и права, 5 – економски развој, 6 – Уједињене нације и свет, 8 – ПовељаУН, 9 – Европа и безбедност, 12 – свет и економски систем, 14 – одрживи развој и климатске промене, 24 – међународна безбедност и тероризам (моја табела, анализа сентимената на основу базе података *UN General Debate Corpus*. Данска је у сврху поређења узета као пример развијене мале државе у Европи).

Година	Хрватска	Србија	Данска
1992.	5,9,12,25,8		
1993.	9,12,5,2,25		
1994.	9,5,12,8,23		
1995.	9,5,2,25,26		
1996.	5,9,12,2,8		
1997.	9,5,2,17,23		
1998.	9,5,2,15,17		
1999.	9,5,2,17,15		
2000.	9,5,15,2,17		2,5,15,24,6
2001.	24,6,5,8,4	5,9,24,15,8	15,24,5,2,6
2002.	5,2,15,9,23	9,5,24,6,26	24,2,15,6,4
2003.	2,5,9,24,15	24,9,6,4,5	2,24,5,15,6
2004.	9,5,2,6,15	4,9,24,23,5	2,5,15,14,24
2005.	2,5,15,9,14	9,23,6,10,8	2,15,5,24,14
2006.	5,15,9,2,14	9,5,15,4,6	2,24,15,5,6
2007.	6,8,4,5,14	5,9,24,8,14	14,2,15,26,5
2008.	5,9,14,24,2	9,8,2,23,6	14,2,5,24,9
2009.	12,6,8,24,5	9,5,14,12,2	14,2,5,24,17
2010.	2,9,5,14,24	9,24,5,12,15	14,2,5,24,6
2011.	5,14,2,9,24	9,6,17,5,23	14,5,2,6,24
2012.	14,5,2,4,9	9,5,8,4,14	14,2,24,6,26
2013.	14,2,5,9,6	9,5,14,2,23	14,2,24,5,11
2014.	14,5,2,24,9	5,9,14,24,6	14,24,2,6,5

Слика 1: Органиграм система Уједињених нација¹²⁶⁶

¹²⁶⁶ United Nations – Department of Global Communications. 2019. “The United Nations System” [organiogram sistema UN]. https://www.un.org/en/pdfs/un_system_chart.pdf (приступљено 19. септембра 2020. године).

Биографија аутора

Марко Ковачевић је рођен у Книну, СР Хрватска, 27. јула 1984. године. Дипломирао је на Факултету политичких наука Универзитета у Београду (Одељење за међународне студије) 29. септембра 2009. године са просечном оценом 9,51, одбранивши дипломски рад под насловом „Велике стратегије у спољној и безбедносној политици САД након хладног рата”. Током школске 2005/2006. године, кандидат је боравио на Бард колеџу, САД као стипендиста *Undergraduate Exchange Program*. Мастер студије међународне безбедности на Факултету политичких наука завршио је 25. октобра 2012. године са просечном оценом 9,90, одбранивши мастер рад под насловом „Концепт изградње државе и теорија регионалног безбедносног комплекса”. Докторске међународне и европске студије на Факултету политичких наука уписао је у академској 2012/2013. години, положивши испите са просечном оценом 10. Током мастер и докторских студија био је стипендиста Мисије ОЕБС у Србији. Од академске 2011/2012. године је сарадник-демонстратор на предметима Увод у студије безбедности и Безбедност Србије, да би од септембра 2014. године био изабран у звање истраживача-сарадника, и ангажован на истраживачком пројекту „Политички идентитет Србије у глобалном и регионалном контексту”. У децембру 2019. године изабран је у звање асистента на Одељењу за међународне студије Факултета политичких наука на период од три године. Он се у свом истраживању бави проучавањем идентитета, дискурса и делатништва малих држава у међународним односима, с посебним освртом на конституисање идентитета и спољнополитичких улога малих држава на постјугословенском простору у оквиру Организације Уједињених нација. Неке од резултата свог досадашњег истраживања колега Ковачевић је представио на међународним научним скуповима у Лондону (BISA, јун 2015.), Атланти (ISA, март 2016.), Балтимору (ISA, фебруар 2017.), Сан Франциску (ISA, април 2018.) и Торонту (март 2019.), Вроцлаву (ECPR, септембар 2019), Софији (EISA, септембар 2019), и ECPR Joint Sessions of Workshops (онлајн, мај 2021). Као добитник престижне стипендије *Civil Society Scholar Award*, аутор је од 30. децембра 2017. до 25. фебруара 2018. у својству гостујућег истраживача боравио по позиву на Департману за политичке науке Универзитета у Копенхагену, у сврху израде дисертације и развоја академске сарадње. Марко је такође 2013. године био полазник и стипендиста летње школе „Comparative Regionalisms: Changing Forms of Governance in Asia, Africa and the Americas and the Effects on the World Order”, одржане на Централноевропском универзитету у Будимпешти. Од 2012. године обавља дужност извршног уредника у научном часопису *Journal of Regional Security*. Радио је као спољнополитички новинар (2008–2009) у дневном листу „Политика”, дугогодишњи сарадник Удружења за Уједињене нације Србије на организацији конференције *Београдски међународни модел Уједињених нација* (2007–2013.), и сарадник Београдског центра за безбедносну политику на организацији академског дела међународне конференције *Београдски безбедносни форум*. Радио је и као уредник-оснивач глобалног интернет портала MUNPLANET, посвећеног окупљању глобалне заједнице младих лидера заинтересованих за рад УН путем промовисања примене образовне праксе Модела УН. Активни је члан *Удружења за међународне студије* (International Studies Association – ISA), Европског удружења за међународне студије (European International Studies Association) *Академског савета за систем Уједињених нација* (The Academic Council on the United Nations System – ACUNS) и Европског конзорцијума за политиколошка истраживања (ECPR). Говори и пише на енглеском језику и пасивно се служи француским и шпанским. Његови научни радови објављени су, између осталог, у међународним часописима *Third World Thematics: A TWQ Journal*, *Journal of Contemporary European Studies* и *Journal of Intervention and Statebuilding*.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора: **Марко Д. Ковачевић**
Број индекса: **145/2012**

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

„Идентитет малих држава и њихове улоге у Организацији Уједињених нација”

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

У Београду, _____

Потпис аутора

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: **Марко Д. Ковачевић**

Број индекса: **145/2012**

Студијски програм: **Докторске студије политикологије – Међународне и европске студије**

Наслов рада: **„Идентитет малих држава и њихове улоге у Организацији Уједињених нација”**

Ментор: **проф. др Филип Ејдус**

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањивања у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада. Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, _____

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

„Идентитет малих држава и њихове улоге у Организацији Уједињених нација”

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)**
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

Потпис аутора

У Београду, _____

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.